

การพัฒนารูปแบบอัตลักษณ์เทศกาลการท่องเที่ยววิถีพุทธจังหวัดพิษณุโลก

Development of the Identity Model for Buddhist Tourism Festivals in Phitsanulok Province

พระครูรัตนสุตาภรณ์¹ พระราชรัตนสุธี² พระครูปลัดสุวัฒนพุทธิกคุณ² พระมหาเทวประภาส
วชิรญาณเมธี⁴ ณัฏยาณี บุญทองคำ⁵ จุมพต อ่อนทรง⁶ และธีระวัฒน์ แสนคำ⁷

Phrakrurattanasutaphorn, Phrarajrattanasudhi, Phrakrupaladsuwattanabuddhikun,
Phramaha Tevaprapas Vajirayanamedhi, Nattayanee Boontongkham,
Chumphot Onsuang and Teerawatt Sankom

Received: December 27, 2024

Revised: March 11, 2025

Accepted: March 23, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาระดับศักยภาพ อัตลักษณ์และการจัดเทศกาลการท่องเที่ยววิถีพุทธในจังหวัดพิษณุโลก 2) พัฒนารูปแบบกิจกรรม อัตลักษณ์และการจัดเทศกาลการท่องเที่ยววิถีพุทธในจังหวัดพิษณุโลก และ 3) เสริมสร้างเครือข่าย อัตลักษณ์เทศกาลการท่องเที่ยววิถีพุทธในจังหวัดพิษณุโลก เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน ทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ประชากรได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอวังทอง จำนวน 397,672 คน นำมาคำนวณกลุ่มตัวอย่างด้วยสูตรของยามานะ ได้จำนวน 400 คน โดยใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจง ด้วยแบบสอบถามแบบประมาณค่า 5 ระดับ สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เลือกแบบเจาะจง จำนวน 24 รูป/คน และการสนทนากลุ่มเฉพาะกับผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 10 คน ผลการวิจัย พบว่า 1) กลุ่มชุมชนอัตลักษณ์ต้นแบบ คือ ชุมชนไทยยวนสมอแข ตำบลสมอแข อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก มีความเหมาะสมเป็นพื้นที่ต้นแบบมาก

¹⁻⁶ วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช; Buddhachinaraj Buddhist College

⁷ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย; Mahamakut Buddhist University

ที่สุด โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่าเป็นกลุ่มชุมชนอัตลักษณ์ที่มีวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เข้มแข็ง มีการรวมกลุ่มเพื่อทอผ้าพื้นเมือง ที่มีลักษณะ เอกลักษณ์พิเศษเฉพาะตัว มีความวิจิตรงดงามของลวดลายที่ประณีต 2) ชุมชนมีส่วนร่วมในการออกแบบกิจกรรมส่งผลให้เกิดการส่งเสริมวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวที่มีอัตลักษณ์เฉพาะตัวของแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรม ซึ่งกิจกรรมหลักที่ทำให้เกิดการพัฒนาคือ การจัดกิจกรรมเวทีประชุมระหว่างวัดและชุมชน การพัฒนากิจกรรมเชิงบูรณาการ และการสร้างการรับรู้เส้นทางท่องเที่ยวในชุมชนร่วมกัน ผ่านกิจกรรมเหล่านี้ และ 3) องค์กรภาครัฐและภาคเอกชนมีบทบาทอย่างมากในการส่งเสริมสร้างเครือข่าย ด้านการรับรู้ให้คนในพื้นที่ได้รับทราบการจัดกิจกรรมเทศกาลประเพณี การสร้างความยอมรับและความเชื่อมั่นในการจัดกิจกรรมเทศกาลทำให้ประชาชนทั่วไป รับรู้ถึงความสำคัญของกิจกรรมประเพณี ตลอดจนถึงอัตลักษณ์ของคนในชุมชนโดยรอบ ซึ่งจะทำให้เกิดการต่อยอดไปสู่ชุมชนอัตลักษณ์แห่งการเรียนรู้

คำสำคัญ: การพัฒนา, เทศกาลการท่องเที่ยววิถีพุทธ, รูปแบบ, อัตลักษณ์

Abstract

The purposes of this research article were 1) to study the potential, identity, and organization of Buddhist tourism festivals in Phitsanulok Province; 2) to develop the activity model, identity, and organization of Buddhist tourism festivals in Phitsanulok Province; and 3) to strengthen the network for Buddhist tourism festival identity in Phitsanulok Province. This was a mixed-methods research, namely quantitative and qualitative research. The population included 397,672 people from Mueang and Wang Thong Districts. The sample size was calculated using Yamane's formula, resulting in a total of 400 people. The sample size was purposively selected using a five-level rating scale questionnaire. The statistics used for data analysis were percentage, mean, and standard deviation. In-depth interviews with 24 purposively selected key informants and focus group discussions with 10 experts were conducted. The results of the research found that 1) the model identity community, namely the Thai Yuan Samo Khae community in Samo Khae Subdistrict, Mueang District, Phitsanulok Province, was most suitable as a model area. Overall, it was at a high

level, showing that it was a community group with a strong local culture. The community came together to weave local fabrics that had their own unique characteristics and exquisite and intricate patterns. The community participated in designing activities that resulted in the promotion of unique culture and tourism in culturally valuable tourist destinations. The main activities that led to development were organizing forums between temples and communities, developing integrated activities, and creating awareness of tourism routes in the community through these activities; and 3) government and private sector organizations played a significant role in building awareness networks to inform local people about traditional festival activities. Creating acceptance and confidence in organizing festival activities allowed the public to recognize the importance of traditional activities and the identity of people in surrounding communities, which will lead to the development of a learning identity community.

Keywords: development, Buddhist tourism festivals, model, identity

บทนำ

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของหลายประเทศทั่วโลก รัฐบาลจึงให้ความสำคัญในการเสริมสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันเพื่อช่วงชิงส่วนแบ่งตลาดท่องเที่ยวโลก โดยเฉพาะประเทศในแถบเอเชียและอาเซียนต่างกำหนดกลยุทธ์ทางการตลาดเพื่อดึงนักท่องเที่ยวทั่วโลกเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศตนเพิ่มมากขึ้น

เมื่อวิเคราะห์สถิติจากบัญชีประชาชาติด้านการท่องเที่ยว (Tourism Satellite Accounts – TSA) ในด้านสาขาการผลิตของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวทั้ง 12 สาขา จะพบว่าในปี พ.ศ. 2562 ภาคการผลิตที่มีมูลค่าเพิ่มสูงที่สุด 3 อันดับแรก ได้แก่ 1) การบริการอาหารและเครื่องดื่ม 2) การบริการโรงแรมและที่พัก และ 3) การขายสินค้าเพื่อการท่องเที่ยว ในขณะที่กิจกรรมด้านศิลปะและวัฒนธรรมซึ่งเป็นสาขาการผลิตที่มีสัดส่วนมูลค่าการใช้จ่ายท่องเที่ยวต่อมูลค่าผลผลิตท่องเที่ยวสูงที่สุดกลับเป็นสาขาการผลิตที่มีมูลค่าการลงทุนน้อยที่สุด (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2566) เป็นที่ชัดเจนว่าการท่องเที่ยวที่เน้นรูปแบบเฉพาะตัวเช่นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนั้นกลายเป็นกระแสใหม่ของการท่องเที่ยว และเพื่อเป็นการกระตุ้นการท่องเที่ยวตาม

กระแสนี้ส่งผลให้ประเทศไทยเองก็มีการพัฒนาการท่องเที่ยว ทำให้มีการผลักดันให้เกิดแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมากขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากประเทศไทยนั้นมีทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งทางธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้น ที่มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว และมีความหลากหลายตั้งอยู่ (ชิตาวีร์ สุขคร, 2562)

สำหรับจังหวัดพิษณุโลกนั้น เป็นจังหวัดที่มีประวัติศาสตร์มายาวนานตั้งแต่สมัยสุโขทัย ที่เกี่ยวข้องกับบุคคลสำคัญในหน้าประวัติศาสตร์หลายรัชสมัย และมีปูชนียสถานสำคัญของประเทศ เป็นสถานที่ท่องเที่ยวหลักของจังหวัด มีการจัดกิจกรรมงานรื่นเริงตลอดทั้งปี ในฐานะศูนย์กลางของภูมิภาคมาช้านาน ทำให้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่หลากหลายได้รับการฟื้นฟู อนุรักษ์ ส่งเสริม พัฒนา โดยกระทรวงวัฒนธรรม ได้มีนโยบายมุ่งเน้นให้ความสำคัญและสนับสนุนการสร้างพลังสร้างสรรค์หรือ Soft Power ของคนในชุมชน เพื่อยกระดับและพัฒนาความรู้ ความสามารถ และความคิดสร้างสรรค์ ในการสร้างมูลค่าและสร้างรายได้จากทุนทางวัฒนธรรม รวมทั้งการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ส่งเสริม และพัฒนางานด้านศิลปวัฒนธรรม มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เพื่อนำมาต่อยอดในการสร้างคุณค่าและมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ โดยอาศัยมิติทางวัฒนธรรม ไม่ว่าจะเป็นด้านผ้า (Fashion) อาหาร (Food) ประเพณี (Festival) ภาพยนตร์ (Film) และมวยไทย (Fighting) หรือที่เรียกกันว่า 5F โดยการตั้งเป็นชมรม หรือ ชุมชม หรือเครือข่ายวัฒนธรรม ในสถานศึกษาก็เป็นอีกนโยบายหนึ่งที่ทางท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรมให้ความสำคัญ การสร้างความตระหนัก รู้ เข้าใจ ให้เด็กและเยาวชนเกิดความรัก ความกตัญญู เห็นความสำคัญของศิลปวัฒนธรรม มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม อันเป็นรากเหง้าของพื้นที่ของตน ให้กับบุตรหลานที่มีต่อพ่อแม่ผู้มีพระคุณ ท้องถิ่น แผ่นดินเกิด และทำให้เป็น Soft Power ในครัวเรือนอีกด้วย (วราพรรณ ชัยชนะศิริ, 2566)

การพัฒนารูปแบบอัตลักษณ์เทศกาลการท่องเที่ยววิถีพุทธในจังหวัดพิษณุโลกการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมในจังหวัดพิษณุโลกที่ผ่านมามุ่งเน้น พระพุทธชินราช เป็นจุดศูนย์กลางในการจัดเทศกาลและกิจกรรมสำคัญ แม้ว่าจะสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวจำนวนมาก แต่การเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวและชุมชนโดยรอบยังมีจำกัด ทำให้การพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่นกระจุกตัวเพียงบางพื้นที่ ขณะที่ชุมชนอื่น ๆ ที่มีศักยภาพด้านวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์กลับไม่ได้รับการส่งเสริมอย่างทั่วถึงปัญหาดังกล่าวสะท้อนถึง ช่องว่างในการบูรณาการเทศกาลทางศาสนาเข้ากับเส้นทางท่องเที่ยวและบริบทเชิงพื้นที่ ซึ่งส่งผลให้เทศกาลขาดความต่อเนื่องและไม่สามารถสร้างผลกระทบเชิงบวกได้อย่างยั่งยืนเพื่อแก้ไขปัญหานี้ ผู้วิจัยจึงเสนอแนวทาง “Twin Festival” (การจับคู่เทศกาลหลักและเทศกาลรอง) โดยเลือกเทศกาลสำคัญของจังหวัดมาจับคู่กับเทศกาลที่มีมิติทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และภูมิศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง จากนั้นพัฒนางานกิจกรรมที่สะท้อนอัตลักษณ์

ท้องถิ่น สร้างเครือข่ายความร่วมมือ และออกแบบเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมที่สามารถเชื่อมโยงเทศกาลเข้ากับชุมชนได้อย่างเป็นระบบ

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาระดับศักยภาพ อัตลักษณ์และการจัดเทศกาลการท่องเที่ยววิถีพุทธในจังหวัดพิษณุโลก
2. เพื่อพัฒนารูปแบบกิจกรรม อัตลักษณ์และการจัดเทศกาลการท่องเที่ยววิถีพุทธในจังหวัดพิษณุโลก
3. เพื่อเสริมสร้างเครือข่าย อัตลักษณ์เทศกาลการท่องเที่ยววิถีพุทธในจังหวัดพิษณุโลก

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสานแบบผสานวิธี (Mixed Methods Research) ประกอบด้วย มีขั้นตอนในการดำเนินโครงการวิจัยดังนี้

1. ประเภทการวิจัย ผู้วิจัยได้ใช้รูปแบบการวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Methods Research) ประกอบด้วย โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative) ที่ใช้เทคนิควิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis) เทคนิคการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง (In-depth Interview Semi-Structure) และเทคนิคการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เป็นหลัก และสนับสนุนด้วยการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative)

2. กรอบแนวคิดการวิจัย ผู้วิจัยศึกษาสภาพแวดล้อมภายในและภายนอก ใช้ทฤษฎี SWOT Analysis ของอัลเบิร์ต ฮัมฟรี และรูปแบบกิจกรรมฯ ตามข้อมูลพื้นฐานของทุกภาคส่วนในพื้นที่ นำมาวิเคราะห์ SWOT ได้แก่ ภาครัฐ, ภาคเอกชน, ภาคประชาชน และนักท่องเที่ยว จับคู่วิเคราะห์ TOWS Matrix ของ ไอนซ์ วริช จากนั้นกำหนดแนวทางการพัฒนาอัตลักษณ์เทศกาลการท่องเที่ยววิถีพุทธในจังหวัดพิษณุโลก

3. ประชากรที่ศึกษา ผู้วิจัยได้กำหนดประชากร ประชากรที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้คือ อำเภอเมือง จำนวนประชากร 280,291 คน 88,940 หลังคาเรือน และอำเภอวังทอง จำนวน 117,381 คน 44,819 หลังคาเรือน (สำนักงานสถิติจังหวัดพิษณุโลก, 2565) โดยเฉพาะในอำเภอวังทองและอำเภอเมือง มีโบราณสถานและโบราณวัตถุที่เก่าแก่และสำคัญหลายแห่ง ซึ่งสะท้อนถึงความรุ่งเรืองทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของจังหวัดพิษณุโลกในอดีต และที่สำคัญคือระยะทางการท่องเที่ยวระหว่าง 2 อำเภอไม่ไกลกันมากนัก นักท่องเที่ยวสามารถไปเที่ยวชมได้หลายสถานที่

4. แหล่งข้อมูล จากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง หนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม ภาพถ่าย จากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยการรวบรวมจากกฎหมาย ระเบียบ คำสั่ง, นโยบาย, แผนปฏิบัติ, ตัวชี้วัด ของภาครัฐ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมถึงหนังสือ เอกสาร บทความ และงานวิจัย ที่เกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎี องค์ประกอบ รูปแบบ และการพัฒนารูปแบบกิจกรรมอัตลักษณ์และการจัดเทศกาลการท่องเที่ยววิถีพุทธในจังหวัดพิษณุโลก ที่เกี่ยวกับเรื่องที่ทำการศึกษา

5. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง โดยผู้วิจัยเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) แบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากการกำหนดตัวแทนชุมชน/ หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน พระภิกษุ สงฆ์ และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยวในอำเภอเมือง และอำเภอวังทอง อำเภอเมือง จำนวน 24 รูป/คน และผู้ที่ตอบแบบสอบถามเพื่อศึกษาวิเคราะห์ “ประเมิน ศักยภาพ อัตลักษณ์และการจัดเทศกาลการท่องเที่ยววิถีพุทธในจังหวัดพิษณุโลก” ตามความคิดเห็นของประชาชนอำเภอเมือง และอำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก จำนวน 400 คน

6. ตัวแปรที่ศึกษา ในการวิจัยได้มาจากการทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ควบคู่กับการตั้งสมมติฐาน ได้แก่ ตัวแปรต้น ได้แก่ สภาพแวดล้อม ศักยภาพ อัตลักษณ์ในการจัดเทศกาลการท่องเที่ยววิถีพุทธในจังหวัดพิษณุโลก และตัวแปรตามการพัฒนารูปแบบกิจกรรมอัตลักษณ์และการจัดเทศกาลการท่องเที่ยววิถีพุทธในจังหวัดพิษณุโลก ในเสริมสร้างเครือข่าย อัตลักษณ์เทศกาลการท่องเที่ยววิถีพุทธในจังหวัดพิษณุโลก

7. เครื่องมือในการวิจัย ประกอบด้วย

7.1 แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) เกี่ยวกับความเป็นไปได้ วิธีการ และกลไกการพัฒนา เพื่อหาลักษณะร่วม (Common Character) ของแนวทางการพัฒนารูปแบบอัตลักษณ์เทศกาลการท่องเที่ยววิถีพุทธในจังหวัดพิษณุโลก ได้แก่ หัวหน้าส่วนราชการ ผู้นำชุมชน พระสงฆ์ ภาคเอกชน และตัวแทนประชาชน จำนวน 24 รูป/คน

7.2 แบบสอบถาม เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นจากผลการวิจัยอนาคตภาพ ที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก มาสร้างกรอบและประเด็นคำถาม ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

8. การเก็บรวบรวมข้อมูล นำข้อมูลที่ได้จากผลการวิจัยเชิงคุณภาพ ที่ได้จากการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) มาสร้างกรอบและประเด็นคำถาม ในการเก็บรวบรวมข้อมูลที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ โดยการใช้แบบสอบถามเชิงปริมาณ เพื่อศึกษาวิเคราะห์ “การพัฒนา

รูปแบบอัตลักษณ์เทศกาลการท่องเที่ยววิถีพุทธในจังหวัดพิษณุโลก “ผู้วิจัยเก็บข้อมูลในเชิงปริมาณ โดยใช้แบบสอบถาม และการรวบรวมข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเฉพาะเชิงคุณภาพ (Focus Group Discussion) ผู้วิจัยจัดเวทีรับฟังความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ และข้อเสนอแนะ ทำการวิเคราะห์หน่วยข้อมูลจากบทสนทนากลุ่มเฉพาะ โดยลงข้อมูลทั้งหมดในรูปแบบตาราง ก่อนนำไปวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล ในแต่ละประเด็นคำถาม

9. การวิเคราะห์ข้อมูลงานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาารูปแบบ อัตลักษณ์เทศกาลการท่องเที่ยววิถีพุทธจังหวัดพิษณุโลก” ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Methods Research) ระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative) ที่ใช้เทคนิควิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis) เทคนิคการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง (In-depth Interview Semi-Structure) และเทคนิคการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เป็นหลัก และสนับสนุนด้วยการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative) เมื่อผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลและดำเนินการตรวจสอบข้อมูลแล้ว จากนั้นผู้วิจัยจะได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

10. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ โดยใช้สถิติร้อยละ ค่าเฉลี่ย เบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการประเมินความเหมาะสม และความสอดคล้อง ของแนวทางรูปแบบการพัฒนากิจกรรมอัตลักษณ์เทศกาลการท่องเที่ยววิถีพุทธในจังหวัดพิษณุโลก

11. เมื่อได้ผลการวิจัยเชิงปริมาณ จึงนำผลนั้นไปออกแบบประเด็นสัมภาษณ์ สำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ แล้วจึงตีความผลการวิจัยร่วมกันทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ การผสมผสานวิธีเกิดขึ้นในขั้นตอนนี้

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาารูปแบบอัตลักษณ์เทศกาลการท่องเที่ยววิถีพุทธจังหวัดพิษณุโลก” โดยการนำข้อมูลทั้งหมดไปวิเคราะห์และสังเคราะห์ ตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

1. การประเมินศักยภาพ อัตลักษณ์และการจัดเทศกาลการท่องเที่ยววิถีพุทธในจังหวัดพิษณุโลก1 พบว่า ผลการประเมินกลุ่มชุมชนอัตลักษณ์ต้นแบบ จากทั้ง 4 ชุมชน ในพื้นที่ 2 อำเภอ ทุกด้านโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 2.31$, S.D. = 0.11) และเมื่อจำแนกเป็นรายด้านพบว่า มิติประเพณีถิ่น มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 2.75$, S.D. = 0.23) มิติความนิยม ท้องถิ่น (Local Fashion) มีความต้องการรองลงมา ($\bar{X} = 2.58$, S.D. = 0.26) และมิติด้านอาหาร ถิ่น (Local Food) มีความต้องการในลำดับท้ายสุด ($\bar{X} = 1.95$, S.D. = 0.35) และพื้นที่ที่เหมาะสมในการพัฒนากิจกรรม

อัตลักษณ์เทศกาลการท่องเที่ยววิถีพุทธในจังหวัดพิษณุโลก พบชุมชนไทยวนสมอแข ตำบลสมอแข อำเภอเมือง เป็นพื้นที่ที่มีความเหมาะสมเป็นพื้นที่ต้นแบบมากที่สุด แสดงให้เห็นว่ากลุ่มชุมชนอัตลักษณ์ที่มีความเหมาะสมสูงสุดจากผลการประเมิน มีความจำเป็นต้องมุ่งเน้นในการพัฒนาเป็นลำดับแรก ในฐานะเป็นกลุ่มชุมชนที่มีศักยภาพสามารถเป็นชุมชนต้นแบบ ในการพัฒนากิจกรรมอัตลักษณ์เทศกาลการท่องเที่ยววิถีพุทธ ได้มากที่สุดและครบทุกมิติ เพื่อให้ตอบโจทย์การวิจัยได้

2. การพัฒนารูปแบบกิจกรรม อัตลักษณ์และการจัดเทศกาลการท่องเที่ยววิถีพุทธในจังหวัดพิษณุโลก พบว่า ในพื้นที่ต้นแบบการเชื่อมโยงวัดที่มีศักยภาพ มีการจัดกิจกรรมอย่างเป็นระบบ การจัดกิจกรรมแห่ผ้าห่มพระปรางค์ในวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ โดยชุมชนต้นแบบไทยวนสมอแข ร่วมกับและองค์การบริหารส่วนตำบลสมอแข อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก แสดงถึงการเชื่อมโยงทรัพยากรที่มีศักยภาพในพื้นที่จังหวัดอย่างเป็นระบบ เพราะว่าวัดพระศรีรัตนมหาธาตุเป็นสถานที่ที่มีชื่อเสียงระดับประเทศ การจัดกิจกรรมในพื้นที่นี้ช่วยเสริมอัตลักษณ์ของเทศกาลและดึงดูดนักท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากการจัดพิธีถวายผ้าห่มองค์พระศรีรัตนธาตุในครั้งนี้นับเป็นครั้งแรกที่มีพิธีการในลักษณะเทศกาลประเพณีต้นแบบ โดยใช้ทุนอัตลักษณ์ผ้าทอเป็นสื่อและนำมาซึ่งความสนใจของผู้สื่อข่าว เนื่องจากห้องพระศรีรัตนธาตุบนพระปรางค์ จะเปิดเพียงปีละ 1 ครั้ง ในเทศกาลเดือน 3 เท่านั้น ทำให้มีสื่อสารมวลชนทำข่าวหลาย สำนักผ่านช่องทาง เช่น โทรศัพท์ เว็บไซต์ และสื่อสารออนไลน์ในรูปแบบต่างๆ แสดงให้เห็นถึงความสนใจและตื่นตัวในอัตลักษณ์ชุมชนของชุมชนต้นแบบได้เป็นอย่างดี พบว่า หลังจากพัฒนารูปแบบกิจกรรม การเชื่อมโยงระหว่างวัดหลักและชุมชนต้นแบบได้รับการปรับปรุงอย่างมีระบบมากขึ้น การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ได้รับการสนับสนุนและจัดในลักษณะที่เป็นระบบมากขึ้น ซึ่งช่วยให้การท่องเที่ยวในพื้นที่มีความต่อเนื่องและครอบคลุมกว่าเดิม ชุมชนมีส่วนร่วมในการออกแบบกิจกรรมและการจัดการเส้นทางท่องเที่ยว ซึ่งส่งผลให้เกิดการส่งเสริมวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ซึ่งกิจกรรมหลักที่ทำให้เกิดการพัฒนาคือ การจัดกิจกรรมเวทีประชุมระหว่างวัดและชุมชน การพัฒนากิจกรรมเชิงบูรณาการ และการสร้างการรับรู้เส้นทางท่องเที่ยวในชุมชนร่วมกัน ผ่านกิจกรรมเหล่านี้ วัดหลักและชุมชนต้นแบบได้ร่วมกันพัฒนากิจกรรมที่มีความสอดคล้องและตอบสนองต่อความต้องการของทั้งท้องถิ่นและนักท่องเที่ยวในประเด็นที่คาดหวัง ควรพัฒนากระบวนการฯ ที่ครอบคลุมจุดแข็งของชุมชนอย่างสร้างสรรค์

3. การเสริมสร้างเครือข่าย อัตลักษณ์เทศกาลการท่องเที่ยววิถีพุทธในจังหวัดพิษณุโลก พบว่า 1) ปัจจุบันในพื้นที่วิจัยในจังหวัดพิษณุโลก มีกระบวนการส่งเสริมเพื่อให้เกิดการสร้างเครือข่ายทางด้านการท่องเที่ยว โดยภาคส่วนที่เกี่ยวข้องได้เข้ามามีบทบาทในการส่งเสริม มีการจัด

กิจกรรมเพื่อประชุมสร้างเครือข่ายด้านการท่องเที่ยวจังหวัดพิษณุโลก เพื่อระดมความคิดและรวบรวมข้อมูลจากเครือข่ายผู้ให้บริการด้านการท่องเที่ยว 2) หากพื้นที่การจัดกิจกรรมเทศกาลท่องเที่ยววิถีพุทธได้มีการสร้างเครือข่ายระหว่างกัน หรือใช้เครือข่ายที่ยึดโยงอยู่แล้ว เช่น เครือข่ายเจ้าคณะผู้ปกครองคณะสงฆ์ ซึ่งมีรูปแบบการปกครองที่ค่อนข้างชัดเจนและเป็นเอกภาพ ซึ่งหากใช้การส่งเสริมให้แต่ละวัดได้เข้ามามีส่วนร่วม เพื่อเสนอแนะหรือเปิดโอกาสให้บุคคลภายนอก ตลอดจนผู้สนใจทั่วไปและนักท่องเที่ยว ได้มีส่วนในการเสนอแนะเพื่อปรับปรุงพัฒนาได้ ก็สามารถทำให้การรวมตัวเป็นเครือข่ายของพื้นที่พุทธศาสนสถานที่เป็นพื้นที่จัดกิจกรรมเทศกาลท่องเที่ยววิถีพุทธในจังหวัดพิษณุโลก มีความหลากหลายและตอบโจทย์ต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว

อภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอแนวทางการพัฒนารูปแบบอัตลักษณ์เทศกาลการท่องเที่ยววิถีพุทธจังหวัดพิษณุโลก จากผลการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยจะนำเสนอประเด็นที่สำคัญและมีความน่าสนใจในแง่มุมทางวิชาการ โดยนำมาอภิปรายผลได้ ดังนี้

1. การประเมินศักยภาพ อัตลักษณ์และการจัดเทศกาลการท่องเที่ยววิถีพุทธในจังหวัดพิษณุโลก พบว่า ผลการประเมินกลุ่มชุมชนอัตลักษณ์ต้นแบบ พบชุมชนไทยวนสมอแข ตำบลสมอแข อำเภอเมือง เป็นพื้นที่ที่มีความเหมาะสมเป็นพื้นที่ต้นแบบมากที่สุด แสดงให้เห็นว่ากลุ่มชุมชนอัตลักษณ์ที่มีวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เข้มแข็ง และมีที่ตั้งที่เข้าถึงง่ายไม่ไกลจากแหล่งท่องเที่ยวหลักจากตัวเมืองพิษณุโลกซึ่งเป็นศูนย์กลางเดินทางในระดับภูมิภาค มีความเหมาะสมสูงสุดจากผลการประเมินผลการศึกษาสอดคล้องกับงานวิจัยของวรรณวิสา รัตตพงษ์ (2563) พบว่า จังหวัดราชบุรีมีจุดแข็งในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่ยั่งยืน จากการมีทำเลที่ตั้งเข้าถึงง่าย เหมาะเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และเป็นแหล่งรวมวัฒนธรรม 8 ชาติพันธุ์ ที่มีการสืบทอดวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ความสอดคล้อง ของแนวทางการพัฒนากิจกรรมอัตลักษณ์เทศกาลการท่องเที่ยววิถีพุทธในจังหวัดพิษณุโลก ทุกด้านมีค่าเฉลี่ยความสอดคล้อง โดยภาพรวมอยู่ในระดับใช้ได้ และเมื่อจำแนกเป็นรายด้านพบว่า ความคิดเห็นต่อแนวทางด้านการวางแผนสร้างกระบวนการ มีความสอดคล้องมากที่สุด ทั้งนี้เป็นเพราะว่า การวางแผนกิจกรรมอัตลักษณ์นั้น ต้องมีการวิเคราะห์บริบทเพื่อให้ตอบสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวที่มีความหลากหลายได้ ตลอดจนการนำจุดแข็งมาเป็นจุดขาย เพื่อให้กิจกรรมการท่องเที่ยว ตลอดจนผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวในรูปแบบต่าง ๆ ประสบความสำเร็จทั้งวัตถุประสงค์และจิตใจ ผลการศึกษาสอดคล้องกับงานวิจัยของณัฏยาณี บุญทองคำ (2566) พบว่า การพัฒนาผลิตภัณฑ์ การปรับปรุง เปลี่ยนแปลง หรือต่อ

ยอดผลิตภัณท์ให้เกิดคุณค่า มีอัตลักษณ์ที่แสดงให้เห็นถึงความโดดเด่นของแต่ละชุมชนสามารถสร้างรายได้ให้กับตนเอง ครอบครัว และท้องถิ่น และผลการศึกษาสอดคล้องกับงานวิจัยของพระเมธีสุตาภรณ์ (2559) พบว่า การส่งเสริมการเพิ่มมูลค่าและคุณค่าแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ การโฆษณา ประชาสัมพันธ์ การส่งเสริมการขาย และการขายโดยพนักงาน เพื่อเป็นการเชิญชวนนักท่องเที่ยวได้รู้จักเส้นทางของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว เพื่อเสริมสร้างอัตลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมฯ สัมผัสวิถีวัฒนธรรมพุทธ ได้ประสบการณ์ตรงจากการเรียนรู้ฯ ตามหลักพระพุทธศาสนา ภายในวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรม ความต้องการ ของแนวทางรูปแบบการพัฒนากิจกรรมอัตลักษณ์เทศกาลการท่องเที่ยววิถีพุทธในจังหวัดพิษณุโลก ทุกด้านโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อจำแนกเป็นรายด้านพบว่า มิติประเพณีถิ่นมีค่าเฉลี่ยสูงสุด และจากการสนทนากลุ่มเฉพาะในพื้นที่ต้นแบบ สามารถยืนยันองค์ประกอบทั้ง 57 กลยุทธ์ ที่ได้จากการศึกษา และยังพบองค์ประกอบสำคัญที่เหมาะสมต่อการนำไปปฏิบัติได้จริง ต้องมีองค์ประกอบสนับสนุนกลยุทธ์ คือ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่บูรณาการสอดคล้องกับกิจกรรมอัตลักษณ์เทศกาล เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดด้านการพัฒนากิจกรรมอัตลักษณ์เทศกาลการท่องเที่ยววิถีพุทธ ในจังหวัดพิษณุโลก ผลการศึกษาสอดคล้องกับงานวิจัยของไชยสิทธิ์ อุดมโชคนามอ่อน และคณะ (2562) พบว่า การพัฒนากิจกรรมและสร้างเครือข่ายศิลปวัฒนธรรมทางพุทธศาสนาสู่การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ รวมทั้ง 8 ด้าน อยู่ในระดับมาก เรียงเป็นรายด้านลำดับจากมากไปหาน้อย คือ ด้านที่ 8 ด้านกิจกรรมสร้างสรรค์ ด้านที่ 2 ด้านการพัฒนาโอกาสการท่องเที่ยว ด้านที่ 3 ด้านการพัฒนาการบริการและนวัตกรรมใหม่ ๆ ด้านที่ 5 ด้านสร้างเครือข่ายศิลปวัฒนธรรมทางพุทธศาสนา ด้านที่ 4 ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรและการป้องกันผลกระทบสิ่งแวดล้อม ด้านที่ 1 ด้านศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว ด้านที่ 7 ด้านการรักษาและความต่อเนื่องภาคีเครือข่าย และด้านที่ 6 ด้านประโยชน์การสร้างเครือข่ายที่สมาชิกได้รับ

2. การพัฒนารูปแบบกิจกรรม อัตลักษณ์และการจัดเทศกาลการท่องเที่ยววิถีพุทธในจังหวัดพิษณุโลก พบว่า การศึกษาความพึงพอใจของประชาชนที่มีต่อ การจัดกิจกรรมเทศกาลการท่องเที่ยววิถีพุทธฯ ในพื้นที่ต้นแบบ ผู้ตอบแบบสอบถาม มีความพึงพอใจโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ในประเด็นการจัดกิจกรรมอย่างเป็นระบบ การจัดกิจกรรมแห่ผ้าห่มพระปรางค์ในวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ โดยชุมชนต้นแบบไทยวนสมอแข ร่วมกับและองค์การบริหารส่วนตำบลสมอแข อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก แสดงถึงการเชื่อมโยงทรัพยากรที่มีศักยภาพในพื้นที่จังหวัดอย่างเป็นระบบ เพราะว่าวัดพระศรีรัตนมหาธาตุเป็นสถานที่ที่มีชื่อเสียงระดับประเทศ การจัดกิจกรรมในพื้นที่นี้ช่วยเสริมอัตลักษณ์ของเทศกาลและดึงดูดนักท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผลการศึกษาสอดคล้อง

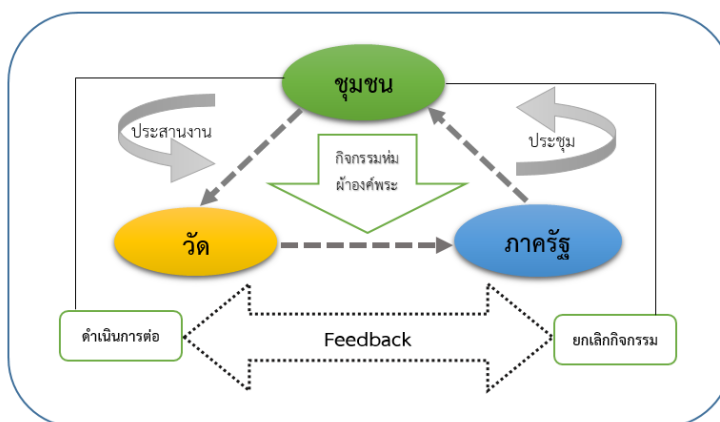
กับงานวิจัยของณัฐปัทมย์ นวลสีทอง และกมลรัตน์ ทองสว่าง (2565) พบว่า จากแบบสอบถามนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยววันวิถียุทธ ในกระบวนการขับเคลื่อนของชุมชนวันวิถียุทธจังหวัดชัยภูมิ (พื้นที่ต้นแบบ) จำนวน 230 ราย ผลการศึกษา พบว่าความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก คือ การจัดการด้านทรัพยากรการท่องเที่ยววันวิถียุทธ การจัดการด้านสิ่งอำนวยความสะดวก และการจัดการด้านการส่งเสริมสนับสนุนการท่องเที่ยววันวิถียุทธ นอกจากนี้ผู้วิจัยได้ทำการค้นข้อมูลเพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการร่วมสะท้อนผลการปฏิบัติจากการวิจัย โดยผู้วิจัยพบการสะท้อนผลในหลายประเด็น เช่น คนในชุมชนตลอดถึงผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้เรียนรู้อัตลักษณ์และมีความภาคภูมิใจในมรดกวัฒนธรรมท้องถิ่น มีความตื่นตัวในการแต่งการด้วยอัตลักษณ์ผ้าทอท้องถิ่น มีข้อเสนอและความพยายามในการให้เกิดการจัดกิจกรรมประจำปีในปีต่อ ๆ ไป โดยให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วม อันเป็นมติการพึ่งตนเองได้ของชุมชนต้นแบบที่เกิดขึ้นจากคนในชุมชนเอง และผู้วิจัยยังสังเกตพบการเปลี่ยนแปลงในชุมชน จากผลการถอดบทเรียนร่วมกัน โดยผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความเข้าใจความแตกต่างทางวัฒนธรรมวิถีชีวิต เพื่อสร้างเครือข่ายกิจกรรมเทศกาลวิถียุทธที่ยั่งยืน ทั้งในระดับบุคคล องค์กร และชุมชนได้ต่อไปอีกด้วย และผลการศึกษาสอดคล้องกับงานวิจัยของนุพงษ์ กองพิมพ์ (2563) พบว่า ชุมชนควรจะมีการจัดการประชุมใน ทุก ๆ เดือน เกี่ยวกับปัญหาและสภาพพื้นที่ที่เป็นการท่องเที่ยว เพื่อเสนอวิธีแก้ปัญหาและความร่วมมือในการอนุรักษ์ทรัพยากรของชุมชน เนื่องจากการท่องเที่ยวเป็นส่วนสำคัญที่ไม่ใช่เพียงแต่ทำให้เศรษฐกิจภายในชุมชนดีขึ้น แต่ยังเป็นสิ่งที่ส่งผลให้ชุมชนเกิดความรัก และหวงแหนทรัพยากร วัฒนธรรมและประเพณีที่มีอยู่ให้เกิดความมั่นคงและยั่งยืนต่อไปในอนาคต

3. การเสริมสร้างเครือข่าย อัตลักษณ์เทศกาลการท่องเที่ยววิถียุทธในจังหวัดพิษณุโลก พบว่า ผู้วิจัยได้ศึกษาโดยพิจารณาเพื่อเสริมสร้างเครือข่าย ในการจัดกิจกรรมเทศกาลการท่องเที่ยวที่มีอัตลักษณ์ของชุมชนวิถียุทธในจังหวัดพิษณุโลก ทำให้พบว่า ปัจจุบันในพื้นที่วิจัยในจังหวัดพิษณุโลก มีกระบวนการส่งเสริมเพื่อให้เกิดการสร้างเครือข่ายทางด้านการท่องเที่ยว โดยภาคส่วนที่เกี่ยวข้องได้เข้ามามีบทบาทในการส่งเสริม มีการจัดกิจกรรมเพื่อประชุมสร้างเครือข่ายด้านการท่องเที่ยวจังหวัดพิษณุโลก เพื่อระดมความคิดและรวบรวมข้อมูลจากเครือข่ายผู้ให้บริการด้านการท่องเที่ยว ในภาคส่วนต่าง ๆ ในพื้นที่ ผลการศึกษาสอดคล้องกับงานวิจัยของพระศรีสังคม ชยานุวัฑฒ (ธนาวงษ์) (2561) พบว่า บทบาทของวัดที่ส่งเสริมให้เป็นแหล่งชมความงดงามของงานพุทธศิลป์ทำบุญ ไหว้พระ ขอพร งานวัฒนธรรม ประเพณีและวิถีชุมชน โดยกิจกรรมที่ส่งเสริมให้มีขึ้นเป็นการพึ่งพาเกื้อกูลซึ่งกันและกันระหว่างวัดกับชุมชน ซึ่งนับว่าเป็นการสร้างเชื่อมโยงให้เกิดพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงขึ้นในจิตใจของนักท่องเที่ยวให้สนใจกับการปฏิบัติธรรม ในวัดที่ส่งเสริม

การปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่องและจริงจัง ผลการศึกษาสอดคล้องกับงานวิจัยของณัฐพงษ์ ฉายแสง ประทีป (2564) พบว่า รูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของวัดพระธาตุพนมฯ ประกอบด้วย การบริหาร รายได้ หลักพุทธธรรม นักท่องเที่ยว การบูรณาการ และเครือข่ายพระสงฆ์ โดยเทศกาลการท่องเที่ยววิถีพุทธในจังหวัดพิษณุโลกยังพบความต้องการมีส่วนร่วมจากพื้นฐานศักยภาพเทศกาลฯ ในอีก 6 มิติ โดยทั้ง 6 มิติ สามารถนำมาพัฒนาเป็นประเด็นกลยุทธ์ ในการพัฒนากิจกรรมอัตลักษณ์เทศกาลการท่องเที่ยววิถีพุทธในจังหวัดพิษณุโลก ต่อไปได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง มิติการสร้างเครือข่าย ผ่านสื่อสัญลักษณ์ทางความศรัทธา เพื่อส่งเสริมการสร้างเครือข่ายให้ชุมชนที่เข้ามามีส่วนร่วมได้มีบทบาทสำคัญในการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในวัด เพื่อให้เกิดเทศกาลการท่องเที่ยววิถีพุทธได้อย่างยั่งยืน

องค์ความรู้ใหม่

ผู้วิจัยขอเสนอองค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย ดังนี้

ภาพที่ 1 ระบบการจัดการการท่องเที่ยววิถีพุทธ

จากภาพข้างต้นจะเห็นว่า การพัฒนารูปแบบกิจกรรม อัตลักษณ์และการจัดเทศกาล การท่องเที่ยววิถีพุทธในจังหวัดพิษณุโลก จากการจัดกิจกรรมถวายผ้าห่มองค์พระศรีรัตนธาตุ ไม่เพียงแต่ส่งเสริมการท่องเที่ยว แต่ยังเป็นการสืบสาน มรดกภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่ หากเรามีพื้นที่ที่เปิดโอกาสให้คนรุ่นใหม่ได้เข้ามาเรียนรู้หรือทดลองปฏิบัติ เช่น การสอนทอผ้าถวายบูชาพระ หรือ การสาธิตการทำเครื่องพุทธบูชา จะช่วยให้เทศกาลมีมิติที่ลึกซึ้งและมีคุณค่ามากขึ้น เพราะคนพิษณุโลกมีมรดกทางภูมิปัญญาที่สามารถถ่ายทอดได้หลากหลาย เช่น การเล่าเรื่อง ประวัติศาสตร์ อัตลักษณ์ ประวัติพระพุทธชินราช การสอนประดิษฐ์เครื่องสักการะพุทธบูชาต่าง ๆ ที่ทำจากวัสดุธรรมชาติในท้องถิ่น หรือการแสดงศิลปะพื้นบ้านที่มีความเชื่อมโยงกับ วิถีพุทธ ซึ่งเริ่มจากชุมชนที่มี

ความเข้มแข็งสามารถดึงเอาทุนทางสังคมและทรัพยากรหลากหลายที่ชุมชนมีอยู่นั้น ใช้เป็นฐานของการพัฒนาและแก้ไขปัญหาด้วยตนเองได้ ด้วยการสนับสนุนส่งเสริมจากทางหน่วยงานภาครัฐ เพื่อยกระดับและพัฒนาความรู้ ความสามารถ และความคิดสร้างสรรค์ ในการสร้างมูลค่าและสร้างรายได้จากทุนทางวัฒนธรรม นำมาต่อยอดในการสร้างคุณค่าและมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ การจัดกิจกรรมหรือการจัดเทศกาล หากคนในชุมชนไม่ให้ความร่วมมือ ไม่มีส่วนร่วม ประเพณีอันสวยงามนั้นก็จะสูญหายไปตามกาลเวลา ตรงกันข้ามหากเราและคนในชุมชนมีจิตสำนึกรัก และตระหนักถึงความสำคัญ และเข้าใจถึงประโยชน์ที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์ อนุรักษ์ให้คนรุ่นหลังได้สืบทอด มีความใกล้ชิดสนิทสนม กลมเกลียวกัน เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ชักชวนกันเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมประเพณี ส่งผลทำให้มีการจัดกิจกรรมประเพณีอันดีงานขึ้นในทุก ๆ ปี สืบทอดต่อจากรุ่นสู่รุ่น

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. องค์การบริหารส่วนจังหวัด ควรสนับสนุนงบประมาณ โดยการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวให้มีการจัดกิจกรรมถวายผ้าห่มพระศรีรัตนมหาธาตุขึ้นในทุกๆ ปี เพื่อส่งเสริมการจัดกิจกรรมเทศกาลท่องเที่ยววิถีพุทธอย่างต่อเนื่อง

2. ในการประชุมคณะกรรมการและหัวหน้าส่วนราชการ ภายใต้นโยบายการขับเคลื่อนยกระดับการท่องเที่ยวและการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม ควรมีการนำเสนอกิจกรรมถวายผ้าห่มพระศรีรัตนมหาธาตุขึ้นในทุก ๆ ปี โดยให้ชุมชนที่มีการทอผ้าสับเปลี่ยนหมุนเวียน นำผ้ามาถวายหรือจัดงานประกวดผ้าทอ ให้มีรางวัล เกียรติบัตร หรือเหรียญในการแข่งขัน เพื่อเป็นการอนุรักษ์สืบสานผลิตภัณธ์ของชุมชน และสร้างรายได้ให้กับชุมชน

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดพิษณุโลก สามารถนำเสนอและประชาสัมพันธ์กิจกรรมถวายผ้าห่มพระศรีรัตนมหาธาตุ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในจังหวัดพิษณุโลก ให้นักท่องเที่ยวมาร่วมกิจกรรมเพิ่มมากขึ้น

2. ชุมชนที่มีการรวมกลุ่มทอผ้าสามารถทั้งในจังหวัดพิษณุโลก และพื้นที่ต่าง ๆ สามารถนำผ้ามาร่วมกิจกรรมเพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์ผลิตภัณธ์ในชุมชน ให้เป็นที่รู้จักและแพร่หลายมากยิ่งขึ้น ส่งผลถึงการเพิ่มรายได้ให้กับคนในชุมชนที่มากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2566). แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2566-2570). เข้าถึงได้จาก https://secretary.mots.go.th/ewtadmin/ewt/secretary/download/article/article_20230327145011.pdf
- ชิตาวิร์ สุขคร. (2562). การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในประเทศไทย. *วารสารเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน*, 1(2), 1-7.
- ไชยสิทธิ์ อุดมโชคนามอ่อน และคณะ. (2562). นวัตกรรม: การพัฒนากิจกรรมและสร้างเครือข่ายศิลปวัฒนธรรมทางพุทธศาสนา สู่การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในอีสานตอนใต้. *วารสารรามคำแหง ฉบับบัณฑิตวิทยาลัย*, 2(3), 33-46.
- ณัฐพงษ์ ฉายแสงประทีป. (2564). รูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของวัดพระธาตุพนมวรมหาวิหาร จังหวัดนครพนม. (ดุสิตนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยวและการโรงแรม). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ณัฏยาณี บุญทองคำ. (2566). การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเนินมะปรางจังหวัดพิษณุโลก. *วารสารวิจัยวิชาการ*, 6(3), 257-276.
- ณัฐปภัสร์ นวลสีทอง และกมลรัตน์ ทองสว่าง. (2565). การท่องเที่ยวเชิงนันทวิฤทธิ. *วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์*, 7(2), 1001-1010.
- นุพงษ์ กองกิมพ์. (2563). *ศึกษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมชุมชนบ้านขาว อำเภอระโนด จังหวัดสงขลาเพื่อจัดทำเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์*. (วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศชุมชน). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- พระเมธีสุตาภรณ์. (2559). *แผนงานวิจัยการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*. (รายงานการวิจัย). สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระศรีสังคม ชยานุกาโทม (ธนาวงษ์). (2561). *การท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา : รูปแบบและเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวของวัดในสังคมไทย*. (ดุสิตนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วรรณวิชา รัตตพงษ์. (2563). แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่ยั่งยืนในจังหวัดราชบุรี. *WMS Journal of Management Walailak University*, 9(4), 124-138.

วราพรรณ ชัยชนะศิริ. (2566). *สวธ. ร่วมกับ จังหวัดยโสธรและภาคีเครือข่าย ผลักดัน Soft Power 5F จัดงานมหกรรมวัฒนธรรมจังหวัดยโสธร ปี 2566 เพื่อยกระดับและพัฒนาศิลปวัฒนธรรม มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ต่อยอดในการสร้างมูลค่าและรายได้โดยใช้มิติทางวัฒนธรรม*. เข้าถึงได้จาก https://www.culture.go.th/culture_th/ewt_news.php?nid=7405.

สำนักงานสถิติจังหวัดพิษณุโลก. (2565). *ประชากรกลางปี 2565 ตามทะเบียนราษฎร จังหวัดพิษณุโลก*. เข้าถึงได้จาก <https://www.plkhealth.go.th/bifm/pop/pop65.htm>.

การอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร

Conservation and Continuation of the Ethnic Group Culture in Kamphaeng Phet Province

พระครูสังฆรักษ์โกศล มณिरตนา¹ พระครูวินัยธรสุทัศน์ ธมมปาโล² มะลิวัลย์ ตันตีสันติสม³
อัศนีย์ สุกิจใจ⁴ และณัฐสันต์ นันทวัฒน์⁵

Phrakhrusangkharak Kosal Maniratana, Phrakhruvinaithon Suthat Thammapalo,
Maliwan Tantisantisom, Asanee Sukijjai and Natthasan Nanthawat

Received: October 12, 2024

Revised: January 27, 2025

Accepted: January 29, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ 2) พัฒนารูปแบบ และกิจกรรมการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ และ 3) นำเสนอรูปแบบการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ดำเนินการรวบรวมข้อมูลโดยสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 20 รูป/คน โดยเลือกแบบเจาะจง และดำเนินการสนทนากลุ่มกับผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 10 รูป/คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยเทคนิคการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา ผลการวิจัย พบว่า 1) ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาเริ่มตั้งแต่กลุ่มชาติพันธุ์ได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในอำเภอคลองลาน ซึ่งเป็นพื้นที่สูง มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์และมีวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่า มีชาติพันธุ์เกือบจะครบทุกชนเผ่าที่มีอยู่ในประเทศไทย คือ กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ม้ง เมี่ยน ลัวะ ลีซู และลาหู่ 2) การพัฒนารูปแบบ และกิจกรรมการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ ประกอบด้วย 2.1) กระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกสร้างความรู้ 2.2) กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนต่างๆ ในระดับนโยบาย ระดับท้องถิ่น และระดับชุมชน 2.3) การสร้างสรรค์กิจกรรมการอนุรักษ์สืบสาน และถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในรูปแบบองค์กร

¹⁻⁵ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding author, e-mail: khmerkosal999@gmail.com, Tel. 064-1986799

เครือข่ายทางวัฒนธรรม และ 3) รูปแบบการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ ประกอบด้วยการศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้ การส่งเสริมการเรียนรู้ การเสริมสร้างจิตสำนึก การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม การเสริมสร้างเครือข่าย การจัดทำแผนนโยบาย แผนยุทธศาสตร์ เพื่อยกระดับการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมสู่การพัฒนาการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมที่สร้างสรรค์ และยั่งยืน

คำสำคัญ: การอนุรักษ์และสืบสาน, วัฒนธรรม, กลุ่มชาติพันธุ์

Abstract

The purposes of this research article were 1) to study the history, culture, and wisdom of ethnic groups; 2) to develop models and activities for the conservation and continuation of ethnic group culture; and 3) to present models for the conservation and continuation of ethnic group culture. This qualitative research was used to collect data through structured interviews with 20 key informants using purposive sampling, and focus group discussions with 10 experts. Data were analyzed using content analysis techniques. The research results found that 1) the history, culture, and wisdom of ethnic groups had a history that began when ethnic groups migrated to settle in Khlong Lan District, which was a highland area with ethnic diversity and valuable culture. There was almost every ethnic group that existed in Thailand, namely Karen, Hmong, Mien, Lua, Lisu and Lahu; 2) development of models and activities for the conservation and continuation of ethnic group culture included 2.1) processes for raising awareness and knowledge, 2.2) processes for fostering participation from all sectors at the policy, local, and community levels, 2.3) creating activities for the conservation, continuation, and transmission of ethnic cultural heritage in the form of cultural network organizations; and 3) models for the conservation and continuation of ethnic group culture included knowledge analysis, learning promotion, awareness building, participatory processes, networking, and policy and strategic planning to elevate cultural conservation and continuation towards creative and sustainable development.

Keywords: conservation and continuation, culture, ethnic groups

บทนำ

วัฒนธรรมเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงคุณค่า วิถีชีวิตที่ชุมชนและท้องถิ่นต่าง ๆ ได้พัฒนาและสร้างสรรค์ขึ้นเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิต โดยแสดงออกในรูปแบบและวิธีการที่หลากหลายทั้งในรูปแบบของวิถีชีวิตขนบธรรมเนียมประเพณี ภูมิปัญญา ศิลปะการแสดง ฯลฯ เพื่อเป็นการปลูก จิตสำนึกและกระตุ้นให้คนในชุมชนท้องถิ่นเกิดความตระหนักมีความตื่นตัวและเข้ามามีส่วนร่วมในการฟื้นฟูเผยแพร่ และสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น และคุณค่าความหลากหลายของศิลปะและวัฒนธรรมไทยทั้งที่เป็นวิถีชีวิต ค่านิยม และความเป็นไทย ในปัจจุบันวัฒนธรรมท้องถิ่น ถูกกลืนและมีการถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นใหม่ น้อย เช่น การแต่งกาย ภาษาพูด รวมทั้งประเพณีและวิถีชีวิตที่ดีงาม ท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรมภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ วัฒนธรรมได้มีการถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา หากมรดกทางวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างหลากหลายกันในพื้นที่ไม่ได้รับการสืบสานและอนุรักษ์ ฟื้นฟู รวมถึงการพัฒนาต่อยอดให้เกิดคุณค่าทางสังคมและจิตใจให้คุณค่าทางมรดกวัฒนธรรมลดน้อยไปจนแทบจะสูญหาย วัฒนธรรมวิถีชีวิต ที่เกิดขึ้นจากการสั่งสมองค์ความรู้ในแต่ละท้องถิ่นมีลักษณะโดดเด่นที่แตกต่างกันไปตามสภาพพื้นที่ ในแต่ละพื้นที่มีภูมิปัญญาหลากหลายควรที่จะได้รับการถ่ายทอดสู่เยาวชนรุ่นหลังสืบไป การอนุรักษ์ ฟื้นฟู และสืบสานเป็นหนทางหนึ่งที่ทำให้วัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชนดำรงอยู่ในท้องถิ่นอย่างยั่งยืน (อารดา พลอาษา, 2564)

การอนุรักษ์ฟื้นฟูสืบสานปกป้องคุ้มครองจารีตประเพณีและสนับสนุนการนำเนื้อหาสาระทางวัฒนธรรมมาใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ และได้คำนึงถึงความสำคัญในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์การดำเนินกิจกรรมของชุมชนให้เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางมากยิ่งขึ้นทั้งในประเทศและต่างประเทศให้ทราบถึงคุณค่ามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชน วิถีชีวิต การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และองค์ประกอบต่าง ๆ ในสังคมเกิดการรวมกลุ่มเพื่อดำเนินกิจกรรมของชุมชน ด้วยความสามัคคีร่วมกันคิด ร่วมกันตัดสินใจ ร่วมกันสร้างโดยต่อยอด จากต้นทุน มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชุมชนนำมาพัฒนาในเชิงเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในรูปแบบของผลิตภัณฑ์หรือการบริการ หรือการแสดงออกทางวัฒนธรรมในรูปแบบใหม่ทำให้เกิดประโยชน์และได้รับผลประโยชน์ร่วมกันก่อให้เกิดรายได้ต่อประชาชนชุมชนและท้องถิ่น มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม หมายถึง การปฏิบัติการเป็นตัวแทนการแสดงออก ความรู้ทักษะตลอดจนเครื่องมือ วัตถุ สิ่งประดิษฐ์ และพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านั้น ซึ่งชุมชน กลุ่มชน และในบางกรณี

ปัจเจกบุคคลยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรมของตน ดังนั้นจึงก่อให้เกิดความเคารพต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรม และการคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ โดยมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2559)

ประเทศไทยมีความมั่งคั่งและความหลากหลายทางวัฒนธรรมประเทศหนึ่งแต่เมื่อมีได้มีมาตรการที่จะป้องกันหรือแก้ไข ต่างกลุ่ม ต่างฝ่ายเห็นเป็นโอกาสที่จะวางผลประโยชน์เชิงพาณิชย์อยู่เหนือการคำนึงถึงคุณค่าทางวัฒนธรรม ยิ่งเมื่อเป็นเรื่องของความเชื่อที่แตกต่างกัน ความขัดแย้งก็จะเป็นชนวนของเหตุการณ์ร้ายแรงได้ นอกจากนี้ ยังมีปัญหาการเลือกปฏิบัติระหว่างคุณค่าของงานประดิษฐ์สมัยใหม่ โดยเฉพาะงานที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีอุตสาหกรรมกับภูมิปัญญาหรือมรดกทางวัฒนธรรมพื้นบ้าน กล่าวคือ งานประดิษฐ์สมัยใหม่นั้นมีการคุ้มครองด้วยระบบ “ทรัพย์สินทางปัญญา” ซึ่งตามกรอบที่เป็นอยู่นี้ แม้ว่าจะมีเหตุผลภายในกรอบของตัวเอง แต่ไม่ได้ครอบคลุมถึง “ทรัพย์สินทางปัญญา” ที่อยู่ในกรอบของมรดกทางวัฒนธรรมหรือภูมิปัญญาเท่าที่ควร เนื่องจากภูมิปัญญาหรือมรดกทางวัฒนธรรมมีลักษณะเฉพาะเช่น มีลักษณะเป็นทรัพย์สินสมบัติของส่วนรวม อันต่างไปจากทรัพย์สินส่วนบุคคล อีกทั้งมีลักษณะเป็นการสั่งสมสืบสานอย่างต่อเนื่องและมีที่มาจากจิตวิญญาณของชุมชน (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม, 2551)

สถานการณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยภูเขาในอำเภอคลองลาน กล่าวได้ว่าเป็นกลุ่มชาวเขาที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาของรัฐบาลไทย โดยในช่วงแรกกลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยภูเขาเผ่าต่าง ๆ จำนวนกว่า 6 ชนเผ่า คือ ชนเผ่ากระเหรี่ยง ชนเผ่าลาหู่ซี (แม้ว) ชนเผ่าเย้า ชนเผ่ามูเซอ ชนเผ่าลีซอ และชนเผ่าอีก้อ ได้อพยพเข้ามาในพื้นที่และอาศัยอยู่ในดินแดนที่อยู่ในการควบคุมของรัฐบาลพื้นที่สูง การมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มอำนาจที่เหนือกว่า และกลุ่มคนพื้นราบ ถือเป็นแรงกดดันที่กลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยภูเขาเผชิญในแผ่นดินไทย เป็นเหตุทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ตกอยู่ในสภาพคนชายขอบ ไม่เป็นที่ยอมรับจากสังคมพื้นราบ การเผชิญกับสถานการณ์ดังกล่าวทำให้กลุ่มชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ต้องทำการสร้างพื้นที่ของตัวเองด้วยการปรับตัวให้เท่าทันสถานการณ์ มีการแสวงหาความรู้ด้านต่าง ๆ เพื่อปกป้องสิทธิประโยชน์และเพื่อสื่อสารสัมพันธ์กับคนพื้นราบ รวมไปถึงการรวมตัวของกลุ่มชาวเขาด้วยกันเอง ซึ่งถือได้ว่าเป็นการสร้างความเป็นชุมชนของชาติพันธุ์ เพื่อใช้เป็นเกราะป้องกันสำหรับการอยู่รอดในสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยภูเขา (โอกามา จำเแะ และคณะ, 2561)

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าวนั้น เพื่อเป็นการอนุรักษ์ฟื้นฟูสืบสานปกป้องคุ้มครองวัฒนธรรมภูมิปัญญากลุ่มชาติพันธุ์ และสนับสนุนการนำเนื้อหาสาระทางวัฒนธรรมมาใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ และการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่รู้จัก

อย่างกว้างขวางมากยิ่งขึ้นทั้งในประเทศและต่างประเทศ คณะผู้วิจัยจึงได้ศึกษาการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร เพื่อเป็นข้อมูลในการอนุรักษ์ ส่งเสริม สืบสาน และปกป้องมรดกทางวัฒนธรรม และนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตและเพื่อเป็นส่วนสำคัญในการช่วยพัฒนาชุมชนสังคมประเทศชาติสืบต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร
2. เพื่อพัฒนารูปแบบ และกิจกรรมการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร
3. เพื่อวิเคราะห์และนำเสนอรูปแบบการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยคณะผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง หนังสือ ตำรา วารสาร รายงานการวิจัย รายงานการประชุม เอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ โดยมีเนื้อหาสาระสำคัญ 1) ศึกษาประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ 2) การพัฒนารูปแบบกิจกรรมการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ 3) วิเคราะห์และเสนอรูปแบบการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ โดยมีขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้นำของกลุ่มชาติพันธุ์ ผู้นำทางศาสนา ผู้บริหารท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ผู้นำพิธี คณะกรรมการชนเผ่า สมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์ หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ภาควิชาการ ภาคประชาสังคม และประชาชนทั่วไป จำนวน 30 คน

2. แหล่งข้อมูล คณะผู้วิจัยลงพื้นที่การวิจัย ประกอบด้วย 4 ตำบล ได้แก่ ตำบลคลองน้ำไหล ตำบลโป่งน้ำร้อน ตำบลคลองลานพัฒนา และตำบลสักงาม อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร เพื่อดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้นำของกลุ่มชาติพันธุ์ ผู้นำทางศาสนา ผู้บริหารท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ผู้นำพิธี คณะกรรมการชนเผ่า ผู้นำที่อยู่ในชนเผ่าให้ความเคารพศรัทธา สมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์ หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ภาควิชาการ ภาคประชาสังคม และประชาชนทั่วไปที่อยู่ในพื้นที่การวิจัย จำนวน 20 คน และดำเนินการจัดสนทนากลุ่มโดยการคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญแบบเจาะจง เพื่อใช้ในการศึกษาความคิดเห็น ทศนคติ ความรู้สึก การรับรู้

ความเชื่อต่อการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร ในการหาคำตอบที่ยังคลุมเครือ หรือยังไม่แน่ชัดของการวิจัย เพื่อช่วยให้งานวิจัยสมบูรณ์ถูกต้องมากยิ่งขึ้น จำนวน 10 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structure Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group)

4. เทคนิคในการวิเคราะห์ คณะผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูล โดยวิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา ประกอบบริบท (Context Content Analysis) และสรุปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

สรุปผลการวิจัย

1. ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร กลุ่มชนชาติพันธุ์ ชาวไทยภูเขา ได้อพยพย้ายถิ่นที่อยู่เข้ามาในพื้นที่ของจังหวัดกำแพงเพชร ส่วนใหญ่จะย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัยในอำเภอคลองลาน เนื่องจากมีลักษณะเป็นพื้นที่สูง มีทิวเขาสลับซับซ้อน ซึ่งอำเภอคลองลานถือได้ว่าเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมค่อนข้างสูง พื้นที่หนึ่งของประเทศ ทั้งนี้เพราะประกอบด้วยประชากรหลายกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งมีชนชาติพันธุ์เกือบจะครบทุกชนเผ่าที่มีอยู่ในประเทศไทย คือ กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง กลุ่มชาติพันธุ์ม้ง กลุ่มชาติพันธุ์เมี่ยน กลุ่มชาติพันธุ์ลัวะ กลุ่มชาติพันธุ์ลีซู และกลุ่มชาติพันธุ์ลาหู่ โดยแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์มีวัฒนธรรมที่ได้ปรากฏไว้ตามถิ่นที่อยู่ของแต่ละชาติพันธุ์แต่ละชนเผ่า ซึ่งเป็นการนำเอาองค์ความรู้และภูมิปัญญาของแต่ละชาติพันธุ์ของตนเองที่มีมาแต่เดิม ก่อนที่จะอพยพเข้ามาอยู่ในพื้นที่จังหวัดกำแพงเพชร อาทิ วัฒนธรรมการแต่งกายที่แต่ละชนเผ่าจะมีลักษณะเป็นของตนเอง วัฒนธรรมผีบรรพบุรุษ วัฒนธรรมเกี่ยวกับการตาย การไหว้ตรุษจีน ประเพณีปีใหม่การทำบุญตักบาตร และรดน้ำขอพรผู้สูงอายุ ประเพณีกินข้าวใหม่ ประเพณีการแต่งงาน วัฒนธรรมความเชื่อพิธีไสยศาสตร์ วัฒนธรรมภูมิปัญญาหัตถกรรมเครื่องเงินและผ้าปักชาวไทยภูเขา ภูมิปัญญาการรักษาโรคด้วยสมุนไพร การอบสมุนไพร การนวดเพื่อรักษาอาการปวดเส้น การปะผ้าชุดกลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยภูเขา การทำเครื่องเงินประดับชุดกลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยภูเขา การตีมีด ขวาน และเครื่องมือที่ใช้ในการประกอบอาชีพ เป็นต้น

2. การพัฒนารูปแบบ และกิจกรรมการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร การมีความหลากหลายของวัฒนธรรมท้องถิ่น รวมถึงกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในประเทศไทย มรดกวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าภูมิปัญญาวัฒนธรรมของกลุ่มชนต่าง ๆ ทั้งกลุ่มชาติพันธุ์ การอนุรักษ์ การสืบสาน การฟื้นฟู การพัฒนาและส่งเสริมถ่ายทอดตลอดจนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

การตระหนักถึงคุณค่าและก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในวิถีชีวิตวัฒนธรรมของกลุ่มชนต่าง ๆ รวมทั้งทิศทางการนโยบายในการพัฒนาประเทศ การพัฒนารูปแบบ และกิจกรรมการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร ดังนี้

2.1 การเสริมสร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ มีกระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกทางวัฒนธรรมให้กับกลุ่มชาติพันธุ์ ผู้นำ เด็กเยาวชน และประชาชนทั่วไปให้มีความรู้ ความเข้าใจและให้เกิดความตระหนัก เกิดความรักและความหวงแหนในวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ และวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของท้องถิ่น ประกอบด้วย 1) การจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างจิตสำนึกให้ตระหนักถึงคุณค่าแก่นสาระและความสำคัญของภูมิปัญญาวัฒนธรรมของแต่ละชนเผ่า เพื่อสร้างจิตสำนึกร่วมกันอนุรักษ์ภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ 2) โรงเรียน วัด และชุมชนร่วมกันสร้างจิตสำนึกให้ผู้คนมีความผูกพันกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของตนเอง เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์ และสืบสานวัฒนธรรม 3) การเสริมสร้างการจัดการเรียนการสอนที่เน้นกระบวนการสร้างจิตสำนึก มีการกำหนดทิศทางการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้บรรลุจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ ทั้งด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย เพื่อให้ นักเรียนมีคุณลักษณะตามที่ชุมชนต้องการ 4) การใช้สื่อเสริมสร้างจิตสำนึก เป็นการใช้อุปกรณ์เสริมสร้างการเรียนรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์

2.2 การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ โดยกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนต่าง ๆ มีส่วนร่วมในการดูแลรักษามรดกวัฒนธรรมในท้องถิ่นของตนเอง ประกอบด้วย 1) การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมการอนุรักษ์และการบริหารจัดการวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในระดับนโยบาย โดยกระบวนการส่งเสริมสนับสนุน การสร้างภาคีความร่วมมือ การกำหนดวิธีการในการบริหารจัดการ 2) การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในระดับท้องถิ่น เน้นการส่งเสริมให้ผู้คนในท้องถิ่นมีส่วนร่วม โดยยึดหลักองค์รวมในการอนุรักษ์และจัดการวัฒนธรรมชุมชน การส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการมรดกวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น การจัดการวัฒนธรรมชุมชนที่เน้นสร้างสารประโยชน์ด้านการเรียนรู้ของท้องถิ่น และการศึกษาวิจัยหรือการสร้างความรู้ในท้องถิ่น 3) การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในระดับชุมชนโดยมีแนวทางในการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ และการให้การศึกษา การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชน การเสริมสร้างกระบวนการจัดการเรียนรู้ร่วมกันแบบเปิดกว้าง การสร้างสรรค์ สืบสาน และประดิษฐ์นวัตกรรมทางวัฒนธรรมชุมชนและองค์กรชุมชน การเสริมสร้างพลังและทุนทางสังคมให้กับชุมชน และการบังคับใช้กฎระเบียบของชุมชน

2.3 การเสริมสร้างการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ ในรูปแบบองค์กรเครือข่ายวัฒนธรรมชุมชน โดยชุมชนได้มีกิจกรรมรวมกลุ่มทำกิจกรรมที่หลากหลายในการรวมกลุ่มนั้น เกิดจากความคิดริเริ่มของคนในชุมชน ส่งเสริมให้หน่วยงานราชการ หน่วยงานภาค และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสนับสนุนด้านงบประมาณ ความรู้ แก่ประชาชนในการรวมกลุ่มกัน การส่งเสริมกระบวนการจัดระเบียบองค์กรเครือข่ายชุมชนในสังคมของสมาชิกเป็นทั้งการสร้างและการสอนระเบียบของสังคมให้กับสมาชิกในการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในชุมชน และสถาบันทางสังคมของชุมชนที่มีความสำคัญที่แสดงถึงตำแหน่งทางสังคม การปฏิบัติการและการสร้างสรรค์กิจกรรมการส่งเสริมอนุรักษ์ สืบสาน และถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ วัฒนธรรมของชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นในรูปแบบองค์กรเครือข่ายทางวัฒนธรรม ประกอบด้วย

- 1) การจัดการเครือข่ายระดับชุมชน ได้แก่ การส่งเสริมและจัดตั้งอาสาสมัคร ชุมชน หรือคณะกรรมการชุมชน การเสริมสร้างและประสานเครือข่ายในชุมชนต่าง ๆ การประชาสัมพันธ์ การจัดทำโครงการส่งเสริม สืบสาน อนุรักษ์ และปกป้องมรดกทางวัฒนธรรม
- 2) การจัดการเครือข่ายระดับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ การสำรวจรวบรวมองค์ความรู้ของท้องถิ่น การทะนุบำรุง ดูแล บำรุงทรัพยากรยีนทางประวัติศาสตร์ การประชาสัมพันธ์ถึงความสำคัญและประโยชน์ของวัฒนธรรมพื้นบ้าน การจัดสรรงบประมาณสนับสนุนโครงการเกี่ยวกับการรักษา สืบสาน และปกป้องมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน การจัดกิจกรรมลานวัฒนธรรมเพื่อให้เป็นเวทีในการแสดงออก ด้าน ศิลปะวัฒนธรรมของประชาชน การยกย่องบุคคลหรือกลุ่มบุคคลหรือชุมชนที่มีการส่งเสริม สืบสาน และปกป้องวัฒนธรรม การกำหนดบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบด้านวัฒนธรรมให้กับชุมชนต่าง ๆ

3. รูปแบบการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร ประกอบด้วย

- 1) การศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ในชุมชน การศึกษาวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร เพื่อให้ได้มาซึ่งรากฐานทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์ วัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ในชุมชน และการจัดการการอนุรักษ์วัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ที่ทรงคุณค่าที่บรรพบุรุษแต่ละชนเผ่าได้สรรค์สร้างและสืบทอดมาอย่างต่อเนื่อง
- 2) การส่งเสริมการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ ประวัติศาสตร์ความเป็นมา วัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม อาหาร การแต่งกาย ภาษา ความเชื่อ ความรู้และภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ ประเพณีเทศกาล ศาสนาพิธีกรรม และศิลปะการแสดงของกลุ่มชาติพันธุ์ในชุมชน
- 3) การเสริมสร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ โดยการส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกให้กับกลุ่มชาติพันธุ์ ผู้นำ เด็กเยาวชน และ

ประชาชนทั่วไปให้มีความรู้ ความเข้าใจและให้เกิดความตระหนัก เกิดความรักและความห่วงใยในวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ และวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การปลูกจิตสำนึก การจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างจิตสำนึก การส่งเสริมให้โรงเรียน วัด ชุมชนและกลุ่มชาติพันธุ์ร่วมกันสร้างจิตสำนึกผ่านวัฒนธรรมชุมชน การเสริมสร้างการจัดการเรียนการสอนที่เน้นกระบวนการสร้างจิตสำนึก และการใช้สื่อเสริมสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในชุมชน 4) การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และบริหารจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์จะประกอบด้วย การเสริมสร้างการมีส่วนร่วม การอนุรักษ์และการบริหารจัดการวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งในระดับนโยบาย ระดับท้องถิ่น และระดับชุมชน 5) การเสริมสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ โดยเชื่อมโยงกันกับภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชนและประชาชนในชุมชนเป็นการเชื่อมโยงเครือข่ายงานวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ยิ่งใหญ่ เป็นทั้งการพัฒนาคน พัฒนาชุมชน พัฒนาวัฒนธรรม และที่สำคัญคือการพัฒนาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมภายใต้บริบทของตนเอง และ 6) การจัดทำแผนนโยบาย และแผนยุทธศาสตร์เพื่อยกระดับการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมในชุมชนสู่การพัฒนาการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมที่สร้างสรรค์ และยั่งยืน

อภิปรายผลการวิจัย

1. ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร คือ มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาเริ่มตั้งแต่กลุ่มชาติพันธุ์ได้อพยพเข้ามาในจังหวัดกำแพงเพชร กลุ่มชาติพันธุ์ส่วนใหญ่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในอำเภอลองลาน เนื่องจากมีลักษณะเป็นพื้นที่สูง เป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมค่อนข้างสูงพื้นที่หนึ่งของประเทศ มีชาติพันธุ์เกือบจะครบทุกชนเผ่าที่มีอยู่ในประเทศไทย คือ กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ม้ง เมี่ยน ลัวะ ลีซู และลาหู่ ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ทรงคุณค่า สอดคล้องกับงานวิจัยของสุมินตรา สุวรรณภาค (2563) พบว่า ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี ได้อพยพลงมาจากแคว้นสิบสองปันนา ในประเทศจีน ส่วนหนึ่งตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านสะเก็น ตำบลยอด อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน และคุณค่า/ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปีที่ยังปรากฏในปัจจุบัน เช่น การเกษตร อุตสาหกรรมและหัตถกรรม การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ภาษาปรัชญาศาสนา โภชนาการ จากสิ่งที่บรรพบุรุษ ได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน เป็นกุศโลบายที่สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่าง “คน” กับ “ธรรมชาติ” และ “คน” กับ “คุณธรรม” และสอดคล้องกับงานวิจัยของเยาวเรศ ภักดีจิตร และภริญา โพธิพิทักษ์ (2565) พบว่า การจัดการ

ความรู้ประวัติศาสตร์ ศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ ในจังหวัดนครสวรรค์ พบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดนครสวรรค์ที่ศึกษามีทั้งหมด 5 กลุ่มชาติพันธุ์ ได้แก่กลุ่มชาติพันธุ์ลาว กลุ่มชาติพันธุ์มอญ กลุ่มชาติพันธุ์ญวน กลุ่มชาติพันธุ์มุสลิม และกลุ่มชาติพันธุ์จีน โดยแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์มีประวัติศาสตร์ ศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นแตกต่างกันออกไป ซึ่งการจัดการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนเรียนรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ เรื่องราวด้านศิลปะ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดนครสวรรค์และส่งเสริมสนับสนุนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาและพัฒนาผู้เรียน ทั้งผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอน บุคลากรทางการศึกษา ก็เพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องราวประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและส่งเสริมให้นักเรียนรัก ห่วงแหน และสืบสาน อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาในท้องถิ่นของตน และสอดคล้องกับงานวิจัยของเยาวเรศ ภักดีจิตร (2567) พบว่า บริบทด้านวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์จังหวัดอุทัยธานี ประกอบด้วย บริบทด้านประวัติศาสตร์ ด้านศิลปะ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดอุทัยธานี ประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์หลายชาติพันธุ์ ได้แก่ กลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั่ง กลุ่มชาติพันธุ์ลาวเวียง กลุ่มชาติพันธุ์ขมุบ้าน กลุ่มชาติพันธุ์กระเหรี่ยง และกลุ่มชาติพันธุ์ลาวอีสานอพยพ ซึ่งกลุ่มชาติพันธุ์ดังกล่าว มีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมแตกต่างกัน ได้แก่ วิถีการดำเนินชีวิต ภาษา อาหาร การแต่งกาย ที่อยู่อาศัย ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น

2. การพัฒนารูปแบบ และกิจกรรมการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร ประกอบด้วย 1) กระบวนการเสริมสร้างจิตสำนึกสร้างความรู้ ความเข้าใจความตระหนักความรักความหวงแหนในวัฒนธรรมภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ และวัฒนธรรมท้องถิ่น 2) กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนต่าง ๆ โดยการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมการอนุรักษ์และการบริหารจัดการวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในระดับนโยบาย ระดับท้องถิ่น และระดับชุมชน 3) การสร้างสรรค์กิจกรรมการอนุรักษ์สืบสาน และถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในรูปแบบองค์การเครือข่ายทางวัฒนธรรม คือ การจัดการเครือข่ายระดับชุมชน และการจัดการเครือข่ายระดับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผลการศึกษาสอดคล้องกับผลการวิจัยของพระโกศล มณีรัตน และพระมหาสุดี ชยวุฒโฒ (2565) พบว่า รูปแบบและกิจกรรมการเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย ประกอบด้วย 1) รูปแบบการเสริมสร้างศักยภาพการจัดการวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธ 2) รูปแบบและกิจกรรมการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมชุมชน และ 3) รูปแบบกิจกรรมการเสริมสร้างศักยภาพการจัดการคน และองค์กรเครือข่ายวัฒนธรรมชุมชน และผลการศึกษาสอดคล้องกับผลการวิจัยของสัทยา วิเศษ และ

คณะ (2563) พบว่า รูปแบบการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในกลุ่มจังหวัดล้านนา แบ่งออกเป็นการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมโดยหน่วยงานภาครัฐ การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมโดยวัดและชุมชน และการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมโดยกลุ่ม เครือข่าย และองค์กรทางศิลปะเชิงสร้างสรรค์ ทั้งสามรูปแบบมีเป้าหมายในการดำเนินงานเพื่อการดูแล สงวนรักษา อนุรักษ์ทรัพยากรวัฒนธรรมของชุมชน การเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ การสืบสานประเพณีวัฒนธรรม

3. รูปแบบการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร นั้นมาจากการศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ เพื่อให้ได้มาซึ่งรากฐานทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์ วัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ในชุมชน เพื่อนำไปสู่การส่งเสริมการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ความเป็นมาวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ การเสริมสร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ การเสริมสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์โดยเชื่อมโยงกับภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชนและประชาชนในชุมชน และการจัดทำแผนนโยบาย แผนยุทธศาสตร์เพื่อยกระดับการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมสู่การพัฒนาการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมที่สร้างสรรค์ และยั่งยืน ผลการศึกษาสอดคล้องกับผลการวิจัยของไทยโรจน์ พวงมณี และคณะ (2564) พบว่า แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาต่อยอดศิลปวัฒนธรรมบ้านน้ำพรนั้นหน่วยงานภาครัฐที่มีศักยภาพทั้งหน่วยงานในพื้นที่และนอกพื้นที่ต้องเข้าไปสร้างกระบวนการรับรู้และเห็นคุณค่าเพื่อให้เกิดความตระหนักในศิลปวัฒนธรรมที่กำลังจะหายไป ซึ่งมีแนวทางดังนี้ 1) การอบรมเชิงปฏิบัติการ 2) การจัดตั้งกลุ่มการอนุรักษ์หรือกลุ่มการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน 3) การศึกษาดูงานชุมชนต้นแบบการอนุรักษ์และต่อยอดศิลปวัฒนธรรม 4) การอบรมเพื่อสร้างผลิตภัณฑ์ชุมชน 5) การออกนอกพื้นที่ของชุมชนเพื่อนำเสนอศิลปวัฒนธรรมที่แตกต่างและมีอัตลักษณ์ในงานเทศกาลหรืองานประชุม สัมมนาอย่างต่อเนื่อง 6) การศึกษาค้นคว้าเรียบเรียงเพื่อจัดทำสื่อหลากหลายรูปแบบสำหรับการเผยแพร่ และ 7) การสร้างกลุ่มเยาวชนในพื้นที่ให้มีทักษะการสื่อสารและการแสดงศิลปวัฒนธรรมสำหรับการต้อนรับนักท่องเที่ยว และผลการศึกษาสอดคล้องกับผลการวิจัยของสมบัติ นามบุรี และธิดา วัฒนศิริ (2564) พบว่า แนวทางการอนุรักษ์ประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดชัยภูมิ ประกอบด้วย การส่งเสริมความรู้และถ่ายทอดความรู้ การสร้างความสัมพันธ์ของคนแต่ละรุ่น การปรับปรุงให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ การสร้างเครือข่ายด้านภูมิปัญญาการบรรจุประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน

องค์ความรู้ใหม่

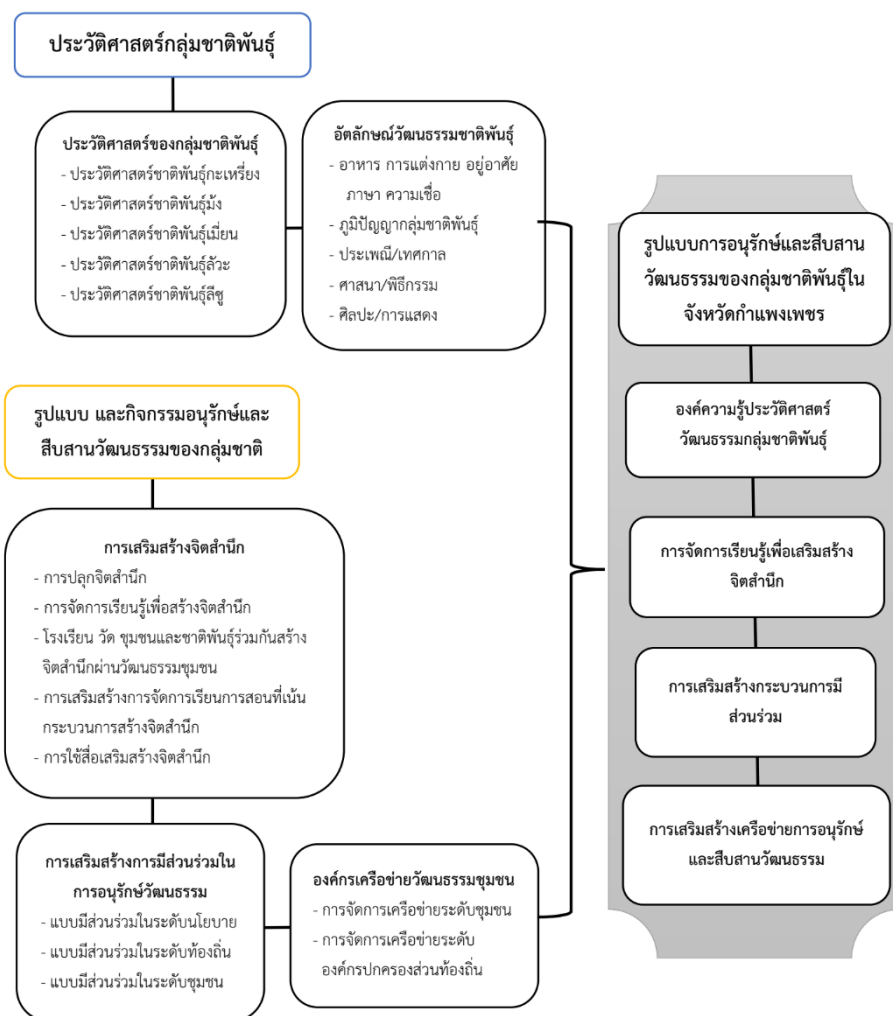
การวิจัยเรื่อง การอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร ผู้วิจัยได้สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยดังนี้

1. การเสริมสร้างองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ แต่ละชนเผ่า ข้อมูลพื้นฐานของชาติพันธุ์ การกระจายตัว การประกอบอาชีพ อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ความรู้ และภูมิปัญญา ประเพณีเทศกาล ศาสนาพิธีกรรม ศิลปะการแสดงที่มีความสำคัญต่อกลุ่มชาติพันธุ์ ทั้งในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่มีคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีความหลากหลายรวมถึงมีคุณค่าภูมิปัญญาวัฒนธรรมของกลุ่มชนต่าง ๆ การอนุรักษ์การสืบสาน และส่งเสริมถ่ายทอดตลอดจนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การตระหนักถึงคุณค่า และก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในวิถีชีวิตวัฒนธรรมของกลุ่มชนต่าง ๆ

2. การจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกให้กับทุกคนมีความรู้ ความเข้าใจและเกิดความตระหนัก เกิดความรักและความห่วงใยในประวัติศาสตร์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ รวมทั้งวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างจิตสำนึก การส่งเสริมให้โรงเรียน วัด ชุมชนและกลุ่มชาติพันธุ์ร่วมกันสร้างจิตสำนึกผ่านวัฒนธรรมชุมชน การจัดการเรียนการสอนที่เน้นกระบวนการสร้างจิตสำนึก และการใช้สื่อเสริมสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในชุมชน

3. การเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชนและประชาชน มีส่วนร่วมในอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมในท้องถิ่นของตนเอง เช่น การอนุรักษ์และการบริหารจัดการวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์แบบมีส่วนร่วมในระดับนโยบาย ระดับท้องถิ่น และในระดับชุมชน โดยเน้นในการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ การเสริมสร้างกระบวนการจัดการเรียนรู้ สร้างสรรค์ สืบสาน และประดิษฐ์นวัตกรรมทางวัฒนธรรมชุมชนและองค์กรชุมชน การเสริมสร้างพลังและทุนทางสังคมให้กับชุมชน

4. การเสริมสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ โดยการสนับสนุนให้วัด โรงเรียน สมาคม ชาวบ้าน ชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ และองค์กรอื่นร่วมกันดำเนินกิจกรรมด้านวัฒนธรรมภายใต้การสนับสนุนงบประมาณขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นการเชื่อมโยงเครือข่ายงานวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ยิ่งใหญ่ ซึ่งประกอบด้วย การจัดการเครือข่ายระดับชุมชน และการจัดการเครือข่ายระดับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 1 กระบวนการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรม

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. กลุ่มชนชาติพันธุ์ในอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชรมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาและความหลากหลายทางวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ทรงคุณค่า ซึ่งเป็นองค์ความรู้และภูมิปัญญาของแต่ละชาติพันธุ์ของตนเองที่มีมาแต่เดิม ก่อนที่จะอพยพเข้ามาอยู่ในพื้นที่จังหวัดกำแพงเพชร อาทิ วัฒนธรรมการแต่งกายที่แต่ละชนเผ่าจะมีลักษณะเป็นของตนเอง วัฒนธรรมผี

บรรพบุรุษ วัฒนธรรมเกี่ยวกับการตาย การไหว้ตรุษจีน ประเพณีปีใหม่การทำบุญตักบาตร และรดน้ำขอพรผู้สูงอายุ ประเพณีการแต่งงาน ภูมิปัญญาหัตถกรรมเครื่องเงินและผ้าปักชาวไทยภูเขา การนับถือบรรพบุรุษแบบจีนที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิต งานบวช งานศพ งานแต่งงานภูมิปัญญาการรักษาโรคด้วยสมุนไพร การทำเครื่องเงินประดับชุดกลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยภูเขา โดยหน่วยงานภาครัฐ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ควรกำหนดให้มโนนโยบายในการอนุรักษ์ การสืบสาน การฟื้นฟู การพัฒนาและส่งเสริมถ่ายทอดตลอดจนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การเสริมสร้างความตระหนักถึงคุณค่า และก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในวิถีชีวิตวัฒนธรรมของกลุ่มชนต่าง ๆ

2. หน่วยงานภาครัฐ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ควรกำหนดให้มโนนโยบายการจัดการการอนุรักษ์วัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ที่ทรงคุณค่าที่บรรพบุรุษแต่ละชนเผ่าได้สรรค์สร้างและสืบทอดมาอย่างต่อเนื่อง โดยภูมิปัญญาวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในแต่ละด้านนั้นมีคุณค่า มีความดี ความงาม และมีความสมบูรณ์ที่เข้าใจในนามธรรม ความลึกซึ้งที่สามารถสัมผัสได้ สะท้อนจากวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ ความเป็นอยู่ ค่านิยม ทศนคติและความคิดความเชื่อของคนในชุมชน

3. หน่วยงานภาครัฐ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ควรมโนนโยบายการเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ โดยส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนต่าง ๆ มีส่วนร่วมในการดูแลรักษามรดกวัฒนธรรมในท้องถิ่นของตนเอง การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และบริหารจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์

ข้อเสนอแนะสำหรับนำผลการวิจัยไปปฏิบัติ

1. การส่งเสริมการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์เพื่อให้กับกลุ่มชาติพันธุ์ ผู้นำเด็กเยาวชน และประชาชนทั่วไปให้มีความรู้ ความเข้าใจและให้เกิดความตระหนัก เกิดความรักและความหวงแหนในวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์

2. การส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการการอนุรักษ์วัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ที่ทรงคุณค่าที่บรรพบุรุษแต่ละชนเผ่าได้สรรค์สร้างและสืบทอดมาอย่างต่อเนื่อง เช่น ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ อาหาร การแต่งกาย ภาษา ความเชื่อ ความรู้และภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ ประเพณีเทศกาล ศาสนาพิธีกรรม และศิลปะการแสดงของชาติพันธุ์ในชุมชน เพื่อก่อให้เกิดการยกระดับการพัฒนาการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร

3. การเสริมสร้างกระบวนการจัดทำแผนนโยบาย และแผนยุทธศาสตร์ในการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดกำแพงเพชร โดยมีการจัดสรรงบประมาณ

จากหน่วยงานของรัฐในการสนับสนุนการดำเนินการจัดทำแผนนโยบาย แผนยุทธศาสตร์ในการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ในชุมชนเพื่อยกระดับการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมในชุมชนสู่การพัฒนาการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมที่สร้างสรรค์ และยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. (2559). *ชุมชนต้นแบบสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์*. กรุงเทพฯ : กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม.
- ไทยโรจน์ พวงมณี และคณะ. (2564). แนวทางการอนุรักษ์และการพัฒนาต่อยอดศิลปวัฒนธรรมพื้นที่หมู่บ้านน้ำพร อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย. *วารสารศิลปกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 13(2), 176-177.
- พระโกศล มณีนรนา และพระมหาสุตใจ ชยวุฒโฒ. (2565). *การเสริมสร้างศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธตามแนวชายแดนจังหวัดเลย*. (รายงานการวิจัย). วิทยาลัยสงฆ์เลย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- เยาวเรศ ภักดีจิตร. (2567). การพัฒนานวัตกรรมหลักสูตรท้องถิ่นมรดกวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์จังหวัดอุทัยธานี โดยใช้ชุมชนเป็นฐานสู่วัตกรรมการเรียนรู้ผ่านเทคโนโลยีดิจิทัล. *วารสารวิจัยวิชาการ*, 7(4), 255-272.
- เยาวเรศ ภักดีจิตร และภริญา โพธิพิทักษ์. (2565). การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ ศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมสมรรถนะผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ในจังหวัดนครสวรรค์. *วารสารวิชาการเครือข่ายบัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏภาคเหนือ*, 12(2), 106-121.
- สมบัติ นามบุรี และจิตติวดี หมั่นมี. (2564). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ฟื้นฟูประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นจังหวัดชัยภูมิ*. (รายงานการวิจัย). คณะสังคมศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สหทัยา วิเศษ และคณะ. (2563). *การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ของกลุ่มจังหวัดลำนาว*. (รายงานการวิจัย). วิทยาเขตพะเยา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม. (2551). *คู่มือแนวทางการดำเนินงาน เรื่อง การปกป้องคุ้มครองภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ : ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

- สุมินตรา สุวรรณภาศ. (2563). *คุณค่าภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อิมปี: การวิเคราะห์และการพัฒนา*. (ดุขฎิณิพนธ์การศึกษาดุขฎิณิบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- อารดา พลอาษา. (2564). *การศึกษาองค์ความรู้ การอนุรักษ์ การส่งเสริมและการเพิ่มคุณค่าการท่องเที่ยวใหม่ทางกระรอกคู่ตีนแดง อำเภอนาโพธิ์ และอำเภอฟุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์*. (รายงานการวิจัย). กรมส่งเสริมวัฒนธรรม : กระทรวงวัฒนธรรม.
- โองามา จำเภา และคณะ. (2561). *กระบวนการเป็นผู้นำแบบทางการและการมีส่วนร่วมทางการเมืองท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยภูเขา กรณีศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยภูเขาอำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร*. (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า.

แนวทางการพัฒนาบทบาทของพระสงฆ์ในฐานะพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

Guidelines for Developing the Roles of Monks as Morality Teachers in Schools

พระศุภชัย สิริมงคล (ชาญกระโทก)¹ พระครูพิพิธจารธรรม² และสุนทร สุขทรัพย์ทวีผล³

Phra Supachachai Sirimangalo (Chankrathok), Phrakhru Phipitjarutham and

Sunthorn Sukhsaptaweephol

Received: October 28, 2024

Revised: January 21, 2025

Accepted: January 30, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา 2) ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในฐานะพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน และ 3) วิเคราะห์แนวทางการพัฒนาบทบาทของพระสงฆ์ในฐานะพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน การวิจัยใช้ข้อมูลจากเอกสาร โดยศึกษาข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ หนังสือตำราที่เกี่ยวกับประเด็นของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และข้อมูลทุติยภูมิ เช่น ตำราทางวิชาการ วารสาร และงานนิพนธ์ที่เกี่ยวกับพระสอนศีลธรรม จากนั้นนำมาวิเคราะห์แนวทางในการพัฒนาบทบาทพระสอนศีลธรรม แล้วสรุปเป็นข้อมูลเชิงพรรณนา ผลการวิจัย พบว่า 1) บทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยความเมตตาและการใช้หลักธรรมคำสอนผ่านองค์ประกอบศาสนธรรม ศาสนบุคคล ศาสนสถาน และศาสนพิธี การเผยแผ่สามารถดำเนินการผ่านการแสดงธรรม การบรรยายตามพุทธวิธีการสอน โดยพระสงฆ์ควรมีคุณสมบัติที่เหมาะสม เช่น มีความรู้ลึกซึ้งในธรรมะ มีบุคลิกภาพที่ดี ไม่เสียดสีผู้อื่น เป็นพหูสูต และสามารถสอนตามลำดับเหตุผลได้อย่างชัดเจน 2) บทบาทของพระสงฆ์ในฐานะพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการบูรณาการหลักธรรมเข้ากับการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาและศาสนา เพื่อส่งเสริม

¹⁻³ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช; Mahachulalongkornrajavidyalaya University Buddhachinaraj Buddhsit College

Corresponding author, e-mail: Supachai2036@gmail.com, Tel. 095-3262862

ศีล สมาธิ และปัญญา โดยดำเนินการผ่านการวางแผนการสอน การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน และการจัดสอบธรรมศึกษา รวมถึงการประสานงานกับครูประจำวิชา เพื่อให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพสูงสุด โดยใช้สื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสมและการประเมินผลเพื่อพัฒนานักเรียน และ 3) แนวทางการพัฒนาบทบาทของพระสงฆ์ในฐานะพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ผลการวิเคราะห์ชี้ให้เห็นว่าหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาการสอนศีลธรรมในโรงเรียนได้ใน 6 ประการ ได้แก่ (1) การมุ่งประโยชน์แก่นักเรียน (2) การอบรมและพัฒนาความรู้ (3) การวางแผนการเรียนการสอน (4) การส่งเสริมการศึกษา (5) ความเป็นกัลยาณมิตร (6) การมีความสำรวมระวัง

คำสำคัญ: แนวทางการพัฒนา, พระสงฆ์, พระสอนศีลธรรมฯ

Abstract

The purposes of this research article were 1) to study the roles of monks in propagating Buddhism; 2) to study the roles of monks as morality teachers in schools; and 3) to analyze approaches to developing the roles of monks as morality teachers in schools. The research used documentary data, including primary data, namely textbooks on the issue of propagating Buddhism, and secondary data, namely academic texts, journals, and theses on monks teaching morality. These data were then analyzed to identify approaches to developing the roles of monks teaching morality. The data were summarized in descriptive form. The research results found that 1) in terms of the roles of monks in propagating Buddhism, monks played an important role in propagating Buddhism with compassion and the application of Dharma teachings through religious teachings, religious persons, religious places, and religious ceremonies. Propagating can be carried out through sermons and lectures according to Buddhist teaching methods. Monks should have appropriate qualities, such as having deep knowledge of Dharma, having a good personality, not being disrespectful to others, being well-educated, and being able to teach clearly and logically; 2) in the aspect of the roles of monks as morality teachers in schools, monks played a crucial role in integrating Buddhist principles into social studies and religious

studies instruction to promote morality, concentration, and wisdom. This was accomplished through lesson planning, student development activities, and Dhamma studies examinations. This included coordinating with subject teachers to maximize teaching effectiveness, using appropriate learning media and assessments for student development; 3) in terms of guidelines for developing the roles of monks as morality teachers in schools, the analysis indicated that the principles of Buddhist propagation can be applied to develop morality teaching in schools in six areas: (1) focusing on student benefit, (2) training and knowledge development, (3) lesson planning, (4) promoting education, (5) being a good friend, and (6) being mindful.

Keywords: development guidelines, monks, morality teaching monks, etc.

บทนำ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ถูกเริ่มขึ้นครั้งแรกในสมัยพุทธกาล โดยสมัยนั้นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเสด็จออกเผยแผ่แต่เพียงพระองค์เดียว ครั้นเมื่อพระพุทธองค์ทรงเสด็จไปยังป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ณ เมืองพาราณสี เพื่อเสด็จโปรดแสดงธรรมจกัปปวัตนสูตรแก่ปัญจวัคคีย์ทั้ง 5 (วิ.ม. (ไทย) 4/13/20) ทำให้ปัญจวัคคีย์ทั้ง 5 ได้ดวงตาเห็นธรรมและได้บรรลุธรรมสำเร็จเป็นพระอรหันต์ ทำให้มีพระสาวกนั้นมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ต่อมาพระพุทธองค์ได้ทรงมีพุทธดำรัสให้ภิกษุสาวกออกเผยแผ่ประกาศหลักคำสอน ซึ่งในขณะนั้นมีสาวกรุ่นแรกจำนวน 60 รูป (วิ.ม. (ไทย) 4/32/40) (คือกลุ่มพระปัญจวัคคีย์ 5 กลุ่มพระยสะ 5) ที่ล้วนเป็นเอหิภิกขุอุปสัมปทา และเป็นผู้สำเร็จเป็นพระอรหันต์เป็นพระอริยบุคคลอันสูงสุดของพุทธศาสนา ทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เผยแผ่โดยพระสงฆ์ที่อยู่ในฐานะของสาวกจึงได้เริ่มขึ้นตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา โดยมีเป้าหมายในการเผยแผ่ศาสนาตามพุทธดำรัสที่เป็นไปเพื่อความสุขของมนุษย์และเทวดาทั้งหลาย ดังพุทธพจน์ว่า (วิ.ม. (ไทย) 4/32/40) “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ อย่าไปโดยทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน สัตว์ทั้งหลายที่มีธุลีในตาน้อย มีอยู่ ย่อมเสื่อมเพราะไม่ได้ฟังธรรม จักมีผู้รู้ธรรม ภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จักไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคมเพื่อแสดงธรรม”

จากพุทธพจน์ดังกล่าวนี้เป็นเครื่องที่บ่งชี้ให้เห็นถึงอุดมคติในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกิดประโยชน์เกื้อกูลและประโยชน์สุขแก่มวลมนุษย์ (แก้ว ขิดตะขบ, 2553) หลังจากที่ได้มีการเผยแผ่ออกไปแล้วก็ส่งผลให้พระพุทธศาสนาได้ปักหลักฐานมั่นคงในกรุงราชคฤห์และได้กระจายไปในที่ต่าง ๆ ไปทั่วชมพูทวีป และแม้หลังพุทธปรินิพพานไปแล้วการเผยแผ่พระพุทธศาสนาก็ยังคงถูกเผยแผ่ตามยุคสมัย จากนั้นพระพุทธศาสนาได้เข้ามาสู่ประเทศไทยในราวพุทธศตวรรษที่ 2-3 โดยการส่งพระสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปยังดินแดนต่าง ๆ 9 สาย ตามพระดำริของพระเจ้าอโศกมหาราช ซึ่งได้มีพระเถระ 2 รูป คือ พระโสณะและพระอุตตระได้เดินทางมายังประเทศไทยซึ่งในสมัยนั้นเรียกแถบนี้ว่า สุวรรณภูมิ (องอาจ เขียวงามดี และพระสุทธิสารเมธี, 2563) ทำให้คนไทยกับพระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีวิถีชีวิตที่ผูกพันประสานกลมกลืนกับพื้นฐานความเชื่อและหลักปฏิบัติในพระพุทธศาสนา มีวัดอันเป็นสถานที่สำคัญของการศึกษาเล่าเรียน อบรม หล่อหลอมกลั่นกรอง พัฒนาอุปนิสัยใจคอคนไทยให้มีความเอื้อเพื่อ รักความสงบ อยู่อย่างสันติ กตัญญูตบเทวต่อผู้มีพระคุณ (พระเทพวัชรบัณฑิต, 2563)

พระพุทธศาสนามีความสำคัญต่อสังคมไทยทั้งในด้านการเมืองการปกครอง ด้านสังคม วัฒนธรรม สังคมเศรษฐกิจ เป็นต้น โดยเฉพาะด้านการศึกษาพระสงฆ์ได้มีบทบาทในการเป็นพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ซึ่งเป็นโครงการที่ได้เริ่มดำเนินการตั้งแต่ปีงบประมาณ 2546 โดยมีข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) ระหว่างกระทรวงวัฒนธรรมและกระทรวงศึกษาธิการ ในการสนับสนุนให้พระสงฆ์ได้เข้าไปสอนศีลธรรมในโรงเรียนทั้งระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอาชีวศึกษา ซึ่งในระยะแรกรัฐบาลได้จัดสรรงบประมาณให้กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม จำนวน 10,000,000 บาท เพื่อสนับสนุนเป็นค่าใช้จ่ายถวายพระที่เข้าไปสอนในสถานศึกษาในแต่ละระดับ จำนวน 800 รูป โดยอาศัยบุคคลที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะพระสอนศีลธรรม คณะครูอาจารย์ และกระบวนการเรียนรู้ต้องมุ่งเน้นปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องตลอดจนส่งเสริมศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ของชาติ (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2544) โดยมีวัตถุประสงค์ในการทำโครงการ 3 ประการ ได้แก่

- 1) เพื่อจัดพระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถทั้งในด้านปริยัติและปฏิบัติ เข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ให้นักเรียนในระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และระดับอาชีวศึกษา
- 2) เพื่อให้นักเรียนนักศึกษามีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมของพระพุทธศาสนา
- 3) เพื่อปลูกฝังให้นักเรียนนักศึกษามีความรู้คุณธรรม สามารถนำความรู้และคุณธรรม ไปบูรณาการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างเหมาะสมและมีความสุข

พระสอนศีลธรรมจึงเป็นบุคคลที่มีความสำคัญต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นบุคคลที่เป็นกำลังสำคัญของพระพุทธศาสนา เป็นผู้สืบทอดพุทธประสงค์ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของพระพุทธองค์เที่ยวประกาศเผยแผ่หลักธรรมให้กว้างขวาง เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล และเพื่อความสุขของหมู่ชน และเป็นบุคลากรที่มีศักยภาพของคณะสงฆ์ที่ได้รับการพัฒนาขีดความสามารถอย่างต่อเนื่อง และได้รับโอกาสให้เข้าไปมีบทบาทในสถานศึกษา จัดการเรียนการสอนในชั้นเรียน เพื่อพัฒนาเด็กนักเรียน เยาวชน ให้มีภูมิคุ้มกันเป็นเด็กที่ดี เติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพ เป็นพลเมืองที่ดีของสังคม (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, 2552)

ในขณะเดียวปัจจุบันสังคมไทยต้องประสบกับปัญหาที่ทวีความรุนแรง และมีความหลากหลายมากขึ้นกว่าในอดีตที่ผ่านมา สาเหตุแห่งปัญหาที่เกิดขึ้นส่วนหนึ่งมาจากสภาพแวดล้อม และเปลี่ยนแปลงไปตามกระแส การพัฒนาทางเทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสารไร้พรมแดนในแนวทางโลกาภิวัตน์ ซึ่งต่างมุ่งเน้นการแข่งขันเพื่อสร้างความมั่นคงในด้านเศรษฐกิจ ทำให้คนมีความเป็นวัตถุนิยมมากขึ้น แต่เกิดปัญหาด้านพฤติกรรม คือ การย่อหย่อนในศีลธรรม จริยธรรม นอกจากนี้ปัญหาสังคมหลายด้านยังรุมล้อมคุกคาม เด็ก เยาวชน นักเรียน นักศึกษาให้หลงผิดและมีพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนไปจากเดิม การขาดระเบียบวินัยที่ส่งผลให้วิถีชีวิตและค่านิยมดั้งเดิมที่ดั่งามตามโครงสร้างของสังคมไทยจางหายไป พร้อมกับการล่มสลายของสถาบันครอบครัว ซึ่งทำให้ภูมิคุ้มกันของเด็ก เยาวชน นักเรียน นักศึกษาที่จะต้านทานกับสภาพปัญหาแวดล้อม ต้องขาดความมั่นคง จนเกิดปัญหาต่าง ๆ ของสังคมตามมา เช่น ปัญหาการก่อเหตุทะเลาะวิวาทของนักเรียน นักศึกษา ปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติดในกลุ่มนักเรียน นักศึกษา ปัญหานักเรียน นักศึกษา ประพฤติตน ไม่เหมาะสมในเวลาเรียน ปัญหาการมีเพศสัมพันธ์ในวัยเรียน และปัญหาอาชญากรรมจากสภาพแวดล้อม ที่เกิดขึ้นกับนักเรียน นักศึกษา เป็นต้น (มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2515)

จากความเป็นมาของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนที่ปรากฏเพื่อแก้ปัญหาในสังคมไทย ซึ่งถือได้ว่าเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามพุทธดำรัสของพระศาสดา ที่มุ่งก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้คน และปัญหาทางสังคมที่เกิดขึ้นสังคมไทย ซึ่งการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคพุทธกาลสามารถนำมาปรับใช้ในบริบทโรงเรียนยุคปัจจุบันได้อย่างไร การใช้หลักการเผยแผ่ธรรมะในยุคพุทธกาลช่วยเสริมประสิทธิภาพของการเผยแผ่ธรรมะในโรงเรียนได้อย่างไร ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาแนวทางการพัฒนาบทบาทของพระสงฆ์ในฐานะพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน โดยใช้แนวทางในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในการวิเคราะห์เพื่อให้เห็นถึงแนวทางในการปฏิบัติตน

ในทางที่ดี และการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม เสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมอันดีงามของนักเรียนให้เป็น
ผู้ที่มีคุณธรรมจริยธรรมและเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในฐานะพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน
3. เพื่อวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาบทบาทของพระสงฆ์ในฐานะพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Document Research) โดยมีการดำเนินวิจัย

1. ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการพัฒนาบทบาทของพระสงฆ์ในฐานะพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ทั้งด้านความหมายประเภท พร้อมทั้งศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสาร และตำราทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง
2. รวบรวมข้อมูลชั้นทุติยภูมิ คือ ส่วนที่เป็นงานนิพนธ์ทั่ว ๆ ไป รวมทั้งเอกสาร งานวิจัย บทความทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย
3. นำข้อมูลทั้งหมดมาศึกษาวิเคราะห์ สังเคราะห์ เรียบเรียงและเขียนงานวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยปรึกษาผู้ทรงคุณวุฒิ แล้วปรับปรุงแก้ไขเพื่อความถูกต้อง
4. เสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล และนำเสนอผลการวิจัย

สรุปผลการวิจัย

จากศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางการพัฒนาบทบาทของพระสงฆ์ในฐานะพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน” สามารถสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ได้ ดังนี้

1. บทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่า พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการดำรงรักษาและสืบทอดพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า โดยหน้าที่หลักของพระสงฆ์คือการปฏิบัติตนตามพระธรรมวินัยทั้งในส่วนของคันถธุระและวิปัสสนาธุระ คันถธุระ คือ การศึกษาและเรียนรู้พระไตรปิฎก รวมถึงการศึกษาพระธรรมวินัยเพื่อความเข้าใจที่ถูกต้อง ส่วนวิปัสสนาธุระคือการปฏิบัติธรรมเพื่อให้เกิดปัญญาและความหลุดพ้น พระสงฆ์ยังต้องปฏิบัติตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์และมติมหาเถรสมาคม ซึ่งเป็นกรอบกฎหมายที่ช่วยให้การปกครองคณะสงฆ์ดำเนินไปอย่างมีระเบียบเรียบร้อย

ในบริบทของสังคมไทย พระสงฆ์ถือเป็นศูนย์กลางทางจิตวิญญาณและศีลธรรม มีบทบาทสำคัญในหลายด้าน อาทิ การศึกษา การสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา และการพัฒนาจิตวิญญาณของประชาชน ในด้านการศึกษา พระสงฆ์มีส่วนช่วยสอนธรรมะและส่งเสริมการศึกษาในโรงเรียนปริยัติธรรม รวมถึงการจัดกิจกรรมที่สร้างเสริมความรู้ทางศีลธรรมแก่ชุมชน ส่วนในด้านการสงเคราะห์ พระสงฆ์มีบทบาทในการช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก ทั้งในรูปแบบของการมอบปัจจัยยังชีพและการให้คำปรึกษาเพื่อช่วยคลายทุกข์ทางใจ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นบทบาทสำคัญอีกประการหนึ่งของพระสงฆ์ โดยพระสงฆ์ใช้แนวทางในการแสดงธรรมและบรรยายธรรมะ รวมถึงการสอนการปฏิบัติธรรมตามหลักของพระพุทธเจ้า หรือที่เรียกว่าพุทธวิธีในการสอน พระสงฆ์ที่มีบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ต้องมีคุณสมบัติที่เหมาะสม เช่น มีความสามารถในการแสดงเหตุผลอย่างชัดเจนและลำดับขั้นตอน มีจิตใจเมตตา กรุณา ไม่หวังลาภสักการะ ไม่กล่าวเสียดสีผู้อื่น และมีบุคลิกภาพที่น่าเลื่อมใส นอกจากนี้ ยังต้องเป็นผู้พหูสูตหรือมีความรู้ลึกซึ้งในพระธรรมวินัย เพื่อให้สามารถตอบคำถามและให้คำแนะนำแก่พุทธศาสนิกชนได้อย่างเหมาะสม

พุทธวิธีในการสอนของพระสงฆ์มีเป้าหมายเพื่อเชื่อมโยงคำสอนของพระพุทธเจ้าให้สอดคล้องกับชีวิตประจำวันของประชาชน วิธีการสอนนั้นเน้นความเรียบง่าย ชัดเจน และเหมาะสมกับระดับความรู้ความเข้าใจของผู้ฟัง เพื่อกระตุ้นให้เกิดความเข้าใจและความตระหนักถึงคุณค่าของธรรมะในชีวิต บทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงเป็นสิ่งที่สำคัญยิ่งต่อการสร้างสังคมที่สงบสุขและการรักษาคำสอนของพระพุทธเจ้าให้คงอยู่ต่อไป

2. บทบาทของพระสงฆ์ในฐานะพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน พบว่า พระสอนศีลธรรมมีบทบาทสำคัญในการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้แก่นักเรียนในสถานศึกษาของประเทศไทย โดยเฉพาะในหน่วยสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม พระสอนศีลธรรมเป็นผู้ช่วยส่งเสริมให้นักเรียนฝึกฝนสมาธิ บริหารจิต และเจริญปัญญา อีกทั้งยังบูรณาการหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาให้เข้ากับวิถีชีวิตของนักเรียน เพื่อให้พวกเขาเติบโตขึ้นเป็นบุคคลที่มีศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการดำรงชีวิตที่ดีงาม หน้าที่ของพระสอนศีลธรรมในสถานศึกษาเริ่มต้นจากการวางแผนการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับหลักสูตรที่กำหนด โดยมหาวิทยาลัยสงฆ์ได้มีบทบาทในการกำหนดหลักสูตร กระบวนการเรียนรู้ และจัดทำสื่อการเรียนรู้ต่าง ๆ เพื่อให้นักเรียนเข้าใจหลักศาสนา ศีลธรรม และจริยธรรมอย่างแท้จริง พระสอนศีลธรรมต้องจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน เช่น การสอบธรรมศึกษา การเข้าค่ายคุณธรรม และการฝึกอบรมด้านจริยธรรม เพื่อสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้และปลูกฝังจิตสำนึกที่ดี นอกจากการสอนแล้ว

พระสอนศีลธรรมยังต้องทำงานร่วมกับโรงเรียนในการประสานงานและรายงานผลการปฏิบัติงาน ทั้งยังต้องร่วมมือกับครูผู้สอนวิชาอื่น ๆ ในการวางแผนการเรียนการสอนและการประเมินผลการเรียนรู้ของนักเรียน การทำงานร่วมกันนี้ช่วยให้การสอนศีลธรรมในโรงเรียนเป็นไปอย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพ

สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งคือ พระสอนศีลธรรมต้องเป็นผู้มีคุณธรรมและจริยธรรมสูง รวมถึงมีข้อวัตรปฏิบัติที่เหมาะสมกับสมณเพศ เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียน พระสอนศีลธรรมต้องไม่เพียงแต่สอนหลักธรรมคำสอน แต่ยังต้องแสดงออกผ่านการปฏิบัติตนในชีวิตประจำวันให้เป็นต้นแบบที่น่าเลื่อมใส การสนับสนุนการดำเนินโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนยังเกี่ยวข้องกับผู้มีส่วนร่วมหลายฝ่าย เช่น เจ้าคณะหนหรือเจ้าคณะจังหวัด ผู้ว่าราชการจังหวัด และสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด รวมถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับเขตพื้นที่การศึกษา ซึ่งมีบทบาทในการประสานงานและสนับสนุนให้โครงการดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ

กระบวนการการสอนศีลธรรมในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานมุ่งเน้นการพัฒนานักเรียนทั้งด้านความรู้ ความคิด และจิตใจ การใช้สื่อการเรียนการสอนและกิจกรรมที่สร้างสรรค์ เช่น การอบรมคุณธรรมและเข้าค่ายจริยธรรม ช่วยให้นักเรียนสามารถเรียนรู้หลักธรรมและนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน กระบวนการดังกล่าวยังรวมถึงการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ เพื่อตรวจสอบความก้าวหน้าของนักเรียนและพัฒนาศักยภาพของพวกเขาให้ดียิ่งขึ้น

3. แนวทางการพัฒนาบทบาทของพระสงฆ์ในฐานะพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จากการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์หลักการการที่จะนำมาพัฒนาบทบาทของพระสงฆ์ในฐานะพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเรียน 3 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา 2) ด้านบทบาทของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา และ 3) บทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยแต่ละด้านสามารถนำมาพัฒนาบทบาทของพระสงฆ์ในฐานะพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ได้ดังนี้

3.1 ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จากการศึกษาแนวคิดเรื่องการเผยแผ่พระพุทธศาสนา สามารถนำมาพัฒนาบทบาทของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน 2 ด้าน ได้แก่

1) พัฒนาบทบาทภายใน นำหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในด้านของลักษณะการเผยแผ่ ความสำคัญ ประโยชน์ และองค์ประกอบของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา สามารถมาพัฒนาจิตใจของพระสอนศีลธรรม โดยการสร้างทัศนคติ แนวคิด คุณสมบัติ และความตระหนักที่ดีต่อการสอนศีลธรรมในโรงเรียน ได้แก่ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา คือ ศาสนธรรม อีกทั้งยังต้องมีความเมตตา ความเกื้อกูล มุ่งประโยชน์แก่นักเรียน หากมีความรู้ทางพระพุทธศาสนาแต่ไม่มีความเมตตาเกื้อกูลก็จะทำให้การสอนนั้นออกไม่ดี ใน

ขณะเดียวกันมีแต่ความเมตตาเกื้อกูลแต่ไม่มีความรู้ทางหลักธรรม ก็ไม่สามารถจะนำอะไรมาสอนให้เกิดการพัฒนาทางศีลธรรมของนักเรียนในโรงเรียนได้เช่นกัน การพัฒนาายจึงต้องอาศัยความรู้และความเมตตาเกื้อกูลควบคู่ไปด้วยกัน จึงจะทำให้การสอนศีลธรรมในโรงเรียนนั้นผลประโยชน์ต่อนักเรียน

2) การพัฒนาบทบาทภายนอก พบว่า นอกจากการพัฒนาภายในแล้วการพัฒนาบทบาทของพระสงฆ์ภายนอกก็เป็นสิ่งสำคัญต่อการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ได้แก่ 2.1) ด้านบุคคล พระสอนศีลธรรมฯ ควรมีการวางตนให้เหมาะสมตามสมณสาธูป มีมารยาทที่ดี มีความสำรวม แต่งตัวเรียบร้อย เป็นต้น 2.2) ด้านสถานที่ พระสอนศีลธรรมฯ ควรสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อการศึกษาศีลธรรม และ 2.3) ด้านการเรียนการสอน พระสอนศีลธรรมฯ ควรมีการทำพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อเป็นการระเบียบจัดพฤติกรรม หรือ การทำสมาธิเพื่อให้เกิดความสงบ และเสริมสร้างการเรียนรู้

3.2 แนวคิดเรื่องบทบาทของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา จากการศึกษาแนวคิดเรื่องแนวคิดเรื่องบทบาทของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา สามารถนำมาพัฒนาบทบาทของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน 3 ด้าน ได้แก่

1) ด้านการอบรมศึกษา พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนควรจะศึกษาแนวทางในการพัฒนาการสอนศีลธรรมเพิ่มเติม เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการเรียนการสอนให้ดีขึ้น ในด้านวิปัสสนาธุระจะมุ่งใช้หลักสี่ด้านเสียงที่เหมาะสมกับการทำสมาธิ

2) ในด้านพระธรรมวินัย พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนควรนำหลักพระวินัยที่เหมาะสมในโรงเรียนมาสอนในโรงเรียนเพื่อเป็นการรักษาให้พระสงฆ์เองตั้งอยู่พระวินัย ไม่กระทำการที่จะทำให้ล่วงอาบัติได้

3) ในด้านกิจการของคณะสงฆ์พระสอนศีลธรรมควรมีส่วนในการจัดการศึกษาสงเคราะห์มอบทุนมอบรางวัลแก่เด็กนักเรียนที่ขาดทุนการศึกษา มีคุณธรรม จริยธรรม และสำเร็จการสอบธรรมศึกษา เป็นต้น

3.3 แนวคิดเรื่องบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จากการศึกษาแนวคิดเรื่องบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา สามารถนำพัฒนาบทบาทของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนได้ 3 ด้าน คือ

1) ด้านการเรียนการสอน พระสอนศีลธรรมสามารถสอนด้วยการสนทนา การขยาย การถามปัญหา ในด้านเนื้อหาควรมีเนื้อหาที่เข้าใจง่าย สอนไปตามลำดับ แสดงให้เห็นภาพ ไม่มี

เนื้อหาที่มากจนเกินไป ตรงประเด็น สร้างกิจกรรมให้นักเรียนได้ทดลองปฏิบัติจริง และควรมีการวางแผนการเรียนการสอนไปตามลำดับความยากง่าย อ้างเหตุต่าง ๆ ได้อย่างสมเหตุสมผล

2) ด้านการใช้สื่อในการสอน พระสอนศีลธรรมควรใช้สื่อการเรียนการสอนด้วยความสำรวมและมีสติ

3) ด้านการปฏิบัติ พระสอนศีลธรรมมีความเมตตาเป็นฐาน โดยไม่เห็นแก่ลาภสักการะและพาไปในทางที่เสื่อมเสีย เป็นที่รัก ที่เคารพ อย่างยกย่อง มีความรู้ และมีความอดทน

จากการวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาบทบาทของพระสงฆ์ในฐานะพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน สามารถพัฒนาเป็นองค์ความรู้เพื่อการพัฒนาพระสอนศีลธรรม 6 ด้าน ดังนี้

1. มุ่งประโยชน์ (Benefit Students) การพัฒนาบทบาทในด้านการมุ่งประโยชน์ต่อนักเรียน พระสอนศีลธรรมสามารถดำเนินการได้ใน 3 ด้านหลัก ได้แก่

1) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระสอนศีลธรรมควรมีความรู้ในหลักธรรมและเมตตาเพื่อการสอนที่มีประสิทธิภาพ รวมถึงวางตนสำรวม สร้างสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ และจัดกิจกรรมที่ช่วยให้นักเรียนฝึกสมาธิและพัฒนาตนเอง

2) ด้านบทบาทของพระสงฆ์ พระสอนศีลธรรมควรศึกษาวิธีการสอนใหม่ๆ ยึดมั่นในพระธรรมวินัย และสนับสนุนการศึกษาแก่นักเรียนที่ขาดโอกาส

3) ด้านบทบาทของพระสงฆ์กับการเผยแผ่ พระสอนศีลธรรมควรสอนเนื้อหาที่เข้าใจง่าย ใช้สื่ออย่างเหมาะสม และปฏิบัติตนด้วยความเมตตาและอดทน

การพัฒนาบทบาทนี้จะช่วยเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจที่ดีให้นักเรียน ส่งผลให้พวกเขาเติบโตเป็นผู้ที่มีคุณธรรมและพร้อมเป็นกำลังสำคัญของสังคมในอนาคต

2. อบรมพัฒนาความรู้ (Knowledge Development) การพัฒนาบทบาทด้านการอบรมและพัฒนาความรู้ พระสอนศีลธรรมสามารถดำเนินการได้ใน 3 ด้านหลัก ได้แก่

1) ด้านการเผยแผ่ พระสอนศีลธรรมควรมีความรู้เชิงลึกในหลักธรรมและมีเมตตาเพื่อการสอนที่สร้างผลลัพธ์เชิงบวก ควรวางตนสำรวม มีบุคลิกเหมาะสม และสร้างสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ เช่น การฝึกสมาธิ การจัดพิธีกรรม และการสร้างทัศนคติที่ดีแก่นักเรียน

2) ด้านบทบาทของพระสงฆ์ พระสอนศีลธรรมควรเสริมความรู้ในการอบรมศึกษา เช่น การใช้สื่อเสียงช่วยสร้างสมาธิ ยึดมั่นในพระธรรมวินัยเพื่อความน่าเชื่อถือ และช่วยเหลือนักเรียนที่ขาดโอกาสด้วยการมอบทุนการศึกษาและสนับสนุนการสอบธรรมศึกษา เพื่อปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม

3) ด้านบทบาทของพระสงฆ์กับการเผยแผ่ พระสอนศีลธรรมควรสอนเนื้อหาที่เข้าใจง่าย เน้นการสนทนาและกิจกรรมที่ให้นักเรียนมีส่วนร่วม ใช้สื่อการสอนอย่างเหมาะสม และปฏิบัติตนด้วยความเมตตา ความอดทน และเป็นแบบอย่างที่ดี

การอบรมดังกล่าวจะช่วยพัฒนาพระสอนศีลธรรมให้สามารถถ่ายทอดความรู้และสร้างแรงบันดาลใจแก่นักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้นักเรียนมีพื้นฐานจิตใจที่ดี เติบโตเป็นคนดีที่พร้อมสร้างสรรค์สังคมในอนาคต

3. ความเป็นกัลยาณมิตร (Mutual Kindness) การพัฒนาบทบาทด้านความเป็นกัลยาณมิตรเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีและเป็นที่ยังพาทางจิตใจให้นักเรียน พระสอนศีลธรรมสามารถดำเนินการได้ใน 3 ด้านหลัก ได้แก่

1) ด้านการเผยแผ่ พระสอนศีลธรรมควรมีความรู้ในหลักธรรมและมีเมตตา มุ่งเน้นการสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม เช่น การทำสมาธิและพิธีกรรม เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้และสร้างจิตใจที่สงบให้นักเรียน

2) ด้านบทบาทของพระสงฆ์ ควรยึดมั่นในพระธรรมวินัยและทำตนเป็นแบบอย่างที่ดี พร้อมทั้งช่วยเหลือนักเรียนผ่านกิจกรรมสงเคราะห์ เช่น การมอบทุนการศึกษา และการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม

3) ด้านบทบาทของพระสงฆ์กับการเผยแผ่ การสอนควรเน้นเนื้อหาที่เข้าใจง่าย ใช้สื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสม และมีกิจกรรมให้นักเรียนมีส่วนร่วม โดยยึดหลักความเมตตาและอดทน เพื่อให้นักเรียนเกิดความเชื่อมั่นและเคารพ การเป็นกัลยาณมิตรต่อนักเรียนในลักษณะนี้จะช่วยส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดี เปิดโอกาสให้นักเรียนพัฒนาจิตใจ และเติบโตเป็นคนดีในสังคม

4. วางแผนการเรียนการสอน (Teaching Planning) การพัฒนาบทบาทด้านวางแผนการเรียนการสอน พระสอนศีลธรรมสามารถดำเนินการได้ใน 3 ด้านหลัก ได้แก่

1) ด้านการเผยแผ่ พระสอนศีลธรรมควรมีความรู้ลึกซึ้งในหลักธรรมและมีเมตตาต่อผู้เรียน การสอนควรสร้างทัศนคติที่ดีให้นักเรียน เข้าใจง่าย และนำไปปฏิบัติได้จริง รวมถึงจัดกิจกรรมที่ช่วยพัฒนาสมาธิและจิตใจในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม

2) ด้านบทบาทของพระสงฆ์ ควรศึกษาและปรับปรุงวิธีการสอนให้มีประสิทธิภาพ ใช้หลักพระธรรมวินัยเป็นแนวทาง และสร้างโอกาสให้นักเรียน เช่น การมอบทุนหรือสนับสนุนการสอบธรรมศึกษา เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรม

3) ด้านบทบาทของพระสงฆ์กับการเผยแผ่ การเรียนการสอนควรเป็นระบบที่เริ่มจากเรื่องง่ายไปสู่เรื่องยาก สอนด้วยการสนทนา การถามตอบ และการทดลองปฏิบัติจริง ควรใช้สื่อ

การสอนอย่างมีสติและสำรวม เพื่อให้การสอนมีประสิทธิภาพและช่วยให้นักเรียนพัฒนาตนเองทั้งด้านความรู้และคุณธรรม

แนวทางการเรียนการสอนนี้จะช่วยให้พระสอนศีลธรรมสามารถเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ และคุณค่าทางศีลธรรมอย่างมีประสิทธิภาพ ส่งเสริมให้นักเรียนเป็นผู้ที่มีจิตใจดีงามและเติบโตเป็นสมาชิกที่มีคุณค่าของสังคม

5. ส่งเสริมการศึกษา (Education Promotion) การพัฒนาบทบาทด้านการส่งเสริมการศึกษาแก่นักเรียน พระสอนศีลธรรมสามารถดำเนินการได้ใน 3 ด้านหลัก ได้แก่

1) ด้านการเผยแพร่ พระสอนศีลธรรมควรนำหลักธรรมคำสอนมาใช้เพื่อสร้างจิตสำนึกที่ดีและความเข้าใจที่ถูกต้องแก่นักเรียน การสอนที่มีประสิทธิภาพต้องอาศัยความรู้ในหลักธรรมควบคู่กับความเมตตาต่อนักเรียน นอกจากนี้ การจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ เช่น การฝึกสมาธิหรือการจัดพิธีกรรมทางศาสนา ยังช่วยส่งเสริมการพัฒนาทางจิตใจและสร้างบรรยากาศที่เหมาะสมต่อการศึกษา

2) ด้านบทบาทของพระสงฆ์ พระสอนศีลธรรมควรศึกษาและพัฒนาวิธีการสอนศีลธรรมให้ทันสมัยและเหมาะสมกับนักเรียน การนำพระธรรมวินัยมาปรับใช้ในการสอนช่วยสร้างความมั่นคงทางจิตใจ พร้อมทั้งส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมแก่นักเรียน นอกจากนี้ การสนับสนุนด้านการศึกษา เช่น การมอบทุนการศึกษา การจัดรางวัล หรือการส่งเสริมการสอบธรรมศึกษา จะช่วยสร้างโอกาสทางการศึกษาให้แก่นักเรียนที่ขาดแคลน

3) ด้านบทบาทของพระสงฆ์กับการเผยแพร่ การเรียนการสอนควรเน้นเนื้อหาที่เข้าใจง่าย โดยจัดลำดับความยากง่ายและสร้างกิจกรรมที่ให้นักเรียนมีส่วนร่วม เช่น การสนทนาและการปฏิบัติจริง นอกจากนี้ การใช้สื่อการเรียนการสอนอย่างเหมาะสมและมีสติช่วยกระตุ้นความสนใจและเพิ่มประสิทธิภาพในการเรียนรู้

การส่งเสริมการศึกษาของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจึงเป็นการหล่อหลอมให้นักเรียนมีทั้งความรู้และคุณธรรม การดำเนินบทบาทที่เหมาะสมนี้จะช่วยให้นักเรียนเติบโตเป็นผู้มีจิตใจที่ดีงามและพร้อมสร้างคุณค่าให้กับสังคมในอนาคต

6. ความสำรวมระวัง (Self-Restraint and Mindfulness) การพัฒนาบทบาทด้านความสำรวมระวัง พระสอนศีลธรรมสามารถดำเนินการได้ใน 3 ด้านหลัก ได้แก่

1) ด้านการเผยแพร่ พระสอนศีลธรรมควรสำรวมในพฤติกรรมและคำพูด โดยสร้างทัศนคติที่ดี มีความรู้ในหลักธรรมควบคู่กับความเมตตา มุ่งประโยชน์แก่นักเรียน การสอนควร

คำนึงถึงความเหมาะสมของเนื้อหา และสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ เช่น การฝึกสมาธิ และพิธีกรรม

2) ด้านบทบาทของพระสงฆ์ ความสำรวมระวังแสดงออกผ่านการยึดมั่นในพระธรรมวินัย โดยไม่กระทำการสิ่งผิดจากหลักการ พร้อมทั้งแสดงออกถึงความสงบ ความอดทน และความเหมาะสมในสมณสาธูป นอกจากนี้ การช่วยเหลือนักเรียนผ่านกิจกรรมสงเคราะห์ เช่น การมอบทุนการศึกษา ควรดำเนินการด้วยความบริสุทธิ์ใจและปราศจากความลำเอียง

3) ด้านบทบาทของพระสงฆ์กับการเผยแผ่ การสอนควรสำรวมในคำพูดและการใช้สื่อ โดยเลือกวิธีการที่เหมาะสม เน้นความเข้าใจง่ายและการปฏิบัติจริง การจัดลำดับเนื้อหาควรคำนึงถึงความสามารถของนักเรียน พร้อมทั้งหลีกเลี่ยงการแสดงออกที่อาจนำไปสู่การเข้าใจผิดหรือส่งผลเสียต่อความศรัทธาของนักเรียน

การมีความสำรวมระวังในบทบาทพระสอนศีลธรรมไม่เพียงแต่สร้างความเชื่อมั่นและความเคารพจากนักเรียน แต่ยังเป็นการปฏิบัติหน้าที่อย่างถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา อันจะนำไปสู่การพัฒนาทั้งจิตใจและคุณธรรมของนักเรียนอย่างยั่งยืน

อภิปรายผลการวิจัย

จากแนวทางในการพัฒนาด้านบทบาทของพระสงฆ์ในฐานะพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน เป็นการวิจัยที่มุ่งใช้หลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนามาพัฒนาการสอนศีลธรรมในโรงเรียน จากผลการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยสามารถสรุปแนวทางในการพัฒนาด้านบทบาทของพระสงฆ์ในฐานะพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน 6 ประการ ได้แก่ 1) มุ่งประโยชน์แก่นักเรียน 2) การอบรมและพัฒนาความรู้ 3) วางแผนการเรียนการสอน 4) ส่งเสริมการศึกษา 5) มีความเป็นกัลยาณมิตร 6) ใช้สื่อการสอนด้วยความสำรวมระวัง โดยความรู้และแนวทางที่ได้จากการศึกษาวิจัยนี้สามารถนำอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

1. พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนควรจะพัฒนาศักยภาพของตน โดยการอบรมเพิ่มเติมความรู้เรื่องศีลธรรม การเรียนการสอน จิตวิทยาเด็ก เป็นต้น ซึ่งตรงกับหลักหน้าที่พระภิกษุในด้านคันถธุระ คือ การศึกษาปริยัติธรรมให้แตกฉานในด้านต่างๆ เพื่อนำมาพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอนในโรงเรียน ความสอดคล้องกับการศึกษาบทบาทครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา ที่ได้กล่าวถึงแนวทางการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ด้านการศึกษาควรยกระดับการศึกษาของตนเอง ควรพัฒนาหลักสูตรครูพระสอนศีลธรรม มีการจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการสอนให้ทันสมัย ด้านการ

สอนควรมีหลักสูตรการสอนที่มีคุณภาพ มีวิธีการใช้สื่อการสอนที่หลากหลายทันสมัยทันสถานการณ์ปัจจุบันและสอดคล้องกับเนื้อหารายวิชา (จิรทัศน์ เนธิบุตร, พระมหาวิเศษ ปญญาวิชโร และอุเทน ลาพิงค์, 2564)

2. ทางด้านสื่อการสอนเรื่องศีลธรรมของพระมหาสราวุธ สราวุธ (แสงสี) (2562) ที่ได้เสนอแนวทางในการพัฒนาในด้านเนื้อหา สื่อการสอน การนำหลักธรรมผ่านสื่อ การพัฒนากิจกรรม และการเชิญวิทยากรมาให้ความรู้เพิ่มเติม ซึ่งผู้วิจัยมีความเห็นด้วยกับการนำเสนอของท่าน แต่ในขณะเดียวกันผู้วิจัยมีความเห็นเพิ่มเติมว่าการใช้สื่อการสอนต่างๆ นั้น ควรจะมีความเหมาะสมกับสมณเพศ หรือไม่ควรที่จะให้ความสำคัญกับสื่อมากเกินไป การเรียนการสอนควรจะอาศัยประสบการณ์จริงของนักเรียนมากกว่า ใช้สิ่งที่มีอยู่แล้ว เป็นต้น

3. ในด้านการสอนวิชาพระพุทธศาสนาดังข้อเสนอของพระจันทิ จิตตสวโร (คอน) (2556) ที่ว่ายังใช้สื่อการสอนที่ไม่ทันสมัย และไม่สอดคล้องกับเนื้อหาสาระ การเรียนมีสภาพที่ไม่เหมาะต่อการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา การจัดกิจกรรมน่าเบื่อ เพราะเป็นเพียงการจัดเพื่อให้นักเรียนจะมานั่งดูนั่งฟังให้หมดเวลา โดยไม่ให้นักเรียนแสดงออก หรือไม่มีโอกาสแสดงออก หลักสูตรที่ใช้อยู่ในปัจจุบันยังมีความยืดหยุ่นไม่เพียงพอ โดยปัญหาดังกล่าวนั้นผู้วิจัยเห็นว่าควรมีการออกแบบกิจกรรมให้นักเรียนได้มีประสบการณ์ตรงทางด้านศีลธรรมเข้ามาทดแทนในส่วนที่ขาดไป และทางด้านของพระครูสมุห์วิโรจน์ วรมงคล (ใจชื่อสมบูรณ์) (2555) ที่ได้เห็นปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการสอนของพระสอนศีลธรรมในสถานศึกษา เช่น ในด้านเนื้อหาและหลักสูตรคือ ขาดความรู้ในการเขียนแผนการจัดการการเรียนรู้ ด้านการผลิตและการใช้สื่อ คือ ไม่มีความรู้ความสามารถในการผลิตสื่อประกอบการสอน ด้านการดำเนินการสอนคือ ไม่มีครูช่วยควบคุมชั้นเรียน ทำให้ควบคุมนักเรียนได้ไม่ดี และด้านการวัดผลประเมินผลคือ ไม่มีความรู้ความเข้าใจในการประเมินผลตามสภาพจริง ซึ่งเป็นสิ่งที่พระสอนศีลธรรมจะต้องการอบรมและพัฒนาความรู้ต่อไป

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัยเรื่อง “แนวทางการพัฒนาบทบาทของพระสงฆ์ในฐานะพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน” สามารถนำเสนอเป็นโมเดลได้ดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ในการพัฒนาบทบาทพระสงฆ์ในฐานะพระสอนศีลธรรม

จากแผนภาพ จะเห็นได้ว่าแนวคิดเรื่องบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา สามารถนำมาพัฒนาบทบาทของพระสงฆ์ในฐานะพระสอนศีลธรรม 6 ประการ ได้แก่

1. มุ่งประโยชน์ (Benefit Students) พระสอนศีลธรรมควรเผยแผ่ธรรมะด้วยความรู้และเมตตา สนับสนุนการศึกษาและช่วยเหลือนักเรียน โดยเน้นการสอนที่เข้าใจง่ายและการจัดกิจกรรมเสริมคุณธรรม เพื่อให้นักเรียนเติบโตเป็นผู้มีจิตใจดีและคุณธรรมสูงส่ง
2. อบรมพัฒนาความรู้ (Knowledge Development) การพัฒนาความรู้ด้านธรรมะควรเน้นความลึกซึ้งในเนื้อหา การใช้สื่อที่เหมาะสม และการสร้างแรงบันดาลใจผ่านกิจกรรมต่างๆ เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมและการเรียนรู้ที่ยั่งยืน
3. ความเป็นกัลยาณมิตร (Mutual Kindness) พระสอนศีลธรรมควรสร้างความสัมพันธ์ที่ดีด้วยเมตตาและความอดทน ดำเนินกิจกรรมเพื่อช่วยเหลือนักเรียน และเผยแผ่ธรรมะอย่างเหมาะสม เพื่อสร้างศรัทธาและความไว้วางใจ
4. วางแผนการเรียนการสอน (Teaching Planning) การสอนควรวางแผนอย่างเป็นระบบ เริ่มจากเรื่องง่ายไปยาก ใช้กิจกรรมเสริมสมาธิและการเรียนรู้ที่ปฏิบัติได้จริง เพื่อพัฒนาทั้งความรู้และคุณธรรมของนักเรียน
5. ส่งเสริมการศึกษา (Education Promotion) การส่งเสริมการศึกษาควรเน้นการช่วยเหลือนักเรียนที่ขาดโอกาส พร้อมสร้างจิตสำนึกและคุณธรรมผ่านการจัดกิจกรรมและการใช้สื่อการสอนที่ทันสมัยและเหมาะสม

6. ความสำรวมระวัง (Self-Restraint and Mindfulness) พระสอนศีลธรรมควรปฏิบัติตนอย่างสำรวมทั้งคำพูดและการกระทำ ยึดมั่นในพระธรรมวินัย และเผยแผ่ธรรมะอย่างระมัดระวัง เพื่อสร้างความศรัทธาและเสริมจิตใจที่ดีแก่นักเรียน

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในเชิงนโยบายและข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางการพัฒนาบทบาทของพระสงฆ์ในฐานะพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย โดยนโยบายเหล่านี้จะช่วยส่งเสริมบทบาทพระสอนศีลธรรมในฐานะผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ช่วยพัฒนานักเรียนให้มีคุณธรรมและจิตใจที่ดี พร้อมเป็นกำลังสำคัญในการสร้างสรรค์สังคมที่ยั่งยืน ดังนี้

1. แนวทางการพัฒนาบทบาทของพระสงฆ์ในฐานะพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ควรจะศึกษาวิจัยในด้านเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามนโยบาย พรบ. คณะสงฆ์ เพื่อกำหนดบทบาทพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน การบูรณาการธรรมะกับหลักสูตรและใช้สื่อการสอนที่ทันสมัย จัดอบรมพัฒนาทักษะการสอนและจิตวิทยาเด็กสำหรับพระสงฆ์ สร้างระบบประเมินผลการสอนศีลธรรมในโรงเรียน และเสริมความร่วมมือระหว่างคณะสงฆ์ โรงเรียน และชุมชน

2. จัดทำหลักสูตรการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรม พัฒนาหลักสูตรที่เน้นการอบรมความรู้ทางธรรมะอย่างลึกซึ้ง ผสมผสานเทคนิคการสอนสมัยใหม่ การใช้สื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสม และการสร้างแรงบันดาลใจ เพื่อให้พระสอนศีลธรรมมีทักษะและความพร้อมในการสอนที่ตอบโจทย์ความต้องการของนักเรียนในยุคปัจจุบัน

3. ส่งเสริมบทบาทพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน สร้างความร่วมมือระหว่างกระทรวงศึกษาธิการและองค์กรพระพุทธศาสนาในการกำหนดบทบาทของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนอย่างเป็นระบบ โดยกำหนดให้พระสอนศีลธรรมช่วยจัดกิจกรรมเสริมคุณธรรม การฝึกสมาธิ และการพัฒนาจิตใจแก่นักเรียนอย่างต่อเนื่อง

4. จัดตั้งกองทุนสนับสนุนการศึกษาและกิจกรรมทางศาสนา ร่วมมือกับองค์กรและชุมชนในการจัดตั้งกองทุนเพื่อสนับสนุนการศึกษา เช่น มอบทุนแก่นักเรียนที่ขาดโอกาส ส่งเสริมการสอบธรรมศึกษา และสนับสนุนการจัดกิจกรรมทางศาสนาในโรงเรียน เพื่อให้นักเรียนได้รับโอกาสทางการศึกษาที่เท่าเทียม

5. พัฒนาศูนย์การเรียนรู้พระพุทธศาสนา จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ที่มีสื่อการเรียนการสอนที่หลากหลาย เช่น หนังสือ สื่อดิจิทัล และกิจกรรมเชิงปฏิบัติ เพื่อให้พระสอนศีลธรรมและนักเรียนได้ศึกษาและเรียนรู้ธรรมะในรูปแบบที่เข้าถึงได้ง่ายและน่าสนใจ

6. ส่งเสริมความเป็นกัลยาณมิตรในชุมชนการศึกษา ส่งเสริมการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างพระสอนศีลธรรม ครู และผู้ปกครอง โดยจัดกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการพัฒนาจิตใจของนักเรียน เช่น การจัดค่ายคุณธรรม และการอบรมครอบครัวเพื่อสร้างสังคมที่มีคุณธรรม

7. กำกับดูแลและส่งเสริมความสำรวมของพระสอนศีลธรรม กำหนดมาตรฐานจรรยาบรรณและการปฏิบัติตนของพระสอนศีลธรรม พร้อมทั้งจัดระบบติดตามผลและประเมินคุณภาพการสอน เพื่อให้มั่นใจว่าพระสอนศีลธรรมดำรงความสำรวมระวังและเป็นแบบอย่างที่ดีต่อสังคม

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

ผลจากการศึกษาแนวทางในการพัฒนาบทบาทของพระสงฆ์ในฐานะพระสอนศีลธรรมนี้ ผู้วิจัยได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการนำหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในด้านต่าง ๆ ข้อเสนอแนะเหล่านี้จะช่วยให้ผลการวิจัยถูกนำไปใช้ประโยชน์ในทางปฏิบัติอย่างเต็มที่ และส่งเสริมบทบาทของพระสอนศีลธรรมในฐานะผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาและผู้พัฒนาคุณธรรมของเยาวชนได้อย่างยั่งยืน ดังนี้

1. พัฒนาแนวทางการฝึกอบรมพระสอนศีลธรรม จัดทำหลักสูตรการฝึกอบรมสำหรับพระสอนศีลธรรมที่เน้นองค์ประกอบทั้ง 6 ประการ โดยครอบคลุมการเผยแผ่ธรรมะ การวางแผนการสอน และการเสริมสร้างคุณธรรมแก่นักเรียน เพื่อให้พระสอนศีลธรรมมีความพร้อมในการปฏิบัติหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพ

2. ออกแบบสื่อการเรียนรู้ธรรมะที่สอดคล้องกับยุคสมัย ผลักดันการพัฒนาสื่อการเรียนการสอน เช่น หนังสือ สื่อดิจิทัล แอปพลิเคชัน และกิจกรรมออนไลน์ ที่เน้นความเข้าใจง่าย สนุกสนาน และเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวันของนักเรียน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการเรียนรู้

3. ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างโรงเรียนและวัด นำผลการวิจัยไปใช้เป็นแนวทางในการสร้างความร่วมมือระหว่างโรงเรียน วัด และชุมชน โดยจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับบทบาทของพระสอนศีลธรรม เช่น ค่ายคุณธรรม การอบรมจริยธรรม และการส่งเสริมสมาธิในโรงเรียน

4. กำหนดมาตรฐานบทบาทและหน้าที่ของพระสอนศีลธรรม ใช้ผลการวิจัยในการกำหนดมาตรฐานบทบาทพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน เพื่อให้แน่ใจว่าการเผยแพร่ธรรมะและการพัฒนาจิตใจของนักเรียนเป็นไปในทิศทางที่ถูกต้องและมีคุณภาพ

5. ส่งเสริมการจัดกิจกรรมเชิงปฏิบัติในโรงเรียน นำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรม เช่น การฝึกสมาธิ กิจกรรมเสริมสร้างคุณธรรม และการสอนผ่านสถานการณ์จำลอง เพื่อให้นักเรียนสามารถนำธรรมะไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้จริง

6. จัดตั้งระบบสนับสนุนการศึกษาสำหรับนักเรียนที่ขาดโอกาส ใช้ผลการวิจัยในการออกแบบโครงการมอบทุนการศึกษา การทดสอบธรรมศึกษา และกิจกรรมเสริมสร้างจิตสำนึกสำหรับนักเรียนที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกลหรือมีข้อจำกัดด้านการศึกษา

7. สร้างระบบติดตามและประเมินผล นำผลการวิจัยมาพัฒนาเกณฑ์ในการติดตามและประเมินผลบทบาทของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน เพื่อปรับปรุงการดำเนินงานและรับรองผลสัมฤทธิ์ของกิจกรรม

เอกสารอ้างอิง

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. (2544). *การจัดการเรียนรู้พระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ธรรมสภา.

แก้ว ชิตตะขบ. (2553). *ประวัติความสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

จิรทัศน์ เนธิบุตร, พระมหาวิเศษ ปญฺญาวชิโร และอุเทน ลาพิงค์. (2546). บทบาทครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา. *วารสารพุทธสังคมวิทยาปริทรรศน์*, 6(2), 1-17.

พระครูสมุห์วิโรจน์ วรมงคล. (2555). *สภาพปัญหาด้านการสอนของพระสอนศีลธรรมในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ราชบุรี เขต 2*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระจันท์ จิตตสวโร (คอน). (2556). *บทบาทของพระสอนศีลธรรมในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมในระดับมัธยมศึกษา อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พระเทพวัชรบัณฑิต. (2563). *คู่มือปฏิบัติงานพระสอนศีลธรรม*. พระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาสาธุ สราวุธ (แสงสี). (2562). *การพัฒนาศักยภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมัธยมตอนปลายในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 15*. (ดุชนิพนธ์พุทธศาสตร์ดุชนิพนธ์บัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยขอนแก่น. (2515). *การประชุมสัมมนาเรื่องการสอนจริยศึกษา*, ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น. (2552). *คู่มือปฏิบัติงานโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน*. ขอนแก่น : โรงพิมพ์แอนนาออฟเซต ขอนแก่น.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- องอาจ เขียวงามดี และพระสุทธิสารเมธี. (2563). องค์การพุทธในประเทศไทย : มิติการเผยแผ่พระพุทธศาสนา. *วารสารปรัชญาปริทรรศน์*, 25(2), 47-60.

พัฒนาการศึกษาเรื่องพระสุพรรณกัลยาในสังคมไทย¹

Development of the study on Phra Suphankanlaya in Thai society

ธัญวดี กำจัดภัย² ฟาร์รุง มีอุตร³ และจักรพันธ์ ชัดชุมแสง⁴

Thunyavadee Gumjudpai, Farung Mee-Udon and Jaggapan Cadchumsang

Received: October 18, 2024

Revised: January 22, 2025

Accepted: January 29, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการศึกษาพระสุพรรณกัลยาในสังคมไทย ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพจากการศึกษาเอกสารเชิงประวัติศาสตร์และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพระสุพรรณกัลยา โดยนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เนื้อหา จัดหมวดหมู่ตามประเด็นที่เกี่ยวข้อง สรุปและอภิปรายผลเชิงพรรณนา ผลการวิจัย พบว่า ตลอดระยะเวลา 400 กว่าปีที่ผ่าน มาข้อมูลและผลงานวิชาการที่เกี่ยวข้องกับพระสุพรรณกัลยามีอยู่อย่างจำกัดในประวัติศาสตร์ชาติไทย แต่กลับพบว่ามีในพงศาวดารฝั่งพม่าจุดเปลี่ยนสำคัญในการศึกษาเกี่ยวกับพระสุพรรณกัลยาในสังคมไทยเกิดขึ้นในช่วงราวสองทศวรรษ ที่ผ่านมานับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ประเทศไทยประสบกับปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจ ในช่วงเวลานั้นการศึกษาเรื่องของพระสุพรรณกัลยาได้ขยายตัวจากงานเชิงประวัติศาสตร์และการเมือง ไปสู่ด้านวัฒนธรรม ความเชื่อ เพศภาวะและสตรีนิยม สัตววิทยาและการพัฒนาท้องถิ่น มีผลให้เรื่องราวของพระสุพรรณกัลยาซึ่งเป็นบุคคลในประวัติศาสตร์ไม่ได้ ถูกหยุดไว้เพียงในอดีต แต่ถูกรื้อฟื้นให้มีชีวิตชีวาขึ้นอีกครั้งในยุคปัจจุบัน กระแสความศรัทธาต่อพระสุพรรณกัลยาได้ขยายตัวอย่างต่อเนื่องและเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากพลังของประชาชนมากกว่าจากการสนับสนุนของภาครัฐ แม้ว่าประวัติศาสตร์ชาติไทยในอดีตจะละเลยการบันทึกเรื่องราวของพระสุพรรณกัลยา แต่การศึกษาเกี่ยวกับพระสุพรรณกัลยาที่เกิดขึ้นอย่าง

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของปริญญาานิพนธ์ เรื่อง พระสุพรรณกัลยากับการพัฒนาท้องถิ่นในจังหวัดพิษณุโลก

^{2,3} มหาวิทยาลัยนเรศวร; Naresuan university

⁴ มหาวิทยาลัยขอนแก่น; Khon Kaen university

กว้างขวาง ทั้งในแง่วิชาการและในด้านความศรัทธาจากประชาชน ทำให้พระสุพรรณกัลยาได้รับการยกย่องในฐานะวีรสตรีผู้เสียสละจนภาครัฐต้องออกมายอมรับการมีอยู่ของพระองค์อย่างเป็นทางการ และเกิดกระบวนการชำระประวัติศาสตร์ขึ้น

คำสำคัญ: พัฒนาการการศึกษาพระสุพรรณกัลยา, พระสุพรรณกัลยา, สังคมไทย

Abstract

This research article aimed to study the development of the study on Phra Suphan kanlaya in Thai society. A qualitative research methodology was used, examining historical documents and research related to Phra Suphankanlaya. The data were analyzed for content, categorized by relevant issues, and summarized and discussed descriptively. The research results found that over the past 400 years, information and academic works related to Phra Suphankanlaya have been limited in Thai history. However, they were found in Burmese chronicles. An important turning point in the study of Phra Suphankanlaya in Thai society occurred approximately two decades ago, starting in 1997, a time when Thailand was experiencing an economic crisis. During this period, the study of Phra Suphankanlaya expanded from historical and political perspectives to cultural, belief, gender, and feminist studies. Semiotics and local development have resulted in the story of Phra Suphankanlaya, a historical figure, not being stopped in the past but being revived to life again in the present era. The current of faith to Phra Suphankanlaya has continued to grow and was a phenomenon driven more by the power of the people than by government support. Although Thai history has historically neglected to record the story of Phra Suphankanlaya. However, the widespread study of Phra Suphan Kanlaya, both academically and in terms of public belief, has led to her being honored as a selfless heroine, leading the government to officially acknowledge her existence and initiate a historical revision process.

Keywords: development of the study on Phra Suphankanlaya, Phra Suphankanlaya, Thai Society

บทนำ

พระสุพรรณกัลยา พระพี่นางของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชและสมเด็จพระเอกาทศรถ ทรงประสูติราว พ.ศ.2095 ณ พระราชวังจันทน์ เมืองพิษณุโลก นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์ไทย ได้ตั้งข้อสังเกตว่าเรื่องของพระสุพรรณกัลยามีปรากฏเฉพาะในเอกสารของพม่า ในขณะที่เอกสารฝั่งไทยไม่มีการบันทึกในพงศาวดาร จะมีเพียงบันทึกในคำให้การชาวกรุงเก่าที่บันทึกเป็นตำนานที่มาจากเอกสารพม่า กล่าวอีกนัยหนึ่ง ตลอดเวลาที่ผ่านมา 400 กว่าปี เรื่องของพระสุพรรณกัลยาแทบจะไม่ได้ถูกบันทึกไว้ในประวัติศาสตร์ชาติไทย (จิตา สารยา, 2542) เรื่องของพระสุพรรณกัลยาเป็นเพียงเรื่องราวที่แทรกอยู่ในการกู่ชาติของสมเด็จพระนเรศวรเพียงบางส่วนเท่านั้น (สุนทร ชูตินธรานนท์, 2562) อย่างไรก็ตามตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ.2540 เป็นต้นมา พระสุพรรณกัลยาเริ่มเป็นที่รู้จักเป็นอย่างดีในสังคมไทย โดยรับรู้กันว่าพระองค์ทรงเป็นวีรสตรีผู้มีความเสียสละเพื่อชาติบ้านเมือง (เทพมนตรี ลิปพอยม, 2542; พลัปลึง คงชนะ, 2543; ปาริชาติ ไชยชนะ, 2544; ทรงภพ ขุนมธุรส, 2549; พิมาน แจ่มจรัส, 2550; วันชนะ ทองคำเภา, 2552; กิตติ วัฒนะมหาตม์, 2553; สุนทร ชูตินธรานนท์, 2562) ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ของพระสุพรรณกัลยาในประวัติศาสตร์ชาติไทยมีค่อนข้างจำกัด แม้แต่ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของจังหวัดพิษณุโลก จากเอกสารประกอบการเรียนวิชาสังคมศึกษารายวิชาท้องถิ่นของเราที่สอนในโรงเรียนสตรีประจำจังหวัดมีพระประวัติของพระสุพรรณกัลยาปรากฏแทรกในประวัติของสมเด็จพระนเรศวร ซึ่งเป็น 1 ใน 7 บุคคลสำคัญของจังหวัดพิษณุโลก (สุภาภรณ์ สงวนให้, 2536) เรื่องราวที่ชาวพิษณุโลกรู้จักกันดีคือ เรื่องสมเด็จพระนเรศวรและสมเด็จพระเอกาทศรถนักรบผู้ยิ่งใหญ่ที่รบชนะพม่า ในเอกสารราชการของพิษณุโลกระบุไว้ในประวัติเมืองว่า” เมื่อครั้งพระนเรศวรมหาราชดำรงฐานะพระมหาอุปราชครองเมืองพิษณุโลก ระยะนั้นไทยตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า สมเด็จพระนเรศวรได้ทรงรวบรวมชายฉกรรจ์ชาวพิษณุโลกกอบกู้อิสรภาพชาติไทย” (จังหวัดพิษณุโลก, 2564; เทศบาลนครพิษณุโลก, 2564)

จากการทบทวนเอกสารผู้เขียน พบว่าเรื่องราวของพระสุพรรณกัลยาที่มีการแพร่หลายกันทั่วไปในสังคมไทย ในราว 2 ทศวรรษที่ผ่านมา นั้น เป็นประวัติศาสตร์ฉบับหลวงปู่โง่น โสรโย พระเกจิอาจารย์ที่ได้รับความนิยมศรัทธาอย่างมากในแถบภาคเหนือตอนล่างและเป็นพระที่มีการศึกษาสูง โดยจบการศึกษาสาขาศัลยแพทย์จากประเทศฝรั่งเศส (หลวงปู่โง่น โสรโย, 2529) ทำให้ท่านสามารถอ่านภาษาอังกฤษได้อย่างแตกฉาน ตลอดจนท่านมีเพื่อนที่เป็นพระชาวพม่าได้ช่วยค้นคว้าเรื่องของพระสุพรรณกัลยาในภาษาพม่าในช่วงที่ถูกกักตัวที่ประเทศพม่าเป็นเวลา 1 ปี การเขียนเรื่องราวของพระสุพรรณกัลยาฉบับหลวงปู่โง่นเป็นการนำเสนอประวัติศาสตร์ของพระสุพรรณกัลยา

ที่ไม่ได้มีฐานะเป็นแค่เพียงบรรณาการสงครามสายใยทางการเมืองระหว่างไทยกับพม่าในยุคต้นตอง
 อดตามที่ประวัติศาสตร์บันทึกไว้เท่านั้น แต่มีการสร้างพระนางจากมนุษย์ที่เป็นสตรีสูงศักดิ์ให้กลาย
 มาเป็นเทพที่ศักดิ์สิทธิ์ ในขณะเดียวกันกระแสความศรัทธาในพระสุพรรณกัลยาถูกกล่าวถึงในงาน
 วิชาการของสังคมไทยมากขึ้น ในมุมมองของนักวิชาการพระสุพรรณกัลยามีฐานะต่าง ๆ เช่น เป็นวีร
 สตรีผู้เสียสละ (วรพจน์ แสงทอง, 2564) เป็นวีรสตรีที่โลกลิ้ม (กันธกานต์ กัมทอง, 2550) เป็นวีร
 สตรีของสามัญชน ที่ไม่ได้เกิดจากการสร้างของรัฐ หรือที่สุนทรใช้คำว่า “วีรสตรีนอกทำเนียบ” (สุ
 เนตร ชุตินธรานนท์, 2562) กระแสความศรัทธาพระสุพรรณกัลยาที่เกิดขึ้นทั่วไปในจังหวัดพิษณุโลก
 และในสังคมไทยเป็นช่วงที่ประเทศไทยประสบกับปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจ ในปี พ.ศ.2540 (เทพมนตรี
 ลิปพะยอม, 2542; พลัปลึง คงชนะ, 2543; ปาริชาติ ไชยชนะ, 2544; สุนทร ชุตินธรานนท์,
 2562) นักวิชาการตั้งข้อสังเกตว่าคนไทยต้องการสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจจากภาวะปัญหาเศรษฐกิจ
 ขณะเดียวกันพบว่ากระแสท้องถิ่นนิยมได้เกิดขึ้นอย่างแพร่หลายในสังคมไทยด้วยเช่นกัน (พัฒนา กิติ
 อาษา, 2546; Kevin, H., 1999; สุนทร ชุตินธรานนท์, 2562; Taylor, J., 2008)

การศึกษาเรื่องพระสุพรรณกัลยาที่ผ่านมา ส่วนมากเป็นการศึกษาในเชิงประวัติศาสตร์
 แต่ภายหลังมีการขยายวงกว้างไปสู่เรื่องอื่น ๆ เช่น เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ความเชื่อ เพศสถานะสตรี
 นิยม สัญวิทยา และการพัฒนาท้องถิ่น เป็นต้น (ปาริชาติ ไชยชนะ, 2544; เสาวณิต จุลวงศ์, 2549;
 ทรงภพ ขุนมธุรส, 2549; วันชนะ ทองคำเภา, 2552; ทวีลักษณ์ พลราชม, 2560; อาษา ภาคอารีย์,
 2561; สุนทร ชุตินธรานนท์, 2562; ธัญวดี กำจัดภัย, ฟารุ้ง มีอุดร และจักรพันธ์ ชัดชุ่มแสง, 2567)
 จากปรากฏการณ์เบื้องต้นบทความนี้จึงต้องการนำเสนอพัฒนาการการศึกษาเรื่องพระสุพรรณกัลยา
 ในสังคมไทย โดยเฉพาะในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาพัฒนาการการศึกษาพระสุพรรณกัลยาในสังคมไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ.2540-2567

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่ให้ความสำคัญ
 กับปรากฏการณ์ทางสังคม (Social Phenomena) โดยใช้วิธีการศึกษาจากเอกสาร (Documentary
 Research) คัดเลือกหนังสือเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องรวมถึงสื่อต่าง ๆ ที่ปรากฏในสังคมไทยในช่วง
 ปี พ.ศ.2540-2567 จำนวน 30 ชิ้น จากสำนักหอสมุด ฐานข้อมูลงานวิจัย Google Scholar และ
 Thai Journals Online (ThaiJO) โดยนำข้อมูลที่ได้อาวิเคราะห์เอกสารตามเนื้อหา (Content
 Analysis) และจัดแบ่งหมวดหมู่ตามประเด็นที่เกี่ยวข้องเพื่อสรุปผลและอภิปรายผลเชิงพรรณนา

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาพัฒนาการเรื่องพระสุพรรณกัลยาในสังคมไทยได้ขยายมุมมองจากงานเชิงประวัติศาสตร์และการเมือง ไปสู่ด้านวัฒนธรรม ความเชื่อ เพศสภาวะและสตรีนิยม สันติวิทยาและการพัฒนาท้องถิ่น ดังนี้

การศึกษาในเชิงประวัติศาสตร์และการเมือง

ประวัติศาสตร์ของพระสุพรรณกัลยาที่ปรากฏทั้งในเอกสารไทยและพม่ามีความแตกต่างกัน ไปตามแหล่งข้อมูลและการอ้างอิงทางประวัติศาสตร์ของแต่ละฝ่าย (พิมาน แจ่มจรัส, 2550) ในระยะแรกเรื่องของพระสุพรรณกัลยาเป็นการศึกษาในแง่มุมมองเชิงประวัติศาสตร์ หลักฐานระบุว่า พระสุพรรณกัลยา ประสูติราว พ.ศ.2095 ณ พระราชวังจันทน์ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ทรงเป็นพระราชธิดาองค์ใหญ่ในสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช กับพระวิสุทธิกษัตริย์ เป็นพระราชนัดดาของสมเด็จพระศรีสุริโยทัย เป็นพระพี่นางของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชและสมเด็จพระเอกาทศรถ อย่างไรก็ตามเรื่องของพระสุพรรณกัลยามีปรากฏหลักฐานเฉพาะในพงศาวดารฉบับมาตรฐานของพม่าฉบับอุกาลา และพงศาวดารฉบับหอคำแก้ว ในขณะที่เอกสารฝั่งไทย ไม่มีการบันทึกในพงศาวดาร จะมีเพียงบันทึกในคำให้การของเขลยศึกหลังสงครามเสียกรุง พ.ศ.2310 บันทึกเป็นตำนานที่มาจากเอกสารพม่า และฉบับคำให้การขุนหลวงหาวัด สุเนตร ชุตินธรานนท์ (2562) ตั้งข้อสังเกตว่ามีความเป็นไปได้ที่ผู้ชำระพงศาวดารจงใจจะเลยไม่บันทึกมากกว่าความบังเอิญ จึงทำให้เรื่องของพระสุพรรณกัลยาเป็นเพียงเรื่องราวที่ถูกถ่ายทอดแทรกอยู่ในการกู่ชาติของสมเด็จพระนเรศวรเพียงบางส่วนเท่านั้น

ในพระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (2534) ได้กล่าวว่า สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชทรงถวายพระสุพรรณกัลยาให้เป็นพระชายาแก่พระเจ้าหงสาวดี เหมือนเป็นตัวจํานําแทนเพื่ออนุญาตให้สมเด็จพระนเรศวรกลับมาช่วยสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชพระชนกปกครองบ้านเมือง สุเนตร ชุตินธรานนท์ (2550, 2562) พบว่า พระสุพรรณกัลยามีบทบาทและความสำคัญต่อการเมืองของอยุธยาและหงสาวดีอย่างมาก แต่บทบาทขัตติยนารีของท่านแตกต่างจากพระองค์อื่นของไทย เช่น พระสุริโยทัย พระวิสุทธิกษัตริย์ พระเทพกษัตริย์ พระมหาบรมดิลก พระสุวัณน์ และเจ้าขรัวรมณีจันทร์ เนื่องจากขณะนั้นอยุธยาพ่ายแพ้สงครามกลายเป็นเมืองประเทศราชของราชอาณาจักรพม่า พระสุพรรณกัลยาเป็นราชินีกุลที่มีบทบาทสำคัญของพิษณุโลกมีฐานันดรศักดิ์สูง ทำให้พระองค์ถูกส่งตัวไปเป็นองค์ประกันที่หงสาวดีในปี พ.ศ.2112 เพื่อเป็นเครื่องยืนยันทางการเมืองและแสดงถึงความจงรักภักดีระหว่างอาณาจักรตามจารีตที่ปฏิบัติกันมา สุเนตร ชุตินธรานนท์ (2562) อธิบายว่า พระสุพรรณกัลยาเป็นเสมือนตัวแทนของประเทศ

ไทย เป็นสายใยสำคัญทางการเมืองระหว่างไทยกับพม่าในยุคต้นตองอู จนกระทั่งพม่าและไทยตัดสัมพันธ์ไมตรีเมื่อสมเด็จพระนเรศวรมีชัยชนะต่อพม่าในสงครามยุทธหัตถีในปี พ.ศ.2135

สำหรับพระนามของพระสุพรรณกัลยาและเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระองค์ที่นักวิชาการ ทั้งฝ่ายไทยและฝ่ายพม่าได้กล่าวถึงนั้น พบว่ามีความแตกต่างกัน เช่น พงศาวดารฉบับมาตรฐานของพม่าฉบับอุกาลา และพงศาวดารฉบับหอคำแก้ว (คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2544; สุนทร ชุตินทรานนท์, 2562) มีการกล่าวถึงพระองค์ว่าเป็นนางผู้เชื่อมั่นในเผ่าพันธุ์ของตน หรืออะเมียวโยง ในขณะที่ มิกกี ฮาร์ท (2562) นักประวัติศาสตร์ชาวพม่าผู้เขียนหนังสือโยเดียกับราชวงศ์พม่า เรื่องจริงที่ไม่มีใครรู้ ได้วิเคราะห์ว่าพระนามของพระองค์ในพงศาวดารมหาราชวงศ์และหอแก้วของพม่าพบเพียงพระนาม พระสวน หรือพระสุวรรณ หากพิจารณาตามพงศาวดารพม่าจะพบว่าพม่าไม่นิยมเปลี่ยนชื่อเดิมของบุคคลต่าง ๆ ให้เป็นภาษาพม่าและจะคงชื่อเดิมไว้ เช่น พระนเรศ พระยาพัตร พระยาจักรี พระนางแก้ว เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบพระนามของท่านที่ปรากฏในเอกสารทั้งฝั่งไทยและพม่าอีกมากเช่น องค์ทอง จันทร์กัลยา สุวรรณกัลยา พระสวน พระสว่าง พระสุวรรณ พระสุวรรณหวี พระสุพรรณกัลยาณี พระสุพรรณเทวี สมเด็จพระสุพรรณกัลยา และพระสุพรรณกัลยา เป็นต้น และบทความนี้เลือกใช้พระนาม พระสุพรรณกัลยา เพราะเป็นพระนามที่ปรากฏในเอกสารส่วนใหญ่

ในเรื่องการสิ้นพระชนม์ของพระสุพรรณกัลยา เป็นประเด็นข้อถกเถียงที่ได้รับความสนใจเนื่องจากมีข้อมูลที่แตกต่างกันตามเอกสารประวัติศาสตร์ของทั้งไทยและพม่า จากหนังสือคำให้การชาวกรุงเก่า มีการระบุว่าในปี พ.ศ.2135 สมเด็จพระนเรศวรทรงทำสงครามยุทธหัตถีชนะพระมหาอุปราชาเป็นเหตุให้พระเจ้านันทบุเรงพิโรธ และใช้พระแสงดาบฟันพระสุพรรณกัลยาพร้อมกับพระราชธิดาของพระองค์ จนทั้งสองพระองค์สิ้นพระชนม์พร้อมกัน ในขณะที่หนังสือคำให้การของขุนหาวิธ ระบุว่าพระเจ้าหงสาวดีเป็นผู้ทรงใช้พระแสงดาบฟันพระสุพรรณกัลยาและพระราชโอรสจนสิ้นพระชนม์ (ธีรภาพ โลหิตกุล, 2548; อ้างจาก สุนทร ชุตินทรานนท์, 2562) อย่างไรก็ตาม มิกกี ฮาร์ท (2562) ได้นำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับการสิ้นพระชนม์ของพระสุพรรณกัลยา โดยตั้งข้อสังเกตว่าหากเกิดเหตุการณ์ประหารพระสุพรรณกัลยาขึ้นจริง ย่อมเป็นเหตุการณ์สำคัญที่ต้องถูกบันทึกในประวัติศาสตร์ แต่กลับไม่ปรากฏบันทึกหลักฐาน และมีข้อมูลที่ชี้ให้เห็นว่าในปี พ.ศ.2124 หลังจากที่เยไขบุกเผาหงสาวดีพระมเหสีของพระเจ้าบุเรงนองและพระเจ้านันทบุเรงถูกอพยพไปยังเมืองตองอูและบางส่วนถูกย้ายไปยังยะไข่ จึงมีความเป็นไปได้ว่าพระสุพรรณกัลยาอาจสิ้นพระชนม์ด้วยโรคชราที่ตองอูหรือยะไข่ อีกทั้งประเด็นเรื่องการมีราชบุตรหรือพระธิดาของพระสุพรรณกัลยา และพระเจ้าบุเรงนอง ในพงศาวดารพม่ามีหลักฐานปรากฏว่าพระราชธิดาของพระสุพรรณกัลยามี

พระนามว่า “เจ้าหญิงเจ้ากุ่มขี้” หรือในชื่อเล่น “มั่งอะถ้อย” ซึ่งแปลว่า “เจ้าหญิงน้อย” พระนามอย่างเป็นทางการคือ “เจ้าหญิงพิษณุโลก” ประสูติที่หังสาวดีในปี พ.ศ.2113 (มิกกี้ ฮาร์ท, 2562)

แม้ว่าเรื่องราวของพระสุพรรณกัลยาถูกนำมาเล่าในหนังสือและเอกสารทางประวัติศาสตร์ไทย โดยเฉพาะในบริบทของความสัมพันธ์ระหว่างไทยและพม่า แต่การมีตัวตนของพระสุพรรณกัลยาถูกตั้งคำถามในแวดวงนักวิชาการหลายคน อันเป็นผลให้เกิดความสับสนและความเข้าใจผิด ปัญหาดังกล่าวได้นำไปสู่การเรียกร้องให้ชำระประวัติศาสตร์ใหม่เพื่อให้เกิดความชัดเจนเกี่ยวกับพระสุพรรณกัลยา ทำให้นักวิชาการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องพยายามที่จะศึกษาหาข้อเท็จจริง เพื่ออธิบายต่อคำถามที่สังคมตั้งขึ้น ได้แก่ การจัดเสวนาเกี่ยวกับเรื่องของพระสุพรรณกัลยา ในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2542 ของศูนย์พม่าศึกษา มหาวิทยาลัยนเรศวร จังหวัดพิษณุโลก (พลับพลึง คงชนะ, 2543) ต่อมาในระหว่างวันที่ 21-22 เดือนสิงหาคม พ.ศ.2542 มีการสัมมนาวิชาการ เรื่อง การศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับพระสุพรรณกัลยาและความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมไทย - พม่า ณ หอสมุดแห่งชาติ ท่าสาธุกรี กรุงเทพมหานคร และมิกกี้ ฮาร์ท ได้เสนอข้อมูลและให้ความคิดเห็นตามเอกสารทางประวัติศาสตร์ทั้งไทยและพม่าที่ปรากฏต่างระบุตรงกันว่า พระสุพรรณกัลยาทรงเป็นบุคคลที่มีตัวตนจริงในประวัติศาสตร์ มีที่ประทับ ณ เมืองหงสาวดี เป็นพระราชวังของพระเจ้าบุเรงนอง ตั้งแต่ปี พ.ศ.2112 และน่าจะมีพระชนมายุ 17 พรรษา (ธีรภาพ โลหิตกุล, 2548) ในปีเดียวกัน กระทรวงศึกษาธิการได้จัดตั้งให้มีการชำระประวัติศาสตร์ขึ้น นำไปสู่ข้อสรุปที่ตรงกันของนักวิชาการประวัติศาสตร์ไทยว่าพระสุพรรณกัลยาเป็นสตรีที่มีตัวตนจริงในทางประวัติศาสตร์ ไม่ใช่มาจากตำนานแต่อย่างใด และในปี พ.ศ.2543 ในเดือนสิงหาคม กรมศิลปากรได้จัดสัมมนา เรื่อง การศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับพระสุพรรณกัลยา และความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมไทย-พม่า และต่อมาในเดือนกันยายน ปีเดียวกัน ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้จัดสัมมนาวิชาการเรื่องพระสุพรรณกัลยา... จากตำนานสู่หน้าประวัติศาสตร์ (พลับพลึง คงชนะ, 2543)

จากกระแสความนิยมเคารพศรัทธาในตัวของพระสุพรรณกัลยาที่ปรากฏในสังคมไทย ทำให้ สมภพ จันทรประภา ได้ประพันธ์บทละครเวทีย้อนประวัติศาสตร์ เรื่อง พระสุพรรณกัลยา และแพร่ภาพออกอากาศทางโทรทัศน์ เมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน 2542 (สุนทร ชูตินธรรานนท์, 2562) ต่อมาปีพ.ศ.2543 บริษัทกันตนาได้นำนวนิยายของทมยันตี เรื่อง กษัตริยา ตอน แก้วกัลยา แห่งแผ่นดิน มาดัดแปลงให้เข้ากับเรื่องราวของพระสุพรรณกัลยาเป็นละครโทรทัศน์แพร่ภาพออกอากาศทางช่อง 7 (วันชนะ ทองคำภา, 2552) ชาตรีเฉลิม ยุคล (2549) ได้เขียนหนังสือตามรอยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เพื่อเป็นการหาข้อมูลในการสร้างภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์ เรื่อง

ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช และได้เข้าฉายในโรงภาพยนตร์ในช่วงปี พ.ศ.2550-2558 มีทั้งหมด 6 ภาค เป็นการเล่าเรื่องราวของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช หนึ่งในกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ของอาณาจักรอยุธยา โดยเรื่องราวของพระสุพรรณกัลยาได้ถูกนำเสนอควบคู่ไปกับช่วงเวลาตั้งแต่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชยังทรงพระเยาว์จนถึงช่วงสุดท้ายของพระชนม์ชีพ ทั้งนี้ภาพยนตร์ดังกล่าวกำกับโดยหม่อมเจ้าชาตรีเฉลิม ยุคลชาตรีเฉลิม ยุคล ซึ่งมีส่วนสำคัญที่ทำให้คนไทยรับรู้เรื่องราวของพระสุพรรณกัลยากับการเสียสละเป็นองค์ประกันแทนสมเด็จพระนเรศวรผ่านภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์มากขึ้น

การศึกษาด้านวัฒนธรรมและความเชื่อ

ในช่วงปี พ.ศ.2540 ประเทศไทยกำลังประสบปัญหาทางวิกฤตเศรษฐกิจตกต่ำ ประชาชนได้รับความเดือดร้อนและกำลังขาดที่พึ่งทางจิตใจ ซึ่งเป็นเวลาเดียวกันที่เกิดปรากฏการณ์กระแสเคารพศรัทธาพระสุพรรณกัลยาทั่วประเทศไทย นักวิชาการมองว่าพระสุพรรณกัลยาได้กลายเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจให้กับคนไทยที่กำลังต่อสู้กับวิกฤตเศรษฐกิจในครั้งนั้น (สุนทร ชูตินธรานนท์, 2562; Taylor, J., 2008) ตัวอย่างที่ชัดเจนเป็น เรื่องของแพทย์หญิงนลินี ไพบูลย์ ประธานกรรมการบริษัท กิฟฟารีน สกายไลน์ ยูนิตี้ ผู้มีความศรัทธาต่อพระสุพรรณกัลยา แพทย์หญิงนลินีได้ใช้ความอดทนของพระสุพรรณกัลยาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจในการฝ่าฟันวิกฤตชีวิต (ธีรภาพ โลหิตกุล, 2548; สุนทร ชูตินธรานนท์, 2562) การนำพาสตรีผู้มีตัวตนจริงในอดีตที่ ธิดา สารเยา (2542) กล่าวถึงว่าเป็นสตรีผู้มีชะตากรรมน่าเห็นใจมาเป็นขวัญกำลังใจในการดำเนินธุรกิจที่ได้รับผลกระทบจากวิกฤตทางเศรษฐกิจในยุคฟองสบู่แตก (ยุค IMF) จนกระทั่งสามารถนำพาชีวิตและธุรกิจผ่านพ้นวิกฤตจนประสบผลสำเร็จ (สุนทร ชูตินธรานนท์, 2562) ต่อมาเมื่อประสบความสำเร็จในธุรกิจเครื่องสำอางสวนกระแสธุรกิจอื่นในช่วงที่ประเทศไทยเผชิญกับวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ แพทย์หญิงนลินี ไพบูลย์ ได้กลายเป็นผู้นำทางธุรกิจที่ผู้สร้างกระแสแรงศรัทธาด้วยการผลิตซ้ำความหมายของความเสียสละของพระสุพรรณกัลยาผ่านสื่อมวลชนหลายประการ ยกตัวอย่างเช่น ภาพวาด ปฏิทิน หนังสือ หนังสือพิมพ์ เป็นต้น (ปาริชาติ ไชยชนะ, 2544)

ก่อนหน้าปี พ.ศ.2540 มีการนำเสนอเรื่องของพระสุพรรณกัลยาในลักษณะที่เชื่อมโยงประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและความเชื่อเข้าด้วยกัน โดย หลวงปู่โง่น โสรโย ได้เขียนหนังสือย้อนรอยกรรม ตำนานพระสุพรรณกัลยา หนังสือนี้ถูกตีพิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกเมื่อใดนั้นไม่ปรากฏชัด แต่พบว่ามีหนังสือที่สานุศิษย์ของหลวงปู่โง่น โสรโย (2529) ได้ตีพิมพ์ในปี พ.ศ.2529 หนังสือเล่มนี้เขียนจากนิมิตของหลวงปู่โง่น โสรโย ในปี พ.ศ.2490 เมื่อครั้งได้รับนิมนต์ไปช่วยงานท่านมหาปีตะโกภิกษุพระมหาเถระชาวมอค่า เมืองพะโค (หงสาวดี) ด้วยปัญหาทางการเมืองทำให้หลวงปู่โง่นถูก

กักบริเวณที่พม่าเป็นเวลาประมาณ 1 ปี หลังจากได้รับอิสรภาพกลับมาเมืองไทย หลวงปู่โง่น โสรโย ได้นำเอกสารทั้งหมดทั้งเป็นภาษาไทย ภาษาพม่า และภาษาอังกฤษ ที่เกี่ยวข้องกับพระสุพรรณกัลยา มาจัดทำพระประวัติ เป็นหนังสือ เล่าเรื่องพระสุพรรณกัลยา โดยใช้ความเชื่อและคำสอนในพระพุทธศาสนา เรื่องกรรมเป็นแกนหลักในการดำเนินเรื่อง เรื่องราวของพระสุพรรณกัลยาในหนังสือนี้ ทำให้สังคมไทยรับรู้ว่ามีพระองค์ไม่ใช่เป็นเพียงเป็นตัวประกัน แต่มีสำคัญกว่านั้นคือเป็นผู้ อยู่เบื้องหลังการกอบกู้เอกราชของพระนเรศวร และในปัจจุบันพระสุพรรณกัลยามีฐานะเป็นเทพศักดิ์สิทธิ์ที่มีจิตวิญญาณในการปกป้องรักษาแผ่นดินไทย ต่อมาในปี พ.ศ.2541 มีการสร้างอนุสาวรีย์พระสุพรรณกัลยาประดิษฐานไว้ในค่ายสมเด็จพระนเรศวรมหาราช โดยกองทัพภาคที่ 3 ทำให้หนังสือเล่มนี้ได้รับความสนใจอย่างแพร่หลายอีกครั้งพร้อมกับพระรูปและสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระองค์เริ่มปรากฏขึ้นในพื้นที่จังหวัดพิษณุโลกและในสังคมไทย (ธัญวดี กำจัดภัย, ฟาร์รุ่ง มีอุดร และจักรพันธ์ ชัดชุมแสง, 2567) ในความคิดของนิธิ เอียวศรีวงศ์ (2545) มองว่า กระแสความศรัทธาพระสุพรรณกัลยาเป็นลัทธิพิธีสุพรรณกัลยาที่มีพิธีกรรมอิงกับศาสนาพุทธ มีความเชื่อในการบูชารูปของพระสุพรรณกัลยาเป็นวัตถุมงคลเสริมเรื่องความเจริญรุ่งเรืองเรื่องด้านการค้าขาย สร้างความสบายใจให้มีโชคลาภ ส่วนการยกย่องให้พระสุพรรณกัลยาเป็นวีรสตรีแห่งชาติเป็นเพียงคำอธิบายเพื่อให้สังคมยอมรับอย่างชอบธรรมเท่านั้น

ในเรื่องนี้ เทพมนตรี ลิปะยอม (2542) อธิบายว่า มีการทำให้กระแสความเชื่อ ความศรัทธาของพระสุพรรณกัลยาเป็นสินค้าในสังคม เช่น การพิมพ์ภาพพระสุพรรณกัลยาออกมาจำหน่ายสร้างรายได้ในช่วงภาวะเศรษฐกิจตกต่ำเช่นเดียวกับงานของปาริชาติ ไชยชนะ (2544) พบว่า กระบวนการสื่อสารพื้นอดีตกรณีพระสุพรรณกัลยาที่มีจุดเริ่มต้นจากหลวงปู่โง่น โสรโย และแพทย์หญิงนลินี ไพบูลย์ ทำให้เกิดสื่อสิ่งพิมพ์ ได้แก่ ภาพวาด ปฏิทิน หนังสือ หนังสือพิมพ์ จนกลายเป็นกระแสฟีเวอร์ในประชาชน นอกเหนือจากอิทธิพลของหนังสือย้อนรอยกรรม ตำนานพระสุพรรณกัลยาของหลวงปู่โง่น โสรโยแล้ว ภาพวาดจากจินตนาการของจิตรกรที่ แพทย์หญิงนลินี ไพบูลย์ เป็นผู้จ้างให้วาดเพื่อจัดทำปฏิทินรูปภาพสำหรับแจกจ่าย สอดประสานกับการนำเสนอข่าวของสื่อมวลชนเกี่ยวกับกระแสความเชื่อความศรัทธาของพระสุพรรณกัลยาอย่างต่อเนื่องนั้น ในความคิดของธีรภาพ โลหิตกุล (2548) เห็นว่าการที่สังคมไทยเกิดการตื่นตัวอย่างมากต่อกรณีของพระสุพรรณกัลยาในช่วง พ.ศ.2540-2542 ส่งผลให้คนไทยที่ศรัทธาเกิดความความต้องการที่จะไปท่องเที่ยวตามรอยพระสุพรรณกัลยา ณ พระราชวังบวรเรนจง เมืองหงสาวดี มากขึ้น ในงานของปาริชาติ ไชยชนะ (2544) อธิบายว่า นายสุรียัน อริยวงศ์โสภณ หรือหมอหยอง เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการจัดคณะผู้ศรัทธาไปท่องเที่ยวที่ประเทศพม่า ส่วนพลับพลึง คงชนะ (2543) อธิบายว่า

กระแสความศรัทธาพระสุพรรณกัลยาเกิดขึ้นในขณะที่สังคมไทยอยู่ในสภาวะถูกรุมเร้าด้วยปัญหาจากวิกฤตทางเศรษฐกิจ คนในสังคมจำนวนมากขาดสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจ พระรูป พระสุพรรณกัลยาจึงกลายเป็นทางเลือกหนึ่งของที่พึ่งทางจิตใจของคนในสังคม สอดคล้องกับความเชื่อเรื่องความเคารพผีเมืองของสังคมไทย ทำให้พระสุพรรณกัลยายังสามารถเป็นผู้ช่วยปกป้องรักษาบ้านเมืองแม้ว่าจะสิ้นพระชนม์ไปแล้วก็ตาม

การศึกษาด้านเพศสภาวะและสตรีนิยม

การศึกษาพระสุพรรณกัลยาที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเพศสภาวะและสตรีนิยมนั้น ปรากฏในงานเขียนของนักวิชาการหลายคน เช่น ทรงภพ ขุนมธุรส (2549) ศึกษา เรื่อง ชัตติยนารี ในนวนิยายไทยอิงประวัติศาสตร์ พบว่า พระสุพรรณกัลยาในนวนิยายไทย อิงประวัติศาสตร์ มีบทบาทเป็นสตรีชั้นสูง เป็นชัตติยนารีที่มีหลายบทบาท เป็นพระธิดาที่เคารพเชื่อฟังพระบิดาและพระมารดา เป็นพระพี่นางทำหน้าที่เลี้ยงดูอนุบาลปกป้องดูแลพระอนุชา เป็นพระมเหสีในพระเจ้าบุเรงนอง และเป็นพระมารดาของเจ้าหญิงเจ้ากัณธิ์ หรือเจ้าหญิงพิษณุโลก ในแง่มุมของความเป็นผู้หญิงนั้น พระสุพรรณกัลยาทำหน้าที่ไม่แตกต่างจากผู้หญิงคนธรรมดาสามัญทั่วไป แต่เนื่องจากอยู่ในฐานะชั้นสูง นำเป็นสตรีชั้นสูง เป็นชัตติยนารี ทำให้ต้องมีหน้าที่สำคัญจึงต้องมีความรับผิดชอบต้องเสียสละต่อบ้านเมือง เมื่ออยุธยาพ่ายแพ้สงครามแก่หงสาวดี พระสุพรรณกัลยาจึงมีบทบาททางการเมือง เป็นตัวประกัน เป็นเครื่องบรรณาการ เพื่อช่วยปกป้องบ้านเมืองให้ปลอดภัยซึ่งสตรีธรรมดาไม่สามารถทำได้

วันชนะ ทองคำเภา (2552) ได้ศึกษา ตัวละครพระพี่นางสุพรรณกัลยาณี ในนวนิยายของกาญจนา นาคนันทน์ พบว่า พระพี่นางสุพรรณกัลยาณี ของกาญจนา เป็นวีรสตรีทางวัฒนธรรม (Culture Hero) ที่มีการเล่าเรื่องพระสุพรรณกัลยาให้มีลักษณะพิเศษแตกต่างจากสำนวนของนักเขียนอื่น ๆ มีวัฒนธรรมของชาววังผสมความเชื่อทางพระพุทธศาสนา หรือตำนานพื้นบ้านต่าง ๆ เพื่อตอบได้ว่าทรมกระแสนักวิชาการที่ไม่ยอมรับการดำรงอยู่ของพระสุพรรณกัลยา และด้วยกาญจนา นาคนันทน์ เป็นลูกศิษย์ของหลวงปู่โง่น กาญจนา จึงมีการนำสำนวนในหนังสือย้อนรอยกรรม ตำนานพระสุพรรณกัลยามาเป็นแก่นในการเล่าเรื่องและเรียบเรียงเขียนใหม่เป็นนวนิยายทวิลักษณ์ พลราช (2560) ได้ปริทัศน์หนังสือ เรื่อง “ผู้หญิงอยุธยา” พระสุพรรณกัลยาเป็นหนึ่งในผู้หญิงอยุธยาที่ถูกเขียนโดย บินหลา สันกาลาศีรี (2560) ในมุมมอง ความเป็นแม่ ความเป็นเมียและความเป็นคน

อย่างไรก็ตามผู้เขียนมีข้อสังเกตว่าเรื่องราวของพระสุพรรณกัลยาที่ปรากฏในเอกสารทางประวัติศาสตร์นั้นมีผู้ขายเป็นผู้เล่าเรื่องเป็นหลักและอาจถูกครอบงำด้วยบทบาท และแนวคิด

ของผู้ชายหากอธิบายในแนวทางสตรีนิยม ในมุมมองที่เป็นจุดยืนและความรู้สึกนึกคิดของผู้หญิงบ้าง อาจมีความแตกต่างจากประวัติศาสตร์ที่มีการบันทึกไว้ ในเรื่องนี้ธิดา สารยา (2542) ชี้ว่า เป็นความคิดอันจำกัดของผู้เขียนพงศาวดารและนักประวัติศาสตร์ไทยในการนำเสนอบทบาทของสตรีในประวัติศาสตร์เช่นเดียวกับงานของอาษา ภาคอารีย์ (2561) ที่ศึกษาภาพสะท้อนของสตรีที่ปรากฏในเอกสารสมัยอยุธยา พบว่า ภาพสะท้อนของพระสุพรรณกัลยาสมัยอยุธยา มีบทบาทเป็นคู่อภิเษกสมรส เพื่อสร้างความเป็นเครือญาติ และมีบทบาทเป็นองค์ประกันทางการเมือง เพื่อเชื่อมความสัมพันธ์และสร้างความไว้วางใจให้เกิดขึ้น

แม้แต่ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของจังหวัดพิษณุโลกที่ใช้เรียนในโรงเรียนก็พบว่า บุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ท้องถิ่นทั้งหมดเป็นเพศชาย (สุภาภรณ์ สงวนให้, 2536) อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากที่สังคมได้รับรู้ถึงความสำคัญของพระองค์ ในปี พ.ศ.2556 พบว่า มีการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในรายวิชาเฉลิมขวัญสตรีศึกษาที่กำหนดให้เป็นวิชาเพิ่มเติมในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เรียนทุกคน (ผกามาศ บุญเผือก, 2556) ยิ่งไปกว่านั้นยังพบว่า ในปี พ.ศ.2558 มีหนังสือที่เขียนโดยพระภิกษุ ที่มีแนวคิดส่งเสริมบทบาทสตรีอย่างชัดเจน เนื้อหาหลักในหนังสือ เขียนบรรยายแสดงถึงความเทิดทูน เคารพรักในพระคุณของพระสุพรรณกัลยาของประชาชนคนพิษณุโลก มีการยกย่องให้สมเด็จพระสุพรรณกัลยาเป็น “วีรชาติตินารี” ที่กล้าหาญเด็ดเดี่ยว เสียสละประโยชน์สุขตลอดพระชนม์ชีพ ด้วยความกล้าหาญไม่แพ้บุรุษ แม้มิได้ทรงจับศัตรารูปปกป้องบ้านเมือง แต่ท่านยอมพลีเพื่อชาติไทย (พระครูพิพิธพัฒนานุยุต และพระมหาธนศักดิ์ จินตกวี, 2558)

การศึกษาด้านสัตยวิทยาและการพัฒนาท้องถิ่น

การศึกษาในมิติสัตยวิทยากับการพัฒนาท้องถิ่นนิยม โดยธัญวดี กำจัดภัย, ฟาร์รุ่ง มีอุตร และจักรพันธ์ ชัดชุมแสง (2567) พบว่า เรื่องราวของพระสุพรรณกัลยาไม่ได้เกิดจากการส่งเสริมจากอำนาจรัฐ แต่มาจากการสร้างของบุคคลธรรมดาจนกลายเป็นกระแสสังคมและถูกผลิตซ้ำความหมายเรื่อยมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 จนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะในท้องถิ่นจังหวัดพิษณุโลก พระสุพรรณกัลยาได้กลายเป็นสัญลักษณ์สำคัญในด้านความเสียสละต่อบ้านเมือง ตลอดจนได้รับการเคารพบูชา เชิดชูและเป็นที่ยึดเหนี่ยวในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองควบคู่กับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทำให้พระรูป ประติมากรรมและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระสุพรรณกัลยาที่สร้างขึ้นอย่างต่อเนื่องตลอด 2 ทศวรรษ ได้หลอมรวมเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตของชาวพิษณุโลก และเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์แห่งใหม่ในท้องถิ่น

กล่าวโดยสรุปบทความนี้ ได้แสดงให้เห็นพัฒนาการการศึกษาเรื่องของพระสุพรรณกัลยา บุคคลในประวัติศาสตร์ไทยที่เหมือนว่าจะถูกลืมมากกว่า 400 ปี บทความนี้พบว่าการศึกษเกี่ยวกับเรื่องพระสุพรรณกัลยาในระยะแรกเป็นประเด็นในเชิงประวัติศาสตร์และการเมือง ไม่นานมานี้เรื่องของพระสุพรรณกัลยาได้รับความสนใจอีกครั้งสังคมไทย โดยเป็นช่วงเวลาประเทศไทยเผชิญกับปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจเมื่อปี พ.ศ.2540 จากนั้นปรากฏการณ์กระแสความเคารพศรัทธาต่อพระองค์ยังคงมีอยู่ต่อเนื่อง ส่งผลให้นักวิชาการหันมาทำการศึกษาเรื่องของพระสุพรรณกัลยาในบริบทอื่น ๆ ที่กว้างขวางขึ้น เช่น บริบททางเศรษฐกิจ วัฒนธรรม ความเชื่อ เพศสภาวะและ สตรีนิยม ตลอดจนสันติวิทยาและการพัฒนาท้องถิ่น การศึกษาเหล่านี้ไม่เพียงแต่มีผลให้มีการชำระประวัติศาสตร์ของพระสุพรรณกัลยาเท่านั้น แต่ยังสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทและอิทธิพลของพระองค์ในแง่มุมต่าง ๆ ที่มีผลต่อสังคมไทยในยุคปัจจุบัน สามารถสรุปเป็นตารางแสดงพัฒนาการการศึกษาเรื่อง พระสุพรรณกัลยาในสังคมไทยได้ ดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงพัฒนาการการศึกษาเรื่องพระสุพรรณกัลยาในสังคมไทย

ลำดับเหตุการณ์	ช่วงเวลาและประเด็นสำคัญ	
ปฐมบทแห่งการเกิดขึ้นของประวัติศาสตร์พระสุพรรณกัลยาในสังคมไทย	พ.ศ.2529	หลวงปู่โง่น โสรโย บันทึกประวัติศาสตร์ฉบับใหม่ วิธีการใหม่
	พ.ศ.2540	กระแสศรัทธาพระสุพรรณกัลยาในสังคมไทยที่มาจากหลวงปู่โง่น โสรโย แพทย์หญิงนลินี ไพบูลย์ และสื่อมวลชนซึ่งเป็นช่วงเวลาเดียวกันกับวิกฤติเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในประเทศไทย
	พ.ศ.2542	การตั้งคำถามการมีตัวตนของพระสุพรรณกัลยาจนนำไปสู่การชำระประวัติศาสตร์ โดยกระทรวงศึกษาธิการ หนังสือพระสุพรรณกัลยาจากตำนานสู่ประวัติศาสตร์ บทละครเวทีย้อนประวัติศาสตร์แพร่ภาพทางโทรทัศน์
	พ.ศ.2543	เรื่องของพระสุพรรณกัลยากลายเป็นบทละครโทรทัศน์
	พ.ศ.2550-2558	ภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์ เรื่องตำนาน สมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่มีเรื่องราวพระสุพรรณกัลยาแทรกอยู่
ผลที่เกิดขึ้นต่อความสนใจเชิงวิชาการ ในประเด็นอื่นที่นอกเหนือจากการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์และการเมือง	พ.ศ.2542-2562	การศึกษาด้านวัฒนธรรมและความเชื่อ กระแสบูชาพระสุพรรณกัลยาก่อให้เกิดการสร้างพระรูปและสิ่งก่อสร้างตามสถานที่ต่าง ๆ ทั้งวัด สถานที่ราชการ สถานศึกษา ในเมืองพิษณุโลกอย่างต่อเนื่อง เป็นจำนวนเกือบ 20 แห่งในขณะนั้น
	พ.ศ.2542-2561	การศึกษาด้านเพศสภาวะและสตรีนิยม การตั้งข้อสังเกตว่าการบันทึกประวัติศาสตร์ที่ละเลยเรื่องพระสุพรรณกัลยาเพราะผู้

ลำดับเหตุการณ์	ช่วงเวลาและประเด็นสำคัญ
	บันทึกถูกครอบงำด้วยแนวคิดชายเป็นใหญ่ จนต่อมามีการยกย่องให้พระองค์เป็นวีรชัตยีนาริ ที่กล้าหาญไม่แพ้บุรุษ พ.ศ.2567 การศึกษาสัณยวิทยาพระสุพรรณกัลยาเกี่ยวกับการพัฒนาท้องถิ่น พระสุพรรณกัลยามีอิทธิพลกับการพัฒนาท้องถิ่น ในด้านความเสียสละเพื่อสังคม และเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์แห่งใหม่

อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาพัฒนาการเกี่ยวกับพระสุพรรณกัลยาในสังคมไทยแสดงให้เห็นถึงข้อถกเถียงในเรื่องของ 1) การบันทึกประวัติศาสตร์ที่แตกต่างกันระหว่างไทยและพม่า และ 2) การกลับมาเป็นตัวตนเป็นที่ยอมรับพระสุพรรณกัลยาในยุคปัจจุบัน

จากข้อถกเถียงในประเด็นแรกผู้เขียนเห็นด้วยว่าการบันทึกประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับพระสุพรรณกัลยาในประเทศไทยและพม่ามีความแตกต่างกัน เช่น ไม่พบว่ามี การบันทึกไว้ในพงศาวดารไทยแต่ปรากฏอยู่ในเอกสารที่แปลมาจากภาษาพม่า สุนทร ชูตินธรรานนท์ (2562) และพิมาน แจ่มจรัส (2550) ต่างเห็นตรงกันว่ามีข้อมูลเกี่ยวกับพระสุพรรณกัลยาในเอกสารไทยน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับพงศาวดารพม่า สอดคล้องกับงานของมิกกี ฮาร์ท (2562) ที่ชี้ให้เห็นว่าเอกสารของไทยและพม่ามีความแตกต่างกัน โดยเฉพาะในประเด็นพระนามและการสิ้นพระชนม์ เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการตีความประวัติศาสตร์ที่ต่างกันในแต่ละประเทศ ในเรื่องนี้ สุนทร ชูตินธรรานนท์ (2562) ชี้ว่าผู้ชำระพงศาวดารไทยอาจจงใจละเลยพระสุพรรณกัลยาในบันทึกของไทย ในขณะที่นักประวัติศาสตร์สตรีเช่น ธิดา สาระยา (2542) ระบุว่า เป็นความคิดอันจำกัดของผู้บันทึกประวัติศาสตร์ในอดีตที่ทำให้มองข้ามบทบาทของสตรีในประวัติศาสตร์ของประเทศไทยตามบริบทสังคมชายเป็นใหญ่

ส่วนบทบาททางการเมืองของพระสุพรรณกัลยาผู้เขียน พบว่า เอกสารของไทยและพม่าต่างให้ความสำคัญพระสุพรรณกัลยาในฐานะองค์ประกันเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรอยุธยาและพม่า สอดคล้องกับงานของอาษา ภาคอารีย์ (2561) ที่พบว่า พระสุพรรณกัลยามีบทบาทเป็นคู่อภิเษก ทำให้มีการสร้างความเป็นเครือญาติเชื่อมความสัมพันธ์และสร้างความไว้วางใจให้เกิดขึ้น

ในประเด็นข้อถกเถียงที่สองผู้เขียนพบว่า การกลับมาเป็นตัวตนเป็นการยอมรับในปัจจุบันของพระสุพรรณกัลยาเกิดจากการเปลี่ยนแปลงในการตีความประวัติศาสตร์ ตามบริบทสังคมสมัยใหม่ ผ่านการสนับสนุนจากนักวิชาการและการจัดเสวนาต่าง ๆ เช่น ศูนย์พม่าศึกษา

มหาวิทยาลัยนเรศวร กรมศิลปากร และมหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ (พลับพลึง คงชนะ, 2543; ชีรภาพ โลหิตกุล, 2548) ทำให้บทบาทของพระสุพรรณกัลยาที่เคยถูกมองข้ามในอดีตกลับมามีตัวตน จนได้รับการยกย่องว่าเป็นวีรสตรีที่เสียสละเพื่อชาติในปัจจุบัน

นอกจากนี้ ผู้เขียนยังพบว่าสิ่งสนับสนุนที่ทำให้พระสุพรรณกัลยากลับมามีตัวตนในปัจจุบันคือ กระแสของสื่อมวลชนที่ถูกจุดประกายโดยหลวงปู่โง่น โสรโย และแพทย์หญิงนลินี ไพบูลย์ สอดคล้องกับงานของปาริชาติ ไชยชนะ (2544) ที่ชี้ว่ากระแสการแพร่กระจายของพระสุพรรณกัลยาเกิดจากการผลิตซ้ำความหมายความเสียสละผ่านสื่อมวลชน ในขณะที่ประเทศไทยประสบปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจปี พ.ศ.2540 พระสุพรรณกัลยาได้กลายเป็นสัญลักษณ์แห่งความอดทนและการเสียสละที่คนไทยใช้เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจในการต่อสู้กับปัญหา (สุนทร ชูตินธรานนท์, 2562) พระสุพรรณกัลยากลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ได้มีความเป็นลัทธิพิธี (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2545) ภาพพระสุพรรณกัลยาถูกพิมพ์ออกมาเป็นจำนวนมาก กลายเป็นหนึ่งในสินค้ายอดนิยม สร้างรายได้ในภาวะเศรษฐกิจตกต่ำของคนไทย (เทพมนตรี ลิปพะยอม, 2542)

ยิ่งกว่านั้นเรื่องราวของพระสุพรรณกัลยาถูกยกระดับเป็นวีรสตรีในสังคมไทยผ่านละครโทรทัศน์ ภาพยนตร์ และนวนิยาย (สมภาพ จันทระประภา, 2566; ชาตรีเฉลิม ยุคล, 2549; วันชนะ ทองคำเภา, 2552) ในยุคนี้นพระสุพรรณกัลยาถูกนำเสนอในมิติความเป็นผู้หญิงที่มีความแตกต่างจากองค์ประกัน ที่มีมิติของความเป็นแม่ ความเป็นภรรยา ความเป็นลูกสาว ความเป็นพี่สาว และความเป็นคน ที่ทำหน้าที่ไม่ต่างจากสตรีธรรมดาทั่วไป (ทรงภพ ขุนมธุรส, 2549; ทวีลักษณ์ พลราชม, 2560) แม้จะเห็นด้วยว่าการบันทึกในประวัติศาสตร์มีส่วนทำให้บทบาทของพระองค์ถูกละเลย แต่ปัจจุบันกลับพบว่า ผู้ที่ให้การยอมรับและยกย่องบทบาทและความสำคัญของพระสุพรรณกัลยาไม่ได้มีเพียงแต่สตรีเท่านั้น

การศึกษาพระสุพรรณกัลยาในเชิงประวัติศาสตร์ การเมืองร่วมสมัย ตลอดจนในมิติเศรษฐกิจ วัฒนธรรม ความเชื่อ ศัญวิทยาและเพศสภาวะ ต่างมีจุดร่วมกันในด้านการยอมรับพระสุพรรณกัลยาในฐานะของวีรสตรีผู้เสียสละเพื่อบ้านเมือง (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2545; ภัณฑกานต์ กัมทอง, 2550; สุนทร ชูตินธรานนท์, 2562; วรพจน์ แสงทอง, 2564; ธัญวดี กำจัดภัย, ฟ้ารุ่ง มีอุตร และจักรพันธ์ ชัดชุมแสง, 2567)

องค์ความรู้ใหม่

งานวิจัยนี้ได้นำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับพระสุพรรณกัลยาในแง่มุมประวัติศาสตร์ที่เคยถูกมองข้ามไปในสังคมไทย ตลอดจนแสดงให้เห็นการกลับมาที่มีความสำคัญอีกครั้ง โดยเฉพาะพบว่าการศึกษาในเชิงวิชาการเรื่องพระสุพรรณกัลยาในสังคมไทยในช่วงราวสองทศวรรษที่ผ่านมาได้มีการขยายตัวจากมิติเชิงประวัติศาสตร์การเมือง ไปสู่ด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรม ความเชื่อ เพศสถานะ สตรีนิยม สัญวิทยาและการพัฒนาในท้องถิ่น มีผลให้เรื่องราวของพระสุพรรณกัลยาได้รับการยอมรับมากขึ้นในระดับประเทศ และในระดับท้องถิ่น ในระดับประเทศมีการชำระประวัติศาสตร์และมีการศึกษาพระสุพรรณกัลยาในมิติที่หลากหลาย ในแวดวงวิชาการในระดับท้องถิ่น โดยเฉพาะในพื้นที่ของจังหวัดพิษณุโลก มีสัญญาณพระสุพรรณกัลยาปรากฏขึ้นในหลายพื้นที่อย่างต่อเนื่อง สัญญะดังกล่าวได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น พระสุพรรณกัลยาจึงมีฐานะเป็นบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเพิ่มเติมจากสมเด็จพระนเรศวร

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาพบว่า เรื่องของพระสุพรรณกัลยาในประวัติศาสตร์ถูกรื้อฟื้นขึ้นอีกครั้งในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจ ทำให้มีการยกย่องพระสุพรรณกัลยาเป็นวีรสตรีผู้เสียสละ และถูกยกฐานะให้เป็นบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ท้องถิ่นควบคู่กับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช โดยเฉพาะในพื้นที่จังหวัดพิษณุโลก ผู้เขียนมีข้อเสนอแนะดังนี้

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดพิษณุโลกสามารถจัดกิจกรรมหรือโครงการที่ส่งเสริมให้คนในท้องถิ่นเห็นถึงความสำคัญของการเสียสละเพื่อชาติบ้านเมืองโดยมีพระสุพรรณกัลยาเป็นต้นแบบ
2. สถานศึกษาในพื้นที่จังหวัดพิษณุโลกสามารถสร้างความตระหนักรู้เรื่องพระสุพรรณกัลยาบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ควรมีการนำไปใช้ในการเรียนการสอนในหลักสูตรท้องถิ่นให้มากขึ้น เพื่อส่งเสริมความเข้าใจและความภาคภูมิใจในท้องถิ่น

เอกสารอ้างอิง

- กิตติ วัฒนมะหาตม์. (2553). *ตำนานนางกษัตริย์*. กรุงเทพฯ : บริษัทสร้างสรรค์บุ๊คส์.
- คึกฤทธิ์ ปราโมช. (2544). *กฎหมายบริหารอันบดบังมิได้*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า.
- จังหวัดพิษณุโลก. (2564). *จังหวัดพิษณุโลก*. เข้าถึงได้จาก <http://www.phitsanulok.go.th>.
- ชาติรีเฉลิม ยุคล. (2549). *ตามรอยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช*. กรุงเทพฯ : แพร่สำนักพิมพ์.

- ทรงภพ ขุนมธุรส. (2549). *ขัตติยนารีในนวนิยายไทยอิงประวัติศาสตร์*. (ปริญญาานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ทวีลักษณ์ พลราชม. (2560). บริทัศน์หนังสือ เรื่อง “ผู้หญิงอยุธยา” สิ่งที่ถูกซ่อนทางประวัติศาสตร์ ความเป็นแม่ ความเป็นเมีย และความเป็นคน. *สารอาศรมวัฒนธรรมวลัยลักษณ์*, 17(1), 157-164.
- เทพมนตรี ลิปพยอม. (2542). พระสุพรรณกัลยา (สุพรรณกัลยา) พัฒนาการของไสยศาสตร์มาสู่นิมิตและความฝันกับการศึกษาประวัติศาสตร์. *ศิลปวัฒนธรรม*, 20(6), 81-96.
- เทศบาลนครพิษณุโลก. (2564). *เทศบาลนครพิษณุโลก*. เข้าถึงได้จาก <https://www.phsmun.go.th/>
- ธัญวดี กำจัดภัย, ฟ้ารุ่ง มีอุดร และจักรพันธ์ ชัดชุมแสง. (2567). สัญญะพระสุพรรณกัลยากับท้องถิ่นนิยมจังหวัดพิษณุโลก. *วารสารวิจัยวิชาการ*, 7(5), 203-216.
- จิตา สาระยา. (2542). *คำนำเสนอ ในสุนทร ชุตินทรานนท์, 2562. พระสุพรรณกัลยา จากตำนานสู่หน้าประวัติศาสตร์*. นนทบุรี : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.
- ธีรภาพ โลหิตกุล. (2548). *ท่องแดนเจดีย์ไพร่ในพุกามประเทศ*. กรุงเทพฯ : แพรวสำนักพิมพ์.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2545). *ก่อนยุคพระศรีอริย์ ว่าด้วย ศาสนา ความเชื่อ และศีลธรรม*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน.
- บินหลา สันกาลาคีรี. (2560). *ผู้หญิงอยุธยา*. กรุงเทพฯ : เดอะไรต์เตอร์ซีเคิร์ต.
- ปาริชาติ ไชยชนะ. (2544). *กระแสการสื่อสารพื้นอดีต : ศึกษากรณีพระสุพรรณกัลยาและพันท้ายนรสิงห์*. (วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิเทศศาสตร์พัฒนาการ). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- ผกามาศ บุญเผือก. (2556). *หลักสูตรท้องถิ่นในรายวิชาเฉลิมขวัญสตรีศึกษา วิชาเพิ่มเติม กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม*. (อัตสำเนา)
- พระครูพิพิธพัฒนานุยุต และพระมหาธนศักดิ์ จินตกวี. (2558). *สร้อยกัลยา สมเด็จพระสุพรรณกัลยา*. (อัตสำเนา)
- พลับพลึง คงชนะ. (2543). *กระแสศรัทธาพระสุพรรณกัลยา : ปรากฏการณ์ที่สะท้อนปัญหาการเรียนการสอนประวัติศาสตร์*. *วารสารประวัติศาสตร์*, 25(1), 17-28.
- พัฒนา กิตติอาษา. (2546). *ท้องถิ่นนิยม : การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด*. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการสภาวิจัยแห่งชาติ.

- พิมาน แจ่มจรัส. (2550). *นเรศวรมหาราช สุพรรณกัลยา เอกาทศรถ*. กรุงเทพฯ : บริษัทสร้างสรรค์ บุ๊คส์.
- กันธกานต์ กิมทอง. (2550). *ย้อนรอยกรรม ตำนานพระสุพรรณกัลยา ย้อนรอยกรรม ชีวิตต้องสู้เพื่อ วีรสตรีที่โลกลืมจากจิตสัมผัส หลวงปู่โง่น โสรโย*. นครราชสีมา : สำนักพิมพ์ปัญญาพิพ์.
- มิกกี้ ฮาร์ท. (2562). *โยเดียวกับราชวงศ์พม่า: เรื่องจริงที่ไม่ที่ใครรู้*. กรุงเทพฯ : สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ.
- วรพจน์ แสงกอง. (2564). *พระสุพรรณกัลยา*. เข้าถึงได้จาก <https://www.facebook.com/search/top?q=พระสุพรรณกัลยา>
- วันชนะ ทองคำเภา. (2552). ตัวละครพระพิณนางสุพรรณกัลยาณี วีรสตรีทางวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับ วาทกรรมประวัติศาสตร์. *วรรณวิทัศน์*, 9(2009), 26-43.
- สมเด็จพระเจ้าพระบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (2534). *พระราชประวัติสมเด็จพระ นเรศวรมหาราช*. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัดบรรณกิจเทรดดิ้ง.
- สมภพ จันทระประภา. (2566). บทละครโทรทัศน์เรื่องพระสุพรรณกัลยา. (อัดสำเนา)
- สุนทร ชุตินธรานนท์. (2550). *การเมืองในประวัติศาสตร์ราชสำนัก นางสาวดี-ศรีอยุธยา พระสุพรรณ กัลยา จากตำนานสู่หน้าประวัติศาสตร์*. กรุงเทพฯ : มติชน.
- สุนทร ชุตินธรานนท์. (2562). *พระสุพรรณกัลยา จากตำนานสู่หน้าประวัติศาสตร์*. นนทบุรี : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.
- สุภาภรณ์ สงวนให้. (2536). *เอกสารประกอบการเรียนสังคมศึกษา รายวิชา ส 071 ท้องถิ่นของเรา 1 จังหวัดพิษณุโลก*. หมวดวิชาสังคมศึกษา โรงเรียนเฉลิมขวัญสตรี จังหวัดพิษณุโลก. (อัดสำเนา)
- เสาวณิต จุลวงศ์. (2549). นวนิยายไตรภาคชุดกษัตริยา การเล่าเรื่องอดีตจากภาพอดีตที่ถูกนำเสนอ. *วรรณวิทัศน์*, 6(2006), 72-117.
- หลวงปู่โง่น โสรโย. (2529). *ย้อนรอยกรรม ตำนานพระสุพรรณกัลยา*. นครสวรรค์ : โรงพิมพ์นิวเสรี นคร.
- อาษา ภาคอารีย์. (2561). *ภาพสะท้อนของสตรีที่ปรากฏในเอกสารสมัยอยุธยา*. (วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย ศิลปากร.

- Kevin, H. (1999). *Localism in Thailand: a study of globalisation and its discontents*.
Centre for the Study of Globalisation and Regionalisation. Working Paper
No. 39/99 University of Warwick.
- Taylor, J. (2008). *Buddhism and Postmodern Imagining in Thailand the Religiosity of
Urban Space*. New York : Routledge.

การพัฒนาเครื่องมือวัดจิตวิทยาศาสตร์สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี : การประยุกต์ใช้ การวิเคราะห์กลุ่มแฝง

Development of Scientific Mind Measurement Instruments for
Undergraduate Students: Application of Latent Class Analysis

ญาดา ม่วงแก้ว¹ ณัฐกานต์ ประจันบาน² และปกรณ์ ประจันบาน³

Yada Muangkaew, Nattakan Prachanban and Pakorn Prachanban

Received: November 22, 2024

Revised: December 23, 2024

Accepted: January, 15 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนาและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวัดจิตวิทยาศาสตร์สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี และ 2) วิเคราะห์กลุ่มแฝงจิตวิทยาศาสตร์สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี ตัวอย่างวิจัย ได้แก่ นิสิตระดับปริญญาตรี ในสาขาวิชาวิทยาศาสตร์หรือวิทยาศาสตร์ศึกษา ในมหาวิทยาลัยจาก 6 ภูมิภาคของประเทศไทย ได้แก่ มหาวิทยาลัยพะเยา มหาวิทยาลัยนเรศวร มหาวิทยาลัยมหาสารคาม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี มหาวิทยาลัยบูรพา และมหาวิทยาลัยทักษิณ จำนวน 330 คน ที่ได้จากการสุ่มแบบหลายขั้นตอน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้เครื่องมือวัดจิตวิทยาศาสตร์สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี มีลักษณะเป็นมาตรประมาณค่า 5 ระดับ ครอบคลุม 11 ด้านของจิตวิทยาศาสตร์ จำนวน 33 ข้อ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์องค์ประกอบ และการวิเคราะห์กลุ่มแฝง ผลการวิจัย พบว่า 1) ข้อรายการของเครื่องมือวัดจิตวิทยาศาสตร์ มีค่าดัชนี IOC ตั้งแต่ 0.80-1.00 มีค่าอำนาจจำแนกตั้งแต่ 0.379-0.681 มีความตรงเชิงโครงสร้าง โดยมีค่าน้ำหนักองค์ประกอบตั้งแต่ 0.688-0.800 มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทุกข้อ และมีค่าความเที่ยงเท่ากับ 0.933 และ 2) ผลการวิเคราะห์กลุ่มแฝงสามารถจำแนกกลุ่มแฝงจิตวิทยาศาสตร์ของนิสิตระดับปริญญาตรีได้ 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มแฝงที่ 1 “กลุ่มที่มีจิตวิทยาศาสตร์ระดับเริ่มต้น” จำนวน 36 คน (10.909%) กลุ่มแฝงที่ 2

¹⁻³ มหาวิทยาลัยนเรศวร; Naresuan University

Corresponding author, e-mail: Nattakanp@nu.ac.th, Tel. 083-6277419

“กลุ่มที่มีจิตวิทยาศาสตร์ระดับสูง” จำนวน 173 คน (52.424%) และกลุ่มแฝงที่ 3 “กลุ่มที่มีจิตวิทยาศาสตร์ระดับสูงที่สุด” จำนวน 121 คน (36.667%)

คำสำคัญ: การวิเคราะห์กลุ่มแฝง, เครื่องมือวัด, จิตวิทยาศาสตร์

Abstract

The purposes of this research article were 1) to develop and validate the scientific mind measurement instrument quality for undergraduate students; and 2) to analyze the latent group of scientific mind for undergraduate students. The sample consisted of 330 undergraduate students majoring in science or science education from universities in six regions of Thailand, namely University of Phayao, Naresuan University, Maha Sarakham University, Phetchaburi Rajabhat University, Burapha University, and Thaksin University, who were selected using a multi-stage random sampling method. Data were collected using a scientific mind measurement instrument for undergraduate students. It was a 5-level rating scale covering 11 aspects of scientific mind, with 33 items. Data were analyzed using mean, standard deviation, factor analysis, and latent group analysis. The research results revealed that 1) the instrument's IOC values ranged from 0.80-1.00, with a discrimination power of 0.379-0.681. It possessed construct validity, with factor weights ranging from 0.688-0.800. All items were statistically significant at the .05 level, and had a reliability of 0.933; 2) The latent group analysis identified three latent groups of undergraduate students: Group 1 "Beginner-Level Scientific Mind", comprising 36 participants (10.909%); Group 2 "Advanced Scientific Mind", comprising 173 participants (52.424%); and Group 3 "Highest-Level Scientific Mind", comprising 121 participants (36.667%).

Keywords: latent group analysis, measurement instrument, scientific mind

บทนำ

จิตวิทยาศาสตร์ (Scientific Mind) เป็นคุณลักษณะพื้นฐานที่มีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับวิทยาศาสตร์และวิทยาศาสตร์ศึกษา เนื่องจากเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาศักยภาพทางวิทยาศาสตร์และความสามารถในการคิดอย่างเป็นระบบของผู้เรียน (Zimmerman, C., 2007) อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาวิจัยที่ผ่านมาชี้ให้เห็นว่า นิสิตที่ขาดจิตวิทยาศาสตร์มักประสบปัญหาสำคัญหลายประการ ทั้งในด้านการทำความเข้าใจกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ การขาดทักษะในการตั้งคำถามเชิงวิทยาศาสตร์ที่มีคุณภาพ และการมีข้อจำกัดในการออกแบบการทดลองอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ (Chen, J.A. & Pajares, F., 2010) นอกจากนี้การวัดจิตวิทยาศาสตร์ในปัจจุบันยังประสบปัญหาสำคัญเกี่ยวกับความหลากหลายของแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ส่งผลให้การกำหนดตัวบ่งชี้ในการวัดขาดความชัดเจน ไม่เป็นมาตรฐานเดียวกัน และยากต่อการนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาผู้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพ

การศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับจิตวิทยาศาสตร์ได้มีการพัฒนาและปรับปรุงอย่างต่อเนื่องตลอดหลายทศวรรษที่ผ่านมา โดย Gauld, C. F. & Hukins, A. A. (1980) ได้นำเสนอกรอบแนวคิดที่ครอบคลุมองค์ประกอบสำคัญทั้งในด้านความคิด เจตคติ และพฤติกรรมที่แสดงออก ต่อมา Rowland, G. (2005) ได้พัฒนาและขยายแนวคิดให้ครอบคลุมคุณลักษณะสำคัญ 9 ประการ ประกอบด้วย 1) ความอยากรู้อยากเห็นในปรากฏการณ์ทางวิทยาศาสตร์ 2) การมีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้นในวงการวิทยาศาสตร์ 3) การใช้ประโยชน์และมีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในวิทยาศาสตร์ 4) ความสามารถในการเปิดใจกว้างและปรับตัวต่อแนวคิดใหม่ 5) ความเชื่อในหลักฐานเชิงประจักษ์ที่พิสูจน์ได้ 6) การปฏิเสธความเชื่อที่ปราศจากการพิสูจน์อย่างเป็นวิทยาศาสตร์ 7) การแสวงหาความเข้าใจจากสาเหตุและผลที่เกิดขึ้น 8) การคิดวิพากษ์บนพื้นฐานของความไม่ลำเอียง และ 9) การพิจารณาอย่างถี่ถ้วนรอบคอบก่อนการตัดสินใจ จากนั้น Zimmerman, C. (2007) ได้ต่อยอดแนวคิดด้วยการนำเสนอกรอบการพัฒนาจิตวิทยาศาสตร์ผ่านกระบวนการเรียนรู้เชิงปฏิบัติการ ความหลากหลายของแนวคิดและทฤษฎีเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นอย่างยิ่งในการสังเคราะห์ตัวบ่งชี้และพัฒนาเครื่องมือวัดจิตวิทยาศาสตร์ที่มีความเหมาะสมและมีประสิทธิภาพสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี

การพัฒนาจิตวิทยาศาสตร์ในระดับอุดมศึกษาจำเป็นต้องคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียนเป็นสำคัญ เนื่องจากนิสิตแต่ละคนมีพื้นฐานความรู้ ประสบการณ์ และระดับการพัฒนาที่แตกต่างกัน การจัดกลุ่มนิสิตตามคุณลักษณะเฉพาะจึงเป็นแนวทางที่มีความสำคัญอย่าง

ยิ่งที่จะช่วยให้ได้สารสนเทศในการพัฒนาที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพสำหรับนิสิตแต่ละกลุ่มสำหรับการดำเนินการดังกล่าว การวิเคราะห์กลุ่มแฝง (Latent Class Analysis: LCA) ถือเป็นเทคนิคทางสถิติขั้นสูงที่มีประสิทธิภาพในการจำแนกกลุ่มที่มีลักษณะร่วมกันโดยไม่สามารถสังเกตได้โดยตรงจากข้อมูลเชิงประจักษ์ วิธีการนี้มีความสามารถในการวิเคราะห์รูปแบบการตอบสนองของตัวแปรสังเกตได้ เพื่อจำแนกกลุ่มแฝงที่มีลักษณะเฉพาะร่วมกันได้อย่างแม่นยำ (Collins, L. M. & Lanza, S. T., 2010) และมีข้อได้เปรียบที่เหนือกว่าการวิเคราะห์แบบดั้งเดิมในแง่ของการจัดกลุ่มบุคคลตามลักษณะที่มีความซับซ้อนและหลากหลายได้อย่างมีประสิทธิภาพและน่าเชื่อถือ (Nylund, K., 2007)

จากความสำคัญของจิตวิทยาศาสตร์และข้อจำกัดในการวัดที่กล่าวมาข้างต้น จึงมีความจำเป็นในการพัฒนาเครื่องมือวัดจิตวิทยาศาสตร์ที่มีคุณภาพและการประยุกต์ใช้การวิเคราะห์กลุ่มแฝงเพื่อจำแนกกลุ่มนิสิตระดับปริญญาตรีตามจิตวิทยาศาสตร์ เพื่อทำความเข้าใจรูปแบบและระดับการพัฒนาจิตวิทยาศาสตร์ของนิสิต อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการเรียนการสอนวิทยาศาสตร์ในระดับอุดมศึกษาต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อพัฒนาและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวัดจิตวิทยาศาสตร์สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี
2. เพื่อวิเคราะห์กลุ่มแฝงจิตวิทยาศาสตร์สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and development) มุ่งพัฒนาเครื่องมือวัดจิตวิทยาศาสตร์สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี : การประยุกต์ใช้การวิเคราะห์กลุ่มแฝง มีขั้นตอนการดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

ระยะที่ 1 การพัฒนาและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวัดจิตวิทยาศาสตร์สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 คน ที่ใช้สำหรับการตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างนิยามของตัวบ่งชี้และข้อรายการของเครื่องมือวัดจิตวิทยาศาสตร์ ที่ได้จากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยคุณสมบัติของผู้ทรงคุณวุฒิ ประกอบด้วยดังนี้ 1) อาจารย์ในสถาบันอุดมศึกษาที่มีตำแหน่งทางวิชาการ ในสาขาวิชาวิทยาศาสตร์หรือวิทยาศาสตร์ศึกษา จำนวน 2 คน 2) อาจารย์ในสถาบันอุดมศึกษาที่มีตำแหน่งทางวิชาการ ในสาขาวิชาการวิจัย การวัดและ

ประเมินผลการศึกษา จำนวน 2 คน และ 3) อาจารย์ในสถาบันอุดมศึกษา ที่มีตำแหน่งทางวิชาการที่มีความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาจิตวิทยาการศึกษา จำนวน 1 คน และ 2) นิสิตรระดับปริญญาตรีสาขาวิชาวิทยาศาสตร์หรือวิทยาศาสตร์ศึกษาที่ไม่ใช่ตัวอย่างวิจัย จำนวน 50 คน

ประชากรและตัวอย่างวิจัย

ประชากร ได้แก่ นิสิตรระดับปริญญาตรี ในสาขาวิชาวิทยาศาสตร์หรือวิทยาศาสตร์ศึกษา ของมหาวิทยาลัยจาก 6 ภูมิภาคของประเทศไทย

ตัวอย่างวิจัย ได้แก่ นิสิตรระดับปริญญาตรี ในสาขาวิชาวิทยาศาสตร์หรือวิทยาศาสตร์ศึกษา ของมหาวิทยาลัยจาก 6 ภูมิภาคของประเทศไทย ได้แก่ มหาวิทยาลัยพะเยา มหาวิทยาลัยนเรศวร มหาวิทยาลัยมหาสารคาม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี มหาวิทยาลัยบูรพา และมหาวิทยาลัยทักษิณ จำนวน 258 คน ที่ได้จากการสุ่มแบบหลายขั้นตอน (Multi-stage Random Sampling) ผู้วิจัยกำหนดขนาดตัวอย่างสำหรับการวิเคราะห์องค์ประกอบโดยประยุกต์ใช้แนวคิดของ Hair, J. F., et al. (2019) ที่กำหนดให้ขนาดตัวอย่าง 10:1 (จำนวนขนาดตัวอย่างต่อจำนวนพารามิเตอร์ที่ต้องประมาณค่า) ทั้งนี้โมเดลการวัดจิตวิทยาศาสตร์มีจำนวนพารามิเตอร์ที่ต้องประมาณค่าเท่ากับ 22 พารามิเตอร์ เพราะฉะนั้นจะต้องใช้ตัวอย่างวิจัยขั้นต่ำเท่ากับ 220 คน ผู้วิจัยเพิ่มความแกร่งให้กับผลการวิเคราะห์ (Robustness) และการประมาณค่าพารามิเตอร์เพื่อใช้ในการปรับโมเดล โดยเก็บข้อมูลเพิ่มเติมอีกประมาณ 20% ได้ตัวอย่างวิจัยจริงเท่ากับ 258 คน

เครื่องมือวิจัยและขั้นตอนในการสร้างเครื่องมือ เครื่องมือวิจัยในขั้นตอนนี้ ประกอบด้วย 2 ฉบับ ได้แก่ 1) แบบประเมินความสอดคล้องระหว่างนิยามของตัวแปรและข้อรายการ และ 2) เครื่องมือวัดจิตวิทยาศาสตร์สำหรับนิสิตรระดับปริญญาตรี มีลักษณะเป็นมาตรประมาณค่า 5 ระดับ ตามแนวคิดของลิเคิร์ต (Likert) จำนวน 33 ข้อ มีขั้นตอนในการสร้างเครื่องมือดังต่อไปนี้

1. ผู้วิจัยศึกษาเอกสาร ตำรา แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับจิตวิทยาศาสตร์สำหรับนิสิตรระดับปริญญาตรี ตามแนวคิดของสถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (2555); สุนารี มีใหม่ (2557); เฉлимศักดิ์ มะลิงาม (2558); ชลิดา ไชยพันธุ์กุล (2559); วรรณพร เพิ่มโสภา, ขนิษฐา ชัยรัตนาวรรณ และวารุณี ลัภนโชคดี (2563); ฮาพิช กาเสมัส (2565); พิชญภา ทุมรินทร์ และต้องลักษณ์ บุญธรรม (2566); Rowland, G. (2005); Glawson (2011) เพื่อนำมาสังเคราะห์ตัวบ่งชี้จิตวิทยาศาสตร์

2. ดำเนินการสังเคราะห์เอกสาร เพื่อยกร่างตัวบ่งชี้จิตวิทยาศาสตร์สำหรับนิสิตรระดับปริญญาตรี ผลการสังเคราะห์พบว่า ได้ตัวบ่งชี้จิตวิทยาศาสตร์สำหรับนิสิตรระดับปริญญาตรี จำนวน 11 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ 1) ความอยากรู้อยากเห็น 2) ความซื่อสัตย์ 3) ความมุ่งมั่นและเพียร

พยายาม 4) ความละเอียดรอบคอบ 5) ความรับผิดชอบ 6) ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ 7) ความมีเหตุผล 8) ความใจกว้าง 9) ความร่วมมือช่วยเหลือ 10) เจตคติที่ดีต่อวิทยาศาสตร์ และ 11) การมีจิตสำนึก

3. นำตัวบ่งชี้จิตวิทยาศาสตร์ทั้งหมดมานิยามตัวแปรเชิงปฏิบัติการ เพื่อสร้างเป็นข้อรายการให้ครอบคลุมทุกตัวบ่งชี้ จากนั้นจัดทำเป็นร่างเครื่องมือวัดจิตวิทยาศาสตร์และแบบประเมินความสอดคล้อง

4. นำร่างเครื่องมือวัดจิตวิทยาศาสตร์ แบบประเมินความสอดคล้องเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 ท่าน เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยพิจารณาความสอดคล้องระหว่างข้อรายการกับนิยามของตัวบ่งชี้ และคำนวณหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item Objective Congruence: IOC) พิจารณาข้อรายการที่มีค่า IOC ตั้งแต่ 0.6 ขึ้นไป (ศิริชัย กาญจนวาสี, 2556)

5. ปรับปรุงแก้ไขข้อรายการตามข้อเสนอของผู้ทรงคุณวุฒิ จากนั้นนำร่างเครื่องมือวัดจิตวิทยาศาสตร์ไปทดลองใช้กับนิสิตระดับปริญญาตรีสาขาวิชาวิทยาศาสตร์หรือวิทยาศาสตร์ศึกษาที่ไม่ใช่ตัวอย่างวิจัย จำนวน 50 คน เพื่อหาค่าอำนาจจำแนก ด้วยวิธี Item total correlation พิจารณาจากข้อคำถามที่มีค่าอำนาจจำแนกเป็นบวก และมีนัยสำคัญทางสถิติ และหาค่าความเที่ยงโดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's alpha coefficient)

6. นำข้อคำถามที่ผ่านเกณฑ์มาสร้างเป็นเครื่องมือวัดจิตวิทยาศาสตร์ฉบับจริง เพื่อไปเก็บข้อมูลกับตัวอย่างวิจัยจำนวน 258 คน เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงโครงสร้างต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ผู้วิจัยขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 5 คน โดยส่งแบบประเมินความสอดคล้องระหว่างนิยามของตัวแปรและข้อรายการไปยังผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อทำการประเมินความสอดคล้องระหว่างนิยามของตัวแปรและข้อรายการ ใช้เวลาประมาณ 2 สัปดาห์

2. ผู้วิจัยส่งร่างเครื่องมือวัดจิตวิทยาศาสตร์ไปเก็บข้อมูลกับนิสิตระดับปริญญาตรีสาขาวิชาวิทยาศาสตร์หรือวิทยาศาสตร์ศึกษาที่ไม่ใช่ตัวอย่างวิจัย จำนวน 50 คน ใช้เวลาประมาณ 2 สัปดาห์

3. ผู้วิจัยส่งเครื่องมือวัดจิตวิทยาศาสตร์ฉบับจริงไปให้ผู้ประสานงานสำหรับการเก็บข้อมูลกับนิสิตระดับปริญญาตรี ในสาขาวิชาวิทยาศาสตร์หรือวิทยาศาสตร์ศึกษาของมหาวิทยาลัยจาก 6 ภูมิภาคของประเทศไทยจำนวน 258 คน เพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับจิตวิทยาศาสตร์ของนิสิตระดับปริญญาตรี ใช้เวลาประมาณ 4 สัปดาห์

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยวิเคราะห์ค่าดัชนีวัดความสอดคล้อง (IOC) เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ของเครื่องมือวัดจิตวิทยาศาสตร์สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี วิเคราะห์ค่าอำนาจจำแนก โดยใช้สูตร Item Total Correlation พิจารณาจากค่าเป็นบวกและมีระดับนัยสำคัญทางสถิติ การตรวจสอบความตรงเชิงโครงสร้างของโมเดลการวัด ใช้การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงโครงสร้างจากค่าสถิติวัดระดับความสอดคล้อง (Goodness of Fit Measures) (Goffin, R. D., 2007; Steiger, J. H., 2007; Schumacker, R. E. & Lomax, R. G., 2010; Kelloway, E. K., 2015) และการหาความเที่ยงแบบสอดคล้องภายใน (Internal Consistency) โดยใช้สัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient)

ระยะที่ 2 การวิเคราะห์กลุ่มแฝงจิตวิทยาศาสตร์สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ประชากรและตัวอย่างวิจัย

ประชากร ได้แก่ นิสิตระดับปริญญาตรี ในสาขาวิชาวิทยาศาสตร์หรือวิทยาศาสตร์ศึกษา ของมหาวิทยาลัยจาก 6 ภูมิภาคของประเทศไทย

ตัวอย่างวิจัย ได้แก่ นิสิตระดับปริญญาตรี ในสาขาวิชาวิทยาศาสตร์หรือวิทยาศาสตร์ศึกษา ของมหาวิทยาลัยจาก 6 ภูมิภาคของประเทศไทย ได้แก่ มหาวิทยาลัยพะเยา มหาวิทยาลัยนเรศวร มหาวิทยาลัยมหาสารคาม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี มหาวิทยาลัยบูรพา และมหาวิทยาลัยทักษิณ จำนวน 330 คน ที่ได้จากการสุ่มแบบหลายขั้นตอน (Multi-stage Random Sampling) ผู้วิจัยกำหนดขนาดตัวอย่างสำหรับการวิเคราะห์กลุ่มแฝง โดยประยุกต์ใช้แนวคิดของ Hair, J. F., et al. (2019) ที่กำหนดให้ขนาดตัวอย่าง 10:1 (จำนวนขนาดตัวอย่างต่อจำนวนพารามิเตอร์ที่ต้องประมาณค่า) ทั้งนี้โมเดลการวัดจิตวิทยาศาสตร์มีจำนวนพารามิเตอร์ที่ต้องประมาณค่าเท่ากับ 22 พารามิเตอร์ เพราะฉะนั้นจะต้องใช้ตัวอย่างวิจัยขั้นต่ำเท่ากับ 220 คน ทั้งนี้ตัวบ่งชี้โมเดลมีจำนวน 11 ตัว จำเป็นจะต้องมีขนาดตัวอย่างที่ใหญ่สำหรับการวิเคราะห์กลุ่มแฝง (Muthén, L. K. & Muthén, B. O., 2002) ดังนั้นผู้วิจัยเก็บข้อมูลเพิ่มเติมอีกประมาณ 50% ได้ตัวอย่างวิจัยจริงเท่ากับ 330 คน

เครื่องมือวิจัย ได้แก่ เครื่องมือวัดจิตวิทยาศาสตร์สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี ประกอบด้วย 2 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของนิสิต มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Checklist) ถ้ามเกี่ยวกับ เพศ สาขาวิชา ชั้นปี สถาบันที่ศึกษา และตอนที่ 2 มุมมองความคิดและพฤติกรรมปฏิบัติทางด้านวิทยาศาสตร์ มีลักษณะการตอบเป็นมาตราประมาณค่า 5 ระดับ

โดยคำถามวัดระดับพฤติกรรมทั้งทางบวกและทางลบ ประกอบด้วย 11 ด้าน จำนวน 33 ข้อ ที่ผ่านการตรวจสอบคุณภาพเรียบร้อยแล้วในระยะที่ 1

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยนำเครื่องมือวัดจิตวิทยาศาสตร์สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรีที่สร้างจาก Google Form และส่งลิงค์ของเครื่องมือวัดจิตวิทยาศาสตร์ผ่านทาง Email Line และ Facebook ไปยังผู้ประสานงานสำหรับการเก็บข้อมูลกับนิสิตระดับปริญญาตรีที่เป็นตัวอย่างวิจัย เพื่อขอความกรุณาในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากมหาวิทยาลัย 6 ภูมิภาค ทั้งนี้เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์กลุ่มแฝง (Latent Class Analysis)

การวิเคราะห์ข้อมูล ประกอบด้วย การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานใช้สถิติเชิงบรรยาย ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์กลุ่มแฝง (Latent Class Analysis) ด้วยโปรแกรม Mplus

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการพัฒนาและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวัดจิตวิทยาศาสตร์สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สามารถสรุปผลการวิจัยได้ 2 ข้อ ดังนี้

1.1 ผลการพัฒนาเครื่องมือวัดจิตวิทยาศาสตร์สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี พบว่าเครื่องมือวัดจิตวิทยาศาสตร์สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรีที่พัฒนาตามแนวคิดของสถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (2555); สุนารี มีใหม่ (2557); เฉลิมศักดิ์ มะลิงาม (2558); ชลิตา ไชยพันธ์กุล (2559); วรณพร เพิ่มโสภา, ขนิษฐา ชัยรัตน์วรณ และวารุณี ลัภณโชคดี (2563); ฮาพิช กาเสม๊ะ (2565); พิษญาภา ทุมรินทร์ และต้องลักษณะ บุญธรรม (2566); Rowland, G. (2005); Glawson (2011) มีลักษณะเป็นมาตรประมาณค่า 5 ระดับ จำนวนทั้งหมด 33 ข้อ ครอบคลุมตัวบ่งชี้จิตวิทยาศาสตร์สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี 11 ด้าน ได้แก่ 1) ความอยากรู้อยากเห็น ประกอบด้วย 3 ข้อรายการ 2) ความซื่อสัตย์ ประกอบด้วย 3 ข้อรายการ 3) ความมุ่งมั่นและเพียรพยายาม ประกอบด้วย 3 ข้อรายการ 4) ความละเอียดรอบคอบ ประกอบด้วย 3 ข้อรายการ 5) ความรับผิดชอบ ประกอบด้วย 3 ข้อรายการ 6) ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ประกอบด้วย 3 ข้อรายการ 7) ความมีเหตุผล ประกอบด้วย 3 ข้อรายการ 8) ความใจกว้าง ประกอบด้วย 3 ข้อรายการ 9) ความร่วมมือช่วยเหลือ ประกอบด้วย 3 ข้อรายการ 10) เจตคติที่ดีต่อวิทยาศาสตร์ ประกอบด้วย 3 ข้อรายการ และ 11) การมีจิตสำนึก ประกอบด้วย 3 ข้อรายการ

1.2 ผลการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวัดจิตวิทยาศาสตร์สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี พบว่า ผู้วิจัยนำเครื่องมือวัดจิตวิทยาศาสตร์ให้ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 ท่าน เพื่อทำ

การตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างนิยามของตัวบ่งชี้และข้อรายการของเครื่องมือวัด เพื่อประเมินค่าดัชนีวัดความสอดคล้อง (IOC) ซึ่งพบว่า ข้อรายการทั้ง 33 ข้อ มีค่า IOC ตั้งแต่ 0.80 – 1.00 ซึ่งผ่านเกณฑ์ทุกข้อ ผู้วิจัยนำเครื่องมือวัดจิตวิทยาศาสตร์ไปทดลองใช้กับนิสิตระดับปริญญาตรีที่ไม่ใช่ตัวอย่างวิจัย จำนวน 50 คน เพื่อหาค่าอำนาจจำแนก พบว่า มีค่าอำนาจจำแนกตั้งแต่ 0.379 - 0.681 ซึ่งผ่านเกณฑ์ทุกข้อ โดยพิจารณาจากค่าที่เป็นบวกและมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และมีค่าความเที่ยงของเครื่องมือวัดทั้งฉบับเท่ากับ 0.933 ผู้วิจัยนำตัวบ่งชี้ทั้ง 11 ตัว ไปวิเคราะห์ความตรงเชิงโครงสร้างด้วยการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน ได้ผลการวิเคราะห์ดังนี้

ผลการตรวจสอบความตรงเชิงโครงสร้างด้วยการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของโมเดลการวัดจิตวิทยาศาสตร์สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี พบว่า โมเดลการวัดจิตวิทยาศาสตร์มีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ พิจารณาจากค่า (ไค-สแควร์ (30, $n = 258$) = 42.044, $p = .071$, CFI = .996, TLI = .994, RMSEA = .039, SRMR = .031) ค่าน้ำหนักองค์ประกอบของบ่งชี้มีค่าตั้งแต่ 0.688 - 0.800 และมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทุกข้อ แสดงว่าตัวบ่งชี้ทุกตัวมีความตรงเชิงโครงสร้าง สามารถนำไปใช้ในการวัดจิตวิทยาศาสตร์ได้ ทั้งนี้ตัวบ่งชี้ทั้งหมดรวมกันอธิบายองค์ประกอบจิตวิทยาศาสตร์แต่ละตัวได้ร้อยละ 38.8 - 64.0 ดังตาราง 1

ตารางที่ 1 ผลการตรวจสอบความตรงเชิงโครงสร้างของเครื่องมือวัดจิตวิทยาศาสตร์สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี

ตัวแปร	β	SE	t	R ²
ความอยากรู้อยากเห็น	0.707	0.037	18.990	0.499
ความซื่อสัตย์	0.688	0.036	19.103	0.473
ความมุ่งมั่นและเพียรพยายาม	0.724	0.033	22.036	0.524
ความละเอียดรอบคอบ	0.741	0.031	24.175	0.549
ความรับผิดชอบ	0.623	0.041	15.242	0.388
ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์	0.800	0.030	27.102	0.640
ความมีเหตุผล	0.699	0.038	18.443	0.488
ความใจกว้าง	0.697	0.035	19.732	0.486
ความร่วมมือช่วยเหลือ	0.731	0.031	23.315	0.535
เจตคติที่ดีต่อวิทยาศาสตร์	0.742	0.031	23.881	0.550
การมีจิตสำนึก	0.690	0.036	19.265	0.475
χ^2 (30, $n = 258$) = 42.044, $p = .071$, CFI = .996, TLI = .994, RMSEA = .039, SRMR = .031)				

2. ผลการวิเคราะห์กลุ่มแฝงจิตวิทยาศาสตร์สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี พบว่า โมเดลที่จำแนก 3 กลุ่มแฝง มีความเหมาะสมสำหรับข้อมูลสารสนเทศได้ดีกว่าโมเดลที่จำแนก 2 กลุ่มแฝง พิจารณาจากค่า AIC, BIC และ ABIC ของโมเดลที่จำแนก 3 กลุ่มแฝงมีค่าน้อยกว่าโมเดลที่จำแนก 2 กลุ่มแฝง และค่า VLMR และ LMRA ต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($p = .000$) และมีค่า Entropy สูงสุดเท่ากับ 0.909 ทั้งนี้โมเดลที่จำแนก 4 กลุ่มแฝง มีค่า AIC, BIC และ ABIC ไม่แตกต่างจากโมเดลจำแนก 3 กลุ่มแฝง ซึ่งแสดงว่า โมเดลที่จำแนก 3 กลุ่มแฝง สามารถจำแนกนิสิตระดับปริญญาตรีแต่ละคนเข้ากลุ่มแฝงของโมเดล ซึ่งสามารถอธิบายความเป็นตัวแทนของคุณลักษณะกลุ่มแฝงได้ในระดับสูง ดังนั้นผู้วิจัยเลือกโมเดลที่จำแนก 3 กลุ่มแฝง (3 Class) มาใช้อธิบายคุณลักษณะย่อย (Subgroups) ของนิสิตระดับปริญญาตรีตามจิตวิทยาศาสตร์

ตารางที่ 2 ดัชนีสำหรับการตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลการวิเคราะห์กลุ่มแฝง

Model	AIC	BIC	ABIC	VLMR		LMRA		Entropy
				value	p	value	p	
2 class	4012.907	4142.076	4034.228	-2551.310	<.0001	1141.311	<.0001	0.906
3 class	3589.381	3764.139	3618.226	-1972.454	<.0001	441.187	<.0001	0.909
4 class	3416.145	3636.492	3452.516	-1748.690	.0857	194.441	.0884	0.899

ผลการจำแนกและตั้งชื่อกลุ่มแฝงจิตวิทยาศาสตร์ของนิสิตระดับปริญญาตรี มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

กลุ่มแฝงที่ 1 (Class 1) ชื่อว่า “กลุ่มที่มีจิตวิทยาศาสตร์ระดับเริ่มต้น” เป็นกลุ่มที่มีจำนวนสมาชิกน้อยที่สุด จำนวน 36 คน คิดเป็นร้อยละ 10.909 ของนิสิตระดับปริญญาตรีทั้งหมด กลุ่มนี้มีค่าเฉลี่ยของจิตวิทยาศาสตร์ทั้ง 11 ตัวบ่งชี้ตั้งแต่ 3.243 – 3.611 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานตั้งแต่ 0.069 – 0.172 ซึ่งค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลางถึงสูง

กลุ่มแฝงที่ 2 (Class 2) ชื่อว่า “กลุ่มที่มีจิตวิทยาศาสตร์ระดับระดับสูง” เป็นกลุ่มที่มีจำนวนสมาชิกมากที่สุด จำนวน 173 คน คิดเป็นร้อยละ 52.424 ของนิสิตระดับปริญญาตรีทั้งหมด กลุ่มนี้มีค่าเฉลี่ยของจิตวิทยาศาสตร์ทั้ง 11 ตัวบ่งชี้ตั้งแต่ 3.678 – 4.192 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานตั้งแต่ 0.039 – 0.063 ซึ่งมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับสูงทุกตัวบ่งชี้

กลุ่มแฝงที่ 3 (Class 3) ชื่อว่า “กลุ่มที่มีจิตวิทยาศาสตร์ระดับสูงที่สุด” เป็นกลุ่มที่มีจำนวนสมาชิกเป็นอันดับสอง จำนวน 121 คน คิดเป็นร้อยละ 36.667 ของนิสิตระดับปริญญาตรี

ทั้งหมด กลุ่มนี้มีค่าเฉลี่ยของจิตวิทยาศาสตร์ทั้ง 11 ตัวบ่งชี้ตั้งแต่ 4.183 – 4.655 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานตั้งแต่ 0.034 – 0.063 ซึ่งมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับสูงถึงสูงมาก

ตาราง 3 ค่าเฉลี่ยของจิตวิทยาศาสตร์สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรีจำแนกตามกลุ่มแฟง 3 กลุ่ม

ตัวแปร	CLASS 1		CLASS 2		CLASS 3	
	M	SD	M	SD	M	SD
ความอยากรู้อยากเห็น	3.653	0.128	4.192	0.043	4.596	0.052
ความซื่อสัตย์	3.470	0.120	4.083	0.047	4.539	0.057
ความมุ่งมั่นและเพียรพยายาม	3.396	0.117	4.043	0.063	4.584	0.041
ความละเอียดรอบคอบ	3.611	0.159	4.104	0.050	4.632	0.035
ความรับผิดชอบ	3.274	0.107	3.724	0.047	4.183	0.051
ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์	3.347	0.079	3.749	0.044	4.283	0.060
ความมีเหตุผล	3.608	0.125	4.129	0.041	4.562	0.063
ความใจกว้าง	3.419	0.103	4.067	0.055	4.513	0.045
ความร่วมมือช่วยเหลือ	3.457	0.151	4.103	0.059	4.655	0.034
เจตคติที่ดีต่อวิทยาศาสตร์	3.524	0.172	3.967	0.039	4.475	0.049
การมีจิตสำนึก	3.243	0.069	3.678	0.053	4.201	0.051

อภิปรายผลการวิจัย

1. ผลการพัฒนาและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวัดจิตวิทยาศาสตร์สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี พบว่า เครื่องมือวัดจิตวิทยาศาสตร์สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรีที่พัฒนาตามแนวคิดของสถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (2555); สุนรี มีใหม่ (2557); เฉลิมศักดิ์ มะลิงาม (2558); ชลิดา ไชยพันธ์กุล (2559); วรณพร เพิ่มโสภา, ขนิษฐา ชัยรัตนาวรรณ และวราวุธ ลิขโนชคดี (2563); ฮาฟิซ กาเล็มส๊ะ (2565); พิชญภา ทุมรินทร์ และต้องลักษณ์ บุญธรรม (2566); Rowland, G. (2005); Glawson (2011) มีลักษณะเป็นมาตราประมาณค่า 5 ระดับ จำนวน 33 ข้อ ครอบคลุมตัวบ่งชี้จิตวิทยาศาสตร์สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี 11 ด้าน ได้แก่ 1) ความอยากรู้อยากเห็น 2) ความซื่อสัตย์ 3) ความมุ่งมั่นและเพียรพยายาม 4) ความละเอียดรอบคอบ 5) ความรับผิดชอบ 6) ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ 7) ความมีเหตุผล 8) ความใจกว้าง 9) ความร่วมมือช่วยเหลือ 10) เจตคติที่ดีต่อวิทยาศาสตร์ และ 11) การมีจิตสำนึก ทั้งนี้เพราะผลการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวัดจิตวิทยาศาสตร์ พบว่า ข้อรายการทั้ง 33 ข้อ มีค่า IOC ตั้งแต่ 0.80 – 1.00 ผ่านเกณฑ์ทุกข้อ มีค่าอำนาจจำแนกตั้งแต่ 0.379 - 0.681 ผ่านเกณฑ์ทุกข้อ มีค่าความเที่ยงของ

เครื่องมือวัดทั้งฉบับเท่ากับ 0.933 ซึ่งอยู่ในระดับสูง ตัวบ่งชี้ทั้ง 11 ตัว มีความตรงเชิงโครงสร้างพิจารณาจากความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ พิจารณาจากค่าน้ำหนักองค์ประกอบมีค่าตั้งแต่ 0.688 - 0.800 และมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทุกข้อ ซึ่งแสดงว่า เครื่องมือวัดจิตวิทยาศาสตร์สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรีที่พัฒนามีคุณภาพในทุกด้าน สามารถนำไปใช้ในการวัดได้ สอดคล้องกับแนวคิดของศิริชัย กาญจนวาสี (2556) ที่กล่าวว่า การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันเป็นหลักฐานยืนยันความตรงเชิงโครงสร้างของโมเดล ซึ่งเป็นการตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลกับข้อมูลเชิงประจักษ์ และยังคงเป็นหลักฐานสำหรับยืนยันองค์ประกอบของทักษะที่ต้องการวัดในโมเดลได้ ทั้งนี้เพราะการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันช่วยสร้างความน่าเชื่อถือของเครื่องมือวัดด้วยการแสดงให้เห็นว่า เครื่องมือสามารถสะท้อนลักษณะหรือทักษะที่ต้องการวัดได้ตามสมมติฐาน การยืนยันความสอดคล้องระหว่างโมเดลกับข้อมูลเชิงประจักษ์ช่วยลดข้อกังขาเกี่ยวกับความเหมาะสมของเครื่องมือวัด และสนับสนุนให้มั่นใจว่า เครื่องมือสามารถนำไปใช้งานได้จริง (Tabachnick, B. G. & Fidell, L. S., 2019)

2. การจำแนกกลุ่มแฝงของจิตวิทยาศาสตร์ตามมุมมองความคิดและพฤติกรรมการปฏิบัติของนิสิตระดับปริญญาตรีด้วยการวิเคราะห์กลุ่มแฝง (Latent Class Analysis) พบว่า โมเดลที่จำแนก 3 กลุ่มแฝง มีความเหมาะสมสำหรับข้อมูลสารสนเทศ ทั้งนี้เพราะ ค่า AIC, BIC และ ABIC ของโมเดลที่จำแนก 3 กลุ่มแฝงมีค่าน้อยกว่าโมเดลที่จำแนก 2 กลุ่มแฝง และค่า VLMR และ LMRA ต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($p < .001$) แต่ไม่แตกต่างจากโมเดลจำแนก 4 กลุ่มแฝง และค่า Entropy ของ 3 กลุ่มแฝง มีค่าสูงสุดเท่ากับ 0.909 สอดคล้องกับแนวคิดของ Nylund-Gibson, K. & Choi, A. Y. (2018) ที่กล่าวว่า การพิจารณาค่า AIC, BIC และ ABIC พิจารณาจากค่าที่ต่ำกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับระหว่างโมเดล ทั้งนี้เพราะ AIC และ BIC เป็นดัชนีที่ใช้เปรียบเทียบโมเดลที่แตกต่างกัน โดยคำนวณจากค่า log-likelihood บวกกับค่าปรับ (Penalty Term) สำหรับความซับซ้อนของโมเดล ซึ่งค่า AIC และ BIC ที่ต่ำกว่าแสดงถึงความสมดุลที่ดีกว่าระหว่างความกลมกลืนของโมเดล (Model Fit) และความประหยัด (Parsimony) นอกจากนี้ยังแสดงถึงการอธิบายข้อมูลได้ดี (Good Fit) โดยใช้พารามิเตอร์น้อยที่สุดเท่าที่จำเป็นเท่านั้น และลดความเสี่ยงในการ Overfitting ของโมเดล นอกจากนี้ ค่า Entropy เป็นดัชนีที่แสดงคุณภาพการจำแนกกลุ่มโดยรวม (Overall Classification Quality) และสามารถใช้ในการประเมินความแม่นยำในการจัดกลุ่ม (Classification Accuracy) (Collins, L. M. & Lanza, S. T., 2010) สอดคล้องกับแนวคิดของ Asparouhov, T. & Muthén, B. (2014) กล่าวว่า ค่า Entropy มีค่ามากกว่า 0.80 ถือว่ามีคุณภาพการจำแนกที่ดี เพราะฉะนั้นการจำแนกนิสิตระดับปริญญาตรีตามมุมมองความคิดและพฤติกรรม

การปฏิบัติทางจิตวิทยาศาสตร์จำนวน 3 กลุ่มแฝงจึงมีความเหมาะสม โดยมีรายละเอียดของทั้ง 3 กลุ่ม ดังนี้ กลุ่มแฝงที่ 1 “กลุ่มที่มีจิตวิทยาศาสตร์ระดับเริ่มต้น” เป็นกลุ่มที่มีจำนวนสมาชิกน้อยที่สุด จำนวน 36 คน คิดเป็นร้อยละ 10.909 ของนิสิตระดับปริญญาตรีทั้งหมด กลุ่มนี้มีค่าเฉลี่ยของจิตวิทยาศาสตร์ทั้ง 11 ตัวบ่งชี้ตั้งแต่ 3.243 – 3.611 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานตั้งแต่ 0.069 – 0.172 ซึ่งค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลางถึงสูง กลุ่มแฝงที่ 2 “กลุ่มที่มีจิตวิทยาศาสตร์ระดับระดับสูง” เป็นกลุ่มที่มีจำนวนสมาชิกมากที่สุด จำนวน 173 คน คิดเป็นร้อยละ 52.424 ของนิสิตระดับปริญญาตรีทั้งหมด กลุ่มนี้มีค่าเฉลี่ยของจิตวิทยาศาสตร์ทั้ง 11 ตัวบ่งชี้ตั้งแต่ 3.678 – 4.192 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานตั้งแต่ 0.039 – 0.063 ซึ่งมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับสูงทุกตัวบ่งชี้ ทั้งนี้เมื่อพิจารณาตัวบ่งชี้ของจิตวิทยาศาสตร์ทั้ง 11 ตัวบ่งชี้ พบว่า ตัวบ่งชี้ที่ 1 ความอยากรู้อยากเห็น มีค่าเฉลี่ยสูงสุด กลุ่มแฝงที่ 1 ($M = 3.653$, $SD = 0.128$) และกลุ่มแฝงที่ 2 ($M = 4.192$, $SD = 0.043$) ทั้งนี้เพราะ ความอยากรู้อยากเห็นเป็นคุณลักษณะสำคัญของการมีจิตวิทยาศาสตร์สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี เนื่องจากเป็นแรงขับเคลื่อนพื้นฐานที่นำไปสู่การแสวงหาความรู้และการค้นพบทางวิทยาศาสตร์และเป็นสถานะที่ถูกกระตุ้นเมื่อนิสิตได้เผชิญกับสิ่งเร้าที่แปลกใหม่ ซึ่งนำไปสู่พฤติกรรมการสำรวจและการเรียนรู้ สอดคล้องกับแนวคิดของ Kashdan, T. B., Rose, P. & Fincham, F. D. (2004) ได้กล่าวว่า นิสิตที่มีระดับความอยากรู้อยากเห็นสูงมีแนวโน้มที่จะมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่ดีกว่า โดยเฉพาะในวิชาวิทยาศาสตร์ เนื่องจากนิสิตมีแรงจูงใจภายในที่จะเรียนรู้และทำความเข้าใจปรากฏการณ์ต่าง ๆ รอบตัวได้ และกลุ่มแฝงที่ 3 “กลุ่มที่มีจิตวิทยาศาสตร์ระดับสูงที่สุด” เป็นกลุ่มที่มีจำนวนสมาชิกเป็นอันดับสอง จำนวน 121 คน คิดเป็นร้อยละ 36.667 ของนิสิตระดับปริญญาตรีทั้งหมด กลุ่มนี้มีค่าเฉลี่ยของจิตวิทยาศาสตร์ทั้ง 11 ตัวบ่งชี้ตั้งแต่ 4.183 – 4.655 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานตั้งแต่ 0.034 – 0.063 ซึ่งมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับสูงถึงสูงมาก ทั้งนี้เมื่อพิจารณาตัวบ่งชี้ของจิตวิทยาศาสตร์ทั้ง 11 ตัวบ่งชี้ พบว่า ตัวบ่งชี้ที่ 9 ความร่วมมือช่วยเหลือ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($M = 4.655$, $SD = 0.034$) ทั้งนี้เพราะ ความร่วมมือช่วยเหลือกันระหว่างผู้เรียนจะช่วยให้ส่งเสริมให้นิสิตพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และความสามารถในการให้เหตุผลทางวิทยาศาสตร์ได้ดีกว่าการเรียนรู้แบบแข่งขันหรือแบบรายบุคคล (Johnson, D. W. & Johnson, R. T., 2009) นอกจากนี้ National Research Council (2019) ยังเน้นย้ำว่า การสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการทำงานร่วมกันมีความสำคัญต่อการพัฒนาทักษะวิทยาศาสตร์ในศตวรรษที่ 21 โดยผู้เรียนจะได้เรียนรู้วิธีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การรับฟังมุมมองที่แตกต่าง และการใช้หลักฐานในการโต้แย้งทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Kuhn, D. (2015) ที่

เสนอว่า การพัฒนาจิตวิทยาาสตร์จำเป็นต้องอาศัยการมีปฏิสัมพันธ์และการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้อื่นในบริบทของการศึกษาทางวิทยาศาสตร์

องค์ความรู้ใหม่

ผลการพัฒนาเครื่องมือวัดจิตวิทยาาสตร์สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี มีลักษณะเป็นมาตรประมาณค่า 5 ระดับ จำนวนทั้งหมด 33 ข้อ ครอบคลุมตัวบ่งชี้จิตวิทยาาสตร์สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี 11 ด้าน ได้แก่ 1) ความอยากรู้อยากเห็น 2) ความซื่อสัตย์ 3) ความมุ่งมั่นและเพียรพยายาม 4) ความละเอียดรอบคอบ 5) ความรับผิดชอบ 6) ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ 7) ความมีเหตุผล 8) ความใจกว้าง 9) ความร่วมมือช่วยเหลือ 10) เจตคติที่ดีต่อวิทยาศาสตร์ และ 11) การมีจิตสำนึก และผลการจำแนกและตั้งชื่อกลุ่มแฟงจิตวิทยาาสตร์ของนิสิตระดับปริญญาตรีจำนวน 330 คนที่เป็นตัวอย่างวิจัย ประกอบด้วย 3 กลุ่มแฟง ได้แก่ กลุ่มแฟงที่ 1 “กลุ่มที่มีจิตวิทยาาสตร์ระดับเริ่มต้น” กลุ่มแฟงที่ 2 “กลุ่มที่มีจิตวิทยาาสตร์ระดับระดับสูง” และกลุ่มแฟงที่ 3 “กลุ่มที่มีจิตวิทยาาสตร์ระดับสูงที่สุด”

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ผู้บริหารในสถาบันอุดมศึกษาที่มีหลักสูตรสาขาวิชาวิทยาศาสตร์หรือวิทยาศาสตร์ศึกษา สามารถกำหนดนโยบายในการส่งเสริมหรือพัฒนาจิตวิทยาาสตร์สำหรับนิสิต/นักศึกษาในหลักสูตร เพิ่มเสริมสร้างการมีจิตวิทยาาสตร์ให้กับนิสิต/นักศึกษาให้มีระดับที่สูงขึ้นต่อไป

2. อาจารย์ผู้รับผิดชอบในหลักสูตรสาขาวิชาวิทยาศาสตร์หรือวิทยาศาสตร์ศึกษา สามารถออกแบบกิจกรรมเสริมหลักสูตรเพื่อส่งเสริมจิตวิทยาาสตร์สำหรับนิสิต/นักศึกษาให้มีระดับที่สูงขึ้นต่อไปได้

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. เครื่องมือวัดจิตวิทยาาสตร์ที่พัฒนาขึ้น อาจารย์ผู้รับผิดชอบในหลักสูตรสาขาวิชาวิทยาศาสตร์หรือวิทยาศาสตร์ศึกษาสามารถนำไปใช้ในการวัดระดับจิตวิทยาาสตร์ของนิสิตระดับปริญญาตรีได้ ทั้งนี้ควรพิจารณาเงื่อนไขในการใช้เครื่องมือ กล่าวคือ การตอบคำถามเครื่องมือวัดเป็นการรายงานมุมมองความคิดและพฤติกรรมการปฏิบัติของตนเอง ซึ่งมีลักษณะเป็นการประเมินตนเอง ไม่มีผลต่อการตัดสินคุณค่าของผู้ตอบ แต่เป็นการสะท้อนให้ผู้ตอบเห็นถึงการมี

จิตวิทยาาสตร์ของตนเองว่ามีมาน้อยเพียงใด ดังนั้นผู้ใช้เครื่องมือวัดควรสร้างความเข้าใจในจุดนี้ให้แก่ผู้ตอบ เพื่อให้ผู้ตอบได้ให้ข้อมูลตามความเป็นจริงมากที่สุด

2. ผลการจำแนกกลุ่มออกเป็น 3 กลุ่มแบ่งตามจิตวิทยาาสตร์ของนิสิตระดับปริญญาตรี ทำให้ได้สารสนเทศของนิสิตในแต่ละกลุ่มแบ่ง ซึ่งคณาจารย์ในสาขาวิชาวิทยาศาสตร์หรือวิทยาศาสตร์ศึกษาสามารถนำสารสนเทศดังกล่าวไปออกแบบหรือพัฒนากิจกรรมเพื่อเสริมสร้างจิตวิทยาาสตร์ให้แก่นิสิตในระดับที่สูงขึ้นโดยเฉพาะนิสิตที่อยู่ในกลุ่มแบ่งที่ 1 ที่เป็นกลุ่มที่มีจิตวิทยาาสตร์ระดับเริ่มต้น

3. การวิจัยในครั้งนี้จำแนกคุณลักษณะของนิสิตระดับปริญญาตรีตามจิตวิทยาาสตร์โดยใช้การวิเคราะห์กลุ่มแฝง (Latent Class Analysis) ทั้งนี้คณาจารย์ นักศึกษา หรือนักวิจัยที่ต้องการจำแนกคุณลักษณะของตัวอย่างที่ศึกษา สามารถนำแนวคิดของการวิเคราะห์กลุ่มแฝงไปประยุกต์ใช้ในการวิจัยได้ เพื่อให้ได้ข้อมูลสารสนเทศในแต่ละกลุ่มแฝงในการวางแผนหรือพัฒนาคุณลักษณะที่ศึกษาต่อไปได้

กิตติกรรมประกาศ

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร ที่ให้การสนับสนุนทุนอุดหนุนการวิจัยจากงบประมาณรายได้คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2567

เอกสารอ้างอิง

- เฉลิมศักดิ์ มะลิงาม. (2558). *การพัฒนามาตรวัดจิตวิทยาาสตร์สำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น: การประยุกต์ใช้การวิเคราะห์กลุ่มแฝงเพื่อกำหนดคะแนนจุดตัด*. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวัดและประเมินผลการศึกษา). คณะครุศาสตร์ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชลิดา ไชยพันธุ์กุล. (2559). *การพัฒนาตัวชี้วัดและเกณฑ์การประเมินจิตวิทยาาสตร์ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น จังหวัดภูเก็ต*. (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวัดและประเมินผลการศึกษา). คณะศึกษาศาสตร์ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- พิชญภา ทุมรินทร์ และต้องลักษณ์ บุญธรรม. (2566). การวิเคราะห์องค์ประกอบจิตวิทยาาสตร์ของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา ปราจีนบุรี นครนายก. *วารสารมหาวิทยาลัยรัตนบัณฑิต*, 17(2), 120-134.

- วรรณพร เพิ่มโสภ, ขนิษฐา ชัยรัตนวรรณ และวารุณี ลัภนโชคดี. (2563). การพัฒนาแบบวัดจิตวิทยาศาสตร์สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา สมุทรสงคราม. *วารสารศิลปการจัดการ*, 4(3), 700-716.
- ศิริชัย กาญจนวาสี. (2556). *ทฤษฎีการทดสอบแบบดั้งเดิม*. (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. (2555). *การวัดและประเมินผลวิทยาศาสตร์*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุนารี มีไหม. (2557). *การพัฒนาแบบวัดจิตวิทยาศาสตร์ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย: การวิเคราะห์ความไม่แปรเปลี่ยนของโมเดลการวัดระหว่างแผนการเรียน*. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิธีวิทยาการวิจัยการศึกษา). คณะครุศาสตร์ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ฮาพิช กาเล็มส๊ะ. (2565). *การพัฒนาแบบวัดจิตวิทยาศาสตร์สำหรับนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นในสามจังหวัดชายแดนใต้*. (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยและประเมินผลการศึกษา). คณะศึกษาศาสตร์ : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- Asparouhov, T. & Muthén, B. (2014). Auxiliary Variables in Mixture Modeling: Three-Step Approaches Using Mplus. *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal*, 21(3), 329–341.
- Chen, J.A. & Pajares, F. (2010). Implicit Theories of Ability of Grade 6 Science Students: Relation to Epistemological Beliefs and Academic Motivation and Achievement in Science. *Contemporary Educational Psychology*, 35, 75-87.
- Collins, L. M. & Lanza, S. T. (2010). *Latent class and latent transition analysis: With applications in the social, behavioral, and health sciences*. New York : John Wiley & Sons.
- Gauld, C. F. & Hukins, A. A. (1980). Scientific Attitudes: a Review. *Studies in Science Education*, 7(1), 129–161.
- Glawson. (2011). *Thinking like a scientist*. Retrieved from https://midwaymsscience.weedly.com/uploads/8/2/9/8/8298729/section_1_-_thinking_like_a_scientist.pdf

- Goffin, R. D. (2007). Assessing the adequacy of structural equation model: Golden rules and editorial policy. *Personality and Individual Differences*, 42, 831-839.
- Hair, J. F., Jr., Black, W. C., Babin, B. J. & Anderson, R. E. (2019). *Multivariate data analysis* (8th ed.). England : Pearson Prentice.
- Johnson, D. W. & Johnson, R. T. (2009). An educational psychology success story: Social interdependence theory and cooperative learning. *Educational Researcher*, 38(5), 365-379.
- Kashdan, T. B., Rose, P. & Fincham, F. D. (2004). Curiosity and Exploration: Facilitating Positive Subjective Experiences and Personal Growth Opportunities. *Journal of Personality Assessment*, 82(3), 291-305.
- Kelloway, E. K. (2015). *Using Mplus for structural equation modeling; A researcher's guide*. CA : Sage Publications.
- Kuhn, D. (2015). Thinking together and alone. *Educational Researcher*, 44(1), 46-53.
- Muthén, L. K. & Muthén, B. O. (2002). How to use a Monte Carlo study to decide on sample size and determine power. *Structural Equation Modeling*, 9(4), 599-620.
- National Research Council. (2019). *Science and Engineering for Grades 6-12: Investigation and Design at the Center*. Washington, DC : The National Academies Press.
- Nylund, K. (2007). *Latent transition analysis: Modeling extensions and an application to peer victimization*. Doctoral dissertation. Los Angeles : University of California.
- Nylund-Gibson, K. & Choi, A. Y. (2018). Ten frequently asked questions about latent class analysis. *Translational Issues in Psychological Science*, 4(4), 440-461.
- Rowland, G. (2005). *Guiding the Evolutionary Human*. Retrieved from <http://www.learndev.org/dl/BtSM2005-Rowland-v2.pdf>
- Schumacker, R. E. & Lomax, R. G. (2010). *A beginner's guide to structural equation modeling* (3rd ed.). New Jersey : Lawrence Erlbaum Associates.

- Steiger, J. H. (2007). Understanding the limitation of global fit assessment in structural equation modeling. *Personality and Individual Differences*, 42, 893-898.
- Tabachnick, B. G. & Fidell, L. S. (2019). *Using multivariate statistics*. (7th ed.). Pearson. Retrieved from <https://www.pearsonhighered.com/assets/preface/0/1/3/4/0134790545.pdf>
- Zimmerman, C. (2007). The development of scientific thinking skills in elementary and middle school. *Developmental Review*, 27(2), 172-223.

การพัฒนาแนวทางสนับสนุนและการสร้างชุมชนที่เป็นมิตรต่อคนสูงวัย ในจังหวัดราชบุรี

Development of Supportive Approaches and Aged Friendly Community Building in Ratchaburi Province

วชิรวัชร งามละม่อม¹

Wachirawachr Ngamlamom

Received: March 31, 2025

Revised: June 03, 2025

Accepted: July 17, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการพัฒนาแนวทางสนับสนุนและเสริมสร้างคุณภาพชีวิต และ 2) พัฒนาระบบสนับสนุนที่ครอบคลุมความต้องการ การวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน รวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามและการสัมภาษณ์ โดยใช้สูตรการคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างของยามาเนได้จำนวน 400 คน สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา และผู้ให้ข้อมูลสำคัญวิจัยเชิงคุณภาพจำนวน 46 คน โดยการวิเคราะห์ข้อมูลจำแนกออกเป็น 5 ขั้นตอน ได้แก่ การวิเคราะห์ด้วยวิธีอุปนัย การตรวจสอบข้อมูล การทำดัชนีข้อมูล การทำข้อสรุปชั่วคราวและกำจัดข้อมูล และการสร้างบทสรุปและพิสูจน์บทสรุป ผลการวิจัย พบว่า 1) การพัฒนาแนวทางสนับสนุนและเสริมสร้างคุณภาพชีวิตผู้สูงวัย พบว่า ผู้สูงวัยให้ความสำคัญกับกิจกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตและการมีส่วนร่วมในสังคม โดยด้านกิจกรรมการพัฒนามีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ($\bar{X} = 3.80$, S.D. = .677) ขณะที่การส่งเสริมอาชีพอยู่ในระดับต่ำสุด ($\bar{X} = 3.57$, S.D. = .686) ข้อมูลเชิงจากการสัมภาษณ์ได้ชี้ให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ช่วยให้ผู้สูงอายู้สึกมีคุณค่าและมีส่วนร่วมในสังคม และสร้างโอกาสในการพัฒนาอาชีพและทักษะต่าง ๆ เพื่อเสริมสร้างรายได้และเพิ่มความยั่งยืนในการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่มีคุณค่าและยั่งยืนในสังคม และ 2) พัฒนาระบบสนับสนุนที่ครอบคลุมความต้องการ

¹ มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง; Muban Chombueng Rajabhat University

Corresponding author; E-mail Address: aood_0231@hotmail.com

ผลการวิจัยพบว่า ในจังหวัดราชบุรีเผชิญการเพิ่มขึ้นของผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง การสร้างชุมชนที่เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุจึงสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน ยุทธศาสตร์หลัก 4 ด้าน ได้แก่ การส่งเสริมสุขภาพร่างกาย สุขภาพจิตและความเชื่อมโยงทางสังคม การสนับสนุนเศรษฐกิจ และการพัฒนาสิ่งแวดล้อมความสะดวกสำหรับผู้สูงอายุ มีเป้าหมายเพื่อเพิ่มคุณภาพชีวิตและความสุขพร้อมตัวชี้วัดชัดเจน ช่วยองค์กรท้องถิ่นพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การพัฒนา, แนวทางสนับสนุน, การสร้างชุมชน, ชุมชนที่เป็นมิตรต่อคนสูงวัย, การพัฒนาแนวทางสนับสนุน

Abstract

The purposes of this research article were 1) to study the development of a supportive approach and enhancement of life quality; and 2) to develop a comprehensive support system. This was a mixed-methods research, collecting data from questionnaires and interviews, using the Yamane formula to calculate a sample size of 400 participants. Statistics used for data analysis were frequency, percentage, mean, standard deviation, and content analysis. There were 46 key informants for qualitative research. Data analysis was divided into five steps: inductive analysis, data verification, data indexing, provisional conclusions and data elimination, and conclusion construction and validation. The research results found that 1) the development of guidelines for supporting and enhancing the quality of life of the elderly revealed that the elderly prioritized activities to improve their quality of life and social participation. Development activity aspect had the highest mean score ($\bar{X} = 3.80$, S.D. = .677), while career promotion was the lowest ($\bar{X} = 3.57$, S.D. = .686). Interview data indicated that participation in various activities helped the elderly feel valued and involved in society, creating opportunities for career and skill development to increase income and enhance the sustainability of valuable and sustainable quality of life; 2) the development of a comprehensive support system found that in Ratchaburi Province, facing a continuous increase in the elderly population, creating an elderly-friendly community was crucial for sustainable quality

of life development. Four main strategies, namely promoting physical health, mental health, and social connectivity, supporting the economy, and developing facilities for the elderly that aimed at enhancing quality of life and happiness, with clear indicators to help local organizations develop communities sustainably.

Keywords: development, support guideline, community building, aged friendly community, development of support guidelines

บทนำ

“ผู้สูงอายุ” เป็นประเด็นที่ภาครัฐให้ความสำคัญตั้งแต่ พ.ศ. 2525 โดยมีการจัดตั้ง คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ และออกพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 เพื่อกำหนดสิทธิ ที่ควรได้รับ เช่น บริการทางการแพทย์ การศึกษา และการมีส่วนร่วมในสังคม (United Nations, 2017) ทั้งนี้ จำนวนผู้สูงอายุในไทยและทั่วโลกเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ส่งผลต่อโครงสร้างประชากร เศรษฐกิจ และสังคม เช่น การขาดแคลนแรงงานและการเพิ่มภาระสวัสดิการ (สำนักอนามัย ผู้สูงอายุ, 2566) แม้ภาครัฐและเอกชนจะพยายามพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ เช่น การออก กฎหมายและแผนพัฒนาคุณภาพชีวิต แต่ยังขาดการบูรณาการและทรัพยากรที่เพียงพอ โดยเฉพาะ กลุ่มผู้สูงอายุที่ยากจน (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.), 2566) ปัจจุบัน ไทย ก้าวสู่ยุคไทยแลนด์ 4.0 ซึ่งเน้นใช้เทคโนโลยีสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ เช่น โครงการเฝ้าระวัง สุขภาพผู้สูงอายุปี 2566 เพื่อพัฒนาสุขภาพองค์รวม ลดภาระค่าใช้จ่ายด้านสาธารณสุข และสร้าง ชุมชนที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ (สำนักอนามัยผู้สูงอายุ, 2566)

ในส่วนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งเป็นองค์กรที่ใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด มี บทบาทหน้าที่ที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจสู่องค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น พ.ศ.2542 มาตรา 16 (10) กำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีภารกิจด้านการ สังคมสงเคราะห์และการพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็ก สตรี คนชรา และผู้ด้อยโอกาส และได้ดำเนินการ ถ่ายโอนภารกิจดังกล่าวให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้วยเล็งเห็นว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นหน่วยงานที่ใกล้ชิดประชาชน สามารถดูแลคุณภาพชีวิตของประชาชนได้ดียิ่งขึ้น ดังนั้นการดูแล ผู้สูงอายุให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี โดยเฉพาะด้านสุขภาพ ด้านร่างกายและจิตใจ จึงเป็นหน้าที่ขององค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่นที่จะต้องให้ความสนใจผู้สูงอายุมากขึ้น และควรตระหนักถึงปัญหาสุขภาพของ ผู้สูงอายุเป็นสำคัญ (กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย, 2548) และใน

รัฐธรรมนูญไทย พ.ศ. 2560 มาตรา 250 กำหนดให้ “... การบริหารราชการส่วนท้องถิ่นต้องให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีอิสระในการบริหาร การจัดทำบริการสาธารณะ การส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษา การเงินและการคลัง และการกำกับดูแลองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งต้องทำเพียงเท่าที่จำเป็นเพื่อการคุ้มครองประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่นหรือประโยชน์ของประเทศเป็นส่วนรวม การป้องกันการทุจริต และการใช้จ่ายเงินอย่างมีประสิทธิภาพ โดยคำนึงถึงความเหมาะสมและความแตกต่างขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแต่ละรูปแบบ และต้องมีบทบัญญัติเกี่ยวกับการป้องกันการขัดกันแห่งผลประโยชน์ และการป้องกันการก้าวก่ายการปฏิบัติหน้าที่ของข้าราชการส่วนท้องถิ่นด้วย ...” (ราชกิจจานุเบกษา, 2560) ซึ่งปรากฏการณ์นี้ส่งผลให้ทุกภาคส่วนต้องวางแผนรับมือกับสิ่งที่เกิดขึ้นในอนาคตทั้งด้านสาธารณสุข เศรษฐกิจ และสังคม แต่ในทางกลับกันพบว่าสังคมไทยเกิดความเหลื่อมล้ำระหว่างผู้สูงอายุอย่างเห็นได้ชัด จึงส่งผลรัฐบาลได้กำหนดนโยบายผู้สูงอายุว่า “... ต้องเตรียมความพร้อมเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ เพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตและการมีงานทำหรือกิจกรรมที่เหมาะสม เพื่อสร้างสรรค์และไม่ก่อภาระต่อสังคมในอนาคต โดยจัดเตรียมระบบการดูแลในบ้าน สถานพักพิง และโรงพยาบาลที่เป็นความร่วมมือของภาครัฐ ภาคเอกชน ชุมชน และครอบครัว รวมทั้งพัฒนาระบบการเงิน การคลังสำหรับการดูแลผู้สูงอายุ ...” (สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2562) และที่ผ่านมาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งเป็นองค์กรรัฐที่อยู่ใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด และมีอำนาจหน้าที่โดยตรงในการนำนโยบายรัฐไปปฏิบัติ เพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่น โดยเฉพาะอำนาจหน้าที่ของการสังคมสงเคราะห์และการพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็ก สตรี คนชราและผู้ด้อยโอกาส (กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น, 2553) ทั้งนี้ถึงแม้จะมีงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุจำนวนไม่น้อย แต่เนื่องจากสังคมในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งทางด้านสังคม วัฒนธรรม การดำเนินชีวิตของผู้คน และรูปแบบของครอบครัว ซึ่งการศึกษาวิจัยนี้ใช้เขตจังหวัดราชบุรีเป็นพื้นที่ตัวอย่าง เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวมีความหลากหลายทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสุขภาพ ซึ่งจังหวัดราชบุรีมีสัดส่วนจำนวนประชากรผู้สูงอายุคิดเป็นร้อยละ 18.42 ของจำนวนประชากรทั้งประเทศ (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2566) อย่างไรก็ตาม สถานการณ์คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในจังหวัดราชบุรียังมีความไม่แน่นอนและท้าทายหลายประการ จากข้อมูลของสำนักงานสถิติจังหวัดราชบุรี พบว่า ในปี 2565 มีผู้สูงอายุที่อยู่อาศัยลำพังจำนวน 18,788 คน (ร้อยละ 39.15) และผู้สูงอายุที่ต้องดูแลกันเองจำนวน 7,358 คน (ร้อยละ 15.39) นอกจากนี้ ยังมีผู้สูงอายุที่ไม่มีอาชีพจำนวน 21,117 คน (ร้อยละ 45.46) และผู้สูงอายุที่อยู่ในระบบประกันสังคมมีเพียง 320 คน (สำนักงานสถิติจังหวัดราชบุรี, 2566)

จากสถานการณ์ที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความสำคัญและสนใจที่จะศึกษาการพัฒนาแนวทางสนับสนุนและการสร้างชุมชนที่เป็นมิตรต่อคนสูงวัยในจังหวัดราชบุรี ซึ่งคาดว่าจะการศึกษาครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ต่อชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ และใช้เป็นข้อมูลในการวางแผนงานในการดูแลช่วยเหลือผู้สูงอายุให้มีคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น อีกทั้งจะทำให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถกำหนดนโยบายเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุให้ดียิ่งขึ้นต่อไปในอนาคตให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการพัฒนาแนวทางสนับสนุนและเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของคนสูงวัยในจังหวัดราชบุรี
2. เพื่อพัฒนาระบบสนับสนุนและการสร้างชุมชนที่เป็นมิตรต่อคนสูงวัยในจังหวัดราชบุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

แนวทางการศึกษา คือ การศึกษาวิจัยนี้ผู้วิจัยได้เลือกที่จะนำวิธีการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) ซึ่งนำแนวการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มาใช้ในการศึกษาครั้งนี้ เพื่อให้สามารถพรรณนาและอธิบายปรากฏการณ์ของประเด็นที่ศึกษาถึงการพัฒนาแนวทางที่สามารถสนับสนุนและเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของคนสูงวัยได้อย่างชัดเจนและลุ่มลึก

พื้นที่ของการศึกษาวิจัย ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่จังหวัดราชบุรีในการทำวิจัย โดยขอความร่วมมือจากประชาชนในพื้นที่อำเภอต่าง ๆ ของจังหวัดราชบุรี และเป็นประชาชนผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปในจังหวัดราชบุรี

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างของการวิจัย แบ่งเป็น 2 ส่วน คือ 1) ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในเชิงปริมาณ คือ ผู้สูงอายุในพื้นที่ 10 อำเภอ ของจังหวัดราชบุรี รวมทั้งสิ้นจำนวน 181,944 คน (กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย, 2566) โดยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างยามาเน่ (Yamane, T., 1973) ได้จำนวน 400 คน และ 2) ประชากรและผู้ให้ข้อมูลคุณภาพ คือ ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง โดยเลือกเฉพาะผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาแนวทางสนับสนุนและการสร้างชุมชนที่เป็นมิตรต่อคนสูงวัยในจังหวัดราชบุรี จำนวน 46 คน ประกอบไปด้วย 6 กลุ่ม คือ คนสูงวัยที่ยากจนในชุมชน ครอบครัวและผู้ดูแล บุคลากรทางการแพทย์และสาธารณสุข ผู้บริหารท้องถิ่น (อบต.) / ผู้นำท้องที่ องค์กรภาคเอกชนที่มีนโยบายสาธารณะในจังหวัดราชบุรี และองค์กรนักวิจัยและนักพัฒนานโยบาย โดยใช้เกณฑ์การพิจารณาคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลจากเกณฑ์การ

พิจารณาคัดเข้า (Inclusion Criteria) เกณฑ์การพิจารณาคัดออก (Exclusion Criteria) และเกณฑ์การยุติการเข้าร่วมการวิจัย (Discontinuation Criteria) ในการดำเนินการวิจัย

เครื่องมือและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยแบบผสม (Mixed Methods) ซึ่งใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือในการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ดังนี้

1) แบบสอบถามเกี่ยวกับการพัฒนาแนวทางที่สามารถสนับสนุนและเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของคนสูงวัยในจังหวัดราชบุรี โดยลักษณะคำถามเป็นคำถามปลายปิดแบบมาตราประมาณค่า (Rating Scale) ตามแบบของลิเคิร์ต (Likert, R., 1967) 5 ระดับ โดยสถิติที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วยสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) คือ ค่าร้อยละ (%) ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

2) การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพใช้แบบสัมภาษณ์ชนิดกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) โดยคำถามจะเป็นแนวคำถามปลายเปิด ทั้งนี้จะมีการสัมภาษณ์เป็นไปตามลำดับที่เตรียมไว้และคำถามย่อยของแต่ละคำถามหลัก เพื่อความชัดเจนของคำตอบ

การตรวจเครื่องมือการวิจัยตามหลักการการพัฒนาแนวทางสนับสนุนและการสร้างชุมชนที่เป็นมิตรต่อคนสูงวัย โดยส่งตรวจสอบความสอดคล้องเชิงเนื้อหา (หาค่า IOC) จากผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 คน ประเมินหาค่าดัชนีความสอดคล้องค่าเฉลี่ยเท่ากับ 0.97 ซึ่งสามารถนำไปใช้ได้กับกลุ่มตัวอย่าง และนำแบบสอบถามไปหาค่าความเชื่อมั่นแบบมาตรวัด 3 ระดับของการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Cronbach's Alpha Coefficient) โดยนำไปทดสอบใช้ (Try Out) กับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 50 คน ของครอนบาค (Cronbach, L. J., 1977; อ้างถึงในยุทธ มะลิรส, 2555) มีค่าเท่ากับ 0.990

การวิเคราะห์ข้อมูล ประกอบด้วย 1) การวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยด้านสภาพปัญหาและความต้องการพัฒนาแนวทางที่สามารถสนับสนุนและเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของคนสูงวัยในจังหวัดราชบุรี ประกอบด้วยข้อมูลสำคัญ 5 ด้าน ได้แก่ ด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ และด้านสิ่งแวดล้อม ผู้วิจัยวิเคราะห์โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา 2) การวิเคราะห์ข้อมูลการพัฒนาแนวทางสนับสนุนและเสริมสร้างคุณภาพชีวิตใช้วิธีการการตีความและสร้างข้อสรุปเชิงอุปนัย (Analytic induction) โดยแบ่งข้อมูล 3 ขั้นตอน คือ 1) การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล 2) การจำแนกและจัดระบบข้อมูลด้วยการนำข้อมูลมาจัดเป็นหมวดหมู่อย่างเป็นระบบ และ

3) การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการตีความและสร้างข้อสรุปเชิงอุปนัย (Analytic Induction) เป็นการนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์เพื่อหาข้อสรุปและสนับสนุนผลการวิเคราะห์เชิงปริมาณ และ 3) การวิเคราะห์ระบบสนับสนุนที่ครอบคลุมความต้องการใช้การวิเคราะห์ความคิดเห็นแบบเห็นด้วยและไม่เห็นด้วย โดยการแยกข้อมูลความคิดเห็นออกเป็นสองกลุ่มหลัก ได้แก่ กลุ่มที่มีความคิดเห็น “เห็นด้วย” และกลุ่มที่มีความคิดเห็น “ไม่เห็นด้วย” เพื่อเปรียบเทียบแนวโน้มและตรวจสอบสัดส่วนของกลุ่มความคิดเห็นทั้งสอง ซึ่งจะใช้ค่าทางสถิติเพื่อวิเคราะห์ เช่น ค่าร้อยละ (Percentage) เพื่อบอกถึงสัดส่วนของผู้ที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วย

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือและจริยธรรมในการวิจัย การวิจัยครั้งนี้ผ่านการพิจารณาอนุมัติจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคนมหาวิทยาลัยรังสิต ซึ่งคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคนได้มีมติรับรองโครงการวิจัย รหัสโครงการ RSU-ERB2024.094.0205 เมื่อวันที่ 21 พฤษภาคม 2567

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวัยผู้ศึกษาวัยสรุปผลการศึกษาด้านต่าง ๆ ได้ดังต่อไปนี้

1. ผลการศึกษาแนวทางสนับสนุนและการสร้างชุมชนที่เป็นมิตรต่อคนสูงวัยในจังหวัดราชบุรี พบว่า

1) ด้านผู้สูงวัย พบว่า ผู้สูงอายุมีความต้องการที่หลากหลายในด้านคุณภาพชีวิต โดยเฉพาะในเรื่องรายได้และสวัสดิการสังคม เช่น เบี้ยยังชีพที่เพียงพอและต่อเนื่อง ($\bar{X} = 3.75$, S.D. = .818) รวมถึงการได้รับบริการด้านสุขภาพอย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ ($\bar{X} = 3.74$, S.D. = .767) นอกจากนี้ยังต้องการโอกาสในการพัฒนาทักษะใหม่และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ที่ตอบสนองความสนใจของตนเอง ($\bar{X} = 3.52$, S.D. = .749) การรับฟังความคิดเห็นของผู้สูงวัยและการมีส่วนร่วมในการออกแบบกิจกรรมหรือโครงการจึงเป็นแนวทางที่สำคัญในการพัฒนาให้ตรงกับบริบทความต้องการจริงของผู้สูงอายุ แนวทางการพัฒนาที่ควรส่งเสริม คือ การสร้างกลไกมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืน การจัดตั้งศูนย์บริการแบบเบ็ดเสร็จ (One Stop Service) และระบบติดตามคุณภาพชีวิตรายบุคคล

2) ด้านความรู้ พบว่า การสนับสนุนให้ผู้สูงอายุเข้าถึงแหล่งเรียนรู้และการพัฒนาทักษะตลอดชีวิตเป็นปัจจัยสำคัญในการเสริมสร้างความมั่นคงทางจิตใจและคุณค่าในตนเอง ($\bar{X} = 3.58$, S.D. = 0.690) ซึ่งการพัฒนาศูนย์เรียนรู้ในชุมชน การรวมกลุ่มเพื่อฝึกอาชีพ เช่น งานฝีมือ หรือการปลูกพืชผัก และการใช้เทคโนโลยีเพื่อเข้าถึงองค์ความรู้ เช่น เว็บไซต์หรือแอปพลิเคชัน ถือ

เป็นแนวทางที่มีประสิทธิภาพ การดำเนินนโยบายในระยะต่อไปควรมุ่งเน้นการพัฒนา “หลักสูตรเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุ” ที่เชื่อมโยงกับบริบทท้องถิ่น สนับสนุนโดยงบประมาณจากภาครัฐและท้องถิ่น และมีการส่งเสริมครุภูมิปัญญาผู้สูงอายุเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้

3) ด้านทรัพยากร พบว่า การพัฒนาทรัพยากรในชุมชนมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างความสามารถในการดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรีของผู้สูงอายุ ทั้งในด้านทรัพยากรพื้นฐาน เช่น อาหาร เครื่องใช้ และอุปกรณ์ช่วยเหลือ ไปจนถึงสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการดำรงชีวิต เช่น ทางเดินที่ปลอดภัย หรือการเข้าถึงสถานที่ต่าง ๆ ได้อย่างสะดวก ($\bar{X} = 3.69$, S.D. = .844) แนวทางการพัฒนาควรมุ่งสร้าง “ระบบทรัพยากรชุมชนแบบมีส่วนร่วม” ที่เน้นการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์สูงสุด เช่น การดึงทุนทางสังคมในชุมชนมาใช้ร่วมกับทรัพยากรทางกายภาพ รวมถึงการสร้างศูนย์รวมวัสดุอุปกรณ์เพื่อผู้สูงวัยในทุกตำบล

4) ด้านประสบการณ์ พบว่า ประสบการณ์ชีวิตของผู้สูงอายุเป็นทุนทางสังคมที่มีคุณค่า การเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้มีส่วนร่วมในการถ่ายทอดความรู้ ($\bar{X} = 3.83$, S.D. = .781) การจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับความสนใจ เช่น การทำอาหาร งานฝีมือ การปลูกผักปลอดสาร และการเรียนรู้ร่วมกับเยาวชน สามารถเพิ่มความรู้สึที่มีคุณค่าในตนเองและสร้างความสัมพันธ์ข้ามรุ่น ($\bar{X} = 3.71$, S.D. = .680) แนวทางการพัฒนาควรส่งเสริมโครงการ “แลกเปลี่ยนประสบการณ์และภูมิปัญญา” ซึ่งเชื่อมโยงผู้สูงวัยกับชุมชน โดยมีระบบติดตามผลเชิงประจักษ์ เช่น ความสุขทางใจ ระดับความสัมพันธ์ทางสังคม และการเกิดนวัตกรรมจากฐานสู่รุ่น

5) ด้านการเรียนรู้ พบว่า การส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงวัยต้องอยู่บนพื้นฐานของความเข้าใจบริบทและข้อจำกัด เช่น ทักษะการใช้เทคโนโลยีหรือข้อจำกัดด้านสุขภาพ ($\bar{X} = 3.62$, S.D. = .704) ดังนั้นแนวทางการพัฒนาควรเน้นการออกแบบกระบวนการเรียนรู้ที่ “เข้าใจง่าย เข้าถึงได้ และเหมาะสม” ทั้งในรูปแบบการเรียนรู้ในชุมชน กลุ่มเพื่อนช่วยเพื่อน และระบบออนไลน์ที่เป็นมิตร เช่น แอปพลิเคชันเสียง หรือการใช้วิดีโอสั้น ๆ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับสุขภาพ อาชีพ หรือการใช้เทคโนโลยี เพื่อส่งเสริมความสามารถในการพึ่งพาตนเอง และยกระดับคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน

6) ด้านการจัดการ พบว่า ระบบการจัดการที่มีประสิทธิภาพเป็นหัวใจของการพัฒนาแนวทางสนับสนุนผู้สูงวัย ($\bar{X} = 3.72$, S.D. = .522) โดยเฉพาะการประสานงานระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชน ซึ่งควรมีกลไกกลาง เช่น “คณะทำงานสนับสนุนคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุระดับจังหวัดและอำเภอ” เพื่อกำหนดทิศทางร่วมกัน ติดตามผล และประเมินผลอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ การจัดทำระบบฐานข้อมูลผู้สูงอายุรายบุคคล (Individual Profile) จะช่วยให้

สามารถวางแผนบริการอย่างเหมาะสมและตรงจุด โดยควบคู่กับการจัดตั้ง “ศูนย์บริการผู้สูงอายุแบบบูรณาการ” เพื่อให้การดูแลเป็นระบบครบวงจร

7) ด้านการพัฒนา พบว่า การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุอย่างยั่งยืนควรยึดหลักการพัฒนาที่มีผู้สูงอายุเป็นศูนย์กลาง (Aging-Centered Development) โดยเน้นการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในการออกแบบระบบสนับสนุน การเสริมสร้างศักยภาพชุมชนให้สามารถดูแลและสนับสนุนผู้สูงอายุได้ด้วยตนเอง เช่น การฝึกอบรมอาสาสมัคร การใช้เทคโนโลยีในการให้บริการ และการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่เอื้อต่อผู้สูงอายุ ($\bar{X} = 3.64$, $S.D. = .535$) โดยควรมีการจัดทำ “แผนแม่บทการพัฒนาผู้สูงอายุระดับจังหวัด” ที่มีการบูรณาการด้านเศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ และวัฒนธรรม เพื่อวางรากฐานในการพัฒนาเชิงระบบในระยะยาว

2. พัฒนาระบบสนับสนุนและการสร้างชุมชนที่เป็นมิตรต่อคนสูงวัยในจังหวัดราชบุรี จากการศึกษาวิจัยได้รับข้อค้นพบจากร่างการพัฒนาแนวทางสนับสนุนและการสร้างชุมชนที่เป็นมิตรต่อคนสูงวัยในจังหวัดราชบุรี พบว่า ระบบการสนับสนุนที่ครอบคลุมความต้องการและหลากหลายของคนสูงวัยได้อย่างยั่งยืน แบ่งออกเป็น 4 ยุทธศาสตร์หลัก ได้แก่ ยุทธศาสตร์ที่ 1 การส่งเสริมสุขภาพทางร่างกายของผู้สูงอายุ มุ่งเน้นการพัฒนาสุขภาพทางกายโดยการส่งเสริมกิจกรรมที่เหมาะสม ยุทธศาสตร์ที่ 2 การส่งเสริมสุขภาพจิตและความผูกพันทางสังคม เน้นการสร้างสุขภาพจิตที่ดีผ่านกิจกรรมเชิงบวกและการเชื่อมโยงทางสังคม ยุทธศาสตร์ที่ 3 การสนับสนุนด้านเศรษฐกิจและความมั่นคงทางการเงิน มุ่งเสริมสร้างความมั่นคงทางการเงินให้แก่ผู้สูงอายุ โดยการส่งเสริมรายได้เสริม และยุทธศาสตร์ที่ 4 การสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกในการดูแลผู้สูงอายุ สร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ ดังนั้น จะเห็นว่าแนวทางการพัฒนาชุมชนที่เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุในจังหวัดราชบุรีนั้นสามารถสร้างขึ้นจากยุทธศาสตร์การสนับสนุนด้านร่างกาย จิตใจ สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ซึ่งแต่ละยุทธศาสตร์มีเป้าหมายเพื่อเพิ่มคุณภาพชีวิตและความสุขของผู้สูงอายุในชุมชน โดยใช้กลยุทธ์และตัวชี้วัดที่เป็นรูปธรรมเพื่อประเมินประสิทธิผลของการดำเนินงาน การพัฒนาเชิงระบบนี้จะช่วยให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถสร้างชุมชนที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุอย่างยั่งยืนสำหรับผู้สูงอายุในระยะยาว

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยผู้ศึกษาวิจัยอภิปรายผลการศึกษาดังต่อไปนี้

1. แนวทางสนับสนุนและการสร้างชุมชนที่เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุในจังหวัดราชบุรี ผลการวิจัยพบว่า

1) ด้านผู้สูงวัย พบว่า ผู้สูงอายุมีความต้องการด้านรายได้ สวัสดิการสุขภาพ และการมีส่วนร่วมในกิจกรรม ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาแบบองค์รวม เน้นความต่อเนื่องและยั่งยืนในการดูแล ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับไพริน ศิริพันธ์ (2566) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง ประสิทธิภาพการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ตามแนวทางการดูแลผู้สูงอายุระยะยาวของจังหวัดตราด โดยระบุถึงความจำเป็นในการดูแลด้านสุขภาพและรายได้อย่างครอบคลุม ซึ่งต้องมีการวางแผนบริการแบบต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังใกล้เคียงกับสุริยาธูร งามฤทธ (2562) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง อิทธิพลของคุณภาพการบริการต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลเหล่าโพนค้อ อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร ที่พบว่า คุณภาพการบริการของท้องถิ่นมีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุโดยตรง โดยเฉพาะด้านการเข้าถึงบริการสุขภาพและสวัสดิการพื้นฐาน ข้อค้นพบนี้เกิดจากการวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนามที่สะท้อนถึงความต้องการแท้จริงของผู้สูงวัย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยที่ผ่านมาในเรื่องของ “ความเป็นอยู่” และ “ความมั่นคงในชีวิต”

2) ด้านความรู้ พบว่า การส่งเสริมให้ผู้สูงวัยเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ ส่งผลต่อคุณค่าในตนเองและจิตใจที่มั่นคง แนวทางนี้สอดคล้องกับพระมหากษัตริยา กิตติโสภณ และคณะ (2562) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การวิจัยและพัฒนาศูนย์พัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุที่ตั้งในพุทธสถานเพื่อเพิ่มขีดความสามารถผู้สูงอายุในการดูแลตนเอง ที่เน้นการวิจัยและพัฒนาศูนย์เรียนรู้ผู้สูงอายุในวัด โดยให้ผู้สูงวัยได้เรียนรู้และถ่ายทอดองค์ความรู้เพื่อเสริมพลังภายใน อีกทั้งยังตรงกับงานวิจัยของณมน ธนินธัญญกร (2561) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง พฤติกรรมผู้สูงอายุในชุมชนตามหลักของสุขภาวะชุมชน และศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในชุมชนบ้านปลาบู่ ตำบลหนองแสง อำเภอลำดวน จังหวัดมหาสารคาม ที่ชี้ว่าพฤติกรรมของผู้สูงอายุในชุมชนจะพัฒนาได้ดีเมื่อมีการจัดการเรียนรู้ตามหลักสุขภาวะชุมชน ข้อค้นพบนี้เกิดจาก การที่ผู้สูงวัยมีแนวโน้มปรับตัวและพัฒนาได้หากได้รับโอกาสการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบท จึงจำเป็นต้องมีระบบสนับสนุนด้านองค์ความรู้ในชุมชน

3) ด้านทรัพยากร พบว่า การจัดสรรทรัพยากรที่เหมาะสม เช่น สิ่งอำนวยความสะดวกและสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อผู้สูงวัย เป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิต ผลการศึกษานี้มีความใกล้เคียงกับโกศล สอดส่อง (2561) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง ระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลนครพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยาตามแนวคิดขององค์การอนามัยโลก (WHO) ซึ่งพบว่า สิ่งแวดล้อมและบริการพื้นฐานเป็นองค์ประกอบหลักที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุโดยตรง อีกทั้งยังสอดคล้องกับศิลป์ชัย เนตรทานนท์ และอุทัยวรรณ โคกตาทอง (2564) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการส่งเสริมสุขภาพวัยทำงานในชุมชน เขตสุขภาพที่ 5 ที่เสนอการจัด

ทรัพยากรในชุมชนเพื่อส่งเสริมสุขภาพวัยทำงาน ซึ่งสามารถปรับใช้กับผู้สูงวัยได้ ข้อค้นพบนี้เกิดจากการสังเคราะห์ข้อมูลความต้องการของผู้สูงวัยที่มองเห็นว่า การดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรีนั้นต้องอาศัยทรัพยากรในชุมชนที่ได้รับการจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ

4) ด้านประสบการณ์ พบว่า การใช้ประสบการณ์ของผู้สูงวัยเป็นทุนทางสังคมช่วยเพิ่มคุณค่าในตนเองและสร้างความสัมพันธ์ข้ามรุ่น ผลงานวิจัยนี้ใกล้เคียงกับวินดา นิลวรรณ และคณะ (2563) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การประยุกต์ใช้หลักภาวนา 4 ตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาทสู่สังคมผู้สูงอายุ ที่เสนอการประยุกต์หลักภาวนา 4 เพื่อให้ผู้สูงอายุได้เรียนรู้จากประสบการณ์และถ่ายทอดสู่สังคม และยังตรงกับพวงชนนาถ จริยะจินดา (2561) ได้ทำการศึกษาเรื่อง รูปแบบสมการโครงสร้างการดูแลผู้สูงอายุโดยครอบครัวตามหลักพุทธจิตวิทยา ที่กล่าวถึงบทบาทของผู้สูงวัยในครอบครัวและสังคมผ่านหลักพุทธจิตวิทยา ซึ่งช่วยส่งเสริมความรู้สึกรับคุณค่า ข้อค้นพบนี้เกิดจาก ความสามารถของผู้สูงวัยในการระดมองค์ความรู้และประสบการณ์ที่สามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์กับสังคม โดยเฉพาะการแลกเปลี่ยนข้ามรุ่นที่สร้างความสัมพันธ์อย่างยั่งยืน

5) ด้านการเรียนรู้ พบว่า การส่งเสริมการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับข้อจำกัดของผู้สูงอายุ เช่น การใช้เทคโนโลยีแบบเป็นมิตร มีความสำคัญอย่างมาก ผลการศึกษาในประเด็นนี้สอดคล้องกับบริษัทยาภิศ พละศึก และเบญจวรรณ ถนอมชยธวัช (2560) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง ตัวแบบของครอบครัวในการดูแลผู้สูงอายุ พบว่า การใช้เทคโนโลยีและการสื่อสารภายในครอบครัวช่วยส่งเสริมการเรียนรู้และความเข้าใจ อีกทั้งยังตรงกับสุกัญญา วัฒนประไพจิตร (2561) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุกลุ่มติดบ้านโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านหนองเส็ง ตำบลแวงน่าง อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ที่เน้นการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในกลุ่มผู้สูงอายุติดบ้าน ซึ่งต้องออกแบบให้เหมาะกับข้อจำกัดของผู้สูงวัย ข้อค้นพบนี้เกิดจากการสังเคราะห์ข้อจำกัดของผู้สูงวัยในเรื่องเทคโนโลยีและการรับข้อมูลข่าวสาร จึงจำเป็นต้องออกแบบการเรียนรู้ที่เข้าใจง่ายและมีช่องทางหลากหลาย

6) ด้านการจัดการ พบว่า ระบบการจัดการโดยมีกลไกประสานงานและฐานข้อมูลเป็นหัวใจสำคัญในการสนับสนุนผู้สูงวัย ซึ่งสอดคล้องกับศิริภาณี ศรีหาภาค (2566) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนานโยบายสาธารณะกองทุนดูแลผู้สูงอายุระยะยาวในชุมชนอีสานภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ที่เน้นรูปแบบการจัดทำนโยบายสาธารณะโดยมีชุมชนร่วมออกแบบและติดตามการดำเนินงานของกองทุนดูแลผู้สูงวัย และยังตรงกับเจษฎา นกน้อย (2560) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง ระดับคุณภาพชีวิตและปัจจัยที่มีผลต่อระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในจังหวัดสงขลา ที่ชี้ว่าคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุจะพัฒนาได้หากมีระบบการจัดการข้อมูลและการ

ประสานงานที่ชัดเจน ข้อค้นพบนี้เกิดจาก ความจำเป็นของการบูรณาการระบบข้อมูล การบริหารจัดการ และกลไกภาคีหลายภาคส่วน เพื่อให้สามารถสนับสนุนผู้สูงอายุได้อย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ

7) ด้านการพัฒนา พบว่า การวางแผนพัฒนาที่มีผู้สูงวัยเป็นศูนย์กลาง โดยบูรณาการด้านเศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ และวัฒนธรรม เป็นแนวทางสำคัญ ผลการศึกษาในประเด็นนี้ สอดคล้องกับบุญทัน ดอกไธสง และคณะ (2562) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง กลไกการขับเคลื่อนศักยภาพขีดความสามารถของผู้สูงอายุโดยบูรณาการหลักพุทธธรรม ที่เสนอการขับเคลื่อนศักยภาพผู้สูงอายุด้วยหลักพุทธธรรมโดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน อีกทั้งยังใกล้เคียงกับปราณี อินธิยะ (2565) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง แนวทางการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุติดบ้านของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) บ้านวังดิน ตำบลลี่ อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน พบว่า การสร้างเครือข่ายและการพัฒนาศักยภาพของชุมชนมีผลต่อคุณภาพชีวิต ข้อค้นพบนี้เกิดจาก แนวคิดการพัฒนาที่ยืดผู้สูงวัยเป็นศูนย์กลาง โดยให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมในทุกมิติ และการสร้างระบบสนับสนุนที่ครอบคลุมบริบทท้องถิ่นอย่างแท้จริง

2. พัฒนาระบบสนับสนุนและการสร้างชุมชนที่เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุในจังหวัดราชบุรี ดังนี้

1) ยุทธศาสตร์ด้านการส่งเสริมสุขภาพทางร่างกาย ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าการจัดกิจกรรมทางกายและระบบสนับสนุนเชิงป้องกันในระดับปฐมภูมิ สามารถสร้างผลเชิงบวกต่อสุขภาพของผู้สูงอายุ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของศิลป์ชัย เนตรทานนท์ และอุทัยวรรณ โคกตาทอง (2564) ที่พัฒนารูปแบบการส่งเสริมสุขภาพวัยทำงานในชุมชนเขตสุขภาพที่ 5 โดยใช้กลยุทธ์ชุมชนมีส่วนร่วมและกิจกรรมทางกาย ส่งผลให้กลุ่มเป้าหมายมีพฤติกรรมสุขภาพที่ดีขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ ทั้งนี้ในกรณีของจังหวัดราชบุรี ผลที่ได้แสดงให้เห็นว่าหากนำแนวคิดเชิงรุกของการส่งเสริมสุขภาพมาใช้ต่อเนื่องกับกลุ่มผู้สูงอายุ จะช่วยลดภาระทางสาธารณสุขในระยะยาว

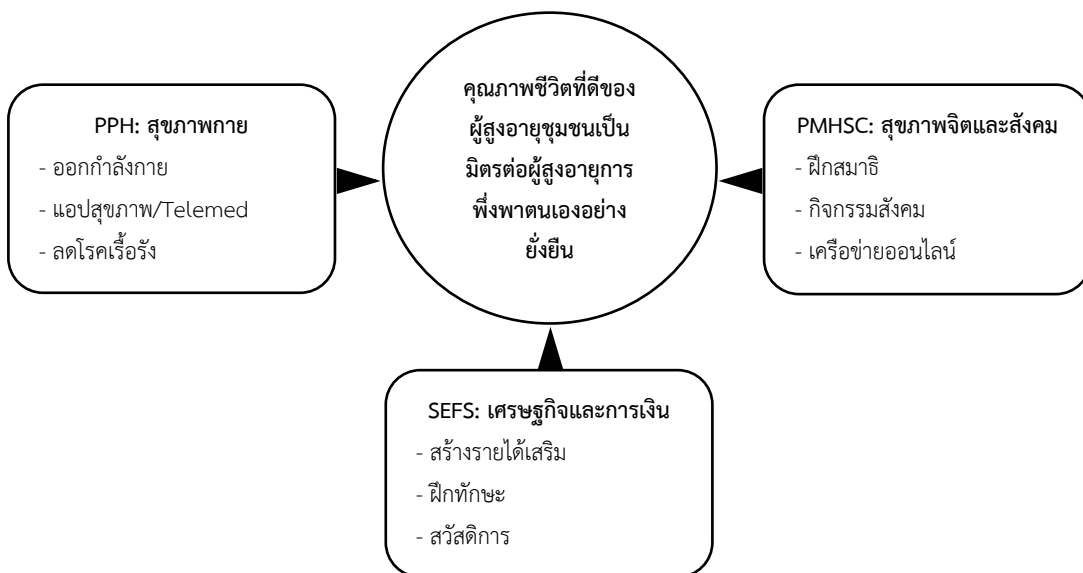
2) ยุทธศาสตร์ด้านสุขภาพจิตและความผูกพันทางสังคม การเน้นกิจกรรมที่ส่งเสริมความสัมพันธ์ทางสังคม และจิตสำนึกร่วมในชุมชน สร้างผลดีอย่างยั่งยืน ซึ่งพบว่ามีลักษณะใกล้เคียงกับงานของนวนิดา นิลวรรณ และคณะ (2563) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การประยุกต์ใช้หลักภavana 4 ตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาทสู่สังคมผู้สูงอายุ ที่นำหลักธรรมมาปรับใช้ในกิจกรรมผู้สูงอายุ ส่งผลให้เกิดภาวะสุขภาวะจิตที่ดีขึ้นอย่างชัดเจน นอกจากนี้ การสร้างกิจกรรมกลุ่มยังช่วยลดความรู้สึกโดดเดี่ยวของผู้สูงอายุได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งในกรณีของจังหวัดราชบุรี การดำเนินการลักษณะนี้สามารถส่งเสริมสุขภาวะจิตและพฤติกรรมเชิงบวกได้จริง

3) ด้านยุทธศาสตร์เศรษฐกิจและความมั่นคงทางการเงิน การผลักดันให้ผู้สูงอายุมีรายได้เสริมและโอกาสทางเศรษฐกิจมีผลอย่างยิ่งต่อความมั่นคงในการดำรงชีวิต ผลวิจัยสอดคล้องกับผลงานของณมน ธนินธญากร (2561) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง พฤติกรรมผู้สูงอายุในชุมชนตามหลักของสุขภาวะชุมชน และศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในชุมชนบ้านปลาบู่ ตำบลหนองแสง อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งพบว่าพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้สูงอายุในชุมชนมีความสัมพันธ์กับระดับสุขภาวะโดยรวม กล่าวคือ ผู้สูงอายุที่มีรายได้และรู้จักใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างมีประสิทธิภาพจะมีคุณภาพชีวิตสูงกว่ากลุ่มที่พึ่งพิงโดยตรง ดังนั้น ยุทธศาสตร์เชิงเศรษฐกิจในงานวิจัยนี้จึงมีทิศทางและแนวทางสอดคล้องกับความพยายามในการสร้างระบบเศรษฐกิจชุมชนที่ไม่ทอดทิ้งผู้สูงอายุ

4) ยุทธศาสตร์ด้านสิ่งแวดล้อม ผลการวิจัยเสนอให้มีการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตของผู้สูงวัย เช่น การออกแบบพื้นที่เดินปลอดภัย ห้องน้ำสำหรับผู้สูงอายุ และการเข้าถึงบริการที่จำเป็นได้ง่าย ซึ่งเป็นประเด็นที่ สอดคล้องกับงานวิจัยของไรท์, โอเลียรี เرنี หลุยส์ (Wright, O. R. L., 2006) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาความพึงพอใจของผู้รับบริการที่มีต่อระบบอำนวยความสะดวกในการให้บริการอาหาร กรณีศึกษาการดูแลประชากรในวัยสูงอายุ ที่เน้นว่าความพึงพอใจของผู้สูงอายุต่อบริการในชุมชนมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม โดยเฉพาะการจัดโภชนาการ การเคลื่อนไหว และการใช้พื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งในกรณีของนิวยอร์ก พบว่า การปรับโครงสร้างทางกายภาพในบ้านพักผู้สูงอายุช่วยลดปัญหาสุขภาพและภาวะซึมเศร้าได้อย่างชัดเจน ทั้งนี้ จากกรณีศึกษาของณัฐวุฒิ ชูเชื้อ (2559) ในการพัฒนารูปแบบการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุโดยใช้การมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่า การดำเนินงานมีประสิทธิภาพเพราะเกิดจากกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง และมีการออกแบบกิจกรรมที่ตอบสนองความต้องการที่แท้จริงของผู้สูงอายุซึ่ง สะท้อนความสำเร็จ ที่สามารถใช้เทียบเคียงได้กับบริบทจังหวัดราชบุรีในงานวิจัยฉบับนี้ อย่างไรก็ตาม กรณีศึกษาของโซดิกอฟฟ์ (Zodikoff, B. D., 2005) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง เพศ การดูแลตนเอง และสถานะการปฏิบัติงานของผู้สูงอายุกับโรคหลอดเลือดหัวใจ: มุมมองระดับชาติ ผู้หญิงและสุขภาพ พบว่า การดำเนินการดูแลผู้สูงอายุที่เน้นเพียงมิติสุขภาพหรือการแพทย์ โดยละเลยความหลากหลายทางเพศและบทบาทการดูแลตนเอง กลับ ล้มเหลวในการสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างรอบด้าน ดังนั้น การออกแบบยุทธศาสตร์ทั้ง 4 ในงานวิจัยนี้ที่ครอบคลุมทั้งด้านกาย จิต สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม จึงมีลักษณะของ “ความสมดุลเชิงนโยบาย” ที่เหนือกว่างานวิจัยที่เน้นมิติเดียว

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาการวิจัยเรื่อง การพัฒนาแนวทางสนับสนุนและการสร้างชุมชนที่เป็นมิตรต่อคนสูงวัยในจังหวัดราชบุรี ได้ดังนี้ มีข้อค้นพบจากการศึกษาวิจัย 3 ประเด็น ดังต่อไปนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัย

1. การส่งเสริมสุขภาพทางกาย (Promoting Physical Health: PPH) คือ การส่งเสริมสุขภาพทางกายช่วยเพิ่มคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุผ่านกิจกรรมที่เหมาะสม เช่น การออกกำลังกาย การใช้แอปพลิเคชัน และบริการแพทย์ทางไกล ซึ่งช่วยลดปัญหาสุขภาพเรื้อรังและเพิ่มการเข้าถึงบริการสุขภาพ การออกกำลังกายช่วยเสริมความแข็งแรง ลดความเสี่ยงจากโรคเรื้อรัง และเพิ่มความสะดวกสบายผ่านแอปพลิเคชันและ Telemedicine ทำให้ผู้สูงอายุดูแลสุขภาพได้ต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ

2. การส่งเสริมสุขภาพจิตและความผูกพันทางสังคม (Promoting Mental Health and Social Connections: PMHSC) คือ การส่งเสริมสุขภาพจิตช่วยลดความเครียดและความโดดเดี่ยวในผู้สูงอายุผ่านกิจกรรม เช่น การฝึกสมาธิ การเข้าร่วมกิจกรรมสังคม และการใช้โซเชียลมีเดียเพื่อสร้างเครือข่ายสนับสนุนออนไลน์ การสร้างความรู้สึกร่วมกันกับสังคมและเครือข่ายช่วยพัฒนาสุขภาพจิต ลดภาวะซึมเศร้า และเพิ่มความสุขให้กับชีวิตของผู้สูงอายุ

3. การสนับสนุนด้านเศรษฐกิจและความมั่นคงทางการเงิน Supporting Economic and Financial Stability: SEFS) คือ เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดีและพึ่งพาตนเองในวัยเกษียณ โดยเน้นการสร้างรายได้เสริม เช่น การขายสินค้าออนไลน์ ซึ่งช่วยให้ผู้สูงอายุมีรายได้จากที่บ้าน และการฝึกทักษะอาชีพที่เหมาะสมกับวัย เช่น งานฝีมือหรือการทำอาหาร เพื่อเสริมทักษะและความมั่นใจในตนเอง นอกจากนี้ การเข้าถึงสวัสดิการทางเศรษฐกิจ เช่น โครงการสนับสนุนจากรัฐหรือเอกชน ยังช่วยเพิ่มความมั่นคงในชีวิต ผลที่ได้คือผู้สูงอายุมีอิสระทางการเงิน ลดภาระครอบครัว มีสุขภาพดีขึ้น และสามารถดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพในสังคม

กล่าวโดยสรุป ข้อค้นพบจากการวิจัยนี้มีความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนให้เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุ เพราะไม่เพียงแต่จะช่วยให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นในหลายด้าน ได้แก่ ด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และการเงิน แต่ยังช่วยสร้างชุมชนที่สามารถรองรับการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุได้อย่างยั่งยืนในระยะยาว การพัฒนาชุมชนในลักษณะนี้จะช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถพึ่งพาตนเองได้ มีสุขภาพที่ดี และมีความสุขในการใช้ชีวิต ทั้งนี้การพัฒนาอย่างต่อเนื่องในทุกมิติจะช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีคุณภาพและเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาชุมชนที่แข็งแกร่งและยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

1. จัดบริการตรวจสุขภาพประจำปีและบริการสุขภาพเชิงรุกในชุมชน ร่วมกับโรงพยาบาลหรือคลินิกใกล้เคียง เพื่อความสะดวกของผู้สูงอายุ
2. จัดอบรมนักร่างกายภาพบำบัดหรือผู้เชี่ยวชาญด้านการออกกำลังกายให้สอนทำออกกำลังกายที่เหมาะสม ลดความเสี่ยงบาดเจ็บ และส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ
3. จัดกิจกรรมสันทนาการและกิจกรรมทางศาสนา เช่น การสวดมนต์หรือพิธีกรรมในชุมชน เพื่อส่งเสริมสุขภาพจิตและความสงบทางใจของผู้สูงอายุ
4. จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการมีปฏิสัมพันธ์ เช่น การแลกเปลี่ยนความรู้ กิจกรรมกลุ่ม หรืองานประเพณี เพื่อเสริมความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุและสมาชิกในชุมชน
5. จัดฝึกอบรมทักษะอาชีพเสริม เช่น งานหัตถกรรมหรือผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน เพื่อเพิ่มรายได้ให้ผู้สูงอายุโดยเน้นความสามารถและความถนัด
6. ส่งเสริมกิจกรรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เช่น การปลูกป่าชุมชน ทำความสะอาดพื้นที่สาธารณะ หรือสร้างสวนสาธารณะ พร้อมเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมดูแล

ข้อเสนอแนะเชิงพัฒนา

1. การจัดสร้างมูมอกำล้างกายและพื้นที่สีเขียวในชุมชนโดยให้หน่วยงานท้องถิ่นรับผิดชอบดำเนินการ เช่น อบต. เทศบาล ควรพัฒนาพื้นที่สาธารณะให้เป็นพื้นที่สีเขียวและมูมอกำล้างกายที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ
2. การเพิ่มความรู้ด้านสุขภาพให้แก่ผู้สูงอายุโดยให้สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด ราชบุรี โรงพยาบาลชุมชนหรือรพ.สต. และ อสม. รับผิดชอบดำเนินการ และควรจัดกิจกรรมให้ความรู้เรื่องการดูแลสุขภาพ เช่น การออกกำลังกาย การดูแลสุขภาพ และการป้องกันโรคในผู้สูงอายุ พร้อมให้คำปรึกษาเพื่อส่งเสริมสุขภาพ
3. การสนับสนุนระบบสวัสดิการที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ โดยให้หน่วยงานรัฐ เช่น กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และกระทรวงการคลัง ควรจัดสวัสดิการ เช่น ส่วนลดสินค้าและบริการสาธารณะราคาพิเศษ พร้อมใช้ระบบบัตรสวัสดิการเพื่อเพิ่มสิทธิประโยชน์ และหน่วยงานระดับท้องถิ่น เช่น อบต. เทศบาล อาจร่วมดำเนินการในบางกรณี เช่น การแจกบัตรสวัสดิการหรือสิทธิประโยชน์ในพื้นที่เป็นผู้รับผิดชอบในการดำเนินการ
4. การให้คำปรึกษาด้านการดูแลสุขภาพแบบครบวงจร โดยหน่วยงานภาครัฐหรือหน่วยงานที่รับผิดชอบดำเนินการ เช่น รพ.สต. หรือ รพ.ราชบุรี คลินิกสุขภาพผู้สูงอายุหรือหน่วยงานสุขภาพที่รับผิดชอบ และหน่วยงานสุขภาพควรให้บริการคำปรึกษาครบวงจร เช่น ตรวจสุขภาพประจำปี การรักษาโรค และการฟื้นฟูสุขภาพแบบองค์รวม

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาแนวทางสนับสนุนและการสร้างชุมชนที่เป็นมิตรต่อคนสูงวัยในจังหวัดราชบุรี ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง ปี พ.ศ. 2567 สัญญาเลขที่ 1/2567

เอกสารอ้างอิง

- กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. (2566). *สถิติการบริการด้านการทะเบียนราษฎร (สถิติจำนวนประชากรแยกอายุ)*. ปทุมธานี : กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย.
- กรมกิจการผู้สูงอายุ. (2566). *สถิติผู้สูงอายุ*. กรุงเทพฯ : กรมกิจการผู้สูงอายุ.
- กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย. (2548). *มาตรฐานการสงเคราะห์ผู้สูงอายุ*. กรุงเทพฯ : กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย.

- กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น. (2553). *มาตรการสงเคราะห์ผู้สูงอายุ*. กรุงเทพฯ : กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย.
- โกศล สอดส่อง. (2561). ระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลนครพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยาตามแนวคิดขององค์การอนามัยโลก (WHO). *วารสารศึกษาศาสตร์ มมร. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย*, 6(1), 162-175.
- เจษฎา นกน้อย. (2560). ระดับคุณภาพชีวิตและปัจจัยที่มีผลต่อระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในจังหวัดสงขลา. *Princess of Naradhiwas University Journal*, 9(3), 94-105.
- ณมน ธนินธยางกูร. (2561). พฤติกรรมผู้สูงอายุในชุมชนตามหลักของสุขภาวะชุมชน และศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในชุมชนบ้านปลาบู่ ตำบลหนองแสง อำเภอลำปำ จังหวัดมหาสารคาม. *วารสารชุมชนวิจัย*, 12(2), 192-203.
- ณัฐภูมิ ชูเชื้อ. (2559). *การพัฒนารูปแบบการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุระยะยาวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน เทศบาลตำบล อำเภอลำปำ จังหวัดศรีสะเกษ*. (วิทยานิพนธ์สาธิตสุขศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาสาธารณสุขศาสตร์). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- นวินดา นิลวรรณ และคณะ. (2563). การประยุกต์ใช้หลักภวนา 4 ตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาทสู่สังคมผู้สูงอายุ. *วารสารมหาจุฬาราชวิทยาลัย*, 7(3), 38-48.
- บุญทัน ดอกไธสง และคณะ. (2562). *กลไกการขับเคลื่อนศักยภาพชีวิตความสามารถของผู้สูงอายุโดยบูรณาการหลักพุทธธรรม*. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- ปราณี อินธิยะ. (2565). *แนวทางการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุติดบ้านของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) บ้านวังดิน ตำบล อำเภอลำ จังหวัดลำพูน*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาภุชญา กิตติโสภโณ และคณะ. (2562). *การวิจัยและพัฒนาศูนย์พัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุที่ตั้งในพุทธสถานเพื่อเพิ่มขีดความสามารถผู้สูงอายุในการดูแลตนเอง*. (รายงานการวิจัย). สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พวงขมณาถ จริยะจินดา. (2561). รูปแบบสมการโครงสร้างการดูแลผู้สูงอายุโดยครอบครัวตามหลักพุทธจิตวิทยา. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ไพริน ศิริพันธ์. (2566). ประสิทธิภาพการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุตามแนวทางการดูแลผู้สูงอายุระยะยาวของจังหวัดตราด. วารสารวิชาการกรมสนับสนุนบริการสุขภาพ, 19(3), 37-48.
- มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.). (2566). สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2566. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เดือนตุลา.
- ยุทธ มะลิรส. (2555). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลคำพี่ อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม. (วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560. (2560, 6 เมษายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ 134 ตอนที่ 40 ก. หน้า 75.
- รติยานภิศ พละศึก และเบญจวรรณ ถนอมชยธวัช. (2560). ตัวแบบของครอบครัวในการดูแลผู้สูงอายุ. วารสารเครือข่ายวิทยาลัยพยาบาลและการสาธารณสุขภาคใต้, 4(3), 135-150.
- ศิริภาณี ศรีหาคาค. (2566). รูปแบบการพัฒนานโยบายสาธารณะกองทุนดูแลผู้สูงอายุระยะยาวในชุมชนอีสานภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน. วารสารวิจัยและพัฒนาระบบสุขภาพ, 16(1), 165 - 178.
- ศิลป์ชัย เนตรทานนท์ และอุทัยวรรณ โคกตาทอง. (2564). รูปแบบการส่งเสริมสุขภาพวัยทำงานในชุมชน เขตสุขภาพที่ 5. วารสารสุขภาพภาคประชาชน, 16(2), 6-22.
- สำนักงานสถิติจังหวัดราชบุรี. (2566). บทวิเคราะห์ผู้สูงอายุไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง ในโลกของ “สังคมผู้สูงอายุ”. ราชบุรี : สำนักงานสถิติจังหวัดราชบุรี.
- สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี. (2562). การเตรียมการเพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุของรัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา. สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (สลค.) สาร, 26(2), 37-44.
- สำนักอนามัยผู้สูงอายุ. (2566). โครงการเฝ้าระวังและพัฒนาสาธารณสุขสุขภาพผู้สูงอายุ ปี 2566. นนทบุรี : สำนักอนามัยผู้สูงอายุ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข.
- สุกัญญา วัฒนประไพจิตร. (2561). การพัฒนารูปแบบการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุกลุ่มติดบ้านโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน บ้านหนองเส้ง ตำบลแวงน่าง อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม.

(วิทยานิพนธ์สาธารณสุขศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสาธารณสุขศาสตร์). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

สุริยาวัธ งามภูธร. (2562). *อิทธิพลของคุณภาพการบริการต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลเหล่าโพนค้อ อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร*. (วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.

Cronbach, L. J. (1977). *Coefficient Alpha and The Internal Structure of Tests*. New York : Harper Collins Publishers, Inc.

Likert, R. (1967). *The Human Organization: Its Management and Value*. New York : McGraw-Hill Book.

United Nations. (2017). *World population ageing highlights*. United Nations : Department of Economic and Social Affairs, Population Division.

Wright, O. R. L. (2006). *Client preferences for food services in geriatrics, rehabilitation and aged care: Implications for service delivery for an ageing population*. Australia : University of Queensland.

Yamane, T. (1973). *Statistics an Introductory Analysis*. New York : Harper & Row.

Zodikoff, B. D. (2005). Gender, Self-Care and Functional Status Among Older Persons with Coronary Heart Disease: A National Perspective. *Women and Health*, 39(1), 65-84.

การพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์สู่องค์กรคุณภาพวิถีใหม่ ของผู้บริหาร สถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 2

Developing a Strategic Leadership Model to a New Normal Quality
Organization of School Administrators under the Surat Thani
Primary Educational Service Area office 2

กนกวรรณ ไชยพงศ์¹ สิริสวัสดิ์ ทองก้านเหลือง² และญานิศา บุญจิตร³

Kanokwan Chaiyapong, Sirisawas Thongkanluang and Yanisa Boonchit

Received: August 13, 2024

Revised: January 21, 2025

Accepted: February 04, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพความเป็นจริงและสภาพที่คาดหวัง 2) พัฒนารูปแบบภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์สู่องค์กรคุณภาพวิถีใหม่ของผู้บริหารสถานศึกษา และ 3) วิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของรูปแบบภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์สู่องค์กรคุณภาพวิถีใหม่ของผู้บริหารสถานศึกษา มี 3 ขั้นตอน ขั้นที่ 1 ศึกษาสภาพความเป็นจริง สภาพที่คาดหวัง โดยใช้รูปแบบการวิจัยแบบผสมวิธี กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอน 316 คน ขั้นตอนที่ 2 กำหนดกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจง ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา 6 คน และอาจารย์ในมหาวิทยาลัย 1 คน เพื่อสัมภาษณ์เชิงลึก และขั้นตอนที่ 3 กำหนดกลุ่มตัวอย่าง ได้ทั้งสิ้น 320 คน เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบสอบถามจำนวน 65 ข้อ และแบบสัมภาษณ์เชิงลึกจำนวน 9 ข้อ สถิติที่ใช้วิเคราะห์ ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าสถิติทดสอบที การวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน ผลการวิจัย พบว่า 1) ระดับสภาพความเป็นจริงอยู่ในระดับมาก และสภาพที่คาดหวังอยู่ในระดับมากไม่มีความแตกต่างกันแต่ในระดับตัวชี้วัดมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 2) รูปแบบภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์สู่องค์กรคุณภาพวิถีใหม่ของผู้บริหารสถานศึกษาประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ 13 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ (1) ความสามารถในการ

¹⁻³ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี; Suratthani Rajabhat University

การวางแผนกลยุทธ์ 3 ตัวบ่งชี้ (2) ความสามารถในการนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ 3 ตัวบ่งชี้ (3) ความสามารถในการควบคุมและประเมินกลยุทธ์ 3 ตัวบ่งชี้ และ (4) องค์กรคุณภาพวิถีใหม่ 4 ตัวบ่งชี้ อยู่ในระดับมากที่สุด และ 3) ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน พบว่า โมเดลรูปแบบภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์สู่องค์กรคุณภาพวิถีใหม่ของผู้บริหารสถานศึกษา มีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ (Chi-Square=207.12, df=200, P-Value=0.35, $\chi^2/df=1.04$, CFI=0.97, TLI=0.94, RMSEA=0.04) โดยมีค่าสัมประสิทธิ์พยากรณ์ ดังนี้ ความสามารถในการวางแผนกลยุทธ์ (0.946) ความสามารถในการควบคุมและประเมินกลยุทธ์ (0.881) ความสามารถในการนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ (0.795) และด้านองค์กรคุณภาพวิถีใหม่ (0.678) มีระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05

คำสำคัญ: การพัฒนารูปแบบ, ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์, องค์กรคุณภาพวิถีใหม่

Abstract

The purposes of this research article were 1) to study the actual and expected conditions; 2) to develop a strategic leadership model to a New Normal quality organization of school administrators; and 3) to analyze the confirmatory components of the strategic leadership model to a New Normal quality organization of school administrators. The research involved three steps: Step 1 studied the actual and expected conditions using a mixed-methods research. The sample consisted of 316 school administrators and teachers. Step 2 identified a specific target group, consisting of 6 school administrators and one university lecturer for in-depth interviews. Step 3 identified a sample of 320 people. The research instruments included a 65-item questionnaire and a 9-item in-depth interview form. The statistics used for analysis were frequency, percentage, mean, standard deviation, t-test, content analysis, and confirmatory factor analysis. The research results found that 1) the level of actual conditions was at a high level and the expected conditions were at a high level with no difference but at the indicator level there was a statistically significant difference at the .05 level; 2) the model of strategic leadership towards a New Normal quality organization of school administrators consisted of 4 components and 13 indicators as follows: (1) the ability to plan strategies,

3 indicators, (2) the ability to implement strategies, 3 indicators, (3) the ability to control and evaluate strategies, 3 indicators, and (4) the new quality organization, 4 indicators, at the highest level; and 3) the results of the confirmatory factor analysis found that the model of strategic leadership towards a New Normal quality organization of school administrators was consistent with the empirical data (Chi-Square=207.12, df=200, P-Value=0.35, $\chi^2/df=1.04$, CFI=0.97, TLI=0.94, RMSEA=0.04). The predictive coefficients were as follows: strategic planning ability (0.946), strategy control and evaluation ability (0.881), strategy implementation ability (0.795), and New Normal Quality Organization (0.678), all with a statistical significance level of .05.

Keywords: model development, strategic leadership, New Normal Quality Organization

บทนำ

ปัจจุบันสภาพสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว เกิดความโกลาหลของสภาวะด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง สาธารณสุข และการศึกษา โลกยุค “BANI World” ส่งผลต่อการดำรงชีวิตของผู้คนซึ่งยากในการปรับตัวให้สอดคล้องกับสภาวะการณ์ของสังคมโลก หนึ่งในนั้นคือทางด้านการศึกษา ซึ่งประเทศไทยได้มีความพยายามที่จะปฏิรูประบบการศึกษาให้มีเอกภาพในนโยบายและการบริหารให้มีประสิทธิภาพเพื่อให้คนไปพัฒนาชาติให้เจริญก้าวหน้าทันต่อการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ของโลก

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 หมวดที่ 5 ว่าด้วยการบริหารและการจัดการศึกษาในส่วนการบริหารและการจัดการศึกษาของรัฐซึ่งเป็นการกระจายอำนาจการศึกษาโดยตรง รวมทั้งแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ.2561-2580) กำหนดให้มีการพัฒนาเด็กตั้งแต่ระดับปฐมวัยให้มีสมรรถนะและคุณลักษณะที่ดี สมวัยทุกด้านโดยการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21 ด้านสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานมีความมุ่งมั่นในการพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐานให้เป็น “การศึกษาขั้นพื้นฐาน วิถีคุณภาพ วิถีอนาคต” จึงได้กำหนดนโยบายประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566 มุ่งเน้นด้านความปลอดภัย ด้านโอกาส ด้านคุณภาพและด้านประสิทธิภาพ จากนโยบายข้างต้นที่กล่าวมา จะเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลได้ หากสถานศึกษาขาดภาวะผู้นำซึ่งเป็น

คุณสมบัติสำคัญของผู้บริหาร ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง การนำ “กลยุทธ์หรือยุทธศาสตร์ (Strategy)” มาเป็นเครื่องมือนโยบายไปสู่การปฏิบัติ ซึ่งกลยุทธ์แต่ละประเภทจะช่วยกระตุ้นการใช้พลังงานนอกและภายในให้เกิดประโยชน์มากที่สุด ช่วยสนับสนุนการดำเนินงาน ให้บรรลุวัตถุประสงค์ของหน่วยงานหรือองค์การที่ต้องการ (นันทรัตน์ เจริญกุล, 2564)

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 2 มีอำนาจหน้าที่จัดทำนโยบายแผนพัฒนามาตรฐานการศึกษาของเขตพื้นที่การศึกษา ให้สอดคล้องกับนโยบายมาตรฐานการศึกษา แผนการศึกษา แผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐานและความต้องการของท้องถิ่นดังวิสัยทัศน์ที่ว่า “องค์กรคุณภาพวิถีใหม่ มุ่งมั่นพัฒนาการศึกษา บนพื้นฐานหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ให้สอดคล้องกับบริบทของแต่ละสถานศึกษาในทุก ๆ ด้าน (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานีเขต 2, 2563) จากรายงานผลการดำเนินงาน ประจำปีการศึกษา 2565 ปัญหาและอุปสรรคการสื่อสารนโยบายเพื่อขอความร่วมมือของชุมชน ผู้ปกครอง และกลุ่มมีส่วนได้ส่วนเสียยังไม่สามารถดำเนินการได้อย่างทั่วถึง การออกแบบกิจกรรม/วิธีการขับเคลื่อนนโยบาย ไม่สามารถดำเนินการได้หลากหลาย การขาดงบประมาณและทรัพยากรสนับสนุนในโครงการโรงเรียนคุณภาพ ส่งผลต่อความมั่นใจของชุมชน ผู้ปกครอง และกลุ่มมีส่วนได้ส่วนเสีย อีกทั้งข้อจำกัดด้านเวลาส่งผลต่อการดำเนินงาน เกิดความชะงักงัน (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานีเขต 2, 2563)

ด้วยเหตุนี้เองผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาองค์ประกอบและตัวชี้วัดภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์มีการตรวจสอบความสอดคล้องของรูปแบบองค์ประกอบและตัวชี้วัดที่สร้างขึ้นตามทฤษฎีกับข้อมูลเชิงประจักษ์ เพื่อให้ได้รูปแบบภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ ที่สอดคล้องกับบริบทของการจัดการศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 2 เป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนการบริหารจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในยุควิถีใหม่ พัฒนาสถานศึกษาและองค์การให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลต่อไป

วัตถุประสงค์

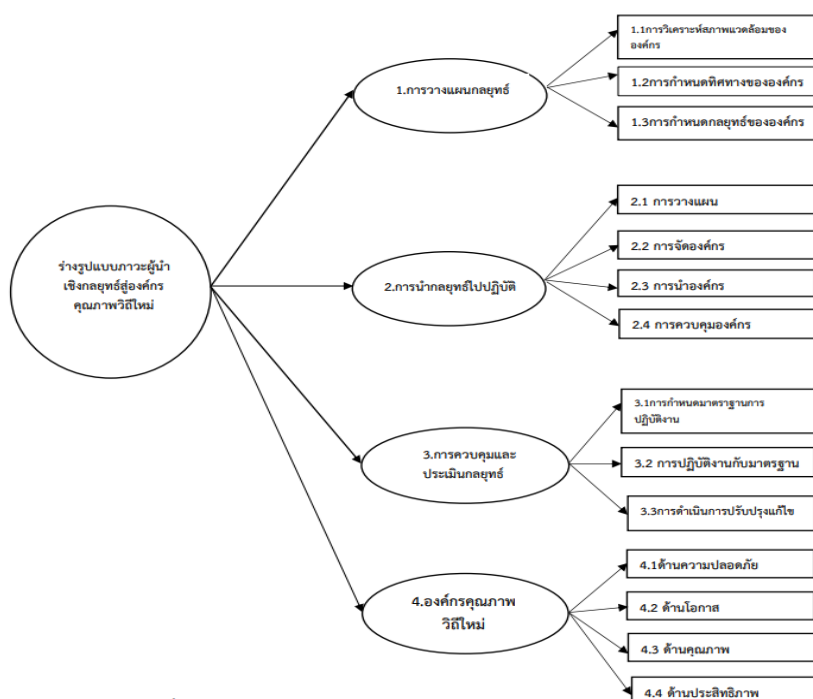
1. เพื่อศึกษาสภาพความเป็นจริงและสภาพที่คาดหวังของภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์สู่องค์กรคุณภาพวิถีใหม่ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 2
2. เพื่อพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์สู่องค์กรคุณภาพวิถีใหม่ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 2

3. เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของรูปแบบภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์สู่องค์กรคุณภาพวิไลใหม่ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 2

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้วิธีวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Methods) ซึ่งมีลักษณะสำคัญคือเป็นวิธีวิจัยแบบผสมผสานต่อเนื่องกันโดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพก่อนแล้วตามด้วยการวิจัยเชิงปริมาณ ใช้เทคนิคการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis) เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลการวัดรูปแบบภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์สู่องค์กรคุณภาพวิไลใหม่ของผู้บริหารสถานศึกษา ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 2

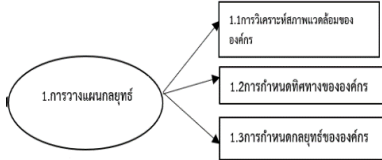
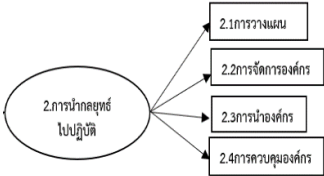
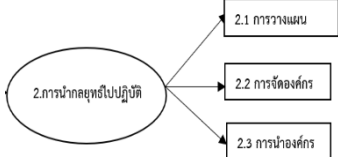
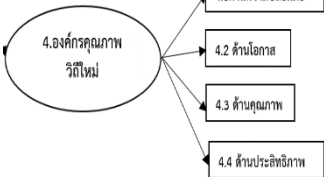
ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาสภาพความเป็นจริง สภาพที่คาดหวัง ผู้วิจัยกำหนดกลุ่มตัวอย่างโดยการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง ใช้สูตรการคำนวณของ Krejcie, R. V. & Morgan, D. W. (1970) กำหนดขนาดที่ระดับความเชื่อมั่น 95% จากการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างตามระดับชั้นอย่างเป็นสัดส่วน (Proportional Stratified Random Sampling) เทียบสัดส่วนกลุ่มตัวอย่างจากประชากรตามตำแหน่งเป็นเกณฑ์พิจารณาแล้วทำการสุ่มอย่างง่าย (Sample Random Sampling) ซึ่งประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษาจำนวน 24 คน และครูผู้สอน 292 คน รวมทั้งสิ้น 316 คน เครื่องมือวิจัย คือ แบบสอบถามสภาพความเป็นจริงและสภาพที่คาดหวังของภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ สู่องค์กรคุณภาพวิไลใหม่ของผู้บริหารสถานศึกษาจำนวน 65 ข้อ ซึ่งมีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ระหว่าง 0.67-1.00 ค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับ 0.99 ค่าอำนาจจำแนก ระหว่าง 0.44-0.79 และแบบสัมภาษณ์ จำนวน 9 ข้อ มีค่าดัชนีความสอดคล้อง 0.80-1.00 การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยขอหนังสือจากบัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี เพื่อขอความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถามระดับสภาพความเป็นจริงและสภาพที่คาดหวังของภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์สู่องค์กรคุณภาพวิไลใหม่ของผู้บริหารสถานศึกษาฯ โดยใช้แบบสอบถามออนไลน์ (Google Form) การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปที่ใช้ในการคำนวณค่าทางสถิติเพื่องานวิจัย และสถิติที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าสถิติทดสอบที่ การวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและวิเคราะห์ความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างด้วยวิธีวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์สู่องค์กรคุณภาพวิถีใหม่ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 2 โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth-Interview) ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 7 คน ตรวจสอบร่างรูปแบบเครื่องมือวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) ความสามารถในการวางแผนกลยุทธ์ 2) ความสามารถในการนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ 3) ความสามารถในการควบคุมและประเมินกลยุทธ์ และ 4) องค์กรคุณภาพวิถีใหม่ โดยในแต่ละองค์ประกอบมีตัวชี้วัดย่อย 3-4 ตัวรวมกันได้ 14 ตัวชี้วัด ได้แก่ การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมขององค์กร การกำหนดทิศทางขององค์กร และการกำหนดกลยุทธ์ขององค์กร การวางแผน การจัดองค์กร การนำองค์กร การควบคุมองค์กร การกำหนดมาตรฐานการปฏิบัติงาน การปฏิบัติงานกับมาตรฐาน และการดำเนินการปรับปรุงแก้ไข ด้านความปลอดภัย ด้านโอกาส ด้านคุณภาพ และด้านประสิทธิภาพ ทั้งนี้มีการปรับลดตัวบ่งชี้การควบคุมองค์กรออก ทำให้องค์ประกอบที่ 2 การนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ เหลือ 3 ตัวบ่งชี้ได้แก่ การวางแผน การจัดองค์กร และการนำองค์กร รายละเอียดดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การพัฒนา ปรับปรุง แก้ไข รูปแบบตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ

ตัวแปร	ตัวบ่งชี้เดิม	ตัวบ่งชี้ใหม่
ด้านการวางแผนกลยุทธ์		ปรับเพิ่มพฤติกรรมบ่งชี้มิติใหม่ ๆ ให้มีความทันสมัยมากขึ้น และปรับนิยามศัพท์ของตัวบ่งชี้ “การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมขององค์กร” ให้มีความชัดเจนและน่าสนใจมากขึ้น
ด้านการนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ		 ปรับลดตัวแปร “2.4 การควบคุมองค์กร” ซึ่งมีพฤติกรรมบ่งชี้คล้ายกับ “ตัวแปร 3. การควบคุมและประเมินกลยุทธ์” เพื่อลดความซ้ำซ้อนของตัวแปร และเพิ่มเติมพฤติกรรมบ่งชี้ให้ชัดเจนมากขึ้น
ด้านองค์กรคุณภาพวิถีใหม่		ปรับเพิ่มพฤติกรรมบ่งชี้มิติใหม่ ๆ ให้มีความทันสมัยมากขึ้น และปรับนิยามศัพท์ของตัวบ่งชี้ให้มีความชัดเจนมากขึ้น

ขั้นตอนที่ 3 ศึกษาความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ (Causal Relationship Studied) ระหว่างตัวแปรอิสระ (Independent Variable) และตัวแปรตาม (Dependent Variable) ได้แก่ การตรวจสอบความสอดคล้องกลมกลืนของโมเดลสมการโครงสร้าง (Structural Equation Model) กับข้อมูลเชิงประจักษ์ กลุ่มตัวอย่างสำหรับการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันตามแนวคิดของแฮร์และคณะ (Hair, J. F., et al, 2010) ซึ่งกล่าวว่าการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันควรมีขนาดกลุ่มตัวอย่างเท่ากับ 5-10 เท่าของตัวแปรสังเกตได้ (Observer Variables) สำหรับงานวิจัยนี้ใช้มีตัวแปรสังเกตได้ 17 ตัวแปร ดังนั้นขนาดตัวอย่างที่ได้ มีจำนวน 170 ตัวอย่าง แต่ไม่น้อยกว่า 170 ตัวอย่าง ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัย ได้กำหนดตัวอย่างทั้งสิ้น 320 คนแล้วจึงคำนวณสัดส่วนตามตำแหน่งแล้วสุ่มอย่าง

ง่าย (Simple Random Sampling) ด้วยวิธีการจับฉลาก (Lottery Method) ประกอบด้วยผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 49 คน ครูผู้สอน จำนวน 271 คน รวมกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 320 คน เครื่องมือวิจัย คือแบบสอบถามความคิดเห็นใช้วิธีการตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน ใช้เกณฑ์ที่ยอมรับว่าข้อคำถามนั้น ๆ มีความสอดคล้องกับเนื้อหาและหรือวัตถุประสงค์ที่มุ่งวัด เหมาะสำหรับการวิจัย คือค่า IOC (Index of Item Objective Congruence) มากกว่า .05 ขึ้นไป การตรวจสอบความเที่ยงตรงของแบบสอบถาม (Reliability) จากการทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน เพื่อหาคุณภาพของเครื่องมือด้านความเที่ยง (Reliability) ในการวัดตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) มีความเที่ยงของแบบสอบถามทั้งฉบับ เท่ากับ 0.967 การวิเคราะห์ข้อมูล การตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรตาม ค่าสถิติพื้นฐานของตัวแปรสังเกตได้ของกลุ่มตัวอย่าง 320 คน พบว่า มีค่าสถิติพื้นฐานของตัวแปรทั้งหมด 13 ตัว ในภาพรวมคือ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) 4.51-4.67 คะแนน ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) 0.43-0.51 คะแนน ค่าต่ำสุด (Min) 2.67 คะแนน ค่าสูงสุด (Max) 5.00 คะแนน ความเบ้และความโด่งของข้อมูลพบว่า ค่าความเบ้ต่ำสุดเท่ากับ -1.41 และค่าสูงสุดเท่ากับ -0.67 ส่วนค่าความโด่งมีค่าต่ำสุดเท่ากับ -1.97 และค่าสูงสุดเท่ากับ 0.01 โดยจะเห็นได้ว่าความเบ้และความโด่งของข้อมูลมีค่าอยู่ระหว่าง -2 ถึง 2 ซึ่งแสดงว่าข้อมูลมีการกระจายแบบปกติ (Normality) (Tabachnick, B.G. & Fidell, L. S., 2007) ผู้วิจัยจึงทำการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis)

ตารางที่ 2 ภาพรวมของรูปแบบ 4 องค์ประกอบ 13 ตัวชี้วัด ของค่าสถิติพื้นฐานของตัวแปร สังเกตได้ของกลุ่มตัวอย่าง 320 คน

ตัวแปรสังเกตได้	$\bar{X}$	S.D.	Min	Max	SK	KU	จำนวนข้อ
สภาพแวดล้อมขององค์กร (SP1)	4.54	0.47	2.80	5.00	-1.22	1.94	5
การกำหนดทิศทางขององค์กร (SP2)	4.67	0.43	3.00	5.00	-1.35	1.85	2
การกำหนดกลยุทธ์ขององค์กร (SP3)	4.55	0.43	3.00	5.00	-1.04	1.25	8
การวางแผน (SI1)	4.57	0.45	2.67	5.00	-1.58	1.74	6
การจัดการองค์กร (SI2)	4.56	0.47	3.00	5.00	-1.25	1.42	7
การนำองค์กร (SI3)	4.55	0.48	2.75	5.00	-1.15	1.26	4
การกำหนดมาตรฐานการปฏิบัติงาน (SC1)	4.51	0.46	2.75	5.00	-1.05	1.97	4
การปฏิบัติงานกับมาตรฐาน (SC2)	4.54	0.42	2.75	5.00	-1.41	1.05	8
การดำเนินการปรับปรุงแก้ไข (SC3)	4.51	0.45	3.00	5.00	-0.67	0.01	5
ความปลอดภัย (QO1)	4.60	0.47	3.00	5.00	-1.02	0.49	3
โอกาส (QO2)	4.61	0.44	3.25	5.00	-1.15	1.17	4
คุณภาพ (QO3)	4.56	0.50	3.00	5.00	-1.21	1.31	2
ประสิทธิภาพ (QO4)	4.53	0.51	3.00	5.00	-1.10	0.88	4

ตารางที่ 3 ค่าดัชนีทดสอบความเหมาะสมพอดีขององค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับสองของโมเดลภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ สู่องค์กรคุณภาพวิถิใหม่ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 2

การประเมินความสอดคล้องของโมเดล	เกณฑ์การพิจารณา	ค่าสถิติของโมเดล
ค่าไค-สแควร์ (χ^2)	p-value > 0.05	0.0840
ค่าไค-สแควร์สัมพัทธ์ (χ^2/df)	< 2.0	1.647
ดัชนีความเหมาะสมพอดีเปรียบเทียบ (CFI)	> 0.95	0.995
ดัชนีวัดระดับความเหมาะสมไม่อิงเกณฑ์ (TLI)	> 0.95	0.984
ดัชนีรากที่สองของค่าเฉลี่ยกำลังสองของส่วนเหลือมาตรฐาน (SRMR)	< 0.05	0.026
ดัชนีรากที่สองของค่าเฉลี่ยความคลาดเคลื่อนโดยประมาณ (RMSEA)	< 0.05	0.037

จากตารางที่ 3 พบว่า การทดสอบความเหมาะสมพอดีของโมเดลภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์สู่องค์กรคุณภาพวิถิใหม่ของผู้บริหารสถานศึกษา มีค่านัยสำคัญทางสถิติของไค-สแควร์ (Chi-square of p-value) เท่ากับ 0.0840 ดังนั้น ค่า Chi-square of p-value ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติซึ่งแสดงว่า โมเดลภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์สู่องค์กรคุณภาพวิถิใหม่ของผู้บริหารสถานศึกษา มีความเหมาะสมพอดีกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ประกอบกับค่าไคสแควร์สัมพัทธ์ (Relative Chi-square) มีค่าเท่ากับ 1.647 ซึ่งน้อยกว่า 2.0 แสดงว่า โมเดลโครงสร้างมีลักษณะเหมาะสมพอดีกับข้อมูลเชิง

ประจักษ์ (Wheaton, B., Muthen, B., Alwin, D. F. & Summers, G., 1977) นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพิจารณาดัชนีความเหมาะสมอื่น ๆ ได้แก่ ดัชนีความเหมาะสมพอดีเปรียบเทียบ (CFI) มีค่าเท่ากับ 0.995 ดัชนี วัดระดับความเหมาะสมไม่อิงเกณฑ์ (TLI) มีเท่ากับ 0.984 แสดงว่าโมเดลมีความเหมาะสมพอดี กับข้อมูลเชิงประจักษ์อีกทั้งดัชนีรากที่สองของค่าเฉลี่ยกำลังสองของส่วนเหลือมาตรฐาน (SRMR) มีค่าเท่ากับ 0.026 และดัชนีรากที่สองของค่าเฉลี่ยความคลาดเคลื่อนโดยประมาณ (RMSEA) มีค่าเท่ากับ 0.037 ซึ่งมีค่าต่ำมากใกล้ศูนย์ จากดัชนีดังกล่าว แสดงว่าโมเดลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับสองของโมเดลภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์สู่องค์กรคุณภาพวิถีนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ คือ ความสามารถในการวางแผนกลยุทธ์ ความสามารถในการนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ ความสามารถในการควบคุมและประเมินกลยุทธ์ และองค์ประกอบหลักด้านองค์กรคุณภาพวิถีนวัตกรรม

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาสภาพความเป็นจริงภาพรวมของค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สภาพความเป็นจริงกับสภาพที่คาดหวัง และค่าการทดสอบที ตามรูปแบบภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์สู่องค์กรคุณภาพวิถีนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 2 ในสภาพความเป็นจริง ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.28$) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ 0.25 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ องค์ประกอบที่ 4 องค์กรคุณภาพวิถีนวัตกรรม ($\bar{X} = 4.51$) รองลงมา คือ องค์ประกอบที่ 3 การควบคุมและประเมินกลยุทธ์ ($\bar{X} = 4.41$) และองค์ประกอบที่ 2 การนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ ($\bar{X} = 4.24$) ตามลำดับ ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ องค์ประกอบที่ 1 การวางแผนกลยุทธ์ ($\bar{X} = 3.94$) สภาพที่คาดหวัง ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.25$) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ 0.18 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ องค์ประกอบที่ 1 การวางแผนกลยุทธ์ ($\bar{X} = 4.48$) รองลงมา คือ องค์ประกอบที่ 2 การนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ ($\bar{X} = 4.26$) และองค์ประกอบที่ 4 องค์กรคุณภาพวิถีนวัตกรรม ($\bar{X} = 4.18$) ตามลำดับ ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ องค์ประกอบที่ 3 การควบคุมและประเมินกลยุทธ์ ($\bar{X} = 4.06$)

2. ผลการพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์สู่องค์กรคุณภาพวิถีนวัตกรรมของผู้บริหารสถานศึกษา จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งได้นำมาพัฒนาปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมในองค์ประกอบที่ 2 การนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ มีการปรับลดเหลือ 3 ตัวชี้วัด โดยลดตัวชี้วัดการควบคุมองค์กรออก ทำให้รูปแบบองค์ประกอบเชิงยืนยันที่ได้จากการวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ 13

ตัวชี้วัด ได้แก่ องค์ประกอบที่ 1 การวางแผนกลยุทธ์ มี 3 ตัวชี้วัด คือ การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมขององค์กร การกำหนดทิศทางขององค์กร และการกำหนดกลยุทธ์ขององค์กร องค์ประกอบที่ 2 การนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ มี 3 ตัวชี้วัด คือ การวางแผน การจัดองค์กร การนำองค์กร องค์ประกอบที่ 3 การควบคุมและประเมินกลยุทธ์ มี 3 ตัวชี้วัด คือ การกำหนดมาตรฐานการปฏิบัติงาน การปฏิบัติงานกับมาตรฐาน และการดำเนินการปรับปรุงแก้ไข และองค์ประกอบที่ 4 องค์กรคุณภาพวิถีใหม่ มี 4 ตัวชี้วัด คือ ความปลอดภัย โอกาส คุณภาพและประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นรูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุปัจจัยภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์สู่องค์กรคุณภาพวิถีใหม่ของผู้บริหารสถานศึกษา โดยมีตัวแปรแฝง 4 ตัวและตัวแปรสังเกตได้ 13 ตัว

3. การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (CFA) ของการพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์สู่องค์กรคุณภาพวิถีใหม่ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานีเขต 2 โดยจากการตรวจสอบกับข้อมูลเชิงประจักษ์โดยมีค่าสถิติ ไคสแควร์ (Chi-square of p-value) เท่ากับ 0.0840 ดังนั้น ค่า Chi-square of p-value ไม่นับนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งแสดงว่า โมเดลภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์สู่องค์กรคุณภาพวิถีใหม่ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 2 มีความเหมาะสมพอดีกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ประกอบกับค่าไคสแควร์สัมพัทธ์ (Relative Chi-square) มีค่าเท่ากับ 1.647 ซึ่งมีค่าน้อยกว่า 2.0 แสดงว่า โมเดลโครงสร้างมีลักษณะเหมาะสมพอดีกับข้อมูลเชิงประจักษ์ นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพิจารณาดัชนีความเหมาะสมอื่น ๆ ได้แก่ ดัชนีความเหมาะสมพอดีเปรียบเทียบ (CFI) มีค่าเท่ากับ 0.995 ดัชนีวัดระดับความเหมาะสมไม่อิงเกณฑ์ (TLI) มีเท่ากับ 0.984 แสดงว่าโมเดล มีความเหมาะสมพอดีกับข้อมูลเชิงประจักษ์ อีกทั้งดัชนีรากที่สองของค่าเฉลี่ยกำลังสองของส่วนเหลือมาตรฐาน (SRMR) มีค่าเท่ากับ 0.026 และดัชนีรากที่สองของค่าเฉลี่ยความคลาดเคลื่อนโดยประมาณ (RMSEA) มีค่าเท่ากับ 0.037 ซึ่งมีค่าต่ำมากใกล้ศูนย์ จากดัชนีดังกล่าว แสดงว่าโมเดลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับสองของโมเดลภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์สู่องค์กรคุณภาพวิถีใหม่ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 2

อภิปรายผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาสภาพความเป็นจริงและสภาพที่คาดหวังของระดับภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์สู่องค์กรคุณภาพวิถีใหม่ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 2 พบว่า ภาพรวมของสภาพความเป็นจริงขององค์ประกอบที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ องค์ประกอบด้านองค์กรคุณภาพวิถีใหม่ อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.51$) และภาพรวมของสภาพ

ที่คาดหวัง องค์ประกอบที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ องค์ประกอบด้านความสามารถในการวางแผนกลยุทธ์ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.48$) เนื่องจากผู้บริหารในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 2 มีพฤติกรรมบ่งชี้โดยรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งสภาพความเป็นจริง ได้แก่ องค์ประกอบด้านองค์กรคุณภาพวิถีใหม่ แสดงให้เห็นว่ามีการขับเคลื่อนนโยบายของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างต่อเนื่องและสภาพที่คาดหวัง ได้แก่ องค์ประกอบด้านความสามารถในการวางแผนกลยุทธ์ มีความต้องการอยู่ในระดับมาก เนื่องจากมีความสำคัญต่อการขับเคลื่อนนโยบายต่างๆ ซึ่งส่งผลต่อทิศทางขององค์กร แต่ในระดับตัวชี้วัดมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 สอดคล้องกับงานวิจัยของภูมิกร บุนกึ่ (2563) พบว่า บทบาทภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากทุกด้าน ในด้านองค์กรคุณภาพวิถีใหม่ มีผลวิจัยสอดคล้องกับบรรณัญญธรณ์ ชาลีรักษ์ (2564) พบว่า สภาพปัจจุบันการบริหารจัดการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีการบริหารจัดการการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก

2. รูปแบบภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์สู่องค์กรคุณภาพวิถีใหม่ของผู้บริหารสถานศึกษาที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาองค์ความรู้ จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์สังเคราะห์ องค์ประกอบของภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ ตามแนวคิดของ Dess, G. G. & Miller, A. (1993); DuBrin, A.J. (1998); Nahavandi, A. & Malekzadeh, A.R. (1993); Adair, J. (2002); Dess, G. G., Ireland, R. D. & Hitt, M. A. (1990); Hitt, M. A., et al. (2005); Matthew, L. (2012) และองค์ประกอบในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของไทย ประกอบด้วย เชวงศักดิ์ พลภพเทเวศ (2553); ณษฐ์ ชาญประเสริฐ (2555); สุวิทย์ ศรีกรกระโทก (2554); เนตร์พัฒนา ยาวีราข (2552); สมยศ นาวิการ (2544) ผลการสังเคราะห์ ได้องค์ประกอบจำนวน 4 องค์ประกอบ ได้แก่ ความสามารถในการวางแผนกลยุทธ์ ความสามารถในการนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติและความสามารถในการควบคุมและประเมินกลยุทธ์สำหรับองค์ประกอบขององค์กรคุณภาพวิถีใหม่ มีสถาบันและนักวิชาการทางการศึกษา เสนอแนวคิดไว้ ได้แก่ สำนักนโยบายการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, กลุ่มนโยบายและแผนสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 2 ผลการสังเคราะห์ได้องค์ประกอบ จำนวน 4 องค์ประกอบ ได้แก่ ด้านความปลอดภัย,ด้านโอกาส,ด้านคุณภาพและด้านประสิทธิภาพ จากนั้นนำองค์ประกอบที่ได้ นำมาร่างรูปแบบภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์สู่องค์กรคุณภาพวิถีใหม่ของผู้บริหารสถานศึกษา ตรวจสอบรูปแบบเชิงคุณภาพตามแนวคิดของ Eisner, E. (1976) ที่ได้เสนอแนวคิดการประเมินรูปแบบโดยใช้ผู้ทรงคุณวุฒิ โดยใช้ตัวบุคคลอ้างอิง คือ ผู้ทรงคุณวุฒิเป็นเครื่องมือ ในการตรวจสอบรูปแบบเบื้องต้น โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก รูปแบบที่

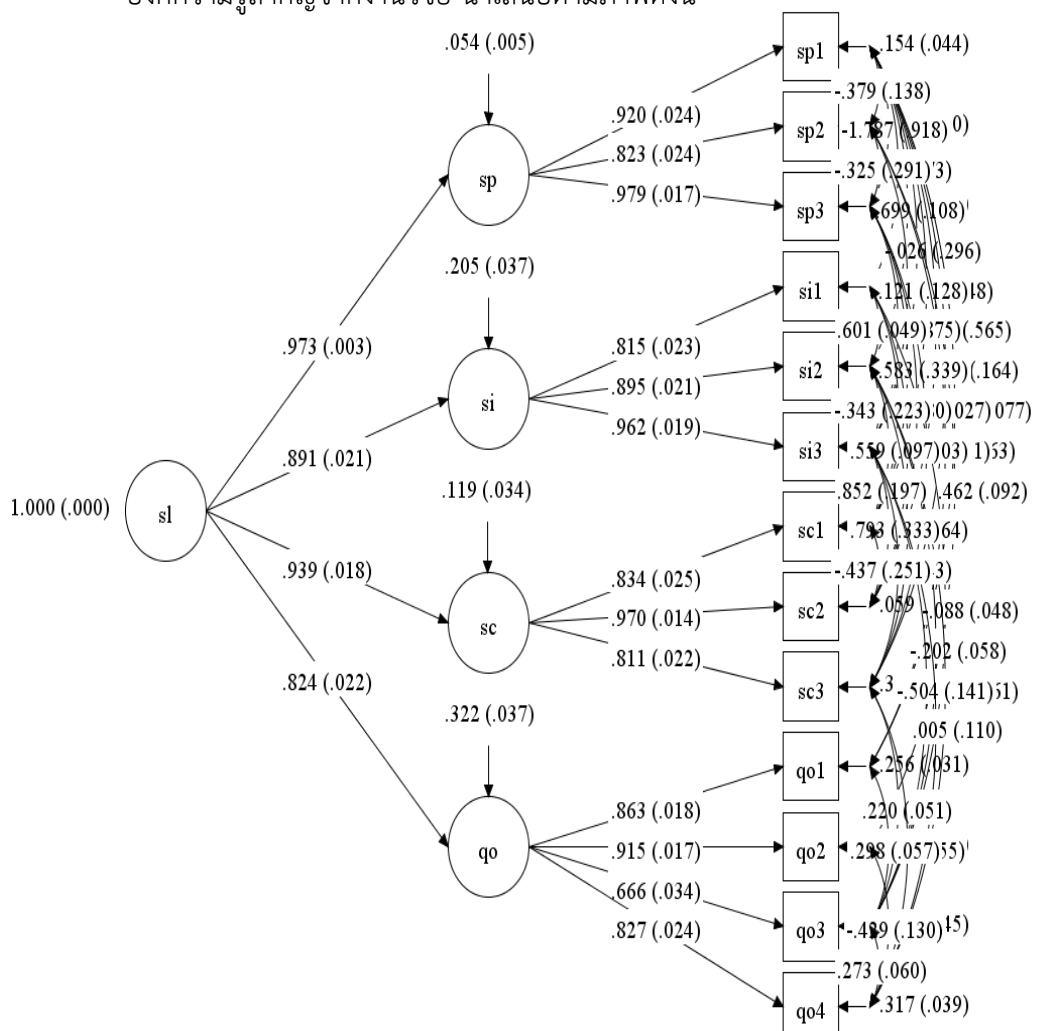
ผ่านการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญมีความเชื่อมั่นและเที่ยงตรง และการตรวจสอบรูปแบบเชิงปริมาณ ด้วยวิธีการตรวจสอบความสอดคล้อง เพื่อยืนยันรูปแบบจำลองโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงสาเหตุที่สร้างขึ้นตามทฤษฎีกับข้อมูลเชิงประจักษ์ สอดคล้องกับแนวคิดของ (สุภมาส อังศุโชติ และคณะ, 2552) การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis) ถือเป็นส่วนหนึ่งของการวิเคราะห์สมการโครงสร้าง (Structural Equation Modeling) เนื่องจากสามารถช่วยให้ผู้วิจัยกำหนดแนวคิดแบบจำลอง การระบุและการประมาณค่าพารามิเตอร์ไปจนถึงการประเมินความเหมาะสมของแบบจำลองข้อมูล อีกทั้งยังเป็นการศึกษาทฤษฎีและการวิจัยที่เกี่ยวข้องก่อนว่าสิ่งที่ผู้วิจัยต้องการศึกษานั้นมีองค์ประกอบใดบ้าง ตัวแปรเหล่านั้นเป็นตัวแปรแฝง (Latent Variable) หรือตัวแปรแบบสังเกต (Observed Variable) หากเป็นตัวแปรแฝง (Latent Variable) จะสามารถชี้วัดได้ด้วยตัวแปรสังเกต (Observed Variable) ตัวใดบ้าง โดยการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันยังเป็นเทคนิคทางสถิติที่ใช้สนับสนุนทฤษฎีหรือยืนยันความตรงเชิงโครงสร้างของเครื่องมือที่สร้างขึ้นใช้เป็นเป้าหมายในการเปรียบเทียบโครงสร้างองค์ประกอบ (Factor) ของเครื่องมือระหว่างกลุ่มประชากรตั้งแต่สองกลุ่มขึ้นไปพร้อมๆ กัน ซึ่งในงานวิจัยส่วนใหญ่มักจะใช้การวิเคราะห์แบบจำลองการวัด (Measurement Model) เป็นส่วนหนึ่งของการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน ในการตรวจสอบยืนยันความตรงเชิงโครงสร้างของเครื่องมือที่สร้างขึ้นว่ามีโครงสร้างตรงตามที่ทฤษฎีกำหนดไว้ พูลพงศ์ สุขสว่าง (2563) และสามารถนำไปเป็นแนวทางในการพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา และการดำเนินงาน สู่องค์กรคุณภาพวิถีใหม่ในสถานศึกษาได้ต่อไป

3. ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (CFA) ของการพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์สู่องค์กรคุณภาพวิถีใหม่ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานีเขต 2 พบว่า โมเดลมีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยพิจารณาจาก ค่าไค-สแควร์ (χ^2) ไม่มีนัยสำคัญ $p\text{-value} > .05$ ค่าไคสแควร์สัมพัทธ์ (χ^2/df) ไม่เกิน 2 ดัชนีความกลมกลืน CFI = 0.995 ดัชนีวัด TLI = 0.984 สำหรับค่าดัชนี SRMR = 0.026 RMSEA = 0.037 ซึ่งมีค่าต่ำมากใกล้เคียงศูนย์จากดัชนีดังกล่าว ค่าน้ำหนักองค์ประกอบอันดับที่สอง (β) ขององค์ประกอบหลักทั้ง 4 องค์ประกอบมีค่าเป็นบวก และมีค่าตั้งแต่ 0.30 ขึ้นไปคือ มีค่าตั้งแต่ 0.824 ถึง 0.973 และมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทุกค่า แสดงว่าโมเดลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับสองของโมเดลภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์สู่องค์กรคุณภาพวิถีใหม่ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 2 ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ แสดงให้เห็นถึงความสำคัญและอิทธิพลของแต่ละองค์ประกอบใน

กระบวนการพัฒนาองค์กรด้านการศึกษา โดยความสามารถในการวางแผนกลยุทธ์และความสามารถในการควบคุมและประเมินกลยุทธ์ เป็นส่วนที่มีผลกระทบมากที่สุด โดยมีค่าสัมประสิทธิ์พยากรณ์ เท่ากับ 0.94 และ 0.88 ตามลำดับ ดังนั้น การเตรียมความพร้อมในด้านการวางแผนกลยุทธ์และการควบคุมและประเมินกลยุทธ์ เป็นสิ่งสำคัญที่จะนำไปสู่องค์กรที่มีคุณภาพรองลงมา คือ ความสามารถในการนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติและองค์กรคุณภาพวิถีใหม่ ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมและพัฒนาองค์กรสู่ความสำเร็จเป็นองค์กรวิถีใหม่ที่มีคุณภาพและมีประสิทธิภาพท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้สำคัญจากงานวิจัย นำเสนอตามภาพดังนี้

ภาพที่ 2 องค์ความรู้ใหม่

จากภาพที่ 2 โมเดลวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่สอง (Second Order) ขององค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์สู่องค์กรคุณภาพวิถีนวัตกรรมใหม่ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 2 พบว่า การทดสอบความเหมาะสมพอดีของโมเดลภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์สู่องค์กรคุณภาพวิถีนวัตกรรมใหม่ของผู้บริหารสถานศึกษา มีค่านัยสำคัญทางสถิติของไค-สแควร์ (Chi-square of p-value) เท่ากับ 0.08 ดังนั้น ค่า Chi-square of p-value ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งแสดงว่า โมเดลภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์สู่องค์กรคุณภาพวิถีนวัตกรรมใหม่ของผู้บริหารสถานศึกษามีความเหมาะสมพอดีกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ประกอบกับค่าไค-สแควร์สัมพัทธ์ (Relative Chi-square) มีค่าเท่ากับ 1.64 ซึ่งมีค่าน้อยกว่า 2.0 แสดงว่า โมเดลโครงสร้างมีลักษณะเหมาะสมพอดีกับข้อมูลเชิงประจักษ์ (Wheaton, B., Muthen, B., Alwin, D. F. & Summers, G., 1977) นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพิจารณาดัชนีความเหมาะสมอื่น ๆ ได้แก่ ดัชนีความเหมาะสมพอดีเปรียบเทียบ (CFI) มีค่าเท่ากับ 0.99 ดัชนี วัดระดับความเหมาะสมไม่อิงเกณฑ์ (TLI) มีเท่ากับ 0.98 แสดงว่าโมเดลมีความเหมาะสมพอดี กับข้อมูลเชิงประจักษ์ อีกทั้งดัชนีรากที่สองของค่าเฉลี่ยกำลังสองของส่วนเหลือมาตรฐาน (SRMR) มีค่าเท่ากับ 0.02 และดัชนีรากที่สองของค่าเฉลี่ยความคลาดเคลื่อนโดยประมาณ (RMSEA) มีค่าเท่ากับ 0.03 ซึ่งมีค่าต่ำมากใกล้เคียงจากดัชนีดังกล่าว แสดงว่า โมเดลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับสองของโมเดลภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์สู่องค์กรคุณภาพวิถีนวัตกรรมใหม่ของผู้บริหารสถานศึกษา ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ คือ องค์ประกอบหลักด้านการวางแผนกลยุทธ์ องค์ประกอบหลักด้านการนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ องค์ประกอบหลักด้านการควบคุมและประเมินกลยุทธ์ และองค์ประกอบหลักด้านองค์กรคุณภาพวิถีนวัตกรรม ซึ่งโมเดลโครงสร้าง ดังกล่าวมีความเหมาะสมพอดีกับข้อมูลเชิงประจักษ์สามารถวัดองค์ประกอบของภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์สู่องค์กรคุณภาพวิถีนวัตกรรมใหม่ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 2 ได้ 4 องค์ประกอบ

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. หน่วยงานต้นสังกัด ควรนำรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์สู่องค์กรคุณภาพวิถีนวัตกรรมใหม่ของผู้บริหารสถานศึกษา มาเป็นองค์ความรู้และเป็นแนวทางในการประเมิน/พิจารณาการบริหารจัดการโครงสร้างและการบริหารงานของสถานศึกษาให้เป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น

สอดคล้องกับบริบทที่เปลี่ยนแปลงไปบนพื้นฐานของความหลากหลายจากสภาพแวดล้อมและสังคมในปัจจุบัน

2. ผู้บริหารสถานศึกษา สามารถนำจุดแข็งของการพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์สู่องค์กรคุณภาพวิไลใหม่มาปรับปรุงและพัฒนาคุณภาพของการจัดการศึกษาของสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น อีกทั้งสามารถนำไปพิจารณาวางแผนกำหนดนโยบายเพื่อปรับปรุงแก้ไขวิธีการปฏิบัติงานของบุคลากรเพื่อเพิ่มประสิทธิผลในการบริหารงานของสถานศึกษาต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- เชวงศักดิ์ พุกษเทเวศ. (2553). *การพัฒนาตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ*. (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์ดุสิตบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- เนตรพัฒนา ยาวีราช. (2552). *ภาวะผู้นำและผู้นำเชิงกลยุทธ์*. (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ : ทริปเพิ้ลกรุ๊ป.
- ภูมิกร บุนกี้. (2563). *การศึกษาบทบาทภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด*. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.
- ณัฐ ชาญประเสริฐ. (2555). *แนวทางการใช้ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น*. (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- นันทรัตน์ เจริญกุล. (2564). *การบริหารนโยบายและกลยุทธ์การศึกษา*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พูลพงศ์ สุขสว่าง. (2563). *โมเดลสมการโครงสร้าง (Structural equation modeling)*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). ชลบุรี : เอ.พี.บลู ปรีนท์.
- วรณูญกรณ์ ชาลีรักษ์. (2564). *การพัฒนารูปแบบติดตามและประเมินการดำเนินงานตามนโยบายสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน วิถีใหม่ วิถีคุณภาพ*. เข้าถึงได้จาก <http://www.thaiedresearch.org/home/paperview/2415/?>
- สมยศ นาวิการ. (2544). *การบริหารงานบุคคล*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ : บรรณกิจเทรดดิ้ง.
- สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 2. (2563). *แผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐานระยะ3ปี 2563-2565*. (อัดสำเนา).

- สุภมาส อังคุโชติ และคณะ. (2552). *สถิติวิเคราะห์สำหรับการวิจัยทางสังคมศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์เทคนิคการใช้โปรแกรม LISREL*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : เจริญดี มั่นคงการพิมพ์.
- สุวิทย์ ศรีกระโทก. (2554). ความสัมพันธ์โครงสร้างเชิงเส้นของภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาที่มีผลลัพธ์ทางการศึกษาขั้นพื้นฐานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา*, 23(1), 216-229.
- Adair, J. (2002). *Effective Strategic Leadership*. London : Pan Macmillan.
- Dess, G. G. & Miller, A. (1993). *Strategic Management*. New York : McGraw-Hill.
- Dess, G. G., Ireland, R. D. & Hitt, M. A. (1990). Industry effects and strategic management research. *Journal of Management*, 16(1) 7-27.
- DuBrin, A.J. (1998). *Leadership : Research Findings, Practice, and Skills*. (7th Edition). Boston : Houghton Mifflin.
- Eisner, E. (1976). Education Connoisseurship and Criticism: Their Form and Function in Education Evaluation. *The Journal of Aesthetic Education*, 10(3/4), 135-150.
- Hair, J. F., et al (2010). *Multivariate Data Analysis*. (7th Edition). New York : Pearson.
- Hitt, M. A., et al. (2005). *Strategic Management Competitiveness and Globalization Concepts and Cases*. (4th edition). Retrieved from <https://faculty.cengage.com/works/9780357716762?q=contents>
- Krejcie, R. V. & Morgan, D. W. (1970). Determining Sample Size for Research Activities. *Educational and Psychological Measurement*, 30(3), 607-610.
- Matthew, L. (2012). *A Guide to Effective School Leadership Theories*. New. York : Refine Catch Limited, Bungay, Suffolk.
- Nahavandi, A. & Malekzadeh, A.R. (1993). *Organizational culture in the management of mergers*. Westport : Quorum Books.
- Tabachnick, B.G. & Fidell, L. S. (2007). *Using Multivariate Statistics*. (5th ed.). New York : Allyn and Bacon.
- Wheaton, B., Muthen, B., Alwin, D. F. & Summers, G. (1977). Assessing Reliability and Stability in Panel Models. *Sociological Methodology*, 8, 84-136.

**การพัฒนาแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกร่วมกับสื่อออนไลน์โดยใช้ภาพยนตร์ 11
จากเรื่องราวในท้องถิ่นเพื่อสร้างเสริมทักษะการเรียนรู้ เรื่อง การอ่านจับใจความ
สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนเทศบาล 2 (อ่อนอุทิศ)**

Development of an Active Learning Management Model together with
Online Media Using Kapyani 11 from Local Stories to Enhance Learning
Skills on Reading Comprehension for Prathom Suksa 5 Students at
Thesaban 2 (On Uthit) School

พีรญา รุลปักษ์¹

Peeraya Runlapak

Received: September 11, 2024

Revised: January 22, 2025

Accepted: January 29, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างและพัฒนาแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุก
ร่วมกับสื่อออนไลน์โดยใช้ภาพยนตร์ 11 จากเรื่องราวในท้องถิ่นเพื่อสร้างเสริมทักษะการเรียนรู้ เรื่อง
การอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนเทศบาล 2 (อ่อนอุทิศ) เป็นการ
วิจัยและพัฒนาแบบผสมผสานวิธี กลุ่มตัวอย่าง คือ 1) ผู้เชี่ยวชาญที่ใช้ในการพัฒนาแบบฯ
2) ครูผู้สอน และ 3) นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนเทศบาล 2 (อ่อนอุทิศ) มาจากการ
เลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ 1) แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง 2) แบบ
ประเมินความสอดคล้อง 3) รูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกร่วมกับสื่อออนไลน์ 4) แบบทดสอบการ
อ่านจับใจความภาษาไทย และ 5) แบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อรูปแบบการ
จัดการเรียนรู้ พบว่า 1) การสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกฯ จากการศึกษาและวิเคราะห์
ข้อมูลพื้นฐานจากเอกสารและบุคคลได้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ ซึ่งประกอบด้วย 1.1) ชั้นกระตุ้น

¹ โรงเรียนโรงเรียนเทศบาล 2 (อ่อนอุทิศ); Tessaban 2 (On-utit)

ความสนใจ 1.2) ชั้นเรียนรู้เนื้อหาใหม่ 1.3) ชั้นลงมือปฏิบัติ 1.4) ช้้นนำเสนอ และ 1.5) ช้้นประเมินผล และการประเมินความเหมาะสมตามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญและครูโดยรวมอยู่ในระดับมาก และ 2) การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกฯ พบว่า การทดลองใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกฯ พบว่า นักเรียนมีความสามารถในการอ่านจับใจความเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และการประเมินประสิทธิผลของรูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกฯ พบว่า นักเรียนมีความสามารถในการอ่านจับใจความสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และมีความพึงพอใจในภาพรวมอยู่ในระดับมาก

คำสำคัญ: การพัฒนารูปแบบ, การจัดการเรียนรู้เชิงรุก, กาพย์ยานี 11, เรื่องราวท้องถิ่น, ทักษะการอ่านจับใจความ,สื่อออนไลน์

Abstract

This research article aimed to create and develop an active learning model integrated together with online media using Kapyani 11, derived from local stories to enhance learning skills on reading comprehension for Prathom Suksa 5 students at Thesaban 2 (On Uthit) School. This was a mixed-methods research. The sample consisted of 1) experts used in the development of the model; 2) teachers, and 3) Prathom Suksa 5 students at Thesaban 2 (On Uthit) School selected by purposive sampling. The research instruments included 1) structured interviews, 2) a consistency assessment form, 3) an active learning model together with online media; 4) a Thai reading comprehension test; and 5) student satisfaction questionnaire on learning management model found that 1) creating an active learning management model from studying and analyzing basic information from documents and people, we have obtained a learning management model which consisted of 1.1) interest stimulation, 1.2) new content learning, 1.3) practice, 1.4) presentation, and 1.5) evaluation. The overall appropriateness assessment based on expert and teacher opinions was at a high level; 2) the development of the active learning management model found that the trial use of the active learning management model found that students had a statistically significant increase in reading comprehension ability at the .05 level.

Evaluation of the effectiveness of the active learning management model found that students' reading comprehension ability was significantly higher than before the study at the .05 level, and overall satisfaction was high.

Keywords: model development, active learning management, Kapyani 11, local stories, reading comprehension skills, online media

บทนำ

ภาษาไทยเป็นเอกลักษณ์ของชาติเป็นสมบัติทางวัฒนธรรมอันก่อให้เกิดความเป็นเอกภาพและเสริมสร้างบุคลิกภาพของคนในชาติให้มีความเป็นไทย เป็นเครื่องมือในการติดต่อสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจและความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา, 2551) ซึ่งหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานปีพุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560) มุ่งให้ผู้เรียนเกิดสมรรถนะสำคัญ 5 ประการ คือ ความสามารถในการสื่อสาร ความสามารถในการคิด ความสามารถในการแก้ปัญหา ความสามารถในการใช้ทักษะชีวิต และความสามารถในการใช้เทคโนโลยี ความสามารถในการสื่อสารเป็นความรู้สึกและทัศนะของตนเอง เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและประสบการณ์อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาตนเองและสังคม รวมทั้งการเจรจาต่อรองเพื่อขจัดและลดปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ การเลือกรับหรือไม่รับข้อมูลข่าวสารด้วยหลักเหตุผลและความถูกต้อง ตลอดจนการเลือกใช้วิธีการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพโดยคำนึงถึงผลกระทบที่มีต่อตนเอง และสังคม เพื่อพัฒนาความสามารถด้านการอ่านของนักเรียน ครูจึงจำเป็นต้องเอาใจใส่และพยายามใช้วิธีการหลากหลายเพื่อกระตุ้นให้นักเรียน เห็นความสำคัญและประโยชน์ของการอ่าน มีทักษะตามวัยและศักยภาพของตนอันจะทำให้เกิดนิสัยรักการอ่านย่อมส่งผลไปถึงการเพิ่มพูนความรู้ความสามารถในระดับที่สูงขึ้นจนถึงขั้นนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตอย่างมีคุณค่า และประสบความสำเร็จในด้านต่าง ๆ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2560)

การอ่านจับใจความเป็นการแสวงหาความรู้ที่สำคัญ เพราะเป็นทักษะที่นำไปสู่ความสำเร็จในการเรียนและเป็นพื้นฐานการศึกษาในระดับสูงขึ้นไป เป็นหัวใจสำคัญของการอ่านเนื้อเรื่องให้เข้าใจ ให้ผู้อ่านสามารถแสดงความคิดเห็น มีความฉลาด ประสบความสำเร็จในการเรียน ช่วยพัฒนาการศึกษา พัฒนาเศรษฐกิจ สังคม คุณภาพชีวิตและการประกอบอาชีพ สู่ความก้าวหน้าในอนาคตได้ (กนกวรรณ ภูทิมา, 2560) ซึ่งการอ่านจับใจความเป็นการอ่านเพื่อทำความเข้าใจเนื้อเรื่อง เข้าใจจุดหมายสาระสำคัญของเรื่องที่อ่านได้ถูกต้อง เข้าใจความคิดเห็นที่ผู้เขียนต้องการ

นำเสนอต่อผู้อ่าน ตลอดจนวินิจฉัยคุณค่าที่ตนอ่านอย่างมีเหตุผล ซึ่งต้องอาศัยประสบการณ์เดิมของผู้อ่านเพื่อคาดเดาความหมายจากเนื้อเรื่องที่อ่าน (ทิตนา แชมมณี, 2562) และแม้ว่าหลักสูตรจะให้ความสำคัญกับการอ่านเพื่อจับใจความสำคัญแต่การสอนเพื่อให้นักเรียนมีความสามารถในการอ่านจับใจความที่ผ่านมา ยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ดังจะเห็นได้จากผลการสัมมนาเรื่อง ทางสู่ความสำเร็จในการสอนภาษาไทยในระดับประถมศึกษาในโครงสร้างรักภาษาไทย ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ พบว่า ปัญหาสำคัญของการสอนภาษาไทยในระดับประถมศึกษา คือ ปัญหาด้านการเขียนสะกดคำ ปัญหาด้านการฟัง ปัญหาการอ่านจับใจความ ปัญหาการเขียนเรียงความ และปัญหาด้านความเข้าใจในหลักเกณฑ์ทางภาษาไทย และจากรายงานภาวะการศึกษาไทยในปี 2565 พบว่า แม้นักเรียนที่ระดับผลการเรียนดี ปรับตัวได้ดีและสามารถเรียนแบบท่องจำได้เก่งแต่ส่วนใหญ่ไม่สามารถเรียนรู้โดยการอ่าน และค้นคว้าได้ด้วยตนเอง พวกเขาจึงพัฒนาศักยภาพของตนได้อย่างไม่เต็มที่ (วิทยากร เชียงกูล, 2559)

จากรายงานการประเมินตนเองโรงเรียนเทศบาล 2 (อ่อนอุทิศ) ปีการศึกษา 2565 สอดคล้องกับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในโรงเรียนเทศบาล 2 (อ่อนอุทิศ) ที่ผู้วิจัยทำการสอนอยู่ได้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ได้คะแนนด้านทักษะการอ่านจับใจความเพียงร้อยละ 46.67 (โรงเรียนเทศบาล 2 (อ่อนอุทิศ), 2565) ซึ่งสาเหตุหนึ่งเกิดจากการที่ครูไม่สามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้นักเรียนเกิดความเข้าใจในการอ่านจับใจความได้ เพราะขาดวิธีการในการที่จะฝึกทักษะในการคิดการจับใจความสำคัญ ซึ่งเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการอ่าน เพื่อเป็นพื้นฐานในการอ่านในระดับสูงขึ้นไป โดยการจัดการเรียนรู้แบบเชิงรุก (Active Learning) ซึ่งเป็นการจัดการเรียนรู้ที่ครูผู้สอนให้ผู้เรียนได้แสดงออกในกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งจะทำให้ผู้สอนได้ทราบว่าใครเข้าใจ ไม่เข้าใจ เข้าใจคลาดเคลื่อน อย่างไร และได้แก้ไขในแต่ละเนื้อหาอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้เนื้อหาความรู้ที่มีความลึกซึ้งซับซ้อน มีผู้เรียนส่วนน้อยเท่านั้นที่จะสร้างความรู้ความหมายได้จากคำพูดจากการบรรยายของครู ผู้เรียน ส่วนใหญ่ไม่สามารถสร้างความรู้ความหมาย จากคำพูดคำบรรยายได้ แต่การสร้างความรู้ ความหมาย ของผู้เรียนส่วนใหญ่ทำได้ดีขึ้นเมื่อได้ลงมือคิด ลงมือทำ ได้อภิปรายร่วมกับเพื่อนและครูเป็นวิธีการเรียนรู้รูปแบบหนึ่งที่มีความเหมาะสมกับวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ในด้านการเรียนเพื่อสร้างความเข้าใจ และการนำความรู้ที่ได้มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความตื่นตัวต่อการเรียนรู้ และสร้างกระบวนการหรือขั้นตอนการรู้คิดมากกว่าวิธีการสอนโดยให้ผู้เรียนท่องจำเพียงอย่างเดียว การเรียนเชิงรุกจึงเป็นการเรียนรู้ที่ช่วยยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนให้สูงขึ้น ผู้เรียนจะเกิดความพึงพอใจในรูปแบบการเรียนรู้ที่ผู้เรียนได้มีส่วนในการลงมือกระทำมากกว่าการเรียนรู้ที่ผู้เรียน เป็นฝ่าย

รับความรู้เพียงอย่างเดียว (Passive Learning) (Sweeller, 2006 อ้างถึงใน สรัญญพัชร แก้วศรีไตร , 2563)

ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกร่วมกับสื่อออนไลน์โดยใช้ภาพยยานี 11 จากเรื่องราวในท้องถิ่นเพื่อสร้างเสริมทักษะการเรียนรู้ เรื่อง การอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนเทศบาล 2 (อ่อนอุทิศ) ช่วยกระตุ้นและเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้ เรื่อง การอ่านจับใจความ ให้กับนักเรียน ด้วยวิธีการที่สนุกสนานเข้าใจจากสื่อออนไลน์และเรื่องราวในท้องถิ่นซึ่งจะช่วยให้เด็กนักเรียนได้ฝึกทักษะการอ่านจับใจความ สร้างแรงจูงใจในการอ่าน และพัฒนาความสามารถในการอ่านจับใจความให้ถูกต้อง และเป็นแนวทางเพื่อปรับปรุงพัฒนาการเรียนการสอนให้ดียิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์

เพื่อสร้างและพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกร่วมกับสื่อออนไลน์โดยใช้ภาพยยานี 11 จากเรื่องราวในท้องถิ่นเพื่อสร้างเสริมทักษะการเรียนรู้ เรื่อง การอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนเทศบาล 2 (อ่อนอุทิศ) ผู้วิจัยได้กำหนดวัตถุประสงค์ย่อย ดังนี้

1. เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของรูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกร่วมกับสื่อออนไลน์โดยใช้ภาพยยานี 11 จากเรื่องราวในท้องถิ่นเพื่อสร้างเสริมทักษะการเรียนรู้ เรื่อง การอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนเทศบาล 2 (อ่อนอุทิศ)
2. เพื่อประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกร่วมกับสื่อออนไลน์โดยใช้ภาพยยานี 11 จากเรื่องราวในท้องถิ่นเพื่อสร้างเสริมทักษะการเรียนรู้ เรื่อง การอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนเทศบาล 2 (อ่อนอุทิศ)
3. เพื่อทดลองใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกร่วมกับสื่อออนไลน์โดยใช้ภาพยยานี 11 จากเรื่องราวในท้องถิ่นเพื่อสร้างเสริมทักษะการเรียนรู้ เรื่อง การอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนเทศบาล 2 (อ่อนอุทิศ)
4. เพื่อประเมินประสิทธิผลการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกร่วมกับสื่อออนไลน์โดยใช้ภาพยยานี 11 จากเรื่องราวในท้องถิ่นเพื่อสร้างเสริมทักษะการเรียนรู้ เรื่อง การอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนเทศบาล 2 (อ่อนอุทิศ)

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) โดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Methods Research) และเป็นการวิจัยสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนเทศบาล 2 (อ่อนอุทิศ) มีรายละเอียดดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. การวิจัย (Research: R1) ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน (Analysis: A) ผู้วิจัยกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

1.1 ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย 1) ครูผู้สอนในโรงเรียนเทศบาล 2 (อ่อนอุทิศ) ในปีการศึกษา 2566 จำนวน 46 คน และ 2) นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนเทศบาล 2 (อ่อนอุทิศ) เทศบาลนครสงขลา จังหวัดสงขลา จำนวน 3 ห้องเรียน นักเรียน จำนวน 97 คน

1.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย

1) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการสัมภาษณ์และสังเกตพฤติกรรมการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้านการสื่อสารในการอ่านอ่านจับใจความ ได้แก่ ครูผู้สอนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยโรงเรียนเทศบาล 2 (อ่อนอุทิศ) เทศบาลนครสงขลา จังหวัดสงขลา ในปีการศึกษา 2566 จำนวน 6 คน เกี่ยวข้องกับสภาพการปฏิบัติในการเรียนภาษาไทยของนักเรียนในบริบทที่เกี่ยวข้อง ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

2) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลในการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ได้แก่ ครูผู้สอนระดับประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนเทศบาล 2 (อ่อนอุทิศ) เทศบาลนครสงขลา จังหวัดสงขลา ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 10 คน โดยมีเกณฑ์พิจารณาดังนี้ 2.1) ผู้เชี่ยวชาญบุคคลที่มีผลงานเกี่ยวข้องด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และ 2.2) เป็นครูผู้สอน กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย

3) กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนเทศบาล 2 (อ่อนอุทิศ) เทศบาลนครสงขลา จังหวัดสงขลา ในปีการศึกษา 2566 จำนวน 1 ห้องเรียนได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 30 คน

2. การพัฒนา (Development: D₁) ออกแบบและพัฒนา (Design and Develop: D&D) ผู้วิจัยกำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญที่ใช้ในการสัมมนาอ้างอิงผู้เชี่ยวชาญ (Connoisseurship) เพื่อประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกร่วมกับสื่อออนไลน์โดยใช้กาพย์ยานี 11 จากเรื่องราวในท้องถิ่นเพื่อสร้างเสริมทักษะการเรียนรู้ เรื่อง การอ่าน

จับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนเทศบาล 2 (อ่อนอุทิศ) โดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 5 คน โดยมีเกณฑ์พิจารณาดังนี้ 1) ผู้เชี่ยวชาญบุคคลที่มีผลงานเกี่ยวข้องด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และ 2) เป็นครูผู้สอน กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย

3. การวิจัย (Research: R₂) ทดลองใช้ (Implement: I) ผู้วิจัยกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

3.1 ประชากร ได้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ปีการศึกษา โรงเรียนเทศบาล 2 (อ่อนอุทิศ) เทศบาลนครสงขลา จังหวัดสงขลา จำนวน 3 ห้องเรียน นักเรียน จำนวน 97 คน

3.2 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5/1 ปีการศึกษา 2566 โรงเรียนเทศบาล 2 (อ่อนอุทิศ) เทศบาลนครสงขลา จังหวัดสงขลา จำนวนนักเรียน 20 คน ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

4. การพัฒนา (Development: D₂) ประเมินผล (Evaluation: E) ผู้วิจัยกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

4.1 ประชากร ได้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ปีการศึกษา 2566 โรงเรียนเทศบาล 2 (อ่อนอุทิศ) เทศบาลนครสงขลา จังหวัดสงขลา จำนวน 3 ห้องเรียน นักเรียน จำนวน 97 คน

4.2 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5/2 ปีการศึกษา 2566 โรงเรียนเทศบาล 2 (อ่อนอุทิศ) เทศบาลนครสงขลา จังหวัดสงขลา จำนวนนักเรียน 30 คน โดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. การวิจัย (Research: R₁) ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน (Analysis: A) ผู้วิจัยกำหนดเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยดังนี้

1.1 แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างที่มีข้อคำถามเกี่ยวกับการอ่านจับใจความภาษาไทย จากเรื่องราวในท้องถิ่น และแนวทางการพัฒนาอ่านจับใจความโดยใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกร่วมกับสื่อออนไลน์โดยใช้กาพย์ยานี 11 จากเรื่องราวในท้องถิ่นเพื่อสร้างเสริมทักษะการเรียนรู้ เรื่อง การอ่านจับใจความ

1.2 แบบประเมินความสอดคล้องของนิยาม ความสามารถ พฤติกรรมบ่งชี้ในแต่ละความสามารถ และแนวทางการพัฒนาการอ่านจับใจความ จากเรื่องราวในท้องถิ่น

2. การพัฒนา (Development: D1) ออกแบบและพัฒนา (Design and Develop: D&D) ผู้วิจัยกำหนดเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยดังนี้

2.1 แบบประเมินความสอดคล้องของโครงร่างรูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุก ร่วมกับสื่อออนไลน์โดยใช้กาพย์ยานี 11 จากเรื่องราวในท้องถิ่นเพื่อสร้างเสริมทักษะการเรียนรู้ เรื่อง การอ่านจับใจความ

2.2 แบบประเมินความสอดคล้องของแผนการจัดการเรียนรู้ตัวอย่าง และคู่มือ สำหรับรูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกร่วมกับสื่อออนไลน์โดยใช้กาพย์ยานี 11 จากเรื่องราวในท้องถิ่นเพื่อสร้างเสริมทักษะการเรียนรู้ เรื่อง การอ่านจับใจความ

2.3 แบบประเมินความคิดเห็นของครูที่มีต่อรูปแบบการพัฒนา รูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกร่วมกับสื่อออนไลน์โดยใช้กาพย์ยานี 11 จากเรื่องราวในท้องถิ่นเพื่อสร้างเสริมทักษะการเรียนรู้ เรื่อง การอ่านจับใจความ

2.4 แบบประเมินทักษะการอ่านจับใจความ หลังใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกร่วมกับสื่อออนไลน์โดยใช้กาพย์ยานี 11 จากเรื่องราวในท้องถิ่นเพื่อสร้างเสริมทักษะการเรียนรู้ เรื่อง การอ่านจับใจความ

2.5 แบบสังเกตพฤติกรรมของนักเรียนประถมศึกษาปีที่ 5 ในการจัดการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกร่วมกับสื่อออนไลน์โดยใช้กาพย์ยานี 11 จากเรื่องราวในท้องถิ่นเพื่อสร้างเสริมทักษะการเรียนรู้ เรื่อง การอ่านจับใจความ

3. การวิจัย (Research: R2) ทดลองใช้ (Implement: I) ผู้วิจัยกำหนดเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยดังนี้

3.1 รูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกร่วมกับสื่อออนไลน์โดยใช้กาพย์ยานี 11 จากเรื่องราวในท้องถิ่นเพื่อสร้างเสริมทักษะการเรียนรู้ เรื่อง การอ่านจับใจความ

3.2 คู่มือสำหรับรูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกร่วมกับสื่อออนไลน์โดยใช้กาพย์ยานี 11 จากเรื่องราวในท้องถิ่นเพื่อสร้างเสริมทักษะการเรียนรู้ เรื่อง การอ่านจับใจความ และแผนการจัดการเรียนรู้นักเรียนประถมศึกษาปีที่ 5

3.3 แบบทดสอบการอ่านจับใจความภาษาไทย จากเรื่องราวในท้องถิ่น โดยใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกร่วมกับสื่อออนไลน์โดยใช้กาพย์ยานี 11 จากเรื่องราวในท้องถิ่นเพื่อสร้างเสริมทักษะการเรียนรู้ เรื่อง การอ่านจับใจความ

4. การพัฒนา (Development: D2) ประเมินผล (Evaluation: E) ผู้วิจัยกำหนดเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยดังนี้

4.1 แบบทดสอบการอ่านจับใจความภาษาไทย จากเรื่องราวในท้องถิ่น โดยใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกร่วมกับสื่อออนไลน์โดยใช้กาพย์ยานี 11 จากเรื่องราวในท้องถิ่นเพื่อสร้างเสริมทักษะการเรียนรู้ เรื่อง การอ่านจับใจความ

4.2 แบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียนประถมศึกษาปีที่ 5 ที่มีการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกร่วมกับสื่อออนไลน์โดยใช้กาพย์ยานี 11 จากเรื่องราวในท้องถิ่นเพื่อสร้างเสริมทักษะการเรียนรู้ เรื่อง การอ่านจับใจความ

ชั้นนำเสนอผลการวิจัย

1. การวิจัย (Research: R1) ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน (Analysis: A) ผู้วิจัยกำหนดชั้นนำเสนอผลการวิจัยเชิงคุณภาพ ดังนี้ 1.1 ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนาความ และ 1.2 ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ใช้วิธีการจำแนกชนิดข้อมูล (Typological Analysis) และการวิเคราะห์เหตุการณ์แบบอิงทฤษฎี โดยนำข้อมูลมาเรียบเรียง จำแนก และตีความหมายเชื่อมโยงความสัมพันธ์และสร้างข้อสรุป เพื่อตอบคำถามตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

2. การพัฒนา (Development: D1) ออกแบบและพัฒนา (Design and Develop: D&D) ผู้วิจัยกำหนดชั้นนำเสนอผลการวิจัยเชิงคุณภาพ ดังนี้ 2.1 ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนาความ และ 2.2 ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ใช้วิธีการจำแนกชนิดข้อมูล (Typological Analysis) และการวิเคราะห์เหตุการณ์แบบอิงทฤษฎี โดยนำข้อมูลมาเรียบเรียง จำแนก และตีความหมายเชื่อมโยงความสัมพันธ์และสร้างข้อสรุป เพื่อตอบคำถามตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุก โดยการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกร่วมกับสื่อออนไลน์โดยใช้กาพย์ยานี 11 จากเรื่องราวในท้องถิ่นเพื่อสร้างเสริมทักษะการเรียนรู้ เรื่อง การอ่านจับใจความ ในรูปของการบรรยายเป็นความเรียง

3. การวิจัย (Research: R2) ทดลองใช้ (Implement: I) ผู้วิจัยกำหนดชั้นนำเสนอผลการวิจัยเชิงปริมาณ โดยการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการทดลองใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกร่วมกับสื่อออนไลน์โดยใช้กาพย์ยานี 11 จากเรื่องราวในท้องถิ่นเพื่อสร้างเสริมทักษะการเรียนรู้ เรื่อง การอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนเทศบาล 2 (อ่อนอุทิศ) ในรูปของการบรรยายเป็นความเรียง

4. การพัฒนา (Development: D2) ประเมินผล (Evaluation: E) ผู้วิจัยกำหนดชั้นนำเสนอผลการวิจัยเชิงปริมาณ ดังนี้

4.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการประเมินผลการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกร่วมกับสื่อออนไลน์โดยใช้กาพย์ยานี 11 จากเรื่องราวในท้องถิ่นเพื่อสร้างเสริมทักษะการเรียนรู้ เรื่อง การอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนเทศบาล 2 (อ่อนอุทิศ) ในรูปของการบรรยายเป็นความเรียง

4.2 การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกร่วมกับสื่อออนไลน์โดยใช้กาพย์ยานี 11 จากเรื่องราวในท้องถิ่นเพื่อสร้างเสริมทักษะการเรียนรู้ เรื่อง การอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนเทศบาล 2 (อ่อนอุทิศ) ในรูปของการบรรยายเป็นความเรียง

นำเสนอผลการวิจัย แบ่งออกเป็น 5 บท ประกอบด้วย บทที่ 1 บทนำ บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล และบทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ผู้วิจัยนำเสนอผลการศึกษาค้นคว้าพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกร่วมกับสื่อออนไลน์โดยใช้กาพย์ยานี 11 จากเรื่องราวในท้องถิ่นเพื่อสร้างเสริมทักษะการเรียนรู้ เรื่อง การอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนเทศบาล 2 (อ่อนอุทิศ) ในรูปของการบรรยายเป็นความเรียง วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนาความและใช้วิธีการจำแนกชนิดข้อมูล (Typological Analysis) และการวิเคราะห์เหตุการณ์แบบอิงทฤษฎี โดยนำข้อมูลมาเรียบเรียง จำแนก และตีความหมายเชื่อมโยงความสัมพันธ์และสร้างข้อสรุป เพื่อตอบคำถามตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกร่วมกับสื่อออนไลน์โดยใช้กาพย์ยานี 11 จากเรื่องราวในท้องถิ่นเพื่อสร้างเสริมทักษะการเรียนรู้ เรื่อง การอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนเทศบาล 2 (อ่อนอุทิศ) ผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัย มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ผลการสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกร่วมกับสื่อออนไลน์โดยใช้กาพย์ยานี 11 จากเรื่องราวในท้องถิ่นเพื่อสร้างเสริมทักษะการเรียนรู้ เรื่อง การอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนเทศบาล 2 (อ่อนอุทิศ) พบว่า

1.1 ผลการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานจากเอกสารและบุคคลของรูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกร่วมกับสื่อออนไลน์โดยใช้กาพย์ยานี 11 จากเรื่องราวในท้องถิ่นเพื่อสร้างเสริมทักษะการเรียนรู้ เรื่อง การอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียน

เทศบาล 2 (อ่อนอุทิศ) พบว่า ผู้วิจัยได้รูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกร่วมกับสื่อออนไลน์โดยใช้กาพย์ยานี 11 จากเรื่องราวในท้องถิ่นเพื่อสร้างเสริมทักษะการเรียนรู้ เรื่อง การอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนเทศบาล 2 (อ่อนอุทิศ) มี 5 องค์ประกอบ ดังนี้ 1) ขั้นกระตุ้นความสนใจ (Motivation : M) 2) ขั้นเรียนรู้เนื้อหาใหม่ (New Content : N) 3) ขั้นลงมือปฏิบัติ (Practice : P) ประกอบด้วย 3 กิจกรรม คือ 3.1) กิจกรรมอ่านละเอียด (Read : R1) 3.2) กิจกรรมจดบันทึก (Record : R2) 3.3) กิจกรรมเขียนสรุปใจความสำคัญ (Recite : R3) 4) ขั้นนำเสนอ (Presentation : P) และ 5) ขั้นประเมินผล (Evaluation : E)

1.2 ผลการประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกร่วมกับสื่อออนไลน์โดยใช้กาพย์ยานี 11 จากเรื่องราวในท้องถิ่นเพื่อสร้างเสริมทักษะการเรียนรู้ เรื่อง การอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนเทศบาล 2 (อ่อนอุทิศ) พบว่า รูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกร่วมกับสื่อออนไลน์โดยใช้กาพย์ยานี 11 จากเรื่องราวในท้องถิ่นเพื่อสร้างเสริมทักษะการเรียนรู้ เรื่อง การอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนเทศบาล 2 (อ่อนอุทิศ) ตามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญและครูผู้สอนในโรงเรียนเทศบาล 2 มีผลประเมินโดยรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก

2. ผลการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกร่วมกับสื่อออนไลน์โดยใช้กาพย์ยานี 11 จากเรื่องราวในท้องถิ่นเพื่อสร้างเสริมทักษะการเรียนรู้ เรื่อง การอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนเทศบาล 2 (อ่อนอุทิศ) พบว่า

2.1 ผลการทดลองใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกร่วมกับสื่อออนไลน์โดยใช้กาพย์ยานี 11 จากเรื่องราวในท้องถิ่นเพื่อสร้างเสริมทักษะการเรียนรู้ เรื่อง การอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนเทศบาล 2 (อ่อนอุทิศ) (Implement : I) หลังเรียน (mean = 24.75) สูงกว่าก่อนเรียน (mean = 15.90) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2.2 ผลการประเมินประสิทธิผลของรูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกร่วมกับสื่อออนไลน์โดยใช้กาพย์ยานี 11 จากเรื่องราวในท้องถิ่นเพื่อสร้างเสริมทักษะการเรียนรู้ เรื่อง การอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนเทศบาล 2 (อ่อนอุทิศ) (Evaluation : E) หลังเรียน (mean = 25.30) สูงกว่าก่อนเรียน (mean = 16.70) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และมีความพึงพอใจต่อการอ่านจับใจความ จากเรื่องราวในท้องถิ่นที่เรียนด้วยรูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนา การอ่านจับใจความ กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก (mean = 4.25)

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัย เรื่อง การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกร่วมกับสื่อออนไลน์โดยใช้กาพย์ยานี 11 จากเรื่องราวในท้องถิ่นเพื่อสร้างเสริมทักษะการเรียนรู้ เรื่อง การอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนเทศบาล 2 (อ่อนอุทิศ) ผู้วิจัยอภิปรายดังนี้

1. การสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกร่วมกับสื่อออนไลน์โดยใช้กาพย์ยานี 11 จากเรื่องราวในท้องถิ่นเพื่อสร้างเสริมทักษะการเรียนรู้ เรื่อง การอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนเทศบาล 2 (อ่อนอุทิศ) จากการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานจากเอกสารและบุคคลของรูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกร่วมกับสื่อออนไลน์โดยใช้กาพย์ยานี 11 จากเรื่องราวในท้องถิ่นเพื่อสร้างเสริมทักษะการเรียนรู้ เรื่อง การอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนเทศบาล 2 (อ่อนอุทิศ) พบว่า ผู้วิจัยได้รูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกร่วมกับสื่อออนไลน์โดยใช้กาพย์ยานี 11 จากเรื่องราวในท้องถิ่นเพื่อสร้างเสริมทักษะการเรียนรู้ เรื่อง การอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนเทศบาล 2 (อ่อนอุทิศ) มีรายละเอียด ดังนี้ 1) ขั้นกระตุ้นความสนใจ (Motivation : M) 2) ขั้นเรียนรู้เนื้อหาใหม่ (New Content : N) 3) ขั้นลงมือปฏิบัติ (Practice : P) ประกอบด้วย 3 กิจกรรม คือ 3.1) กิจกรรมอ่านละเอียด (Read : R1) 3.2) กิจกรรมจดบันทึก (Record : R2) 3.3) กิจกรรมเขียนสรุปใจความสำคัญ (Recite : R3) 4) ขั้นนำเสนอ (Presentation : P) และ 5) ขั้นประเมินผล (Evaluation : E) และการประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกร่วมกับสื่อออนไลน์โดยใช้กาพย์ยานี 11 จากเรื่องราวในท้องถิ่นเพื่อสร้างเสริมทักษะการเรียนรู้ เรื่อง การอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนเทศบาล 2 (อ่อนอุทิศ) โดยใช้แบบประเมินความสอดคล้องความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ ได้ค่าดัชนีความสอดคล้องอยู่ระหว่าง 0.80-1.00 และรูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกร่วมกับสื่อออนไลน์โดยใช้กาพย์ยานี 11 จากเรื่องราวในท้องถิ่นเพื่อสร้างเสริมทักษะการเรียนรู้ เรื่อง การอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนเทศบาล 2 (อ่อนอุทิศ) ตามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญได้ค่าดัชนีความสอดคล้องอยู่ระหว่าง 0.80-1.00 และผลการประเมินความคิดเห็นของครูผู้สอนในโรงเรียนเทศบาล 2 มีผลประเมินโดยรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เริ่มต้นจากการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และบุคคล รวมถึงการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับสภาพปัจจุบัน ความต้องการจำเป็น เพื่อกำหนดเป็นหลักการ วัตถุประสงค์และองค์ประกอบอื่น ๆ ของรูปแบบรูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกร่วมกับสื่อออนไลน์การใช้กาพย์ยานี 11 ให้สอดคล้องสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบก่อนนำไปใช้จริง ซึ่งรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นในครั้งนี้มี

การวางรูปแบบการจัดการเรียนรู้ไว้อย่างเป็นระบบ สอดคล้องและมีความสัมพันธ์กันในแต่ละขั้นตอน ซึ่งได้มีการตรวจสอบคุณภาพจากผู้เชี่ยวชาญแล้วได้ค่าความสอดคล้องในระดับมากจึงทำให้รูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกร่วมกับสื่อออนไลน์โดยใช้กายยานี 11 จากเรื่องราวในท้องถิ่นเพื่อสร้างเสริมทักษะการเรียนรู้ เรื่อง การอ่านจับใจความ มีประสิทธิภาพสอดคล้องกับแนวคิดของทีศนา แคมมณี (2552) ที่สรุปว่า กระบวนการที่จำเป็นในการสร้างระบบ คือการกำหนดจุดมุ่งหมายของระบบการศึกษาหลักการทฤษฎีแนวคิดสภาพการณ์และปัญหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง การกำหนดองค์ประกอบของระบบและการจัดความสัมพันธ์ขององค์ประกอบ การเขียนผังระบบ การทดลองใช้ระบบ การประเมินผลระบบและการปรับปรุงระบบ ผู้วิจัยสามารถสรุปขอบข่ายตามขั้นตอน 5 ขั้นตอน ประกอบด้วย ขั้นที่ 1 การวิเคราะห์ระบบ (Analysis) เป็นการนำระบบเดิมที่ปรากฏอยู่ตามสภาพจริงในปัจจุบันมาวิเคราะห์ เช่น ข้อมูลพื้นฐานเชิงนโยบายเป้าหมายสภาพบริบทต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบระบบ การจัดการเรียนรู้กับสภาพที่คาดหวังเพื่อศึกษาปัญหาความต้องการและจุดบกพร่องต่าง ๆ รวมถึงการสำรวจทรัพยากรที่มีอยู่และที่ต้องการ เพื่อนำมาเติมเต็มในการพัฒนาเพื่อช่วยทำให้ระบุเป้าหมายและผลลัพธ์ที่พึงประสงค์ในการพัฒนาที่ชัดเจนในขั้นต่อไป ขั้นที่ 2 การออกแบบ (Design) เป็นการรวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ ที่ได้จากการวิเคราะห์ในขั้นแรกมาเป็นเป้าหมายในการพัฒนาซึ่งได้มีการระบุเงื่อนไขที่จะทำมาออกแบบระบบการจัดการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับสิ่งที่ จะพัฒนาให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุดในการใช้ ขั้นที่ 3 การพัฒนา (Development) เป็นการพิจารณาเลือกทรัพยากรการเรียนรู้ที่มีอยู่รวมถึงการเลือกและพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องและการพัฒนาเครื่องมือต่าง ๆ เพื่ออำนวยความสะดวกในการจัดการเรียนรู้ให้บรรลุตามเป้าหมายโดยสะท้อนให้เห็นองค์ประกอบ 3 ส่วนได้แก่ สิ่งนำเข้า/ตัวป้อน (Input) กระบวนการ (Process) ผลผลิต/ผลลัพธ์ (Output) โดยมีกลไกการควบคุม (Control) เพื่อตรวจสอบกระบวนการให้มีประสิทธิภาพและมีการให้ข้อมูลป้อนกลับ (Feedback) ขั้นที่ 4 การนำไปใช้ (Implementation) เป็นการนำแบบที่พัฒนาไปทดลองใช้เพื่อทดสอบวางระบบการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นว่าใช้ได้ผลตามที่คาดหวังเพียงใดและขั้นที่ 5 การประเมิน (Evaluation) เป็นการประเมิน 2 ส่วนคือประเมินผลระหว่างดำเนินการ (Formative Evaluation) และประเมินผลรวม (Summative Valuation) ทั้งระบบเพื่อนำมาปรับปรุงและพัฒนาและสอดคล้องกับแนวคิดของ Joyce, B., Weil, M. & Calhoun, E. (2009) ที่สรุปว่า การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพนั้น ทุกส่วนต้องมีความสัมพันธ์กันไม่ว่าจะเป็นองค์ประกอบต่าง ๆ ของแบบแผน การจัดการเรียนรู้หรือกิจกรรมการเรียนรู้ ในส่วนของหลักการ วัตถุประสงค์ กระบวนการจัดการเรียนรู้ บทบาทผู้สอนและ ผู้เรียน และการวัดและประเมินผล ต้องผ่านขั้นตอนการสร้างและพัฒนาอย่าง

เป็นระบบจึงจะทำให้ รูปแบบการจัดการเรียนรู้นั้นมีประสิทธิภาพ ดังนั้นเห็นได้ว่า การพัฒนา รูปแบบการจัดการเรียนรู้ อย่างเป็นระบบจะช่วยให้การนำรูปแบบการจัดการเรียนรู้ไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพเช่นเดียวกัน ทั้งนี้สอดคล้องกับสรินทร์ นิลสุวรรณ (2561) ที่กล่าวว่า การตื่นตัวในการจัดการศึกษาเกี่ยวกับท้องถิ่นกันอย่างกว้างขวาง เพื่อให้เข้าใจสภาพท้องถิ่นในจังหวัดของตนเอง เรียนรู้และศึกษาใกล้ตัว เพื่อให้นักเรียนเกิดความเข้าใจและมีความภาคภูมิใจในท้องถิ่นที่ตนอาศัยอยู่ พร้อมทั้งมีความรักและความภาคภูมิใจในท้องถิ่นในการอยู่ร่วมกัน ช่วยกันอนุรักษ์สถานที่สำคัญในท้องถิ่นจังหวัดของตนและยังเป็นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นของตนอย่างเป็นประโยชน์ แท้จริง คลอดจนการฝึกฝนให้มีพฤติกรรมที่เป็นพื้นฐานของการเรียนภาคปฏิบัติอันจะเป็นการช่วยให้ผู้เรียนมีความสามารถแก้ปัญหาในท้องถิ่นได้ ประกอบกับนักเรียนส่วนใหญ่เป็นเด็กในพื้นที่ ที่อาศัยอยู่ในจังหวัดสงขลาจากการที่นำบทความเกี่ยวกับคำขวัญของจังหวัดสงขลา มาใช้ในการเรียนการสอนส่งผลให้นักเรียนเกิดความความภาคภูมิใจในท้องถิ่น รู้สึกชื่นชม ยกย่อง เห็นคุณค่าในท้องถิ่นของตนเองและสังคมและสอดคล้องกับงานวิจัยของภัทราดา เอี่ยมบุญญฤทธิ์ (2567) พบว่า 1) ผลการศึกษาทักษะการคิดสร้างสรรค์ จากการทำแบบประเมิน พบว่า นักเรียนส่วนใหญ่มีระดับการคิดสร้างสรรค์อยู่ในเกณฑ์เฉลี่ย จากแบบสังเกตพฤติกรรมทักษะการคิดสร้างสรรค์ในภาพรวมมีคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง และผลการสนทนากลุ่มพบว่าปัจจัยที่มีผลต่อทักษะการคิดสร้างสรรค์ คือ สภาพแวดล้อม ประสบการณ์ในชีวิต ประจำวัน และทักษะชีวิต 2) รูปแบบการจัดการเรียนรู้ มี 7 องค์ประกอบ และ 3 ขั้นตอนหลัก องค์ประกอบ ได้แก่ 1) วิเคราะห์ผู้เรียน 2) วัตถุประสงค์การเรียนรู้ 3) กำหนดบทบาทของครูและนักเรียน 4) เนื้อหาการจัดการเรียนรู้ 5) วิธีการและขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ 6) สื่อและกิจกรรม 7) การประเมินผลและปรับปรุง และ ขั้นตอนหลัก ได้แก่ 1) ขั้นเตรียมความพร้อม 1.1) เตรียมความพร้อมของนักเรียน 1.2) จัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ 2) ขั้นดำเนินการจัดการเรียนรู้ 2.1) ดำเนินการจัดการเรียนรู้ตามแผน 2.2) การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล 2.3) การสื่อสารและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 3) ขั้นประเมินผล 3.1) ประเมินผลหลังได้รับการจัดการเรียนรู้ 3.2) และการประเมินรับรองรูปแบบการจัดการเรียนรู้ โดยผู้ทรงคุณวุฒิ มีคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก

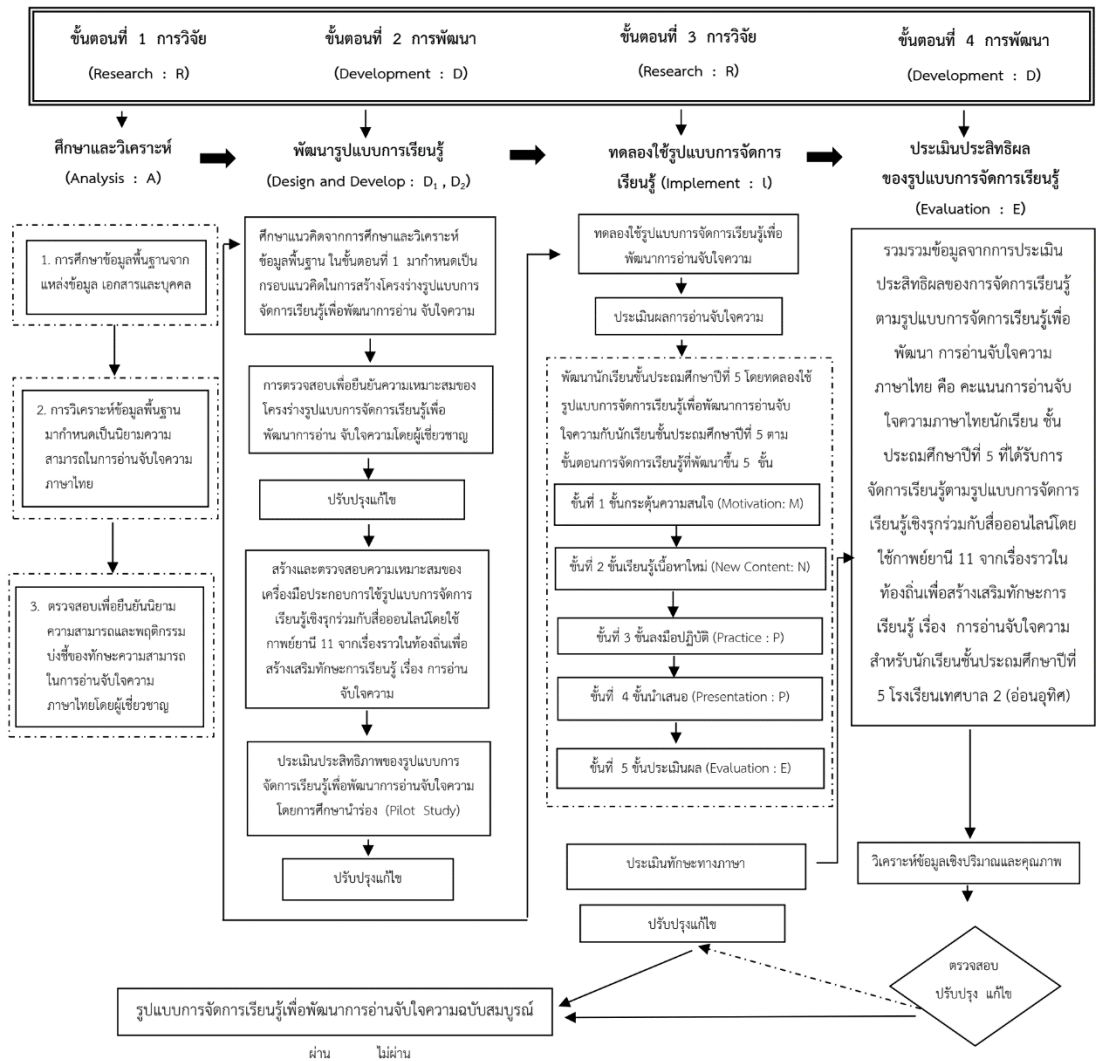
2. การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกร่วมกับสื่อออนไลน์โดยใช้กาพย์ยานี 11 จากเรื่องราวในท้องถิ่นเพื่อสร้างเสริมทักษะการเรียนรู้ เรื่อง การอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนเทศบาล 2 (อ่อนอุทิศ) พบว่า การทดลองใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกร่วมกับสื่อออนไลน์โดยใช้กาพย์ยานี 11 จากเรื่องราวในท้องถิ่นเพื่อสร้างเสริมทักษะการเรียนรู้ เรื่อง การอ่านจับใจความ โดยการทดสอบด้วยแบบทดสอบการอ่านจับใจความภาษาไทย

จากเรื่องราวในท้องถิ่น โดยใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกร่วมกับสื่อออนไลน์โดยใช้กาพย์ยานี 11 จากเรื่องราวในท้องถิ่นเพื่อสร้างเสริมทักษะการเรียนรู้ เรื่อง การอ่านจับใจความ พบว่า หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และการประเมินประสิทธิผลของรูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกร่วมกับสื่อออนไลน์โดยใช้กาพย์ยานี 11 จากเรื่องราวในท้องถิ่นเพื่อสร้างเสริมทักษะการเรียนรู้ เรื่อง การอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนเทศบาล 2 (อ่อนอุทิศ) (Evaluation : E) ด้วยแบบทดสอบการอ่านจับใจความภาษาไทย จากเรื่องราวในท้องถิ่น โดยใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกร่วมกับสื่อออนไลน์โดยใช้กาพย์ยานี 11 จากเรื่องราวในท้องถิ่นเพื่อสร้างเสริมทักษะการเรียนรู้ เรื่อง การอ่านจับใจความ พบว่า หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และการประเมินความพึงพอใจของนักเรียนประถมศึกษาปีที่ 5 ที่มีต่อการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกร่วมกับสื่อออนไลน์โดยใช้กาพย์ยานี 11 จากเรื่องราวในท้องถิ่นเพื่อสร้างเสริมทักษะการเรียนรู้ เรื่อง การอ่านจับใจความ โดยใช้แบบสอบถาม พบว่า นักเรียนประถมศึกษาปีที่ 5 มีความพึงพอใจต่อการอ่านจับใจความ จากเรื่องราวในท้องถิ่นที่เรียนด้วยรูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนา การอ่านจับใจความ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้เพราะรูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกร่วมกับสื่อออนไลน์โดยใช้กาพย์ยานี 11 จากเรื่องราวในท้องถิ่นเพื่อสร้างเสริมทักษะการเรียนรู้ เรื่อง การอ่านจับใจความ เป็นการสร้างเสริมทักษะการอ่านจับใจความของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โดยการจัดการเรียนรู้เชิงรุกร่วมกับสื่อออนไลน์โดยใช้กาพย์ยานี 11 จากเรื่องราวในท้องถิ่น ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น เป็นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีการตอบสนองทักษะการอ่านจับใจความของนักเรียน ซึ่งการใช้สื่อออนไลน์ ในการจัดการเรียนรู้ นักเรียนสามารถเลือกเรียนในเนื้อหาสิ่งที่สนใจและกลับมาทบทวนเนื้อหาและสามารถเรียนรู้ได้ทุกที่ทุกเวลาและสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันที่ตอบสนอง และการใช้เรื่องราวในท้องถิ่นเป็นเนื้อหาในการจัดการเรียนรู้ทำให้นักเรียนเกิดความเข้าใจและมีความภาคภูมิใจในท้องถิ่นที่ตนอาศัยนั้น สอดคล้องกับสรินทร์ นิลสุวรรณ (2561) ที่กล่าวว่า การตื่นตัวในการจัดการศึกษาเกี่ยวกับท้องถิ่นกันอย่างกว้างขวาง เพื่อให้เข้าใจสภาพท้องถิ่นในจังหวัดของตนเอง เรียนรู้และศึกษาใกล้ตัว เพื่อให้นักเรียนเกิดความเข้าใจและมีความภาคภูมิใจในท้องถิ่นที่ตนอาศัยอยู่ พร้อมทั้งมีความรักและความภาคภูมิใจในท้องถิ่นในการอยู่ร่วมกัน ช่วยกันอนุรักษ์สถาที่สำคัญในท้องถิ่น จังหวัดของตนและยังเป็นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นของตนอย่างเป็นประโยชน์แท้จริง ตลอดจนการฝึกฝนให้มีพฤติกรรมที่เป็นพื้นฐานของการเรียนภาคปฏิบัติอันจะเป็นการช่วยให้ผู้เรียนมีความสามารถแก้ปัญหาในท้องถิ่นได้ ประกอบกับนักเรียนส่วนใหญ่เป็นเด็กในพื้นที่ ที่อาศัยอยู่ในจังหวัดสงขลาจากการที่นำบทความเกี่ยวกับคำขวัญของจังหวัดสงขลา มาใช้ในการเรียนการสอน

ส่งผลให้นักเรียนเกิดความความภาคภูมิใจในท้องถิ่น รู้สึกชื่นชม ยกย่อง เห็นคุณค่าในท้องถิ่นของตนเองและสังคม และสอดคล้องกับงานวิจัยของพิพิธธนวิ สมคะเณย์ (2565) พบว่า การนำรูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกไปทดลองใช้ พฤติกรรมการเรียนรู้เชิงรุกของนักเรียนกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001 โดยพฤติกรรมการเรียนรู้เชิงรุกของนักเรียนกลุ่มทดลองที่ครูผู้สอนจัดการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุก มีค่าเฉลี่ยสูงกว่ากลุ่มควบคุมที่ครูผู้สอนจัดการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบปกติ และนักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบการเรียนรู้เชิงรุกมีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้เชิงรุกในภาพรวมอยู่ในระดับดี

องค์ความรู้ใหม่

การพัฒนาแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกร่วมกับสื่อออนไลน์โดยใช้กาพย์ยานี 11 จากเรื่องราวในท้องถิ่นเพื่อสร้างเสริมทักษะการเรียนรู้ เรื่อง การอ่านจับใจความ พบว่า รูปแบบการจัดการเรียนรู้ดังกล่าว สามารถพัฒนาความสามารถในการอ่านจับใจความและสามารถพัฒนาได้ด้วยการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมและสถานศึกษาสามารถนำรูปแบบการจัดการเรียนรู้ดังกล่าว ไปใช้การฝึกอบรมครูทั้งในด้านความรู้ความเข้าใจ ความสามารถในการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ ความสามารถในการจัดการเรียนรู้และความคิดเห็นที่ดีต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้ดังกล่าว ผ่านการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานและการประเมินความเหมาะสมจากผู้เชี่ยวชาญที่มีความเชี่ยวชาญและคุณวุฒิที่เหมาะสมและครูผู้สอนโรงเรียนเทศบาล 2 (อ่อนอุทิศ) จนสามารถนำไปทดลองใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกร่วมกับสื่อออนไลน์โดยใช้กาพย์ยานี 11 จากเรื่องราวในท้องถิ่นเพื่อสร้างเสริมทักษะการเรียนรู้ เรื่อง การอ่านจับใจความ ส่งผลให้นักเรียนมีความสามารถในการอ่านจับใจความเพิ่มขึ้นและมีผลประสิทธิผลการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกร่วมกับสื่อออนไลน์โดยใช้กาพย์ยานี 11 จากเรื่องราวในท้องถิ่นเพื่อสร้างเสริมทักษะการเรียนรู้ เรื่อง การอ่านจับใจความ ของนักเรียนมีความสามารถในการอ่านจับใจความหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนและนักเรียนมีความพึงพอใจต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกร่วมกับสื่อออนไลน์โดยใช้กาพย์ยานี 11 จากเรื่องราวในท้องถิ่นเพื่อสร้างเสริมทักษะการเรียนรู้ เรื่อง การอ่านจับใจความ ในภาพรวมอยู่ในระดับมากจนได้รูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกร่วมกับสื่อออนไลน์โดยใช้กาพย์ยานี 11 จากเรื่องราวในท้องถิ่นเพื่อสร้างเสริมทักษะการเรียนรู้ เรื่อง การอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนเทศบาล 2 (อ่อนอุทิศ) ดังภาพที่ 1 ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบการพัฒนาแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกร่วมกับสื่อออนไลน์โดยใช้กายพยานี 11 จากเรื่องราวในท้องถิ่นเพื่อสร้างเสริมทักษะการเรียนรู้ เรื่อง การอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนเทศบาล 2 (อ่อนอุทิศ)

จากภาพที่ 1 สามารถอธิบายได้ว่า รูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกร่วมกับสื่อออนไลน์โดยใช้กายพยานี 11 จากเรื่องราวในท้องถิ่นเพื่อสร้างเสริมทักษะการเรียนรู้ เรื่อง การอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนเทศบาล 2 (อ่อนอุทิศ) คือ กระบวนการจัดการเรียนการสอนสำหรับนักเรียนที่พัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาการอ่านจับใจความ จากเรื่องราวในท้องถิ่นที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ประกอบด้วย แบบแผนการดำเนินการจัดกิจกรรม

การเรียนรู้เพื่อพัฒนาการอ่านจับใจความ จากเรื่องราวในท้องถิ่น ที่ได้รับการจัดเป็นระบบอย่างสัมพันธ์และสอดคล้องกับทฤษฎี หลักการ การเรียนรู้ที่มีความหมาย การสร้างความรู้ด้วยตนเอง การจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาการอ่านจับใจความ จากเรื่องราวในท้องถิ่น จนได้ผลการค้นพบว่า เป็นวิธีการที่สามารถใช้ในการพัฒนาพัฒนาการอ่านเพื่อจับใจความ ประกอบด้วยการจัดกิจกรรม การเรียนรู้ตามขั้นตอน ต่อไปนี้ 1) ขั้นกระตุ้นความสนใจ (Motivation : M) 2) ขั้นเรียนรู้เนื้อหาใหม่ (New Content : N) 3) ขั้นลงมือปฏิบัติ (Practice : P) โดยมีกิจกรรมย่อย 3 กิจกรรม คือ 3.1) กิจกรรมอ่านละเอียด (Read : R1) 3.2) กิจกรรมจดบันทึก (Record : R2) และ 3.3) กิจกรรมเขียนสรุปใจความสำคัญ (Recite : R3) 4) ขั้นนำเสนอ (Presentation : P) และ 5) ขั้นประเมินผล (Evaluation : E)

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. โรงเรียนเทศบาล 2 (อ่อนอุทิศ) ควรได้กำหนดนโยบาย และแนวทางการพัฒนาความสามารถในการอ่านจับใจความด้วยการให้ความรู้ และการปฏิบัติแก่พ่อแม่ ผู้ปกครอง ครู และผู้เกี่ยวข้องอย่างทั่วถึง
2. โรงเรียนเทศบาล 2 (อ่อนอุทิศ) ควรได้นำความสามารถในการอ่านจับใจความของนักเรียน มากำหนดไว้ในคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของหลักสูตรการศึกษา เนื่องจากผลการวิจัยพบว่า นักเรียนมีความสามารถในการอ่านจับใจความและสามารถพัฒนาได้ด้วยการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม
3. โรงเรียนเทศบาล 2 (อ่อนอุทิศ) ควรมีการกำหนดแนวทางการฝึกอบรมครูทั้งในด้านความรู้ความเข้าใจ ความสามารถในการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ ความสามารถในการจัดการเรียนรู้และความคิดเห็นที่ดีต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกร่วมกับสื่อออนไลน์โดยใช้กาพย์ยานี 11 จากเรื่องราวในท้องถิ่นเพื่อสร้างเสริมทักษะการเรียนรู้ เรื่อง การอ่านจับใจความ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนเทศบาล 2 (อ่อนอุทิศ)

เอกสารอ้างอิง

- กนกวรรณ ภูทิม. (2560). การศึกษาความสามารถในการอ่านจับใจความและการเขียนสื่อความวิชาภาษาไทยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โดยการประยุกต์ใช้การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิค CIRC ร่วมกับการสอนอ่านแบบปฏิบัติการ. (วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2560). หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551. (ฉบับปรับปรุง 2560). (อัดสำเนา) .
- ทิตนา แคมมณี. (2552). รูปแบบการเรียนการสอน: ทางเลือกที่หลากหลาย. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทิตนา แคมมณี. (2562). ศาสตร์การสอน : องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ. (พิมพ์ครั้งที่ 23). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิพิธธนาดี สมคะณย์.(2565). การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุก สำหรับครูผู้สอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาภาพลินธุ์. (ดุษฎีนิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ภัทรดา เอี่ยมบุญญฤทธิ์. (2567). การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ Active Learning โดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในรายวิชาภาษาไทยเพื่อเสริมสร้างทักษะการคิดสร้างสรรค์ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนสาธิต “พิบูลบำเพ็ญ” มหาวิทยาลัยบูรพา. *HRD journal*, 15(1), 65-79.
- รสรินทร์ นิลสุวรรณ. (2561). ผลการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษด้วยวิธีสอนอ่านแบบ PANORAMA โดยใช้เรื่องราวในท้องถิ่นจังหวัดสงขลา ที่มีต่อการอ่านเพื่อความเข้าใจและความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5. (วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- โรงเรียนเทศบาล 2 (อ่อนอุทิศ). (2565). รายงานการประเมินตนเองโรงเรียนเทศบาล 2 (อ่อนอุทิศ) ปีการศึกษา 2565. (อัดสำเนา)
- วิทยากร เชียงกุล. (2559). รายงานสภาวะการศึกษาไทย ปี 2557/2558 จะปฏิรูปการศึกษาไทยให้ทันโลกในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างไร. กรุงเทพฯ : สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.

- สร้อยอุทัย แก้วศรีไตร. (2563). *การพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้ภาษาไทยเพื่อ การสื่อสาร เรื่อง คำและหน้าที่ของคำโดยใช้การจัดการเรียนรู้เชิงรุกสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6*. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.
- สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา. (2551). *แนวทางการบริหารจัดการหลักสูตรตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*. กรุงเทพฯ : ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- Joyce, B., Weil, M. & Calhoun, E. (2009). *Models of Teaching*. Boston, MA : Pearson Education.

การวิเคราะห์พฤติกรรมผู้สูงอายุเพื่อจัดชุดกิจกรรมฟื้นฟูที่เหมาะสมด้วยเทคนิคการ ทำเหมืองข้อมูล

Elderly Behavior Analysis to Organize Appropriate Rehabilitation Activity
Packages Using Data Mining Techniques

ภุริทัต ศรีวัฒนะ¹ และพงศ์กร จันทราช²

Phurithat Sriwattana and Pongkorn Chantaraj

Received: September 09, 2024

Revised: January 21, 2025

Accepted: January 28, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาและรวบรวมข้อมูลกิจกรรมฟื้นฟูสำหรับผู้สูงอายุในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ และ 2) จัดกลุ่มกิจกรรมฟื้นฟูที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุด้วยเทคนิค K-Mode Clustering เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้สูงอายุ 400 คน จาก 4 ชุมชนในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ใช้วิธีการสุ่มแบบแบ่งชั้นภูมิ เก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาและมีความเชื่อมั่น 0.90 วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา การทดสอบไคสแควร์ และการวิเคราะห์การจัดกลุ่มด้วยเทคนิค K-Mode Clustering ผลการวิจัย พบว่า 1) ผู้สูงอายุมีความต้องการกิจกรรมที่หลากหลายตามปัจจัยพื้นฐานและสถานะสุขภาพ โดยแบ่งเป็น 5 กลุ่มกิจกรรมตามแนวคิด “5 สุข” ได้แก่ สุขสบาย สุขสนุก สุขสง่า สุขสว่าง และสุขสงบ และ 2) การจัดกลุ่มด้วยเทคนิค K-Mode Clustering แบ่งผู้สูงอายุออกเป็น 4 กลุ่มย่อยในแต่ละกลุ่มกิจกรรม โดยกลุ่มสุขสบายมีค่า Silhouette Score เฉลี่ย 0.182 และมีผู้สูงอายุร้อยละ 25.8 โดยร้อยละ 68.4 ชอบกิจกรรมออกกำลังกาย กลุ่มสุขสนุกมีค่า Silhouette Score เฉลี่ย 0.187 และมีผู้สูงอายุร้อยละ 19.4 โดยร้อยละ 71.2 ชอบกิจกรรมดนตรีและศิลปะ กลุ่มสุขสง่ามีค่า Silhouette Score เฉลี่ย 0.172 และมีผู้สูงอายุร้อยละ 16.1 โดยร้อยละ 64.3 ชอบกิจกรรมช่วยเหลือสังคม กลุ่มสุขสว่างมีค่า Silhouette Score เฉลี่ย 0.184 และมีผู้สูงอายุร้อยละ

¹⁻² มหาวิทยาลัยฟาร์อีสเทอร์น; The Far Eastern University

Corresponding author, e-mail: sj.srrhome@gmail.com

22.6 โดยร้อยละ 75.5 ชอบกิจกรรมเรียนรู้ และกลุ่มสุขสงบมีค่า Silhouette Score เฉลี่ย 0.175 และมีผู้สูงอายุร้อยละ 16.1 โดยร้อยละ 69.8 ชอบกิจกรรมผ่อนคลายจิตใจ

คำสำคัญ: การจัดกลุ่ม, กิจกรรมฟื้นฟู, ผู้สูงอายุ, 5 สุข

Abstract

The purposes of this research article were 1) to study and collect data on rehabilitation activities for the elderly in Mueang District, Chiang Mai Province; and 2) to organize appropriate rehabilitation activities for the elderly using the K-Mode Clustering technique. This was the survey research. The sample consisted of 400 elderly individuals from 4 communities in Mueang District, Chiang Mai Province. This survey study was conducted using a stratified random sampling technique. Data were collected using a content validity questionnaire with a reliability of 0.90. Data were analyzed using descriptive statistics, Chi-square, and clustering analysis using K-Mode Clustering technique. The research results found that 1) the elderly needed a variety of activities according to their basic factors and health status. They were divided into 5 activity groups based on the concept of “5 Happiness”: health, recreation, integrity, cognition, and peacefulness; 2) K-Mode Clustering technique divided the elderly into 4 subgroups in each activity group. The Health Group had an average Silhouette Score of 0.182 and consisted of 25.8% of the elderly, with 68.4% liking exercise activities. The Recreation Group had an average Silhouette Score of 0.187 and consisted of 19.4% of the elderly, with 71.2% enjoying music and art activities. The Integrity Group had an average Silhouette Score of 0.172 and consisted of 16.1% of the elderly, with 64.3% liking social service activities. The Cognition Group had an average Silhouette Score of 0.184 and consisted of 22.6% of the elderly, with 75.5% liking learning activities. And the Peacefulness Group had an average Silhouette Score of 0.175 and had 16.1 percent of the elderly, with 69.8 percent liking mental relaxation activities.

Keywords: group organization, rehabilitation activities, elderly, 5 dimensions of happiness

บทนำ

การเพิ่มขึ้นของประชากรผู้สูงอายุเป็นปรากฏการณ์สำคัญที่กำลังเกิดขึ้นทั่วโลก ส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจ สังคม และสาธารณสุข ในปี 2019 มีประชากรอายุ 65 ปีขึ้นไปทั่วโลกประมาณ 703 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 9 ของประชากรโลก และคาดการณ์ว่าจะเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 16 ในปี 2050 หรือประมาณ 1.5 พันล้านคน ในประเทศไทย การเพิ่มขึ้นของประชากรผู้สูงอายุเป็นไปอย่างรวดเร็วและชัดเจน ในปี 2564 ประเทศไทยจะมีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปคิดเป็นร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด หรือประมาณ 12 ล้านคน ทำให้ประเทศไทยเข้าสู่สังคมสูงอายุอย่างสมบูรณ์ (Aged Society) และคาดว่าจะเข้าสู่สังคมสูงอายุระดับสุดยอด (Super-aged Society) ในปี 2574 และจะมีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 28 ของประชากรทั้งหมด (Tang, B., Li, Z., Hu, S. & Xiong, J., 2022) การเพิ่มขึ้นของประชากรผู้สูงอายุส่งผลให้มีความเสี่ยงต่อการเกิดโรคเรื้อรังมากขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มอายุเกิน 65 ปี ซึ่งมีแนวโน้มเป็นโรคเบาหวาน ความดันโลหิตสูง และโรคหัวใจ ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตและการใช้ชีวิตประจำวันอย่างมีนัยสำคัญ โรคเรื้อรังและการเสื่อมสภาพของร่างกายเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุลดลง (Angeles, M., 2022) การจัดการและการดูแลสุขภาพที่เหมาะสมจึงเป็นสิ่งสำคัญเพื่อปรับปรุงและรักษาคุณภาพชีวิตในผู้สูงอายุ การให้คำปรึกษาและการสนับสนุนด้านจิตใจ รวมถึงการจัดกิจกรรมทางกายและการออกกำลังกายที่เหมาะสมสามารถช่วยลดความเสี่ยงและปรับปรุงสุขภาพของผู้สูงอายุได้ (Sim, J.E., Yang, Y.S., Jeong, Y.J., Park, S.H. & Park, B.S., 2024) การจัดการและการดูแลสุขภาพที่เหมาะสมจึงเป็นสิ่งสำคัญเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ การให้คำปรึกษาและการสนับสนุนด้านจิตใจ รวมถึงการจัดกิจกรรมทางกายและการออกกำลังกายที่เหมาะสมสามารถช่วยลดความเสี่ยงและปรับปรุงสุขภาพของผู้สูงอายุได้ (Sim, J.E., Yang, Y.S., Jeong, Y.J., Park, S.H. & Park, B.S., 2024) อย่างไรก็ตาม การขาดข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับความต้องการและพฤติกรรมของผู้สูงอายุในแต่ละพื้นที่ ทำให้การจัดกิจกรรมและบริการยังไม่สามารถตอบสนองความต้องการที่แท้จริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การขาดข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับความต้องการและความชอบในการทำกิจกรรมของผู้สูงอายุ ส่งผลให้การจัดกิจกรรมและบริการไม่ตรงกับความต้องการที่แท้จริง นำไปสู่ปัญหาต่าง ๆ เช่น การจัดสรรทรัพยากรที่ไม่มีประสิทธิภาพ การขาดแรงจูงใจในการเข้าร่วมกิจกรรม และการพัฒนาโปรแกรมฟื้นฟูที่ไม่สอดคล้องกับความต้องการของแต่ละกลุ่ม การศึกษาในพื้นที่อื่น ๆ เช่น การประยุกต์ใช้หลักอายุสธรรมในตำบลหนองหอย ได้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการมีข้อมูลที่

ถูกต้องและละเอียดเพื่อการวางแผนและพัฒนากิจกรรมที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ (ทิพย์กานดา คันธวงศ์, 2563)

ข้อมูลมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาและปรับปรุงการให้บริการด้านสุขภาพ โดยเฉพาะในการดูแลผู้สูงอายุ ซึ่งข้อมูลไม่เพียงช่วยในการตัดสินใจเชิงนโยบาย แต่ยังช่วยในการปรับแต่งการดูแลให้เหมาะสมกับความต้องการเฉพาะบุคคลของผู้สูงอายุแต่ละราย การนำข้อมูลมาใช้อย่างมีประสิทธิภาพสามารถนำไปสู่การพัฒนาโปรแกรมและกิจกรรมที่ตอบสนองความต้องการของผู้สูงอายุได้อย่างแม่นยำมากขึ้น (Wei, H., 2022)

ด้วยเหตุนี้ การศึกษาวิจัยเพื่อรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์กิจกรรมพื้นฐานที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุในพื้นที่จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง โดยการใช้เทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูลสมัยใหม่จะช่วยให้สามารถจัดกลุ่มกิจกรรมและความต้องการของผู้สูงอายุได้อย่างมีประสิทธิภาพ นำไปสู่การพัฒนาโปรแกรมและกิจกรรมที่ตอบสนองความต้องการของผู้สูงอายุได้อย่างแท้จริง อันจะส่งผลต่อการยกระดับคุณภาพชีวิตและสุขภาวะของผู้สูงอายุในระยะยาวต่อไป

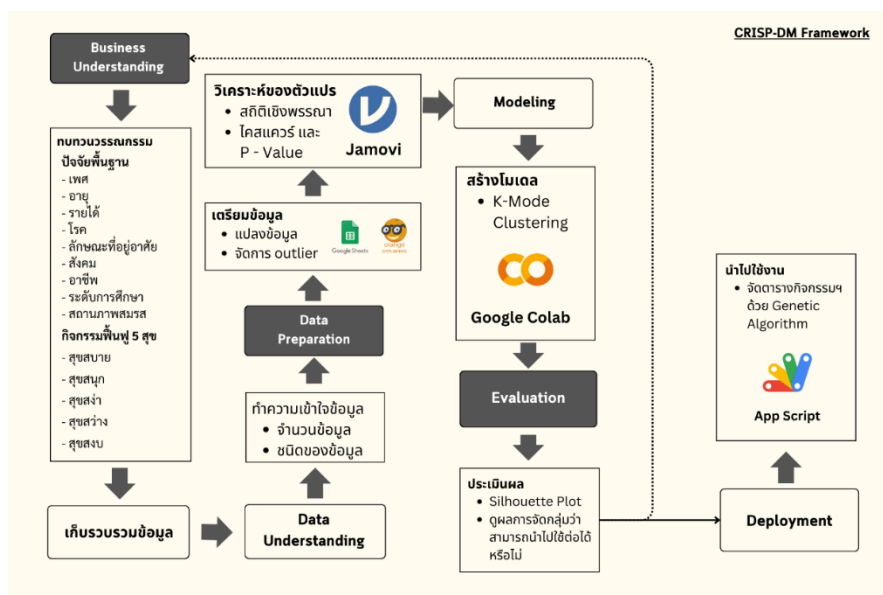
วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาและรวบรวมข้อมูลกิจกรรมพื้นฐานสำหรับผู้สูงอายุในอำเภอเมือง จังหวัด เชียงใหม่
2. เพื่อจัดกลุ่มกิจกรรมพื้นฐานที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุด้วยเทคนิค K-Mode Clustering

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำกระบวนการมาตรฐานสำหรับการทำเหมืองข้อมูล คือ CRISP-DM (Cross-Industry Standard Process for Data Mining) เป็นกรอบแนวคิดงานวิจัย และเลือกใช้เทคนิค K-Mode Clustering เนื่องจากข้อมูลส่วนใหญ่เป็นตัวแปรเชิงกลุ่ม (Categorical Variables) เช่น เพศ ระดับการศึกษา โรคประจำตัว และความชอบในกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งการใช้ K-Means Clustering ที่เป็นที่นิยมจะไม่เหมาะสม เนื่องจากเป็นเทคนิคที่ออกแบบมาเพื่อจัดกลุ่มข้อมูลเชิงปริมาณ โดย K-Mode Clustering จะใช้วิธีการวัดความเหมือน (Similarity) แทนการวัดระยะทาง (Distance) ระหว่างข้อมูล ทำให้สามารถจัดกลุ่มข้อมูลเชิงกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพ การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีร่วมกันในการตรวจสอบความเที่ยงตรงของการจัดกลุ่ม ประกอบด้วยการประเมินผลด้วย Silhouette Plot เพื่อวัดคุณภาพของการแบ่งกลุ่ม การทดสอบ

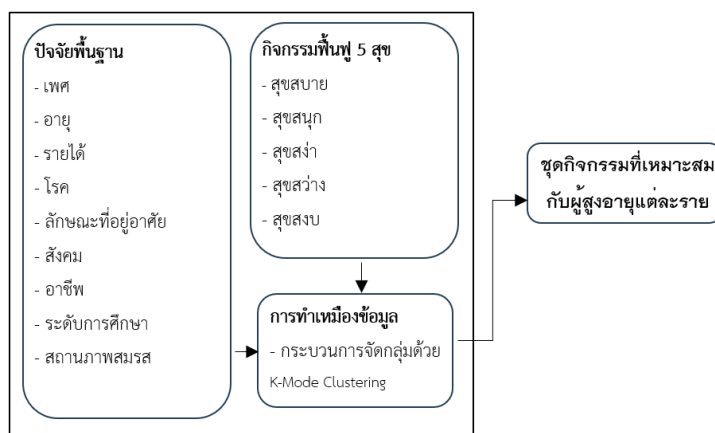
ความเสถียรของการจัดกลุ่มด้วยวิธี Bootstrap Validation การเปรียบเทียบผลการจัดกลุ่มกับวิธี Hierarchical Clustering โดยมีขั้นตอนดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 การทำความเข้าใจธุรกิจ (Business Understanding) จากการทบทวนวรรณกรรม พบว่าปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกกิจกรรมพื้นฐานสำหรับผู้สูงอายุประกอบไปด้วย 9 ปัจจัย คือ เพศ อายุ รายได้ โรค ลักษณะที่อยู่อาศัย สังคม อาชีพ ระดับการศึกษา และสถานภาพสมรส ส่วนกิจกรรมพื้นฐานที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ ประกอบไปด้วยกิจกรรม 5 ด้าน (5 สุข) ตามแนวคิดของกรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข (2565) ได้แก่ สุขสบาย สุขสนุก สุขสง่า สุขสว่าง และสุขสงบ โดยผู้วิจัยได้กำหนดกิจกรรมออกมาให้สอดคล้องกับแนวทางของกรมสุขภาพจิตเป็นกลุ่มละ 5 กิจกรรม รวมทั้งหมด 25 กิจกรรม ผู้วิจัยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของ Taro Yamane ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 และความคลาดเคลื่อนร้อยละ 5 จากประชากรผู้สูงอายุในจังหวัดเชียงใหม่ 416,884 คน ได้กลุ่มตัวอย่าง 400 คน (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2567) การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างใช้วิธีการสุ่มแบบแบ่งชั้นภูมิแบบหลายขั้นตอน (Multi-stage Stratified Random Sampling) โดยแบ่งชุมชนในอำเภอเมืองเชียงใหม่ออกเป็น 4 เขตตามลักษณะภูมิศาสตร์และประชากร ได้แก่ เขตเมืองชั้นใน เขตเมืองชั้นนอก เขตชานเมือง และเขตชุมชนแออัด จากนั้นสุ่มเลือกชุมชนจากแต่ละเขต เขตละ 1 ชุมชน และสุ่มเลือกผู้สูงอายุจากแต่ละชุมชนตามสัดส่วน

ประชากร ใช้เครื่องมือเก็บข้อมูลแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา มีค่าความเชื่อมั่น 0.90 ประกอบด้วยข้อมูลพื้นฐานและกิจกรรมที่ชื่นชอบของผู้สูงอายุ การเก็บข้อมูลดำเนินการโดยอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ที่ผ่านการอบรมการใช้แบบสอบถาม และการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุ เก็บข้อมูลช่วงมิถุนายนถึงกรกฎาคม มีการตรวจสอบความครบถ้วนและถูกต้องก่อนวิเคราะห์ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนาและอนุมาน ไคสแควร์วิเคราะห์ตัวแปรกำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 มีกระบวนการโดยสรุปดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนที่ 2 การทำความเข้าใจข้อมูล (Data Understanding) จากการเก็บข้อมูล 400 ชุด มี 310 ชุดที่สามารถนำมาใช้ในการวิเคราะห์ได้ เนื่องจากพบข้อมูลที่ไม่สมบูรณ์หรือไม่ถูกต้องในบางแบบสอบถาม การวิเคราะห์ข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง 310 คนแสดงให้เห็นถึงความหลากหลายในลักษณะทางประชากรศาสตร์ ผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบการกระจายตัวของข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนาและการวิเคราะห์การแจกแจงความถี่ พบว่าข้อมูลส่วนใหญ่มีการกระจายตัวแบบปกติ (Normal Distribution) ซึ่งสะท้อนถึงลักษณะเฉพาะของประชากรผู้สูงอายุในพื้นที่ศึกษา การวิเคราะห์เบื้องต้นแสดงให้เห็นว่าส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 60-69 ปี เป็นเพศหญิงมีรายได้ต่ำกว่า 10,000 บาท มีโรคทางระบบประสาทและสมอง และจบการศึกษาระดับประถมศึกษา อย่างไรก็ตามบางกลุ่มมีสัดส่วนที่น้อย เช่น ผู้มีรายได้สูงและผู้มีการศึกษาระดับสูง ซึ่งอาจสะท้อนถึงลักษณะเฉพาะของประชากรผู้สูงอายุในพื้นที่ศึกษา หรืออาจเป็นผลจากข้อจำกัดในการเก็บข้อมูล

ในขั้นตอนการเก็บแบบสอบถาม มีแบบสอบถามที่ใช้ได้ 310 ชุด จาก 400 ชุด เนื่องมาจากการเลือกตอบกิจกรรมที่ชอบแต่ไม่ตรงกับปัญหาสุขภาพ ในบางรายไม่มีการตอบคำถาม ทำให้ต้องมีการคัดแบบสอบถามออก ในส่วนของข้อมูลที่เหลือยังคงมีความหลากหลายและสามารถ

นำมาใช้ในการวิเคราะห์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ การกระจายตัวของข้อมูลส่วนใหญ่เป็นปกติ ในบางตัวแปรที่มีการกระจายตัวไม่สมมาตร มีการรวมกลุ่มข้อมูลที่มีน้อย เช่น อายุ 70-79 และ 80 ปีขึ้นไป ให้อยู่กลุ่มเดียวกัน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสามารถใช้ข้อมูลชุดนี้ในการวิเคราะห์ต่อไปได้ โดยคำนึงถึงข้อจำกัดที่พบในการแปลผลและสรุปผลการวิจัย

ขั้นตอนที่ 3 การเตรียมข้อมูล (Data Preparation) ในขั้นตอนการเตรียมข้อมูล ผู้วิจัยใช้ภาษา Python ร่วมกับไลบรารี Pandas ในการจัดการและแปลงข้อมูล เริ่มจากการนำเข้าข้อมูลจากไฟล์แบบสอบถามและเลือกคอลัมน์ที่เกี่ยวข้องกับ 25 กิจกรรม ดังตัวอย่างโค้ดในภาพที่ 3

```
import pandas as pd
df = pd.read_excel('questionnaire_data.xlsx')
activity_columns = df.columns[10:35] # คอลัมน์ K-AH
```

ภาพที่ 3 ตัวอย่างโค้ดสำหรับการนำเข้าข้อมูล

จากนั้นทำการแปลงโครงสร้างข้อมูลใหม่โดยแยกแถวข้อมูลสำหรับแต่ละกิจกรรมที่ผู้ตอบเลือก “Yes” โดยใช้โค้ดในภาพที่ 4

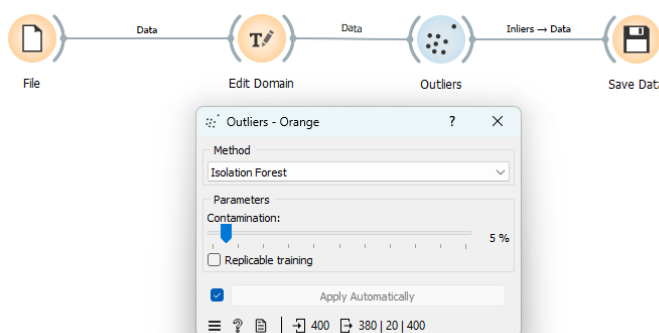
```
# สร้างแถวใหม่สำหรับแต่ละกิจกรรมที่เลือก
new_rows = []
for _, row in df.iterrows():
    for col in activity_columns:
        if row[col] == 'Yes':
            new_row = row.drop(activity_columns).to_dict()
            new_row['Activity'] = col
            new_rows.append(new_row)
```

ภาพที่ 4 ตัวอย่างโค้ดสำหรับการแปลงข้อมูล

กระบวนการแปลงโครงสร้างข้อมูลจะแยกแถวข้อมูลสำหรับแต่ละกิจกรรมที่ผู้ตอบเลือก “Yes” โดยใช้โค้ด ข้อมูลที่ได้จะถูกจัดเรียงใหม่ให้คอลัมน์ “Activity” อยู่ท้ายสุดและบันทึกเป็นไฟล์ CSV สำหรับการวิเคราะห์ในขั้นตอนต่อไป การจัดการข้อมูลด้วยวิธีนี้ช่วยให้ข้อมูลอยู่ในรูปแบบที่เหมาะสมสำหรับการวิเคราะห์ด้วยเทคนิค K-Mode Clustering แล้วทำการแปลงข้อมูลตัวเลขให้เป็นข้อความ ทำให้ง่ายต่อการวิเคราะห์และเข้าใจ จากนั้นจึงส่งออกไฟล์ข้อมูลในรูปแบบที่สามารถนำไปวิเคราะห์ต่อในโปรแกรมอื่น ๆ ได้ จากนั้นประมวลผลข้อมูลตามลำดับขั้นตอน โดยเริ่มจากการ

นำเข้าข้อมูลจากไฟล์แบบสอบถาม (File) ผ่านการปรับแต่งข้อมูลให้เหมาะสม (Edit Domain) และบันทึกผลลัพธ์ (Save Data) ผ่านโปรแกรม Orange Data Mining Tools จากนั้นผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่เตรียมไว้มาวิเคราะห์ด้วยโปรแกรม Jamovi ซึ่งเป็นโปรแกรมวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติที่ใช้งานง่ายและมีประสิทธิภาพ โดยใช้ Jamovi ในการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นโดยการหาค่า chi-square และ P-value

ในขั้นตอนการทำความสะอาดข้อมูล ผู้วิจัยได้เลือกใช้วิธี Isolation Forest ผ่าน Outlier Widget ใน Orange Data Mining เนื่องจากเป็นวิธีที่มีประสิทธิภาพในการระบุค่าผิดปกติสำหรับข้อมูลเชิงกลุ่ม โดยกำหนดค่าความเชื่อมั่นที่ร้อยละ 95 (ค่า Contamination เท่ากับร้อยละ 5) ตามคำแนะนำของ Smolen, T. & Benova, L. (2023) สำหรับการจัดการข้อมูลประเภท Categorical โดยการกำหนดจำนวนกลุ่มสำหรับ K-Mode Clustering พิจารณาจากสองปัจจัยหลักคือ ประสิทธิภาพทางสถิติและความเป็นไปได้ในการนำไปปฏิบัติ แม้ว่าการเพิ่มจำนวนกลุ่มจะส่งผลให้ค่า Silhouette Score สูงขึ้น แต่ข้อจำกัดด้านทรัพยากรของศูนย์ดูแลผู้สูงอายุ ทั้งในด้านบุคลากรและพื้นที่จัดกิจกรรม ทำให้สามารถดำเนินกิจกรรมได้ไม่เกิน 4 กลุ่มต่อช่วงเวลา ดังนั้นผู้วิจัยจึงเลือกการแบ่งเป็น 4 กลุ่ม ดังภาพที่ 5

ภาพที่ 5 การจัดการ outlier ด้วย Isolation Forest Method

การดำเนินการตามขั้นตอนนี้ช่วยให้ข้อมูลมีความพร้อมสำหรับการวิเคราะห์ในขั้นตอนถัดไป ซึ่งจะใช้โปรแกรม Jamovi ในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร ดังแสดงผลลัพธ์ในภาพที่ 6 การเชื่อมโยงระหว่างกระบวนการเตรียมข้อมูลและการวิเคราะห์นี้ช่วยให้การศึกษามีความต่อเนื่องและเป็นระบบ ทำให้สามารถติดตามและตรวจสอบความถูกต้องของผลการวิจัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ขั้นตอนที่ 4 การสร้างแบบจำลอง (Modeling) ในขั้นตอนการสร้างแบบจำลอง ผู้วิจัยใช้เทคนิคการจัดกลุ่มข้อมูล K-Mode เพื่อแบ่งผู้สูงอายุออกเป็นกลุ่มย่อยที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน โดยใช้ Google Colab โดยทดลองแบ่งกลุ่มด้วยจำนวนกลุ่มที่แตกต่างกัน และตัดสินใจเลือกใช้ 4 กลุ่มเพื่อให้เหมาะสมกับการนำไปใช้งานจริง การวิเคราะห์ทำโดยใช้ข้อมูลพื้นฐานของผู้สูงอายุ เช่น อายุ เพศ รายได้ และความชอบในกิจกรรมต่าง ๆ เป็นเกณฑ์ในการจัดกลุ่ม หลังจากได้ผลการแบ่งกลุ่มแล้ว ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ลักษณะเด่นของแต่ละกลุ่ม สร้างกราฟแสดงการกระจายตัวของข้อมูล และสรุปสถิติของแต่ละกลุ่ม

ขั้นตอนที่ 5 การประเมินผล (Evaluation) ในขั้นตอนการประเมินผล ใช้ Silhouette Plot ประเมินคุณภาพการแบ่งกลุ่ม ในการประเมินความเสถียรของการจัดกลุ่ม (Cluster Stability Analysis) ผู้วิจัยใช้เทคนิค Bootstrap Validation โดยเริ่มจากการสุ่มตัวอย่างข้อมูลซ้ำ (Bootstrap Sampling) จำนวน 100 ครั้ง แต่ละครั้งสุ่มข้อมูลร้อยละ 80 ของข้อมูลทั้งหมด จากนั้นทำการจัดกลุ่มด้วย K-Mode Clustering กับข้อมูลที่สุ่มได้แต่ละชุด และคำนวณค่า Jaccard Similarity Coefficient ระหว่างผลการจัดกลุ่มของแต่ละการสุ่ม เพื่อวัดความคล้ายคลึงของผลการจัดกลุ่ม สุดท้ายจึงหาค่าเฉลี่ย Jaccard Similarity Coefficient ของการสุ่มทั้งหมด โดยค่าที่สูงกว่า 0.75 จะแสดงถึงความเสถียรของการจัดกลุ่มที่ดี การวิเคราะห์ความเสถียรนี้จะช่วยยืนยันว่าผลการจัดกลุ่มมีความน่าเชื่อถือและไม่ได้เกิดจากความบังเอิญของข้อมูลชุดใดชุดหนึ่ง

ขั้นตอนที่ 6 การนำไปใช้งาน (Deployment) ผู้วิจัยจะนำผลการวิเคราะห์ไปประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมดูแลผู้สูงอายุ โดยการนำผลการแบ่งกลุ่มมาจัดตารางกิจกรรมรายสัปดาห์ที่ไม่ซ้ำซ้อนและเหมาะสมกับรายบุคคล ด้วยเทคนิค Genetic Algorithm ซึ่งจะเป็นหัวข้อสำหรับการศึกษาต่อในวิทยานิพนธ์

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาและรวบรวมข้อมูลกิจกรรมพื้นฐานสำหรับผู้สูงอายุในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ผู้สูงอายุมีความต้องการที่หลากหลายในการทำกิจกรรม โดยสามารถแบ่งออกเป็น 5 กลุ่มตามแนวคิด “5 สุข” ได้แก่ สุขสบาย สุขสนุก สุขสง่า สุขสว่าง และสุขสงบ แต่ละกลุ่มมีลักษณะและความต้องการเฉพาะที่แตกต่างกันดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของอาสาสมัครแบ่งตามกิจกรรม

ข้อมูลพื้นฐาน	จำนวน	ร้อยละ	χ^2	P
อายุ (ปี)				
60-69	170	54.8	92.5	<.001
70-79	108	34.8		
80 +	32	10.3		
รวม	310			
เพศ				
ชาย	110	35.5	26.1	<.001
หญิง	200	64.5		
รวม	310			
รายได้ (บาท)				
< 10,000	230	74.2	247	<.001
10,000 – 30,000	67	21.6		
30,000 – 50,000	13	4.2		
รวม	310			
สถานภาพสมรส				
โสด	49	15.8	676	<.001
สมรส	242	78.1		
หม้าย	12	3.8		
หย่า	6	2		
แยกกันอยู่	1	0.3		
รวม	310			
โรคหัวใจและหลอดเลือด				
เป็น	170	54.8	2.9	0.088
ไม่เป็น	140	45.2		
รวม	310			
โรคเมตาบอลิกและอวัยวะภายใน				
เป็น	177	57.1	6.25	0.012
ไม่เป็น	133	42.9		
รวม	310			

ข้อมูลพื้นฐาน	จำนวน	ร้อยละ	χ^2	P
อาชีพ				
ข้าราชการบำนาญ	20	19.6	411.1	<.001
ค้าขาย	31	10		
ทำสวน	11	3.5		
ธุรกิจส่วนตัว	6	1.9		
พ่อบ้าน	6	1.9		
รับจ้างทั่วไป	36	11.6		
แม่บ้าน	61	19.6		
ไม่มีอาชีพ	139	44.8		
รวม	310			
กิจกรรมสังคม				
ชอบเข้าสังคม	227	73.2	66.9	<.001
ไม่ชอบเข้าสังคม	83	26.8		
รวม	310			
ระดับการศึกษา				
ประถมศึกษา	185	59.7	431	<.001
มัธยมศึกษาตอนต้น	43	13.9		
มัธยมศึกษาตอนปลาย	31	10		
ต่ำกว่าปริญญา	11	3.5		
ปริญญาตรี	33	10.6		
สูงกว่าปริญญาตรี	7	2.3		
รวม	310			

จากตารางที่ 1 พบว่า ปัจจัยด้านอายุมีผลต่อการเลือกกิจกรรมในทุกกลุ่ม โดยเฉพาะในกลุ่มสุขสงบและสุขสง่า เพศมีผลอย่างมีนัยสำคัญในกลุ่มสุขสบายและสุขสนุก รายได้มีอิทธิพลต่อการเลือกกิจกรรมในกลุ่มสุขสบาย สุขสง่า และสุขสงบ สถานะสุขภาพ โดยเฉพาะโรคทางระบบประสาทและสมอง โรคหัวใจและหลอดเลือด และโรคเมตาบอลิก มีผลต่อการเลือกกิจกรรมในทุกกลุ่ม อาชีพและระดับการศึกษาก็มีผลต่อความสนใจในกิจกรรม โดยเฉพาะในกลุ่มสุขสง่าและสุขสง่า

2. ผลการศึกษาและรวบรวมข้อมูลกิจกรรมพื้นฐานสำหรับผู้สูงอายุในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า การจัดกลุ่มกิจกรรมพื้นฐานที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุด้วยเทคนิค K-Mode

Clustering ค่าเฉลี่ย silhouette score ของแต่ละกลุ่มกิจกรรมมีดังนี้ กลุ่มสุขสบายมีค่า 0.182 กลุ่มสุขสนุกมีค่า 0.187 กลุ่มสุขสง่ามีค่า 0.172 กลุ่มสุขสว่างมีค่า 0.184 และกลุ่มสุขสงบมีค่า 0.175 แสดงให้เห็นถึงการจับกลุ่มที่มีประสิทธิภาพ ผลการวิเคราะห์แสดงให้เห็นถึงความหลากหลายในลักษณะทางประชากรศาสตร์และความชอบในกิจกรรมของผู้สูงอายุ โดยแบ่งออกเป็น 5 กลุ่มหลักตามแนวคิด “5 สุข” ได้แก่ สุขสบาย สุขสนุก สุขสง่า สุขสว่าง และสุขสงบ แต่ละกลุ่มมีการแบ่งย่อยออกเป็น 4 กลุ่มย่อยตามลักษณะเฉพาะของผู้สูงอายุ ทั้งในด้านอายุ เพศ รายได้ สถานะสุขภาพ และระดับการศึกษา ตารางต่อไปนี้จะแสดงรายละเอียดของแต่ละกลุ่มย่อยในทั้ง 5 กลุ่มหลัก ซึ่งจะช่วยให้เห็นภาพรวมของลักษณะและความต้องการที่แตกต่างกันของผู้สูงอายุในแต่ละกลุ่ม อันจะนำไปสู่การออกแบบและจัดกิจกรรมฟื้นฟูที่เหมาะสมและตรงกับความต้องการของผู้สูงอายุมากยิ่งขึ้น

ตารางที่ 2 ค่า Silhouette Score จากการวิเคราะห์ K-mode clustering ในแต่ละกลุ่มย่อย

กลุ่ม	สุขสบาย	สุขสนุก	สุขสง่า	สุขสว่าง	สุขสงบ
1	0.11	0.13	0.17	0.18	0.15
2	0.16	0.19	0.18	0.15	0.19
3	0.24	0.19	0.17	0.19	0.15
4	0.22	0.24	0.17	0.21	0.21
$\bar{X}$	0.18	0.19	0.17	0.18	0.18

จากตารางที่ 2 พบว่าทุกกลุ่มมีค่าเฉลี่ยค่อนข้างต่ำ อยู่ระหว่าง 0.17-0.19 โดยกลุ่มสุขสนุกมีค่าเฉลี่ยสูงสุดเพียง 0.19 รองลงมาคือกลุ่มสุขสบายและสุขสว่าง (0.18) และกลุ่มสุขสง่ามีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด (0.17) แสดงให้เห็นว่าการแบ่งกลุ่มยังมีข้อจำกัดและอาจต้องมีการพัฒนาเทคนิคการจัดกลุ่มเพิ่มเติมเพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่แม่นยำมากขึ้น

ตารางที่ 3 ผลการแบ่งกิจกรรมสุขสบาย

กลุ่ม	ปัจจัยพื้นฐานและกิจกรรมที่ชอบ
1	อายุ 60 – 69 ปี เพศหญิง รายได้ต่ำกว่า 10,000 บาท ไม่เป็นโรค ไม่ประกอบอาชีพ ระดับการศึกษาไม่เกินมัธยมปลาย กิจกรรมที่ชอบ 1) เดินออกกำลังกายในสวนสาธารณะ 2) โยคะ แอโรบิก และนวดผ่อนคลาย
2	อายุ 60 – 69 ปี เพศชาย รายได้มากกว่า 10,000 บาท เป็นโรคหัวใจและหลอดเลือด ไม่ประกอบอาชีพ ระดับการศึกษาสูงกว่ามัธยมปลาย กิจกรรมที่ชอบ 1) เดินออกกำลังกายในสวนสาธารณะ 2) โยคะ แอโรบิก และนวดผ่อนคลาย

กลุ่ม	ปัจจัยพื้นฐานและกิจกรรมที่ชอบ
3	อายุ 60 - 69 ปี เพศหญิง รายได้ต่ำกว่า 10,000 บาท มีโรคทางสมองและระบบประสาท รับจ้าง ทำสวน ระดับการศึกษาไม่เกินมัธยมปลาย กิจกรรมที่ชอบ 1) ทำสวนและปลูกผัก 2) โยคะ แอโรบิก และนวดผ่อนคลาย
4	อายุมากกว่า 69 ปี เพศหญิง รายได้ต่ำกว่า 10,000 บาท เป็นโรคหัวใจและหลอดเลือด เป็นโรคทางสมองและระบบประสาท เป็นโรคเมตาบอลิกและอวัยวะภายในไม่ประกอบอาชีพ ระดับการศึกษาไม่เกินมัธยมปลาย กิจกรรมที่ชอบ 1) เดินออกกำลังกายในสวนสาธารณะ 2) ทำสวนและปลูกผัก

ตารางที่ 4 ผลการแบ่งกิจกรรมสุขสนุก

กลุ่ม	ปัจจัยพื้นฐานและกิจกรรมที่ชอบ
1	อายุ 60 - 69 ปี เพศหญิง รายได้ < 10,000 บาท มีโรคหัวใจและหลอดเลือด มีโรคเมตาบอลิกและอวัยวะภายใน ไม่ประกอบอาชีพ ระดับการศึกษาไม่เกินมัธยมปลาย กิจกรรมที่ชอบ 1) เล่นดนตรีหรือร้องเพลงเป็นกลุ่ม 2) วาดรูป ประดิษฐ์ เกมกระดาน และงานฝีมือ
2	อายุมากกว่า 69 ปี เพศหญิง รายได้ < 10,000 บาท มีโรคทางสมองและระบบประสาท ไม่ประกอบอาชีพ ระดับการศึกษาไม่เกินมัธยมปลาย กิจกรรมที่ชอบ 1) วาดรูป ประดิษฐ์ เกมกระดาน และงานฝีมือ 2) เล่นดนตรีหรือร้องเพลงเป็นกลุ่ม
3	อายุ 60-69 ปี เพศหญิง รายได้ < 10,000 บาท ไม่เป็นโรค อาชีพ รับจ้าง ทำสวน ระดับการศึกษาไม่เกินมัธยมปลาย กิจกรรมที่ชอบ 1) จัดกิจกรรมปิกนิกหรือท่องเที่ยวเป็นกลุ่ม 2) เล่นดนตรีหรือร้องเพลงเป็นกลุ่ม
4	อายุ 60-69 ปี เพศหญิง รายได้ ≥ 10,000 บาท ไม่เป็นโรค ไม่ประกอบอาชีพ ระดับการศึกษาสูงกว่ามัธยมปลาย กิจกรรมที่ชอบ 1) จัดกิจกรรมปิกนิกหรือท่องเที่ยวเป็นกลุ่ม 2) เล่นดนตรีหรือร้องเพลงเป็นกลุ่ม และวาดรูป ประดิษฐ์ เกมกระดาน และงานฝีมือ

ตารางที่ 5 ผลการแบ่งกิจกรรมสุขสง่า

กลุ่ม	ปัจจัยพื้นฐานและกิจกรรมที่ชอบ
1	อายุมากกว่า 69 ปี เพศหญิง รายได้ < 10,000 บาท มีโรคหัวใจและหลอดเลือด มีโรคทางสมองและระบบประสาท มีโรคเมตาบอลิกและอวัยวะภายใน ไม่ประกอบอาชีพ ระดับการศึกษาไม่เกินมัธยมปลาย กิจกรรมที่ชอบ 1) ช่วยเหลืองานบ้าน 2) ดูแลหรือเล่นกับหลาน
2	อายุ 60 - 69 ปี เพศหญิง รายได้ < 10,000 บาท มีโรคทางสมองและระบบประสาท ไม่ประกอบอาชีพ ระดับการศึกษาไม่เกินมัธยมปลาย กิจกรรมที่ชอบ 1) ช่วยเหลืองานบ้าน 2) แร่ประสบการณ์ชีวิต หรือให้คำปรึกษา

กลุ่ม	ปัจจัยพื้นฐานและกิจกรรมที่ชอบ
3	อายุ 60 – 69 ปี เพศหญิง รายได้ $\geq 10,000$ บาท มีโรคทางสมองและระบบประสาท ไม่ประกอบอาชีพ ระดับการศึกษาสูงกว่ามัธยมปลาย กิจกรรมที่ชอบ 1) ช่วยเหลืองานชุมชน 2) แร่ประสบการณ์ชีวิต หรือให้คำปรึกษา
4	อายุ 60 – 69 ปี เพศชาย รายได้ $< 10,000$ บาท ไม่เป็นโรค อาชีพ พ่อบ้าน แม่บ้าน ระดับการศึกษาไม่เกินมัธยมปลาย กิจกรรมที่ชอบ 1) ช่วยเหลืองานชุมชน 2) แร่ประสบการณ์ชีวิต หรือให้คำปรึกษา

ตารางที่ 6 ผลการแบ่งกิจกรรมสุขสว่าง

กลุ่ม	ปัจจัยพื้นฐานและกิจกรรมที่ชอบ
1	อายุ มากกว่า 69 ปี เพศหญิง รายได้ $< 10,000$ บาท มีโรคหัวใจและหลอดเลือด มีโรคทางสมองและระบบประสาท มีโรคเมตาบอลิกและอวัยวะภายใน ไม่ประกอบอาชีพ ระดับการศึกษาไม่เกินมัธยมปลาย กิจกรรมที่ชอบ 1) อ่านหนังสือ หรือหนังสือพิมพ์ 2) เข้าร่วมการฝึกอบรมทักษะ เรียนรู้สิ่งใหม่
2	อายุ 60 – 69 ปี เพศหญิง รายได้ $< 10,000$ บาท ไม่เป็นโรค ไม่ประกอบอาชีพ ระดับการศึกษาไม่เกินมัธยมปลาย กิจกรรมที่ชอบ 1) อ่านหนังสือ หรือหนังสือพิมพ์ 2) เข้าร่วมการฝึกอบรมทักษะ เรียนรู้สิ่งใหม่
3	อายุ 60 – 69 ปี เพศหญิง รายได้ $< 10,000$ บาท เป็นโรคหัวใจและหลอดเลือด เป็นโรคเมตาบอลิกและอวัยวะภายใน พ่อบ้าน แม่บ้าน ระดับการศึกษาสูงกว่ามัธยมปลาย กิจกรรมที่ชอบ 1) เข้าร่วมการฝึกอบรมทักษะ เรียนรู้สิ่งใหม่ 2) อ่านหนังสือ หรือหนังสือพิมพ์
4	อายุมากกว่า 69 ปี เพศหญิง รายได้ $< 10,000$ บาท เป็นโรคทางสมองและระบบประสาท ไม่ประกอบอาชีพ ระดับการศึกษาสูงกว่ามัธยมปลาย กิจกรรมที่ชอบ 1) อ่านหนังสือ หรือหนังสือพิมพ์ 2) เข้าร่วมการฝึกอบรมทักษะ เรียนรู้สิ่งใหม่

ตารางที่ 7 ผลการแบ่งกิจกรรมสุขสงบ

กลุ่ม	ปัจจัยพื้นฐานและกิจกรรมที่ชอบ
1	อายุ 60-69 ปี เพศหญิง รายได้ $< 10,000$ บาท เป็นโรคหัวใจและหลอดเลือด เป็นโรคทางสมองและระบบประสาท เป็นโรคเมตาบอลิกและอวัยวะภายใน ไม่ประกอบอาชีพ ระดับการศึกษาไม่เกินมัธยมปลาย กิจกรรมที่ชอบ 1) ฟังสมาธิ 2) ฟังเพลงบรรเลงเพื่อการผ่อนคลาย
2	อายุ 60-69 ปี เพศหญิง รายได้ $< 10,000$ บาท ไม่มีโรค ไม่ประกอบอาชีพ ระดับการศึกษาไม่เกินมัธยมปลาย กิจกรรมที่ชอบ 1) ฟังเพลงบรรเลงเพื่อการผ่อนคลาย 2) เดินเล่นในสวนสาธารณะ

กลุ่ม	ปัจจัยพื้นฐานและกิจกรรมที่ชอบ
3	อายุมากกว่า 69 ปี เพศหญิง รายได้ < 10,000 บาท เป็นโรคทางสมองและระบบประสาท ไม่ประกอบอาชีพ ระดับการศึกษาไม่เกินมัธยมปลาย กิจกรรมที่ชอบ 1) ฟังเพลง 2) ฟังเพลงบรรเลงเพื่อการผ่อนคลาย
4	อายุมากกว่า 69 ปี เพศหญิง รายได้ < 10,000 บาท เป็นโรคหัวใจและหลอดเลือด ไม่เป็นโรคทางสมองและระบบประสาท เป็นโรคเมตาบอลิกและอวัยวะภายใน ไม่ประกอบอาชีพ ระดับการศึกษาไม่เกินมัธยมปลาย กิจกรรมที่ชอบ 1) เดินเล่นในสวนสาธารณะ 2) ฟังเพลง

จากข้อมูลในตารางที่ 3 ถึง 6 พบว่า ลักษณะของประชากรผู้สูงอายุในแต่ละกลุ่มมีรายละเอียดดังนี้

กลุ่มสุขสบาย ประกอบด้วยผู้สูงอายุที่มีอายุระหว่าง 60-69 ปีเป็นส่วนใหญ่ แต่ก็มีกลุ่มที่อายุมากกว่า 69 ปีด้วย ส่วนมากเป็นเพศหญิง มีรายได้ต่ำกว่า 10,000 บาท มีทั้งกลุ่มที่มีโรคและไม่มีโรค โดยโรคที่พบได้แก่ โรคหัวใจและหลอดเลือด โรคทางสมองและระบบประสาท และโรคเบาหวานและอ้วน ส่วนใหญ่ไม่ได้ประกอบอาชีพหรือเป็นพ่อบ้านแม่บ้าน มีระดับการศึกษาไม่เกินมัธยมปลาย แต่ก็มีบางกลุ่มที่มีการศึกษาสูงกว่า กิจกรรมที่ชอบมักเกี่ยวข้องกับการออกกำลังกาย เช่น เดินในสวนสาธารณะ โยคะ แอโรบิก และการทำสวน

กลุ่มสุขสนุก มีความหลากหลายมากขึ้นในด้านอายุ โดยมีทั้งกลุ่มอายุ 60-69 ปี และมากกว่า 69 ปี ส่วนใหญ่ยังคงเป็นเพศหญิงและมีรายได้ต่ำกว่า 10,000 บาท แต่มีบางกลุ่มที่มีรายได้สูงกว่า มีทั้งผู้ที่มีโรคและไม่มีโรค อาชีพมีความหลากหลายมากขึ้น มีทั้งผู้ที่ไม่ประกอบอาชีพ รับจ้าง และทำสวน ระดับการศึกษามีตั้งแต่ไม่เกินมัธยมปลายไปจนถึงสูงกว่ามัธยมปลาย กิจกรรมที่ชอบมักเกี่ยวข้องกับดนตรี ศิลปะ งานฝีมือ และการท่องเที่ยว

กลุ่มสุขสง่า มีความหลากหลายในทุกด้าน ทั้งอายุ เพศ รายได้ และระดับการศึกษา มีทั้งผู้ที่มีโรคและไม่มีโรค อาชีพมีตั้งแต่ไม่ประกอบอาชีพไปจนถึงข้าราชการเกษียณ กิจกรรมที่ชอบเน้นการช่วยเหลือผู้อื่นและสังคม เช่น ช่วยงานบ้าน งานชุมชน และการแบ่งปันประสบการณ์

กลุ่มสุขสว่าง มีลักษณะคล้ายคลึงกับกลุ่มสุขสง่า แต่มีความหลากหลายมากขึ้นในด้านสถานะสุขภาพ โดยมีทั้งผู้ที่มีโรคหลายชนิดและผู้ที่ไม่มีความเจ็บป่วย ระดับการศึกษามีตั้งแต่ไม่เกินมัธยมปลายไปจนถึงสูงกว่ามัธยมปลาย กิจกรรมที่ชอบเน้นการเรียนรู้และพัฒนาตนเอง เช่น การอ่านหนังสือ และการเข้าร่วมการฝึกอบรม

กลุ่มสุขสงบ ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีรายได้ต่ำกว่า 10,000 บาท มีทั้งกลุ่มอายุ 60-69 ปี และมากกว่า 69 ปี มีความหลากหลายในด้านสถานะสุขภาพ ส่วนใหญ่ไม่ได้ประกอบอาชีพ และมีการศึกษาไม่เกินระดับมัธยมศึกษา กิจกรรมที่ชอบเน้นการผ่อนคลายและสงบจิตใจ เช่น การฝึกสมาธิ การฟังเพลงบรรเลง และการเดินเล่นในสวนสาธารณะ

การแบ่งกลุ่มนี้แสดงให้เห็นถึงความหลากหลายของผู้สูงอายุในแต่ละกลุ่มกิจกรรม ซึ่งสะท้อนถึงความต้องการและความสนใจที่แตกต่างกันตามปัจจัยพื้นฐานและสภาวะสุขภาพของแต่ละบุคคล นอกจากนี้ ผลของการจัดกลุ่มสามารถนำไปใช้จัดตารางกิจกรรมฟื้นฟูที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ เช่น การจัดกิจกรรมสำหรับกลุ่มสุขสบาย หากมีผู้ที่ อายุ 60-69 ปี เพศชาย รายได้มากกว่า 10,000 บาท เป็นโรคหัวใจและหลอดเลือด ไม่ประกอบอาชีพ ระดับการศึกษาสูงกว่ามัธยมศึกษา จะเน้นการจัดกิจกรรมเดินออกกำลังกายในสวนสาธารณะ เป็นต้น

อภิปรายผลการวิจัย

การแบ่งกลุ่มกิจกรรมตามแนวคิด “5 สุข” สะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการดูแลผู้สูงอายุแบบองค์รวม ที่เน้นการดูแลโดยมีผู้สูงอายุเป็นศูนย์กลาง (Person-Centered Care) ครอบคลุมทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุของกรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข (2565) การศึกษาพบความสัมพันธ์ที่มีนัยสำคัญทางสถิติระหว่างปัจจัยต่างๆ กับการเลือกกิจกรรมของผู้สูงอายุ โดยปัจจัยด้านอายุมีความสัมพันธ์กับการเลือกกิจกรรมในทุกกลุ่ม ($p < .05$) เพศมีผลต่อการเลือกกิจกรรมในกลุ่มสุขสบายและสุขสนุก ($p < .05$) รายได้มีความสัมพันธ์กับการเลือกกิจกรรมในกลุ่มสุขสบาย สุขสว่าง และสุขสงบ ($p < .05$) สอดคล้องกับงานวิจัยของ Angeles, M. (2022) ที่พบว่าโรคเรื้อรังและการเสื่อมสภาพของร่างกายเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุลดลง และการจัดกิจกรรมที่เหมาะสมสามารถช่วยลดความเสี่ยงและปรับปรุงสุขภาพของผู้สูงอายุได้

การตัดสินใจเลือกใช้ 4 กลุ่มในการวิเคราะห์ K-Mode Clustering มีความเหมาะสมทั้งในด้านประสิทธิภาพทางสถิติและการนำไปปฏิบัติ แม้ว่าการเพิ่มจำนวนกลุ่มอาจส่งผลให้ค่า Silhouette Score สูงขึ้น แต่ข้อจำกัดด้านทรัพยากรของศูนย์ดูแลผู้สูงอายุ ทั้งในด้านบุคลากรและพื้นที่จัดกิจกรรม ทำให้การดำเนินกิจกรรมไม่เกิน 4 กลุ่มต่อช่วงเวลาที่มีความเหมาะสมที่สุด ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ Sim, J.E., Yang, Y.S., Jeong, Y.J., Park, S.H. & Park, B.S. (2024) ที่เน้นย้ำความสำคัญของการให้คำปรึกษา การสนับสนุนด้านจิตใจ และการจัดกิจกรรมทางกายที่เหมาะสมในการช่วยลดความเสี่ยงและปรับปรุงสุขภาพของผู้สูงอายุ

การจัดกลุ่มผู้สูงอายุตามลักษณะและความต้องการที่คล้ายคลึงกันช่วยให้สามารถออกแบบโปรแกรมกิจกรรมที่ตอบสนองความต้องการได้อย่างเฉพาะเจาะจงมากขึ้น ซึ่งไม่เพียงช่วยในการจัดสรรทรัพยากรและบุคลากรในการดูแลผู้สูงอายุอย่างมีประสิทธิภาพ แต่ยังชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการมีข้อมูลที่ถูกต้องและละเอียดในการวางแผนและพัฒนากิจกรรม สอดคล้องกับงานวิจัยของทิพย์กานดา คันธวงศ์ (2563) ที่พบว่าการมีข้อมูลที่ครบถ้วนช่วยในการประยุกต์ใช้หลักการดูแลผู้สูงอายุได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การนำเทคโนโลยีและการวิเคราะห์ข้อมูลมาใช้ในการจัดการกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุ สอดคล้องกับแนวโน้มการใช้เทคโนโลยีในการดูแลสุขภาพ (Digital Health) ที่กำลังเติบโตอย่างรวดเร็วทั่วโลก ซึ่งช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการดูแลและติดตามสุขภาพของผู้สูงอายุได้อย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม การนำผลการวิจัยไปใช้ควรคำนึงถึงข้อจำกัดบางประการ เช่น การศึกษานี้ทำในพื้นที่เฉพาะของจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งอาจมีลักษณะทางวัฒนธรรมและสังคมที่เฉพาะเจาะจง การนำไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่อื่นอาจต้องมีการปรับให้เหมาะสมกับบริบทของแต่ละพื้นที่

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัยนี้คือ “โมเดลการจัดกลุ่มกิจกรรมฟื้นฟู 5 สุข สำหรับผู้สูงอายุ” (5S Elderly Rehabilitation Activity Clustering Model) ซึ่งเป็นการผสมผสานแนวคิดด้านสุขภาวะองค์รวม “5 สุข” เข้ากับเทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูลสมัยใหม่ K-Mode Clustering โมเดลนี้ใช้ข้อมูลนำเข้าที่ประกอบด้วยปัจจัยพื้นฐานของผู้สูงอายุ (อายุ เพศ รายได้ โรคประจำตัว อาชีพ ระดับการศึกษา) และความชอบในกิจกรรม 5 สุข (สุขสบาย สุขสนุก สุขสง่า สุขสว่าง สุขสงบ) มาผ่านกระบวนการวิเคราะห์ด้วย K-Mode Clustering โดยแยกวิเคราะห์แต่ละกลุ่มสุขและกำหนด $k = 4$ เพื่อความเหมาะสมในการนำไปใช้จริง ผลลัพธ์ที่ได้คือการแบ่งผู้สูงอายุออกเป็น 5 กลุ่มสุข โดยแต่ละกลุ่มแบ่งย่อยเป็น 4 กลุ่มตามลักษณะและความต้องการเฉพาะสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมรายสัปดาห์ได้อย่างเหมาะสม เช่น กลุ่มสุขสบายจัดกิจกรรมเดินในสวนช่วงเช้าและโยคะช่วงบ่าย กลุ่มสุขสนุกจัดกิจกรรมดนตรีและงานฝีมือ กลุ่มสุขสง่าจัดกิจกรรมช่วยงานชุมชนและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ กลุ่มสุขสว่างจัดการอบรมทักษะใหม่และชมรมรักการอ่าน และกลุ่มสุขสงบจัดกิจกรรมสมาธิและฟังดนตรีผ่อนคลาย นอกจากนี้ยังสามารถพัฒนาเป็นระบบสนับสนุนการตัดสินใจในการดูแลผู้สูงอายุ ทั้งการประเมินคัดกรอง การจัดตารางกิจกรรมอัตโนมัติ และการติดตามประเมินผล รวมถึงการวางแผนทรัพยากรทั้งด้านบุคลากร อุปกรณ์ สถานที่ และงบประมาณได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยความโดดเด่นของโมเดลนี้อยู่ที่

ความสามารถในการจำแนกความต้องการที่หลากหลายของผู้สูงอายุได้อย่างละเอียดและแม่นยำ ซึ่งจะนำไปสู่การยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากผลการวิจัยนี้ มีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับหน่วยงานท้องถิ่นในการนำผลการวิจัยไปใช้วางแผนนโยบายการดูแลผู้สูงอายุ โดยเฉพาะการจัดสรรงบประมาณและทรัพยากรให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้สูงอายุแต่ละกลุ่ม ควรส่งเสริมการพัฒนาโปรแกรมกิจกรรมที่หลากหลายตามแนวคิด “5 สุข” โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการออกแบบและดำเนินกิจกรรม นอกจากนี้ ควรสนับสนุนการพัฒนาระบบฐานข้อมูลผู้สูงอายุในชุมชน เพื่อให้สามารถติดตามและปรับปรุงการให้บริการได้อย่างต่อเนื่อง การส่งเสริมการฝึกอบรมบุคลากรด้านการดูแลผู้สูงอายุให้มีความเข้าใจในความต้องการที่หลากหลายของผู้สูงอายุและสามารถจัดกิจกรรมที่เหมาะสมได้ก็เป็นสิ่งสำคัญ รวมถึงการพัฒนานโยบายที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในสังคม โดยเฉพาะในกลุ่มกิจกรรม “สุขสง่า” ที่เน้นการทำประโยชน์ให้สังคม

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

ศูนย์ดูแลผู้สูงอายุควรนำแนวคิด “5 สุข” มาใช้ในการออกแบบโปรแกรมกิจกรรม โดยคำนึงถึงความต้องการเฉพาะของผู้สูงอายุแต่ละกลุ่ม อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) สามารถใช้ผลการวิจัยนี้เป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมและให้คำแนะนำแก่ผู้สูงอายุในชุมชน สถานพยาบาลควรพิจารณาปรับปรุงโปรแกรมฟื้นฟูสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุ โดยบูรณาการกิจกรรมที่ครอบคลุมทั้ง 5 ด้านของสุขภาวะ องค์กรไม่แสวงหากำไรที่ทำงานด้านผู้สูงอายุสามารถนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการออกแบบโครงการและกิจกรรมที่ตอบสนองความต้องการของผู้สูงอายุได้ตรงจุดมากขึ้น นอกจากนี้ ผู้พัฒนาแอปพลิเคชันหรือเทคโนโลยีสำหรับผู้สูงอายุควรพิจารณานำแนวคิด “5 สุข” มาใช้ในการออกแบบฟีเจอร์และฟังก์ชันต่าง ๆ เพื่อให้ตอบสนองความต้องการของผู้สูงอายุได้ครอบคลุมมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กรมกิจการผู้สูงอายุ. (2567). สถิติผู้สูงอายุ. เข้าถึงได้จาก <http://www.dop.go.th/th/known/side/1/1/335>
- กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข. (2565). *คู่มือความสุข 5 มิติสำหรับผู้สูงอายุ (ฉบับปรับปรุง)*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- ทิพย์กานดา คั่นธวงศ์. (2563). การประยุกต์ใช้หลักอายุสธรรมในการสร้างเสริมสุขภาพะผู้สูงอายุ ตำบลหนองหอย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารปัญญา*, 27(1), 1-12.
- Angeles, M. (2022). Quality of life of elderly with vascular illness and the level of depression in 4 Barangays in Malabon, Philippines. *EGen Official Conference Proceedings*. Retrieved from <https://papers.iafor.org/submission63424/>
- Sim, J. E., Yang, Y. S., Jeong, Y. J., Park, S. H. & Park, B. S. (2024). The effectiveness of domestic elderly nursing simulation education over the past decade. *The Korean Society for Health and Nursing Convergence*, 1(1), 41-50.
- Smolen, T. & Benova, L. (2023). Comparing autoencoder and isolation forest in network anomaly detection. *Proceeding of the 33rd Conference of Fruct Association*. Retrieved from <https://fruct.org/publications/volume-33/fruct33/files/Smo.pdf>
- Tang, B., Li, Z., Hu, S., & Xiong, J. (2022). Economic implications of health care burden for elderly population. *Inquiry: A Journal of Medical Care Organization, Provision and Financing*, 59, Article 469580221121511. Retrieved from <https://doi.org/10.1177/00469580221121511>
- Wei, H. (2022). Quality information management system of health and elderly care enterprises based on data mining algorithm. *International Conference on Artificial Intelligence of Things and Crowdsensing (AloTCs)*, 461-465.

การจัดการภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง

Community-Based Landscape Management in the Huai Kha Khaeng World Heritage Area

ประคอง มาโต¹ พระครูอุทิศปริยัติสุนทร² และพระชัยวัฒน์ จินดาพานิชย์³

Prakong Mato, Phrakhu Uthit Pariyat Sunthon and Phra Chaiwat Jindapanit

Received: October 03, 2024

Revised: January 23, 2025

Accepted: January 29, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง 2) ศึกษาการจัดการผังภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง และ 3) เสนอรูปแบบการจัดการผังภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้งที่เหมาะสม ใช้การวิจัยแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการ แบ่งตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย 3 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 มุ่งเน้นใช้การวิจัยเชิงเอกสาร เชิงคุณภาพ และเชิงปริมาณ ขั้นตอนที่ 2 มุ่งเน้นใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ ขั้นตอนที่ 3 ใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสานวิธี ในการศึกษาเป็นข้อมูล กับประชากรกลุ่มตัวอย่าง ใน 2 พื้นที่ ได้แก่ บ้านคลองชะนีนบน หมู่ 3 ตำบลป่าอ้อ และ บ้านทรัพย์สมบูรณ์ หมู่ 12 ตำบลระบำ อำเภอลานสัก รวมถึงผู้ทรงคุณวุฒิที่มีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์พื้นที่ป่าและชุมชน มาใช้ในการดำเนินการศึกษาวิจัย ผลการวิจัย พบว่า 1) พื้นที่ชุมชนมีลักษณะภูมิประเทศพื้นที่ส่วนใหญ่มีลักษณะภูมิประเทศเป็นป่าเบญจพรรณ สลับกับแนวภูเขาไปจนถึงพื้นที่เกษตรกรรม ซึ่งส่งผลให้เกิดระบบนิเวศที่สมดุล แต่ยังมีปัญหาเรื่องการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างไม่ยั่งยืน เช่น การบุกรุกป่าเพื่อเกษตรกรรม 2) การจัดการผังภูมินิเวศฯ พบว่า การจัดทำแนวกันชนระหว่างชุมชนและพื้นที่มรดกโลกสามารถลดความขัดแย้งระหว่างคนกับสัตว์ป่าได้ การจัดการผังภูมินิเวศควรพัฒนาแนวทางที่ผสมผสานการอนุรักษ์ทรัพยากร ธรรมชาติกับการใช้พื้นที่ของชุมชน และ 3) รูปแบบการ

¹⁻³ วิทยาลัยสงฆ์อุทัยธานี; Uthai Thani Buddhist College

Corresponding author, e-mail: ed.uthai@mcu.ac.th, Tel. 083-9125596

จัดการผังภูมินิเวศฯ พบว่า การจัดการผังภูมินิเวศที่เหมาะสมมีการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเชิงพื้นที่เพื่อช่วยในการวางแผน และมีการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: ผังภูมินิเวศ, ภูมินิเวศ, มรดกโลกห้วยขาแข้ง

Abstract

The purposes of this research article were 1) to study the landscape conditions of the community area in the Huai Kha Khaeng World Heritage Site; 2) to study community-based landscape layout management in the Huai Kha Khaeng World Heritage area; and 3) to propose an appropriate community-based landscape layout management model in the Huai Kha Khaeng World Heritage area. This was the action research divided into three stages according to the research objectives: Step 1 focused on documentary, qualitative, and quantitative research; Step 2 focused on qualitative research; and Step 3 used a mixed-methods research. The study collected data from a sample population in two areas: Ban Khlong Chanee Bon, Moo 3, Pa O Subdistrict, and Ban Sap Sombun, Moo 12, Rabam Subdistrict, Lan Sak District, as well as experts who played an important role in forest and community conservation, to be used in conducting research studies. The research results found that 1) the community area was primarily comprised of mixed deciduous forest, interspersed with mountains and agricultural areas. This resulted in a balanced ecosystem, but there were still issues of unsustainable natural resource exploitation, such as forest encroachment for agricultural purposes; 2) the management of landscape layout found that establishing a buffer zone between the community and the World Heritage area can reduce human-wildlife conflict. Landscape planning should develop approaches that integrated natural resource conservation with community land use; 3) landscape management model found that appropriate landscape planning used spatial information technology to assist in planning and community participation in sustainable conservation of natural resources.

Keywords: landscape layout, landscape, Huai Kha Khaeng World Heritage Area

บทนำ

ในยุคปัจจุบันวิถีชีวิตของมนุษย์ต้องเผชิญกับปัญหาที่ทำลายจากการพัฒนาทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยี แม้ว่าความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจจะนำประโยชน์มาสู่มนุษย์ส่วนใหญ่ แต่ในขณะเดียวกันก็ส่งผลเสียต่อสิ่งแวดล้อมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เช่น การเพิ่มขึ้นของความไม่เท่าเทียมทางสังคม การเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ และการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นผลกระทบจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างไม่ยั่งยืน มนุษย์จึงต้องเผชิญกับผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม เช่น การลดลงของพื้นที่ป่า การปนเปื้อนมลพิษ และการเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศ ซึ่งส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศทั่วโลก (ประยูร วงศ์จันทร์หา, 2559) ในประเทศไทยปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมยังคงเพิ่มสูงขึ้นในหลายภูมิภาค โดยเฉพาะการเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การตัดไม้ทำลายป่า การสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ และการขาดแคลนน้ำ ปัญหาเหล่านี้ไม่เพียงแต่สร้างความเสียหายต่อธรรมชาติ แต่ยังมีผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชน และเป็นความท้าทายที่ต้องได้รับการแก้ไขอย่างจริงจังเพื่อให้การพัฒนาเป็นไปอย่างยั่งยืน (กรมอนามัย, 2558)

พื้นที่มรดกโลกห้วยขาแข้งได้รับการยอมรับจากองค์การยูเนสโกว่าเป็นแหล่งที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูงและมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการอนุรักษ์สัตว์ป่า อย่างไรก็ตาม พื้นที่ดังกล่าวยังเผชิญกับปัญหาหลัก ได้แก่ ความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับสัตว์ป่า การบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อการเกษตร การใช้ทรัพยากรที่ขาดความยั่งยืน โดยสาเหตุสำคัญเกิดจากการขาดความชัดเจนในการกำหนดขอบเขตของพื้นที่ป่า ป่าชุมชน พื้นที่เกษตรกรรม และพื้นที่อยู่อาศัยของชาวบ้าน ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งด้านการใช้ประโยชน์ทรัพยากรและความจำเป็นในการแสวงหาแนวทางจัดการพื้นที่อย่างเหมาะสม ทั้งนี้ การจัดการภูมินิเวศควบคู่กับการสร้างแนวกันชนระหว่างชุมชนกับพื้นที่ป่าจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการป้องกันและบรรเทาปัญหาที่เกิดขึ้น (สำนักงานจังหวัดอุทัยธานี, 2561) รัฐบาลไทยได้กำหนดแผนยุทธศาสตร์ชาติเพื่อพัฒนาประเทศในด้านสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน โดยน้อมนำศาสตร์ของพระราชาเป็นหลักในการพัฒนา ด้วยเป้าหมายที่จะรักษาสถานทรัพยากรธรรมชาติและฟื้นฟูพื้นที่ป่า การบูรณาการแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเข้ากับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติจึงเป็นแนวทางสำคัญในการสร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจและการอนุรักษ์ธรรมชาติ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560)

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาภูมิโนเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง
2. เพื่อศึกษาการจัดการผังภูมิโนเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง
3. เพื่อเสนอรูปแบบการจัดการผังภูมิโนเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed-Methods Research) ประกอบด้วย

1. การศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร ประกอบขั้นตอน ดังนี้ 1.1 ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง เช่น หนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม และเอกสารที่แสดงถึงการอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งประกอบด้วย 1) ประวัติความเป็นมาของพื้นที่การอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติ 2) ระบบนิเวศ ความหลากหลายทางชีวภาพ การอยู่ร่วมของชุมชน และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ 3) การจัดการผังภูมิโนเวศของพื้นที่ชุมชน เช่น การจัดทำแนวกันชน การลดพื้นที่ความขัดแย้งระหว่างคนกับสัตว์ การลดการรบกวนทำลายป่า และป่าชุมชนในพื้นที่เกษตรกรรมของชุมชน 1.2 ศึกษาความคิดเห็นของชุมชนในการจัดการผังภูมิโนเวศในพื้นที่มรดกโลกห้วยขาแข้ง โดยมีขั้นตอน ดังนี้ 1) ศึกษา วิเคราะห์และรวบรวมข้อมูลความคิดเห็นของชุมชนเกี่ยวกับการจัดการผังภูมิโนเวศ เช่น ปัญหา ความต้องการ เพื่อหาข้อบกพร่องและปัญหาที่ต้องแก้ไข 2) ศึกษา วิเคราะห์และรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร บทความ และงานวิจัย เพื่อสังเคราะห์เป็นข้อมูลเชิงลึก และ 1.3 ออกหนังสือขอใบรับรองจริยธรรมสำหรับข้อเสนอการวิจัย

2. การวิจัยเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถามในการเก็บข้อมูลจากชุมชนที่อาศัยอยู่รอบพื้นที่มรดกโลกห้วยขาแข้ง ได้แก่ หมู่ 3 บ้านคลองชะนิบ และหมู่ 12 บ้านทรัพย์สมบูรณ์ ในอำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี ประชากรทั้งหมด 1,031 คน กลุ่มตัวอย่าง 288 คน โดยใช้สูตรทาโร ยามาเน่ (Taro Yamane) และการวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติเชิงพรรณนา เช่น ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และร้อยละ

3. การวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ทรงคุณวุฒิและผู้มีบทบาทสำคัญในชุมชน เพื่อสำรวจความคิดเห็นและข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับการจัดการภูมิโนเวศและการพัฒนารูปแบบการจัดการผังภูมิโนเวศ ประกอบด้วย 6 ขั้นตอนดังนี้ 1) ลงพื้นที่ชุมชนเพื่อสนทนาและรวบรวมข้อมูลจากชุมชนและผู้นำท้องถิ่น 2) สัมภาษณ์ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ เช่น สำนักงานเขตนุรักษ์ กรมป่าไม้ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 12 คน 3) สัมภาษณ์เชิง

ลึกลับปราชญ์ท้องถิ่น ผู้เชี่ยวชาญ และชาวบ้านใน 3 ชุมชน รวม 9 คน 4) พุดคุยกลุ่มย่อยกับประชาชนจาก 3 ชุมชน รวม 12 คน เพื่อสรุปประเด็นและแนวทางการสร้างภูมินิเวศ 5) จัดเวทีเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้แทนชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จำนวน 50 คน 6) สังเกตการณ์และประเมินผลกิจกรรมสร้างภูมินิเวศและการอยู่ร่วมกับธรรมชาติในชุมชน

4. การวิจัยเชิงปฏิบัติการ มุ่งศึกษาการเรียนรู้และสร้างภูมินิเวศในพื้นที่ใกล้ชิดกับมรดกโลกห้วยขาแข้ง ผ่าน 7 ขั้นตอน 1) ลงพื้นที่ชุมชนเพื่อศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับภูมินิเวศทรัพยากรธรรมชาติ วิถีชีวิต และลักษณะของพื้นที่ต่าง ๆ 2) วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อจัดลำดับความสำคัญในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวข้อง 3) วางแผนพัฒนาออกแบบการเรียนรู้และกิจกรรมสร้างภูมินิเวศ รวมถึงการจัดการพื้นที่ 4) ออกแบบผังบริเวณภูมินิเวศน์ โดยแบ่งพื้นที่อยู่อาศัย เกษตรกรรม และป่ากันชนอย่างชัดเจน 5) สร้างการรับรู้ในชุมชนเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้และการพัฒนาภูมินิเวศในระยะยาว 6) ค้นข้อมูลแก่ชุมชนผ่านเวทีสาธารณะเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจและการมีส่วนร่วม 7) สรุปผลและข้อเสนอแนะเพื่อประเมินผลการดำเนินงานและเสนอแนะแนวทางพัฒนาต่อไป

ขอบเขตการวิจัย งานวิจัยนี้ครอบคลุมการศึกษาภูมินิเวศและการจัดการผังภูมินิเวศในพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง รวมถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเชิงพื้นที่ในการวางแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

สรุปผลการวิจัย

1. ภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง พบว่า บ้านคลองชะนิบและบ้านทรัพย์สมบูรณ์มีลักษณะภูมิประเทศและภูมิอากาศที่มีความหลากหลาย ซึ่งส่งผลต่อวิถีชีวิตและการเกษตร ชุมชนเหล่านี้มีวิธีการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรและการอนุรักษ์ป่าไม้ที่สอดคล้องกับธรรมชาติ ทำให้เกิดสมดุลระหว่างการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและการพัฒนาชุมชน ดังนั้นความสำคัญของการจัดการทรัพยากร และการลดความขัดแย้งระหว่างคนกับสัตว์ในชุมชนมาใช้ในการดำเนินการจัดการภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง ข้อมูลส่วนใหญ่จึงมีความเกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การบริหารจัดการพื้นที่ป่า รวมถึงการลาดตระเวนป้องกันรักษาป่า แต่ละคนให้ข้อมูลที่เจาะจงในแง่มุมของการจัดการภูมินิเวศในพื้นที่หรือบริบทของตนเอง การให้ข้อมูลจึงมีความหลากหลาย และครอบคลุมในมิติต่าง ๆ มาวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพเพื่อดึงข้อมูลเชิงลึกที่เกี่ยวกับการพัฒนาผังภูมินิเวศ สังเคราะห์ให้สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนา และนำข้อมูลมาใช้ในการออกแบบแบบสอบถามให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย

เพื่อให้เป็นไปตามลำดับขั้นตอนในการวัดระดับความรู้ และทัศนคติของกลุ่มเป้าหมายที่มีต่อการจัดการ
ภูมินิเวศ โดยเฉพาะในเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน และการมี
ส่วนร่วมในการพัฒนาภูมินิเวศ จากการแจกแบบสอบถามกับประชากรกลุ่มตัวอย่างชุมชนท้องถิ่น
หรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาภูมินิเวศ พบว่า

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป ที่ประกอบด้วย เพศ อายุ วุฒิการศึกษา จากผู้ตอบแบบสอบถาม
ทั้งหมดสามารถจำแนกได้ ดังนี้

ตารางที่ 1 สรุปข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ข้อมูล	หมวดหมู่	จำนวน (คน)	ร้อยละ
เพศ	ชาย	109	38.00
	หญิง	179	62.00
อายุ	ต่ำกว่า 20 ปี	66	23.00
	20 - 40 ปี	107	37.00
	41 - 60 ปี	46	16.00
	61 ปีขึ้นไป	69	24.00
วุฒิการศึกษา	ต่ำกว่าปริญญาตรีปริญญาตรี	167	58.00
	สูงกว่าปริญญาตรี	78	27.00
		43	15.00

จากข้อมูลทั่วไปในตอนที่ 1 พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เพศหญิง จำนวน 179
คน คิดเป็นร้อยละ 62.00 และมีช่วงอายุมีช่วงอายุระหว่าง 20 - 40 ปี จำนวน 107 คน คิดเป็นร้อย
ละ 37.00 มากที่สุด ส่วนในด้านวุฒิการศึกษา พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่จบการศึกษาต่ำ
กว่าปริญญาตรี จำนวน 167 คน คิดเป็นร้อยละ 58.00 สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะประชากรกลุ่ม
ตัวอย่างที่มีความหลากหลายในแง่เพศ อายุ และการศึกษา

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเพื่อการวิจัย ผู้วิจัยสามารถแสดงค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
จากความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับการจัดการภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลก
ห้วยขาแข้ง

ตารางที่ 2 สรุปข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ข้อคำถาม	ระดับความคิดเห็น	ค่าเฉลี่ย $\bar{X}$	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)
ข้อที่ 1	มากที่สุด	4.54	0.70
ข้อที่ 2	มาก	4.13	0.05
ข้อที่ 3	มาก	4.10	0.95
ข้อที่ 4	มาก	4.49	0.87
ข้อที่ 5	มาก	4.21	0.99
ข้อที่ 6	มาก	3.72	1.43
ข้อที่ 7	มาก	4.37	0.76
ข้อที่ 8	มาก	4.73	1.14
ข้อที่ 9	มาก	4.08	0.99
ข้อที่ 10	มากที่สุด	4.51	0.85
ภาพรวม	มาก	4.18	1.03

จากการวิเคราะห์แบบสอบถามตอนที่ 2 พบว่า ความคิดเห็นโดยรวมเกี่ยวกับการจัดการภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้งอยู่ในระดับ มาก ($\bar{X} = 4.18$, S.D. = 1.03) โดยข้อคำถามที่ได้คะแนนในระดับ มากที่สุด คือ ข้อที่ 1 และข้อที่ 10 สะท้อนถึงความสำคัญของการพัฒนาภูมินิเวศที่ได้รับการตอบสนองจากกลุ่มตัวอย่าง

2. การจัดการฝั่งภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง จากการศึกษา วิจัยพบว่า ศึกษาวิจัยนำสรุปได้ 6 ประเด็น ดังนี้ประเด็นที่ 1 การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและหลากหลายทางชีวภาพ 1) การจัดการป่าและทรัพยากรป่าไม้ การจัดการป่าชุมชนเน้นการป้องกันการบุกรุกพื้นที่และการลักลอบล่าสัตว์ โดยกระบวนการลาดตระเวนและการฟื้นฟูป่าที่เสื่อมโทรมผ่านการปลูกป่าใหม่ ชุมชนมีบทบาทสำคัญในกระบวนการนี้ เช่น การจัดการกิจกรรมอนุรักษ์ที่เกิดจากการมีส่วนร่วม 2) การฟื้นฟูระบบนิเวศ การสร้างแหล่งน้ำและพื้นที่ป่าใหม่ช่วยเพิ่มความหลากหลายทางชีวภาพ โดยเฉพาะในเขตที่สัตว์ป่าต้องการแหล่งน้ำและที่อยู่อาศัยที่เหมาะสม 3) การปกป้องชนิดพันธุ์ที่ใกล้สูญพันธุ์ การกำหนดเขตอนุรักษ์เฉพาะสำหรับชนิดพันธุ์ที่ใกล้สูญพันธุ์ เช่น เสือโคร่ง ช่วยป้องกันการสูญเสยและรักษาสมดุลของระบบนิเวศ ข้อมูลนี้แสดงถึงแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายการอนุรักษ์ภูมินิเวศในพื้นที่ โดยใช้กลยุทธ์ที่เน้นความร่วมมือกับชุมชน ประเด็นที่ 2 การจัดการการใช้ที่ดินอย่างยั่งยืน 1) การวางแผนชุมชนที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม การกำหนดโซนนิ่งพื้นที่ เช่น เขตอนุรักษ์ เขตเกษตรกรรม และพื้นที่อยู่อาศัย ช่วยสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนาชุมชนและการรักษาธรรมชาติ 2) เกษตรยั่งยืน การสนับสนุนเกษตรอินทรีย์และเกษตรผสมผสานช่วยลดการใช้สารเคมีที่เป็นอันตรายต่อดินและน้ำ

พร้อมทั้งส่งเสริมการผลิตอาหารปลอดภัย การจัดการการใช้ที่ดินอย่างเหมาะสมตอบโจทย์การพัฒนาภูมินิเวศโดยสร้างพื้นที่ที่มนุษย์และธรรมชาติสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างยั่งยืน ประเด็นที่ 3 การพัฒนาชุมชนและเศรษฐกิจท้องถิ่น 1) การส่งเสริมการเกษตรยั่งยืน การจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรที่เข้มแข็งสามารถเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันด้านการตลาดและสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชุมชน 2) การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม การส่งเสริมกิจกรรมท่องเที่ยวที่สะท้อนวัฒนธรรมและความเป็นธรรมชาติของพื้นที่ช่วยเพิ่มรายได้และสร้างจุดเด่นให้กับชุมชน การส่งเสริมการพัฒนาชุมชนและเศรษฐกิจท้องถิ่นช่วยเพิ่มศักยภาพของชุมชนในการดูแลภูมินิเวศอย่างยั่งยืน ประเด็นที่ 4 การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 1) การท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม การออกแบบกิจกรรมท่องเที่ยว เช่น การเดินป่าชมธรรมชาติ หรือการดูนก ช่วยสร้างความเข้าใจและจิตสำนึกเรื่องการอนุรักษ์ 2) การสร้างโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วม เช่น การจำหน่ายผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น ช่วยให้รายได้กระจายอย่างเท่าเทียม การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นเครื่องมือสำคัญในการอนุรักษ์ภูมินิเวศ พร้อมทั้งส่งเสริมเศรษฐกิจของชุมชน ประเด็นที่ 5 การมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการอนุรักษ์ 1) การศึกษาและเผยแพร่ความรู้ การจัดอบรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ช่วยเพิ่มความเข้าใจและกระตุ้นการมีส่วนร่วมจากชุมชน 2) การส่งเสริมความร่วมมือระหว่างชุมชน การจัดกิจกรรมอนุรักษ์ร่วมกับหน่วยงานต่าง ๆ เช่น ภาครัฐหรือเอกชน ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินงาน การสร้างความตระหนักรู้และความร่วมมือในระดับชุมชนช่วยให้กระบวนการอนุรักษ์ภูมินิเวศมีความยั่งยืนมากขึ้น ประเด็นที่ 6 การจัดตั้งและบริหารจัดการป่าชุมชน 1) การจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชน การมีคณะกรรมการที่ประกอบด้วยตัวแทนจากชุมชนช่วยให้การดูแลป่ามีประสิทธิภาพและตอบสนองต่อความต้องการในพื้นที่ 2) การทำแนวกันไฟและการลาดตระเวน การป้องกันไฟป่าและการลักลอบทำลายทรัพยากรช่วยลดความเสี่ยงต่อการสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติ การจัดตั้งและบริหารจัดการป่าชุมชนช่วยให้เกิดระบบการดูแลทรัพยากรธรรมชาติที่ยั่งยืนและสอดคล้องกับเป้าหมายการอนุรักษ์

3. รูปแบบการจัดผังภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง จากการศึกษาวิจัยพบว่า 3.1 รูปแบบการจัดผังภูมินิเวศ รูปแบบการจัดผังภูมินิเวศที่ได้จากการวิจัย แบ่งพื้นที่ตามการใช้ประโยชน์ ได้แก่ พื้นที่อนุรักษ์หลัก พื้นที่ฟื้นฟู พื้นที่ชุมชน และพื้นที่การเกษตรอย่างยั่งยืน ซึ่งต้องมีการกำหนดขอบเขตอย่างชัดเจน การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานต้องคำนึงถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ การบริหารจัดการน้ำและทรัพยากรธรรมชาติต้องทำอย่างมีประสิทธิภาพ 3.2 การสร้างแผนที่ผังภูมินิเวศ การสร้างแผนที่ผังภูมินิเวศจำเป็นต้องอิงข้อมูลทางภูมิศาสตร์ การใช้ที่ดิน ทรัพยากรธรรมชาติ และความหลากหลายทางชีวภาพ เพื่อการวางแผนที่ตอบสนองต่อการ

อนุรักษ์และการพัฒนาชุมชน การวิเคราะห์ปัญหาและโอกาสของพื้นที่ช่วยให้สามารถกำหนดแนวทางการจัดการพื้นที่ได้อย่างเหมาะสม 3.3 การมีส่วนร่วมของชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชนมีบทบาทสำคัญในการจัดการและดูแลพื้นที่ การเสริมสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่าชุมชน การส่งเสริมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน และการให้ความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความเข้าใจและร่วมมือของชุมชน 3.4 การพัฒนาอย่างยั่งยืน การจัดการพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้งควรมีการติดตามผลและประเมินอย่างต่อเนื่อง เพื่อปรับปรุงแผนการพัฒนาและอนุรักษ์ให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและความต้องการของชุมชน ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าการวางแผนผังภูมินิเวศอย่างมีประสิทธิภาพสามารถสร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน

อภิปรายผลการวิจัย

1. ผลการวิจัยเรื่อง การจัดการภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้งชี้ให้เห็นถึงบทบาทสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ที่มีความหลากหลายและซับซ้อนต่อการรักษาสมดุลของระบบนิเวศ ซึ่งประกอบไปด้วยป่าไม้ที่เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า พื้นที่เกษตรกรรมที่สนับสนุนการดำรงชีวิตของชุมชน และแหล่งทรัพยากรน้ำที่สำคัญทั้งต่อการดำรงชีวิตและระบบนิเวศโดยรวม ดังนั้น 1) ความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติและบทบาทของชุมชน พื้นที่ป่าที่อุดมสมบูรณ์ทำหน้าที่เป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าและช่วยรักษาสมดุลของระบบนิเวศขณะเดียวกัน พื้นที่เกษตรกรรมและแหล่งน้ำเป็นปัจจัยที่สำคัญในการสร้างวิถีชีวิตที่เชื่อมโยงกับทรัพยากรธรรมชาติ ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า ชุมชนมีบทบาทสำคัญในการรักษาสมดุลของทรัพยากรเหล่านี้ โดยเฉพาะในแง่ของการใช้ทรัพยากรอย่างรับผิดชอบและสอดคล้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิม เช่น การจัดการน้ำและป่าอย่างยั่งยืน ซึ่งเป็นแนวทางที่ช่วยรักษาสถานะของห้วยขาแข้งในฐานะมรดกโลกทางธรรมชาติ 2) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน การจัดการทรัพยากรในพื้นที่ เช่น การควบคุมการใช้ป่าและน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ การจัดพื้นที่เกษตรกรรมที่ไม่กระทบต่อระบบนิเวศอื่น ๆ และการฟื้นฟูพื้นที่ที่เสื่อมโทรมให้กลับมาสมบูรณ์ สอดคล้องกับแนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติแบบยั่งยืนของ Ostrom, E. (2015) ที่เน้นการสร้างสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่า ชุมชนในพื้นที่ที่ได้รับการส่งเสริมให้ตระหนักถึงผลกระทบของการใช้ทรัพยากรและเรียนรู้วิธีอนุรักษ์ร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งช่วยสนับสนุนความยั่งยืนในระยะยาว 3) การมีส่วนร่วมของชุมชน ชุมชนในพื้นที่ได้มีบทบาทอย่างชัดเจนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ผ่านกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (Participatory Learning) ซึ่งเน้นการ

ผสมผสานความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมเข้ากับวิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่น การมีส่วนร่วมนี้เป็นการสร้างความเข้าใจและความรับผิดชอบในชุมชน เช่น การลดการบุกรุกป่า การฟื้นฟูแหล่งน้ำ และการพัฒนาแนวทางการใช้พื้นที่ที่ลดผลกระทบต่อระบบนิเวศ ความร่วมมือดังกล่าวแสดงถึงศักยภาพของชุมชนในการเป็นผู้ดูแลทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่มรดกโลกห้วยขาแข้ง การส่งเสริมให้ชุมชนมีบทบาทนำในกระบวนการอนุรักษ์ควรเป็นนโยบายสำคัญที่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐและเอกชน รวมถึงการบูรณาการเทคโนโลยีสารสนเทศเชิงพื้นที่และความรู้ดั้งเดิมเข้าด้วยกัน เพื่อสร้างแนวทางที่เหมาะสมสำหรับการจัดการทรัพยากรในอนาคต

2. การจัดการผืนภูมินิเวศในพื้นที่ห้วยขาแข้งมุ่งเน้นกระบวนการวางแผนร่วมกันระหว่างชุมชน หน่วยงานภาครัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชน โดยให้ความสำคัญกับการรักษาสมดุลระหว่างการพัฒนาและการอนุรักษ์ กระบวนการดังกล่าวมีจุดเด่นคือ การมีส่วนร่วมของชุมชนในการกำหนดแผนการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและการฟื้นฟูพื้นที่เสื่อมโทรม ซึ่งแสดงถึงความสำคัญของการรวมพลังจากทุกภาคส่วนเพื่อการจัดการที่ยั่งยืน แนวทางนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของปริญญา จันทะคาม (2563) ที่เสนอแนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้โดยเน้นการวางแผนอย่างเป็นระบบและการมีส่วนร่วมในทุกกระบวนการ ทั้งการกำหนดโซนนิ่งพื้นที่อนุรักษ์ เขตเกษตรกรรม และพื้นที่อยู่อาศัย เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การวางแผนดังกล่าวทำให้การจัดการผืนภูมินิเวศมีความเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ และช่วยลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ในด้านการฟื้นฟูพื้นที่เสื่อมโทรม ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ร่วมมือกันสร้างแหล่งน้ำและพื้นที่ป่าใหม่ พร้อมทั้งกำหนดเขตอนุรักษ์เฉพาะสำหรับชนิดพันธุ์ที่ใกล้สูญพันธุ์ เช่น เสือโคร่ง กระบวนการนี้แสดงถึงความสำคัญของการฟื้นฟูระบบนิเวศและการรักษาความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งใช้เวลาและความร่วมมือจากหลายฝ่าย งานวิจัยของ Qin, H., Bass, M., Ulrich-Schad, J. D., Matarrita-Cascante, D., Sanders, C. & Bekee, B. (2020) เน้นย้ำถึงบทบาทของชุมชนในกระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะการบูรณาการความคิดเห็นและข้อมูลจากหลายภาคส่วน เพื่อให้การดำเนินงานเกิดผลลัพธ์ที่ยั่งยืนและครอบคลุม เช่น การส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการจัดการป่าชุมชน ทั้งสองงานวิจัยยังสะท้อนให้เห็นว่าการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ประสบความสำเร็จต้องอาศัยการวางแผนร่วมกัน การมีส่วนร่วมของชุมชน และการฟื้นฟูทรัพยากรที่เสื่อมโทรมอย่างมีประสิทธิภาพ การจัดการในพื้นที่ห้วยขาแข้งจึงเป็นแบบอย่างที่ดีในการสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนาและการอนุรักษ์ โดยมีการบูรณาการระหว่างชุมชนและหน่วยงานต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ ผลการวิจัยนี้ไม่เพียงแต่

แสดงถึงความสำคัญของการจัดการผังภูมินิเวศในระดับพื้นที่ แต่ยังคงย้ำถึงบทบาทของการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน ซึ่งช่วยเสริมสร้างความยั่งยืนในระยะยาว และสร้างความเป็นเจ้าของในกระบวนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

3. การจัดผังภูมินิเวศในพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้งที่นำเสนอในงานวิจัยนี้ เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการวางแผนและดำเนินการ ระบบการจัดการดังกล่าวให้ความสำคัญกับการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติที่เสื่อมโทรม การอนุรักษ์พื้นที่สำคัญต่อระบบนิเวศ และการส่งเสริมกิจกรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งทั้งหมดนี้สะท้อนถึงแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ยั่งยืนในระยะยาว ดังนี้ 1) การมีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผนและดำเนินการ ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าความสำเร็จของการจัดการผังภูมินิเวศในพื้นที่นี้เกิดจากการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชน หน่วยงานภาครัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชน การมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการวางแผน เช่น การกำหนดโซนนิ่งพื้นที่และการพัฒนาแผนการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ส่งผลให้ชุมชนเข้าใจความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากร และรู้สึกเป็นเจ้าของทรัพยากรเหล่านั้น แนวทางนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ ประคอง มาโต (2562) ซึ่งระบุว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการจัดการทรัพยากร ธรรมชาติช่วยเพิ่มความตระหนักรู้และสร้างความร่วมมือในระดับท้องถิ่น ทำให้กระบวนการอนุรักษ์และการพัฒนามีความยั่งยืนมากขึ้น 2) การฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติที่เสื่อมโทรม การฟื้นฟูพื้นที่ที่เสื่อมโทรมเป็นองค์ประกอบสำคัญของการจัดผังภูมินิเวศในพื้นที่ห้วยขาแข้ง ชุมชนมีบทบาทในการปลูกป่า ฟื้นฟูพื้นที่เกษตรกรรม และสร้างแหล่งน้ำที่เอื้อต่อการฟื้นตัวของระบบนิเวศ กระบวนการฟื้นฟูอาศัยความร่วมมือจากหน่วยงานรัฐ และเอกชนในการสนับสนุนทรัพยากรและองค์ความรู้ เช่น การปลูกพืชท้องถิ่นที่ช่วยเพิ่มความหลากหลายทางชีวภาพ การฟื้นฟูที่ดำเนินการในพื้นที่นี้สอดคล้องกับแนวทางของ Borriini-Feyerabend, G., et al. (2004) ที่เน้นการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนในกระบวนการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อให้ระบบนิเวศกลับมาทำงานได้อย่างสมบูรณ์และลดผลกระทบเชิงลบจากกิจกรรมมนุษย์ 3) การอนุรักษ์พื้นที่สำคัญต่อระบบนิเวศ พื้นที่ป่าไม้และแหล่งน้ำในพื้นที่ห้วยขาแข้งเป็นหัวใจของระบบนิเวศ การอนุรักษ์พื้นที่เหล่านี้จึงมีความสำคัญต่อการรักษาความหลากหลายทางชีวภาพ เช่น การปกป้องถิ่นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าและการรักษาทรัพยากรน้ำ การกำหนดเขตอนุรักษ์เฉพาะ เช่น เขตป่าอนุรักษ์และเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า มีบทบาทสำคัญในการลดความเสี่ยงต่อการสูญพันธุ์ของชนิดพันธุ์สัตว์ในพื้นที่ แนวทางนี้ยังสอดคล้องกับงานของ Osei, K., Mikado, S., Agyenim, B. E. & Asante, M. (2024) ที่เน้นถึงความสำคัญของการอนุรักษ์พื้นที่สำคัญทางระบบนิเวศเพื่อรักษาสมดุลของธรรมชาติ และสนับสนุนการพัฒนาที่ไม่ทำลายทรัพยากร 4) การส่งเสริม

กิจกรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่น การจัดผังภูมิโนเวศในพื้นที่นี้ยังเน้นการส่งเสริมกิจกรรมที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตของชุมชน เช่น การเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม การจัดการน้ำตามภูมิปัญญาท้องถิ่น และการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่สร้างรายได้เสริมให้กับชุมชน โดยกิจกรรมเหล่านี้ช่วยลดผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและส่งเสริมการอนุรักษ์ ชุมชนในพื้นที่ยังคงรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การจัดทำแหล่งกักเก็บน้ำตามธรรมชาติและการจัดการทรัพยากรป่าไม้เพื่อการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน แนวทางดังกล่าวช่วยสร้างสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการใช้ทรัพยากรที่ตอบสนองต่อวิถีชีวิตของชุมชน สรุปว่า รูปแบบการจัดผังภูมิโนเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้งให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วม การฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ การอนุรักษ์พื้นที่สำคัญต่อระบบนิเวศ และการส่งเสริมกิจกรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตท้องถิ่น การดำเนินการดังกล่าวสร้างแนวทางที่ยั่งยืนและช่วยรักษาสมดุลระหว่างการพัฒนาและการอนุรักษ์ ซึ่งไม่เพียงตอบโจทย์ด้านสิ่งแวดล้อม แต่ยังส่งผลดีต่อคุณภาพชีวิตของชุมชนในระยะยาว

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาการวิจัย เรื่อง “การจัดการภูมิโนเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง” ผู้วิจัยวิเคราะห์ สังเคราะห์ และสามารถสรุปออกมาเป็นองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย ดังนี้

ภาพที่ 1 แผนงาน เส้นทางไปสู่ความสำเร็จ

จากแผนภาพตกผลึกออกมาเป็นองค์ความรู้ที่ได้จากกระบวนการศึกษาวิจัย โดยนำหลักอิทธิบาท 4 อันเกี่ยวกับการทำงานให้ประสบความสำเร็จ คือ 1) ฉันทะ ความพึงพอใจในสิ่งที่ทำ 2) วิริยะ ความพากเพียร 3) จิตตะ ความเอาใจใส่ 4) วิมังสา การพิจารณาอย่างรอบคอบ มาบูรณาการ

กันในแต่ละขั้นตอนของการศึกษาวิจัยที่ผู้วิจัยมุ่งเน้นรูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ซึ่งมุ่งการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ เป็นหลักเพื่อดำเนินการศึกษากลุ่มนิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้ง เพื่อการจัดการภูมิประเทศและสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติในพื้นที่รอบ ๆ แสดงโมเดลองค์ความรู้ที่ออกแบบให้มีลักษณะเป็น แผนงาน เส้นทางไปสู่ความสำเร็จ ประกอบด้วยสถานีที่สำคัญ ตลอดเส้นทาง 4 สถานี ดังนี้

สถานีที่ 1 Satisfaction ความพึงพอใจ หมายถึง ความภาคภูมิใจในความสำเร็จการอนุรักษ์ เป็นความรู้สึกของชุมชนและผู้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ที่เกิดจากการเห็นผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรมจากความพยายามในการปกป้องและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศในพื้นที่มรดกโลกห้วยขาแข้ง เช่น 1) การฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ การเห็นสัตว์ป่าหรือพืชพันธุ์ที่เคยสูญหายกลับมาเจริญเติบโตในพื้นที่อีกครั้ง เป็นการยืนยันถึงความสำเร็จในการฟื้นฟูระบบนิเวศ 2) การมีส่วนร่วมของชุมชน ชุมชนมีบทบาทในการรักษาและดูแลพื้นที่นิเวศ ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและภาคภูมิใจในผลงานที่ร่วมกันทำ 3) การได้รับการยอมรับจากภายนอก การได้รับการยอมรับและการสนับสนุนจากองค์กรทั้งในและต่างประเทศที่เห็นถึงความสำเร็จในการอนุรักษ์พื้นที่ 4) การเรียนรู้และการพัฒนา การที่ชุมชนได้นำความรู้และเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาใช้ในการจัดการและอนุรักษ์พื้นที่ ทำให้เกิดการพัฒนาและการเรียนรู้ร่วมกัน

สถานีที่ 2 Dogged พากเพียร หมายถึง การสร้างโอกาสและกระบวนการที่ทำให้ประชาชนในชุมชนมีบทบาทและความรับผิดชอบในการฟื้นฟูและดูแลทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ของตนเอง การมีส่วนร่วมนี้อาจประกอบไปด้วยกิจกรรมต่าง ๆ ดังนี้ 1) การจัดประชุมหรือเวิร์คช็อปเพื่อให้ความรู้และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับการอนุรักษ์และการฟื้นฟูทรัพยากร 2) การสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชน หน่วยงานภาครัฐ และองค์กรที่เกี่ยวข้อง 3) การจัดการฝึกอบรมและกิจกรรมเชิงปฏิบัติที่เปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนได้ลงมือทำจริง เช่น การปลูกป่า การจัดการน้ำ หรือการฟื้นฟูพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม 4) การส่งเสริมการสืบสานวัฒนธรรมและความรู้ดั้งเดิมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ 5) การมีส่วนร่วมของชุมชนจะช่วยเพิ่มความตระหนักและสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของในทรัพยากรธรรมชาตินั้น ทำให้เกิดความยั่งยืนในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในระยะยาว

สถานีที่ 3 Attentive เอาใจใส่ หมายถึง การดำเนินการอย่างรอบคอบและละเอียดอ่อนเพื่อรักษาและพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมในพื้นที่ ดังนี้ 1) การสำรวจและประเมินทรัพยากร ทำการสำรวจและประเมินสถานะของทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ เช่น ป่าไม้ สัตว์ป่า น้ำ และดิน เพื่อให้ทราบถึงสภาพและปัญหาที่อาจเกิดขึ้น 2) การวางแผนการใช้ทรัพยากร วางแผนการ

ใช้ทรัพยากรในลักษณะที่ยั่งยืน โดยคำนึงถึงการรักษาสกุลของธรรมชาติและความต้องการของชุมชน 3) การฟื้นฟูและอนุรักษ์ ดำเนินการฟื้นฟูพื้นที่ที่ถูกทำลายหรือเสื่อมสภาพ รวมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิม 4) การมีส่วนร่วมของชุมชน ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากร ทั้งในด้านการตัดสินใจ การปฏิบัติ และการประเมินผล เพื่อให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและความรับผิดชอบร่วมกัน 5) การศึกษาและการฝึกอบรม จัดการศึกษาและฝึกอบรมให้กับชุมชนและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อเพิ่มพูนความรู้และทักษะในการจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ 6) การติดตามและประเมินผล ดำเนินการติดตามและประเมินผลกระบวนการจัดการทรัพยากรอย่างสม่ำเสมอ เพื่อปรับปรุงและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างทันที่

สถานีที่ 4 Consider Carefully พิจารณาอย่างรอบคอบ หมายถึง กระบวนการที่เราต้องตรวจสอบและวัดผลการดำเนินงานที่เราได้ทำไปแล้ว จากนั้นนำข้อมูลที่ได้จากการประเมินมาวิเคราะห์เพื่อหาจุดที่ต้องปรับปรุงหรือแก้ไขให้ดีขึ้น มีขั้นตอนการประเมินผลและปรับปรุง ดังนี้ 1) เก็บรวบรวมข้อมูล รวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงาน เช่น สภาพแวดล้อม การมีส่วนร่วมของชุมชน ผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคม 2) วิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้เก็บรวบรวมมาเพื่อหาข้อดีและข้อเสียของการดำเนินงาน 3) ประเมินผล ใช้ข้อมูลที่วิเคราะห์มาเพื่อประเมินว่าการดำเนินงานที่ผ่านมามีประสิทธิภาพเพียงใด มีจุดที่ต้องปรับปรุงหรือไม่ 4) วางแผนการปรับปรุง วางแผนการแก้ไขและปรับปรุงตามข้อมูลที่ได้จากการประเมิน เช่น การปรับเปลี่ยนแผนการดำเนินงาน การเพิ่มการมีส่วนร่วมของชุมชน หรือการจัดการทรัพยากรที่มีให้เกิดประโยชน์สูงสุด 5) ดำเนินการปรับปรุง นำแผนการปรับปรุงที่ได้วางไว้ไปปฏิบัติจริง 6) ติดตามและประเมินผลอีกครั้ง ติดตามผลการปรับปรุงและประเมินผลอีกครั้งเพื่อดูว่าการปรับปรุงนั้นได้ผลตามที่คาดหวังหรือไม่ และทำการปรับปรุงต่อเนื่องตามความจำเป็น อันนำไปสู่ไปสู่ความสำเร็จ คือ การจัดการภูมินิเวศพื้นที่ชุมชนบริเวณมรดกโลกห้วยขาแข้งมีความยั่งยืน และเหมาะสม กับสภาพแวดล้อมและชุมชนในระยะยาว

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. การเสริมสร้างกลไกการมีส่วนร่วมของชุมชน จัดตั้งคณะกรรมการบริหารจัดการผังภูมินิเวศระดับพื้นที่ โดยมีตัวแทนจากชุมชน หน่วยงานรัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชน เพื่อสร้างความร่วมมือที่ครอบคลุม กำหนดนโยบายสนับสนุนการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการวางแผนและตัดสินใจเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ จัดสรรงบประมาณและทรัพยากรสำหรับกิจกรรมอบรมที่ช่วยเพิ่มศักยภาพของชุมชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ
2. การฟื้นฟูพื้นที่เสื่อมโทรมและส่งเสริมการอนุรักษ์ กำหนดพื้นที่เป้าหมายสำหรับการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การปลูกป่าทดแทน การฟื้นฟูแหล่งน้ำ และการฟื้นฟูระบบนิเวศที่ได้รับผลกระทบ สนับสนุนการบูรณาการข้อมูลทางวิทยาศาสตร์และภูมิปัญญาท้องถิ่นในกระบวนการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ จัดทำแผนงานฟื้นฟูในลักษณะบูรณาการระหว่างหน่วยงานรัฐ เอกชน และชุมชน เพื่อให้เกิดผลที่ยั่งยืน
3. การอนุรักษ์พื้นที่สำคัญต่อระบบนิเวศ กำหนดเขตอนุรักษ์สำหรับพื้นที่ที่มีความสำคัญ เช่น แหล่งน้ำ ป่าไม้ และที่อยู่อาศัยของชนิดพันธุ์ที่ใกล้สูญพันธุ์ สนับสนุนการลาดตระเวนและการป้องกันไฟป่า เพื่อป้องกันการบุกรุกพื้นที่และการทำลายทรัพยากร ธรรมชาติ ออกกฎหมายหรือมาตรการที่ชัดเจนเพื่อคุ้มครองชนิดพันธุ์ที่ใกล้สูญพันธุ์ และสร้างสมดุลระหว่างการใช้ทรัพยากรและการอนุรักษ์
4. การส่งเสริมกิจกรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่น สนับสนุนกิจกรรมเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เช่น เกษตรอินทรีย์และเกษตรผสมผสาน เพื่อเพิ่มรายได้โดยไม่ทำลายทรัพยากร ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เช่น การเดินป่าชมธรรมชาติและการเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อสร้างรายได้และกระจายโอกาสทางเศรษฐกิจ สนับสนุนการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การจัดการน้ำและการอนุรักษ์ป่าในวิถีที่เป็นมิตรกับธรรมชาติ
5. การบูรณาการข้อมูลและเทคโนโลยีในกระบวนการจัดการ ส่งเสริมการใช้ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) ในการวางแผน ติดตาม และประเมินผลการจัดการทรัพยากร ธรรมชาติ สนับสนุนการวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีที่ช่วยลดผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การใช้พลังงานหมุนเวียน สร้างฐานข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติที่ทันสมัยและเข้าถึงได้ เพื่อให้การจัดการทรัพยากรในพื้นที่เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. การพัฒนานโยบายและแผนปฏิบัติการระดับท้องถิ่น ใช้ผลการวิจัยเป็นแนวทางในการกำหนดแผนปฏิบัติการที่สอดคล้องกับศักยภาพของแต่ละพื้นที่ เช่น การฟื้นฟูพื้นที่เสื่อมโทรม และการอนุรักษ์พื้นที่สำคัญ พัฒนารูปแบบการจัดผังภูมิโนเวศที่ยั่งยืนให้เป็นต้นแบบสำหรับพื้นที่อนุรักษ์อื่น ๆ ที่มีบริบทคล้ายคลึงกัน กำหนดเป้าหมายระยะยาวสำหรับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน

2. การอบรมและเผยแพร่ความรู้สู่ชุมชน ออกแบบหลักสูตรอบรมที่เน้นการพัฒนาความรู้และทักษะของชุมชนในด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ผลิตสื่อประชาสัมพันธ์ เช่น คู่มือหรือวิดีโอเพื่อเผยแพร่แนวทางการจัดการผังภูมิโนเวศในรูปแบบที่เข้าใจง่าย จัดกิจกรรมเวิร์กช็อปหรือสัมมนาที่เชื่อมโยงผลการวิจัยกับการปฏิบัติจริง เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจและการมีส่วนร่วม

3. การส่งเสริมการวิจัยเพิ่มเติม ใช้ผลการวิจัยเป็นฐานสำหรับการศึกษาเพิ่มเติม ในประเด็นที่เกี่ยวข้อง เช่น การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพ สนับสนุนการศึกษานวัตกรรมหรือเทคโนโลยีที่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ พัฒนางานวิจัยในมิติอื่น ๆ เช่น การประเมินผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมของการจัดการผังภูมิโนเวศ

4. การพัฒนากลไกติดตามและประเมินผล สร้างระบบติดตามผลการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ใช้ตัวชี้วัดที่ชัดเจนและสอดคล้องกับเป้าหมายของการจัดการ ใช้ข้อมูลจากผลการวิจัยในการพัฒนาวิธีการประเมินผลกระทบต่อระบบนิเวศ เพื่อปรับปรุงกระบวนการจัดการให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น พัฒนารายงานสถานภาพทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้การจัดการทรัพยากรสามารถตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงในระยะยาวได้อย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- กรมอนามัย. (2558). รายงานประจำปี กรมอนามัย 2558. กรุงเทพฯ : สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.
- ประคอง มาโต. (2562). การพัฒนาแหล่งเรียนรู้เชิงภูมิศาสตร์การท่องเที่ยวในพื้นที่มรดกโลกห้วยขาแข้ง. วารสารวิจัยวิชาการ, 2(2), 89-105.
- ประยูร วงศ์จันทร์. (2559). การสอนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอาเซียน โดยใช้เอกสารคำสอน สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี. วารสารสิ่งแวดล้อมศึกษา-สสศท, 7(15), 13-22.

- ปริญญญา จันทะคาม. (2563). แนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด*, 14(1), 98-108.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564)*. เข้าถึงได้จาก https://www.nesdc.go.th/ewt_dl_link.php?nid=6422
- สำนักงานจังหวัดอุทัยธานี. (2561). *แผนพัฒนาจังหวัดอุทัยธานี พ.ศ. 2561-2564*. (อัดสำเนา)
- Borrini-Feyerabend, G., et al. (2004). *Sharing power: Learning-by-doing in co-management of natural resources throughout the world*. IIED and IUCN Retrieved from <https://www.iied.org/sites/default/files/pdfs/migrate/G01089.pdf>
- Osei, K., Mikado, S., Agyenim, B. E. & Asante, M. (2024). Community Natural Resources Management and Resilience. *The Palgrave Encyclopedia of Sustainable Resources and Ecosystem Resilience*, 1-6.
- Ostrom, E. (2015). *Governing the commons: The evolution of institutions for collective action*. Cambridge, England : Cambridge University Press.
- Qin, H., Bass, M., Ulrich-Schad, J. D., Matarrita-Cascante, D., Sanders, C. & Bekee, B. (2020). Community, natural resources, and sustainability: Overview of an interdisciplinary and international literature. *Sustainability*, 12(3), 1061.

แนวทางการพัฒนาสมรรถนะการวิจัยในชั้นเรียนโดยใช้ผลการปฏิบัติการสอนเป็น ฐานร่วมกับชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพสำหรับครูระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

Guidelines for Developing Classroom Research Competency Using
Instructional Practice-based Results Combined with Professional
Learning Community for Basic Education Teachers

ญาณิฐา ราชคม¹ และณัฐวุฒิ ยอดใจ²

Yanitha Rajchakom and Natthawut Yodchai

Received: November 25, 2024

Revised: February 25, 2025

Accepted: March 23, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษากรอบแนวคิด 2) ความต้องการ และ 3) แนวทางการพัฒนาสมรรถนะการวิจัยในชั้นเรียนโดยใช้ผลการปฏิบัติการสอนเป็นฐานร่วมกับชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพสำหรับครูระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน งานวิจัยใช้วิธีวิจัยแบบผสมผสาน โดยศึกษาแนวคิดและเอกสารที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ แนวคิดการพัฒนาสมรรถนะ การวิจัยในชั้นเรียน ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ สอบถามกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ปีการศึกษา 2567 คือ ครูโรงเรียนเวียงเทิง (เทิงน่านประชา) จำนวน 38 คน และครูโรงเรียนพญาเม็งราย จำนวน 32 คน และสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 7 คน ซึ่งเป็นการคัดเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบวิเคราะห์เอกสาร แบบสอบถาม มีค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.80-1.00 ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งฉบับเท่ากับ 0.89 และแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง มีค่า IOC เท่ากับ 1.00 แสดงว่าข้อคำถามมีความเที่ยงตรง ใช้ได้ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน วิเคราะห์เนื้อหาและสรุปข้อมูล ผลการวิจัย พบว่า 1) กรอบแนวคิด ประกอบด้วย การปฏิบัติการสอนเป็นฐาน ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพด้านการวิจัยในชั้นเรียน และสมรรถนะการวิจัยในชั้นเรียน 2) ความต้องการพัฒนาสมรรถนะการวิจัยในชั้นเรียน โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เรียง

¹⁻² มหาวิทยาลัยพายัพ; Payap University

Corresponding author, e-mail: yyanitha@yahoo.com

ตามลำดับค่าเฉลี่ยสูงสุดไปหาต่ำสุด 3 อันดับแรก ได้แก่ 2.1) มีผลงานเป็นรูปธรรม 2.2) ความสามารถในการสื่อสาร 2.3) การมีทักษะการวิจัย ตามลำดับ และ 3) แนวทางการพัฒนา ประกอบด้วย 3.1) ควรใช้หลักความร่วมมือ หลักการบริหารแบบมีส่วนร่วม กระบวนการชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ และผลการปฏิบัติการสอน 3.2) ควรแต่งตั้งทีมวิชาการหรือทีมวิจัยเพื่อรับผิดชอบดูแล ให้คำปรึกษา ชี้แนะ ช่วยเหลือ และจัดปัจจัยสนับสนุนการทำวิจัยในชั้นเรียน 3.3) สร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพด้านการวิจัยในชั้นเรียน 3.4) จัดกิจกรรมเสวนา การประกวดผลงานวิจัยในชั้นเรียน การแสดงผลงานวิจัยในชั้นเรียนที่เป็นต้นแบบแนวปฏิบัติที่ดี

คำสำคัญ: การพัฒนาสมรรถนะครู, สมรรถนะการวิจัยในชั้นเรียน, ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ

Abstract

The purposes of this research article were 1) to study the conceptual framework; 2) to identify needs, and 3) to propose the guidelines for developing classroom research competency using instructional practice-based results combined with professional learning community for basic education teachers. This was a mixed-methods research, examining relevant concepts and documents, namely competency development concepts, classroom research, and professional learning communities. The research sample consisted of 38 teachers from Wiang Teng School (Teng Nam Nu Pracha) and 32 teachers from Phaya Mengrai School, academic year 2024, and interviewed seven experts, all of whom were purposively selected. The research instruments included a document analysis form and a questionnaire with an IOC between 0.80 and 1.00. The reliability of the entire questionnaire was 0.89, and the semi-structured interview form had an IOC of 1.00, indicating validity and validity. Data were analyzed using mean, standard deviation, content analysis, and data summary. The research results found that 1) the conceptual framework comprised teaching practices as a base, professional learning communities for classroom research, and classroom research competencies; 2) the need for classroom research competency development was at the highest level overall, the top 3 rankings were arranged in order of highest to lowest average, namely 2.1) tangible

results, 2.2) communication competency, and 2.3) research skills; and 3) development guidelines included: 3.1) the use of collaborative principles, participatory management principles, professional learning community processes, and teaching performance results, 3.2) an academic or research team should be appointed to oversee, provide advice, guidance, assistance, and provide support for classroom research; 3.3) a professional learning community for classroom research should be established; and 3.4) seminars, classroom research competitions, and classroom research presentations should be organized as models of best practice.

Keywords: teacher competency development, classroom research competency, professional learning communities

บทนำ

การพัฒนาคุณภาพการศึกษาของไทยให้มีความสำคัญกับการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาสมรรถนะผู้เรียน การพัฒนาครูในปัจจุบันมุ่งพัฒนาให้มีสมรรถนะสำคัญหลายด้าน สมรรถนะเป็นพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความสามารถในการนำความรู้ ทักษะ คุณลักษณะเฉพาะของตนมาประยุกต์ใช้ในงานหรือในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้จนประสบความสำเร็จ คนที่มีสมรรถนะ คือ คนที่ทำงานได้สำเร็จโดยใช้ความรู้ ทักษะ เจตคติหรือคุณลักษณะต่าง ๆ ที่ตนมีอยู่ การจัดการเรียนการสอนให้ประสบผลสำเร็จ ครูต้องมีสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ สมรรถนะการโค้ช สมรรถนะการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ ซึ่งแต่ละสมรรถนะมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน ในขณะเดียวกันครูต้องมีสมรรถนะการวิจัยในชั้นเรียน โดยสถานศึกษาต้องส่งเสริมให้ครูสามารถวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียนในแต่ละระดับชั้น (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2562, 2567)

สมรรถนะการวิจัยในชั้นเรียน เป็นการบูรณาการความรู้ ทักษะ ความสามารถ และคุณลักษณะส่วนบุคคลในการทำวิจัยในชั้นเรียนให้ประสบความสำเร็จ จนมีผลงานออกเป็นเป็นรูปธรรม ซึ่งในการพัฒนาวิชาชีพครู มีสาระสำคัญเกี่ยวกับประเมินผลการปฏิบัติงาน คือ การพัฒนาตนเองและพัฒนาวิชาชีพ โดยมีตัวชี้วัดที่สำคัญ คือ การขอผลงานครูวิทยฐานะเชี่ยวชาญต้องมีผลงานวิชาการ ซึ่งเป็นงานวิจัยเกี่ยวกับการเรียนการสอนหรือรายงานผลการพัฒนาผู้เรียนโดยกำหนดให้ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพมีลักษณะงานที่ปฏิบัติในทุกตำแหน่ง สาเหตุสำคัญของการกำหนดให้มีการวิจัยในชั้นเรียนต้องอาศัยชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ เนื่องจากที่ผ่านมา

การวิจัยในลักษณะอื่นไม่สามารถส่งผลต่อผู้เรียนได้โดยตรง (ชวลิต ชูกำแหง, 2565) ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพเป็นการรวมตัวกันของผู้บริหารและครูในการร่วมมือร่วมใจพัฒนาการเรียนรู้ เป็นกระบวนการดำเนินการมีลักษณะเฉพาะเป็นการทำงานร่วมกันเป็นทีม มุ่งเน้นการแก้ปัญหาและพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นสำคัญ พัฒนาการทำงานและการพัฒนาวิชาชีพอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นกระบวนการพัฒนาครู โดยร่วมกันกำหนดเป้าหมาย ภารกิจ และวิสัยทัศน์ ไปสู่การลงมือปฏิบัติงานและกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง (Mertler, C.A., 2018) และช่วยสร้างวัฒนธรรมการทำงานที่เข้มแข็งในสถานศึกษา (Sagor, R., 2010) การสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ด้านการวิจัยในชั้นเรียนโดยนำผลการปฏิบัติการสอนของครูที่ผ่านมาเป็นฐานในการทำวิจัยในชั้นเรียน จึงมุ่งแก้ปัญหาและพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นสำคัญ ก่อให้เกิดความร่วมมือครูและผู้บริหารในสถานศึกษาในการค้นหาความรู้ กำหนดเป้าหมาย และแนวทางปฏิบัติกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง ด้้นวัตรกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียน ได้แก่ แผนการจัดการเรียนรู้ และรายงานการวิจัยในชั้นเรียน (ญานฐิรา ราชคม, 2566)

จากการศึกษาสภาพบริบทด้านการทำวิจัยในชั้นเรียนของโรงเรียนที่เป็นพื้นที่การศึกษาพบว่า สถานศึกษามีนโยบายให้ครูทำวิจัยในชั้นเรียนภาคการศึกษาละ 1 เรื่อง เป็นรายงานการวิจัยฉบับเต็มหรือฉบับย่อหรือรายงานการวิจัยหน้าเดียว โดยนำผลการปฏิบัติการสอนรายวิชาที่พบปัญหาการเรียนรู้ของผู้เรียนมากที่สุดมาเป็นปัญหาการวิจัยในชั้นเรียน และจัดทำเป็นผลงานวิชาการตามข้อตกลงในการพัฒนางาน เมื่อวิเคราะห์สภาพปัญหาการทำวิจัยในชั้นเรียน พบว่า ครูส่วนใหญ่มีความรู้และทักษะการทำวิจัยในชั้นเรียนน้อย เช่น การกำหนดชื่อเรื่องการวิจัยไม่ชัดเจน ออกแบบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยไม่เหมาะสมกับผู้เรียน การวิเคราะห์ข้อมูล ขาดความคิดสร้างสรรค์ในการออกแบบนวัตกรรมการสอน รวมถึงผลการวิจัยที่ได้ไม่สามารถแก้ปัญหาการเรียนรู้ของผู้เรียนได้ตามเป้าหมายที่กำหนดจนไม่สามารถเป็นผลงานในการขอมีวิทยฐานะและเลื่อนวิทยฐานะได้ นอกจากนี้จากการสังเกตและการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ พบว่า ทักษะการค้นคว้าหาข้อมูลเพื่อทำวิจัยในชั้นเรียน ทักษะการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการค้นคว้าหาข้อมูล และการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยมีน้อยมาก โรงเรียนจึงมีความต้องการหาแนวทางการพัฒนาสมรรถนะการวิจัยในชั้นเรียนโดยการศึกษาและจัดให้มีแนวปฏิบัติที่ดีของสถานศึกษาเพื่อพัฒนาสมรรถนะการวิจัยในชั้นเรียนของครูในโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น (ชูชาติ แปลงล้วน, 2567, 13 กันยายน; สุธา นันไชยวงศ์, 2567, 13 กันยายน)

จากปัญหาที่กล่าวมาแล้วข้างต้น การพัฒนาครูให้มีสมรรถนะการวิจัยในชั้นเรียนจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในการกำหนดแนวทางการพัฒนาครูร่วมกัน

ผู้วิจัยจึงมีความศึกษากรอบแนวคิด ความต้องการ และแนวทางการพัฒนาสมรรถนะการวิจัยในชั้นเรียนโดยใช้ผลการปฏิบัติการสอนเป็นฐานร่วมกับชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพสำหรับครูระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยทำการศึกษาความต้องการของโรงเรียนประถมศึกษาและโรงเรียนมัธยมศึกษา เพื่อนำผลการวิจัยไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาสมรรถนะการวิจัยในชั้นเรียนของครูให้มีคุณภาพต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษากรอบแนวคิดการพัฒนาสมรรถนะการวิจัยในชั้นเรียนโดยใช้ผลการปฏิบัติการสอนเป็นฐานร่วมกับชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพสำหรับครูระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน
2. เพื่อศึกษาความต้องการพัฒนาสมรรถนะการวิจัยในชั้นเรียนโดยใช้ผลการปฏิบัติการสอนเป็นฐานร่วมกับชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพสำหรับครูระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน
3. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาสมรรถนะการทำวิจัยในชั้นเรียนโดยใช้ผลการปฏิบัติการสอนเป็นฐานร่วมกับชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพสำหรับครูระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ใช้วิธีวิจัยแบบผสมผสาน โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและกลุ่มผู้ให้ข้อมูล โดยมีขั้นตอนการวิจัยดังนี้

1. การศึกษากรอบแนวคิดการพัฒนาสมรรถนะการวิจัยในชั้นเรียนโดยใช้ผลการปฏิบัติการสอนเป็นฐานร่วมกับชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพสำหรับครูระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยการศึกษาแนวคิดและเอกสารที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ แนวคิดการพัฒนาสมรรถนะ การวิจัยในชั้นเรียน ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ จากนั้นนำมาสังเคราะห์กรอบแนวคิดในวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบวิเคราะห์เอกสาร วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาและสรุปข้อมูล
2. การศึกษาความต้องการพัฒนาสมรรถนะการทำวิจัยในชั้นเรียนโดยใช้ผลการปฏิบัติการสอนเป็นฐานร่วมกับชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพสำหรับครูระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยการสอบถามกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ปีการศึกษา 2567 คือ ครูโรงเรียนเวียงเทิง (เทิงนำนุประชา) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงราย เขต 4 จำนวน 38 คน และครูโรงเรียนพญาเม็งราย สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเชียงราย จำนวน 32 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม มีค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.80-1.00 ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งฉบับเท่ากับ 0.89 ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง และได้รับตอบกลับมา จำนวน 70 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 100 วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน วิเคราะห์เนื้อหาและสรุปข้อมูล

3. การศึกษาแนวทางการพัฒนาสมรรถนะการทำวิจัยในชั้นเรียนโดยใช้ผลการปฏิบัติการสอนเป็นฐานร่วมกับชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพสำหรับครูระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 7 คน ได้มาโดยการคัดเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง มีค่า IOC เท่ากับ 1.00 แสดงว่าข้อคำถามมีความเที่ยงตรงใช้ได้ ผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์ตามประเด็นที่ได้จัดเตรียมไว้และซักถามเพิ่มเติมเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกด้วยตนเอง วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา จัดกลุ่มข้อมูลให้เป็นหมวดหมู่และสรุปข้อมูล

สรุปผลการวิจัย

1. กรอบแนวคิดการพัฒนาสมรรถนะการวิจัยในชั้นเรียนโดยใช้ผลการปฏิบัติการสอนเป็นฐานร่วมกับชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพสำหรับครูระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีดังนี้

1.1 สมรรถนะการวิจัยในชั้นเรียน ประกอบด้วย การมีทักษะการวิจัย ความสามารถในการเป็นผู้นำและการบริหารจัดการงานวิจัย ความสามารถในการคิด ความสามารถในการสื่อสาร ความสามารถในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ การมีจริยธรรม และการปฏิบัติตามกฎหมาย และการมีผลงานเป็นรูปธรรม

1.2 การปฏิบัติการสอนเป็นฐาน เป็นการปฏิบัติการสอน ส่งเสริมสนับสนุนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาตนเองของนักเรียนให้เต็มศักยภาพโดยใช้แนวคิดการจัดการเรียนรู้เชิงรุก ซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญ คือ การออกแบบและจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ กลยุทธ์การจัดการเรียนรู้ การจัดบรรยากาศในชั้นเรียน การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ การใช้สื่อการเรียนรู้และแหล่งเรียนรู้ และความเป็นกัลยาณมิตรของครู ผลการปฏิบัติการสอนของครู คือ ผลการเรียนรู้ของนักเรียน

1.3 ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพด้านการวิจัยในชั้นเรียน เป็นการพัฒนาครูโดยชุมชนแห่งการเรียนรู้ซึ่งมีกระบวนการสำคัญ คือ การสร้างทีมครู การกำหนดข้อตกลงร่วมกัน การกำหนดเป้าหมายที่มุ่งเน้นการเรียนรู้ของผู้เรียน การลงมือปฏิบัติร่วมกัน การเปิดรับการชี้แนะ การสังเกตชั้นเรียน และการสะท้อนผลการปฏิบัติงาน

2. ความต้องการพัฒนาสมรรถนะการวิจัยในชั้นเรียนโดยใช้ผลการปฏิบัติการสอนเป็นฐานร่วมกับชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพสำหรับครูระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยรวมมีระดับความต้องการอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.64$, S.D. = 0.34) เมื่อพิจารณารายด้านตามสมรรถนะการวิจัยในชั้นเรียน พบว่า การมีผลงานเป็นรูปธรรม มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 4.79$, S.D. = 0.41) รองลงมา คือ ความสามารถในการสื่อสาร ($\bar{X} = 4.71$, S.D. = 0.46) การมีทักษะการวิจัย ($\bar{X} = 4.66$,

S.D. = 0.48) ความสามารถในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ($\bar{X}$ = 4.61, S.D. = 0.49) การมีจริยธรรมและการปฏิบัติตามกฎหมาย ($\bar{X}$ = 4.60, S.D. = 0.49) ความสามารถในการเป็นผู้นำและการบริหารจัดการงานวิจัย ($\bar{X}$ = 4.59, S.D. = 0.52) การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ ($\bar{X}$ = 4.57, S.D. = 0.50) ความสามารถในการคิด ($\bar{X}$ = 4.56, S.D. = 0.50) ตามลำดับ รายละเอียดดังแสดงในตาราง 1

ตารางที่ 1 ความต้องการพัฒนาสมรรถนะการวิจัยในชั้นเรียนโดยใช้ผลการปฏิบัติการสอนเป็นฐานร่วมกับชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพสำหรับครูระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

สมรรถนะการทำวิจัยในชั้นเรียน	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	ลำดับ
1. การมีทักษะการวิจัย	4.66	0.48	มากที่สุด	3
2. ความสามารถในการเป็นผู้นำและการบริหารจัดการงานวิจัย	4.59	0.52	มากที่สุด	6
3. ความสามารถในการคิด	4.56	0.50	มากที่สุด	8
4. ความสามารถในการสื่อสาร	4.71	0.46	มากที่สุด	2
5. ความสามารถในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ	4.61	0.49	มากที่สุด	4
6. การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้	4.57	0.50	มากที่สุด	7
7. การมีจริยธรรมและการปฏิบัติตามกฎหมาย	4.60	0.49	มากที่สุด	5
8. การมีผลงานเป็นรูปธรรม	4.79	0.41	มากที่สุด	1
รวม	4.64	0.34	มากที่สุด	

3. แนวทางการพัฒนาสมรรถนะการวิจัยในชั้นเรียนโดยใช้ผลการปฏิบัติการสอนเป็นฐานร่วมกับชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพสำหรับครูระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน รายละเอียดดังนี้

3.1 ควรใช้หลักความร่วมมือ หลักการบริหารแบบมีส่วนร่วม กระบวนการชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ และผลการปฏิบัติการสอน

3.2 ควรแต่งตั้งทีมวิชาการหรือทีมวิจัยเพื่อรับผิดชอบดูแล ให้คำปรึกษา ชี้แนะช่วยเหลือ และจัดปัจจัยสนับสนุนการทำวิจัยในชั้นเรียน

3.3 สร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพด้านการวิจัยในชั้นเรียน อาจแบ่งเป็นกลุ่มสาระการเรียนรู้ หรือระดับชั้นตามบริบทโรงเรียน

3.4 วางแผน สร้างข้อตกลง และกำหนดเป้าหมายการพัฒนาสมรรถนะการวิจัยในชั้นเรียน

3.5 ดำเนินการพัฒนาสมรรถนะการวิจัยในชั้นเรียนร่วมกัน

3.5.1 ควรจัดอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อให้ความรู้ด้านการวิจัยในชั้นเรียน

3.5.2 นำผลการปฏิบัติการสอนมาทำการพัฒนาบทเรียนร่วมกันโดยกำหนดเนื้อหา ออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ และจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้

3.5.3 วางแผนการทำวิจัยในชั้นเรียนและขอรับคำชี้แนะจากผู้เชี่ยวชาญหรือครูต้นแบบหรือทีมวิชาการหรือทีมวิจัย

3.5.4 ดำเนินการทำวิจัยในชั้นเรียนโดยบูรณาการทักษะการวิจัย ความสามารถในการเป็นผู้นำและการบริหารจัดการงานวิจัย ความสามารถในการคิด การสื่อสาร การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ การมีจริยธรรมและการปฏิบัติตามกฎหมาย เพื่อสร้างผลงานที่เป็นรูปธรรม

3.5.5 จัดการเรียนการสอนตามแผนการจัดการเรียนรู้และสังเกตชั้นเรียนโดยบันทึกผลการสังเกตความก้าวหน้าตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ รวมทั้งประเมินการเปลี่ยนแปลงของครู อาจใช้การสังเกต การสอบถาม การสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ

3.5.6 สะท้อนผลการปฏิบัติงานและประเมินผลการพัฒนาสมรรถนะการวิจัยในชั้นเรียนเป็นรายบุคคลและภาพรวมทั้งหมด พร้อมทั้งกำหนดแนวทางการพัฒนาต่อเนื่อง

3.6 จัดทำรายงานผลการวิจัยในรูปแบบฉบับเต็ม ฉบับย่อ (รายงานการวิจัยหน้าเดียว) หรือบทความวิจัย โดยรายงานประเด็นต่าง ๆ ให้ครบถ้วน เช่น ที่มาและความสำคัญ วัตถุประสงค์ วิธีการดำเนินการวิจัย สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

3.7 จัดกิจกรรมเสวนา การประกวดผลงานวิจัยในชั้นเรียน การแสดงผลงานวิจัยในชั้นเรียนที่เป็นต้นแบบแนวปฏิบัติที่ดี

3.8 ควรปฏิบัติตามข้อ 3.2-3.7 อย่างต่อเนื่องทุกภาคการศึกษาเพื่อเป็นแนวปฏิบัติที่ดี มีผลงานวิจัยที่มีคุณภาพ และมีประสิทธิผลที่เป็นเลิศ

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัย มีประเด็นที่นำมาสู่การอภิปราย ดังนี้

1. กรอบแนวคิดการพัฒนาสมรรถนะการวิจัยในชั้นเรียนโดยใช้ผลการปฏิบัติการสอนเป็นฐานร่วมกับชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพสำหรับครูระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ประกอบด้วย การปฏิบัติการสอนเป็นฐาน ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพด้านการวิจัยในชั้นเรียน และสมรรถนะการวิจัยในชั้นเรียน ทั้งนี้เพราะการพัฒนาสมรรถนะการวิจัยในชั้นเรียนจำเป็นต้องนำผลการปฏิบัติการสอนของครูมาเป็นฐานในการกำหนดปัญหาการวิจัยและต้องใช้หลักการทำงานแบบมีส่วนร่วม

ร่วมและความร่วมมือของผู้บริหารและครู รวมถึงผู้เชี่ยวชาญจากภายนอกมาให้การชี้แนะและคำปรึกษาในการทำวิจัยในชั้นเรียน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของชวลิต ชูกำแหง (2565) ที่กล่าวว่า การทำวิจัยในชั้นเรียนต้องอาศัยการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาวิชาชีพ โดยมีเป้าหมาย คือ การพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนและสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างในองค์กร สอดคล้องกับงานวิจัยของปิยวรรณ บุญเพ็ญ, ยุทธนา ไชยจุล และดุขฎิ โยเหลา (2561) ที่ศึกษาสมรรถนะวิจัย พบว่า สมรรถนะวิจัยแบ่งออกเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่ ด้านความรู้ ด้านความสามารถ ด้านทักษะ ด้านคุณลักษณะส่วนบุคคล ด้านอื่น ๆ ที่องค์กรคาดหวัง เช่น ความสามารถประยุกต์ใช้ความรู้ที่มีทำวิจัยตามความต้องการขององค์กรได้ และงานวิจัยของปรกรณ์ ประจัญบาน (2560) ที่พบว่า องค์ประกอบของคุณลักษณะจิตวิจัยของนักวิจัย ประกอบด้วย การมีจรรยาบรรณของนักวิจัย ความมุ่งมั่นค้นหาความรู้ด้วยกระบวนการวิจัย และการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้

2. ความต้องการพัฒนาสมรรถนะการวิจัยในชั้นเรียนโดยใช้ผลการปฏิบัติการสอนเป็นฐานร่วมกับชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพสำหรับครูระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยรวมมีระดับความต้องการอยู่ในระดับมากที่สุด ได้แก่ การมีผลงานเป็นรูปธรรม ความสามารถในการสื่อสาร การมีทักษะการวิจัย ความสามารถในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ การมีจริยธรรมและการปฏิบัติตามกฎหมาย ความสามารถในการเป็นผู้นำและการบริหารจัดการงานวิจัย การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ ความสามารถในการคิด ตามลำดับ ทั้งนี้เพราะการมีผลงานเป็นรูปธรรม เป็นความสามารถของครูในการบูรณาการความรู้ ทักษะ ความสามารถ และปัจจัยส่วนบุคคลในการทำวิจัยให้ประสบความสำเร็จจนเกิดผลงานที่เป็นรูปธรรมทั้งรายงานการวิจัย และผลที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนตามวัตถุประสงค์การวิจัยที่กำหนดไว้ สอดคล้องกับงานวิจัยของปิยวรรณ บุญเพ็ญ, ยุทธนา ไชยจุล และดุขฎิ โยเหลา (2561) ที่พบว่า การทำงานวิจัยให้ประสบความสำเร็จ เป็นความสามารถทำวิจัยที่ตนเองสนใจให้บรรลุวัตถุประสงค์การวิจัยที่ตั้งไว้ ได้คำตอบในงานที่ต้องการความรู้เพิ่มเติมในสาขาตนเอง สามารถทำงานให้เสร็จตามกำหนดเวลาที่วางไว้ ตีพิมพ์เผยแพร่และใช้ประโยชน์ได้จริง และงานวิจัยของสิรินทร์นิชา ปัญญะกุล (2564) ที่พบว่า ครูมีความต้องการเข้ารับการอบรมเชิงปฏิบัติการการทำวิจัยในชั้นเรียนในด้านระเบียบวิธีวิจัยเบื้องต้น การเขียนโครงร่างการวิจัย การสร้างเครื่องมือและหาคุณภาพเครื่องมือการวิจัย การเขียนรายงาน การเผยแพร่และนำผลการวิจัยไปใช้

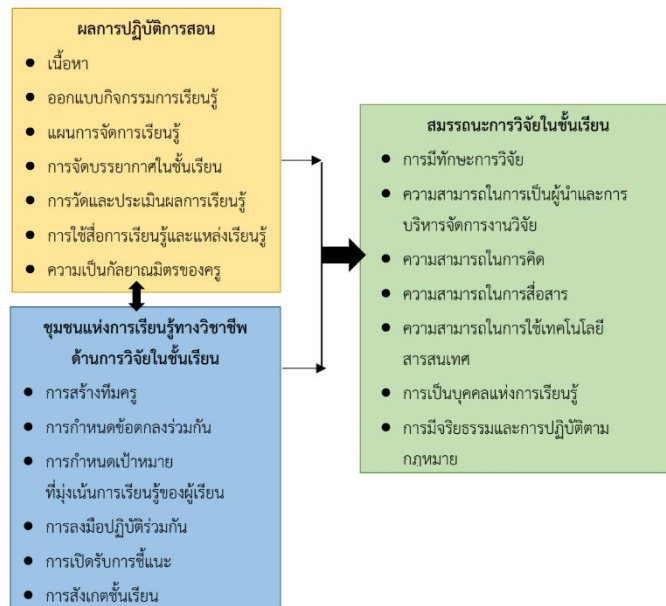
3. แนวทางการพัฒนาสมรรถนะการวิจัยในชั้นเรียนโดยใช้ผลการปฏิบัติการสอนเป็นฐานร่วมกับชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพสำหรับครูระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ควรใช้หลักความ

ร่วมมือ หลักการบริหารแบบมีส่วนร่วม กระบวนการชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ และผลการปฏิบัติการสอน ควรแต่งตั้งทีมวิชาการหรือทีมวิจัยเพื่อรับผิดชอบดูแล ให้คำปรึกษา ชี้แนะช่วยเหลือ และจัดปัจจัยสนับสนุนการทำวิจัยในชั้นเรียน สร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพด้านการวิจัยในชั้นเรียน จัดกิจกรรมเสวนา การประกวดผลงานวิจัยในชั้นเรียน การแสดงผลงานวิจัยในชั้นเรียนที่เป็นต้นแบบแนวปฏิบัติที่ดี สอดคล้องกับแนวคิดของสุวิมล ว่องวาณิช (2557) ที่กล่าวว่าการวิจัยในชั้นเรียนเป็นการวิจัยที่มีหลักการและวิธีการที่เอื้อต่อการพัฒนาการเรียนการสอน ผู้ที่เกี่ยวข้องต้องร่วมมือและใช้เป็นยุทธวิธีในการพัฒนาวิชาชีพให้มีความเข้มแข็ง และควรควรเริ่มวิเคราะห์สภาพการเรียนการสอนที่เกิดขึ้นจริง แล้วตั้งเป็นประเด็นคำถามวิจัย เพื่อค้นหากระบวนการที่มีการปฏิบัติจริงเป็นขั้นตอนการวิจัย และแนวคิดของชวลิต ชูกำพอง (2565) ที่กล่าวว่า การสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้สู่การวิจัยในชั้นเรียนมีจุดมุ่งหมาย คือ ผลการเรียนรู้ของผู้เรียน ดังนั้นในกระบวนการพัฒนาครูด้านการวิจัย ควรเริ่มต้นจากการสร้างทีมที่มีฉันทะร่วมกัน การกำหนดแนวทางแก้ปัญหา การออกแบบการจัดการเรียนรู้ การสังเกตชั้นเรียนและรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลสะท้อนคิด รายงานผลการวิจัยที่เกิดจากชุมชนแห่งการเรียนรู้ เมื่อกระบวนการเรียนรู้สำเร็จก่อให้เกิดการเปิดความสู่สาธารณะได้มาศึกษาและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของสมเกียรติ แก้วเกาะสะบ้า (2561) ที่พบว่า แนวทางการเสริมสมรรถนะการวิจัยทางการศึกษาในยุคดิจิทัล คือ ผู้เรียนควรได้รับการเสริมสร้างสมรรถนะวิจัยด้านอารมณ์ความรู้สึก ได้รับการเสริมสร้างสมรรถนะวิจัยและสมรรถนะดิจิทัลในทุกด้าน สามารถนำแนวคิดการจัดการแบบปรับเหมาะมาออกแบบการสอนให้สอดคล้องกับกลุ่มผู้เรียน

องค์ความรู้ใหม่

จากผลการวิจัยองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย คือ แนวทางการพัฒนาสมรรถนะการวิจัยในชั้นเรียนโดยใช้ผลการปฏิบัติการสอนเป็นฐานร่วมกับชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพสำหรับครูระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งประกอบด้วยการร่วมมือของชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพด้านการวิจัยในชั้นเรียน ซึ่งมีกระบวนการคือ การสร้างทีม การกำหนดข้อตกลงร่วมกัน การกำหนดเป้าหมายที่มุ่งเน้นการเรียนรู้ของผู้เรียน การลงมือปฏิบัติร่วมกัน การเปิดรับการชี้แนะ การสังเกตชั้นเรียน และการสะท้อนผลการปฏิบัติงาน โดยนำผลการปฏิบัติการสอนเป็นฐานในการจัดทำกรวิจัยในชั้นเรียนและร่วมกันพิจารณา ชี้แนะ และสะท้อนผลทั้งด้านเนื้อหาวิชาที่สอน การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ แผนการจัดการเรียนรู้ การจัดบรรยากาศในชั้นเรียน การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ การใช้สื่อการเรียนรู้และแหล่งเรียนรู้ ความเป็นกัลยาณมิตรของครู และผลการเรียนรู้ของผู้

นักเรียน เพื่อร่วมกันพัฒนาสมรรถนะการวิจัยในชั้นเรียน ประกอบด้วย การมีทักษะการวิจัย ความสามารถในการเป็นผู้นำและการบริหารจัดการงานวิจัย ความสามารถในการคิด ความสามารถในการสื่อสาร ความสามารถในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ การมีจริยธรรม และการปฏิบัติตามกฎหมาย และการมีผลงานเป็นรูปธรรม ซึ่งมีกรอบแนวคิดแสดงดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดแนวทางการพัฒนาสมรรถนะการวิจัยในชั้นเรียนโดยใช้ผลการปฏิบัติการสอนเป็นฐานร่วมกับชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพสำหรับครูระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

สถานศึกษาหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรกำหนดนโยบายและจัดหาทุนสนับสนุนการพัฒนาสมรรถนะการวิจัยในชั้นเรียนอย่างชัดเจนและมีแนวปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งสร้างแรงจูงใจในการพัฒนางานวิจัยในชั้นเรียน เพราะงานวิจัยในชั้นเรียนเป็นงานที่สำคัญและเกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนและการยกระดับคุณภาพการศึกษา

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. การพัฒนาสมรรถนะการวิจัยในชั้นเรียนให้มีประสิทธิภาพ ผู้บริหารสถานศึกษาควรให้หลักการบริหารความร่วมมือ หลักการบริหารแบบมีส่วนร่วม กระบวนการชุมชนแห่งการ

เรียนรู้ทางวิชาชีพ รวมทั้งการแต่งตั้งทีมวิชาการหรือทีมวิจัยเพื่อรับผิดชอบดูแล ให้คำปรึกษา ชี้แนะช่วยเหลือ และจัดปัจจัยสนับสนุนการทำวิจัยในชั้นเรียน

2. ควรจัดอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อให้ความรู้ด้านการวิจัยในชั้นเรียน และสร้างข้อตกลงและกำหนดเป้าหมายการพัฒนาสมรรถนะการวิจัยในชั้นเรียน

3. ควรพัฒนาสมรรถนะการวิจัยในชั้นเรียนโดยดำเนินการควบคู่กับการจัดการเรียนการสอนในชั้นเรียน การสังเกตชั้นเรียน และมีการแนะนำปรึกษาจากผู้เชี่ยวชาญหรือทีมวิจัยอย่างใกล้ชิด และมีการนิเทศติดตามผลอย่างต่อเนื่องจนได้ผลงานการวิจัยในชั้นเรียนอย่างเป็นรูปธรรมส่งผลโดยตรงต่อคุณภาพผู้เรียน

เอกสารอ้างอิง

- ชวลิต ชูกำแพง. (2565). ชุมชนแห่งการเรียนรู้สู่การวิจัยในชั้นเรียน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชูชาติ แปลงล้วน. (2567, 13 กันยายน). สภาพปัญหาและความต้องการพัฒนาสมรรถนะการวิจัยในชั้นเรียน. (ญาณิฐา ราชคม, ผู้สัมภาษณ์)
- ญาณิฐา ราชคม. (2566). การพัฒนาหลักสูตรเสริมสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกโดยใช้กระบวนการวิจัยปฏิบัติการร่วมกับชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพสำหรับครูระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (วิทยานิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- ปกรณ์ ประจัญบาน. (2560). การพัฒนาองค์ประกอบ ตัวชี้วัด และเกณฑ์การประเมินคุณลักษณะจิตวิสัยของนักวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา. วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, 19(1), 11-22.
- ปิยวรรณ บุญเพ็ญ, ยุทธนา ไชยจุล และดุขฎิ โยเหลา. (2561). สมรรถนะการวิจัยและตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับการทำวิจัยให้ประสบความสำเร็จ: กรณีศึกษานักวิจัยในมหาวิทยาลัยวิจัยแห่งชาติ. วารสารเกษมบัณฑิต, 19(1), 73-87.
- สมเกียรติ แก้วเกาะสะบ้า. (2561). แนวทางการเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยทางการศึกษาในยุคดิจิทัลสำหรับผู้เรียนระดับบัณฑิตศึกษา: การประยุกต์แนวคิดการออกแบบแบบปรับเหมาะ. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวิธีวิทยาการวิจัยการศึกษา). คณะครุศาสตร์ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2562). *เข้าใจสมรรถนะอย่างง่าย ๆ ฉบับประชาชน และเข้าใจหลักสูตรสมรรถนะอย่างง่าย ๆ ฉบับครู ผู้บริหาร และบุคลากรทางการศึกษา*. กรุงเทพฯ : 21 เซ็นจูรี.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2567). *แนวทางการพัฒนาสมรรถนะครูเชิงพื้นที่*. กรุงเทพฯ : พรักหวานกราฟฟิค.

สิรินทร์นิชา ปัญจจริยกุล. (2564). *การพัฒนาสมรรถนะการทำวิจัยในชั้นเรียนด้วยกระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม สำหรับผู้สอนโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน สังกัดกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนที่ 33. (รายงานการวิจัย)*. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ : คณะครุศาสตร์.

สุดา นันไชยวงศ์. (2567, 13 กันยายน). *สภาพปัญหาและความต้องการพัฒนาสมรรถนะการวิจัยในชั้นเรียน*. (ญาณิฐา ราชคม, ผู้สัมภาษณ์)

สุวิมล ว่องวานิช. (2557). *การวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน*. (พิมพ์ครั้งที่ 17). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Mertler, C.A. (2018). *Action Research Communities: Professional Learning, Empowerment Through Collaborative Action Research*. London : Routledge.

Sagor, R. (2010). *Collaborative Action Research for Professional Learning Communities*. Bloomington, IN. : Solution Tree.

ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1

Transformational Leadership of School Administrators under the
Suphan Buri Primary Educational Service area Office 1

ภัทรสุดา รักกล่อง¹ ภัฏกร เอี่ยมพญา² และนิวัตต์ น้อยมณี³
Patsuda Rakklong, Kanporn Aiempaya and Niwat Noymanee

Received: November 11, 2024

Revised: January 25, 2025

Accepted: January 30, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) ระดับภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา และ 2) เปรียบเทียบระดับภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย คือ ข้าราชการครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1 จำนวน 291 คน ปีการศึกษา 2566 โดยการกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างตามตารางของเครจซีและมอร์แกน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ โดยใช้ค่าความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา ที่มีค่า IOC 0.5 ขึ้นไป จากนั้นนำมาหาค่าความเชื่อมั่น ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ .89 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ประกอบด้วย ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าที และการทดสอบความแปรปรวนทางเดียว ผลการวิจัย พบว่า 1) ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณารายด้านจากค่าเฉลี่ยมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านการมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ การสร้างแรงบันดาลใจ ด้านการคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล และด้านการกระตุ้นทางปัญญา ตามลำดับ และ 2) ผลการเปรียบเทียบภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา จำแนกตามเพศ ประสบการณ์ทำงาน และขนาดสถานศึกษา

¹⁻³ มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์; Rajabhat Rajanagarindra University

Corresponding author, e-mail: pr.patsuda@gmail.com, Tel. 083-9924453

พบว่าโดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนนวัตกรรมการศึกษา โดยรวมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

คำสำคัญ: ผู้บริหารสถานศึกษา, ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง, สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
ประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1

Abstract

The purposes of this research article were 1) to study the levels of transformational leadership of school administrators; and 2) to compare the levels of transformational leadership of school administrators. This quantitative research was conducted. The sample consisted of 291 teachers under the Suphan Buri Primary Educational Service Area Office 1 for the 2023 academic year. The sample size was determined according to Krejci and Morgan's table. The instrument used was a five-point rating scale questionnaire. The quality of the instrument was checked using content validity, with an IOC of 0.5 or higher. The reliability was then calculated, resulting in a reliability score of .89. Data analysis included frequency, percentage, mean, standard deviation, t-test, and one-way ANOVA. The research results found that 1) transformational leadership of school administrators was at the highest level overall. When considering each aspect from highest to lowest mean values, the following were ideological influence, inspiration, consideration of individual differences, and intellectual stimulation, respectively; 2) a comparison of transformational leadership of school administrators classified by gender, work experience, and school size found that overall, the difference was statistically significant at the .05 level. However, the differences in educational qualifications, overall were not statistically significant.

Keywords: school administrators, transformational leadership, Suphan Buri Primary Educational Service Area Office 1

บทนำ

ปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ส่งผลกระทบต่อสิ่งต่าง ๆ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ซึ่งส่งผลต่อทิศทางการบริหารการศึกษา เพื่อให้ทันกับสถานการณ์ของโลกในปัจจุบันผู้บริหารสถานศึกษาจึงต้องเป็นผู้มีวิสัยทัศน์และสามารถกระตุ้นให้บุคลากรในองค์กรได้ใช้ความสามารถในการทำงานให้เกิดผลสูงสุด สร้างสัมพันธ์ที่ดีทั้งภายใน และภายนอกองค์กร สื่อสารด้วยความรู้สึกที่ดีต่อกัน รวมทั้งเป็นผู้ที่มีทักษะการบริหารการจัดการ เพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ของงานสูงสุด ภายใต้ยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ผู้นำถือว่าเป็นบุคคลหลักที่นำองค์กรไปสู่ความสำเร็จ (ชนิษฐา แสงโยธี, 2565)

ผู้นำที่มีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงจะให้ความสำคัญกับการตระหนักถึงความต้องการของผู้ตาม โดยค้นหาแรงจูงใจของผู้ตาม เพื่อกระตุ้นให้ผู้ตามเกิดความสำนึกของความต้องการและพยายามตอบสนองความต้องการที่สูงขึ้นและหาทางที่จะพัฒนาผู้ตามจนสามารถบรรลุศักยภาพของตนเองได้อย่างเต็มที่ เพื่อเปลี่ยนแปลงผู้ตามไปเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง และเปลี่ยนแปลงผู้นำการเปลี่ยนแปลงไปเป็นผู้นำจริยธรรม (J.M. Burns, 1978 อ้างถึงใน อุไรวรรณ เชาวนชื่น, 2561) จึงอาจกล่าวได้ว่า ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง เป็นบทบาทหลักของผู้นำที่จะก่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนต่าง ๆ ขึ้นในองค์กร โดยเส้นทางของกระบวนการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ผู้นำกับผู้ตามจะผูกพันต่อกันอย่างมั่นคง (ธีรศักดิ์ สารสมักร, ไพรวลัย โคตรระตะ และชวนคิด มะเสนะ, 2562) ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการบริหารงานของสถานศึกษา ประสิทธิภาพของโรงเรียนขึ้นอยู่กับภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา ปัจจุบันพบว่าผู้บริหารสถานศึกษาจำนวนไม่น้อยที่ขาดความเป็นผู้นำจนทำให้เกิดปัญหาด้านการบริหารจัดการ การศึกษาขาดประสิทธิภาพ ซึ่งส่งผลต่อนักเรียนอ่านไม่ออก เขียนไม่ได้ ขาดทักษะในการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ แก้ปัญหาด้วยตัวเอง ส่งผลกระทบโดยตรงต่อคุณภาพของการศึกษาโดยรวมทั้งประเทศ ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นบุคคลที่สำคัญที่สุด และต้องมีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงเพราะเป็นภาวะที่ผู้บริหารต้องแสดงบทบาทของตนได้อย่างชัดเจน ผู้บริหารต้องเป็นผู้มีความรู้ มีวิสัยทัศน์ เป็นแบบอย่างที่ดีสำหรับบุคลากร มีความมุ่งมั่นในการปฏิบัติงาน มีวิสัยทัศน์ในการบริหารพัฒนาบุคลากรอย่างจริงจัง และต่อเนื่อง ปกครองผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างเสมอภาค และเห็นคุณค่าของผู้ร่วมงาน (สุชุม จุสนิท, 2560)

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1 ได้รายงานข้อมูลสารสนเทศทางการศึกษาในแผนปฏิบัติงานประจำปีงบประมาณ 2564 พบว่า สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID 19) ทำให้กระบวนการขับเคลื่อนคุณภาพ

การศึกษาต้องหยุดชะงักลงแทบจะโดยสิ้นเชิง การจัดการเรียนการสอนขาดประสิทธิภาพ ไม่สามารถจัดการเรียนการสอนได้ตามปกติ ทำให้การจัดการเรียนรู้ ไม่ต่อเนื่อง คุณภาพผู้เรียนตกต่ำลงอย่างชัดเจน จากสภาวะการณ์เปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นดังกล่าว ในปัจจุบันประมาณัดไปเห็นควรดำเนินการกระตุ้น ปลุกเร้าให้มีการพัฒนาด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง ส่งเสริมสนับสนุนให้ครูใช้รูปแบบในการจัดการเรียนรู้ที่หลากหลาย จนกว่าสถานการณ์การแพร่ระบาดโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) จะดีขึ้น (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1, 2564)

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความต้องการที่จะศึกษา และเปรียบเทียบภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา เพื่อนำข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรม นำไปใช้พัฒนาตนเองให้เกิดภาวะผู้นำที่เหมาะสม และมีศักยภาพในการบริหารงานมากยิ่งขึ้น อีกทั้งหน่วยงาน สามารถใช้เป็นข้อมูลในการวางแผน ปรับปรุง พัฒนา แผนกลยุทธ์ ศาสตร์ แผนปฏิบัติงาน แผนพัฒนาการศึกษา เพื่อจัดอบรมพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษา ในด้านภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง ให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการบริหารการศึกษาที่ดียิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาระดับภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา
2. เพื่อเปรียบเทียบระดับภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา จำแนกตาม เพศ วุฒิการศึกษา ประสบการณ์ทำงาน และขนาดของสถานศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัย

มีขั้นตอนการวิจัย ดังนี้

ขอบเขตด้านเนื้อหา ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา ศึกษาจากการสังเคราะห์แนวความคิดทฤษฎีของไมเคิล ฟูลแลน (Fullan, M., 2006); คอตเตอร์ (Kotter, J.P., 1990; อ้างถึงใน นงลักษณ์ ศิริพัก, 2561); บาส และอวลิโอ (Bass, B. M. & Avolio, B. J., 1994 ; อ้างถึงใน พิมพ์พร วงศ์อนุสิทธิ์ (2564); บาสและริกจิโอ (Bass, B. M. & Riggio, R. E., 2006); โอเกิ มุนชี วาลุมบวา (Oke, A., Munshi, N. & Walumbwa, F. O., 2009); คูเซส และพอสเนอร์ (Kouzes, J. & Posner, B., 2012; อ้างถึงใน สุมาลี สะโรบล, 2562); รุ่งนภา จันทร์ลี (2562); ฐิติภรณ์ อุทัย (2563); เนตรนภา เจตน์จำนงค์ (2564); ธีญญามาศ แดงสีดา (2565) โดยเลือกภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา ที่มีความถี่ตั้งแต่ 5 คนขึ้นไป นำมาสรุปเป็นกรอบการวิจัย ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา ได้เป็น 4 ด้าน ประกอบด้วย 1) การมี

อิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ 2) การสร้างแรงบันดาลใจ 3) การกระตุ้นทางปัญญา 4) การคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

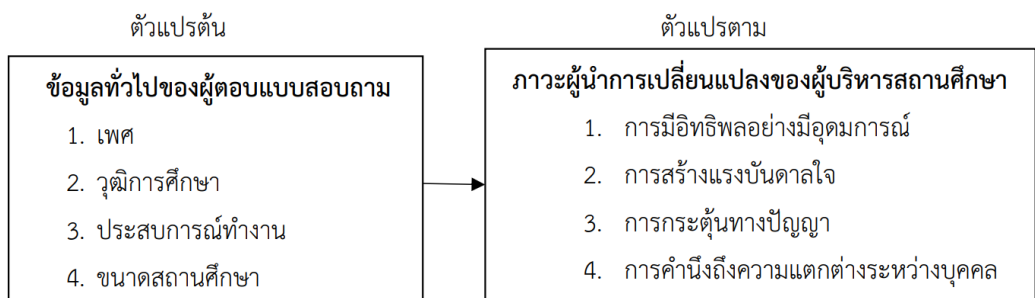
1. ประชากร ได้แก่ ข้าราชการครู ปีการศึกษา 2566 จาก 135 โรงเรียน จำนวน 1,143 คน (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1, 2566)

2. กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ข้าราชการครู ปีการศึกษา 2566 ได้มาจากการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างจากตารางของเครจซี่ และมอร์แกน (Krejcie, R.V. & Morgan, D.W., 1970) จำนวน 291 คน นำไปสุ่มแบบแบ่งชั้น โดยใช้ขนาดสถานศึกษาเป็นชั้น และทำการสุ่มอย่างง่ายแบบจับฉลาก โดยใช้แบบสอบถามเพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูล

ตัวแปรที่ศึกษา

1. ตัวแปรต้น ได้แก่ เพศ วุฒิการศึกษา ประสบการณ์ทำงาน และขนาดสถานศึกษา
2. ตัวแปรตาม ได้แก่ ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา ประกอบด้วย 1) การมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ 2) การสร้างแรงบันดาลใจ 3) การกระตุ้นทางปัญญา 4) การคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล

กรอบแนวคิดในการวิจัย การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด และทฤษฎีต่าง ๆ จากนักวิชาการหลายท่าน สามารถกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยได้ดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นแบบสอบถาม แบ่งออกเป็น 2 ตอนมีรายละเอียด ดังนี้

ตอนที่ 1 สถานภาพส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถามมีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check List) ได้แก่ เพศ วุฒิการศึกษา ประสบการณ์ทำงาน และขนาดของสถานศึกษา

ตอนที่ 2 ระดับภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง เป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scales) 5 ระดับ ของลิเคิร์ต (Likert, R., 1967) และผู้วิจัยได้ดำเนินการตรวจสอบคุณภาพ เครื่องมือ 2 ขั้นตอน คือการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยขอ พิจารณาความสอดคล้องระหว่าง ข้อคำถามกับวัตถุประสงค์การวิจัย (Index of Item Objective Congruence หรือ IOC) แล้วเลือก ข้อคำถามที่มีค่า IOC ตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไปมาเป็นข้อคำถาม และการตรวจสอบความเชื่อมั่นของ เครื่องมือทั้งฉบับ โดยค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha Coefficient) ตามวิธีของ Cronbach (Cronbach, L.J., 1990) จำนวน 30 ชุด กับประชากรที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ .89

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ผู้วิจัยติดต่อผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1 เพื่อพิจารณาให้ความเห็นชอบ ส่งผ่านระบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (ระบบ e-Filling) ขอ ความอนุเคราะห์ในการตอบแบบสอบถามโดยสแกนคิวอาร์โค้ด ทำแบบสอบถามผ่านทางระบบ ออนไลน์ เก็บรวบรวมแบบสอบถามจากโรงเรียน แล้วนำหนังสือที่ผ่านการพิจารณาเห็นชอบแล้ว เสนอต่อผู้อำนวยการสถานศึกษา เพื่ออำนวยความสะดวกในการเก็บข้อมูลในการวิจัย
2. ผู้วิจัยนำส่งแบบสอบถามโดยสแกนคิวอาร์โค้ด ทำผ่านทางระบบออนไลน์
3. นำแบบสอบถามที่ได้รับนำไปวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ สำเร็จรูปเพื่อการวิจัย

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป ได้แก่ เพศ วุฒิการศึกษา ประสบการณ์ทำงาน และขนาด สถานศึกษา วิเคราะห์โดยใช้วิธีแจกแจงความถี่ (Frequency) หาค่าร้อยละ (Percentage) และ นำเสนอผลการวิเคราะห์เป็นตารางประกอบการบรรยาย

ตอนที่ 2 วิเคราะห์ระดับภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง โดยใช้สถิติค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ในการ แปรผลค่าเฉลี่ยที่ใช้ในแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) การแปรผล 5 ระดับ

ตอนที่ 3 วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม และ ความคิดเห็นของข้าราชการต่อภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง จำแนกตามเพศ วุฒิการศึกษา ประสบการณ์ทำงาน และขนาดสถานศึกษา โดยใช้สถิติได้แก่ การทดสอบค่าที (t - test) และค่า เอฟ (F-test) และการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One way ANOVA)

สรุปผลการวิจัย

1. ระดับภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา พบว่า ผลการวิเคราะห์ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.86$, S.D. = .17) เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านการอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ ($\bar{X} = 4.90$, S.D. = .21) ด้านการสร้างแรงบันดาลใจ ($\bar{X} = 4.88$, S.D. = .18) ด้านการคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ($\bar{X} = 4.83$, S.D. = .26) และด้านการกระตุ้นทางปัญญา ($\bar{X} = 4.82$, S.D. = .26)

2. ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบ ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา ดังนี้

2.1 จำแนกตามเพศ พบว่าแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 โดยพบว่าเพศหญิงมีค่าเฉลี่ยรวม ($\bar{X} = 4.87$, S.D. = .164) สูงกว่าเพศชาย มีค่าเฉลี่ยในภาพรวม ($\bar{X} = 4.82$, S.D. = .171) พบว่าภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 (t-test = -2.59*, p = 0.42) ยกเว้นด้านการสร้างแรงบันดาลใจไม่มีความแตกต่างกัน (t-test = -1.52, p = .080)

2.2 จำแนกตามวุฒิการศึกษา พบว่า วุฒิการศึกษาปริญญาตรีมีค่าเฉลี่ยรวม ($\bar{X} = 4.87$, S.D. = .161) สูงกว่าวุฒิการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรี มีค่าเฉลี่ยในภาพรวม ($\bar{X} = 4.83$, S.D. = .178) โดยรวมพบว่าไม่มีความแตกต่างกัน (t-test = 2.502, p = .115)

2.3 จำแนกตามประสบการณ์ทำงาน พบว่า ประสบการณ์ทำงานมากกว่า 20 ปี มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ($\bar{X} = 4.89$, SD=.118) ทำงานน้อยกว่า 10 ปี มีค่าเฉลี่ยรองลงมา ($\bar{X} = 4.86$, SD=.165) และทำงานตั้งแต่ 10 – 20 ปี มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ($\bar{X} = 4.81$, SD=.183) โดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (F-test = 3.777*, p = .024)

2.4 จำแนกตามขนาดสถานศึกษา พบว่าสถานศึกษาขนาดเล็ก มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ($\bar{X} = 4.88$, SD=.155) ขนาดกลาง มีค่าเฉลี่ยรองลงมา ($\bar{X} = 4.84$, SD=.164) และขนาดใหญ่พิเศษ มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ($\bar{X} = 4.80$, SD=.200) โดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ .05 (F-test = 3.251*, p = .040)

อภิปรายผลการวิจัย

1. จากการศึกษาระดับภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา ผลงานวิจัยพบว่า โดยภาพรวม มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด เนื่องมาจากภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง มี

ความสำคัญต่อการบริหารสถานศึกษา เนื่องจากองค์กรต้องอาศัยผู้นำในการเตรียมความพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงองค์กรในทางที่ดี รวดเร็ว จะส่งผลให้องค์กร มีโอกาสประสบความสำเร็จ ซึ่งต้องอาศัยภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง ที่เป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนา ผู้นำการเปลี่ยนแปลงจะต้องมีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีความมั่นใจในตนเอง กล้าคิด กล้าตัดสินใจ มีความรักความห่วงใยต่อผู้ร่วมงาน ให้ความสนับสนุน และช่วยเหลือผู้ร่วมงาน สามารถปฏิบัติงานได้บรรลุตามจุดมุ่งหมายที่กำหนด สอดคล้องกับงานวิจัยของภูวิศ สิงสิดา (2564) ได้สรุปว่า การบริหารและการจัดการของสถานศึกษา เพื่อยกคุณภาพผู้เรียน ครู และสถานศึกษาให้ผ่านเกณฑ์มาตรฐานการประเมินคุณภาพ ขึ้นอยู่กับภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาทั้งนี้การอยู่รอดขององค์กรทางการศึกษา จึงจำเป็นต้องอาศัยผู้นำทางการศึกษาที่มีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น โดยต้องสามารถบริหารควบคู่กับการพัฒนา และสร้างสรรค์นวัตกรรม หรือสิ่งใหม่ ๆ ให้กับองค์กร รวมถึงพัฒนาศักยภาพในองค์กร ให้มีสมรรถนะที่จำเป็น ในการจัดการกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เพราะระบบการศึกษาในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไป และได้รับการปฏิรูปอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการบริหารงานของสถานศึกษา สอดคล้องกับงานวิจัยของธัญญามาต แดงสีดา (2565) พบว่า ระดับภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษามีค่าเฉลี่ยโดยรวมอยู่ในระดับมาก

2. ผลการเปรียบเทียบภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา

2.1 จำแนกตามเพศ พบว่า โดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

เนื่องจาก ผู้บริหารสถานศึกษาให้ความสำคัญและปฏิบัติกับครูผู้หญิงและผู้ชายโดยคำนึงถึงความเหมาะสม และมองถึงความสามารถและศักยภาพของบุคคลที่แตกต่างกัน รวมไปถึงสถานศึกษามีการจัดโครงสร้างระบบงานตามบริบทและวัฒนธรรมขององค์กรแตกต่างกันไป จึงทำให้พฤติกรรมของผู้บริหารแสดงต่อผู้ร่วมงานต่างกัน ส่งผลให้มุมมองของครูในเพศที่ต่างกันมีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาต่างกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของภาขกร รวดเร็ว (2565) กล่าวว่า การทำงานในองค์กรทุกองค์กร ย่อมมีบุคคลหลายระดับหรือสายงาน ที่จะต้องทำงานร่วมกัน งานของฝ่ายหนึ่งอาจจะต้องเกี่ยวข้องกับอีกฝ่ายหนึ่งไม่ทางตรงก็ทางอ้อม การบริหารงานทางการศึกษาเป็นพื้นฐานสำคัญที่สุด ที่จะปลูกฝังให้ทรัพยากรมนุษย์ชาติในอนาคตเป็นบุคคลที่มีคุณภาพ ดังนั้น ผู้บริหารสถานศึกษาต้องศึกษาและไขว่คว้าที่จะพัฒนาทุกส่วนขององค์กร ให้ได้รับการพัฒนาไปพร้อมกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของชนิษฐา แสงโยธี (2565) พบว่า

ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาของกลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพศูนย์การศึกษาพิเศษกลุ่มเครือข่ายที่ 5 โดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2.2 จำแนกตามวุฒิการศึกษา พบว่าโดยรวมไม่แตกต่างกัน เนื่องมาจากระดับการศึกษาที่แตกต่างกันไม่ทำให้มุมมองของผู้บริหารสถานศึกษามีความคิดที่ต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ การกำหนดนโยบายวางแผนการควบคุมการส่งเสริมความสัมพันธ์กับบุคลากรฝ่ายต่าง ๆ มีความกล้าในการตัดสินใจใช้ศาสตร์ และศิลป์ในการประสานงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับงานวิจัยของสุพรรณษา ไตรรัตน์ (2562) ได้กล่าวไว้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นผู้ที่มีบทบาทและหน้าที่สำคัญอย่างยิ่งในการเปลี่ยนแปลงและการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ของสถานศึกษา ด้วยการตัดสินใจการประสานงาน และบริการอย่างมีศาสตร์ศิลป์เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ผู้บริหารสถานศึกษามีการบริหารงานที่แสดงถึงภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงอยู่เดิมแล้ว อาจทำให้ครูผู้สอนที่มีวุฒิการศึกษาปริญญาตรี และสูงกว่าปริญญาตรี มีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาไม่แตกต่างกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของชนิษฐา แสงโยธี (2565) พบว่าระดับการศึกษาต่างกันมีความเห็นเกี่ยวกับภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาในภาพรวม ไม่แตกต่างกัน

2.3 จำแนกตามประสบการณ์ทำงาน พบว่าโดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05 ทั้งนี้เนื่องมาจากประสบการณ์ในการปฏิบัติงานของครูผู้สอนที่ต่างกัน ทำให้มีมุมมองแตกต่างกัน ซึ่งในปัจจุบันนี้ มีสภาวะทางสังคม ความเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคน การเข้าถึงเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้คุณลักษณะของภาวะผู้นำเปลี่ยนไปจากเดิม เช่นเดียวกับกับงานวิจัยของอรอุมา ศรีประทุมวงศ์ (2563) ได้กล่าวว่า คุณลักษณะและคุณสมบัติของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง มีลักษณะของการใช้ความสามารถในการกระตุ้นส่งเสริมสร้างแรงจูงใจให้ผู้ปฏิบัติงานอยากทำงานเกินกว่าความคาดหวังปกติในระดับที่สูงกว่าเดิม และสามารถสร้างการยอมรับให้เกิดขึ้นนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่มีประสิทธิภาพ อีกทั้งครูผู้สอนที่มีประสบการณ์ในการทำงานมากกว่า จะมีความคิดเห็นมากกว่า เพราะว่าผ่านการบริหารจัดการ และปฏิบัติงานมากในหลากหลายรูปแบบเป็นเวลานาน ทำให้มีมุมมอง และความคิดเห็นที่มากกว่า และแตกต่างกัน เช่นเดียวกับกับงานวิจัยของพนิดา อินทรเหมือน, ชาวนี แก้วมโน และตริยภูมิรินทร์ ตริตริศวร (2565) พบว่า ครูที่มีประสบการณ์ต่างกัน มีความคิดเห็น โดยรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

2.4 จำแนกตามขนาดสถานศึกษา พบว่าโดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05 ทั้งนี้เนื่องมาจากบริบทของสถานศึกษา ส่งผลให้ครูผู้สอนมีความคิดเห็นต่างกันมีวิสัยทัศน์ในการบริหารงานและการจัดการกับปัญหาแตกต่างกัน ซึ่งสถานศึกษาขนาดใหญ่พิเศษมี

การบริหารงาน และการแบ่งสายงานที่ชัดเจนมาก การมอบหมายเป็นไปตามลำดับชั้นของสายการบังคับบัญชา ในขณะที่สถานศึกษาขนาดกลาง และขนาดเล็กมีครูและบุคลากรทางการศึกษาจำนวนน้อย ผู้บริหารสถานศึกษาควบคุมดูแลโดยตรง มีการมอบหมายงานผ่านครูผู้สอนโดยตรง สอดคล้องกับงานวิจัยของวิภาดา พินนแพทย์ และปทุมพร เปี้ยถนอม (2565) ได้กล่าวว่าสถานศึกษาขนาดเล็ก และขนาดกลาง ผู้บริหารและครูสามารถปฏิบัติงานร่วมกันในสถานศึกษาได้อย่างทั่วถึง ทำให้ครูมีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาแตกต่างกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของประภษุณี พิลาคง และอมรทิพย์ เจริญผล (2566) พบว่า ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหาร จำแนกตามขนาดโรงเรียน ภาพรวมของผู้บริหารโรงเรียนขนาดเล็ก ขนาดกลาง และขนาดใหญ่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

องค์ความรู้ใหม่

ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด และทฤษฎีต่าง ๆ จากนักวิชาการหลายท่าน สามารถสังเคราะห์ได้ 4 ด้าน ได้แก่ 1) การอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ กล่าวคือพฤติกรรมของผู้บริหารที่ประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีในการบริหาร เป็นที่ยกย่อง เคารพนับถือของครู มีความแน่วแน่ในอุดมการณ์ สร้างความศรัทธา ความไว้วางใจแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา มีวิสัยทัศน์สามารถถ่ายทอดไปยังครู สามารถทำให้ครูมีแนวทางเดียวกันกับผู้บริหาร โดยอาศัยวิสัยทัศน์และจุดประสงค์ร่วมกัน เพื่อการบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ 2) การสร้างแรงบันดาลใจ กล่าวคือ พฤติกรรมของผู้บริหารที่แสดงให้เห็นถึงกระบวนการจูงใจให้เกิดแรงบันดาลใจแก่ครู หรือโน้มน้าวจิตใจของครู ให้เปลี่ยนแปลงการทำงาน มีการมองการณ์ไกล มีเป้าหมายในการทำงานที่ชัดเจน สร้างขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอ เชื่อมั่นในตัวเองว่าสามารถทำงานที่ได้รับมอบหมายได้สำเร็จ 3) การกระตุ้นทางปัญญา กล่าวคือพฤติกรรมของผู้บริหารที่ส่งเสริมครู เกี่ยวกับความคิด สร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ กระตุ้นให้ครูตั้งข้อสมมติฐาน ทำให้รู้สึกว่ปัญหาเป็นสิ่งที่ท้าทาย โดยมีการวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา เพื่อหาแนวทางแก้ไขอย่างเป็นระบบ ด้วยวิธีการแบบใหม่ที่ดีกว่าเดิม และ 4) การคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล คือพฤติกรรมของผู้บริหารที่แสดงให้เห็นถึงการดูแล เอาใจใส่บุคลากรเป็นรายบุคคล สนใจความเจริญก้าวหน้าของครู มอบหมายงานตามความสามารถ ใช้การบริหารแบบมีส่วนร่วม ทำให้ครูรู้สึกมีคุณค่า และมีความสำคัญ โดยจะเอาใจใส่ด้านความต้องการของปัจเจกบุคคล โดยการวิเคราะห์ความต้องการ และความสามารถของแต่ละบุคคล เพื่อส่งเสริม และพัฒนาจุดเด่น จุดด้อย และพัฒนาศักยภาพของบุคลากร ให้มีความก้าวหน้าในวิชาชีพ

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ผู้บริหารและฝ่ายทรัพยากรมนุษย์ขององค์กร สามารถนำผลการวิจัยประยุกต์ใช้ในการกำหนดและส่งเสริมนโยบายการปฏิบัติงานในองค์กร โดยให้ความสำคัญ 4 ด้านได้แก่

1. การมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าในด้านผู้บริหารมีความซื่อสัตย์ในการทำงาน ด้านผู้บริหารประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีเป็นที่น่าเคารพนับถือของครู ด้านผู้บริหารเป็นผู้มีวิสัยทัศน์สามารถทำให้ครูมีความเป็นพวกเดียวกันกับผู้บริหารเพื่อบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ อยู่ในอันดับสุดท้ายตามลำดับ ดังนั้นผู้บริหารสถานศึกษาควรเป็นแบบอย่างที่ดีในการทำงาน และการประพฤติปฏิบัติตน เป็นแบบอย่างที่ดีในการบริหารงาน แสดงให้เห็นถึงความเฉลียวฉลาด ความมีสมรรถภาพ ความตั้งใจ การเชื่อมั่นในตนเอง ความแน่วแน่ในอุดมการณ์ สร้างความศรัทธา ความไว้วางใจแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา มีความซื่อสัตย์ เสียสละทุ่มเทในการทำงาน และสามารถทำให้ครูมีส่วนร่วมในการกำหนดวิสัยทัศน์ของสถานศึกษา แสดงให้ครูเห็นถึงความแน่วแน่ในอุดมการณ์ หลีกเลี่ยงการใช้อำนาจเพื่อผลประโยชน์ส่วนตน แต่จะประพฤติตนเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้อื่น ผู้บริหารจะเสริมสร้างความภาคภูมิใจ ความจงรักภักดี และความมั่นใจของผู้ใต้บังคับบัญชา เน้นย้ำให้ครูเกิดจิตสำนึกในการทุ่มเทต่อการทำงานร่วมกัน โดยอาศัยวิสัยทัศน์และจุดประสงค์ร่วมกัน แสดงถึงความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียวกัน เพื่อการบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ

2. การสร้างแรงบันดาลใจ ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า ด้านผู้บริหารสร้างขวัญ กำลังใจให้ครูในการทำงานอยู่เสมอ ด้านผู้บริหารมีความเชื่อมั่นในตัวเอง ว่าสามารถทำงานที่ได้รับมอบหมายได้สำเร็จ และด้านผู้บริหารสามารถโน้มน้าวจิตใจครู ให้เปลี่ยนแปลงการทำงานมีการมองเห็นโอกาสและมีเป้าหมายในการทำงานที่ชัดเจน อยู่ในอันดับสุดท้ายตามลำดับ ดังนั้นผู้บริหารสถานศึกษาควรมีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงด้วยการจูงใจ ให้เกิดแรงบันดาลใจแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา หรือโน้มน้าวจิตใจของผู้ใต้บังคับบัญชาให้เปลี่ยนแปลงการทำงาน โดยมีกรมองการณ์ไกล มีเป้าหมายในการทำงานที่ชัดเจน และควรสร้างขวัญกำลังใจให้แก่ผู้ใต้บังคับบัญชาในการปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอ มีความเชื่อมั่นในตัวเองผู้ใต้บังคับบัญชา ว่าสามารถทำงานที่ได้รับมอบหมายได้สำเร็จ โดยเปิดโอกาสให้ผู้ใต้บังคับบัญชา ได้แสดงความสามารถจนเป็นที่ยอมรับแก่บุคคล

3. การกระตุ้นทางปัญญา ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า ด้านผู้บริหารส่งเสริมให้ครูพัฒนาตนเองเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ และด้านผู้บริหารกระตุ้นให้ผู้สร้างนวัตกรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาและคุณภาพของผู้เรียนให้มีประสิทธิภาพ อยู่ในอันดับสุดท้ายตามลำดับ ดังนั้นผู้บริหาร

สถานศึกษาควรมีการส่งเสริมผู้ใต้บังคับบัญชา เกี่ยวกับความคิด สร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ทำให้รู้สึกว่าเป็นสิ่งท้าทาย ผู้บริหารจะต้องส่งเสริมให้ผู้ใต้บังคับบัญชา พัฒนาตนเอง ให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ สร้างนวัตกรรม เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา และพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนให้มีประสิทธิภาพ

4. การคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า ด้านผู้บริหารมอบหมายงานตามความรู้ตามความสามารถของครู ด้านผู้บริหารสนับสนุนให้ครูพัฒนาจุดเด่นและแก้ไขจุดด้อยของตนเองที่เป็นประโยชน์ต่อความก้าวหน้าของตนเองเป็นรายบุคคล และด้านผู้บริหารเข้าใจในความแตกต่างในด้านความรู้ความสามารถของครู อยู่ในอันดับสุดท้ายตามลำดับ ดังนั้นผู้บริหารสถานศึกษาควรคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล และมอบหมายงานตามความสามารถให้เหมาะสมกับแต่ละบุคคล ให้ความสำคัญในการเอาใจใส่ผู้ใต้บังคับบัญชาโดยการวิเคราะห์ความต้องการ และความสามารถของผู้ใต้บังคับบัญชา ควรส่งเสริม และพัฒนาจุดเด่นแก้ไขจุดด้อย สนับสนุนให้ผู้ใต้บังคับบัญชาได้รับการพัฒนาศักยภาพอย่างต่อเนื่อง เพื่อความก้าวหน้าในวิชาชีพ และสามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

ผู้บริหารและฝ่ายทรัพยากรมนุษย์ขององค์การ สามารถนำผลการวิจัยประยุกต์ใช้ในการกำหนดและส่งเสริมนโยบายการปฏิบัติงานในองค์การ โดยให้ความสำคัญ 4 ด้านได้แก่

1. การมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าในด้านความซื่อสัตย์ในการทำงาน การประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีเป็นที่น่าเคารพนับถือของครู อยู่ในอันดับสุดท้ายตามลำดับ ดังนั้นผู้บริหารสถานศึกษาควรเป็นแบบอย่างที่ดีในการทำงาน และประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีในการบริหารงาน แสดงให้เห็นถึงความเฉลียวฉลาด ความมีสมรรถภาพ ความตั้งใจ สร้างความศรัทธา ความไว้วางใจแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา มีความซื่อสัตย์ เสียสละทุ่มเทในการทำงาน และสามารถทำให้ครูมีส่วนร่วมในการกำหนดวิสัยทัศน์ของสถานศึกษา เน้นย้ำให้ครูเกิดจิตสำนึกในการทุ่มเทต่อการทำงานร่วมกัน โดยอาศัยวิสัยทัศน์และจุดประสงค์ร่วมกัน แสดงถึงความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียวกัน เพื่อการบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ

2. การสร้างแรงบันดาลใจ ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า การมีความเชื่อมั่นในตัวเองว่าสามารถทำงานที่ได้รับมอบหมายได้สำเร็จ และสามารถโน้มน้าวจิตใจครู ให้เปลี่ยนแปลงการทำงาน มีการมองการณ์ไกลและมีเป้าหมายในการทำงานที่ชัดเจน อยู่ในอันดับสุดท้ายตามลำดับ ดังนั้นผู้บริหารสถานศึกษาควรมีการจูงใจ ให้เกิดแรงบันดาลใจแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา หรือโน้มน้าวจิตใจของผู้ใต้บังคับบัญชาให้เปลี่ยนแปลงการทำงาน โดยมีการมองการณ์ไกล มีเป้าหมายในการทำงานที่

ชัดเจน และควรสร้างขวัญกำลังใจให้แก่ผู้ใต้บังคับบัญชาในการปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอ มีความเชื่อมั่นในตัวผู้ใต้บังคับบัญชา ว่าสามารถทำงานที่ได้รับมอบหมายได้สำเร็จ โดยเปิดโอกาสให้ผู้ใต้บังคับบัญชา ได้แสดงความสามารถจนเป็นที่ยอมรับแก่บุคคล

3. การกระตุ้นทางปัญญา ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า การส่งเสริมให้ครูพัฒนาตนเองเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ และกระตุ้นให้ผู้สร้างนวัตกรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาและคุณภาพของผู้เรียนให้มีประสิทธิภาพ อยู่ในอันดับสุดท้ายตามลำดับ ดังนั้นผู้บริหารสถานศึกษาควรมีการส่งเสริมผู้ใต้บังคับบัญชา เกี่ยวกับความคิด สร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ทำให้รู้สึกว่าเป็นสิ่งท้าทาย ส่งเสริมให้ผู้ใต้บังคับบัญชา พัฒนาตนเอง ให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ สร้างนวัตกรรม เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา และพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนให้มีประสิทธิภาพ

4. การคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า การสนับสนุนให้ครูพัฒนาจุดเด่นและแก้ไขจุดด้อยของตนเองที่เป็นประโยชน์ต่อความก้าวหน้าของตนเองเป็นรายบุคคล และด้านผู้บริหารเข้าใจในความแตกต่างในด้านความรู้ความสามารถของครู อยู่ในอันดับสุดท้ายตามลำดับ ดังนั้นผู้บริหารสถานศึกษาควรคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล และมอบหมายงานตามความสามารถให้เหมาะสมกับแต่ละบุคคล ให้ความสำคัญในการเอาใจใส่ผู้ใต้บังคับบัญชา โดยการวิเคราะห์ความต้องการ และความสามารถของผู้ใต้บังคับบัญชา ควรส่งเสริม และพัฒนาจุดเด่น แก้ไขจุดด้อย สนับสนุนให้ผู้ใต้บังคับบัญชาได้รับการพัฒนาศักยภาพอย่างต่อเนื่อง เพื่อความก้าวหน้าในวิชาชีพ และสามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เอกสารอ้างอิง

- เนตรนภา เจตน์จำนงค์. (2564). *ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของสถานศึกษาของโรงเรียน สังกัดกรุงเทพมหานคร*. (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัย). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยสยาม.
- ชนิษฐา แสงโยธี. (2565). *ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพศูนย์การศึกษาพิเศษ กลุ่มเครือข่ายที่ 5 สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ*. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). คณะครุศาสตร์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.
- ฐิติภรณ์ อุทรัพย์. (2563). *ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนเอกชน จังหวัดปทุมธานี*. (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.

- ัญญา มาศ แดงสีดา. (2565). *ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากระบี่ เขต 1*. (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). คณะศิลปศาสตร์ : มหาวิทยาลัยเกริก.
- ธีรศักดิ์ สารสมักร, พรวิทย์ โคตรตะ และชวนคิด มะเสนะ. (2562). *ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคการศึกษา 4.0 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 29*. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). คณะครุศาสตร์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.
- นงลักษณ์ ศิริพัก. (2561). *ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารกับการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในสถานศึกษาระดับมัธยมศึกษา จังหวัดกาญจนบุรี*. (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ประภัสร์ พิลาคง และอมรทิพย์ เจริญผล. (2566). *ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารโรงเรียนใน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 1*. *วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์*, 8(1), 65-76.
- พนิดา อินทรเหมือน, เขาวนิ แก้วมโน และตรัยภูมิ นทร์ตรีศวร. (2564). *ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพัทลุง เขต 1*. ใน *การประชุมหาตใหญ่วิชาการระดับชาติและนานาชาติครั้งที่ 13* (น. 1702-1715). สงขลา : มหาวิทยาลัยหาดใหญ่.
- พิมพ์พร วงศ์อนุสิทธิ์. (2564). *ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสตรีที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาในจังหวัดนครพนม*. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.
- ภาชกร รวดเร็ว. (2565). *ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาในอำเภอกุยบุรี และอำเภอสามร้อยยอด สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาประจวบคีรีขันธ์*. (สารนิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ.
- ภูวิศ สิงสีดา. (2564). *ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชลบุรี เขต 3*. *วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร*, 19(85), 97-109.

- รุ่งนภา จันทรลี. (2562). *ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจันทบุรี เขต 2*. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.
- วิกานดา พิณแพทย์ และปทุมพร เปียณอม. (2565). *ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนสหวิทยาเขตศรีบูรพา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 7*. *วารสาร นาคบุตรปริทรรศน์*, 14(1), 56-64.
- สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรีเขต 1. (2564). *แผนปฏิบัติการประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2564*. (อัคราเนนา)
- สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรีเขต 1. (2566). *ข้อมูลสารสนเทศ ปีการศึกษา 2566*. เข้าถึงได้จาก <https://suphan1.go.th/suphan1>
- สุขุม จุสนิท. (2560). *ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี*. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต). คณะครุศาสตร์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์.
- สุพรรณษา ไตรรัตน์. (2562). *การศึกษาทักษะผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 โรงเรียนในสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดอุบลราชธานี*. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.
- สุมาลี สะโรบล. (2562). *ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารที่ส่งผลต่อการเป็นชุมชนแห่งทางวิชาชีพของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ประถมศึกษาฉะเชิงเทรา เขต 2*. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนรินทร์.
- อรอุมา ศรีประทุมวงศ์. (2563). *การศึกษาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาศูนย์การศึกษานอกกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอกลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน 2*. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). คณะครุศาสตร์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.
- อุไรวรรณ เขาวนขึ้น. (2561). *รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาภายใต้สถาบันการอาชีวศึกษา*. (ดุชนิพนธ์การศึกษาดุชนิบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารและการจัดการการศึกษา). คณะศึกษาศาสตร์ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

- Bass, B. M. & Avolio, B. J. (1994). *Improving organizational effectiveness through transformational leadership*. Thousand Oaks, CA : Sage Publications.
- Bass, B. M. & Riggio, R. E. (2006). *Transformational Leadership*. New York : Psychology Press.
- Cronbach, L. J. (1990). *Essentials of psychological testing*. (5th ed.). New York : Harper Collins Publishers.
- Fullan, M. (2006). *Change Theory: A Force for School Improvement*. Retrieved from <http://michaelfullan.ca/wp-content/uploads/2016/06/13396072630.pdf>
- Kotter, J.P. (1990). *A Force for Change: How Leadership Differs from Management*. New York : The Free Press.
- Kouzes, J. & Posner, B. (2012). *The Leadership Challenges: How to Make Extraordinary Things Happen in Organizations*. San Francisco, CA : The Leadership Challenge—A Willy Brand.
- Krejcie, R.V. & Morgan, D.W. (1970). Determining Sample Size for Research Activities. *Educational and Psychological Measurement*, 30(3), 607-610.
- Likert, R. (1967). *The Method of Constructing and Attitude Scale, Reading. Attitude Theory and Measurement*. (4th ed). New York : Wiley & Son. Me Graw-H.
- Oke, A., Munshi, N. & Walumbwa, F. O. (2009). The Influence of Leadership on Innovation Processes and Activities. *Organizational Dynamics*, 38, 64-72.

การพัฒนาตัวบ่งชี้สมรรถนะครูช่างอุตสาหกรรมในศตวรรษที่ 21 สังกัดวิทยาลัย อาชีวศึกษาของรัฐในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

Developing Indicators of the 21st Century Industrial Teachers
Competencies under the Public Vocational Colleges in the Northeast

กิตติศักดิ์ มะลัย¹ อภิสิทธิ์ สมศรีสุข² และวันเพ็ญ นันทะศรี³
Kittisak Malai, Apisit Somsrisuk and Wanphen Nanthasri

Received: October 19, 2024

Revised: January 23, 2025

Accepted: January 30, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสมรรถนะครูช่างอุตสาหกรรมในศตวรรษที่ 21 และ 2) ตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลโครงสร้างตัวบ่งชี้สมรรถนะครูช่างอุตสาหกรรมในศตวรรษที่ 21 การวิจัยเป็นแบบผสานวิธี กลุ่มตัวอย่างได้แก่ ผู้บริหารและครูช่างอุตสาหกรรม สังกัดวิทยาลัยอาชีวศึกษาของรัฐในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 550 คน ได้มาโดยวิธีการสุ่มแบบหลายขั้นตอน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถาม มีความตรงเชิงเนื้อหาที่ระดับ 1.00 ค่าความเชื่อมั่น .98 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน ผลการวิจัย พบว่า 1) สมรรถนะครูช่างอุตสาหกรรมในศตวรรษที่ 21 โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และ 2) ตัวบ่งชี้สมรรถนะครูช่างอุตสาหกรรมในศตวรรษที่ 21 ซึ่งมี 4 องค์ประกอบ ได้แก่ 2.1) ความรู้ในวิชาชีพช่างอุตสาหกรรม 2.2) การจัดการเรียนรู้ในชั้นเรียน 2.3) นวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษา และ 2.4) คุณธรรม จริยธรรมในวิชาชีพ มีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยพิจารณาจากค่าสัดส่วน $\chi^2/df = 1.76$ ซึ่งไม่เกิน 2 และ χ^2 ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ $P\text{-value} = 0.059$ $RMSEA = 0.037$ ซึ่งเกณฑ์กำหนดไว้น้อยกว่า 0.100 และมีค่าน้ำหนักองค์ประกอบ > 0.30 ทุกตัวแปร

¹⁻³ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร; Sakon Nakhon Rajabhat University

Corresponding author, e-mail: kittisak199710@gmail.com, Tel. 090-2575929

คำสำคัญ: สมรรถนะครูช่างอุตสาหกรรมในศตวรรษที่ 21, ตัวบ่งชี้สมรรถนะครูช่างอุตสาหกรรม, วิทยาลัยอาชีวศึกษาของรัฐ

Abstract

The purposes of this research article were 1) to study the competencies of industrial vocational teachers in the 21st Century; and 2) to examine the consistency of the structural model of indicators of industrial vocational teachers' competencies in the 21st Century. It was a mixed- methods research. The sample consisted of 550 administrators and industrial vocational teachers under the Public Vocational Colleges in the Northeast, selected using a multistage sampling technique. The instrument used was a questionnaire with content validity at 1.00 and a reliability of .98. Data were analyzed using mean, standard deviation, and confirmatory factor analysis. The research results revealed that 1) the overall competency of industrial vocational teachers in the 21st Century was at a high level; 2) competency indicators of the 21st Century industrial vocational teacher consisted of four components: 2.1) knowledge in the industrial vocational profession, 2.2) classroom learning management, 2.3) educational innovation and technology, and 2.4) professional ethics and morality were consistent with empirical data, as determined by the Chi-squared ratio/df = 1.76, which did not exceed 2, and the Chi-squared ratio was not statistically significant. The P-value = 0.059, RMSEA = 0.037, which was less than 0.100, and the component weights were > 0.30 for all variables.

Keywords: 21st Century Industrial Teachers Competencies, indicators of the 21st century industrial teacher competencies, Public Vocational Colleges

บทนำ

ในสังคมโลกยุคปัจจุบันสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวเรามีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ในขณะที่ประเทศไทย กำลังมุ่งเน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมด้านต่าง ๆ ภายในประเทศอย่างต่อเนื่อง เพื่อยกระดับเศรษฐกิจของชาติ โดยปัจจัยหลักสำคัญที่จะทำให้นโยบายนี้บรรลุความสำเร็จได้นั้น

ต้องอาศัยบุคลากรด้านช่างอุตสาหกรรมในระดับช่างปฏิบัติการและระดับช่างเทคนิคภายในประเทศ ที่มีศักยภาพและสมรรถนะในวิชาชีพที่เพียงพอ ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการได้มีนโยบายมุ่งเน้นให้มีการจัดการเรียนการสอนด้านช่างอุตสาหกรรมที่สร้างความสามารถในการแข่งขันเพื่อพัฒนากำลังคนให้มีความเชี่ยวชาญและความเป็นเลิศเฉพาะด้านเพื่อผลิตกำลังคนด้านช่างอุตสาหกรรมของ อาชีวศึกษา (สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา, 2560) ซึ่งสอดคล้องกับสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2560) ที่สรุปไว้ว่า อาชีวศึกษาต้องสามารถผลิตและพัฒนา คนที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่และสามารถพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาของพื้นที่ได้ รวมทั้งเป็นแหล่งเรียนรู้ การวิจัยและพัฒนาชุมชนในท้องถิ่นและเพื่อให้การจัดการเรียนการสอน ด้านอาชีวศึกษามีคุณภาพ สอดคล้องกับนโยบายการพัฒนาประเทศ และนโยบายการศึกษาของ กระทรวงศึกษาธิการ ครูอาชีวศึกษาทุกคนจึงต้องมีความรู้ทางวิชาชีพที่เพียงพอและก้าวทันการ เปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีอุตสาหกรรมในปัจจุบันและในอนาคตเพื่อนำมาใช้ในการจัดการเรียน การสอนในสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพ ซึ่งหลักการสำคัญของการจัดการศึกษาของอาชีวศึกษานั้น เน้นที่การปฏิบัติจริงเพื่อให้ผู้เรียนเกิดทักษะและความชำนาญในวิชาชีพ (Good, C. V., 1973) สมรรถนะจึงเป็นสิ่งที่บุคคลต้องมีการทำงานทุกประเภท ได้แก่ ทักษะ ความคิดรวบยอด และ ทักษะคิด โดยสามารถนำเอาสิ่งเหล่านี้ไปประยุกต์ใช้กับสถานการณ์ที่เป็นจริง และสอดคล้องกับ Nitin Vazirani (2010) กล่าวว่า สมรรถนะ เป็นสถานะหรือคุณภาพของความสามารถที่เหมาะสม กับงานหนึ่ง ๆ ซึ่งแสดงออกทางพฤติกรรมในการปฏิบัติงาน ภายใต้ข้อจำกัดของทรัพยากรที่ เกี่ยวข้อง เช่น เครื่องมือ อุปกรณ์ และระยะเวลา เป็นต้น ดังนั้น ความท้าทายของครูผู้สอนในสาย วิชาชีพจึงอยู่ที่การปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ในการสอนของตนเองให้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เพื่อให้ผู้เรียนได้มีความรู้ความเข้าใจในศาสตร์วิชาเฉพาะสาขาที่ต้องนำไปใช้ในการประกอบวิชาชีพ โดยเฉพาะในสาขาที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยี (จิรภฤต รุ่งจิรโรจน์, 2560) มีการจัดการชั้นเรียนที่ดี เอื้อให้เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองเป็นสำคัญ โดยให้ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง เกิด กระบวนการคิดจากการลงมือปฏิบัติและการทดลองทำเพื่อสร้างประสบการณ์และการเรียนรู้ใหม่ มี การแก้ปัญหาจากสภาพจริงและเสริมสร้างคุณลักษณะผู้เรียนให้มีความรู้ ทักษะ นิสัยอุตสาหกรรม คุณธรรม จริยธรรม และความสามารถในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงในการประกอบอาชีพและ ดำรงชีวิตได้ในอุตสาหกรรมเป้าหมาย (วิไลลักษณ์ ศรีวิชัย และจิราพร ระโหฐาน, 2564)

วิทยาลัยอาชีวศึกษาของรัฐ เป็นสถาบันการศึกษาที่จัดการเรียนการสอนด้านช่าง อุตสาหกรรม สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ มีกระบวนการ สำคัญในการผลิตกำลังคนและแรงงานช่างอุตสาหกรรมที่มีทักษะฝีมือ โดยเน้นการจัดการเรียนการ

สอนในระบบทวิภาคี (ชัยพฤกษ์ เสรีรักษ์, 2558) ซึ่งเป็นวิธีการจัดการศึกษาวิชาชีพที่เกิดจากข้อตกลงระหว่างสถานศึกษาอาชีวศึกษากับสถานประกอบการ รัฐบาลกิจ หรือหน่วยงานของรัฐในเรื่องการจัดหลักสูตรการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล โดยผู้เรียนใช้เวลาส่วนหนึ่งในสถานศึกษา และเรียนภาคปฏิบัติในสถานประกอบการ รัฐบาลกิจ หรือหน่วยงานของรัฐเพื่อประโยชน์ในการผลิตและพัฒนากำลังคน ถึงแม้การจัดการอาชีวศึกษาจะมีระบบทวิภาคีเป็นจุดเน้นที่สำคัญ ควบคู่ไปกับการศึกษาในระบบปกติ (สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา, 2560) อย่างไรก็ตามในการจัดการอาชีวศึกษายังพบปัญหาหลายด้าน หนึ่งในนั้นคือปัญหาด้านครูช่างอุตสาหกรรม ซึ่งครูส่วนใหญ่ขาดประสบการณ์ทำงานในสถานประกอบการและทักษะการปฏิบัติงานที่จำเป็นในงานช่างอุตสาหกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งทักษะและความชำนาญในการใช้งานวัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือช่าง และครุภัณฑ์สมัยใหม่ เป็นต้น (ณัฐสิริ รัชเกียรติวงศ์, 2561) นอกจากนี้ สมรรถนะของครูช่างอุตสาหกรรมที่ต้องมี คือความสามารถในการเชื่อมโยงผู้เรียนกับโลกแห่งการทำงานจริง สามารถแนะนำการใช้วัสดุและสื่อที่เหมาะสม มีการประเมินผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ที่สอดคล้องกับการปฏิบัติ ให้ข้อเสนอแนะต่าง ๆ กับผู้เรียนได้มีการติดตามประเมินผล จูงใจผู้เรียนในกระบวนการเรียนรู้ มีการจัดกิจกรรมในชั้นเรียนที่น่าสนใจ มีการสื่อสารกับผู้เรียน เพื่อนร่วมงานและผู้มีส่วนได้เสียอื่น ๆ (Grosch, M., 2017) ดังนั้น จะเห็นได้ว่าการพัฒนาสมรรถนะวิชาชีพของครูอาชีวศึกษาจึงมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งต่อคุณภาพของการจัดการเรียนการสอน และการพัฒนาทักษะทางวิชาชีพช่างอุตสาหกรรมของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21

จากความสำคัญและประเด็นปัญหาดังกล่าวข้างต้น หากทราบถึงตัวบ่งชี้สมรรถนะครูช่างอุตสาหกรรมในศตวรรษที่ 21 ที่จำเป็นต่อการจัดการเรียนการสอนในสาขาช่างอุตสาหกรรม ย่อมส่งผลให้วิทยาลัยอาชีวศึกษาของรัฐ และหน่วยงานต้นสังกัด อันได้แก่ สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษาและกระทรวงศึกษาธิการ สามารถนำข้อเสนอแนะไปพัฒนาและยกระดับสมรรถนะของครูช่างอุตสาหกรรมให้มีคุณภาพเพิ่มมากยิ่งขึ้น ตลอดจนสามารถใช้ในการวางแผนการจัดการศึกษาสาขาช่างอุตสาหกรรม เพื่อให้ผู้เรียนมีศักยภาพเพียงพอต่อความต้องการของภาคอุตสาหกรรมทั้งในประเทศและต่างประเทศ ตลอดจนตอบสนองต่อนโยบายการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมของประเทศ และเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันได้อย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อพัฒนาตัวบ่งชี้สมรรถนะครูช่างอุตสาหกรรมในศตวรรษที่ 21 สังกัดวิทยาลัยอาชีวศึกษาของรัฐในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

2. เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลโครงสร้างตัวบ่งชี้สมรรถนะครูช่างอุตสาหกรรมในศตวรรษที่ 21 สังกัดวิทยาลัยอาชีวศึกษาของรัฐในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่พัฒนาขึ้นกับข้อมูลเชิงประจักษ์

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) โดยเริ่มจากการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยกลุ่มเป้าหมายการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ (Expert Interview) จำนวน 7 คน เพื่อให้ได้องค์ประกอบของสมรรถนะครูช่างอุตสาหกรรมในศตวรรษที่ 21 ซึ่งประกอบด้วยนักวิชาการ หรืออาจารย์มหาวิทยาลัย จำนวน 2 คน ผู้บริหารสถานศึกษาอาชีวศึกษา จำนวน 2 คน และครูผู้สอนสาขาช่างอุตสาหกรรม จำนวน 3 คน และตามด้วยวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้บริหารและครูช่างอุตสาหกรรมสังกัดวิทยาลัยอาชีวศึกษาของรัฐในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยกำหนดกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 550 คน จากตารางการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างของเครจซี่และมอร์แกน (Krejcie, R. V. & Morgan, D. W., 1970) ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% โดยการสุ่มแบบหลายขั้นตอน (Multistage Sampling)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามที่มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check List) และแบบวัดมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (5 Rating Scales) ที่ผ่านการตรวจสอบความตรง (Validity) จากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน ได้ค่าสัมประสิทธิ์ความสอดคล้องของข้อคำถามกับสิ่งที่ต้องการศึกษา (Item Objective Congruence: IOC) ระหว่าง 0.80-1.00 และการทดสอบความเที่ยง (Reliability) โดยนำแบบสอบถามไปลองใช้ (Try Out) กับกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างจริง จำนวน 30 คน ได้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient; α) รวมทั้งฉบับ เท่ากับ .98

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ ความถี่ (Frequency) ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis) สำหรับข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการสนทนากลุ่มใช้เทคนิคการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis)

สมมติฐาน ตัวบ่งชี้สมรรถนะครูช่างอุตสาหกรรมในศตวรรษที่ 21 ที่พัฒนาขึ้นมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์

สรุปผลการวิจัย

1. สมรรถนะครูช่างอุตสาหกรรมในศตวรรษที่ 21 สังกัดวิทยาลัยอาชีวศึกษาของรัฐในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.47 และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านความรู้ในวิชาชีพช่างอุตสาหกรรม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.64 (S.D.=0.37) รองมาคือ คือ ด้านคุณธรรม จริยธรรมในวิชาชีพ โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.49 (S.D.=0.43) และด้านการจัดการเรียนรู้ในชั้นเรียน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.47 (S.D.=0.24) ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด นวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษา มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.28 (S.D.=0.29) ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานองค์ประกอบสมรรถนะครูช่างอุตสาหกรรมในศตวรรษที่ 21 สังกัดวิทยาลัยอาชีวศึกษาของรัฐในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

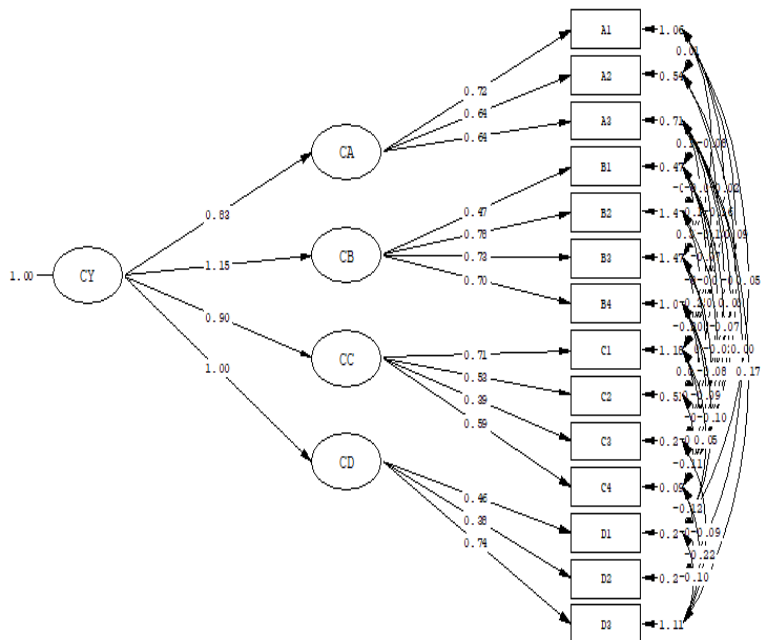
	รายการ	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1	ด้านความรู้ในวิชาชีพช่างอุตสาหกรรม	4.64	0.37	มากที่สุด
2	ด้านการจัดการเรียนรู้ในชั้นเรียน	4.47	0.24	มาก
3	ด้านนวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษา	4.28	0.29	มาก
4	ด้านคุณธรรม จริยธรรมในวิชาชีพ	4.49	0.43	มาก
	รวม	4.47	0.33	มาก

2. วิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันต้นตอของสมรรถนะครูช่างอุตสาหกรรมในศตวรรษที่ 21 สังกัดวิทยาลัยอาชีวศึกษาของรัฐในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่พัฒนาขึ้นกับข้อมูลเชิงประจักษ์พบว่า องค์ประกอบทั้ง 4 ด้าน ประกอบด้วย ด้านความรู้ในวิชาชีพช่างอุตสาหกรรม ด้านการจัดการเรียนรู้ในชั้นเรียน ด้านนวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษา และด้านคุณธรรม จริยธรรมในวิชาชีพ เป็นองค์ประกอบเชิงยืนยัน โดยมีค่าน้ำหนักองค์ประกอบเท่ากับ 0.83, 1.15, 0.90 และ 1.00 และเมื่อวิเคราะห์จากค่าดัชนีความสอดคล้องกลมกลืน พบว่า $\text{Chi-square/df} = 1.76$ ($\text{Chi-square} = 56.41$, $\text{df} = 32$) ซึ่งเกณฑ์กำหนดไว้ไม่เกิน 2, $\text{P-value} = 0.059$ ที่เกณฑ์ทั้งโมเดลพิจารณาจากค่า Chi-square ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ $\text{RMSEA} = 0.037$ เกณฑ์กำหนดอยู่ที่ 0.100 นอกจากนี้ ยังพบว่า ค่าดัชนีวัดระดับความกลมกลืน (GFI) = 0.98 และค่าดัชนีวัดระดับความกลมกลืนที่ปรับแก้แล้ว (AGFI) = 0.95

ตารางที่ 2 คำนวณน้ำหนักองค์ประกอบ ความเที่ยงของตัวแปรสังเกตได้ และสัมประสิทธิ์คะแนนองค์ประกอบ ตัวบ่งชี้สมรรถนะครูช่างอุตสาหกรรมในศตวรรษที่ 21 สังกัดวิทยาลัยอาชีวศึกษาของรัฐในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ตัวแปรสังเกตได้	น้ำหนักองค์ประกอบ				
	b	θ	SE	t	R ²
ด้านความรู้ในวิชาชีพช่างอุตสาหกรรม	0.83	0.72	0.07	11.29	0.69
ด้านการจัดการเรียนรู้ในชั้นเรียน	1.15	0.61	0.08	14.65	1.31
ด้านนวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษา	0.90	0.58	0.09	9.13	0.81
ด้านคุณธรรม จริยธรรมในวิชาชีพ	1.00	0.69	0.06	15.59	1.01

*P < 0.01

Chi-square = 56.41, df = 32, P-value = 0.059, RMSEA = 0.037

ภาพที่ 1 องค์ประกอบเชิงยืนยันตัวบ่งชี้สมรรถนะครูช่างอุตสาหกรรมในศตวรรษที่ 21 สังกัดวิทยาลัยอาชีวศึกษาของรัฐในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

อภิปรายผลการวิจัย

1. สมรรถนะครูช่างอุตสาหกรรมในศตวรรษที่ 21 สังกัดวิทยาลัยอาชีวศึกษาของรัฐในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านความรู้ในวิชาชีพช่าง

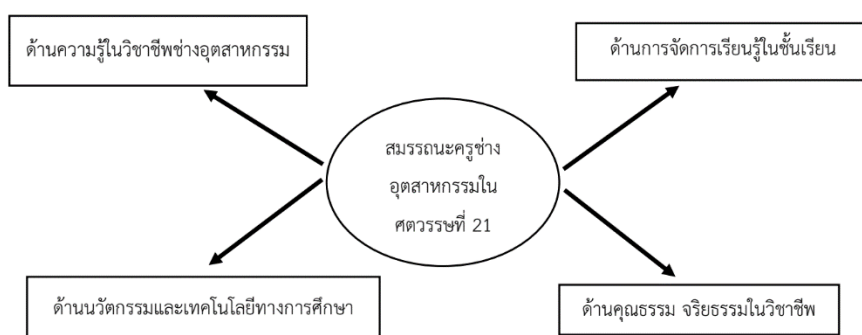
อุตสาหกรรม อยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้อาจเกิดจากการที่ครูช่างอุตสาหกรรมที่มีสมรรถนะวิชาชีพในยุคศตวรรษที่ 21 ที่ดินั้นจำเป็นต้องมีความรู้ในศาสตร์และเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับวิชาที่สอนในระดับสูงและก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีอยู่ตลอดเวลา ซึ่งเป็นข้อมูลความรู้ หรือทักษะวิชาชีพที่ถูกสั่งสมมาจากการศึกษาในสถาบันการศึกษา การฝึกปฏิบัติในสถานประกอบการ และการเรียนรู้จริงกับสถานการณ์ปัจจุบันซึ่งเป็นสมรรถนะที่ได้จากสาระความรู้ตามมาตรฐานด้านความรู้ของมาตรฐานวิชาชีพ สอดคล้องกับศรัณยู ปานเจริญ และคณะ (2560) ได้กล่าวว่า การเข้าสู่วิชาชีพครูช่างอุตสาหกรรมนั้นต้องเป็นผู้ที่สำเร็จการศึกษาหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต และมีทักษะทางช่างที่เป็นเลิศหากไม่ได้จบสาขาวิชาชีพครูต้องเข้ารับการเรียนครูจนครบหลักสูตร ซึ่งจะเห็นได้ว่า สมรรถนะที่สำคัญของครูช่างอุตสาหกรรมนั้นประกอบด้วยทั้งความรู้ในวิชาชีพครู และความรู้ในวิชาชีพช่างอุตสาหกรรม และสอดคล้องกับสิริภัทร จันทะมงคล, สำราญ มีแจ้ง และน้ำทิพย์ งามอาภาวิชย์ (2562) ได้กล่าวว่า ทุกภาคส่วนให้ความสำคัญในการผลิตกำลังคนด้านอาชีวฯ ดังนั้นครูผู้สอนสาขาช่างอุตสาหกรรมในระดับอาชีวศึกษา จึงควรมีการพัฒนาตนเองให้มีทักษะ ความรู้และความสามารถในการวิชาชีพช่าง เพื่อให้เป็นครูผู้สอนทางด้านอุตสาหกรรมได้อย่างมีคุณภาพ โดยเป็นครูที่ทันสมัยและสามารถปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของนวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษา โดยครูจะต้องสามารถนำความก้าวหน้าของวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ทั้งวัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องจักรกลไก และเทคนิควิธีการต่าง ๆ มาใช้ประกอบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อมุ่งหวังให้การเรียนการสอนเกิดประสิทธิผลสูงสุดต่อผู้เรียน ตามจุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของหลักสูตรนั้น ๆ สอดคล้องกับอนุสรฯ สุวรรณวงศ์ (2564) กล่าวว่า สมรรถนะด้านเทคโนโลยีดิจิทัลของครูจะช่วยให้การจัดการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยการเรียนรู้เท่าทันสื่อดิจิทัล สื่อเทคโนโลยีที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอน เช่น แอปพลิเคชัน แหล่งเรียนรู้ออนไลน์ เว็บไซต์ เป็นต้น ซึ่งครอบคลุมถึงความสามารถในการเลือกแหล่งเรียนรู้ออนไลน์ที่น่าเชื่อถือเพื่อใช้ประกอบการจัดการเรียนการสอน รวมไปถึงความสามารถในการสร้างสื่อมัลติมีเดียเพื่อกระตุ้นการเรียนรู้เชิงรุก ทักษะการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีทางการศึกษาเพื่อการจำลองสถานการณ์การเรียนรู้เชิงปฏิบัติการ และสอดคล้องกับชุมพล คำเทียน และพิชญญา ยืนยาว (2563) ได้กล่าวถึงทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม ทักษะสารสนเทศ สื่อและเทคโนโลยี ทักษะชีวิตและอาชีพทั้งสามด้านเป็นทักษะที่จำเป็นอย่างยิ่ง และครูผู้สอนอาชีวศึกษาจะต้องมีความรู้ ความเข้าใจ ทักษะการฝึกปฏิบัติ และเจตคติที่ดี รวมถึงสมรรถนะและความสามารถพื้นฐานด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารที่จำเป็นสำหรับการศึกษาการประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างสร้างสรรค์

2. ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันตัวบ่งชี้สมรรถนะครูช่างอุตสาหกรรมในศตวรรษที่ 21 พบว่า ประกอบด้วย 1) ด้านความรู้ในวิชาชีพช่างอุตสาหกรรม 2) ด้านการจัดการเรียนรู้ในชั้นเรียน 3) ด้านนวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษา และ 4) ด้านคุณธรรม จริยธรรมในวิชาชีพ โดยทั้ง 4 องค์ประกอบเป็นตัวบ่งชี้สมรรถนะครูช่างอุตสาหกรรมในศตวรรษที่ 21 และเป็นแนวทางในการพัฒนาสมรรถนะของครูช่างอุตสาหกรรมได้อย่างเหมาะสม ซึ่งผลการศึกษาวิจัยครั้งนี้มีความสอดคล้องกับผลการศึกษาวิจัยของวิไลลักษณ์ ศรีวิชัย และจิราพร ระโหฐาน (2564) พบว่า สมรรถนะครูอาชีวศึกษาโดยรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งแนวทางการพัฒนาสมรรถนะครูอาชีวศึกษา ประกอบด้วย ด้านความรู้ในอุตสาหกรรมใหม่ ด้านเทคโนโลยีดิจิทัล และด้านการบริหารจัดการชั้นเรียน และสอดคล้องกับผลการศึกษาวิจัยของอนุสรฯ สุวรรณวงศ์ (2564) พบว่า สมรรถนะครูอาชีวศึกษาสายพันธุ์ใหม่ ได้แก่ สมรรถนะด้านเทคโนโลยีดิจิทัล และสมรรถนะด้านการสื่อสาร สอดคล้องกับผลการศึกษาวิจัยของสิริภัทร จันทะมงคล, สำราญ มีแจ้ง และน้ำทิพย์ งามอาจวานิชย์ (2562) พบว่า องค์ประกอบสมรรถนะด้านการปฏิบัติงานวิชาชีพสำหรับครูช่างอุตสาหกรรมสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา ประกอบด้วย ด้านความรู้พื้นฐานในวิชาชีพช่าง ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านการพัฒนาสื่อการสอนและวัสดุช่วยสอน ด้านการบริหารจัดการในห้องเรียน และด้านการสร้างนวัตกรรม และสิ่งประดิษฐ์ทางด้านช่างอุตสาหกรรม และสอดคล้องกับผลการศึกษาวิจัยของอนันต์ ปิยพงศ์ธนะชิต และประภคิตยา ทักษิณ (2564) พบว่า สมรรถนะครูมืออาชีพในยุค 4.0 ประกอบด้วย ความรู้ความเชี่ยวชาญในเนื้อหาวิชา นวัตกรรมและเทคโนโลยี ทักษะการใช้ภาษาและการสื่อสาร ทักษะการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และจิตวิญญาณและคุณธรรมจริยธรรม

องค์ความรู้ใหม่

จากทิศทางและแนวโน้มของการพัฒนาเทคโนโลยีอุตสาหกรรมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในปัจจุบัน ทำให้สถาบันการอาชีวศึกษาของไทยมีการทบทวนและพัฒนาหลักสูตรช่างอุตสาหกรรม รวมถึงรูปแบบของการจัดการศึกษาเพื่อให้ก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลงนี้ ถึงแม้ว่าอาชีวศึกษาจะมีระบบการจัดการศึกษาแบบทวิภาคีเป็นกลยุทธ์สำคัญในการพัฒนาผู้เรียน แต่การจัดการอาชีวศึกษาในยุคปัจจุบัน กลับพบว่า สมรรถนะของครูช่างอุตสาหกรรมไม่เพียงพอและไม่สอดคล้องต่อการเปลี่ยนแปลงของทักษะช่างอุตสาหกรรมในยุคปัจจุบันและในอนาคต ดังนั้นเพื่อให้การจัดการเรียนการสอนในระดับอาชีวศึกษามีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น การพัฒนาสมรรถนะของครูช่างอุตสาหกรรมในศตวรรษที่ 21 จึงมีความจำเป็นและสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาคุณภาพของการ

จัดการศึกษาด้านอาชีวศึกษาในอนาคต และจากการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของตัวบ่งชี้สมรรถนะครูช่างอุตสาหกรรมในศตวรรษที่ 21 พบว่า ความรู้ในวิชาชีพช่างอุตสาหกรรม ยังคงเป็นความจำเป็นและมีความสำคัญเป็นลำดับแรกๆ ที่ช่วยให้ครูช่างอุตสาหกรรมมีสมรรถนะวิชาชีพที่สอดคล้องต่อการจัดการเรียนรู้ในยุคของศตวรรษที่ 21 ที่มีการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ อย่างรวดเร็วในปัจจุบัน ในขณะที่นวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษา การจัดการเรียนรู้ในชั้นเรียน และคุณธรรม จริยธรรมในวิชาชีพ เป็นสมรรถนะรองลงไป แต่ยังคงเป็นตัวบ่งชี้ที่มีความสำคัญต่อสมรรถนะครูช่างอุตสาหกรรมในศตวรรษที่ 21 ที่จะช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนมีทักษะวิชาชีพและมีสมรรถนะในการปฏิบัติงานที่เพียงพอต่อความต้องการของภาคอุตสาหกรรมทั้งในประเทศและต่างประเทศ รวมถึงมีศักยภาพด้านนวัตกรรมและเทคโนโลยีที่พร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงในอนาคต ดังนั้นครูช่างอุตสาหกรรมจึงต้องมีสมรรถนะที่เพียงพอเพื่อให้สามารถสนับสนุนการเรียนรู้ของผู้เรียนให้บรรลุได้ตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตรการศึกษา โดยมุ่งเน้นให้ผู้เรียนสามารถสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเองมากยิ่งขึ้น ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 2 องค์ความรู้ใหม่

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา ควรนำองค์ประกอบสมรรถนะครูช่างอุตสาหกรรมในศตวรรษที่ 21 ทั้ง 4 องค์ประกอบ ไปสร้างเป็นหลักสูตรฝึกอบรมในการพัฒนาสมรรถนะของครูช่างอุตสาหกรรมของวิทยาลัยอาชีวศึกษาในสังกัด

2. ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรนำผลการวิจัยครั้งนี้ ไปเป็นกรอบในการตรวจสอบสมรรถนะของครูช่างอุตสาหกรรมในสถานศึกษาเพื่อให้การจัดการเรียนการสอนของครูมีประสิทธิภาพที่ดี

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ครูช่างอุตสาหกรรมควรนำผลการวิจัยไปเป็นกรอบและแนวทางในการพัฒนาตนเองเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการสอนและพัฒนาช่างฝีมือให้มีศักยภาพที่เพียงพอต่อการปฏิบัติงาน
2. วิทยาลัยอาชีวศึกษาของรัฐควรนำผลการวิจัยในครั้งนี้ ไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาศักยภาพของครูช่างอุตสาหกรรมในสังกัดอาชีวศึกษา หรือเป็นแนวทางในการสอบแข่งขัน และคัดเลือกเพื่อบรรจุแต่งตั้งเป็นครูช่างในสังกัดของวิทยาลัยอาชีวศึกษาของรัฐต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- จิรฤต รุ่งจิรโรจน์. (2560). *สมรรถนะครูอาชีวศึกษาสาขาช่างอุตสาหกรรมเมคคาทรอนิกส์เพื่อรองรับ Thailand 4.0*. (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารรัฐกิจและกิจการสาธารณะ). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชัยพลกษ์ เสรีรักษ์. (2558). *ปัญหาแรงงานไทย*. เข้าถึงได้จาก <http://www.dailynews.co.th/content/edu>.
- ชุมพล คำเทียน และพิชญภา ยืนยาว. (2563). สมรรถนะครูผู้สอนอาชีวศึกษาด้านนวัตกรรมการเรียนรู้ในยุค 4.0. ใน *การประชุมวิชาการระดับชาติ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม ครั้งที่ 12* (น. 2837). นครปฐม : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.
- ณัฐสิฏ รักษ์เกียรติวงศ์. (2561). *การปฏิรูประบบการศึกษาไทยเพื่อเพิ่มความสามารถในการแข่งขัน*. การปฏิรูปอาชีวศึกษา. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.
- วิไลลักษณ์ ศรีวิชัย และจิราพร ระโหฐาน. (2564). แนวทางการพัฒนาสมรรถนะครูอาชีวศึกษาเพื่อรองรับเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม*, 15(1), 79-91.
- ศรัญญา ปานเจริญ และสุนิสา ช่อแก้ว. (2560). แนวโน้มการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในวิชาชีพครูช่างอุตสาหกรรม (พ.ศ.2559-2569). *วารสารปาริชาติ มหาวิทยาลัยทักษิณ*, 30(1), 75-93.

- สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา. (2560). *มาตรฐานการอาชีวศึกษา*. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560). *สรุปสาระสำคัญของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบสอง พ.ศ. 2560-2564*. เข้าถึงได้จาก <http://www.nesdb.go.th>
- สิริภัทร จันทะมงคล, สำราญ มีแจ้ง และน้ำทิพย์ งามอาจวานิชย์ (2562). การวิเคราะห์องค์ประกอบสมรรถนะด้านการปฏิบัติงานหน้าที่เฉพาะสาขาครูช่างอุตสาหกรรม สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา ตามการรับรู้ของอาจารย์ผู้สอน มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ*, 12(2), 41-59.
- อนันต์ ปิยพงศ์ธนะต์ และประภฤติยา ทักษิโณ (2564). การพัฒนาและตรวจสอบคุณภาพแบบวัดสมรรถนะครูมืออาชีพในยุค 4.0 สำหรับนักศึกษาครู. ใน *การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 22 NGRC2021* (น. 828). ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- อนุสรฯ สุวรรณวงศ์. (2564). สมรรถนะครูอาชีวศึกษาสายพันธุ์ใหม่ตามการรับรู้ของครูในช่วงการแพร่ระบาดโควิด 19: กรณีศึกษา จังหวัดลพบุรี. *วารสารปัญญาวัฒน์*, 13(3), 178-190.
- Good, C. V. (1973). *Dictionary of Education*. New York : McGraw-Hill Book.
- Grosch, M. (2017). Developing a competency standard for TVET teacher education in ASEAN countries. *Jurnal pendidikan Teknologi dankejuruan*, 23(3), 281-287.
- Krejcie, R. V. & Morgan, D. W. (1970). *Educational and psychological measurement*. New York : McGraw-Hill .
- Vazirani, N. (2010). Review paper competencies and competency model-a brief overview of its development and application. *SIES Journal of Management*, 7(1), 121-131.

การพัฒนาธรรมนูญชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาการใช้สารเคมีของเกษตรกร ลุ่มน้ำลำปะทาวตอนบน จังหวัดชัยภูมิ

Development of Community Constitution to Solve the Problems of
Chemicals Use among Farmers in the Upper Lam Phataw River Basin,
Chaiyaphum Province

เกศสุตา โภکانิตย์¹ ปาณิสรา หาดขุนทด² และกีฬา หนูยศ³
Katesuda Phokanit, Panisara Hadkhuntod and Keela Nooyot

Received: November 11, 2024

Revised: January 31, 2025

Accepted: January 31, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาพฤติกรรมการใช้สารเคมีของเกษตรกร และ 2) ศึกษาปัจจัยความสำเร็จในการจัดทำธรรมนูญชุมชน เป็นการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ การวิจัยเชิงปริมาณ ประชากรที่ศึกษาได้แก่ หัวหน้าของครัวเรือนหรือผู้แทนของครัวเรือนในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลท่าหินโงม อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ ในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลเก่ายาดิ อำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ และในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลท่ามะไฟหวาน อำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ จำนวน 5,743 คน นำมาคำนวณขนาดตัวอย่างที่ใช้เป็นตัวแทนประชากร ด้วยสูตรของ krejcie & Morgan ได้จำนวนตัวอย่าง 360 คน ใช้แบบสอบถามที่มีความเชื่อมั่นมีค่าแอลฟา 0.80 เก็บรวบรวมข้อมูลโดยวิธีการสุ่มแบบง่าย สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ จำนวน ร้อยละนำเสนอผลการวิเคราะห์ในรูปแบบของความเรียงประกอบตาราง การวิจัยเชิงคุณภาพใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง สัมภาษณ์กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 80 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการสร้างข้อสรุป ผลการวิจัย พบว่า 1) พฤติกรรมการใช้สารเคมีของเกษตรกรลุ่มน้ำลำปะทาวตอนบนสรุปได้ ดังนี้ 1.1) พฤติกรรมการใช้สารเคมีและสัมผัสสารเคมีทางการเกษตรของเกษตรกร มีการใช้สารเคมี ร้อยละ 84.40 นิยมใช้สารเคมี

^{1,3} มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ; Chaiyaphum Rajabhat University

² มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม; Phibulsongkram Rajabhat University

Corresponding author, e-mail: Kate_2523@windowslive.com, Tel. 084-8244451

ชนิดน้ำ ร้อยละ 70.28 1.2) พฤติกรรมในการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกรมากที่สุด คือ ปฏิบัติตามคำแนะนำที่ระบุไว้บนฉลากภาชนะบรรจุสารเคมี ร้อยละ 99.70 1.3) พฤติกรรมที่เลือกใช้สารเคมีเพราะสะดวกและประหยัดเวลา 1.4) พฤติกรรมการลดการใช้สารเคมี เกษตรกรใช้วัตถุดิบจากธรรมชาติและท้องถิ่น 1.5) พฤติกรรมความรับผิดชอบในการใช้สารเคมี เกษตรกรปฏิบัติตามคำแนะนำบนฉลากสารเคมีเพื่อป้องกันผลกระทบต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม และ 2) ปัจจัยความสำเร็จในการจัดทำธรรมนูญชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาการใช้สารเคมีของเกษตรกร คือ ปัญหาที่เกิดจากการใช้สารเคมี ปรับ Mindset ผู้นำ การมีส่วนร่วม การยอมรับและปฏิบัติตาม กระบวนการประชาธิปไตย ความยืดหยุ่น ภาวศรัทธา การสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และการรับรู้ความเป็นเจ้าของในตัวธรรมนูญชุมชน

คำสำคัญ: ธรรมนูญชุมชน, เกษตรกร, สารเคมี, ลำปะทาว

Abstract

The purposes of this research article were 1) to study farmers' chemicals use behavior; and 2) to study the factors of success in preparation of community constitution. This was a mixed-methods research. For quantitative study, the sample was 5,743 household heads or household representatives in the Tha Hin Ngom Subdistrict Administrative Organization, Mueang Chaiyaphum District, Kao Ya Di Subdistrict Administrative Organization, Kaeng Khro District, and Tha Mafai Wan Subdistrict Administrative Organization, Kaeng Khro District, Chaiyaphum Province. The sample size was calculated using the Krejcie & Morgan formula, resulting in a representative sample of 360. A questionnaire with an alpha reliability of 0.80 was used to collect data. Data were collected using simple random sampling. Statistics used for data analysis included percentage, and the results were presented in tables. Qualitative research used semi-structured interviews with 80 key informants. Data were analyzed by generating conclusions. The research results found that 1) the chemicals use behavior of farmers in the upper Lam Pathao River Basin can be summarized as follows: 1.1) farmers' behavior in using chemicals and contact with agricultural chemicals showed that 84.40% of farmers used chemicals, and 70.28% of farmers preferred to use liquid chemicals; 1.2) the most common behavior of farmers in using pesticides was following the instructions on the chemicals container

labels, 99.70 percent, 1.3) farmers chose chemicals because they found them convenient and time-saving, 1.4) farmers reduced chemicals use behavior by using natural and local ingredients, and 1.5) in terms of responsible behavior in using chemicals, farmers followed the instructions on the chemicals labels to prevent impacts on health and the environment; 2) success factors in preparation of community constitution to solve the problems of farmers' chemicals use included problems arising from chemicals use, changing the mindset of leaders, participation, acceptance and compliance with the democratic process, flexibility, networking, support from relevant agencies, and perceived ownership of the community constitution.

Keywords: community constitution, farmers, chemicals, Lam Pathao

บทนำ

ลุ่มน้ำลำปะทาวถือเป็นทรัพยากรสาธารณะ มีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการดำรงชีวิตของประชาชนในพื้นที่ราบหุบเขาภูแลนคาและพื้นที่ราบในอำเภอเมืองชัยภูมิ ประชาชนใช้ประโยชน์จากน้ำในลุ่มน้ำลำปะทาวในการอุปโภคบริโภคและการเกษตร โดยเฉพาะการปลูกพืชเศรษฐกิจหลากหลายชนิด เช่น สวนสับปะรด สวนลำไย สวนมะละกอ อ้อย มันสำปะหลังยางพารา และการเลี้ยงปลาในกระชัง เป็นต้น ลุ่มน้ำลำปะทาวครอบคลุมพื้นที่ปลูกพืชเศรษฐกิจสำคัญในจังหวัดชัยภูมิประมาณ 9,443 ไร่ ผลผลิตเฉลี่ย 4,634 กิโลกรัมต่อไร่ ต้นทุนการผลิตเฉลี่ย 11,900 บาทต่อไร่ และมีมูลค่าผลผลิตรวม 417 ล้านบาท (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.), 2566) ซึ่งการปลูกพืชเศรษฐกิจดังกล่าวเพื่อให้ได้ผลผลิตเป็นไปตามเป้าหมายจำเป็นต้องใช้สารเคมี เช่น ยาฆ่าหญ้า ยาฆ่าแมลง ปุ๋ยเคมี และสารป้องกันและกำจัดโรคพืช การใช้สารเคมีส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของเกษตรกร ผู้บริโภค และสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะในฤดูฝน สารเคมีจะถูกชะล้างลงสู่ห้วยลำปะทาวซึ่งส่งผลกระทบต่อประชาชนโดยรวมการแก้ไขปัญหาดังกล่าวนี้นี้ที่ผ่านมาได้มีการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมผ่านกระบวนการต่าง ๆ เช่น กิจกรรมรณรงค์การปลูกพืชอินทรีย์ กิจกรรมการปลูกป่าเพื่อรักษาแหล่งต้นน้ำลำปะทาว หรือแม้กระทั่งกิจกรรมเดินธรรมยาตราเพื่อสร้างการตระหนักรู้ในการขัดเกลาให้อยู่อย่างกินง่ายไม่เบียดเบียนธรรมชาติ เกิดความสำนึกว่าปัญหาความเสื่อมโทรมของธรรมชาติไม่อาจแก้ไขได้โดยรัฐบาลหรือหน่วยงานรัฐเท่านั้นแต่ชาวบ้านจะต้อง

มีส่วนร่วมด้วยอย่างแข็งขันจะทำให้ธรรมชาติคงอยู่ได้อย่างยั่งยืน (องค์การบริหารส่วนจังหวัดชัยภูมิ, 2567) อย่างไรก็ตามการใช้สารเคมีในภาคการเกษตรของประชาชนยังมีให้อยู่เป็นประจำ

การแก้ไขปัญหาให้ยั่งยืนนั้นธรรมณูชุมชนเป็นเครื่องมือสำคัญที่เป็นนวัตกรรมของชุมชนที่ได้สร้างและพัฒนาให้เกิดการเรียนรู้จากสิ่งที่ปฏิบัติ การค้นหา วิเคราะห์ปัญหา พัฒนาแผนกิจกรรม โครงการ ดำเนินการขับเคลื่อน เชื่อมโยง ยุกระดับ กระบวนการพัฒนา เพื่อให้สังคมชุมชน เป็นแนวปฏิบัติ กฎ กติกา หรือ ข้อตกลงร่วมการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชน โดยใช้หลักประชาธิปไตยชุมชนและเป็นฉันทามติ เพื่อใช้ร่วมกัน ดำเนินการและแก้ปัญหาในชุมชนได้สำเร็จและยั่งยืน ดังสมนึก หนูเงิน (2557) ได้ศึกษากระบวนการจัดการธรรมณูกลุ่มน้ำภูมิสู่การปฏิบัติกรณีศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลท่าชะมวง อำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา “ธรรมณูกลุ่มน้ำภูมิ” ถือเป็นธรรมณูกลุ่มน้ำเป็นที่แรกของประเทศไทยและถือข้อปฏิบัติเพื่อให้คนในพื้นที่ได้ตระหนักถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรกลุ่มน้ำในพื้นที่กลุ่มน้ำ และเพื่อการจัดการทรัพยากรอย่างเป็นธรรมร่วมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย จึงเป็นตัวอย่างของความพยายามหันหน้ามาสานเสวนากันของคนในชุมชนท่าชะมวง โดยแนวคิดกระบวนการประชาธิปไตยประชาเสวนาหาทางออกร่วมกัน เพื่อเกิดผลต่อการพัฒนา พื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ โดยการจัดทำธรรมณูจากฐานราก ที่เรียกว่า “ธรรมณูกลุ่มน้ำภูมิ”

การแก้ไขปัญหาการใช้สารเคมีทางการเกษตรของเกษตรกรกลุ่มน้ำลำปะทาวตอนบนได้สำเร็จและยั่งยืนคณะผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาธรรมณูชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาการใช้สารเคมีของเกษตรกรกลุ่มน้ำลำปะทาว จังหวัดชัยภูมิ คณะผู้วิจัยมีคาดหวังว่าองค์ความรู้ที่ได้การวิจัยในครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการแก้ไขปัญหาในการใช้สารเคมีทางการเกษตร และปัญหาต่าง ๆ ภายในชุมชน สังคม และประเทศชาติต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาพฤติกรรมการใช้สารเคมีของเกษตรกรกลุ่มน้ำลำปะทาวตอนบน
2. เพื่อศึกษาปัจจัยความสำเร็จในการจัดทำธรรมณูชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาการใช้สารเคมีของเกษตรกร

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงผสานวิธี มีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ประชากร ได้แก่ ประชาชนที่เป็นหัวหน้าของครัวเรือนหรือผู้แทนของครัวเรือนในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลท่าหินโงม อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ ในเขตพื้นที่องค์การ

บริหารส่วนตำบลเก่าย่าดี อำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ และในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลท่ามะไฟหวาน อำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ จำนวน 5,743 คน นำมาคำนวณขนาดตัวอย่างที่ใช้เป็นตัวแทนประชากร ด้วยสูตรของ krejcie & Morgan (เพ็ญแข แสงแก้ว, 2541) ได้จำนวนตัวอย่าง 360 คน โดยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Random Sampling) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) จำนวน 80 คน ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลท่าหินโงม เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลเก่าย่าดี เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลท่ามะไฟหวาน เจ้าหน้าที่สำนักงานปกครองส่วนท้องถิ่น เจ้าหน้าที่สำนักงานสาธารณสุข เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน เจ้าหน้าที่สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ตัวแทนชาวบ้าน เกษตรกร ครู พระสงฆ์ ปราชญ์ชาวบ้าน และตัวแทนจากภาคเอกชนที่รับซื้อผลผลิตทางการเกษตร กลุ่มเกษตรกรบริเวณลุ่มน้ำลำปะทาว กลุ่มอาชีพเลี้ยงปลาในกระชัง กลุ่มผู้ประกอบการร้านอาหารและการท่องเที่ยว กลุ่มอาชีพต่าง ๆ

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย

2.1 เครื่องมือการวิจัยเชิงปริมาณ ได้แก่ แบบสอบถามความคิดเห็นประเด็นที่เห็นว่ามีค่าสำคัญในการพัฒนาธรรมณูชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาการใช้สารเคมีของเกษตรกรลุ่มน้ำลำปะทาวตอนบน จังหวัดชัยภูมิ จำนวน 4 ตอน โดยนำร่างแบบสอบถามไปให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คน ตรวจสอบความครอบคลุมตามเนื้อหาและความถูกต้อง แล้วนำแบบสอบถามที่แก้ไขปรับปรุงแล้วไปทดลองใช้ (Ty Out) กับกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 ราย ซึ่งผลการทดสอบแบบสอบถามที่นำไปทดสอบมีค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาเท่ากับ .80

2.2 เครื่องมือการวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ในประเด็น/หัวข้อที่มีความสำคัญในการพัฒนาธรรมณูชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาการใช้สารเคมีของเกษตรกรลุ่มน้ำลำปะทาวตอนบน โดยจัดทำร่างแบบสัมภาษณ์ในประเด็น/หัวข้อที่มีความสำคัญในการพัฒนาธรรมณูชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาการใช้สารเคมีของเกษตรกรลุ่มน้ำลำปะทาวตอนบน นำไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบ ปรับปรุงแก้ไขแบบสัมภาษณ์ตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญแล้วนำเสนอให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความเหมาะสม ความสอดคล้องเนื้อหา แล้วนำไปใช้สัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ดำเนินการดังนี้

3.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงเอกสาร โดยผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยแล้วนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์และนำเสนอข้อมูลในลักษณะความเรียงโดยให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม โดยผู้วิจัยได้นำหนังสือจากมหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ ถึงกลุ่มเป้าหมาย เพื่อขออนุญาตในการแจกแบบสอบถาม สัมภาษณ์เชิงลึก ตลอดจนถึงการจัดกิจกรรมการพัฒนาธรรมนุญชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาการใช้สารเคมีของเกษตรกรกลุ่มน้ำลำปะทาวตอนบนที่ผู้วิจัยได้ร่วมกันจัดขึ้นในพื้นที่วิจัย

4. การวิเคราะห์ข้อมูล จำแนกวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลออกเป็น 2 ส่วน คือ

4.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ โดยการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป โดยใช้สถิติ จำนวน ร้อยละ พร้อมทั้งแปลผลตามเกณฑ์ที่กำหนด นำเสนอผลการวิเคราะห์ในรูปแบบของความเรียงประกอบตาราง

4.2 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการวิเคราะห์ข้อมูลโดยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่มประกอบกับผลการวิจัยเชิงปริมาณ ตรวจสอบความถูกต้องนำมาจัดหมวดหมู่แล้วตีความ แปรความ และวิเคราะห์ข้อมูลตามเนื้อหา (Content Analysis) แล้วสรุปตามวัตถุประสงค์การวิจัย

สรุปผลการวิจัย

1. พฤติกรรมการใช้สารเคมีของเกษตรกรกลุ่มน้ำลำปะทาวตอนบน พบว่า เกษตรกรมีพฤติกรรมการใช้สารเคมีสามารถสรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

1.1 เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีอายุมากกว่า 55 ปี ไม่มีตำแหน่งทางสังคมมีการศึกษาอยู่ในระดับประถมศึกษาสามารถสามารถอ่าน เขียนได้ สถานภาพแต่งงาน มีที่ดินเป็นของตนเอง มีค่าใช้จ่ายในครัวเรือนเฉลี่ย 5,000-10,000 บาท ต่อเดือน และเกษตรกรส่วนใหญ่มีหนี้สินในครัวเรือนโดยเฉลี่ย 10,000-50,000 บาท

1.2 พฤติกรรมการใช้สารเคมีและสัมผัสสารเคมีทางการเกษตรของเกษตรกร โดยมีระยะเวลาในการทำการเกษตรน้อยกว่า 10 ปี จำนวน 164 คน คิดเป็นร้อยละ 45.60 มีการใช้สารเคมี จำนวน 304 คน คิดเป็นร้อยละ 84.40 ชนิดของสารเคมีที่เคยใช้ คือ ชนิดน้ำ จำนวน 253 คน คิดเป็นร้อยละ 70.28 การรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับสารเคมี คือ รับรู้จากญาติ จำนวน 148 คิดเป็นร้อยละ 41.12 เกษตรกรส่วนใหญ่เคยเข้ารับการอบรม ศึกษาดูงานเกี่ยวกับสารเคมี จำนวน 220 คน คิดเป็นร้อยละ 61.00 ก่อนใช้สารเคมีอ่านฉลากวิธีใช้ทุกครั้ง จำนวน 327 คน คิดเป็นร้อยละ 91.00 ประสบการณ์เคยมีสารเคมีรั่วหรือกระเด็นใส่ตัว จำนวน 335 คน คิดเป็นร้อยละ 93.00 เมื่อมีสารเคมีรั่วหรือกระเด็นใส่ตัวรีบชำระล้างร่างกายทันที จำนวน 354 คน คิดเป็นร้อยละ 98.30 สถานที่ทำความสะอาดอุปกรณ์ภายหลังจากการใช้อุปกรณ์ที่มีสารเคมี คือ ล้างทำความสะอาด

คลอง ห้วย แหล่งน้ำต่าง ๆ จำนวน 218 คน คิดเป็นร้อยละ 60.60 และวิธีการใช้สารเคมีโดยการฉีดพ่น จำนวน 318 คน คิดเป็นร้อยละ 88.30

1.3 พฤติกรรมในการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช ข้อคำถามที่เกษตรกรมีพฤติกรรมในการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชมากที่สุด คือ ท่านปฏิบัติตามคำแนะนำที่ระบุไว้บนฉลากภาชนะบรรจุสารเคมี จำนวน 359 คน คิดเป็นร้อยละ 99.70 รองลงมาคือ เสื้อผ้าที่สวมใส่ขณะฉีดพ่นสารเคมีจะทำความสะอาดแยกออกจากเสื้อผ้าทั่วไป จำนวน 356 คน คิดเป็นร้อยละ 98.90 และก่อนหยิบจับ การผสมสารหรือในขณะฉีดพ่นสารเคมีท่านสวมถุงมือทุกครั้ง จำนวน 354 คน คิดเป็นร้อยละ 98.30 ตามลำดับ

สรุปผลการวิจัยจากการสัมภาษณ์ เกี่ยวกับพฤติกรรมการใช้สารเคมีของเกษตรกรกลุ่มน้ำลำปะทาวตอนบน ตามประเด็นพฤติกรรมทางเลือกใช้สารเคมี การลดการใช้สารเคมี และความรับผิดชอบต่อการใช้สารเคมีของเกษตรกรกลุ่มน้ำลำปะทาวตอนบนสรุปได้ ดังนี้

1.4 พฤติกรรมทางเลือกใช้สารเคมีของเกษตรกร ข้อดี คือ ประหยัดเวลาท่นแรงงาน และสะดวกสบาย ข้อเสีย คือ สารเคมีตกค้างทำลายสุขภาพและสภาพแวดล้อม ส่วนประเภท และเหตุผลที่เลือกใช้สารเคมีในการทำเกษตรเพราะมีความสะดวกสบายอีกทั้งเกษตรกรยังใช้ในทุขั้นตอน การได้รับข้อมูลเกี่ยวกับการใช้สารเคมีในการเกษตรหลายช่องทาง เช่น จากหน่วยงานภาครัฐ การโฆษณา เกษตรกร และจากโซเชียลมีเดีย เป็นต้น อย่างไรก็ตามเกษตรกรในพื้นที่ส่วนใหญ่ใส่ใจเกี่ยวกับการปฏิบัติตามคำแนะนำที่ระบุไว้บนฉลากบรรจุสารเคมีอย่างจริงจัง เนื่องจากการตื่นตัวเรื่องอันตรายที่เกิดจากการใช้สารเคมี รวมทั้งกระแสการบริโภคและการรณรงค์เกี่ยวกับการใช้สารเคมี อีกทั้งหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ยังให้ความสำคัญและขอระวังเกี่ยวกับการใช้สารเคมีอย่างต่อเนื่อง

1.5 พฤติกรรมลดการใช้สารเคมีของเกษตรกร การได้รับข้อมูลข่าวสารการลดการใช้สารเคมีจากหน่วยงานภาครัฐ เพื่อนบ้าน หรือเพื่อนเกษตรกรด้วยกัน โดยการนำวัสดุใบในท้องถิ่น คราวเรือนมาใช้ ทำให้เกษตรกรมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมลดการใช้สารเคมีด้วยการใช้วัสดุตามธรรมชาติ โดยให้ความสำคัญกับสุขภาพ ค่านิยมของผู้บริโภคและสิ่งแวดล้อม อีกทั้งการสร้างตระหนักและการสนับสนุนจากภาครัฐสามารถเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการส่งเสริมการเปลี่ยนแปลงสู่เกษตรที่มีความยั่งยืน

1.6 พฤติกรรมความรับผิดชอบต่อการใช้สารเคมี เกษตรกรส่วนใหญ่ปฏิบัติตามคำแนะนำที่ระบุไว้บนฉลากของบรรจุภัณฑ์สารเคมี เนื่องจากการตื่นตัวเรื่องอันตรายที่จะเกิดขึ้นส่งผลต่อสุขภาพ การบริโภค ราคาสินค้า และสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการได้รับข้อมูลจากหน่วยงาน

ภาครัฐ การปฏิบัติตัวก่อนและหลังการสัมผัสสารเคมี ส่วนการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมโดยการลด ละ เลิก การใช้สารเคมีนั้นมีหลายปัจจัย เช่น นโยบายภาครัฐที่จริงจัง ความต้องการของตลาดที่ไม่รับซื้อ สินค้าที่ปนเปื้อนสารเคมี หรือกลไกอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

2. ปัจจัยความสำเร็จในการจัดทำธรรมนูญชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาการใช้สารเคมีของ เกษตรกรผู้นำลำปะทาวตอนบน ผลการวิจัย พบว่า มีอยู่ 10 ปัจจัย ประกอบด้วย (1) ปัญหาชุมชน ที่เกิดจากการใช้สารเคมี (2) ปรับ Mindset (กรอบความคิด หรือความเชื่อที่มีผลต่อพฤติกรรม) (3) ผู้นำที่สามารถสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน (4) การมีส่วนร่วมทุกภาคส่วนในชุมชนในการจัดทำ ธรรมนูญชุมชน (5) การยอมรับและปฏิบัติตาม (6) กระบวนการประชาธิปไตยและการรับฟังหรือ การจัดอธิบายให้กับชุมชน (7) ความยืดหยุ่นในการดำเนินงาน (8) ภาครัฐเอื้ออำนวย (9) การสนับสนุน จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (10) คนในชุมชนรับรู้ถึงความเป็นเจ้าของในตัวธรรมนูญชุมชน ดังนี้

2.1 ปัญหาชุมชนที่เกิดจากการใช้สารเคมี ชุมชนและเกษตรกรต้องมีการรับรู้และ เข้าใจถึงผลกระทบที่เกิดจากการใช้สารเคมี ทั้งทางสุขภาพและสิ่งแวดล้อม ปัญหาของการทำเกษตร มาจากอะไร และมีวิธีป้องกัน หรือแก้ไขปัญหาอย่างไรบ้าง การแก้ไขปัญหาอาจจะเริ่มที่ตัวบุคคล ก่อน แล้วค่อย ๆ ขยายผลไปยังส่วนอื่น โดยการยกระดับเป็นข้อตกลงของคนในชุมชนร่วมกัน เช่น การตั้งกฎ ระเบียบ กติกา ขึ้นมาในรูปแบบของการจัดทำธรรมนูญชุมชน เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ในชุมชนได้อย่างยั่งยืน

2.2 ปรับ Mindset (กรอบความคิด) โดยเน้นที่การสร้างความเข้าใจและความ เชื่อมั่นในประโยชน์ของการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม การปรับกรอบความคิด (Mindset) ของชุมชนเพื่อจัดตั้งธรรมนูญชุมชนเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาการใช้สารเคมีของเกษตรกร ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงบวก โดยจัดการประชุม สัมมนา หรือกิจกรรมสาธารณะให้ความรู้และ สร้างความตระหนักรู้ เกี่ยวกับผลกระทบที่เป็นอันตรายของสารเคมีต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม เปลี่ยนความคิดจากการใช้สารเคมีเป็นการเกษตรแบบยั่งยืนหรือส่งเสริมแนวทางการเกษตรที่ยั่งยืน

2.3 ผู้นำ ที่มีบารมี เป็นที่ยอมรับของชุมชน ทั้งผู้นำที่เป็นทางการ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) เป็นต้น ซึ่งในพื้นที่วิจัยจะมี พระสงฆ์วัดป่าสุคะโต ชมรมเด็กรักนก กลุ่มเกษตรกรปลอดสารและปราชญ์ชาวบ้านเป็นแบบอย่างที่ใช้ สารชีวภาพและการเกษตรแบบอินทรีย์ได้เรียนรู้

2.4 การมีส่วนร่วมทุกภาคส่วนในชุมชนที่แสดงออกถึงความต้องการการจัดทำ ธรรมนูญชุมชนในการแก้ไขปัญหาการใช้สารเคมีทางการเกษตรอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

โดยมีส่วนร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมพิจารณา ร่วมดำเนินการ และร่วมรับผลประโยชน์ ซึ่งจะส่งเสริมให้เกิดการสร้าง ความเข้าใจและความรู้สึกเป็นเจ้าของในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

2.5 การยอมรับและปฏิบัติตาม เป็นกระบวนการที่ต้องใช้เวลาและความพยายาม ในการสร้างความเข้าใจและความไว้วางใจในธรรมนูญชุมชน และเมื่อมีความเข้าใจและการสนับสนุน อย่างเหมาะสมจะสามารถช่วยสร้างสังคมที่มั่นคงและเจริญรุ่งเรืองได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

2.6 กระบวนการประชาธิปไตยและการรับฟัง โดยให้สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมใน กระบวนการจัดทำธรรมนูญ ด้วยการจัดประชุมสาธารณะ การเผยแพร่ข้อมูลผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น เว็บไซต์ หรือสื่อสังคมออนไลน์ และการเปิดช่องทางให้สมาชิกในชุมชนแสดงความคิดเห็นและ ข้อเสนอแนะ

2.7 ความยืดหยุ่นในการดำเนินงาน โดยการปรับปรุงและพัฒนากระบวนการตาม สถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้สามารถตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของชุมชนได้ อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

2.8 ภาวการณ์ช่วยเหลือการดำเนินการสร้างรัฐธรรมนูญชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาการใช้ สารเคมีของเกษตรกรประกอบด้วยกลุ่มต่าง ๆ ภายในชุมชน เช่น กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์กลุ่ม อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) และกลุ่มผู้ใช้น้ำ เป็นต้น นอกจากนี้ยังรวมถึงองค์กร ภายนอก เช่น องค์กรบริหารส่วนตำบล โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล สำนักงานเกษตร จังหวัด พัฒนาชุมชนจังหวัด สำนักงานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมจังหวัด และเครือข่ายเกษตร อินทรีย์ เป็นต้น

2.9 การสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ให้ความสนับสนุนด้านข้อมูล งบประมาณและทรัพยากรอื่นในการจัดทำธรรมนูญชุมชน รวมถึงการให้คำแนะนำเกี่ยวกับ ประสิทธิภาพที่เคยผ่านมาในการจัดทำธรรมนูญของชุมชนอื่น

2.10 คนในชุมชนรับรู้ถึงความเป็นเจ้าของในตัวธรรมนูญชุมชน ผ่านกระบวนการมี ส่วนร่วมจากทุกฝ่ายในชุมชน เริ่มตั้งแต่ปัญหาและผลกระทบที่เกิดจากการใช้สารเคมี สมาชิกใน ชุมชนมีโอกาสดแสดงความคิดเห็นและเสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหา ทุกภาคส่วนของชุมชนพัฒนา รัฐธรรมนูญชุมชนที่ครอบคลุมประเด็นต่าง ๆ ปรับปรุงร่างรัฐธรรมนูญตามข้อเสนอแนะ และมีการ รายงานผลการดำเนินงานและปรับปรุงแก้ไขตามความจำเป็น ผ่านเวทีประชาคม เสียงตามสาย หรือ ทางสื่อสารที่เข้าถึงได้ง่าย เช่น การใช้สื่อสังคมออนไลน์ (กลุ่มไลน์ชุมชน) เป็นต้น

อภิปรายผลการวิจัย

การพัฒนาธรรมชาติมนุษย์ชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาการใช้สารเคมีของเกษตรกรกลุ่มน้ำลำปะทาวตอนบน จังหวัดชัยภูมิ มีประเด็นในการอภิปราย จำแนกตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. พฤติกรรมการใช้สารเคมีของเกษตรกรกลุ่มน้ำลำปะทาวตอนบน พบว่า 1.1) การใช้สารเคมีและสัมผัสสารเคมีทางการเกษตร คือ คือ ชนิดน้ำ ร้อยละ 70.28 การรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับสารเคมี คือ รับรู้จากญาติ ร้อยละ 41.12 เกษตรกรส่วนใหญ่เคยเข้ารับการอบรม ศึกษาดูงานเกี่ยวกับสารเคมี ร้อยละ 61.00 ก่อนใช้สารเคมีอ่านฉลากวิธีใช้ทุกครั้ง ร้อยละ 91.00 ประสบการณ์เคยมีสารเคมีรั่วหรือกระเด็นใส่ตัว ร้อยละ 93.00 เมื่อมีสารเคมีรั่วหรือกระเด็นใส่ตัวรีบชำระล้างร่างกายทันที ร้อยละ 98.30 สถานที่ทำความสะอาดอุปกรณ์ภายหลังจากการใช้อุปกรณ์ที่มีสารเคมี คือ ล้างทำความสะอาดตามคลอง ห้วย แหล่งน้ำต่าง ๆ ร้อยละ 60.60 และวิธีการใช้สารเคมีโดยการฉีดพ่น ร้อยละ 88.30 ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง “ความรู้และพฤติกรรมการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกร บ้านนาเหล่า อำเภอนาวัง จังหวัดหนองบัวลำภู” ของพิมพ์ลดา ภิรมย์จิตร และสุชาดา ภัยหลีกถี่ (2557) พบว่า เกษตรกรกลุ่มตัวอย่างมีพฤติกรรมที่ถูกต้องเรื่องขณะฝนตกให้หยุดฉีดพ่นสารเคมี แสดงให้เห็นว่าเกษตรกรเข้าใจถึงผลกระทบที่จะตามมาภายหลัง 1.2) พฤติกรรมในการใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช พบว่า ข้อคำถามที่เกษตรกรมีพฤติกรรมในการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชมากที่สุด คือ ท่านปฏิบัติตามคำแนะนำที่ระบุไว้บนฉลากภาชนะบรรจุสารเคมี ร้อยละ 99.70 รองลงมาคือ เสื้อผ้าที่สวมใส่ขณะฉีดพ่นสารเคมีจะทำความสะอาดแยกออกจากเสื้อผ้าทั่วไป ร้อยละ 98.90 และก่อนหยิบจับ การผสมสาร หรือในขณะฉีดพ่นสารเคมีท่านสวมถุงมือทุกครั้ง ร้อยละ 98.30 ตามลำดับ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง “พฤติกรรมการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกร ตำบลป่าไผ่ อําเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู” ของนันทพงษ์ กลิ่นจำปา และดาวิรรณ เศรษฐีธรรม (2562) พบว่า พฤติกรรมเกี่ยวกับการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกร มีการปฏิบัติทุกครั้งเมื่อสารพิษเข้าตาท่านรีบล้างตาโดยเปิดเปลือกตาแล้วให้น้ำสะอาดไหลผ่านนาน 15 นาที ร้อยละ 63.77 ขณะทำงานหากร่างกายเปื้อนสารเคมีต้องรีบล้างน้ำและฟอกสบู่ให้สะอาดทันที ก่อนที่สารจะซึมเข้าสู่ร่างกาย ร้อยละ 60.87 ส่วนผลวิจัยจากการสัมภาษณ์ 1.3) พฤติกรรมการเลือกใช้สารเคมีของเกษตรกร ข้อดี คือ ประหยัดเวลา พ่นแรงงาน และสะดวกสบาย ข้อเสีย คือ สารเคมีตกค้างทำลายสุขภาพและสภาพแวดล้อม ส่วนประเภท และเหตุผลที่เลือกใช้สารเคมีในการทำเกษตรเพราะมีความสะดวกสบายอีกทั้งเกษตรกรยังใช้ในทุกระดับชั้นตอน ช่องทางการได้รับข้อมูลเกี่ยวกับการใช้สารเคมีมีหลากหลาย อย่างไรก็ตามเกษตรกรในพื้นที่ส่วนใหญ่ใส่ใจเกี่ยวกับการปฏิบัติตามคำแนะนำที่ระบุไว้บนฉลากบรรจุสารเคมีอย่างจริงจัง เนื่องจากการตื่นตัวเรื่องอันตรายที่

เกิดจากการใช้สารเคมี รวมทั้งกระแสการบริโภคและการรณรงค์เกี่ยวกับการใช้สารเคมี อีกทั้งหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ยังให้ความสำคัญและข้อระวังเกี่ยวกับการใช้สารเคมีอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง “ความรู้และพฤติกรรมการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกร บ้านนาเหล่า อำเภอนาวัง จังหวัดหนองบัวลำภู” ของพิมพ์ลดา ภิรมย์จิตร และสุชาดา ภัยหลีกส์ (2557) พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ มีความรู้เกี่ยวกับการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชอยู่ในระดับดี เนื่องจากเกษตรกรได้รับความรู้เกี่ยวกับความปลอดภัยในการใช้สารเคมีจากสื่อผ่านหลาย ๆ ช่องทางไม่ว่าจะเป็น โทรทัศน์ วิทยุ ผลผลิตถัณฑ์ 1.4) พฤติกรรมการลดการใช้สารเคมีของเกษตรกร ได้รับข้อมูลข่าวสารการลดการใช้สารเคมีจากหน่วยงานภาครัฐ เพื่อนบ้าน หรือเพื่อนเกษตรกรด้วยกัน โดยการนำวัตถุดิบในท้องถิ่น ครั้วเรือมาใช้ ทำให้เกษตรกรมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมลดการใช้สารเคมีด้วยการใช้วัตถุดิบตามธรรมชาติ โดยให้ความสำคัญกับสุขภาพ ค่านิยมของผู้บริโภคและสิ่งแวดล้อม สอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง “การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชในเกษตรกรทำนาอำเภอกะปง จังหวัดร้อยเอ็ด” ของกานต์จวรรณ วงศ์ศักดิ์ (2560) พบว่า พฤติกรรมการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกรแม้จะทราบถึงผลกระทบทางสุขภาพ โดยวิเคราะห์ความสามารถในการเพิ่มปริมาณและคุณภาพของผลผลิตรวมถึงการลดความเสี่ยงจากความไม่แน่นอนของรายได้ ทำให้เกษตรกรที่ไม่ใช้สารเคมีมีโอกาสเสียเปรียบทางการค้าเพราะต้องแบกรับความเสี่ยงจากผลผลิตที่น้อยลงและรายได้ที่ไม่คงที่ ทำให้เกษตรกรถูกผูกมัดให้อยู่ภายใต้ระบบเกษตรกรรมที่สารเคมีเป็นปัจจัยหลักในการผลิตทั้งนี้หากรัฐบาลต้องการส่งเสริมให้มีการเลิกใช้สารเคมีการสร้างแรงขับเคลื่อนหรือแรงจูงใจอย่างเดียวนั้นไม่เพียงพอรัฐจำเป็นต้องมีนโยบายหรือกฎหมายที่สามารถบังคับให้เกษตรกรลดหรือเลิกใช้สารเคมีอย่างพร้อมเพรียงกันเพื่อหลีกเลี่ยงความสูญเสียทางเศรษฐกิจของผู้ผลิตแต่ละรายและสร้างหลักประกันให้เกษตรกรมั่นใจว่าการหันมาใช้ระบบเกษตรกรรมที่ยั่งยืนจะไม่ทำให้ผลตอบแทนสุทธิที่เป็นตัวเงินแตกต่างจากเดิม

2. ปัจจัยความสำเร็จในการจัดทำธรรมนูญชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาการใช้สารเคมีของเกษตรกรลุ่มน้ำลำปะทาวตอนบน พบว่า

2.1 ปัญหาชุมชนที่เกิดจากการใช้สารเคมี ชุมชนและเกษตรกรจะมีการรับรู้และเข้าใจถึงผลกระทบที่เกิดจากการใช้สารเคมี ทั้งทางสุขภาพและสิ่งแวดล้อมร่วมกัน โดยเริ่มแก้ปัญหาตั้งแต่ระดับบุคคล (ครัวเรือน) การแก้ไขในระดับบุคคลประสบความสำเร็จ ปัญหาระดับชุมชนจะได้รับการแก้ไขตามไปด้วย แล้วค่อยยกระดับเป็นข้อตกลงร่วมกันของคนในชุมชน เช่น การตั้งกฎระเบียบ กติกา ธรรมนูญชุมชน เพื่อแก้ไขปัญหาได้อย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับ “แนวคิดเกี่ยวกับธรรมนูญชุมชน” ของสลิลทิพย์ เชียงทอง และอินทิรา วิทยสมบูรณ์ (2556) ในประเด็นที่ว่า

“ธรรมนูญชุมชนอ่าวอุดม” เป็นเรื่องชุมชนและสิ่งแวดล้อม โดยการเปลี่ยน Me เป็น We คือ ทำให้คนที่เกี่ยวข้องกับเรามาทำงานร่วมกันให้ได้ โดยทำให้ชุมชนเกิด รู้ คือ รู้ชุมชน รู้มรดก รู้ปัญหา และรู้อนาคต แล้วกำหนดว่าอะไรเป็นปัญหาต่อมูลค่าและคุณค่าต่อความเป็นตัวตนหรือมรดกเหล่านั้น สุดท้ายจึงกำหนดมาเป็นอนาคตของชุมชน และกลายเป็นธรรมนูญชุมชน

2.2 ปรับ Mindset (กรอบความคิด) ของคนในชุมชนเกี่ยวกับการใช้สารเคมีทางการเกษตรโดยการให้ความรู้และการฝึกอบรมให้เห็นผลกระทบของสารเคมีที่มีต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อมของคนในชุมชน เพื่อให้เกิดความตระหนักรู้ เปลี่ยนความคิดจากการใช้สารเคมีเป็นการเกษตรแบบยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง “ธรรมนูญชุมชน: เครื่องมือของการพัฒนาประชาธิปไตยชุมชน กรณีศึกษาจังหวัดพิษณุโลก” ของธัญญ์ณภัทร์ เจริญพานิช และเพ็ญพร ตั้งปฏิการ (2563) ในบางประเด็นที่ว่าการให้ความสำคัญต่อการปรับกระบวนการคิด จิตสำนึก ความเข้าใจและวัฒนธรรมที่เป็นวิถีปฏิบัติของคนในชุมชนท้องถิ่นสู่การสร้างสำนึกความเป็นพลเมืองท้องถิ่น (Local Citizen) ซึ่งต้องอาศัยเวลาในการปรับเปลี่ยนควบคู่กับการพัฒนาต้นแบบหรือตัวอย่างที่เป็นรูปธรรม

2.3 การสร้างรัฐธรรมนูญชุมชนเพื่อลดปัญหาการใช้สารเคมีทางการเกษตรได้ ผู้นำสามารถเป็นแบบอย่างที่ดี ให้ความรู้ การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ ส่งเสริมการมีส่วนร่วม และการสร้างแรงบันดาลใจให้กับสมาชิกภายในชุมชน ซึ่งในพื้นที่วิจัยจะมีพระสงฆ์วัดป่าสุคะโต ชมรม เด็กกรักนก กลุ่มเกษตรปลอดสารและปราชญ์ชาวบ้านเป็นแบบอย่างที่ใช้สารชีวภาพและการเกษตรแบบอินทรีย์ได้เรียนรู้ สอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง “การขับเคลื่อนธรรมนูญชุมชนเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนของชุมชนยายชา อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม” ของวสุพล วรภัทรทรัพย์ (2564) พบว่า ธรรมนูญสุขภาวะตำบลยายชาได้มีการดำเนินการและเห็นความก้าวหน้าต้องเริ่มจากมีผู้นำที่ดี มีแกนนำที่เห็นด้วย มีกลุ่มคนที่ช่วยทำ จึงจะปรากฏผล เกิดความร่วมมือ การยอมรับในวิธีการมองเห็นเป็นภาพเดียวกัน และทำงานร่วมกันเป็นทีมงานที่แข็งแกร่งจึงเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งในการจัดทำธรรมนูญชุมชน และสามารถส่งผลต่อความสำเร็จในการพัฒนาชุมชน ให้คนในชุมชนอยู่ดี มีสุข

2.4 การมีส่วนร่วมทุกภาคส่วนของคนในชุมชนที่มีความต้องการการจัดทำธรรมนูญชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาการใช้สารเคมีทางการเกษตร โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมพิจารณา ร่วมดำเนินการ และร่วมรับผลประโยชน์ ซึ่งการแก้ไขปัญหายังมีประสิทธิภาพและยั่งยืนซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง “การขับเคลื่อนธรรมนูญชุมชนเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนของชุมชนยายชา อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม” ของวสุพล วรภัทรทรัพย์ (2564)

พบว่า การขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพระดับตำบลให้ประสบความสำเร็จจะต้องอาศัยการมีส่วนร่วมจากภาคีเครือข่าย และบุคลากรจำนวนมากมาร่วมกันทำงานร่วมกันผลักดันภารกิจตามความรับผิดชอบของตนให้สัมฤทธิ์ผล ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่นำไปสู่ความสำเร็จของการทำงานโดยรวม

2.5 การยอมรับและปฏิบัติตามโดยการสร้างความเข้าใจและความไว้วางใจในธรรมนูญชุมชนที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาการใช้สารเคมีของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน สอดคล้องกับแนวคิดของสัมพันธ์ เตชะอริก (2555) ที่ว่าการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันของคนในสังคมโดยอาจมีการกำหนดกฎ กติกา ยึดถือในการปกครองหรือการจัดการตนเองของชุมชน ดังนั้น “ธรรมนูญชุมชน” จึงหมายถึง “กฎกติกา ระเบียบ หรือกฎหมายที่ประชาชน ชุมชน กำหนดขึ้นเพื่อพิทักษ์สิทธิและผลประโยชน์ของตนเองและชุมชนร่วมกัน” อารยธรรมในสังคมประชาธิปไตย ชุมชนจึงจะต้องเป็นผู้ริเริ่มดำเนินการแก้ไขปัญหาด้วยตนเองก่อนเป็นหลัก แทนการคิด หรือฝากความหวังพึ่งพารัฐแต่เพียงฝ่ายเดียว เปลี่ยนสถานะจากผู้รับเป็นผู้จัดการและผู้ลงมือกระทำด้วยสำนึกแห่งความเป็นพลเมือง ใช้สิทธิและอำนาจที่แท้จริงที่มีอยู่ในรัฐธรรมนูญเพื่อ “การจัดการตนเอง”

2.6 กระบวนการประชาธิปไตยและการรับฟัง โดยให้สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการจัดทำธรรมนูญ ด้วยการจัดประชุมสาธารณะ การเผยแพร่ข้อมูลผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น เว็บไซต์ หรือสื่อสังคมออนไลน์ และการเปิดช่องทางให้สมาชิกในชุมชนแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ สอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาและขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนี เชียงใหม่” ของวรภาพร วันไชยธนวงศ์ และคณะ (2560) พบว่า กระบวนการพัฒนาและขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพ เริ่มจากการประกาศนโยบาย มีกลไกการขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพ มีการประชุมต่อเนื่อง ประชาพิจารณ์รับฟังความคิดเห็นเพื่อปรับแก้ไข (เวทีสมัชชา) ประกาศใช้ธรรมนูญภาพ ติดตาม และประเมินผล

2.7 การพัฒนาธรรมนูญชุมชนและการดำเนินงานจะต้องมีความความยืดหยุ่นในการดำเนินงานโดยการปรับปรุงและพัฒนากระบวนการตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปจะทำให้สามารถตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง “ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการจัดทำธรรมนูญสุขภาพเพื่อยกระดับสุขภาพเขตเมือง: การศึกษาเพื่อสร้างทฤษฎีฐานราก” ของชลธิชา สุพรรณาลัย, ศิวิภา คำลอย และสุธีรา พงษ์ศิริกุล (2566) พบว่า ความสามารถในการปรับกระบวนการดำเนินงานตามสถานการณ์เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างราบรื่นบรรลุเป้าหมายตามที่วางไว้

2.8 การสนับสนุนจากภาคีเครือข่ายเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้การดำเนินการสร้างธรรมนูญชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาการใช้สารเคมีของเกษตรกรเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและ

ประสบความสำเร็จ จะต้องได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มต่าง ๆ ภายในชุมชน เช่น กลุ่มเกษตรอินทรีย์ กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) และกลุ่มผู้ใช้น้ำ เป็นต้น นอกจากนี้ยังรวมถึงองค์กรภายนอก เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล สำนักงานเกษตรจังหวัด พัฒนชุมชนจังหวัด สำนักงานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมจังหวัด และเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง “การขับเคลื่อนธรรมนูญชุมชนเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนของชุมชนขยาย อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม” ของวสุพล วรภัทรทรัพย์ (2564) ในบางประเด็นที่ว่า กลไกการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ธรรมนูญตำบลโดยการบูรณาการ มีประชุมเผยแพร่ร่วมกับหน่วยงานต่าง ๆ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลยายชาวัด โรงเรียน กลุ่มอาสาสมัครประจำหมู่บ้าน กลุ่มผู้สูงอายุในชุมชน เป็นต้น

2.9 การสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการให้ความรู้ผลกระทบของการใช้สารเคมีในภาคการเกษตร รวมถึงวิธีการใช้สารเคมีอย่างปลอดภัยและทางเลือกที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมโดยสำนักงานเกษตรจังหวัด โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง “การสร้างธรรมนูญสุขภาพสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตแบบบูรณาการ” ของวงเดือน พระนคน, พิชญ์สนี แสนแสนยา และอรรถพล ศรีประภา (2564) พบว่า สำนักงานหลักประกันสุขภาพและกองทุนหลักประกันสุขภาพตำบล ซึ่งเป็นแหล่งทุนที่สำคัญที่สำคัญในการสร้างธรรมนูญสุขภาพสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตแบบบูรณาการ ผ่านสนับสนุนงบประมาณการขับเคลื่อนงานสุขภาพที่สอดคล้องกับธรรมนูญสุขภาพ ให้กับประชาชนในการประชุมที่มีตัวแทนจากทุกภาคส่วน

2.10 ความเป็นเจ้าของในตัวธรรมนูญชุมชน โดยจัดให้มีเวทีเพื่อเปิดโอกาสทุกฝ่ายในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และการสร้างธรรมนูญชุมชนที่ครอบคลุมประเด็นต่าง ๆ ปรับปรุงรัฐธรรมนูญตามข้อเสนอแนะ และมีการรายงานผลการดำเนินงานและปรับปรุงแก้ไขตามความจำเป็น ผ่านเวทีประชาคม เสียงตามสาย หรือทางสื่อสารที่เข้าถึงได้ง่าย เช่น การใช้สื่อสังคมออนไลน์ (กลุ่มไลน์ชุมชน) เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง “การนำนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพไปปฏิบัติ: กรณีธรรมนูญสุขภาพเฉพาะพื้นที่” ของจินดารัตน์ โพธิ์นอก (2558) พบว่า การทำงานเป็นทีมและมีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทำได้เริ่มต้นกระบวนการจัดทำธรรมนูญสุขภาพประจำอำเภอสูงเม่นจนถึงการดำเนินงานตามโครงการ ช่วยทำให้ประชาชนรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของ และสามารถนำนโยบายนั้นไปปฏิบัติให้ประสบความสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรมได้

องค์ความรู้ใหม่

จากการวิจัยเรื่องการพัฒนาธรรมเนียมชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาการใช้สารเคมีของเกษตรกร
กลุ่มน้ำลำปะทาวตอนบน จังหวัดชัยภูมิ ผู้วิจัยขอเสนอองค์ความรู้ใหม่ที่ค้นพบ ดังนี้

ภาพที่ 1 ปัจจัยความสำเร็จในการจัดทำธรรมเนียมชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาการใช้สารเคมี
ของเกษตรกรกลุ่มน้ำลำปะทาวตอนบน จังหวัดชัยภูมิ

จากภาพข้างต้นสามารถอธิบายได้ว่าปัจจัยความสำเร็จในการจัดทำธรรมเนียมชุมชนเพื่อ
แก้ไขปัญหาการใช้สารเคมีของเกษตรกรกลุ่มน้ำลำปะทาวตอนบน ดังนี้

1. ปัญหาชุมชนที่เกิดจากการใช้สารเคมี คนในชุมชนต้องรับรู้ปัญหาที่เกิดจากการใช้สารเคมีของคนในชุมชนร่วมกัน
2. ปรับ Mindset (กรอบความคิด หรือความเชื่อที่มีผลต่อพฤติกรรม) เปลี่ยนความคิดจากการใช้สารเคมีเป็นการเกษตรแบบยั่งยืนหรือส่งเสริมแนวคิดการเกษตรที่ยั่งยืนและปลอดภัย
3. ผู้นำที่สามารถสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ผู้ที่มีบารมีเป็นที่ยอมรับของชุมชนที่สามารถชักนำประชาชนคนหมู่มากให้เห็นพ้องต้องกันถึงปัญหาและผลดีที่จะเกิดประโยชน์ต่อคนในชุมชน
4. การมีส่วนร่วมทุกภาคส่วนในชุมชนในการจัดทำธรรมเนียมชุมชน โดยกระบวนการการร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมพิจารณา ร่วมดำเนินการ และร่วมรับผลประโยชน์

5. การยอมรับและปฏิบัติตาม โดยการสร้างความเข้าใจและความไว้วางใจในธรรมนูญชุมชนว่าเป็นสิ่งสำคัญต่อการแก้ไขปัญหาชุมชนได้อย่างยั่งยืน
6. กระบวนการประชาธิปไตยและการรับฟังหรือการจ้ออธิบายให้กับชุมชนได้รับทราบด้วยการจัดประชุมสาธารณะ การเผยแพร่ข้อมูลผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น เว็บไซต์ หรือสื่อสังคมออนไลน์ กลุ่มไลน์ของชุมชน
7. ความยืดหยุ่นในการดำเนินงาน ปรับวิธีการทำงานให้เข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงได้อย่างมีประสิทธิภาพ
8. ภาคิเครือข่าย การสนับสนุนจากกลุ่มต่าง ๆ ภายในชุมชน เช่น กลุ่มเกษตรอินทรีย์ ฯลฯ ภายนอกชุมชน หน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง เช่น เกษตรอำเภอ ฯลฯ
9. การสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ด้านทรัพยากรบุคคล งบประมาณ รวมถึงสถานที่ (ที่ปรึกษา งบประมาณ สถานที่ประชุม)
10. คนในชุมชนรับรู้ถึงความเป็นเจ้าของในตัวธรรมนูญชุมชน สร้างโอกาสให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และการสร้างธรรมนูญชุมชน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องควรมีการให้ความรู้แก่ประชาชนให้รู้จักและเข้าใจในธรรมนูญชุมชน ได้อย่างถูกต้อง และสร้างเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ในการจัดทำธรรมนูญชุมชนร่วมกัน ซึ่งธรรมนูญชุมชนเป็นการสร้างความเข้าใจในระเบียบของการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชนอย่างมีความสุข ประชาชนต้องเข้าใจและมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน
2. หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องควรสร้างแรงจูงใจในการเปลี่ยนแปลง เช่น การสนับสนุนทางการเงิน การให้รางวัลหรือการจัดแสดงตัวอย่างความสำเร็จของเกษตรกรที่ลดการใช้สารเคมี เพื่อให้สมาชิกชุมชนเห็นประโยชน์ของการเปลี่ยนแปลง
3. หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องควรพัฒนาและเสริมสร้างความสามารถของผู้นำชุมชน โดยเฉพาะทักษะเกี่ยวกับการนำทีมและการบริหารจัดการ รวมทั้งการสร้างความเข้าใจและการนำธรรมนูญชุมชนมาใช้ในการลดการใช้สารเคมีของเกษตรกรได้ประสบความสำเร็จและยั่งยืน
4. หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนในชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในกระบวนการจัดทำธรรมนูญชุมชนร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมพิจารณา ร่วมดำเนินการ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมติดตามและประเมินผล

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. หน่วยงานภาครัฐ เอกชน ควรสนับสนุนสินค้าเกษตรที่ปลอดภัย เพื่อจูงใจเกษตรกรให้หันมาทำการเกษตรที่ปลอดภัยมากขึ้น ซึ่งจะทำให้พฤติกรรมการใช้สารเคมีทางการเกษตร ลด เลิก การใช้สารเคมี บอกถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นทั้งทางตรงและทางอ้อม ผู้ผลิตบริโภค และสิ่งแวดล้อม และสนับสนุนสินค้าเกษตรที่ปลอดภัย เพื่อจูงใจเกษตรกรหันมาทำการเกษตรที่ปลอดภัย

2. การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ต้องเกิดจากการระเบิดจากภายในจึงจะเกิดความยั่งยืน และแก้ไขปัญหาในชุมชนได้ในระดับหนึ่ง หน่วยงานภาครัฐควรสนับสนุนกฎกติกาของชุมชนอย่างจริงจังและพัฒนาให้เป็นธรรมนูญชุมชนในการแก้ไขปัญหาการใช้สารเคมีในพื้นที่ และการแก้ไขปัญหาอื่น ๆ ภายในชุมชน

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้ได้รับการอุดหนุนงบประมาณจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกว.) สำหรับทุนสนับสนุนงานมูลฐาน (Fundamental Fund) ปีงบประมาณ 2567 ผู้วิจัยรู้สึกในความกรุณาและขอขอบคุณเป็นอย่างสูง ณ โอกาสนี้

เอกสารอ้างอิง

- กานต์จวรรณ วงศ์ศักดิ์. (2560). *การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชในเกษตรกรทำนา อำเภอกเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด*. (วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาชีววิทยาศึกษา). คณะวิทยาศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) (2566). *Amazing Thailand. เชื่อนลำปะทาว*. เข้าถึงได้จาก <https://thai.tourismthailand.org/Attraction/>
- จินดารัตน์ โพธิ์นอก. (2558). *การนำนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพไปปฏิบัติ: กรณีธรรมนูญสุขภาพเฉพาะพื้นที่*. (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารรัฐกิจ). คณะรัฐศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชลธิชา สุพรรณนาลัย, ศิวิภา คำลอย และสุธีรา พงษ์ศิริกุล. (2566). ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการจัดทำธรรมนูญสุขภาพเพื่อยกระดับสุขภาวะเขตเมือง: การศึกษาเพื่อสร้างทฤษฎีฐานราก. ใน *การประชุมวิชาการระดับนานาชาติ และระดับชาติ ราชภัฏวิจัย ครั้งที่ 7* (น.31-32). สกลนคร : มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.

- ธัญญ์ณภัทร์ เจริญพานิช และเพ็ญพร ตั้งปฏิการ. (2563). ธรรมเนียมชุมชน: เครื่องมือของการพัฒนาประชาธิปไตยชุมชน กรณีศึกษาจังหวัดพิษณุโลก. *Rajabhat J. Sci. Humanit. Soc. Sci*, 20(1), 128-140.
- มนัสพงษ์ กลิ่นจำปา และดาร์วรรณ เศรษฐีธรรม. (2562). พฤติกรรมการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกร ตำบลป่าไม้งาม อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู. *วารสารวิชาการสำนักงานป้องกันควบคุมโรคที่ 9 จังหวัดนครราชสีมา*, 25(2), 26-34.
- พิมพ์ลดา ภิรมย์จิตร และสุชาดา ภัยหลีกถี้. (2557). ความรู้และพฤติกรรมการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกรบ้านนาเหล่า อำเภอนาวัง จังหวัดหนองบัวลำภู. *วารสารการพัฒนาสุขภาพชุมชน*, 2(3), 299-309.
- เพ็ญแข แสงแก้ว. (2541). *การวิจัยทางสังคมศาสตร์*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วงเดือน พระนคน, พิษณุสินี แสนเสนยา และอรรถพล ศรีประภา. (2564). การสร้างธรรมนูญสุขภาพสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตแบบบูรณาการ. *วารสารสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดขอนแก่น*, 3(2), 253-268.
- วรภาพร วันไชยธนวงศ์ และคณะ. (2560). การพัฒนาและขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี เชียงใหม่. *วารสารสมาคมพยาบาลแห่งประเทศไทยฯ สาขาภาคเหนือ*, 23(1), 43-53.
- วสุพล วรภัทรทรัพย์. (2564). *การขับเคลื่อนธรรมนูญชุมชนเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนของชุมชนยายชา อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมนึก หนูเงิน. (2557). กระบวนการจัดการธรรมนูญลุ่มน้ำภูมิสู่การปฏิบัติ กรณีศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลท่าชะมวง อำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา. ใน *การประชุมหาดใหญ่วิชาการระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ 5* (น. 1658-1667). สงขลา : มหาวิทยาลัยหาดใหญ่.
- สลิลทิพย์ เชียงทองและ อินทิรา วิทยสมบุรณ์. (2556). *ทำ : ธรรมนูญประชาชนเพื่อการจัดการตนเอง*. กรุงเทพฯ : สำนักงานปฏิรูป (สปร.).
- สัมพันธ์ เตชะอริก. (2555). *การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน*. กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์.

องค์การบริหารส่วนจังหวัดชัยภูมิ. (2567). 14 ปี ธรรมชาติราลุ่มน้ำลำปะทาว. เข้าถึงได้จาก
<https://www.chpao.org/news/367>

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานงบประมาณในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 2

Factors Affecting Budget Management in Schools under the Nakhon
Ratchasima Primary Educational Service Area Office 2

วนันท์ พรานุสร¹ และบรรจบ บุญจันทร์²

Wanasanan Paranusorn and Bunjob Boonchun

Received: October 19, 2024

Revised: February 16, 2025

Accepted: March 22, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการบริหารงานงบประมาณในสถานศึกษา 2) ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานงบประมาณในสถานศึกษา 3) สร้างสมการพยากรณ์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานงบประมาณในสถานศึกษา ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงพรรณนา กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเป็นผู้บริหารสถานศึกษาและครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 2 ปีการศึกษา 2567 จำนวน 313 คน ทำการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้นตามสัดส่วนจำนวนผู้บริหารสถานศึกษา โดยใช้ขนาดโรงเรียนเป็นชั้นในการสุ่ม เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามเพื่อการศึกษา เรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานงบประมาณในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 2 ซึ่งมีลักษณะเป็นแบบมาตรวัดประมาณค่า 5 ระดับ สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน และวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน ผลการวิจัย พบว่า 1) ระดับการบริหารงบประมาณในสถานศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านการบริหารบัญชี 2) ระดับปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานงบประมาณในสถานศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากเมื่อจำแนกตามข้อ พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ปัจจัยด้านการวางแผน และ 3) ปัจจัยที่ส่งผล

¹⁻² มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา; Nakhon Ratchasima Rajabhat University

Corresponding author, e-mail: Kirucaniandploy@gmail.com, Tel. 062-8187482

ต่อการบริหารงานงบประมาณในสถานศึกษา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยการ
บริหารงานงบประมาณในสถานศึกษาที่มีอิทธิพลสูงสุด คือ ปัจจัยด้านกระบวนการบริหารภายใน
องค์กร (X_2) รองลงมา คือ ปัจจัยด้านการวางแผน (X_1) และปัจจัยด้านความร่วมมือและ
ประสานงาน (X_4) ตามลำดับ โดยค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณระหว่างปัจจัยเหล่านี้กับการ
บริหารงานงบประมาณในสถานศึกษา เท่ากับ 0.865 และปัจจัยเหล่านี้สามารถอธิบายความ
แปรปรวนการบริหารงานงบประมาณในสถานศึกษา ได้ร้อยละ 74.80 สามารถสร้างสมการ
พยากรณ์ ในรูปคะแนนดิบและสมการพยากรณ์ในรูปคะแนนมาตรฐานคือ
 $\hat{Y} = 1.054 + .234X_2 + .310X_1 + .228X_4$ และ $\hat{Z}_Y = .294X_2 + .355X_1 + .301X_4$ ตามลำดับ

คำสำคัญ: ปัจจัยที่ส่งผล, การบริหารงานงบประมาณ, สถานศึกษา

Abstract

The purposes of this research article were 1) to study the levels of budget management in schools; 2) to study the factors affecting budget management in schools; and 3) to create a forecasting equation for factors affecting budget management in schools. A descriptive research methodology was used. The sample consisted of 313 school administrators and teachers under the Nakhon Ratchasima Primary Educational Service Area Office 2 in the 2024 academic year. The sample was stratified by proportional sampling based on the number of school administrators, using school size as the stratum. The research instrument was a questionnaire on the factors affecting budget management in schools under the Nakhon Ratchasima Primary Educational Service Area Office 2. This questionnaire was a five-level rating scale. The data were analyzed using frequencies, percentage, mean standard deviation, Pearson's Correlation Coefficient, and stepwise multiple regression analysis. The research results found that 1) the overall level of budget management in schools was at the highest level. When considering each aspect, the aspect with the highest mean score was accounting management; 2) the overall level of factors affecting budget management in schools was at a high level. When classified by item, it was found that the factor with the highest mean value was planning factor; and 3) factors

affecting budget management in schools were statistically significant at the .05 level. Budget management in schools with the highest influence was the internal administrative process factor (X_2), followed by planning factor (X_1) and cooperation and coordination factor (X_4), respectively. The multiple correlation coefficient between these factors and budget management in schools was equal to 0.865 and these factors can explain 74.80 percent of the variance in budget management in schools. A forecasting equation can be created in raw score form and standard score form, the forecasting equations were $\hat{Y} = 1.054 + .234X_2 + .310X_1 + .228X_4$ and $\hat{Z}_y = .294X_2 + .355X_1 + .301X_4$, respectively.

Keywords: factors affecting, budget management, schools

บทนำ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มาตรา 39 เน้นให้มีการกระจายอำนาจในการบริหารและการจัดการศึกษาทั้ง 4 ด้าน (ด้านวิชาการ งบประมาณ การบริหารงานบุคคล และการบริหารทั่วไป) ไปยังคณะกรรมการ สำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษา และสถานศึกษาในแต่ละเขตพื้นที่การศึกษาโดยตรง ซึ่งมีเป้าหมายสำคัญเพื่อให้ผู้เรียน ได้รับการพัฒนาศักยภาพอย่างเต็มที่และมีประสิทธิภาพ การบริหารจัดการศึกษาของสถานศึกษาจะ ประสบความสำเร็จและบรรลุเป้าหมายได้หรือไม่นั้น ล้วนขึ้นอยู่กับการบริหารงานงบประมาณอย่าง มีประสิทธิภาพเป็นสำคัญ

การบริหารงบประมาณสถานศึกษาเป็นส่วนสำคัญในการจัดการศึกษา เพื่อให้ตอบสนอง ความต้องการที่แท้จริง จำเป็นต้องมีการจัดทำและเสนอคำขอ งบประมาณ พร้อมจัดลำดับ ความสำคัญ รวมถึงการระดมทรัพยากรจากภาครัฐและเอกชน ตามกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้อง (อาภาวรรณ สงวนหงส์, 2563) นอกจากนี้ การบริหารพัสดุและสินทรัพย์ต้องสนับสนุนการ ปฏิบัติงานให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ (กาญจน์สมิตา โสภณนา, 2565) การพัฒนาความรู้ ความเข้าใจและการสื่อสารภายในองค์กรช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารงบประมาณ (อัญญกฤ ตา หัตถิรัตน์ และพงษ์เสถียร เหลืองอลงกต, 2562) ความสำเร็จในการบริหารงบประมาณขึ้นอยู่กับ การมีส่วนร่วมของผู้บริหาร ครู และชุมชนในการวางแผนและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง (ปิยะพงศ์ พันธุ์สุภา, 2564)

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 2 (2567) รับผิดชอบการจัดการศึกษาของ 174 โรงเรียน 1 สาขา ภายใต้การกำกับของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งพบปัญหาหลักในการบริหารงบประมาณของสถานศึกษา คือ ระบบการบริหารงบประมาณ การบัญชี การเงิน และพัสดุที่ไม่มีประสิทธิภาพ เนื่องจากขาดบุคลากรที่มีคุณวุฒิด้านการเงิน การบัญชี และพัสดุ รวมถึงจำนวนบุคลากรในสถานศึกษาที่ไม่เพียงพอและภาระงานที่มากเกินไป ส่งผลให้การจัดการเรียนการสอนอยู่ในระดับต่ำ

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานงบประมาณในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 2 ทั้งนี้เพื่อให้ทราบระดับการบริหารงานงบประมาณ สถานศึกษา ทราบปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานงบประมาณสถานศึกษา ได้สมการพยากรณ์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานงบประมาณสถานศึกษา และสามารถนำผลการวิจัยเป็นสารสนเทศในการพัฒนาปรับปรุงการบริหารงานงบประมาณสถานศึกษา ให้มีประสิทธิภาพต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาระดับการบริหารงานงบประมาณในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 2
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานงบประมาณในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 2
3. เพื่อสร้างสมการพยากรณ์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานงบประมาณในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 2

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานงบประมาณในสถานศึกษา ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงพรรณนา ซึ่งดำเนินการดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร คือ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 2 ปีการศึกษา 2567 จำนวน 1,682 คน โดยใช้ตารางสำเร็จรูปของ Krejcie, V. & Morgan, D. W. (1970) เพื่อกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง และทำการสุ่มแบบหลายขั้นตอน โดยเริ่มจากการสุ่มแบบแบ่งชั้น

ตารางที่ 1 จำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามขนาดสถานศึกษา

ขนาดโรงเรียน	ประชากร (คน)			กลุ่มตัวอย่าง (คน)		
	ผู้บริหาร	ครู	รวม	ผู้บริหาร	ครู	รวม
เล็ก	83	539	622	15	100	115
กลาง	75	877	952	14	163	177
ใหญ่	2	106	108	1	20	21
รวม	160	1,522	1,658	30	283	313

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล แบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการได้แก่ ขนาดโรงเรียน และตำแหน่ง

ตอนที่ 2 แบบสอบถามการบริหารงานงบประมาณในสถานศึกษา ซึ่งมีลักษณะเป็นแบบมาตรวัดประมาณค่า 5 ระดับ ตามแนวคิดของ Likert, R. (1967)

ตอนที่ 3 แบบสอบถามปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานงบประมาณในสถานศึกษา ซึ่งมีลักษณะคำถามเป็นมาตรวัดประมาณค่า (Rating Scale) แบ่งออกเป็น 5 ระดับ ตามแนวคิดของ Likert

การสร้างและการหาประสิทธิภาพของแบบสอบถาม มีขั้นตอนดังนี้ ศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง กำหนดหลักการ แนวคิด และโครงสร้างเนื้อหาของแบบสอบถามที่เหมาะสม โดยใช้แบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ที่ครอบคลุมทั้งการบริหารงานงบประมาณและปัจจัยที่มีผลต่อการบริหารงบประมาณ หลังจากสร้างแบบสอบถามฉบับร่างแล้ว เสนอผู้เชี่ยวชาญ 5 คน ให้พิจารณาและตรวจสอบความถูกต้อง โดยใช้ค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ตามเกณฑ์ที่กำหนด ปรับปรุงเครื่องมือการวิจัยตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ และนำแบบสอบถามที่ได้รับการปรับปรุงไปทดลองใช้กับผู้บริหารและครูในสังกัด จำนวน 30 คน ที่ไม่ใช่ตัวอย่าง เพื่อทดสอบความเชื่อมั่นของเครื่องมือโดยหาค่าสัมประสิทธิ์อัลฟาของ Cronbach, L. J. (1990) ทำการปรับปรุงแบบสอบถามให้สมบูรณ์ ก่อนนำไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างจริง

การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการติดต่อขอหนังสือจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมาถึงหน่วยงานต้นสังกัด เพื่อขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูล ดำเนินการเก็บแบบสอบถามจากช่องทางต่าง ๆ และพิจารณาความสมบูรณ์ของแบบสอบถามที่ได้รับคืน เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลมีขั้นตอนดังนี้

1. ตอนที่ 1 ข้อมูลสถานภาพทั่วไป ได้แก่ ตำแหน่ง และขนาดโรงเรียน นำมาวิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าความถี่ และร้อยละ
2. ตอนที่ 2 การบริหารงานงบประมาณในสถานศึกษา โดยการหาค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน จำแนกเป็นรายด้าน เกณฑ์การแปลผลค่าเฉลี่ย พิจารณาและใช้หลักเกณฑ์ของช่วงระดับคะแนน ซึ่งแบ่งคะแนนออกเป็น 5 ระดับ
3. ตอนที่ 3 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานงบประมาณในสถานศึกษา ใช้การหาค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยใช้เกณฑ์การแปลผลค่าเฉลี่ยของช่วงระดับคะแนน ซึ่งแบ่งคะแนนออกเป็น 5 ระดับ
4. ตอนที่ 4 หาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่ส่งผลต่อปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานงบประมาณในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครราชสีมา เขต 2 โดยใช้สถิติสหสัมพันธ์แบบ Pearson (พวงรัตน์ ทวีรัตน์, 2543) การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้เกณฑ์การพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรพยากรณ์ด้วยกัน หากค่าความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรพยากรณ์ด้วยกันมีค่า r มากกว่า .80 ผู้วิจัยจะดำเนินการพิจารณา จากค่า VIF และ Tolerance ซึ่งค่า VIF ควรมีค่าน้อยกว่า 10 และค่า Tolerance มีค่าไม่น้อยกว่า .10 จึงจะถือว่าเป็นไปตามข้อตกลงเบื้องต้นของการใช้สถิติวิเคราะห์การถดถอย (วรศรา อรุณกิตติพร, 2561)
5. ตอนที่ 5 สร้างสมการพยากรณ์ปัจจัยที่ส่งผลต่อปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานงบประมาณในสถานศึกษา โดยการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน

สรุปผลการวิจัย

1. ระดับการบริหารงานงบประมาณในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษานครราชสีมา เขต 2 มีผลการวิจัยปรากฏตามตารางที่ 2 ดังนี้

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานระดับการบริหารงบประมาณในสถานศึกษาโดยภาพรวม และรายด้าน

ระดับการบริหารงบประมาณในสถานศึกษา	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย
1. การจัดทำและเสนอของบประมาณ	4.36	0.57	มาก
2. การระดมทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา	4.22	0.60	มาก
3. การบริหารการเงิน	4.49	0.53	มาก
4. การบริหารบัญชี	4.53	0.52	มากที่สุด
5. การบริหารพัสดุและสินทรัพย์	4.35	0.61	มาก
6. การตรวจสอบ ติดตาม ประเมินผล และรายงานผลการใช้เงินและผล การดำเนินงาน	4.38	0.53	มาก
รวม	4.39	0.48	มาก

จากตารางที่ 2 พบว่า ระดับการบริหารงบประมาณในสถานศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดได้แก่ ด้านการบริหารบัญชี รองลงมา คือ ด้านการบริหารการเงิน ต่ำสุด คือ ด้านการระดมทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานงบประมาณในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 2 มีผลการวิจัยปรากฏตามตารางที่ 3 ดังนี้

ตารางที่ 3 ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานระดับปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานงบประมาณในสถานศึกษา โดยภาพรวมและรายด้าน

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานงบประมาณในสถานศึกษา	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย
1. ด้านการวางแผน	4.34	0.54	มาก
2. ด้านกระบวนการบริหารภายในองค์กร	4.30	0.60	มาก
3. ด้านบุคลากร	4.25	0.64	มาก
4. ด้านความร่วมมือและประสานงาน	4.31	0.63	มาก
รวม	4.30	0.54	มาก

จากตารางที่ 3 พบว่า ระดับปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานงบประมาณในสถานศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อจำแนกตามข้อ พบว่าด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ปัจจัยด้านการ

วางแผน รองลงมา คือ ปัจจัยด้านความร่วมมือและประสานงาน และต่ำที่สุด คือ ปัจจัยด้านบุคลากร

3. สมการพยากรณ์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานงบประมาณในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 2 มีผลการวิจัยปรากฏตามตารางที่ 4 ดังนี้

ตารางที่ 4 การวิเคราะห์การถดถอยปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานงบประมาณในสถานศึกษา

ตัวแปร	สัมประสิทธิ์การถดถอยจากคะแนนดิบไม่ปรับมาตรฐาน	สัมประสิทธิ์การถดถอยจากคะแนนมาตรฐาน	t	p
	(b)	(β)		
ค่าคงที่	1.054		9.29	.000
ปัจจัยด้านกระบวนการบริหารภายในองค์กร (X ₂)	0.234	0.294	4.90*	.000
ปัจจัยด้านการวางแผน (X ₁)	0.310	0.355	7.13*	.000
ปัจจัยด้านความร่วมมือและประสานงาน (X ₄)	0.228	0.301	6.69*	.000
R = 0.865, R ² = 0.748, p = .000				

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 4 พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการบริหารงานงบประมาณในสถานศึกษา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยปัจจัยที่มีอิทธิพลสูงสุด คือ กระบวนการบริหารภายในองค์กร (X₂) รองลงมาคือ การวางแผน (X₁) และความร่วมมือและประสานงาน (X₄) ตามลำดับ โดยค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณระหว่างปัจจัยเหล่านี้กับการบริหารงานงบประมาณเท่ากับ 0.865 ซึ่งสามารถอธิบายความแปรปรวนการบริหารงานงบประมาณได้ร้อยละ 74.80

อภิปรายผลการวิจัย

1. การบริหารงบประมาณในสถานศึกษา โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ด้านการบริหารบัญชีมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการบริหารบัญชีที่มีประสิทธิภาพเป็นปัจจัยสำคัญในการจัดการงบประมาณ ทำให้ทรัพยากรถูกจัดการอย่างมีระเบียบและสอดคล้องกับแผนที่วางไว้ตอบสนองต่อเป้าหมายของสถานศึกษาได้อย่างเหมาะสม (เพ็ญพรรณ บางอร, 2562) การบริหารบัญชียังช่วยให้สถานศึกษาสามารถรายงานข้อมูลทางการเงินให้หน่วยงานต้นสังกัดตรวจสอบได้

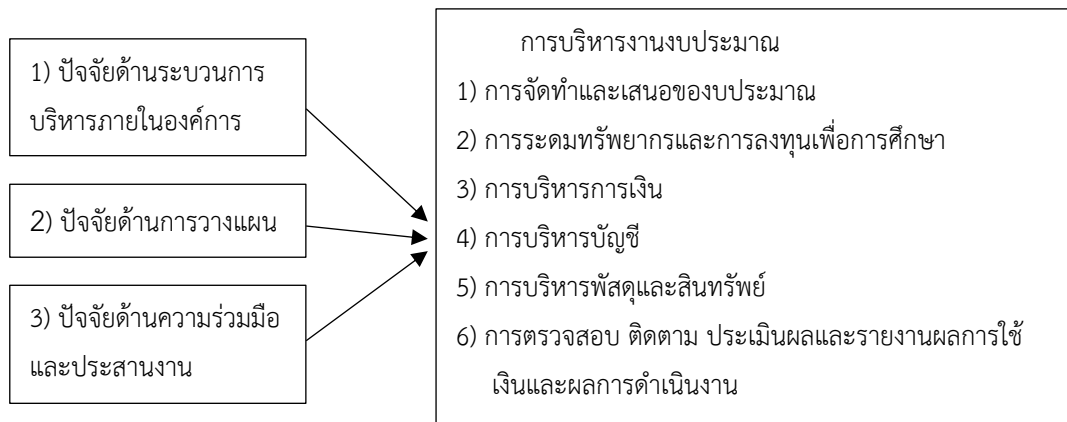
อย่างมีประสิทธิภาพตามระบบบัญชีที่กำหนด และสอดคล้องกับงานวิจัยของวรารพร แต้มเรืองอิฐ (2565) ที่พบว่า การบริหารงบประมาณของสถานศึกษา อยู่ในระดับสูงสุดเช่นกัน

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานงบประมาณในสถานศึกษา โดยรวมอยู่ในระดับมาก ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยด้านการวางแผนมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการวางแผนที่ดีเป็นพื้นฐานสำคัญในการบริหารงบประมาณ เพราะช่วยให้การจัดการงบประมาณบรรลุเป้าหมายและตอบสนองความต้องการของสถานศึกษาได้อย่างเหมาะสม (สมชัย นุชอุดม, 2562) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของจารุวรรณ มาแต่้ม (2561) ที่พบว่า การวางแผนงบประมาณในสถานศึกษาอยู่ในระดับมาก และสอดคล้องกับงานวิจัยของปิยะพงษ์ พันธุ์สุภา (2564) ที่พบว่า การวางแผนงบประมาณในสถานศึกษา อยู่ในระดับมากที่สุด นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของวรารพร แต้มเรืองอิฐ (2565) ที่พบว่า การวางแผนงบประมาณอยู่ในระดับมากที่สุดและมีความซับซ้อนมากที่สุด รองจากการบริหารการเงินและการควบคุมงบประมาณ

3. ปัจจัยด้านกระบวนการบริหารภายในองค์กร การวางแผน และความร่วมมือและประสานงาน ส่งผลต่อการบริหารงานงบประมาณในสถานศึกษา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลสูงสุดคือ กระบวนการบริหารภายในองค์กร รองลงมาคือ การวางแผน และความร่วมมือและประสานงาน ตามลำดับ ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณระหว่างปัจจัยเหล่านี้กับการบริหารงบประมาณเท่ากับ 0.865 สามารถอธิบายความแปรปรวนได้ถึง 74.80% ทั้งนี้อาจเป็นเพราะปัจจัยเหล่านี้เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานตั้งแต่การวางแผน การจัดองค์กร การบริหารบุคลากร การอำนวยความสะดวกและการควบคุมการเบิกจ่ายเงิน การตรวจสอบและประเมินผลอย่างเป็นระบบ โดยการร่วมมือและสื่อสารที่ดีภายในองค์กรทำให้การทำงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสุชี อินทา (2561) ที่พบว่าปัจจัยกระบวนการบริหารภายในองค์กรส่งผลต่อประสิทธิภาพการบริหารงบประมาณ และงานวิจัยของชญมน พลະบุญ (2563) ที่พบว่า ปัจจัยการจัดการภายในองค์กรมีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของพยาบาลวิชาชีพ รวมทั้งงานวิจัยของ Nguyen, T., Viet, H. & Loan, L. (2021) ที่พบว่า 6 ปัจจัยในการบริหารภายในองค์กรส่งผลต่อระบบการรายงานทางการเงินและการบริหารการเงิน

องค์ความรู้ใหม่

ผู้วิจัยขอสรุปองค์ความรู้ใหม่ ดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัย

การบริหารงานงบประมาณในสถานศึกษาแบ่งออกเป็น 6 ด้าน พบว่า ปัจจัยด้านกระบวนการบริหารภายในองค์กร ปัจจัยด้านการวางแผน และปัจจัยด้านความร่วมมือและประสานงานมีผลต่อการบริหารงานงบประมาณในสถานศึกษา ตามลำดับ

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. สถานศึกษา ควรร่วมกันจัดทำแผนกลยุทธ์ เพื่อปรับปรุงการบริหารจัดการ การศึกษาและการใช้จ่ายงบประมาณอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น
2. สถานศึกษาควรจัดทำแผนป้องกันความเสี่ยงเพื่อลดโอกาสเกิดความเสียหาย และช่วยให้ผู้บริหารมีข้อมูลในการตัดสินใจที่ดียิ่งขึ้น
3. สถานศึกษาควรส่งเสริมการระดมทุนผ่านกิจกรรมการกุศล การมีส่วนร่วมจาก ผู้ปกครองและชุมชน รวมถึงการสร้างเครือข่ายสนับสนุนการศึกษาอย่างยั่งยืน
4. สถานศึกษาควรมีระบบการเบิกจ่ายที่โปร่งใสและจัดทำเอกสารประกอบการ เบิกจ่ายอย่างครบถ้วน เพื่อตรวจสอบและรับรองความถูกต้อง
5. สถานศึกษาควรจัดทำบัญชีตามเกณฑ์คงค้าง โดยบันทึกรายการทางการเงินใน เวลาที่เกิดขึ้นจริง พร้อมรายงานทางการเงินอย่างสม่ำเสมอและตรวจสอบจากหน่วยงานภายนอก

6. สถานศึกษาควรมีระบบการจำหน่ายพัสดุและครุภัณฑ์ที่ชัดเจน พร้อมจัดทำทะเบียนทรัพย์สินและเอกสารหลักฐานการจำหน่ายอย่างโปร่งใสเพื่อการตรวจสอบในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา สมิตา โสภณนา. (2565). การพัฒนาแนวทางการบริหารงานพัสดุและสินทรัพย์ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาร้อยเอ็ด. (วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารและพัฒนาการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- จารุวรรณ มาแต่้ม (2561). การบริหารงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงานของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาระถมศึกษาประจวบคีรีขันธ์ เขต 1. (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). คณะครุศาสตร์ : มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ชญมน พลบุญ. (2563). อิทธิพลของปัจจัยด้านการจัดการในองค์กรและการจัดการเวลาต่อประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของพยาบาลวิชาชีพในโรงพยาบาลรัฐบาลขนาดใหญ่ในพื้นที่กรุงเทพมหานคร. (สารนิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ). คณะบริหารธุรกิจเพื่อสังคม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ปิยะพงศ์ พันธุ์สุภา. (2564). การบริหารงบประมาณที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 27. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). คณะครุศาสตร์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด.
- พวงรัตน์ ทวีรัตน์. (2543). วิธีการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์. (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ : สำนักทดสอบทางการศึกษาและจิตวิทยา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- เพ็ญพรรณ บางอร. (2562). แนวทางการบริหารจัดการระบบบริหารงานงบประมาณของโรงเรียนสเปเชียลวิเทศน์ อำเภอเสนา จังหวัดแม่ฮ่องสอน (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). คณะครุศาสตร์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- วรภาพร แต่้มเรืองอิฐ. (2565). การตัดสินใจของผู้บริหารกับการบริหารงบประมาณของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาระถมศึกษากาญจนบุรีเขต 1. (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร.

- วรศรา อรุณกิตติพร. (2561). ปัจจัยการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด. (วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). คณะครุศาสตร์ : มหาวิทยาลัยบูรพา.
- สมชัย นุชอุดม. (2562). รูปแบบการบริหารงบประมาณดำเนินงาน ระดับสถานีดำรงจตุร สังกัดกองบัญชาการตำรวจภูธร ภาค 2 อย่างมีประสิทธิภาพ. *วารสารวิทยาลัยพาณิชยศาสตร์บูรพาปริทัศน์*, 14(2), 1-16.
- สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 2. (2567). *แผนปฏิบัติการประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2567*. (อัดสำเนา)
- สุชี อินทา. (2561). ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลการบริหารงบประมาณของสำนักการจราจรและขนส่งกรุงเทพมหานคร. *วารสารสหวิทยาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 1(1), 37-58.
- อัญญกฤตา หัตถิรัตน์ และพงษ์เสถียร เหลืองอลงกต. (2562). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการบริหารงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงานตามยุทธศาสตร์ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดนครสวรรค์. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, 9(2), 140-155.
- อาภาวรรณ สงวนหงส์. และเบญจพร โหมกชะเวส. (2564). การบริหารการเงินและบัญชีที่มีผลต่อประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของบุคลากรงานการเงินและบัญชี สังกัดกระทรวงพาณิชย์. *วารสารสหวิทยาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 4(3), 1013-1026.
- Cronbach, L. J. (1973). *Dictionary of education information analysis*. New York : McGraw-Hill.
- Krejcie, V. & Morgan, D. W. (1970). Determining size for research activities. *Educational and Psychological Measurement*, 4(2), 607-610.
- Likert, R. (1967). *The method of constructing and attitude scale*. New York : Wiley & Son.
- Nguyen, T., Viet, H. & Loan, L. (2021). Factors affecting financial management: Case study of educational manager training and fostering public institutions. *Management Science Letters*, 11(6), 1861-1870.

การพัฒนาแบบวัดความฉลาดทางดิจิทัลในศตวรรษที่ 21 สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6

Development of Digital Intelligence Test in the 21st Century
for Prathom Suksa 4- 6 Students

ชุตินา มีทอง¹ และสิริพร บุรณานิรันดร์²

Chutima Meetong and Siribhorn Bhuranahirunn

Received: September 24, 2024

Revised: February 19, 2025

Accepted: March 22, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) สร้างและตรวจสอบคุณภาพของแบบวัดความฉลาดทางดิจิทัลในศตวรรษที่ 21 2) สร้างเกณฑ์ปกติ สำหรับการประเมินความฉลาดทางดิจิทัลในศตวรรษที่ 21 โดยผู้วิจัยมีลำดับขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย แบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอน ดังนี้ ขั้นตอนที่ 1 การพัฒนาแบบวัดและตรวจสอบคุณภาพของแบบวัดความฉลาดทางดิจิทัลในศตวรรษที่ 21 ตรวจสอบคุณภาพของแบบวัดด้านความตรงเชิงเนื้อหา โดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน เพื่อประเมินความเหมาะสมข้อคำถาม ทดลองใช้แบบวัด เพื่อตรวจสอบคุณภาพของแบบวัดด้านค่าอำนาจจำแนกและค่าความเที่ยง เลือกกลุ่มตัวอย่างจากการสุ่มแบบหลายขั้นตอน จำนวน 790 คน ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนาเกณฑ์ปกติของแบบวัดความฉลาดทางดิจิทัลในศตวรรษที่ 21 นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 ที่กำลังศึกษาอยู่ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2565 ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต 2 ใช้การสุ่มแบบหลายขั้นตอน จำนวน 1,440 คน ผลการวิจัย พบว่า 1) การสร้างและตรวจสอบคุณภาพของแบบวัดความฉลาดทางดิจิทัลในศตวรรษที่ 21 สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 ความตรงเชิงเนื้อหา มีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับนิยามเชิงปฏิบัติการ มีค่าอยู่ระหว่าง 0.60-1.00 ค่าอำนาจจำแนกรายข้อ พบว่า ข้อคำถามสามารถจำแนกกลุ่มสูงและกลุ่มต่ำอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทุกข้อ

¹⁻² มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์; Nakhonsawan Rajabhat University

Corresponding author, e-mail: dokaorpond@gmail.com, Tel. 093-3597346

ค่าความเที่ยงทั้งฉบับเท่ากับ 0.85 โดยมีค่าความเที่ยงขององค์ประกอบอยู่ระหว่าง 0.82-0.84 และ 2) แบบประเมินความฉลาดทางดิจิทัลในศตวรรษที่ 21 สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 มีคะแนนมาตรฐานที่ปกติอยู่ระหว่าง 18 ถึง 68

คำสำคัญ: ความฉลาดทางดิจิทัล, แบบวัดความฉลาดทางดิจิทัล, การสร้างเกณฑ์ปกติ

Abstract

The purposes of this research article were 1) to create and examine the quality of the 21st Century digital intelligence test; and 2) to establish normative criteria for assessing the 21st Century digital intelligence. The researcher followed a two-step process: Step 1 was to develop the measurement form and examine the 21st Century digital intelligence test. The quality of the content validity questionnaire was examined by five experts to assess the appropriateness of the questions. The test was used to test the quality of the test in terms of discriminant power and reliability. A sample of 790 people was selected using a multi-stage random sampling method; Step 2 was to develop the normative criteria of the 21st Century digital intelligence test for Prathom Suksa 4-6 students enrolled in the second semester of the 2022 academic year in schools under the Nakhon Sawan Primary Educational Service Area Office 2. A multistage random sampling technique was used to sample 1,440 students. The research results revealed that 1) in terms of the development and validation of the 21st Century digital intelligence test for Prathom Suksa 4-6 students, content validity was found to be consistent between the questions and operational definitions, with values ranging from 0.60-1.00. The discriminant power of each item found that the questions were able to discriminate between high and low groups with statistical significance at the .05 level for every item. The overall reliability was 0.85, with component reliability ranging from 0.82 to 0.84; 2) the 21st Century digital intelligence test for Prathom Suksa 4-6 students had a normalized score range of 18 to 68.

Keywords: digital intelligence, digital intelligence test, normative criteria development

บทนำ

จากการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในโลกปัจจุบันที่เต็มไปด้วยการนำเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวัน การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการสื่อสารและการเรียนรู้เพิ่มขึ้นอย่างมาก (ราชกิจจานุเบกษา, 2562) นโยบายและแผนการพัฒนาดิจิทัลในภาพรวมในช่วงปี พ.ศ. 2561–2580 มุ่งเน้นการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจของประเทศ โดยการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีดิจิทัล รวมถึงการสร้างโอกาสทางสังคมอย่างเท่าเทียมด้วยข้อมูลข่าวสารและบริการต่างๆ ผ่านสื่อดิจิทัล เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน เพื่อให้เกิดการเข้าใจและรองรับการขับเคลื่อนเศรษฐกิจด้วยเทคโนโลยีดิจิทัล สำนักงานคณะกรรมการดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สดช.) ตระหนักถึงความสำคัญของการส่งเสริมและพัฒนาการเข้าใจดิจิทัล โดยมุ่งเน้นโครงการส่งเสริมและพัฒนาความรู้ความเข้าใจดิจิทัล โดยการจัดทำแผนการพัฒนาการเข้าใจดิจิทัลเพื่อกำหนดทิศทางการดำเนินงานและโครงการ เพื่อสร้างการเข้าใจดิจิทัลที่เหมาะสมและทั่วถึงสำหรับประชาชนไทยทุกกลุ่ม โดยมีเป้าหมายในการเพิ่มความสามารถในการใช้ประโยชน์จากดิจิทัลอย่างสร้างสรรค์และรับผิดชอบ การพัฒนาดิจิทัลไม่เพียงเพิ่มโอกาสทางเศรษฐกิจและสังคมให้กับประชาชนเท่านั้น แต่ยังเป็นการสร้างโอกาสที่เท่าเทียมให้กับคนทุกคน ไม่ว่าจะเป็นคนเมือง ผู้มีรายได้ปานกลาง หรือผู้ด้อยโอกาส โดยการสร้างการเข้าใจดิจิทัล (Digital Literacy) เพื่อให้ประชาชนสามารถใช้ประโยชน์จากดิจิทัลได้อย่างสร้างสรรค์และรับผิดชอบ อีกทั้งยังเป็นการสร้างความเข้าใจและรองรับการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและการบริการผ่านช่องทางอิเล็กทรอนิกส์ โดยทั้งภาครัฐและภาคเอกชนต้องมีส่วนร่วมในการส่งเสริมและพัฒนาดิจิทัลเพื่อสร้างความเป็นเท่าเทียมและความยั่งยืนในการพัฒนาของประเทศ

การจัดการศึกษาในยุค Thailand 4.0 เป็นการจัดการศึกษาที่ต้องสร้างให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ที่มีอยู่รอบตัวมาบูรณาการเพื่อสร้างองค์ความรู้หรือนวัตกรรมใหม่ขึ้นมา การสนับสนุนด้านการศึกษาที่ต้องมีการพัฒนาการศึกษาโดยการนำเอาเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามาประยุกต์ใช้และการเชื่อมโยงเทคโนโลยีการศึกษาและนวัตกรรมให้ส่งเสริมและกำหนดเป็นทิศทางการจัดการเรียนการสอนหรือกิจกรรมที่ใช้ช่องทางการสื่อสารด้านเทคโนโลยีและองค์ความรู้ที่ต้องนำนวัตกรรมในรูปแบบต่าง ๆ เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในทุกช่วงวัย เช่น การใช้เทคโนโลยีในการเรียนการสอน การใช้เทคโนโลยีด้านการสื่อสาร การใช้

เทคโนโลยีด้านการแพทย์ การใช้เทคโนโลยีในการประกอบธุรกิจ เป็นต้น โดยผู้เรียนต้องมีทักษะในการเลือกและรู้เท่าทันเทคโนโลยีรวมทั้งใช้เทคโนโลยีได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ รู้จักวิธีการรับมือกับเทคโนโลยีดิจิทัลต่าง ๆ รอบตัว รวมไปถึงต้องรู้วิธีการที่จะดำเนินชีวิตในยุคดิจิทัลได้อย่างปลอดภัย และเป็นพลเมืองดิจิทัลที่มีความสุขโดยมีเทคโนโลยี เป็นตัวขับเคลื่อน ทั้งนี้ผู้เรียนแต่ละบุคคลมีวิธีการใช้งานสื่อดิจิทัลแตกต่างกันไป ซึ่งการใช้งานเทคโนโลยีดังกล่าวผู้ใช้ควรตระหนักถึงความปลอดภัยทางดิจิทัล (Digital Intelligence Quotient) หรือ DQ โดยความปลอดภัยทางดิจิทัล คือ ชุดความสามารถด้านการรับรู้สติปัญญาอารมณ์ และสังคมที่จะทำให้คนในยุคดิจิทัลสามารถเผชิญหน้ากับความท้าทายและปรับตัวให้เข้ากับยุคดิจิทัลได้อย่างเหมาะสม

จากการค้นคว้า ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับความฉลาดทางดิจิทัล (Digital Intelligence Quotient) จากสำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (2565) รายงานข่าวสารที่เกี่ยวกับปัญหาที่เกิดจากอินเทอร์เน็ต พบว่า เด็กช่วงอายุ 8-12 ปี เป็นรุ่นที่เติบโตท่ามกลางยุคมือถือ และโซเชียลมีเดียอย่างแท้จริง เพื่อวัดความฉลาดทางดิจิทัลของเด็ก ก่อนที่เด็กจะตกเป็นเหยื่อในโลกโซเชียล สามารถนำผลการวัดไปใช้ประโยชน์ได้ ผู้วิจัยจึงเลือกที่จะพัฒนาแบบวัดความฉลาดทางดิจิทัล สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษา โดยการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยจะทำการศึกษากับ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต 2 เพื่อนำข้อมูลจากการวัดความฉลาดทางดิจิทัลมาพัฒนาเด็ก ให้มีความพร้อมในการเข้าสู่สังคมยุคดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสร้างและตรวจสอบคุณภาพของแบบวัดความฉลาดทางดิจิทัล ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6
2. เพื่อสร้างเกณฑ์ปกติสำหรับการประเมินความฉลาดทางดิจิทัล ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ เพื่อให้ผลการวิจัยเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผู้วิจัยมีลำดับขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย แบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 การพัฒนาแบบวัดและตรวจสอบคุณภาพของแบบวัดความฉลาดทางดิจิทัล ในศตวรรษที่ 21 สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 ที่สร้างขึ้นตามองค์ประกอบและตัวบ่งชี้ที่

ได้มาจากการสังเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดของความฉลาดทางดิจิทัล (Digital Intelligence) ดำเนินการ ดังนี้

1. การสร้างแบบวัดความฉลาดทางดิจิทัลในศตวรรษที่ 21 นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 ได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตามหัวข้อดังนี้ ได้แก่ ความฉลาดทางดิจิทัล การพัฒนาแบบวัดและตรวจสอบคุณภาพแบบวัด และการสร้างเกณฑ์ปกติ และสร้างแบบวัดความฉลาดทางดิจิทัลมีลักษณะเป็นแบบทดสอบแบบเลือกตอบ จำนวน 4 ตัวเลือก โดยแต่ละตัวเลือกจะมีคะแนนไม่เท่ากัน ซึ่งแปลงค่าผลการให้คะแนนเป็น 1, 2, 3, 4 และ 5 คะแนน โดยกำหนดข้อคำถามและตัวเลือกเชิงพฤติกรรม โดยผู้วิจัยสร้างจากพฤติกรรมที่เกิดขึ้นจริงจากการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลสามารถพบเจอได้ในชีวิตประจำวันหลังจากนั้นนำแบบวัดความฉลาดทางดิจิทัลในศตวรรษที่ 21 นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 เสนอผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน เพื่อพิจารณาหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of congruence : IOC)

2. การหาคุณภาพของแบบวัดความฉลาดทางดิจิทัลเพื่อตรวจสอบคุณภาพของแบบวัดความฉลาดทางดิจิทัลด้านค่าอำนาจจำแนกและความเที่ยง มีรายละเอียด ดังนี้

ประชากร ได้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 ที่กำลังเรียนอยู่ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2565 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต 2 จำนวน 7,282 คน

กลุ่มตัวอย่าง คือกลุ่มทดลองใช้ เพื่อตรวจสอบคุณภาพเบื้องต้นของตัวบ่งชี้ของความฉลาดทางดิจิทัลของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 ตามทฤษฎีการทดสอบแบบดั้งเดิม (Classical Test Theory : CTT) ด้านอำนาจจำแนก และความเชื่อมั่นของตัวบ่งชี้ทั้งฉบับ โดยใช้เกณฑ์หรือการประมาณจากจำนวนประชากร ในการกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง ในกรณีที่มีจำนวนประชากรหลักพัน ผู้วิจัยเลือกใช้ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง 10% (บุญชม ศรีสะอาด, 2560) ได้มาจากการสุ่มแบบหลายขั้นตอน (Multi-stage Sampling) จำนวน 790 คน

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยติดต่อขอหนังสือจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล และดำเนินการประสานงานและส่งแบบวัดความฉลาดทางดิจิทัลในรูปแบบ Google Form ไปยังกลุ่มตัวอย่างที่ทำการสุ่มไว้จำนวน 300 คน

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำผลการทำแบบทดสอบจากกลุ่มตัวอย่างในการทดลองใช้แบบวัดความฉลาดทางดิจิทัล มาทำการตรวจให้คะแนน ซึ่งแปลงค่าผลการให้คะแนนเป็น 1, 2, 3, 4 และ 5 คะแนน ด้วยโปรแกรม Microsoft Excel โดยมีค่าอำนาจจำแนก ระหว่าง 0.39-0.78

จำนวน 72 ข้อ แล้วนำแบบวัดไปทดลอง (Tryout) จำนวน 350 คน นำมาหาค่าความเที่ยง ด้วยวิธีสัมประสิทธิ์แอลฟาครอนบาค ได้ค่าความเที่ยงทั้งฉบับเท่ากับ 0.89

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนาเกณฑ์ปกติของแบบวัดความฉลาดทางดิจิทัลในศตวรรษที่ 21 สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ได้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 ที่กำลังเรียนอยู่ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2565 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต 2

กลุ่มตัวอย่าง ตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 ที่กำลังศึกษาอยู่ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2565 ในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต 2 จำนวนทั้งสิ้น 1,440 คน กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างที่ตามทฤษฎีการตอบสนองข้อสอบ (Item Response Theory : IRT) โดยใช้โมเดล Graded-Response Model (GRM) ที่ควรมีไม่ต่ำกว่า 500 คน (ศิริชัย กาญจนวาสี, 2545) และขนาดกลุ่มตัวอย่างตามการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ (Exploratory Factor Analysis) ซึ่งมีข้อคำถามจำนวน 72 ข้อ กลุ่มตัวอย่างควรมีไม่น้อยกว่า 20 เท่าของข้อคำถาม โดยการสุ่มแบบหลายขั้นตอน (Multi-stage Sampling)

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นแบบวัดความฉลาดทางดิจิทัล แบ่งออกเป็น 8 องค์ประกอบ รวมทั้งหมด 72 ข้อ

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากนักเรียนส่งแบบวัดความฉลาดทางดิจิทัลไปยังกลุ่มตัวอย่าง โดยระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างในการพัฒนาเกณฑ์ปกติ เป็นระยะเวลา 4 สัปดาห์ เตรียมแบบวัดก่อนนำไปทดสอบวางแผนในการดำเนินการ จัดทำข้อมูลชี้แจงรายละเอียดให้กลุ่มตัวอย่างเข้าใจถึงวัตถุประสงค์และผลประโยชน์ที่ได้จากการวัดความฉลาดทางดิจิทัล จากนั้นให้กลุ่มตัวอย่างดำเนินการทำแบบวัดและเก็บรวบรวมข้อมูลในการพัฒนาเกณฑ์ปกติ ดำเนินการวัดแบบออนไลน์ ผ่าน Google Form

การวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์ค่าเปอร์เซ็นต์ไทล์ (Percentile Rank) มาเปรียบเทียบกับตารางเทียบตำแหน่งเปอร์เซ็นต์ไทล์เป็นคะแนนที่ปกติ (Normalized T-score) จัดพิมพ์แบบวัดความฉลาดทางดิจิทัลในศตวรรษที่ 21 สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 พร้อมทั้งคู่มือในการใช้แบบวัด

สรุปผลการวิจัย

การสรุปการพัฒนาแบบวัดความฉลาดทางดิจิทัลในศตวรรษที่ 21 สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต 2 แบ่งออกเป็น 2 ตอน ดังนี้

1. ผลการสร้างและตรวจสอบคุณภาพของแบบวัดความฉลาดทางดิจิทัล ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต 2 สรุปได้ดังนี้

1.1 ผลการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาจากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 คน โดยพิจารณาความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับนิยามเชิงปฏิบัติการ (Index of Item Objective Congruence: IOC) พบว่ามีค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.60-1.00 สรุปได้ว่าข้อคำถามทุกข้อมีความตรงเชิงเนื้อหา

1.2 ผลการตรวจสอบอำนาจจำแนกรายข้อระหว่างกลุ่มสูงและกลุ่มต่ำในแต่ละองค์ประกอบด้วยอำนาจจำแนกรายข้อระหว่างกลุ่มสูงและกลุ่มต่ำ (Discrimination : r) เพื่อวิเคราะห์ความแตกต่างของค่าเฉลี่ยระหว่างกลุ่มสูงและกลุ่มต่ำ ผลการทดสอบกับตัวอย่างในการวิจัย จำนวน 790 คน พบว่า ข้อคำถามสามารถจำแนกกลุ่มสูงและกลุ่มต่ำอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทุกข้อ

1.3 ผลการตรวจสอบความเที่ยงแบบความสอดคล้องภายใน ด้วยวิธีสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's alpha coefficient) ผลการวิเคราะห์ค่าความเที่ยงจากตัวอย่างในการวิจัย มีค่าความเที่ยงทั้งฉบับเท่ากับ 0.890 โดยมีค่าความเที่ยงขององค์ประกอบอยู่ระหว่าง 0.82-0.84

2. ผลการสร้างเกณฑ์ปกติ สำหรับการประเมินความฉลาดทางดิจิทัล ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 ประกอบด้วยจำนวนข้อคำถาม 72 ข้อ คะแนนเต็มข้อละ 4 คะแนน คะแนนทั้งฉบับเท่ากับ 349 คะแนน ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบหลัก เมื่อนำมาแปลงเป็นคะแนนมาตรฐานเพื่อใช้เป็นเกณฑ์ในการเปรียบเทียบและแปลความหมาย โดยใช้คะแนนที่ปกติ (Normalized T-Score) สามารถอธิบายได้ว่าเกณฑ์ปกติของแบบวัดความฉลาดทางดิจิทัลในศตวรรษที่ 21 ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 มีคะแนนดิบอยู่ระหว่าง 116 ถึง 349 คะแนน คะแนนมาตรฐานที่ปกติอยู่ระหว่าง 18 ถึง 68 มีตำแหน่งเปอร์เซ็นต์ไทล์อยู่ระหว่าง 1.10 ถึง 98.80

อภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลการวิจัยการพัฒนาแบบวัดความฉลาดทางดิจิทัลในศตวรรษที่ 21 ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 แบ่งออกเป็น 2 ตอน เพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยดังนี้

1. ผลการสร้างและตรวจสอบคุณภาพของแบบวัดความฉลาดทางดิจิทัลในศตวรรษที่ 21 ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 พบว่า แบบวัดความฉลาดทางดิจิทัลในศตวรรษที่ 21 ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นเป็นแบบวัดชนิดมาตราประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ ครอบคลุมเนื้อหาวัดความฉลาดทางดิจิทัลในศตวรรษที่ 21 ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 ทั้ง 8 องค์ประกอบ ได้แก่ องค์ประกอบที่ 1 อัตลักษณ์ดิจิทัล (Digital Identity) องค์ประกอบที่ 2 การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล (Digital Use) องค์ประกอบที่ 3 ความปลอดภัยดิจิทัล (Digital Safety) องค์ประกอบที่ 4 การรักษาความปลอดภัยดิจิทัล (Digital Security) องค์ประกอบที่ 5 ความฉลาดทางอารมณ์ดิจิทัล (Digital Emotional Intelligence) องค์ประกอบที่ 6 การสื่อสารดิจิทัล (Digital Communication) องค์ประกอบที่ 7 การรู้เท่าทันดิจิทัล (Digital Literacy) องค์ประกอบที่ 8 สิทธิดิจิทัล (Digital Rights) จากการที่ผู้วิจัยศึกษาองค์ประกอบของแบบวัดความฉลาดทางดิจิทัลในศตวรรษที่ 21 ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 จากแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องได้จำแนกออกเป็น 8 องค์ประกอบ ดังนี้ 1) อัตลักษณ์ดิจิทัล (Digital Identity), 2) การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล (Digital Use), 3) ความปลอดภัยดิจิทัล (Digital Safety) 4) การรักษาความปลอดภัยดิจิทัล (Digital Security) 5) ความฉลาดทางอารมณ์ดิจิทัล (Digital Emotional Intelligence) 6) การสื่อสารดิจิทัล (Digital Communication) 7) การรู้เท่าทันดิจิทัล (Digital Literacy) 8) สิทธิดิจิทัล (Digital Rights) คือ การแสดงตัวตนบนโลกออนไลน์ การคิดอย่างมีวิจารณญาณบนโลกออนไลน์ การรักษาความปลอดภัยของตนเองบนโลกออนไลน์การรักษาข้อมูลส่วนตัวบนโลกออนไลน์ การจัดสรรเวลาหน้าจอในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลการบริหารจัดการข้อมูลทั้งไว้บนโลกออนไลน์ การรับมือกับการกลั่นแกล้งบนโลกออนไลน์และการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอย่างมีจริยธรรมบนโลกออนไลน์ ทั้งนี้ เป็นเพราะความแตกต่างของคะแนนที่มาจากความสามารถที่แตกต่างกันของนักเรียน ซึ่งแสดงว่า ความสามารถความรู้และความเข้าใจในการทำแบบวัดของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 แต่ละคนมีความแตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับองค์ประกอบของความฉลาดทางดิจิทัล ตามแนวคิดของปนิตา วรรณพิรุณ และคณะ (2560); สรานนท์ อินทนนท์ (2561); พีรวิญญ์ คำเจริญ และคณะ (2561); DQ Institute (2019) โดยกำหนดจำนวนข้อที่ต้องการสร้างให้ครอบคลุมตามองค์ประกอบของความฉลาดทางดิจิทัลในศตวรรษที่ 21 องค์ประกอบละ 9 ข้อ รวมจำนวน 72 ข้อ ซึ่งแบบวัดฉบับดังกล่าวได้ผ่านการตรวจสอบความคุณภาพของแบบวัด โดย

ผู้วิจัยได้นำข้อคำถามที่สร้างขึ้นให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาจำนวน 5 คน ประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ ความสามารถด้านจิตวิทยาการแนะแนวจำนวน 3 คน ผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ ความสามารถด้านการวัดและประเมินผล จำนวน 2 คน ลงความเห็นว่ข้อคำถามมีความสอดคล้องกับนิยามเชิงปฏิบัติการ (Index of Item Objective Congruence: IOC) โดยมีค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.60-1.00 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ในการคัดเลือกข้อสอบหรือข้อคำถามที่มีความตรงเชิงเนื้อหาจะคัดเลือกข้อที่ค่า IOC มากกว่า 0.50 เป็นต้นไป (ศรัณย์ พิมพ์ทอง, 2564) และเป็นดังที่ พิกุล นามปัดสา, อรัญ ชูยกระเดื่อง และปิยะธิดา ปัญญา (2565) การตรวจสอบอำนาจจำแนกรายข้อระหว่างกลุ่มสูงและกลุ่มต่ำในแต่ละองค์ประกอบ เพื่อวิเคราะห์ความแตกต่างของค่าเฉลี่ยระหว่างกลุ่มสูงและกลุ่มต่ำ ซึ่งค่าอำนาจจำแนก เป็นค่าสถิติที่อธิบายคุณภาพของข้อคำถามในการจำแนกความแตกต่างระหว่างกลุ่มสูงและกลุ่มต่ำออกจากกันได้ การหาอำนาจจำแนก จะใช้กับแบบสอบถาม แบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) พบว่า ข้อคำถามสามารถจำแนกกลุ่มสูงและกลุ่มต่ำได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทุกข้อ ซึ่งตรงกับเกณฑ์คุณภาพค่าอำนาจจำแนก ผลการวิเคราะห์ค่าความเที่ยงทั้งฉบับของแบบวัดวัดความฉลาดทางดิจิทัลในศตวรรษที่ 21 ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 เมื่อนำไปทดลองใช้กับตัวอย่างในการวิจัย จำนวน 790 คน พบว่า ค่าความเที่ยงทั้งฉบับเท่ากับ 0.890 มีค่าความเที่ยงอยู่ในระดับดีมาก และความเที่ยงขององค์ประกอบอยู่ระหว่าง 0.829-0.845 มีค่าความเที่ยงอยู่ในระดับดีถึงดีมาก และมีคุณภาพด้านความเที่ยงใกล้เคียงกับตัวอย่างที่ใช้ทดลองเครื่องมือ (Try Out) จำนวน 90 คน ซึ่งแสดงถึงความคงเส้นคงวาของแบบวัดวัดความฉลาดทางดิจิทัลในศตวรรษที่ 21 ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 ที่พัฒนาโดยวรรณกร พรประเสริฐ (2562) มีลักษณะเครื่องมือเป็นแบบเลือกตอบ 4 ตัวเลือก มีค่าความเที่ยงของแบบวัดทั้งฉบับเท่ากับ 0.971 ในขณะที่พิกุล นามปัดสา, อรัญ ชูยกระเดื่อง และปิยะธิดา ปัญญา (2565) ได้สร้างการพัฒนาตัวบ่งชี้และเกณฑ์ปกติวัดการรู้ดิจิทัลของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ที่มีลักษณะเครื่องมือเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับตามวิธีการของลิเคิร์ท (Likert) มีค่าความเที่ยงของแบบวัดทั้งฉบับเท่ากับ 0.984 จะเห็นได้ว่าแบบวัดที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นมีค่าความเที่ยงที่ใกล้เคียงกับแบบวัดทั้งสองฉบับ แสดงให้เห็นว่าแบบวัดฉบับนี้ที่ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้นมีภาษาที่กระชับ เข้าใจง่าย จำนวนข้อคำถามครอบคลุมทุกมิติของตัวบ่งชี้

2. ผลการสร้างเกณฑ์ปกติของแบบวัดความฉลาดทางดิจิทัลในศตวรรษที่ 21 ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 พบว่า คะแนนมาตรฐาน T ปกติ (Normalized T-score) จากนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 จำนวน 790 คน มีคะแนนดิบอยู่ระหว่าง 116 ถึง 349 คะแนน (คะแนนเต็ม 349 คะแนน) 1.10 ถึง 98.80 และมีคะแนนที่ปกติอยู่ระหว่าง 18 ถึง 68 ซึ่งผู้วิจัยได้

แบ่งเกณฑ์การแปลคะแนน T ปกติ เป็น 5 ระดับ คือ ต่ำมาก ต่ำ ปานกลาง ต่ำ และต่ำมาก เมื่อนำผล การใช้แบบวัดความฉลาดทางดิจิทัลในศตวรรษที่ 21 ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 ฉบับนี้ มาเปรียบเทียบกับเกณฑ์การแปลคะแนน T ปกติ ทำให้ทราบถึงระดับทักษะความฉลาดทางดิจิทัล ในศตวรรษที่ 21 เห็นได้ว่ามีความเหมาะสมในการนำไปใช้และจัดกลุ่มนักเรียนตามระดับ ความสามารถของความฉลาดทางดิจิทัลในศตวรรษที่ 21 ของผู้ตอบว่ามีทักษะทางสังคมและความ ฉลาดทางดิจิทัลในศตวรรษที่ 21 อยู่ในระดับใด ซึ่งสอดคล้องกับสมนึก ภัททิยธนี (2560); ณัฐ ภรณ์ หลาวทอง (2559) ที่กล่าวว่า ในการสร้างเกณฑ์ปกติจะทำได้เมื่อแบบทดสอบที่พัฒนาขึ้นนั้นมี คุณภาพทั้งรายข้อและทั้งฉบับเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนด ไปทดสอบกับกลุ่มตัวอย่างที่มีจำนวนมาก พอที่จะสร้างเกณฑ์ปกติ จากนั้นจึงนำคะแนนสอบมาแปลงเป็นคะแนน T ปกติ (Normalized T-Score) เพื่อตีความหมายคะแนนดิบของผู้สอบแต่ละคน โดยอ้างอิงจากเกณฑ์ปกติ ที่สร้างไว้ เพื่อบอกระดับความรู้ความสามารถของผู้สอบว่าอยู่ในระดับใด ซึ่งคะแนนดิบของแบบทดสอบ การกระจายของคะแนนยังไม่ครอบคลุมทุกค่าสอดคล้องกับสมนึก ภัททิยธนี (2560) ที่กล่าวว่า การ ทดสอบใด ๆ ก็ตามมีผู้น้อยนักที่คะแนนจะครอบคลุมทุกระดับตั้งแต่คะแนน 0 ถึงคะแนนเต็ม จึง จำเป็นที่การสร้างเกณฑ์ปกติจะต้องมีการขยายขอบเขตของคะแนนที่ได้จากการทดสอบให้กว้าง ออกไปครอบคลุมคะแนนทุกระดับของแบบทดสอบนั้น ๆ ด้วยเสมอ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงทำการขยาย คะแนนดิบซึ่งอาศัยการแปลงให้เป็นคะแนน T ปกติ และทำการขยายคะแนน T ปกติ โดยอาศัย สมการพยากรณ์ ได้ทำการขยายคะแนนแบบวัดความฉลาดทางดิจิทัลในศตวรรษที่ 21 และยังสามารถ แปลความหมายของแบบวัดความฉลาดทางดิจิทัลในศตวรรษที่ 21 ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 ในรูปคะแนน T ปกติ ช่วยให้ผลการทดสอบการมีเหตุผลมีมากขึ้น ส่วนผลการแปล ความหมายของคะแนน T ปกติ มีแนวโน้มว่านักเรียนผู้เข้าทดสอบต้องได้คะแนนดิบค่อนข้างสูง จึง จะอยู่ในกลุ่มมีความสามารถปานกลาง สูง หรือสูงมาก ที่เป็นเช่นนี้เพราะเป็นแบบวัดความฉลาด ทางดิจิทัลในศตวรรษที่ 21 ที่มีลักษณะเป็นแบบอัตนัย

องค์ความรู้ใหม่

ผู้วิจัยขอเสนอองค์ความรู้ใหม่ ดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

ใช้องค์ความรู้จากหลักสูตรแกนกลางการศึกษา พ.ศ.2551 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2560) กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทฤษฎีและหลักการในการสร้างแบบวัดความฉลาดทางดิจิทัลในศตวรรษที่ 21 ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 ทฤษฎีการสรุปอ้างอิงความน่าเชื่อถือของผลการวัด ทฤษฎีและหลักการสร้างเกณฑ์ปกติ และจัดทำคู่มือการใช้แบบวัด ทำให้ได้มาซึ่งแบบวัดแบบวัดความฉลาดทางดิจิทัลในศตวรรษที่ 21 ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 โดยประยุกต์ใช้ทฤษฎีการสรุปอ้างอิงความน่าเชื่อถือของผลการวัด ฉบับสมบูรณ์ และนำไปสู่การสร้างเกณฑ์ปกติและคู่มือของแบบวัดความฉลาดทางดิจิทัลในศตวรรษที่ 21 ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 โดยประยุกต์ใช้ทฤษฎีการสรุปอ้างอิงความน่าเชื่อถือของผลการวัด ที่มีคุณภาพ

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ครูสามารถนำแบบวัดความฉลาดทางดิจิทัลที่พัฒนาขึ้นไปใช้เป็นเครื่องมือ เพื่อคัดกรองทักษะความฉลาดทางดิจิทัล ในศตวรรษที่ 21 ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 เป็นแนวทางในการดำเนินการป้องกันและแก้ไขด้านความฉลาดทางดิจิทัล และสามารถนำผลที่ได้จากการทดสอบด้วยแบบวัดความฉลาดทางดิจิทัลในศตวรรษที่ 21 ที่พัฒนาขึ้นไปใช้ในการวางแผนการดำเนินงาน เพื่อพัฒนาหรือปลูกฝังค่านิยมด้านการรู้ทางดิจิทัลให้กับนักเรียนเพื่อให้นักเรียนรู้จักใช้สื่อทางดิจิทัล และรับสื่อทางดิจิทัลอย่างระมัดระวัง สร้างสรรค์ เป็นไปในทางที่ถูกต้อง

2. ผู้ปกครองนำแบบวัดความฉลาดทางดิจิทัลมาใช้ร่วมกับการสังเกตนักเรียน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตรงกับความเป็นจริงมากยิ่งขึ้น ซึ่งจะช่วยให้นักเรียนสามารถรับสื่อได้อย่างรู้เท่าทัน รู้จักใช้ประโยชน์เพื่อการค้นคว้าหาความรู้อย่างมีคุณภาพ

3. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต 2 นำแบบวัดความฉลาดทางดิจิทัล ในศตวรรษที่ 21 ที่พัฒนาขึ้นไปใช้ได้ แต่หากต่างเขตพื้นที่อาจมีความคลาดเคลื่อนไปบ้างหากนำไปใช้กับนักเรียน ซึ่งอาจมีผลที่แตกต่างกันไป จึงควรมีการนำทดลองใช้ และมีการตรวจสอบคุณภาพของแบบวัดก่อน ทั้งนี้เพื่อความมั่นใจได้ว่าจะทำให้ได้ข้อมูลนักเรียนที่มีความเหมาะสมกับนักเรียนในเขตต่างพื้นที่มากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

ณัฐภรณ์ หลาวทอง. (2559). *การสร้างเครื่องมือการวิจัยทางการศึกษา*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

บุญชม ศรีสะอาด. (2560). *การวิจัยเบื้องต้น*. (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น จำกัด.

ปณิตา วรรณพิรุณ และนำโชค วัฒนานัน. (2560). ความฉลาดทางดิจิทัล. *วารสารพัฒนาเทคนิคศึกษา*, 29(102), 17-18.

พระราชบัญญัติ นโยบายและแผนระดับชาติว่าด้วย การพัฒนาดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม (พ.ศ. 2561-2580). (2562, 9 เมษายน). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่มที่ 136 ตอนที่ 47 ก, หน้า 3-12.

- พิกุล นามปัดสา, อรัญ ชูยกระเดื่อง และปิยะธิดา ปัญญา. (2565). การพัฒนาตัวบ่งชี้และเกณฑ์
ปกติวัดการรู้ดิจิทัลของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น. *วารสารสถาบันวิจัยและพัฒนา
มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม*, 9(2), 561-578.
- พีรวิษฐ์ คำเจริญ และคณะ. (2561). การรู้เท่าทันดิจิทัล : วิวัฒนาการ ความหมาย และการ
สังเคราะห์ ทักษะ. *วารสารวิทยาการ สารสนเทศและเทคโนโลยีประยุกต์*, 1(2), 72-81.
- วรรณกร พรประเสริฐ. (2562). *การพัฒนาแบบวัดและเกณฑ์ปกติความเป็นพลเมืองดิจิทัลของนิสิต
นักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษา*. (วิทยานิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิจัยและ
ประเมินผลการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- ศรัณย์ พิมพ์ทอง. (2564). *การพัฒนาเครื่องมือในการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์*. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัย
พฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ศิริชัย กาญจนวาสี. (2545). *ทฤษฎีการประเมิน*. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมนึก ภัททิยธนี. (2560). *การวัดผลการศึกษา*. กทม. : ประสานการพิมพ์.
- สรานนท์ อินทนนท์. (2561). *ความฉลาดทางดิจิทัล (DQ digital intelligence)*. เข้าถึงได้จาก
<https://bit.ly/2EHbuns>
- สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์. (2565). *รายงานผลการสำรวจพฤติกรรมผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในประเทศไทย ปี 2565*. เข้าถึงได้จาก <https://www.etda.or.th/content/thailand-internet-user-profile-2017.html>
- DQ Institute. (2019). *DQ (digital intelligence) : Global standard on digital literacy, digital skills, and digital readiness*. Retrieved from <https://www.dqinstitute.org/globalstandards/#contentblock1>

การบริหารความเสี่ยงของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาปราชญ์บุรีเขต 1

Risk Management of School Administrators under the Prachin Buri Primary
Educational Service Area Office 1

พนิตชนันท์ มิ่งสมร¹ สรรเสริญ หุ่นแสน² และกัญญกร เอี่ยมพญา³

Panitchanan Mingsamorn, Sansern Hunsan and Kanporn Aiempaya

Received: October 27, 2024

Revised: February 21, 2025

Accepted: March 22, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยมีวัตถุประสงค์ เพื่อ 1) ศึกษากระบวนการบริหารความเสี่ยงของผู้บริหารสถานศึกษา 2) เปรียบเทียบการบริหารความเสี่ยงของผู้บริหาร จำแนกตามเพศ ระดับการศึกษา ประสบการณ์ทำงาน และขนาดสถานศึกษาเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปราชญ์บุรี เขต 1 ปีการศึกษา 2567 จำนวน 278 คน จากตารางสำเร็จรูปของเครจซี่และมอร์แกน กำหนดสัดส่วนของกลุ่มตัวอย่างโดยการสุ่มแบบแบ่งชั้นตามขนาดสถานศึกษา และทำการสุ่มอย่างง่าย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถามแบบมาตรฐานส่วนประมาณค่า 5 ระดับ โดยมีค่าความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาเท่ากับ 0.5-1.00 และความเชื่อมั่นของแบบสอบถามเท่ากับ 0.92 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าที และการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว ผลการวิจัย พบว่า 1) การบริหารความเสี่ยงมีค่าเฉลี่ยโดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก และ 2) ผลการเปรียบเทียบการบริหารความเสี่ยง พบว่า การบริหารความเสี่ยง จำแนกตามเพศ ระดับการศึกษา ประสบการณ์ทำงาน โดยรวมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ และจำแนกตามขนาดสถานศึกษา โดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

¹⁻³ มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์; Rajabhat Rajanagarindra University

Corresponding author, e-mail: 66025114050@mail.rru.ac.th

คำสำคัญ: การบริหารความเสี่ยง, สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปราชญ์บุรี เขต 1, ผู้บริหารสถานศึกษา

Abstract

The purposes of this research article were 1) to study the levels of risk management of school administrators; and 2) to compare the administrators' risk management classified by gender, education level, work experience, and school size. This quantitative study was conducted. The sample group used in the research consisted of 278 teachers under the Prachin Buri Primary Educational Service Area Office 1, academic year 2024, from the ready-made table of Krejci and Morgan. The proportion of the sample group was determined by stratified random sampling according to the size of schools and simple random sampling. The research instrument was a 5-point standardized questionnaire with content validity of 0.5-1.00 and reliability of the questionnaire of 0.92. Statistics used in data analysis were frequency, percentage, mean, standard deviation, t-test, and one-way analysis of variance. The research results found that 1) risk management had overall and individual average scores at a high level; and 2) the results of the risk management comparison found that risk management classified by gender, education level, and work experience, overall was not statistically significant, and classified by school size, overall was statistically significant at the .01 level.

Keywords: risk management, Prachin Buri Primary Educational Service Area Office 1, school administrators

บทนำ

กรอบแนวคิดแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ แผนแม่บทที่ 21 การต่อต้านการทุจริต และประพฤตินิชอบที่มุ่งเน้นให้ภาครัฐมีความโปร่งใส ปลอดภัยการทุจริตและประพฤตินิชอบ แผนย่อยที่ 1 การป้องกันการทุจริตและประพฤตินิชอบ มุ่งเน้นการสร้างนวัตกรรมและมาตรการในการต่อต้านการทุจริตที่มีประสิทธิภาพและเท่าทันต่อพลวัตของการทุจริต รวมถึงการประเมินความเสี่ยง

ด้านการทุจริตเพื่อให้หน่วยงานภาครัฐมีมาตรการ ระบบหรือทางในการบริหารจัดการความเสี่ยง ของ การดำเนินงานที่อาจก่อให้เกิดการทุจริต (ศูนย์ปฏิบัติการต่อต้านทุจริต, 2566) ข้อมูลปัญหาที่ เกี่ยวข้องกับการบริหารความเสี่ยงในสถานศึกษา ปรากฏในผลการวิจัยของครองยุทธ นบมอบ, สมศักดิ์ เอี่ยมคงสี และพจนีย์ มั่งคั่ง (2562) พบว่า การดำเนินงานตามแผนงาน และโครงการยังไม่ บรรลุวัตถุประสงค์ การจัดซื้อจัดหาวัสดุไม่ตรงกับความต้องการการดำเนินการเกี่ยวกับการเลื่อนชั้น เงินเดือนขัดต่อหลักเกณฑ์วิธีการที่กำหนด อาคารเรียนและอาคารประกอบทรุดโทรม เนื่องจากมี อายุการใช้งานมานานและมีไม่เพียงพอ ความปลอดภัยของสนามเด็กเล่นในสถานศึกษา ดังนั้น สถานศึกษาจึงต้องให้ความสำคัญกับการบริหารความเสี่ยง ซึ่งสอดคล้องกับศิริลักษณ์ ไชยมงค์, วลนิ กา ฉลากบาง และบุญมี ก่อบุญ (2565) การบริหารความเสี่ยงในสถานศึกษาจึงมีความสำคัญต่อการ จัดทำระบบบริหารความเสี่ยงของสถานศึกษาเพื่อบริหารทรัพยากรควบคุมกิจกรรมกระบวนการ ดำเนินงานต่าง ๆ โดยลดโอกาสที่จะทำให้เกิดความเสียหายเพื่อให้ระดับของความเสี่ยง และ ผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในอนาคตอยู่ในระดับที่สามารถยอมรับได้ ประเมินได้ ควบคุมได้

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปราจีนบุรี เขต 1 (2566) ได้มีการวางแผนกล ยุทธ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารความเสี่ยง โดยให้สถานศึกษาได้รับการดูแล และต้องสามารถปรับตัว พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง โดยสถานศึกษาต้องมีการประเมินความเสี่ยง มีการจัดทำแผนหรือ มาตรการรองรับ มีกิจกรรมพัฒนาบุคลากรในการสร้างความตระหนักรู้ ความปลอดภัยทุกรูปแบบ ดำเนินการอย่างเป็นระบบ เชื่อมโยงฐานข้อมูลกับหน่วยงานเพื่อสามารถแก้ไขปัญหาได้ทันทั่วทั้ง

จากความสำคัญดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่าการบริหารความเสี่ยง มีความสำคัญ อย่างยิ่งต่อการจัดการบริหารสถานศึกษา ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาระดับ และเพื่อเปรียบเทียบการ บริหารความเสี่ยงของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ปราจีนบุรี เขต 1 เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาเพื่อนำมาบริหารสถานศึกษามี ประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามแนวคิดของหน่วยงาน และ นักการศึกษา โดยผู้วิจัยนำมาสังเคราะห์เป็นขอบข่ายการบริหารความเสี่ยงของผู้บริหารสถานศึกษา และนำมาเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยการบริหารความเสี่ยงของผู้บริหารสถานศึกษา

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาระดับการบริหารความเสี่ยงของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปราจีนบุรี เขต 1

2. เพื่อเปรียบเทียบการบริหารความเสี่ยงของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปราจีนบุรี เขต 1 จำแนกตามเพศ ระดับการศึกษา ประสบการณ์ทำงาน และขนาดสถานศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปราจีนบุรี เขต 1 จำนวนทั้งสิ้น 1,045 คน โดยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างจากตารางของเครจซีและมอร์แกน (Krejcie, R.V. & Morgan, D.W., 1970) จำนวน 278 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย มีค่าความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาเท่ากับ 0.5-1.00 และความเชื่อมั่นของแบบสอบถามเท่ากับ 0.92 แบ่งออกเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นแบบสำรวจรายการ (Check List)

ตอนที่ 2 แบบสอบถามระดับการบริหารความเสี่ยง มีลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ ของซูครี วงศ์รัตน์ (2564)

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัย

ตอนที่ 1 วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ ระดับการศึกษา ประสบการณ์ทำงาน และขนาดสถานศึกษา โดยการหาความถี่ และค่าร้อยละ

ตอนที่ 2 วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับระดับการบริหารความเสี่ยง โดยวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของคะแนนที่ได้จากแบบสอบถามของผู้ให้ข้อมูล โดยกำหนดมาตราส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อให้ทราบระดับ แปลความหมายค่าเฉลี่ยตามแนวคิดของซูครี วงศ์รัตน์ (2564)

ตอนที่ 3 วิเคราะห์เปรียบเทียบการบริหารความเสี่ยง จำแนกตามเพศ และระดับการศึกษา โดยการทดสอบค่าที จำแนกตามประสบการณ์ทำงาน และขนาดสถานศึกษา โดยวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว กรณีพบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติใช้วิธีการทดสอบความแตกต่างรายคู่ตามวิธีของเชฟเฟ

สรุปผลการวิจัย

1. ระดับการบริหารความเสี่ยงของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปราจีนบุรี เขต 1 พบว่า

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับการบริหารความเสี่ยง

การบริหารความเสี่ยงของผู้บริหารสถานศึกษา	n = 278		ระดับ	อันดับ
	$\bar{X}$	S.D.		
1. ด้านกลยุทธ์	4.37	.32	มาก	1
2. ด้านการปฏิบัติงาน	4.27	.35	มาก	4
3. ด้านการเงิน	4.34	.27	มาก	2
4. ด้านการปฏิบัติตามกฎระเบียบ	4.31	.36	มาก	3
รวม	4.32	.28	มาก	

จากตารางที่ 1 พบว่า ระดับการบริหารความเสี่ยง ทั้ง 4 ด้าน มีค่าเฉลี่ยโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ค่าเฉลี่ยเรียงจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านกลยุทธ์ ด้านการเงิน ด้านการปฏิบัติตามกฎระเบียบ และด้านการปฏิบัติงาน

2. ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบการบริหารความเสี่ยง จำแนกตัวแปร เพศ ระดับการศึกษา ประสบการณ์ทำงาน และขนาดสถานศึกษา พบว่า

ตารางที่ 2 การเปรียบเทียบระดับการบริหารความเสี่ยง จำแนกตามเพศ โดยรวมและรายด้าน

n = 278

การบริหารความเสี่ยงของผู้บริหารสถานศึกษา	เพศ				t	P
	ชาย (n = 138)		หญิง (n = 140)			
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.		
1. ด้านกลยุทธ์	4.37	.34	4.37	.29	.173	.863
2. ด้านการปฏิบัติงาน	4.28	.35	4.27	.35	.111	.912
3. ด้านการเงิน	4.35	.26	4.32	.27	.909	.364
4. ด้านการปฏิบัติตามกฎระเบียบ	4.34	.35	4.29	.36	1.098	.273
รวม	4.33	.28	4.31	.27	.661	.509

จากตารางที่ 2 พบว่า ระดับการบริหารความเสี่ยง จำแนกตามเพศ ครูที่มีเพศชาย มีค่าเฉลี่ยโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบในระดับมากทุกด้าน โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงเป็นอันดับแรก ได้แก่ ด้านกลยุทธ์ รองลงมา ได้แก่ ด้านการเงิน ด้านการปฏิบัติตามกฎระเบียบ และด้านการปฏิบัติงาน ครูที่มีเพศหญิง มีค่าเฉลี่ยโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงเป็นอันดับแรก ได้แก่ ด้านกลยุทธ์

รองลงมา ได้แก่ ด้านการเงิน ด้านการปฏิบัติตามกฎระเบียบ และด้านการปฏิบัติงาน เมื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของครูที่มีต่อการบริหารความเสี่ยง พบว่า ครูที่มีเพศต่างกันมีความคิดเห็นโดยรวมและรายด้านแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

ตารางที่ 3 การเปรียบเทียบระดับการบริหารความเสี่ยง จำแนกตามระดับการศึกษา โดยรวมและรายด้าน

n = 278

การบริหารความเสี่ยงของผู้บริหารสถานศึกษา	ระดับการศึกษา				t	P
	ปริญญาตรี		สูงกว่าปริญญาตรี			
	(n = 187)		(n = 91)			
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.		
1. ด้านกลยุทธ์	4.38	.33	4.35	.30	.638	.524
2. ด้านการปฏิบัติงาน	4.27	.36	4.27	.34	.126	.900
3. ด้านการเงิน	4.34	.27	4.32	.26	.636	.525
4. ด้านการปฏิบัติตามกฎระเบียบ	4.32	.35	4.29	.36	.667	.505
รวม	4.33	.28	4.31	.26	.596	.552

จากตารางที่ 3 พบว่า การเปรียบเทียบการบริหารความเสี่ยง จำแนกตามระดับการศึกษา ครูที่มีระดับการศึกษาระดับปริญญาตรี มีค่าเฉลี่ยโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบในระดับมากทุกด้าน โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงเป็นอันดับแรก ได้แก่ ด้านกลยุทธ์ รองลงมา ได้แก่ ด้านการเงิน ด้านการปฏิบัติตามกฎระเบียบ และด้านการปฏิบัติงาน ส่วนครูที่มีระดับการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรีมีค่าเฉลี่ยโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงเป็นอันดับแรก ได้แก่ ด้านกลยุทธ์ รองลงมา ได้แก่ ด้านการเงิน ด้านการปฏิบัติตามกฎระเบียบ และด้านการปฏิบัติงาน เมื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของครูที่มีต่อการบริหารความเสี่ยง พบว่า ครูที่มีระดับการศึกษาต่างกันมีความคิดเห็น โดยรวมและรายด้านแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

ตารางที่ 4 การเปรียบเทียบระดับการบริหารความเสี่ยง จำแนกตามประสบการณ์ทำงาน โดยรวมและรายด้าน

n = 278

การบริหารความเสี่ยงของผู้บริหารสถานศึกษา	ประสบการณ์ทำงาน					
	น้อยกว่า 5 ปี		ตั้งแต่ 5-10 ปี		มากกว่า 10 ปี	
	(n = 97)		(n = 96)		(n = 85)	
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.
1. ด้านกลยุทธ์	4.40	.30	4.35	.33	4.36	.33
2. ด้านการปฏิบัติงาน	4.28	.33	4.24	.35	4.30	.38
3. ด้านการเงิน	4.37	.27	4.33	.27	4.31	.27
4. ด้านการปฏิบัติตามกฎระเบียบ	4.34	.34	4.29	.37	4.31	.36
รวม	4.35	.27	4.30	.27	4.32	.28

จากตารางที่ 4 พบว่า การเปรียบเทียบการบริหารความเสี่ยง จำแนกตามประสบการณ์ทำงาน ครูที่มีประสบการณ์ทำงานน้อยกว่า 5 ปี มีค่าเฉลี่ยโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบในระดับมากทุกด้าน โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงเป็นอันดับแรก ได้แก่ ด้านกลยุทธ์ รองลงมา ได้แก่ ด้านการเงิน ด้านการปฏิบัติตามกฎระเบียบ และด้านการปฏิบัติงาน ส่วนครูที่มีประสบการณ์ทำงานตั้งแต่ 5-10 ปี มีค่าเฉลี่ยโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบในระดับมากทุกด้าน โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงเป็นอันดับแรก ได้แก่ ด้านกลยุทธ์ รองลงมา ได้แก่ ด้านการเงิน ด้านการปฏิบัติตามกฎระเบียบ และด้านการปฏิบัติงาน และครูที่มีประสบการณ์ทำงานมากกว่า 10 ปี มีค่าเฉลี่ยโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบในระดับมากทุกด้าน โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงเป็นอันดับแรก ได้แก่ ด้านกลยุทธ์ รองลงมา ได้แก่ ด้านการเงิน ด้านการปฏิบัติตามกฎระเบียบ และด้านการปฏิบัติงาน

ตารางที่ 5 การเปรียบเทียบความแปรปรวนของค่าเฉลี่ย ระดับการบริหารความเสี่ยง จำแนกตามประสบการณ์ทำงาน โดยรวมและรายด้าน

n = 278

การบริหารความเสี่ยง ของผู้บริหารสถานศึกษา	แหล่งความ แปรปรวน	SS	Df	MS	F	P
1. ด้านกลยุทธ์	ระหว่างกลุ่ม	.111	2	.055	.540	.583
	ภายในกลุ่ม	28.158	275	.102		
	รวม	28.269	277			

การบริหารความเสี่ยง ของผู้บริหารสถานศึกษา	แหล่งความ แปรปรวน	SS	Df	MS	F	P
2. ด้านการปฏิบัติงาน	ระหว่างกลุ่ม	.178	2	.089	.726	.485
	ภายในกลุ่ม	33.710	275	.123		
	รวม	33.888	277			
3. ด้านการเงิน	ระหว่างกลุ่ม	.224	2	.112	1.560	.212
	ภายในกลุ่ม	19.781	275	.072		
	รวม	20.006	277			
4. ด้านการปฏิบัติตาม กฎระเบียบ	ระหว่างกลุ่ม	.155	2	.078	.614	.542
	ภายในกลุ่ม	34.774	275	.126		
	รวม	34.929	277			
รวม	ระหว่างกลุ่ม	.114	2	.057	.750	.473
	ภายในกลุ่ม	20.853	275	.076		
	รวม	20.967	277			

จากตารางที่ 5 พบว่า ครูที่มีประสบการณ์ทำงานต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารความเสี่ยง โดยรวมและรายด้าน แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

ตารางที่ 6 การเปรียบเทียบความแปรปรวนของค่าเฉลี่ย ระดับการบริหารความเสี่ยง จำแนกตามขนาดสถานศึกษา โดยรวมและรายด้าน

n = 278

การบริหารความเสี่ยง ของผู้บริหารสถานศึกษา	ขนาดสถานศึกษา							
	ขนาดเล็ก (n = 62)		ขนาดกลาง (n = 147)		ขนาดใหญ่ (n = 52)		ขนาดใหญ่พิเศษ (n = 17)	
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.
1. ด้านกลยุทธ์	4.53	.22	4.46	.21	4.01	.34	4.16	.39
2. ด้านการปฏิบัติงาน	4.36	.35	4.35	.29	3.98	.34	4.16	.41
3. ด้านการเงิน	4.39	.28	4.39	.23	4.15	.23	4.25	.36
4. ด้านการปฏิบัติตาม กฎระเบียบ	4.40	.32	4.36	.33	4.12	.34	4.13	.45
รวม	4.42	.25	4.39	.22	4.06	.25	4.17	.37

จากตารางที่ 6 พบว่า การเปรียบเทียบการบริหารความเสี่ยง จำแนกตามขนาดสถานศึกษา ครูที่ทำงานในโรงเรียนขนาดเล็ก มีค่าเฉลี่ยโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบด้านกลยุทธ์อยู่ในระดับมากที่สุด ด้านการปฏิบัติงาน ด้านการเงิน และด้านการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงเป็นอันดับแรก ได้แก่ ด้านกลยุทธ์ รองลงมา ได้แก่ ด้านการปฏิบัติตามกฎระเบียบ ด้านการเงิน และด้านการปฏิบัติงาน ส่วนครูที่ทำงานในโรงเรียนขนาดกลาง มีค่าเฉลี่ยโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบในระดับมากทุกด้าน โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงเป็นอันดับแรก ได้แก่ ด้านกลยุทธ์ รองลงมา ได้แก่ ด้านการเงิน ด้านการปฏิบัติตามกฎระเบียบ และด้านการปฏิบัติงาน ส่วนครูที่ทำงานในโรงเรียนขนาดใหญ่ มีค่าเฉลี่ยโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบในระดับมากทุกด้าน โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงเป็นอันดับแรก ได้แก่ ด้านการเงิน รองลงมา ได้แก่ ด้านการปฏิบัติตามกฎระเบียบ ด้านกลยุทธ์ และด้านการปฏิบัติงาน และครูที่ทำงาน ในโรงเรียนขนาดใหญ่พิเศษมีค่าเฉลี่ยโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบในระดับมากทุกด้าน โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงเป็นอันดับแรก ได้แก่ ด้านการเงิน รองลงมา ได้แก่ ด้านการปฏิบัติงาน ด้านกลยุทธ์ และด้านการปฏิบัติตามกฎระเบียบ

ตารางที่ 7 การเปรียบเทียบความแปรปรวนของค่าเฉลี่ย ระดับการบริหารความเสี่ยง จำแนกตามขนาดสถานศึกษา โดยรวมและรายด้าน

n = 278

การบริหารความเสี่ยง ของผู้บริหารสถานศึกษา	แหล่งความ แปรปรวน	SS	Df	MS	F	P
1. ด้านกลยุทธ์	ระหว่างกลุ่ม	10.133	3	3.378	51.029	.000**
	ภายในกลุ่ม	18.136	274	.066		
	รวม	28.269	277			
2. ด้านการปฏิบัติงาน	ระหว่างกลุ่ม	6.031	3	2.010	19.774	.000**
	ภายในกลุ่ม	27.857	274	.102		
	รวม	33.888	277			
3. ด้านการเงิน	ระหว่างกลุ่ม	2.601	3	.867	13.649	.000**
	ภายในกลุ่ม	17.405	274	.064		
	รวม	20.006	277			
4. ด้านการปฏิบัติตาม กฎระเบียบ	ระหว่างกลุ่ม	3.376	3	1.125	9.771	.000**
	ภายในกลุ่ม	31.554	274	.115		
	รวม	34.929	277			

การบริหารความเสี่ยง ของผู้บริหารสถานศึกษา	แหล่งความ แปรปรวน	SS	Df	MS	F	P
	ระหว่างกลุ่ม	5.098	3	1.412	29.340	.000**
รวม	ภายในกลุ่ม	15.869	274	.055		
	รวม	20.967	277			

**มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จากตารางที่ 7 พบว่า ครูที่ทำงานในโรงเรียนขนาดต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารความเสี่ยง โดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และเมื่อเปรียบเทียบรายด้านพบว่า ด้านกลยุทธ์ ด้านการปฏิบัติงาน ด้านการเงิน และด้านการปฏิบัติตามกฎระเบียบมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

อภิปรายผลการวิจัย

1. ระดับการบริหารความเสี่ยง พบว่า การบริหารความเสี่ยง โดยรวมอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับค่าเฉลี่ยที่สูงเป็นอันดับแรกได้แก่ ด้านกลยุทธ์ รองลงมา ได้แก่ ด้านการเงิน ด้านการปฏิบัติตามกฎระเบียบ และอันดับสุดท้ายด้านการปฏิบัติงาน ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากผู้บริหาร มีการกำหนดวางแผนการดำเนินงานในสถานศึกษา โดยการพิจารณาความเสี่ยงที่อาจเกิดได้ทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา เปิดโอกาสให้บุคลากรในสถานศึกษาได้มีส่วนร่วมในการกำหนดมาตรการป้องกันความเสี่ยง ที่ส่งผลกระทบต่อสถานศึกษาดำเนินงาน มีการส่งเสริม พัฒนาบุคลากรให้มีความชำนาญในการปฏิบัติงาน สอดคล้องกับวราภรณ์ วงศ์ตาชี และวลัณิกา ฉลากบาง (2562) กล่าวว่า ผู้บริหารต้องเป็นผู้นำในการจัดการความเสี่ยง โดยสร้างความตระหนักรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับภัยต่างๆ และให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการจัดการความเสี่ยงอย่างเป็นระบบ ควรให้มีการจัดทำแผนปฏิบัติการด้านความเสี่ยง กำกับดูแลและติดตามการปฏิบัติ เพื่อให้มั่นใจว่าการบริหารความเสี่ยงดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของขวัญแก้ว จันทรัตน์ (2562) พบว่า การบริหารความเสี่ยงทางการศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษายะลา เขต 3 ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก

2. ผลการเปรียบเทียบการบริหารความเสี่ยง โดยจำแนกตาม เพศ ระดับการศึกษา ประสบการณ์ทำงาน และขนาดสถานศึกษา สามารถนำมาอภิปรายผล ได้ดังนี้

2.1 การบริหารความเสี่ยง จำแนกตามเพศ โดยรวมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากผู้บริหารใช้แนวทางการบริหารที่เน้นความร่วมมือและการทำงาน

เป็นทีม เปิดโอกาสให้บุคลากรทุกระดับในสถานศึกษาได้มีส่วนร่วมในการดำเนินงานส่งผลให้ครูในสถานศึกษาที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารความเสี่ยง ไม่แตกต่างกัน สอดคล้องกับสุธรรม สิกขาจารย์, ทศนีย์ ช่อเทียนทิพย์, วิรัตน์ มณีพลกุล และนำพล ม่วงอวยพร (2562) กล่าวว่า ผู้บริหารสนับสนุนการใช้ความคิดและความร่วมมือทางวิชาชีพ สร้างโอกาสอย่างต่อเนื่องในการเรียนรู้สนับสนุนให้มีการประชุม และซักถามเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ ส่งเสริมให้มีการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างบุคคล และแบ่งปันความรู้ให้กัน ผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของสุตาพร ดวงโকা (2566) พบว่า การบริหารจัดการความเสี่ยงในการทำงานของโรงเรียนสังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษในจังหวัดลพบุรี จำแนกตามเพศ โดยรวมไม่แตกต่างกัน

2.2 การบริหารความเสี่ยง จำแนกตามระดับการศึกษา โดยรวมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก ครูมีได้ศึกษาข้อมูลเรื่องการปฏิบัติงาน ในช่องทางออนไลน์ต่าง ๆ เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ มีทักษะการปฏิบัติงานที่หลากหลาย ส่งผลให้การปฏิบัติงานมีความผิดพลาดน้อย การปฏิบัติงานไปอย่างสะดวกรวดเร็ว เป็นไปตามนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ ส่งผลให้ครูในสถานศึกษาที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารความเสี่ยง ไม่แตกต่างกัน สอดคล้องกับพิกุล นามสูง (2565) กล่าวว่า การเข้าถึงแหล่งข้อมูลและการเรียนรู้โดยไม่มีข้อจำกัดในขอบเขตเป็นปรากฏการณ์ที่สำคัญในยุคดิจิทัล ซึ่งผู้คนสามารถเข้าถึงข้อมูลได้อย่างสะดวกผ่านเครื่องมือที่หลากหลาย การเชื่อมต่อข้อมูลสารสนเทศในระบบดิจิทัลมีบทบาทสำคัญในการดำเนินธุรกรรมต่าง ๆ ทั้งในด้านการเงิน การสื่อสาร และการปฏิบัติงาน ทำให้ผู้คนสามารถดำเนินกิจกรรมหรือทำธุรกรรมได้โดยไม่จำกัดสถานที่และเวลา เพียงแค่มีการเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ต ผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของนิอามาน บินนิมู (2565) พบว่า การบริหารความเสี่ยงของผู้บริหารสถานศึกษาตามทัศนะของครูในอำเภอสุคริพ จังหวัดนราธิวาส สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานราธิวาส เขต 2 จำแนกตามระดับการศึกษา โดยรวมไม่แตกต่างกัน

2.3 การบริหารความเสี่ยง จำแนกตามประสบการณ์ทำงาน โดยรวมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก ผู้บริหารส่งเสริม สนับสนุนบุคลากรในสถานศึกษาให้มีการพัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอส่งผลให้ความพร้อมในองค์ความรู้มีใกล้เคียงกัน และผู้บริหารเล็งเห็นถึงความสามารถในแต่ละบุคคลเท่าเทียมกัน ส่งผลให้ครูในสถานศึกษาที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารความเสี่ยง ไม่แตกต่างกัน สอดคล้องกับวิริตี เอกรณรงค์ชัย และจักริน ดวงคำ (2567) กล่าวว่า การพัฒนาครูให้มีทักษะการสอนที่ดี มีวิสัยทัศน์กว้างไกล รวมถึงมีความพร้อมทั้งความรู้ในเนื้อหาวิชาการ มีความสามารถในการขึ้นนำความรู้ มีการพัฒนาตนเองอยู่

เสมอ โดยสามารถปรับใช้เทคโนโลยีในวิชาชีพได้ตามความเหมาะสมเข้าใจในมาตรฐานการเรียนรู้ อย่างลึกซึ้ง จะทำให้มีความสามารถในการจัดกิจกรรมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ผล การศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของณัฐชา กลิ้งทะเล (2561) พบว่า การบริหารความเสี่ยง ของโรงเรียนในกลุ่มตากสิน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาระยอง เขต 1 จำแนก ตามประสบการณ์ โดยรวมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

2.4 การบริหารความเสี่ยง จำแนกตามขนาดสถานศึกษา โดยรวมแตกต่างกันอย่าง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก โรงเรียนขนาดเล็กมีโครงสร้างสถานศึกษาที่ ไม่ซับซ้อน บุคลากรในสถานศึกษามีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิด ทำให้สามารถเกิดการวางแผน กำหนด สื่อสาร และตัดสินใจระหว่างผู้บริหาร บุคลากร และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อตอบสนองต่อสถานการณ์ ต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็ว จึงส่งผลให้ครูในสถานศึกษาที่มีขนาดสถานศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อ การบริหารความเสี่ยงต่างกัน สอดคล้องกับบุรจิภาญจน์ วุฒิพรวรพงศ์ (2565) กล่าวว่า การ บริหารงานในสถานศึกษาขนาดเล็กถือเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้บริหารต้องนำศาสตร์และศิลป์มาผสมผสาน ในการจัดการภายใต้ข้อจำกัดด้านทรัพยากรที่มีอยู่ เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของสถาน ศึกษา หากได้รับการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพจากผู้บริหาร และการสนับสนุนจากทุกภาคส่วน จะส่งผลดีต่อการพัฒนาสถานศึกษาอย่างยั่งยืน ผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของอารี รัตน์ พึ่งงาม และพงษ์ศักดิ์ รวมชมรัตน์ (2566) พบว่า การบริหารความเสี่ยงของผู้บริหาร สถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 3 จำแนกตามขนาด สถานศึกษา โดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาระดับการบริหารความเสี่ยง ทำให้ได้องค์ประกอบความรู้เพื่อเป็นแนวทาง ในการดำเนินการบริหารความเสี่ยงได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

การบริหารความเสี่ยงนำมาประยุกต์ใช้ในการวางแผนการบริหารความเสี่ยงในสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพ โดยลดเหตุโอกาสที่จะทำให้เกิดความเสียหาย ส่งผลให้ระดับของความเสี่ยงและผลกระทบที่จะเกิดขึ้น อยู่ในระดับที่สามารถควบคุมได้ ยอมรับได้ ประเมินได้ และตรวจสอบได้อย่างมีขั้นตอน ประกอบด้วย

1. ด้านกลยุทธ์ ควรมีการจัดการบริหารแผนงานวิธีการปฏิบัติงาน พิจารณาความเสี่ยงทั้งปัจจัยภายในภายนอก กำหนดวางแผนปฏิบัติงานที่เปิดโอกาสให้บุคลากรมีส่วนร่วมในการวางแผนงาน กลยุทธ์ของสถานศึกษาที่สอดคล้องกับพันธกิจ เป้าหมาย ยุทธศาสตร์ของสถานศึกษามีวิธีดำเนินการที่ลดขั้นตอน มีวิธีการดำเนินการที่ถูกต้องแม่นยำ ใช้ดุลพินิจได้อย่างเหมาะสม และมีการแก้ไขปัญหาตอบสนองต่อความต้องการของผู้รับบริการหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

2. ด้านการปฏิบัติงาน ควรมีการจัดการระบบงานที่เป็นขั้นตอน มีกระบวนการทำงานที่มีประสิทธิภาพประสิทธิผล มีสรรหาบุคลากรที่มีคุณภาพเหมาะสมกับลักษณะงาน พัฒนาบุคลากรในการปฏิบัติงานให้มีความชำนาญ สนับสนุนบุคลากรในสถานศึกษาในด้านการใช้อุปกรณ์เทคโนโลยี ในสถานศึกษาให้เต็มประสิทธิภาพ กำหนดอำนาจหน้าที่ในการปฏิบัติงานที่ชัดเจน ไม่ซ้ำซ้อน จัดเก็บข้อมูลสารสนเทศในการปฏิบัติงานของสถานศึกษาอย่างเป็นระบบ มีการกำกับติดตามการปฏิบัติงานให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้

3. ด้านการเงิน ควรมีการพิจารณาความผันผวนของตัวแปรทางการเงิน พิจารณาความสมดุลของรายรับ รายจ่ายในสถานศึกษา วางแผนทางการเงินอย่างมีประสิทธิภาพ จัดหาแหล่งเงินทุนสนับสนุนสถานศึกษา ควบคุมการเงินของสถานศึกษาให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ใช้ข้อบังคับเกี่ยวกับงบประมาณได้อย่างถูกต้องพัฒนาให้บุคลากรในสถานศึกษา มีความเข้าใจเกี่ยวกับงบประมาณ และสร้างความมั่นใจด้านการเงินให้ผู้เกี่ยวข้องับสถานศึกษา

4. ด้านการปฏิบัติตามกฎระเบียบ ควรมีการดำเนินงานบริหารจัดการ การปฏิบัติตามกฎระเบียบ มีการกำหนดเกณฑ์ กฎระเบียบในสถานศึกษา พัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ความเข้าใจปฏิบัติตามกฎหมาย ส่งเสริมบุคลากรให้ปฏิบัติตามมาตรฐาน จรรยาบรรณวิชาชีพ มีระบบการช่วยเหลือเมื่อถูกร้องเรียนจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับสถานศึกษา และมีการกำกับ ติดตามการดำเนินการทางวินัย

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. การบริหารความเสี่ยง ด้านการปฏิบัติงาน มีค่าเฉลี่ยเป็นลำดับสุดท้าย เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษามีการมอบหมายการดำเนินงานให้เหมาะสมกับความสามารถมีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ดังนั้นควรมีการมอบหมายการดำเนินงานให้เหมาะสมกับความสามารถ เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

2. จากผลการวิจัยพบว่า การบริหารความเสี่ยง ประกอบด้วย ด้านกลยุทธ์ ด้านการปฏิบัติงาน ด้านการเงิน และด้านการปฏิบัติตามกฎระเบียบ ดังนั้นควรมีการบริหารความเสี่ยง เพื่อให้มีการดำเนินงานเพื่อโดยลดมูลเหตุของแต่ละโอกาสที่จะทำให้เกิดความเสียหาย

เอกสารอ้างอิง

- ขวัญแก้ว จันทรรัตน์. (2562). การบริหารความเสี่ยงทางการศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษายะลา เขต 3. (สารนิพนธ์ศึกษาศาตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยหาดใหญ่.
- ครองยุทธ นบนอบ, สมศักดิ์ เอี่ยมคงสี และพจนีย์ มั่งคั่ง. (2562). ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จการบริหารความเสี่ยงในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต 2. วารสารสาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, 1(6), 40-54.
- ชูศรี วงศ์รัตนะ. (2564). เทคนิคการใช้สถิติเพื่อการวิจัย. (พิมพ์ครั้งที่ 15). กรุงเทพฯ : อมรรการพิมพ์.
- ณัฐชา กลิ่งทะเล. (2561). การบริหารความเสี่ยงของโรงเรียนในกลุ่มตากสิน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาระยอง เขต 1. (สารนิพนธ์ศึกษาศาตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). คณะศึกษาศาสตร์ : มหาวิทยาลัยบูรพา.
- นิอามาน บินนิม. (2565). การบริหารความเสี่ยงของผู้บริหารสถานศึกษาตามทัศนะของครูในอำเภอสุคริน จังหวัดนราธิวาส สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานราธิวาส เขต 2. (สารนิพนธ์ศึกษาศาตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยหาดใหญ่.
- พิกุล นามสูง. (2565). การบริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21. วารสารนวัตกรรมการบริหารการศึกษา, 1(2), 30-43.

- รุจิกาญจน์ วุฒิพรวราพงศ์. (2565). ทักษะการบริหารงานในสถานศึกษาขนาดเล็ก. *วารสารนวัตกรรมการบริหารการศึกษา*, 1(2), 11-19.
- วราภรณ์ วงศ์ตาชี และวิลนิกา ฉลากบาง. (2562). การบริหารความเสี่ยงในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด*, 13(2), 191-200.
- วิรตี เอกณรงค์ชัย และจักริน ตัวงคำ. (2567). การผลิตและพัฒนาครูผู้สร้างสุขภาวะและสุนทรียะ. *วารสารวิจัยวิชาการ*, 7(1), 385-396.
- ศิริลักษณ์ ไชยมงคล, วิลนิกา ฉลากบาง และบุญมี ก่อบุญ. (2565). การพัฒนารูปแบบการบริหารความเสี่ยงในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2. *วารสารการพัฒนาการเรียนรู้ในยุคสมัยใหม่*, 8(2), 294-320.
- ศุภณัฐ ภูมิพัฒน์. (2566). แผนบริหารจัดการความเสี่ยงการทุจริตสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ. (อัดสำเนา)
- สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 1. (2566). *แผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน (พ.ศ. 2566 - 2570)*. (อัดสำเนา)
- สุดาพร ดวงโสภา. (2566). การบริหารจัดการความเสี่ยงในการทำงานของโรงเรียนสังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษในจังหวัดลพบุรี. *วารสารสหวิทยาการวิจัยและวิชาการ*, 3(3), 339-352.
- สุธรรม สิกขารักษ์, ทศนีย์ ช่อเทียนทิพย์, วิรัตน์ มณีพฤษ และนำผล ม่วงอวยพร. (2562). การทบทวนแนวคิดเกี่ยวกับสถานศึกษาในฐานะเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้. *วารสารวิชาการการจัดการภาครัฐและเอกชน*, 1(1), 26-38.
- อารีรัตน์ พิงงาม และพงษ์ศักดิ์ รวมชมรัตน์. (2566). การบริหารความเสี่ยงของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 3. *วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์*, 10(4), 165-175.
- Krejcie, R.V. & Morgan, D.W. (1970). Determining sample size for Research Activities. *Educational and Psychological Measurement*, 30(3), 607-610.

การพัฒนาบทเรียนออนไลน์ เรื่อง สิ่งแวดล้อมในชุมชน ของนักเรียนชั้นประถมศึกษา ปีที่ 3 โรงเรียนบ้านวังตาช่วย อำเภอกาญวณบุรี จังหวัดกำแพงเพชร

Development of Online Lessons on Community Environment of Prathom
Suksa 3 Students at Ban Wang Ta Chuay School Khanu Worolaksaburi
District Kamphaeng Phet Province

ทักษพร ศรีเดช¹ พิสมัย รบชนะชัย พูลสุข² และพระครูสุธีธรรมบัณฑิต³

Thaksaporn Sridej, Pitsamai Robchanachai Poolsuk and Phrakhrusudhidhambundit

Received: July 23, 2024

Revised: February 14, 2025

Accepted: March 22, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนาและหาประสิทธิภาพบทเรียนออนไลน์ เรื่อง สิ่งแวดล้อมในชุมชน ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนบ้านวังตาช่วย อำเภอกาญวณบุรี จังหวัดกำแพงเพชร ให้มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 80/80 2) เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียนด้วยบทเรียนออนไลน์ เรื่อง สิ่งแวดล้อมในชุมชน ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนบ้านวังตาช่วย อำเภอกาญวณบุรี จังหวัดกำแพงเพชร และ 3) ศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการใช้บทเรียนออนไลน์ เรื่อง สิ่งแวดล้อมในชุมชน ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนบ้านวังตาช่วย ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2566 จำนวน 21 คน โดยการเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย 1) บทเรียนออนไลน์ เรื่อง สิ่งแวดล้อมในชุมชนจำนวน 4 ชุด 2) แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียน จำนวน 30 ข้อ 3) แบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อบทเรียนออนไลน์ เรื่อง สิ่งแวดล้อมในชุมชนจำนวน 10 ข้อ การวิเคราะห์ข้อมูล หาค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน วิธีดำเนินการวิจัย ผลการวิจัย พบว่า

¹ โรงเรียนบ้านวังตาช่วย; Ban Wang Ta Chuay School

²⁻³ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding author, e-mail: thaksaporn110840@gmail.com

1) บทเรียนออนไลน์ เรื่อง สิ่งแวดล้อมในชุมชน ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 มีประสิทธิภาพ 84.10 /83.13 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ 80/80 2) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่เรียนด้วยบทเรียนออนไลน์ เรื่อง สิ่งแวดล้อมในชุมชน ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 3) ความพึงพอใจของนักเรียนต่อการเรียนด้วยบทเรียนออนไลน์ เรื่อง สิ่งแวดล้อมในชุมชน ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 อยู่ในระดับมาก ($\mu = 4.19$, $\sigma = 0.43$)

คำสำคัญ: บทเรียนออนไลน์, สิ่งแวดล้อมในชุมชน, ประถมศึกษาปีที่ 3

Abstract

The purposes of this research article were 1) to develop and find out the effectiveness of the online lessons on community environment of Prathom Suksa 3 Students at Ban Wang Ta Chuay School, Khanu Woralaksaburi District, Kamphaeng Phet Province, achieving an efficiency score of 80/80; 2) to compare the pre- and post-test learning achievement with online lessons on community environment of Prathom Suksa 3 students at Ban Wang Ta Chuay School, Khanu Woralaksaburi District, Kamphaeng Phet Province; and 3) to study student satisfaction towards the use of the online lessons on the community environment of Prathom Suksa 3 students. The research population consisted of 21 Prathom Suksa 3 students at Ban Wang Ta Chuay School in the first semester of the 2023 academic year, using purposive sampling. The research instruments consisted of 1) four sets of online lessons on community environment; 2) a 30-item pre- and post-test to measure learning achievement; and 3) a 10-item questionnaire on student satisfaction towards online lessons on community environment. Data were analyzed using mean and standard deviation. The research results revealed that 1) the online lessons on community environment of Prathom Suksa 3 students were effective at 84.10/83.13, exceeding the 80/80 criterion; 2) the learning achievement of Prathom Suksa 3 students who learned the online lessons on community environment was significantly higher after learning than before learning, at a statistically significant level

($p < .05$); and 3) student satisfaction towards the online lessons on community environment of Prathom Suksa 3 students was high ($\mu = 4.19$, $\sigma = 0.43$).

Keywords: online lesson, community environment, Prathom Suksa 3 students

บทนำ

โลกในยุคปัจจุบัน มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วและก้าวกระโดดมีความซับซ้อนเชื่อมโยงกันหลายมิติ อย่างไร้พรมแดนและคาดการณ์ได้ยาก ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง วิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสภาพแวดล้อม ซึ่งส่งผลกระทบให้การจัดการศึกษาในยุคปัจจุบัน ต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการจัดการเรียนรู้เพื่อให้รู้เท่าทันสถานการณ์โลกอย่างเหมาะสม โดยมีองค์ความรู้ทางการนำเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามามีส่วนสำคัญในการพัฒนาการเรียนรู้ ที่มุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญและเตรียมพร้อมเพื่อเพิ่มทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 อันสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 โดยที่ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี เป็นแผนแม่บทหลักของการพัฒนาประเทศไทย ให้มีความ มั่นคง มั่นคั่งและยั่งยืน และได้ชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการปรับเปลี่ยนจุดเน้นในการพัฒนาคุณภาพคนในสังคมไทยให้ “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” มุ่งสร้างคุณภาพชีวิตและสุขภาวะที่ดีสำหรับคนไทย เพื่อพัฒนาคนให้มีความเป็นคนที่สมบูรณ์ มีวินัย ใฝ่รู้ มีความรู้ มีทักษะ มีความคิดสร้างสรรค์ มีทัศนคติที่ดี รับผิดชอบต่อสังคม รวมถึงการสร้างคนให้ใช้ประโยชน์และอยู่กับสิ่งแวดล้อมอย่างเกื้อกูล อนุรักษ์ฟื้นฟู ใช้ประโยชน์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเหมาะสม (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2562)

การเรียนการสอนในปัจจุบันคือการเรียนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ซึ่งในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2552 โดยเฉพาะในหมวดที่ 4 แนวทางการจัดการศึกษา มาตรา 22 ได้กล่าวไว้ว่า “การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่า ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถ เรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการในการจัดการเรียนรู้ต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ แต่ปัญหาที่ยังพบเห็นในกลุ่มของผู้เรียน คือ ความแตกต่างของผู้เรียนแต่ละคน อันเนื่องมาจากทักษะพื้นฐานและศักยภาพของแต่ละคน ผู้เรียนบางคนอาจจะสามารถเข้าใจและเกิดการเรียนรู้ในบทเรียนได้ทันที แต่บางคนยังอาจต้องการเวลาในการทำ ความเข้าใจและเครื่องมือที่จะนำมาช่วยในการทบทวนบทเรียนจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ ดังนั้น การที่ผู้เรียนสามารถกลับไปทบทวนบทเรียนได้อีกไม่ว่าจะกี่ครั้งก็ตาม สามารถควบคุมการเรียนรู้ได้ด้วย

ตนเองหรือย้อนกลับไปในส่วนที่ตนไม่เข้าใจได้ ทำให้ผู้เรียนสามารถทำความเข้าใจกับบทเรียนนั้นได้ดียิ่งขึ้น อีกทั้งยังช่วยลดปัญหากรณีที่ผู้เรียนไม่สามารถเข้าเรียน ในช่วงเวลานั้น ๆ ก็สามารถมาเรียนย้อนหลังหรือทบทวนภายหลังได้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2542)

บทเรียนออนไลน์โดยทั่วไป จะครอบคลุมความหมายที่กว้างมาก กล่าวคือ การเรียนในลักษณะใดก็ได้ ซึ่งใช้การถ่ายทอดเนื้อหาผ่านทางอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ ไม่ว่าจะเป็นคอมพิวเตอร์ เครือข่ายอินเทอร์เน็ต อินทราเน็ต เอ็กสทราเน็ต หรือทางสัญญาณโทรทัศน์ หรือสัญญาณดาวเทียมก็ได้ ซึ่งเนื้อหาสารสนเทศอาจอยู่ในรูปแบบการเรียนที่เราคุ้นเคยกันมาพอสมควร เช่น คอมพิวเตอร์ช่วยสอน การสอนบนเว็บ การเรียนออนไลน์ เป็นต้น การเรียนการสอนด้วย บทเรียนออนไลน์ คือ การนำบทเรียนออนไลน์เข้าช่วยในการถ่ายทอดเนื้อหา จัดการสอนด้านต่าง ๆ โดยผู้เรียนนี้สามารถศึกษาเนื้อหาในลักษณะออนไลน์ได้ ซึ่งอาศัยเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการจัดการเรียนการสอนผู้เรียนจะมีเสรีภาพในการค้นคว้าและเรียนรู้สิ่งที่ตนเองสนใจจึงทำให้เส้นทางการเรียนบทเรียนออนไลน์ของนักเรียนแต่ละคนมีความแตกต่างกันตามความต้องการของตนและมีเป้าหมายความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมของบทเรียนออนไลน์ จึงทำให้ผู้เรียนเรียนผ่านบทเรียนออนไลน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากการศึกษาข้อมูลต่าง ๆ ของโรงเรียนบ้านวังตาช่วย กล่าวคือ ข้อมูลตามแผนพัฒนาคุณภาพประจำปี แผนปฏิบัติการประจำปี รายงานการประเมินตนเอง (Self-Assessment Report : SAR) ปีการศึกษา 2565 โรงเรียนบ้านวังตาช่วย อำเภอขามเฒ่าลพบุรี จังหวัดกำแพงเพชร นั้นนำมาสรุปและกำหนดหน่วยที่เป็นปัญหาที่ผู้เรียนต้องการพัฒนาการเรียนรู้มากที่สุดพบว่า หน่วยที่เป็นปัญหาในกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่ 5 ภูมิศาสตร์ คือ เรื่อง สิ่งแวดล้อมในชุมชน เพื่อยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนให้ดีขึ้น จากผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในรายวิชาสังคมเฉลี่ย 70.10 จึงถือว่าการจัดการเรียนรู้ ยังไม่บรรลุวัตถุประสงค์ อันเนื่องมาจากสาเหตุและปัจจัยหลายประการ ได้แก่ เนื้อหา ครูผู้สอน นักเรียน สภาพแวดล้อม ตลอดจนเทคนิคและวิธีการสอนของครู ที่ยังไม่เหมาะสมกับผู้เรียน (โรงเรียนบ้านวังตาช่วย, 2565) จากเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจทำการศึกษาวิจัยผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยใช้บทเรียนออนไลน์ เรื่อง สิ่งแวดล้อมในชุมชน ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนบ้านวังตาช่วย อำเภอขามเฒ่าลพบุรี จังหวัดกำแพงเพชร เพื่อนำไปใช้ในการยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนให้มีประสิทธิภาพ และสามารถนำความรู้ที่ได้เพื่อเป็นพื้นฐานในการศึกษาในระดับสูงขึ้นไปและเป็นแนวทางให้ครูนำไปใช้ในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อพัฒนาและหาประสิทธิภาพบทเรียนออนไลน์ เรื่อง สิ่งแวดล้อมในชุมชน ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนบ้านวังตาช่วย อำเภอดงหลวง จังหวัดกำแพงเพชร ให้มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 80/80
2. เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียนด้วยบทเรียนออนไลน์ เรื่อง สิ่งแวดล้อมในชุมชน ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนบ้านวังตาช่วย อำเภอดงหลวง จังหวัดกำแพงเพชร
3. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการใช้บทเรียนออนไลน์ เรื่อง สิ่งแวดล้อมในชุมชน ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนบ้านวังตาช่วย อำเภอดงหลวง จังหวัดกำแพงเพชร

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงทดลองแบบ One Group Pre-test Post-test Design เพื่อพัฒนาบทเรียนออนไลน์ และยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ระดับความพึงพอใจ ในรายสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เรื่อง สิ่งแวดล้อมในชุมชน ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนบ้านวังตาช่วย อำเภอดงหลวง จังหวัดกำแพงเพชร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนบ้านวังตาช่วย ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2566 จำนวน 1 ห้องเรียน รวมทั้งสิ้น จำนวน 21 คน โดยเลือกแบบเจาะจง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย

- 1) บทเรียนออนไลน์ เรื่อง สิ่งแวดล้อมในชุมชน ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 4 ชุด ได้แก่ บทเรียนที่ 1 การเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมในชุมชน, บทเรียนที่ 2 ปัญหามลพิษจากการกระทำของมนุษย์, บทเรียนที่ 3 ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมที่มีต่อชุมชน, บทเรียนที่ 4 การจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชน ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

1.1) ศึกษาหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สำหรับมาตรฐานการเรียนรู้ที่ผู้ศึกษานำไปใช้ในการสร้างบทเรียนออนไลน์ เรื่อง สิ่งแวดล้อมในชุมชน ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3

1.2) ศึกษาเอกสาร ตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นการศึกษารายละเอียด ทฤษฎีและหลักการเกี่ยวกับการสร้างบทเรียนออนไลน์ เรื่อง สิ่งแวดล้อมในชุมชน ของนักเรียนชั้น ประถมศึกษาปีที่ 3

1.3) ศึกษาเกี่ยวกับจิตวิทยาการเรียนรู้และอื่น ๆ เพื่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับความต้องการของนักเรียน

1.4) ศึกษาโครงสร้างหลักสูตรและเวลาเรียนของกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ในการสร้างบทเรียนออนไลน์ เรื่อง สิ่งแวดล้อมในชุมชน ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนบ้านวังตาช่วย อำเภอกาญจนดิษฐ์ บุรี จังหวัดกำแพงเพชร จำนวน 4 บทเรียน ทำการสอน บทเรียนละ 3 ชั่วโมง รวมเวลาทั้งสิ้น 12 ชั่วโมง

1.5) กำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้บทเรียนออนไลน์ เรื่อง สิ่งแวดล้อมในชุมชน ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนบ้านวังตาช่วย อำเภอกาญจนดิษฐ์ บุรี จังหวัดกำแพงเพชร ในแต่ละเรื่องให้ชัดเจน โดยมีองค์ประกอบด้านความรู้ เจตคติและทักษะและให้สอดคล้องกับมาตรฐานและตัวชี้วัด

1.6) การสร้างบทเรียนออนไลน์ เรื่อง สิ่งแวดล้อมในชุมชน ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนบ้านวังตาช่วย อำเภอกาญจนดิษฐ์ บุรี จังหวัดกำแพงเพชรตามขั้นตอนดังนี้

1.6.1) การวางแผนเรื่อง ผู้วิจัยกำหนดชุดการเรียนรู้บทเรียนออนไลน์ เรื่อง สิ่งแวดล้อมในชุมชน จำนวน 4 เรื่อง

1.6.2) การออกแบบและสร้างบทเรียนออนไลน์ เรื่อง สิ่งแวดล้อมในชุมชน ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 4 บทเรียน แต่ละบทเรียน มีองค์ประกอบ ดังนี้ (1) ปก/ (2) คำชี้แจงการใช้ชุดกิจกรรม (3) แผนผังการจัดชั้นเรียน (4) คำแนะนำสำหรับนักเรียน (5) ขั้นตอนการใช้ชุดกิจกรรม (6) มาตรฐานการเรียนรู้/ตัวชี้วัด (7) แบบทดสอบก่อนเรียน (8) เนื้อหาและสื่อประกอบ (9) กิจกรรมระหว่างเรียน (10) แบบทดสอบหลังเรียน

1.7) การหาคุณภาพบทเรียนออนไลน์ เรื่อง สิ่งแวดล้อมในชุมชน มีดังนี้

1.7.1) นำบทเรียนออนไลน์ที่สร้างนำเสนอผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับการสร้างบทเรียนออนไลน์และด้านเนื้อหาสาระไปพิจารณาความสอดคล้อง จำนวน 5 ท่าน

1.7.2) นำชุดบทเรียนออนไลน์ มาปรับปรุงแก้ไขตามที่ผู้เชี่ยวชาญทั้ง 5 ท่านได้ให้ข้อคิดและเสนอแนะ

1.7.3) นำชุดบทเรียนออนไลน์ที่ได้ปรับปรุงแก้ไขตามข้อคิดและเสนอแนะให้ดีขึ้นแล้วไปทดลองกับนักเรียนประถมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนบ้านไร่ดอนแดง อำเภอลำดวนบุรีรัมย์ จังหวัดกำแพงเพชร (ที่ไม่ใช่กลุ่มประชากร)

2) แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียน จำนวน 30 ข้อ

3) แบบสอบถามความพึงพอใจ ของนักเรียนที่มีต่อการเรียนรู้ด้วยบทเรียนออนไลน์ เรื่อง สิ่งแวดล้อมในชุมชน ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนบ้านวังตาช่วย อำเภอลำดวนบุรีรัมย์ จังหวัดกำแพงเพชร จำนวน 10 ข้อ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนต่อไปนี้

3.1) ศึกษาการสร้างแบบสอบถามความพึงพอใจจากหนังสือวิจัยเบื้องต้นตามแนวทาง และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทางการศึกษา

3.2) สร้างแบบสอบถามความพึงพอใจต่อการเรียนรู้ของนักเรียนด้วยบทเรียนออนไลน์ เรื่อง สิ่งแวดล้อมในชุมชน จำนวน 10 ข้อ เป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ของลิเคิร์ต (Likert) แบบ 5 ระดับ

3.3) นำแบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียนที่สร้างเสร็จเรียบร้อยแล้วไปเสนอผู้เชี่ยวชาญชุดเดิม ตรวจสอบความถูกต้องเหมาะสม ผู้เชี่ยวชาญชุดเดิม ให้ข้อเสนอแนะในการตั้งคำถามในแบบสอบถามเพื่อประเมินความเที่ยงตรงของแบบสอบถามรายข้อ แล้วคัดเลือกข้อสอบข้อคำถามจำนวน 10 ข้อที่มีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) มากกว่าหรือเท่ากับ 0.50 ซึ่งได้ค่า 0.7

3.4) นำแบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียนไปทดลองใช้กับนักเรียนประถมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนบ้านไร่ดอนแดง อำเภอลำดวนบุรีรัมย์ จังหวัดกำแพงเพชร ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2566 จำนวน 30 คน ที่ผ่านการเรียนรู้ด้วยบทเรียนออนไลน์ เรื่อง สิ่งแวดล้อมในชุมชน มาวิเคราะห์หาความเชื่อมั่นโดยวิธีสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบัค (Cronbach)

3.5) จัดพิมพ์แบบสอบถามความพึงพอใจที่ผ่านการตรวจสอบคุณภาพแล้วไปใช้ศึกษากับ กลุ่มประชากรต่อไป

สรุปผลการวิจัย

1. บทเรียนออนไลน์เรื่องสิ่งแวดล้อมในชุมชน ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนบ้านวังตาช่วย อำเภอลำดวนบุรีรัมย์ จังหวัดกำแพงเพชร มีประสิทธิภาพ 84.10/83.13 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ 80/80

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ประสิทธิภาพของบทเรียนออนไลน์ เรื่องสิ่งแวดล้อมในชุมชนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนบ้านวังตาช่วย

บทเรียนออนไลน์	ประสิทธิภาพ		
	E ₁	E ₂	E ₁ / E ₂
บทเรียนที่ 1 การเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมในชุมชน	83.33	81.25	83.33/81.25
บทเรียนที่ 2 ปัญหามลพิษจากการกระทำของมนุษย์	84.00	82.50	84.00/82.50
บทเรียนที่ 3 ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมที่มีต่อชุมชน	84.53	83.75	84.53/83.75
บทเรียนที่ 4 การจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชน	84.53	85.00	84.53/85.00
รวม	84.10	83.13	84.10/83.13

ประสิทธิภาพของของบทเรียนออนไลน์ เรื่องสิ่งแวดล้อมในชุมชน จำนวน 4 ชุด ดังนี้
 บทเรียนที่ 1 เรื่องการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมในชุมชนมีค่าเฉลี่ยร้อยละเท่ากับ (83.33/81.25)
 บทเรียนที่ 2 เรื่องปัญหามลพิษจากการกระทำของมนุษย์ (84.00/82.50) บทเรียนที่ 3 เรื่องผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมที่มีต่อชุมชนมีค่าเฉลี่ยร้อยละ เท่ากับ (84.53/83.75)
 บทเรียนที่ 4 เรื่องการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชน (84.53/85.00) จากผลข้างต้นแสดงว่า บทเรียนออนไลน์เรื่องสิ่งแวดล้อมในชุมชนผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้นมีประสิทธิภาพเท่ากับ E_1/E_2 คือ 84.10/83.13 มีผลสูงกว่าเกณฑ์ที่ผู้วิจัยกำหนดไว้ 80/80

2. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่เรียนด้วยบทเรียนออนไลน์ เรื่อง สิ่งแวดล้อมในชุมชนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนบ้านวังตาช่วย อำเภอลำลูกเกดบุรี จังหวัดกำแพงเพชร สูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียน โดยใช้บทเรียนออนไลน์ เรื่อง สิ่งแวดล้อมในชุมชนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ โรงเรียนบ้านวังตาช่วย โดยการวิเคราะห์สถิติ Wilcoxon ใน SPSS (Pretest-Posttest)

Ranks				Test Statistics ^a		
		N	Mean Rank	Sum of Ranks	posttest - pretest	
posttest - pretest	Negative Ranks	0 ^a	.00	.00	Z	-4.027 ^b
	Positive Ranks	21 ^b	11.00	231.00	Asymp. Sig. (2-tailed)	<.0.11
	Ties	0 ^c			a. Wilcoxon Signed Ranks Test	
	Total	21			b. Based on negative ranks.	

a. posttest < pretest
 b. posttest > pretest
 c. posttest = pretest

a. Wilcoxon Signed Ranks Test
 b. Based on negative ranks.

เมื่อทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียนด้วยการวิเคราะห์สถิติ Wilcoxon ใน SPSS (Pretest-Posttest) พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนด้วยบทเรียนออนไลน์สูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05

3. ความพึงพอใจของนักเรียนต่อการเรียนด้วยเรียนรู้ ด้วยบทเรียนออนไลน์ เรื่อง สิ่งแวดล้อมในชุมชน ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนบ้านวังตาช่วย

ตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์ความพึงพอใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนบ้านวังตาช่วย ต่อการใช้ บทเรียนออนไลน์ เรื่อง สิ่งแวดล้อมในชุมชน

ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อบทเรียนออนไลน์ เรื่อง สิ่งแวดล้อมในชุมชนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนบ้านวังตาช่วย อำเภอขามเฒ่าบุรี จังหวัด กำแพงเพชร รายการประเมิน	ค่าเฉลี่ย μ	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (σ)	ระดับความเหมาะสม
1. รูปแบบสื่อบทเรียนออนไลน์ เรื่องสิ่งแวดล้อมในชุมชน มีความน่าสนใจ และกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้	4.38	0.80	มาก
2. ขั้นตอนการใช้บทเรียนออนไลน์ เรื่องสิ่งแวดล้อมในชุมชน มีความชัดเจน ง่ายต่อการปฏิบัติ	3.90	0.89	มาก
3. การออกแบบเนื้อหาของบทเรียนออนไลน์น่าสนใจเหมาะสมการเรียนรู้	4.14	0.85	มาก
4. สี และขนาดตัวอักษรของบทเรียนออนไลน์ อ่านง่าย ชัดเจนเหมาะสม	3.81	0.87	มาก
5. ภาพกราฟิกประกอบเนื้อหาของบทเรียนออนไลน์เหมาะสม	4.24	0.70	มาก
6. บทเรียนออนไลน์ เรื่องสิ่งแวดล้อมในชุมชน กระตุ้นให้เกิดกระบวนการคิดวิเคราะห์ของนักเรียน	4.10	0.83	มาก
7. กิจกรรมการเรียนรู้ออกแบบได้เหมาะสมกับนักเรียน	4.33	0.73	มาก
8. บทเรียนออนไลน์ เรื่องสิ่งแวดล้อมในชุมชน ใช้งานง่าย สะดวกสามารถใช้ได้ทุกที่ทุกเวลา	4.57	0.75	มากที่สุด
9. บทเรียนออนไลน์ เรื่องสิ่งแวดล้อมในชุมชน มีความทันสมัยแปลกใหม่ แตกต่างจากการเรียนแบบปกติ	4.19	0.87	มาก
10. บทเรียนออนไลน์ เพียงพอต่อจำนวนนักเรียน	4.24	0.77	มาก
ค่าเฉลี่ย	4.19	0.43	มาก

จากตารางที่ 3 พบว่า ผลการวิเคราะห์ความพึงพอใจที่มีต่อการเรียนรู้ ด้วยบทเรียนออนไลน์ เรื่อง สิ่งแวดล้อมในชุมชนโดยภาพรวมอยู่ระดับมาก ($\mu = 4.19$, $\sigma = 0.43$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ทุกข้อความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ยกเว้นข้อ 8 มีค่าเฉลี่ยความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด

อภิปรายผลการวิจัย

1. ผลการพัฒนาบทเรียนออนไลน์ เรื่อง สิ่งแวดล้อมในชุมชน ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนบ้านวังตาช่วย อำเภอลำดวนบุรี จังหวัดกำแพงเพชร ที่พัฒนาขึ้นนั้นมี ประสิทธิภาพเท่ากับ (E_1) 84.10 (E_2) 83.13 สูงกว่าเกณฑ์ 80/80 ซึ่งผลการวิจัยเป็นไปตามสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้ ทั้งนี้เพราะผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทเรียนออนไลน์ เรื่อง สิ่งแวดล้อมในชุมชน ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนบ้านวังตาช่วย อำเภอลำดวนบุรี จังหวัดกำแพงเพชรรวมถึงการจัดทำเนื้อหา ข้อมูลแหล่งที่มาที่ น่าเชื่อถืออย่างเป็นระบบประกอบกับผู้วิจัยได้ออกแบบสื่อให้เหมาะสมกับความต้องการของผู้เรียน สอดคล้องกับงานวิจัยของกันทิกา แก้วส่อง (2563) พบว่า การจัดการเรียนรู้ด้วยบทเรียนออนไลน์เรื่อง การแยกสาร กลุ่มสาระการเรียนรู้ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 มี ประสิทธิภาพ E_1/E_2 เท่ากับ 83.48/81.15 ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนด ขณะที่ปาณิสรา สิงห์พงษ์ (2560) ได้จัดการเรียนรู้ผ่านบทเรียนออนไลน์ด้วยโปรแกรม Google Site เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน รายวิชาโครงงานคอมพิวเตอร์ (ง31231) ของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนสายปัญญารังสิต พบว่า การสร้างบทเรียนออนไลน์มี ประสิทธิภาพ E_1/E_2 เท่ากับ 91.60/88.65 สอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้และสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ (80/80) และเชน ขวนชม (2561) ได้ศึกษาการพัฒนาบทเรียนออนไลน์วิชาเทคโนโลยีสารสนเทศในชีวิตประจำวันเรื่องการใช้งานโปรแกรม Microsoft Office สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี ชั้นปีที่ 1 มหาวิทยาลัยบูรพา ผลการวิจัยพบว่าบทเรียนออนไลน์วิชาเทคโนโลยีสารสนเทศในชีวิตประจำวัน เรื่อง การใช้งาน โปรแกรม Microsoft Office มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ E_1/E_2 เท่ากับ 80.73/81.27 เป็นไป ตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้

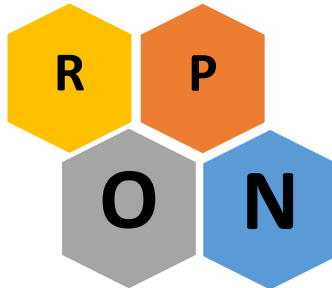
2. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน ด้วยบทเรียนออนไลน์ เรื่อง สิ่งแวดล้อมในชุมชน ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนบ้านวังตาช่วย อำเภอลำดวนบุรี จังหวัดกำแพงเพชร อย่างมี นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งนี้เพราะผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทเรียนออนไลน์ เรื่อง สิ่งแวดล้อมในชุมชน ของนักเรียนชั้น

ประถมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนบ้านวังตาช่วย อำเภอขามเฒ่าลักษ์บุรี จังหวัดกำแพงเพชรรวมถึงการจัดทำเนื้อหา ข้อมูลแหล่งที่มาที่ น่าเชื่อถืออย่างเป็นระบบประกอบกับผู้วิจัยได้ออกแบบสื่อให้เหมาะสมกับความต้องการของผู้เรียน สอดคล้องกับงานวิจัยของของนิลบล ทองชัย (2556) ได้ทำการวิจัย เรื่อง การประยุกต์ใช้สื่อการเรียนออนไลน์ เพื่อเพิ่มผลสัมฤทธิ์ในการเรียนรายวิชาภาษาอังกฤษสำหรับวิทยาการคอมพิวเตอร์ ของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี พบว่า คะแนนสอบหลังเรียน ($\bar{X}$ = 66.51, S.D. = 18.26) สูงกว่าคะแนนสอบก่อนเรียน ($\bar{X}$ = 33.21, S.D. = 14.14) เฉลี่ยที่ 33.30 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และมีความสอดคล้องกับผลการเรียนตลอดภาค การศึกษาที่นักศึกษาแต่ละคนได้ (r = 0.911, sig. = .000) และปาณิสรา สิงห์พงษ์ (2560) พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนหลังการเรียนรู้จากบทเรียนออนไลน์ด้วยโปรแกรม Google Site รายวิชาโครงงานคอมพิวเตอร์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนสายปัญญารังสิต กับเกณฑ์ร้อยละ 70 พบว่า นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 70 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3. ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อบทเรียนออนไลน์ เรื่อง สิ่งแวดล้อมในชุมชน ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนบ้านวังตาช่วย อำเภอขามเฒ่าลักษ์บุรี จังหวัดกำแพงเพชร พบว่า อยู่ในเกณฑ์ที่โดยรวมแล้วนักเรียนมีความพึงพอใจมาก ทั้งนี้เพราะมีการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมโดยการใช้รูปภาพ วิดีโอประกอบ ทำให้นักเรียนสนใจอยากที่จะเรียนรู้มากขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของกันทิกา แก้วส่อง (2563) พบว่า ผลการวิเคราะห์ความพึงพอใจในการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ด้วยบทเรียนออนไลน์เรื่อง การแยกสาร กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีนักเรียนมีความพึงพอใจโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และปาณิสรา สิงห์พงษ์ (2560) กล่าวถึงผลการวิเคราะห์ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการ จัดการเรียนรู้อ่านบทเรียนออนไลน์ด้วยโปรแกรม Google Site ด้านภาพรวม พบว่า มีความพึงพอใจ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.29, S.D. = 0.52)

องค์ความรู้ใหม่

ผู้วิจัยขอนำเสนอองค์ความรู้ใหม่ ดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัย RPON

R- Research ผู้วิจัยค้นคว้าเอกสาร ศึกษาตำรา และหาความรู้ใหม่ ๆ เสมอ เพื่อนำไปใช้ในการพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษา

P-Problem Solving ผู้วิจัยได้นำปัญหา มาศึกษาแนวทาง และสร้างนวัตกรรมเพื่อแก้ปัญหาโดยการใช้ปัญหาเป็นฐาน ผู้วิจัยจึงเกิดทักษะกระบวนการในการแก้ไขปัญหาเบื้องต้น

O-Online ผู้วิจัยได้นำนวัตกรรมบทเรียนออนไลน์เข้ามาเปลี่ยนรูปแบบการเรียนการสอนแบบเดิมโดยการนำเทคโนโลยีมาใช้ผสมผสานร่วมกัน

N-New learning การเรียนรู้สิ่งใหม่ที่จะใช้ในการสร้างนวัตกรรม เพื่อเพิ่มทักษะในการคิด วิเคราะห์ การสืบค้น เนื้อหาข้อมูล แนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการวิเคราะห์ผลที่ได้จากการศึกษา และการทำงานร่วมกับผู้อื่นโดยนวัตกรรมการเรียนออนไลน์นั้นสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์นวัตกรรมทางการศึกษาในด้านต่างๆ และเกิดประโยชน์กับผู้เรียนมากที่สุด

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

โรงเรียนบ้านวังตาช่วย สนับสนุนส่งเสริมให้ครูนำนวัตกรรมนี้ไปพัฒนาผู้เรียนให้ทุกคน จากการวิจัยเรื่อง การพัฒนาบทเรียนออนไลน์ เรื่อง สิ่งแวดล้อมในชุมชน ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนบ้านวังตาช่วย อำเภอขามเฒ่าลักษ์บุรี จังหวัดกำแพงเพชร ผลของ

ประสิทธิภาพเป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนด ควรมีนโยบายให้คณะครูผู้สอนจัดกิจกรรมการเรียนรู้ผ่านระบบออนไลน์ ในกลุ่มสาระการเรียนรู้เรื่องอื่นๆอย่างจริงจัง

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

ในประเด็นเกี่ยวกับข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ ผู้วิจัยเห็นว่ายังมีบางประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง “การพัฒนาบทเรียนออนไลน์ เรื่อง สิ่งแวดล้อมในชุมชน” ดังต่อไปนี้

1. ครูควรมีการพัฒนาบทเรียนออนไลน์ที่มี เว็บแอปพลิเคชันการตูนและเกมส์เข้ามาเพิ่มเติมที่ เพื่อให้ได้สื่อที่มีประสิทธิภาพ
2. ครูควรมีรูปแบบในการเรียนรู้แบบที่สามารถนำมาปรับใช้กับบทเรียนออนไลน์ ปรับให้เป็น สื่อที่ใช้เป็นสื่อหลักหรือนำมาเป็นสื่อเสริมกับการเรียนรู้เพื่อกระตุ้นความสนใจของนักเรียน และทำให้ เกิดการเรียนรู้มีประสิทธิภาพ
3. ครูควรมีการศึกษารูปแบบการใช้งานของนวัตกรรม ออนไลน์ปรับใช้กับบทเรียน เพื่อให้นักเรียนสืบค้น และสนใจจึงเกิดการเชื่อมโยงอย่างมีระบบ ก่อให้เกิดการเรียนรู้มีประสิทธิภาพ

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2542). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 (ฉบับที่ 2) และที่แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2542. กรุงเทพฯ : บริษัทสยามสปอร์ต ซินดิเคท จำกัด.
- กันทิกา แก้วส่อง. (2563). การพัฒนาบทเรียนออนไลน์ เรื่อง การแยกสาร รายวิชา วิทยาศาสตร์ 4 ว22103 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนโนนกอภิวิทยา. เข้าถึงได้จาก http://fth1.com/uppic/36100523/news/36100523_1_20220117-135119.pdf
- เซน ชวนชม. (2561). การพัฒนาบทเรียนออนไลน์วิชาเทคโนโลยีสารสนเทศในชีวิตประจำวันเรื่อง การใช้งานโปรแกรม Microsoft Office สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี ชั้นปีที่ 1 มหาวิทยาลัยบูรพา. วารสารวิชาการ สถาบันการพลศึกษา, 10(3), 197-206.
- นิลบล ทองชัย. (2556). การพัฒนาสื่อการเรียนรู้ออนไลน์ เพื่อเพิ่มผลสัมฤทธิ์ในการเรียนรายวิชา ภาษาอังกฤษสำหรับวิทยาการคอมพิวเตอร์ ของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏ กาญจนบุรี. เข้าถึงได้จาก eoffice.kru.ac.th/e-research/res_person_detail.Php?pid=727

- ปาณิสรา สิงห์พงษ์. (2560). การจัดการเรียนรู้ผ่านบทเรียนออนไลน์ด้วยโปรแกรม Google Site เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน รายวิชาโครงงานคอมพิวเตอร์ (ง31231) ของ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนสายปัญญารังสิต. (รายงานการวิจัย). กระทรวง ศึกษาธิการ : โรงเรียนสายปัญญารังสิต.
- โรงเรียนบ้านวังตาช่วย. (2565). รายงานการประเมินตนเองของสถานศึกษา (Assessment Report: SAR). เอกสารฐานข้อมูลโรงเรียน. (อัดสำเนา).
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2562). ยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580). (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : สำนักงานเลขาธิการของ คณะกรรมการ ยุทธศาสตร์ชาติ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติ.

การบริหารจัดการน้ำท้องถิ่นตามบริบทชุมชนในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์

Local Water Management based on the Community Context in the Area of Nakhon Sawan Province

สุกัญญาณัฐ อบสิน¹ พระธรรมวชิรธีรคุณ² และผาดแผลง สุกแดง³

Sukanyanut Opsin, Phradhammajiradhirakun and Pladplang Sukdang

Received: September 11, 2024

Revised: March 14, 2025

Accepted: March 23, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาศักยภาพการบริหารจัดการน้ำท้องถิ่นตามบริบทชุมชน ในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ 2) ออกแบบระบบการบริหารจัดการน้ำท้องถิ่น และ 3) พัฒนาระบบการบริหารจัดการน้ำท้องถิ่นที่เหมาะสมและสามารถนำไปทดสอบในพื้นที่จริง เป็นการวิจัยและพัฒนา แบ่งเป็น 3 ระยะ (1) ศึกษาศักยภาพการบริหารจัดการน้ำท้องถิ่นในจังหวัดนครสวรรค์โดยใช้แบบสอบถามและสัมภาษณ์เชิงลึก (2) ออกแบบและพัฒนาระบบการบริหารจัดการน้ำท้องถิ่นที่เหมาะสม และ (3) พัฒนาระบบและทดสอบในพื้นที่นำร่อง 2 แห่ง คือ พื้นที่พุทธอุทยานจังหวัดนครสวรรค์ และพื้นที่สหกรณ์การเกษตรอำเภอบรรพตพิสัย การวิเคราะห์เอกสารและการวิเคราะห์เนื้อหา วิเคราะห์เชิงพื้นที่ด้วยด้วยสารสนเทศภูมิศาสตร์ ผลการวิจัย พบว่า 1) ชุมชนในนครสวรรค์เผชิญภัยแล้งมากกว่าน้ำท่วม ชุมชนมีศักยภาพในการบริหารจัดการน้ำท้องถิ่นทั้งปัญหาน้ำท่วม ภัยแล้ง และการจัดสรรน้ำ แสดงถึงโอกาสในการพัฒนาระบบการบริหารจัดการน้ำที่มีประสิทธิภาพโดยอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชน 2) ระบบการบริหารจัดการน้ำท้องถิ่นที่เหมาะสมกับชุมชนในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์เป็นการบูรณาการการทำงานร่วมกันระหว่างระดับจังหวัดและระดับท้องถิ่น มีขั้นตอนการดำเนินงานทั้งหมด 7 ขั้นตอน 14 กิจกรรม และต้องดำเนินการควบคู่กัน คือ 2.1) การบริหารจัดการน้ำระดับจังหวัด มี 2 ขั้นตอน 5 กิจกรรม 2.2) การ

¹⁻² มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; Mahachulalongkornrajavidyalaya University

³ สถาบันปัญญานิยาม; Panchaniyam Institute

Corresponding author, e-mail: namtan_ka081@hotmail.com

บริหารจัดการน้ำระดับท้องถิ่น มี 5 ขั้นตอน 9 กิจกรรม และ 3) การออกแบบและพัฒนาต้นแบบ การจัดการน้ำท้องถิ่น ประกอบด้วย การเก็บเกี่ยวน้ำฝนลงดิน, การเติมน้ำใต้ดินระดับตื้น, การเชื่อมโยงน้ำผิวดินและน้ำใต้ดิน, การพัฒนาแหล่งสำรองน้ำ, การกระจายน้ำสำหรับสมาร์ตฟาร์ม, การปรับปรุงแหล่งน้ำเพื่อลดการสูญเสียน้ำจากการระเหย, การติดตั้งสถานีไอโอที สำหรับติดตามสถานการณ์และบริหารจัดการน้ำ, การปลูกป่าชุมชนเพื่อฟื้นฟูระบบนิเวศน้ำและเติมน้ำลงดินที่พัฒนาขึ้นได้ใช้งานและเกิดประโยชน์

คำสำคัญ: น้ำท้องถิ่น, การบริหารจัดการน้ำท้องถิ่น, บริบทชุมชน, จังหวัดนครสวรรค์, เก็บเกี่ยวน้ำฝน

Abstract

The purposes of this research article were 1) to study the potential of local water management based on the community context in the area of Nakhon Sawan Province; 2) to design a local water management system; and 3) to develop a prototype of an appropriate local water management system that can be tested in real areas. It was a research and development divided into 3 phases, namely (1) to study the potential of local water management in Nakhon Sawan Province using questionnaires and in-depth interviews, (2) to design and develop an appropriate local water management system, and (3) to develop a prototype and test it in two pilot areas: Nakhon Sawan Buddhist Park and the Banphot Phisai Agricultural Cooperative area. Document and content analysis were used along with spatial analysis using geographic information. The research results found that 1) communities in Nakhon Sawan province faced more drought than flooding. Communities had the potential to manage local water resources, addressing both flooding and drought, and water allocation. This demonstrated the opportunity to develop an effective water management system through community participation; 2) the local water management system that was appropriate for communities in Nakhon Sawan Province was an integration of cooperation between the provincial and local levels. There were 7 steps in the process, 14 activities, and they must be carried out in

parallel, namely 2.1) provincial-level water management had two steps and five activities, 2.2) local-level water management had five steps and nine activities, and 3) the design and development of a local water management prototype, included rainwater harvesting, shallow groundwater recharge, surface and groundwater connectivity, water reserve development, water distribution for smart farms, water source improvements to reduce evaporation losses, IoT station installation for water situation monitoring and management, and community reforestation to restore aquatic ecosystems and recharge the developed soil. The developed water resources were usable and beneficial.

Keywords: local water, local water management, community context, Nakhon Sawan Province, rainwater harvesting.

บทนำ

มนุษย์และสัตว์ทุกชนิดบนโลกต่างพึ่งพาน้ำในการดำรงชีวิต โดยมีแหล่งที่มา 3 แหล่งน้ำ คือ แหล่งน้ำจากฝน แหล่งน้ำท่าตามธรรมชาติ และแหล่งน้ำบาดาล มีความต้องการใช้น้ำเพื่อการเกษตร อุปโภคบริโภคและการท่องเที่ยว อุตสาหกรรม รักษาระบบนิเวศ (สำนักงานทรัพยากรน้ำ, 2561) ดังนั้น การบริหารจัดการน้ำในชุมชนที่มีบริบทและทรัพยากรต่างกันอาจเผชิญความท้าทาย เช่น การขาดแคลนทรัพยากรบุคคล ความขัดแย้งในการใช้น้ำ และผลกระทบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการน้ำสามารถช่วยให้เกิดความยั่งยืนและสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน รวมทั้งเสริมสร้างการมีส่วนร่วม และความรับผิดชอบร่วมกัน การพัฒนาแนวทางการบริหารจัดการน้ำที่เหมาะสมจะช่วยสร้างความตระหนักรู้ การเรียนรู้ การเตรียมความพร้อม และการสร้างโครงสร้างการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพในชุมชน เพื่อตอบสนองความต้องการและสร้างความยั่งยืนในการใช้น้ำในระยะยาว

ปัญหาการจัดการน้ำในประเทศไทยมีความซับซ้อนและต่อเนื่อง โดยสาเหตุหลักมาจากการบริหารจัดการที่แยกส่วนและไม่เป็นระบบ ทำให้ขาดความสอดคล้องและประสิทธิภาพในการใช้น้ำในกลุ่มน้ำแต่ละแห่ง การจัดการที่เน้นการดำเนินการจากส่วนกลางและผู้มีอำนาจทางการเมือง โดยขาดการวิเคราะห์ความต้องการของชุมชนระดับรากหญ้า ทำให้เกิดความขัดแย้งและไม่ได้ผลตามเป้าหมาย นอกจากนี้ กฎหมายที่ให้สิทธิเสรีในการใช้น้ำอย่างไม่จำกัด ทำให้เกิดการใช้น้ำอย่าง

ไม่มีประสิทธิภาพและขาดความเป็นธรรม การจัดการทรัพยากรน้ำจำเป็นต้องปรับปรุงใหม่ให้สอดคล้องกับสิทธิชุมชนและรัฐธรรมนูญ เพื่อให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำอย่างยั่งยืนและเป็นธรรม ลดความขัดแย้งและปัญหาการขาดแคลนน้ำที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง

“... หลักสำคัญว่า ต้องมีน้ำ น้ำบริโภคและน้ำใช้ น้ำเพื่อการเพาะปลูก เพราะชีวิตอยู่ที่นั่น ถ้ามีน้ำคนอยู่ได้ ถ้าไม่มีน้ำ คนอยู่ไม่ได้ ไม่มีไฟฟ้าคนอยู่ได้ แต่ถ้ามีไฟฟ้า ไม่มีน้ำ คนอยู่ไม่ได้...”

พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9

พระราชทานเมื่อวันที่ 17 มีนาคม พ.ศ. 2529

ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน

จังหวัดนครสวรรค์ประสบปัญหาสำคัญ 4 ประการ คือ น้ำท่วมซ้ำ แล้งซ้ำ น้ำไม่พอใช้ คุณภาพน้ำที่ปนเปื้อนมากขึ้น ทั้งหมดเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นทุกปี ในช่วงฤดูฝนของแต่ละปีจะมีฝนตกหนักเนื่องจากร่องความกดอากาศต่ำหรือพายุหมุน เขตร้อน พัดผ่านพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์และภาคเหนือ ทำให้มีน้ำฝนปริมาณมากในพื้นที่ลุ่มน้ำปิง วัง ยม และน่าน ไหลมารวมกันในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ จึงทำให้เกิดน้ำเอ่อล้นตลิ่งเข้าท่วมพื้นที่การเกษตรและบ้านเรือนของราษฎร และสถานที่ราชการในพื้นที่ลุ่มต่ำ ได้แก่ อำเภอลาดยาว อำเภอบรรพตพิสัย อำเภอเก้าเลี้ยว อำเภอชุมแสง อำเภอเมืองนครสวรรค์ อำเภอโกรกพระ และอำเภอพยุหะคีรี แต่ในช่วงนอกฤดูฝน พื้นที่สูงหรือพื้นที่เป็นต้นน้ำจะประสบปัญหาภัยแล้งทุกปี ได้แก่พื้นที่ อำเภอเมือง อำเภอโกรกพระ อำเภอหนองบัว อำเภอตากฟ้า อำเภอลาดยาว อำเภอเก้าเลี้ยว อำเภอไพศาลี อำเภอชุมแสง อำเภอท่าตะโก อำเภอแม่วงก์ และอำเภอชุมตาบง สาเหตุหลักของปัญหาแล้งซ้ำในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์เกิดจากน้ำไหลออกนอกพื้นที่มากและเร็วและเนื่องจากความตื้นเขินของแหล่งน้ำและการพยายามผลักดันน้ำออกพื้นที่ในช่วงฤดูฝน ทำให้ปริมาณน้ำที่ยังเหลือสำหรับใช้ช่วงนอกฤดูฝนมีน้อยประกอบกับความต้องการน้ำที่มีมากขึ้นทำให้เกิดปัญหาน้ำไม่พอใช้ตามมามากขึ้น การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน การขยายตัวของเขตเมืองก็เป็นสาเหตุหลักอย่างหนึ่งเพราะทำให้สมดุลน้ำที่เคยมีการเปลี่ยนแปลง ทั้งเป็นสาเหตุหลักของความปนเปื้อนของน้ำในธรรมชาติ

ทางออกที่จำเป็น คือ การพัฒนาวิธีการจัดการน้ำ ที่เน้นการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ เพิ่มการชะลอ ดัก กักเก็บน้ำไว้ในพื้นที่ที่ฝนตกให้มากที่สุด นั่นคือฝนตก ที่ไหนก็เก็บน้ำที่นั่น ต้องไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อน เพราะถ้าสามารถเก็บน้ำไว้ในพื้นที่ได้มาก

เท่าไรน้ำก็จะไม่ไหลมารวมกันมากเป็นการป้องกันบรรเทาปัญหาน้ำท่วมและปัญหาภัยแล้งไปพร้อมกันได้ เป็นการร่วมกันบริหารจัดการน้ำในแต่ละท้องถิ่นที่มีการบูรณาการทั้งด้านกระบวนการด้านข้อมูล และด้านงบประมาณ มีการร่วมมือกันอย่างจริงจังทั้งภาครัฐ เอกชน และชุมชนในลุ่มน้ำสร้างความยั่งยืนในการจัดการน้ำทั้งปริมาณและคุณภาพ ด้วยนโยบายที่สอดคล้องกับความเป็นจริงและสามารถปฏิบัติได้ เพื่อให้สอดคล้องกับพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ที่เน้นความสำคัญของน้ำในการดำรงชีวิตและการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ

จากการกล่าวมาทั้งหมดในข้างต้นแสดงถึงความจำเป็นที่จะต้องให้ความสนใจต่อการบริหารจัดการน้ำท้องถิ่นที่สอดคล้องต่อบริบทชุมชนมากขึ้น เนื่องจากเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่งทั้งในด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมประเพณี และการพัฒนาอย่างยั่งยืน ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความประสงค์ที่จะศึกษาเพื่อค้นหาคำตอบว่าจะพัฒนาระบบการบริหารจัดการน้ำท้องถิ่นตามบริบทชุมชนในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ได้อย่างเหมาะสมและนำไปทดสอบในพื้นที่จริงได้อย่างไร ซึ่งผลการศึกษาดังกล่าวนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการนำไปใช้ในการการบริหารจัดการน้ำท้องถิ่นตามบริบทชุมชนในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ได้อย่างเหมาะสมและพัฒนาต่อยอดได้อย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาศักยภาพการบริหารจัดการน้ำท้องถิ่นตามบริบทชุมชนในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์
2. เพื่อออกแบบระบบการบริหารจัดการน้ำท้องถิ่นที่เหมาะสมกับบริบททางกายภาพ สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมของชุมชนในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์
3. เพื่อพัฒนาต้นแบบระบบการบริหารจัดการน้ำท้องถิ่นที่เหมาะสมและสามารถนำไปทดสอบในพื้นที่จริง

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยใช้รูปแบบการวิจัยและพัฒนา (R&D) โดยลักษณะการดำเนินการวิจัยเป็นระยะ (Phases) อย่างเป็นทางการ 3 ระยะดังนี้

1. การศึกษาศักยภาพการบริหารจัดการน้ำท้องถิ่นตามบริบทชุมชนในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ โดยศึกษากับผู้แทนชุมชน ผู้แทนกลุ่มใช้น้ำในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ จำนวน 70 ชุมชน เลือกเป็นกลุ่มตัวอย่างคือ ผู้แทนชุมชน ผู้แทนกลุ่มใช้น้ำ จำนวน 62 ครอบครัว โดยการสุ่มแบบง่าย โดยมีเครื่องมือ คือ แบบสอบถามการบริหารจัดการน้ำท้องถิ่นตามบริบทชุมชนในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ และแบบสัมภาษณ์เชิงลึกความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการบริหารจัดการน้ำท้องถิ่น

ตามบริบทชุมชนในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ มีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 25 คน ประกอบด้วย นักวิชาการ ด้านทรัพยากรน้ำ 5 คน ราษฎรชาวบ้าน 6 คน เกษตรกร 5 คน ผู้ทรงคุณวุฒิ 9 รูปหรือคน การวิเคราะห์เชิงปริมาณด้วยค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา วิเคราะห์เอกสาร วิเคราะห์เชิงพื้นที่

2. การออกแบบและพัฒนาระบบการบริหารจัดการน้ำท้องถิ่นที่เหมาะสมกับบริบททางกายภาพ สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมของชุมชนในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ โดยนำผลการระยะที่ 1 มาออกแบบระบบการบริหารจัดการน้ำท้องถิ่นได้ใช้ข้อมูลจากหลายแหล่งและผ่านการวิเคราะห์เชิงลึกเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชนและบริบทของพื้นที่ โดยการออกแบบประกอบด้วย การออกแบบกระบวนการเพื่อการบริหารจัดการ และการออกแบบเชิงระบบซึ่งรวมถึงการออกแบบการก่อสร้างที่จำเป็นสำหรับการจัดการน้ำท้องถิ่น

3. การพัฒนาต้นแบบระบบการบริหารจัดการน้ำท้องถิ่นที่เหมาะสมและสามารถนำไปทดสอบในพื้นที่จริงจำนวน 2 แห่ง คือ พื้นที่พุทธอุทยานจังหวัดนครสวรรค์ ตำบลนครสวรรค์ออก อำเภอเมืองจังหวัดนครสวรรค์ และ พื้นที่สหกรณ์การเกษตรอำเภอบรรพตพิสัย จังหวัดนครสวรรค์ โดยการเลือกแบบเจาะจง มีเครื่องมือแบบประเมินผลการใช้รูปแบบในการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสังเกต สัมภาษณ์ และประเมินผล และทำการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งเชิงปริมาณ เชิงคุณภาพ และเชิงพื้นที่

สรุปผลการวิจัย

1. ศักยภาพของชุมชนในจังหวัดนครสวรรค์ด้านการบริหารจัดการน้ำท้องถิ่น อยู่ในระดับดี (3.70) ทั้งด้านผลลัพธ์และทัศนคติ บ่งบอกว่าชุมชนในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์มีความตื่นตัวเรื่องปัญหาที่เกิดขึ้น ทั้งนี้เนื่องมาจากนครสวรรค์เป็นพื้นที่เกิดปัญหาน้ำท่วมหนักทุกปีและหลายพื้นที่ก็เกิดปัญหายแล้งต่อเนื่อง และพบว่าความเดือดร้อนจากปัญหาน้ำท่วมอยู่ในระดับปานกลาง (2.57) ความเดือดร้อนจากปัญหายแล้งอยู่ในระดับมาก (3.70) การค้นพบนี้ชี้ให้เห็นโอกาสความเป็นไปได้ในการพัฒนาและเสริมสร้างระบบการจัดการน้ำที่มีประสิทธิภาพ โดยอาศัยความเข้มแข็งและการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นฐานสำคัญ

2. ระบบการบริหารจัดการน้ำที่เหมาะสมกับชุมชนในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ต้องดำเนินการอย่างบูรณาการควบคู่กันในสองระดับ คือ (1) การบริหารจัดการน้ำระดับจังหวัดเพื่อจัดลำดับความรุนแรงของผลกระทบ จัดเตรียมและตรวจสอบข้อมูล จัดทำขอบเขตลุ่มน้ำย่อย วิเคราะห์ความเชื่อมโยงของระบบน้ำ (2) การบริหารจัดการน้ำระดับท้องถิ่น เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลใน

พื้นที่ ตรวจสอบขอบเขตลุ่มน้ำย่อย พัฒนาเครื่องมือสำหรับการบริหารจัดการน้ำท้องถิ่น จัดทำแผนบริหารจัดการน้ำ ติดตั้งไอโอที และการประมวลผลข้อมูล ดำเนินงานโครงการและสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน ติดตามและประเมินผล โดยมีขั้นตอนดำเนินงานทั้งสองระดับจำนวน 7 ขั้นตอน 14 กิจกรรม ดังนี้ ระดับจังหวัดจำนวน 2 ขั้นตอน 5 กิจกรรม ประกอบด้วย

ขั้นตอนที่ 1 การรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ มี 4 กิจกรรม คือ (1) รวบรวมข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับภูมิศาสตร์ สภาพอากาศ ปริมาณน้ำฝน และข้อมูลทางเศรษฐกิจและสังคม (2) วิเคราะห์นโยบาย และแผนการบริหารจัดการน้ำที่มีอยู่ (3) วิเคราะห์บริบทพื้นที่และปัญหาน้ำ (4) สร้างแบบจำลองลุ่มน้ำ

ขั้นตอนที่ 2 การกำหนดขอบเขตลุ่มน้ำย่อย มี 1 กิจกรรม คือ (1) กำหนดขอบเขตลุ่มน้ำย่อย ระดับท้องถิ่นจำนวน 5 ขั้นตอน 9 กิจกรรม ที่จะต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องจากระดับจังหวัด ประกอบด้วย

ขั้นตอนที่ 3 พัฒนาเครื่องมือสำหรับการบริหารจัดการน้ำท้องถิ่น มี 3 กิจกรรม คือ (1) ผังน้ำ (2) ปฏิทินน้ำ (3) บัญชีสมดุลน้ำ

ขั้นตอนที่ 4 การจัดทำแผนบริหารจัดการน้ำ มี 2 กิจกรรม คือ (1) จัดทำแผนบริหารจัดการน้ำ (2) ออกแบบและพัฒนาโครงการต่าง ๆ

ขั้นตอนที่ 5 การดำเนินงานโครงการ มี 1 กิจกรรม คือ (1) ดำเนินงานตามแผนที่วางไว้ ขั้นตอนที่ 6 สร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน มี 1 กิจกรรม คือ (1) ส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกกระบวนการ ขั้นตอนที่ 7 มี 2 กิจกรรม คือ (1) ติดตามและประเมินผลการดำเนินงาน และการใช้ระบบไอโอทีและฐานข้อมูลสำหรับการติดตามประเมินผล (2) ปรับปรุงและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

3. การออกแบบและพัฒนาต้นแบบการจัดการน้ำท้องถิ่น ประกอบด้วย การเก็บเกี่ยวน้ำฝนลงดิน, การเติมน้ำใต้ดินระดับตื้น, การเชื่อมโยงน้ำผิวดินและน้ำใต้ดิน, การพัฒนาแหล่งสำรองน้ำ, การกระจายน้ำสำหรับสมาร์ตฟาร์ม, การปรับปรุงแหล่งน้ำเพื่อลดการสูญเสียจากการระเหย, การติดตั้งสถานีไอโอทีสำหรับติดตามสถานการณ์และบริหารจัดการน้ำ, การปลูกป่าชุมชนเพื่อฟื้นฟูระบบนิเวศน้ำและเติมน้ำลงดินที่พัฒนาขึ้นได้ใช้งานและเกิดประโยชน์ ต้นแบบที่ได้ถูกพัฒนาต่อยอดเป็นฐานเรียนรู้การจัดการน้ำท้องถิ่น (ฐานเรียนรู้ปัญญานิยาม) ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับพื้นที่อื่นในจังหวัดนครสวรรค์และทั่วประเทศ

อภิปรายผลการวิจัย

1. การศึกษาศักยภาพการบริหารจัดการน้ำท้องถิ่นตามบริบทชุมชนในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ พบว่า ชุมชนในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ได้รับผลกระทบจากปัญหาน้ำท่วมมากกว่าปัญหาน้ำท่วมและมีศักยภาพในการบริหารจัดการน้ำท้องถิ่น สรุปได้ว่าผลการวิจัยนี้ชี้ให้เห็นถึงความสามารถของชุมชนในการรับมือกับภัยแล้งซึ่งเป็นปัญหาสำคัญในพื้นที่ รวมทั้งเป็นแนวทางในการพัฒนาการบริหารจัดการน้ำในอนาคตเพื่อเพิ่มความยั่งยืนและลดความเสี่ยงจากการขาดแคลนน้ำนั้นเป็นลักษณะภูมิประเทศและสภาพอากาศของจังหวัดนครสวรรค์มีลักษณะภูมิประเทศและสภาพอากาศที่เอื้อต่อการเกิดภัยแล้งมากกว่าน้ำท่วม ซึ่งเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้ชุมชนในพื้นที่นี้เผชิญกับภัยแล้งบ่อยครั้งกว่าปัญหาน้ำท่วมที่อาจเกิดขึ้นเฉพาะในบางพื้นที่หรือในช่วงเวลาที่มีฝนตกหนักเท่านั้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของอรุณญา ภูโคกค้อย และวิษณุ สุมิตสวรรค์ (2562) ได้ศึกษาการบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยกรณีศึกษาที่เทศบาลตำบล บ้านไต้น อำเภอยะนิง จังหวัดขอนแก่น พบว่า วิธีการบริหารจัดการน้ำ: เทศบาลตำบลบ้านไต้นใช้สิ่งก่อสร้างในการบริหารจัดการน้ำ เช่น สถานีสูบน้ำด้วยไฟฟ้า เพื่อกระจายน้ำตามคลองคานคองกริตและท่อ ซึ่งครอบคลุมพื้นที่เกษตรได้ไม่น้อยกว่าร้อยละ 80 ของพื้นที่ และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของพนิต ใหม่ประสิทธิกุล, สุชาติ ลีตระกูล, ต่อพงศ์ กริธาชาติ และสมบุรณ์ ธรรมลังกา (2559) ได้ศึกษารูปแบบการบริหารจัดการน้ำเชิงบูรณาการบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนรอบกว๊านพะเยา จังหวัดพะเยา พบว่า การรับรู้และการบริหารจัดการน้ำชุมชนรอบกว๊านพะเยามีการรับรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการน้ำในระดับปานกลาง และการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการน้ำได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชนอย่างดี มีการแลกเปลี่ยนความรู้เพื่อแก้ไขปัญหา และการผสมผสานองค์ความรู้ดั้งเดิมกับเทคโนโลยีสมัยใหม่

2. การออกแบบระบบการบริหารจัดการน้ำท้องถิ่นที่เหมาะสมกับบริบททางกายภาพสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมของชุมชนในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ พบว่า แนวทางการบริหารจัดการน้ำท้องถิ่นที่ครอบคลุมและทันสมัย โดยมุ่งเน้นที่การทำงานร่วมกันของระดับจังหวัดและระดับท้องถิ่น การใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย และการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งจะเป็นแนวทางที่ช่วยให้การบริหารจัดการน้ำในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์มีประสิทธิภาพและยั่งยืนในระยะยาว ประกอบด้วย

2.1 การบริหารจัดการน้ำระดับจังหวัดเป็นการจัดลำดับความรุนแรงของผลกระทบ, จัดเตรียมและตรวจสอบข้อมูล จัดทำขอบเขตลุ่มน้ำย่อย วิเคราะห์ความเชื่อมโยงของระบบน้ำ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของนิติศาสตร์ นิติศาสตร์โยธิน และคณะ (2558) ได้ศึกษายุทธศาสตร์การบริหารงบประมาณขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการน้ำตามหลักปรัชญา

เศรษฐกิจพอเพียง พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการน้ำปัจจัยด้านงบประมาณแหล่งน้ำ บทบาทของประชาชน ความสำคัญของน้ำ สภาพเศรษฐกิจ และสภาพสังคมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง มีความสัมพันธ์เชิงบวกและมีอิทธิพลต่อยุทธศาสตร์ การบริหารงบประมาณขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการน้ำเพื่อการอุปโภค บริโภค และการเกษตร ปัจจัยเหล่านี้ส่งผลต่อความสำเร็จของการจัดการน้ำในระดับท้องถิ่น

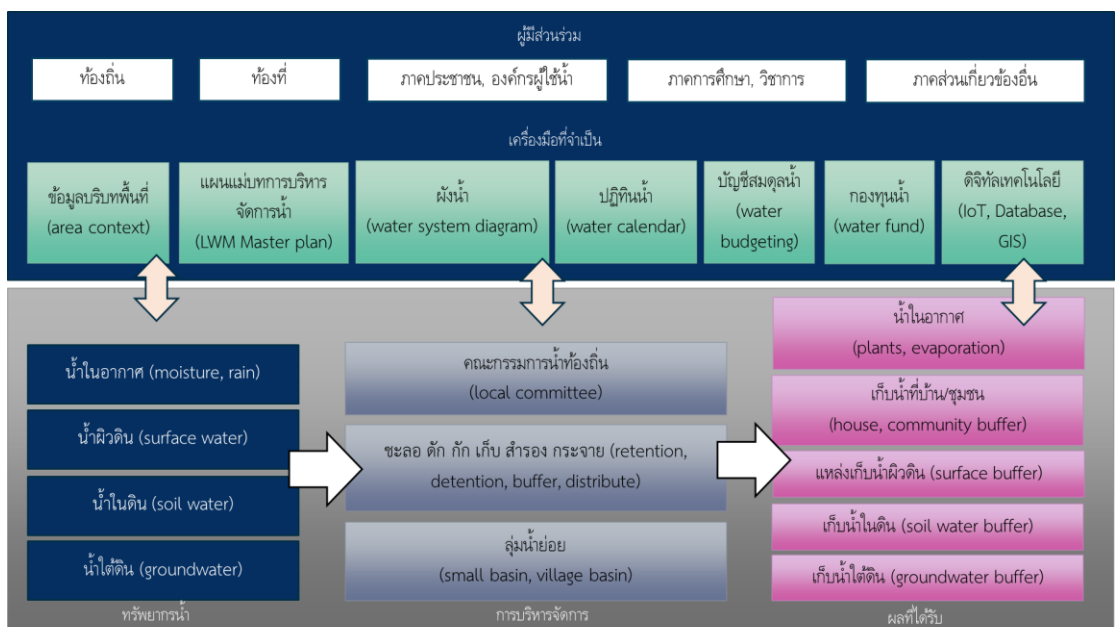
2.2 การบริหารจัดการน้ำระดับท้องถิ่น เป็นการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลในพื้นที่ตรวจสอบขอบเขตลุ่มน้ำย่อย พัฒนาเครื่องมือสำหรับการบริหารจัดการน้ำท้องถิ่น จัดทำแผนบริหารจัดการน้ำ ติดตั้ง IoT และการประมวลผลข้อมูล ดำเนินงานโครงการและสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน ติดตามและประเมินผล ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของส่วนวิจัยและพัฒนาทรัพยากรน้ำ สำนักวิจัย พัฒนาและอุทกวิทยา กรมทรัพยากรน้ำ (2552) มุ่งเน้นการเสริมสร้างและพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ พบว่า บทบาทของชุมชนในการบริหารจัดการน้ำในอดีต ชุมชนมีบทบาทสำคัญในการจัดการทรัพยากรน้ำด้วยตนเอง โดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นและความร่วมมือกัน เช่น การจัดสรรน้ำในระบบเหมืองฝาย อย่างไรก็ตาม เมื่อระบบการบริหารจัดการน้ำโดยภาครัฐเข้ามาแทนที่ บทบาทของชุมชนในการจัดการน้ำก็ลดลง ส่งผลให้เกิดปัญหาความขัดแย้ง และการแย่งชิงน้ำในบางพื้นที่ และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของดวงเนตร ชาสุวรรณ และวันทนี แสณภักดี (2562) ได้ศึกษาการจัดการน้ำแบบบูรณาการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจากการสร้างฝายชะลอน้ำขององค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น พบว่า สภาพการจัดการน้ำแบบบูรณาการ: การจัดการน้ำจากการสร้างฝายชะลอน้ำจำเป็นต้องใช้ทรัพยากร จากหลายภาคส่วน รวมถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การระดมความคิดเห็น การเสนอแนวทางแก้ไขปัญหา การลงมือปฏิบัติ และการติดตามประเมินผล การจัดการน้ำนี้ยังได้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ร่วมกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ ทำให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาที่ยั่งยืนสำหรับการใช้น้ำในด้านต่าง ๆ เช่น การอุปโภคบริโภค การเกษตร และการเลี้ยงสัตว์ และนำแบบการจัดการน้ำแบบบูรณาการในระดับท้องถิ่น: การสร้างฝายชะลอน้ำโดยองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น ได้กลายเป็นต้นแบบในการจัดการน้ำแบบบูรณาการในระดับท้องถิ่น ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับพื้นที่อื่น ๆ เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

3. การพัฒนาต้นแบบระบบการบริหารจัดการน้ำท้องถิ่นที่เหมาะสมกับบริบทและสามารถนำไปทดสอบในพื้นที่จริง พบว่า ต้นแบบดังกล่าวไม่เพียงแต่ตอบสนองต่อความต้องการในพื้นที่ทดลอง แต่ยังมีศักยภาพในการขยายผลไปยังพื้นที่อื่น ๆ ทั่วประเทศ ซึ่งเป็นแนวทางที่สร้างคุณค่าที่ยั่งยืน และมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการจัดการทรัพยากรน้ำในประเทศไทย ดังนั้น การ

ออกแบบและพัฒนาต้นแบบการจัดการน้ำท้องถิ่น ประกอบด้วย การเก็บเกี่ยวน้ำฝนลงดิน, การเติมน้ำใต้ดินระดับตื้น, การเชื่อมโยงน้ำผิวดินและน้ำใต้ดิน, การพัฒนาแหล่งสำรองน้ำ, การกระจายน้ำสำหรับสมาร্থฟาร์ม, การปรับปรุงแหล่งน้ำเพื่อลดการสูญเสียจากการระเหย, การติดตั้งสถานี IoT สำหรับติดตามสถานการณ์และบริหารจัดการน้ำ, การปลูกป่าชุมชนเพื่อฟื้นฟูระบบนิเวศน้ำและเติมน้ำลงดินที่พัฒนาขึ้นได้ใช้งานและเกิดประโยชน์ ซึ่งในขณะนี้ได้ ถูกพัฒนาต่อยอดเป็นฐานเรียนรู้การจัดการน้ำท้องถิ่น (ฐานเรียนรู้ปัญญานิยาม) ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ กับพื้นที่อื่นในจังหวัดนครสวรรค์และทั่วประเทศ สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องการบริหารจัดการน้ำของประเทศไทย

องค์ความรู้ใหม่

เมื่อสรุปสาระสำคัญจากกระบวนการศึกษาวิจัยและจากผลวิจัย ได้เกิดองค์ความรู้ใหม่ซึ่งเรียกว่า “โมเดลบริหารจัดการน้ำท้องถิ่น” โมเดลที่ค้นพบใหม่นี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อการบริหารจัดการน้ำในระดับเล็กหรือระดับพื้นที่ (Small Water System) ในทุกพื้นที่ทั่วประเทศ โมเดลนี้แสดงถึงองค์ประกอบทั้งหมดที่เกี่ยวข้องและจำเป็นรวมทั้งการเชื่อมโยงระหว่างส่วนประกอบเหล่านั้น ดังที่แสดงไว้ในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 โมเดลการบริหารจัดการน้ำท้องถิ่น

จากภาพที่ 1 อธิบายองค์ประกอบและความสัมพันธ์ของโมเดลการบริหารจัดการน้ำท้องถิ่น ได้ดังนี้

ผู้มีส่วนร่วม เป็นกลุ่มหรือองค์กรที่มีบทบาทสำคัญในการจัดการน้ำในชุมชน ทั้งภาครัฐ, ท้องถิ่น, ภาคประชาชน, ภาคการศึกษา และภาคส่วนอื่น ๆ ทุกฝ่ายต้องร่วมมือกันเพื่อให้การจัดการน้ำมีประสิทธิภาพ ผู้มีส่วนร่วมทำหน้าที่สนับสนุนและดำเนินการตามแนวทางและแผนที่วางไว้ โดยการทำงานร่วมกันและการประสานงานระหว่างฝ่ายต่างๆ เพื่อให้การจัดการน้ำเป็นไปอย่างราบรื่นและบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ ประกอบด้วย 1) ภาครัฐ หมายถึง หน่วยงานรัฐบาลที่รับผิดชอบการบริหารจัดการน้ำ เช่น สำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ กรมชลประทาน กรมทรัพยากรน้ำ กรมทรัพยากรน้ำบาดาล และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีอำนาจในพื้นที่นั้น ๆ 2) ท้องถิ่น หมายถึง คณะกรรมการน้ำท้องถิ่นหรือกลุ่มผู้นำชุมชนที่มีบทบาทในการตัดสินใจและจัดการน้ำในพื้นที่ของตนเอง 3) ภาคประชาชน, องค์กรผู้ใช้น้ำ หมายถึง ชาวบ้านและองค์กรต่าง ๆ ที่ใช้ทรัพยากรน้ำในการดำเนินชีวิต เช่น เกษตรกร ผู้ประกอบการ และครัวเรือนทั่วไป 4) ภาคการศึกษา, วิชาการ หมายถึง นักวิจัยและนักวิชาการจากสถาบันการศึกษาและองค์กรวิจัยที่ศึกษาและให้คำแนะนำเกี่ยวกับการจัดการน้ำ 5) ภาคส่วนเกี่ยวข้องอื่น ๆ หมายถึง องค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) และหน่วยงานที่ไม่ใช่ภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาและการจัดการน้ำในชุมชน

เครื่องมือที่จำเป็น เช่น ข้อมูลเชิงพื้นที่, แผนแม่บทการบริหารจัดการน้ำ, ผังน้ำ, ปฏิทินน้ำ, บัญชีสมดุลน้ำ, กองทุนน้ำ และดิจิทัลเทคโนโลยี เครื่องมือเหล่านี้ใช้ในการวางแผน การดำเนินการ และการตรวจสอบการจัดการน้ำ การใช้เครื่องมือที่ถูกต้องและทันสมัยช่วยให้สามารถวิเคราะห์และประเมินสถานการณ์น้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงการติดตามและปรับปรุงแผนการจัดการน้ำ อธิบายเพิ่มเติมแต่ละส่วนประกอบได้ดังนี้ 1) ข้อมูลเชิงพื้นที่ (Area Context) หมายถึง ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับลักษณะภูมิประเทศ สภาพอากาศ และข้อมูลพื้นฐานอื่นๆ ที่มีผลต่อการจัดการน้ำในพื้นที่ 2) แผนแม่บทการบริหารจัดการน้ำ (LWM Master Plan) หมายถึง แผนที่วางไว้อย่างเป็นระบบเพื่อการจัดการน้ำในระยะยาว ครอบคลุมการใช้และการอนุรักษ์น้ำ 3) ผังน้ำ (Water System Diagram) หมายถึง แผนภาพที่แสดงให้เห็นถึงระบบการไหลของน้ำ การกระจายน้ำ และการเก็บกักน้ำในพื้นที่ 4) ปฏิทินน้ำ (Water Calendar) หมายถึง ตารางเวลา que แสดงการใช้ น้ำและการจัดการน้ำในแต่ละช่วงเวลา เช่น ช่วงฤดูฝน ฤดูแล้ง 5) บัญชีสมดุลน้ำ (Water Budgeting) หมายถึง การคำนวณและจัดการสมดุลระหว่างการใช้น้ำและการกักเก็บน้ำ เพื่อให้ทรัพยากรน้ำเพียงพอสำหรับการใช้งาน 6) กองทุนน้ำ (Water Fund) หมายถึง การจัดการงบประมาณและทรัพยากรทางการเงินสำหรับโครงการและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการน้ำ 7)

ดิจิทัลเทคโนโลยี (IoT, Database, GIS) หมายถึง การใช้เทคโนโลยีเช่น Internet of Things (IoT), ฐานข้อมูล และระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) เพื่อการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลในการจัดการน้ำ

การบริหารจัดการน้ำ ครอบคลุมการจัดการน้ำในอากาศ, น้ำผิวดิน, น้ำในดิน, และน้ำใต้ดิน เพื่อให้มีการใช้น้ำอย่างยั่งยืนและมีประสิทธิภาพ และต้องอาศัยข้อมูลและแผนที่ได้รับจากเครื่องมือต่างๆ ผู้มีส่วนร่วมต้องนำข้อมูลเหล่านี้ไปใช้ในการตัดสินใจและดำเนินการตามแนวทางที่วางไว้ เพื่อให้การบริหารจัดการน้ำครอบคลุมทุกมิติและสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน อธิบายเพิ่มเติม ดังนี้ 1) น้ำในอากาศ (Moisture, Rain) หมายถึง การจัดการน้ำฝนและความชื้นในอากาศ เช่น การเก็บเกี่ยวน้ำฝนและการใช้พืชเพื่อเพิ่มความชื้น 2) น้ำผิวดิน (Surface Water) หมายถึง การจัดการน้ำที่ไหลบนผิวดิน เช่น แม่น้ำ ลำคลอง และแหล่งน้ำผิวดินอื่นๆ 3) น้ำในดิน (Soil Water) หมายถึง การจัดการน้ำที่ซึมอยู่ในชั้นดิน เช่น การเก็บน้ำในแปลงเพาะปลูกและการปรับปรุงดินเพื่อกักเก็บน้ำ 4) น้ำใต้ดิน (Groundwater) หมายถึง การจัดการน้ำที่อยู่ในชั้นใต้ดิน เช่น การเจาะบ่อนบาดาลและการบริหารจัดการแหล่งน้ำใต้ดิน

การบริหารจัดการ (Management Mechanisms) เช่น คณะกรรมการน้ำท้องถิ่น, กระบวนการกักเก็บและกระจายน้ำ โดยต้องดำเนินการที่ลุ่มน้ำย่อย กลไกการจัดการเป็นวิธีการหรือกระบวนการที่ใช้ในการดำเนินการตามแผนที่วางไว้ การมีคณะกรรมการน้ำท้องถิ่นช่วยในการตัดสินใจ การใช้กระบวนการกักเก็บและกระจายน้ำช่วยในการควบคุมและจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่ อธิบายเพิ่มเติมได้ดังนี้ 1) คณะกรรมการน้ำท้องถิ่น (Local Committee) หมายถึง กลุ่มคนที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการตัดสินใจและการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่ท้องถิ่น 2) ชะลอ ดัก กัก เก็บ สำรอง กระจาย (Retention, Detention, Buffer, Distribute) หมายถึง กระบวนการต่างๆ ในการจัดการน้ำ เช่น การกักเก็บน้ำ การสำรองน้ำ การกระจายน้ำเพื่อให้ใช้ประโยชน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ 3) ลุ่มน้ำย่อย (Small Basin, Village Basin) หมายถึง ลุ่มน้ำขนาดเล็ก ที่มีขอบเขตชัดเจน โดยทั่วไปจะมีขนาดพื้นที่ระบายน้ำไม่เกิน 4 ตร.กม. ในลุ่มน้ำย่อยแต่ละลุ่มจะมีแหล่งน้ำขนาดเล็ก เช่น บ่อ สระ ลำห้วย ร่องน้ำ อ่างเก็บน้ำชุมชนและบ่อเก็บน้ำในหมู่บ้านที่ใช้ในการกักเก็บและจัดการน้ำในระดับชุมชน

ผลที่ได้รับ เช่น น้ำในอากาศ, การเก็บน้ำบ้าน/ชุมชน, แหล่งเก็บน้ำผิวดิน, เก็บน้ำในดิน, และเก็บน้ำใต้ดิน ผลลัพธ์ที่ได้เป็นผลจากการดำเนินการตามแผนและการใช้กลไกการจัดการอย่างมีประสิทธิภาพการบริหารจัดการน้ำที่ดีจะนำไปสู่ผลลัพธ์ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน เช่น การมีน้ำใช้อย่างเพียงพอ การลดความเสี่ยงจากภัยแล้งและน้ำท่วม และการเพิ่มคุณภาพชีวิตของชาวบ้าน

อธิบายเพิ่มเติมได้ดังนี้ 1) น้ำในอากาศ (Plants, Evaporation) หมายถึง การใช้พืชเพื่อกักเก็บน้ำ และการระเหยของน้ำที่มีประโยชน์ในการปรับปรุงสภาพอากาศ 2) เก็บน้ำที่บ้าน/ชุมชน (House, Community Buffer) หมายถึง การเก็บน้ำในบ้านเรือนและชุมชนเพื่อให้เพียงพอต่อการใช้งานในชีวิตประจำวัน 3) แหล่งเก็บน้ำผิวดิน (Surface Buffer) หมายถึง การสร้างแหล่งเก็บน้ำที่พื้นผิวดินเพื่อใช้ในกิจกรรมต่างๆ 4) เก็บน้ำในดิน (Soil Water Buffer) หมายถึง การเก็บน้ำในชั้นดินเพื่อสนับสนุนการเกษตรและกิจกรรมอื่นๆ ที่ต้องใช้น้ำ 5) เก็บน้ำ ใต้ดิน (Groundwater Buffer) หมายถึง การเก็บน้ำในชั้นใต้ดินเพื่อใช้เป็นแหล่งน้ำสำรองในกรณีที่แหล่งน้ำผิวดินไม่เพียงพอ

การนำโมเดลนี้ไปใช้จะทำให้เกิดการบูรณาการทั้งด้านองค์กร หน่วยงาน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่อการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่ ทั้งเป็นการบูรณาการข้อมูลและองค์ความรู้ที่จำเป็น ทำให้สามารถบริหารจัดการทรัพยากรน้ำได้เกิดประโยชน์สูงสุดและยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย สำหรับการนำผลการศึกษานี้ไปใช้ ดังนี้

1. หน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของประเทศ เช่น สำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ มีข้อเสนอแนะให้ดำเนินการเพื่อ ปรับปรุงกฎหมายและระเบียบเกี่ยวกับการส่งเสริมการบริหารจัดการน้ำในระดับท้องถิ่น, สนับสนุนการเพิ่มศักยภาพการบริหารจัดการน้ำขององค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นและผู้นำชุมชน, เพิ่มมาตรการด้านการเก็บเกี่ยวน้ำฝนและชะลอ ดัก กัก เก็บ สำรอง กระจายน้ำในระบบลุ่มน้ำขนาดเล็ก, สนับสนุนการสำรวจและออกแบบ และการวางแผนการบริหารจัดการน้ำขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, บูรณาการข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการน้ำให้มีความสมบูรณ์และแม่นยำในระดับตำบล

2. หน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของจังหวัด นครสวรรค์ เช่น สำนักงานจังหวัดนครสวรรค์ มีข้อเสนอแนะให้ดำเนินการเพื่อ บูรณาการให้เห็นความสัมพันธ์เชิงระบบของระบบน้ำทั้งหมดในพื้นที่ของจังหวัด, สร้างการรับรู้พร้อมกับความรับผิดชอบของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้านการบริหารจัดการน้ำ, เริ่มต้นนำร่องการดำเนินการโครงการเพื่อพัฒนาระบบน้ำท้องถิ่นในพื้นที่ที่มีระดับความเดือดร้อนจากภัยแล้งสูง, จัดให้มีการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการด้านการจัดการน้ำท้องถิ่นให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ในจังหวัด

3. หน่วยงานระดับท้องถิ่น เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีข้อเสนอแนะให้ดำเนินการเพื่อ เร่งดำเนินการเรื่องการสำรวจบริบทพื้นที่ การออกแบบ และการจัดทำบัญชีสมดุล

น้ำรายเดือน การจัดทำแผนแม่บทการบริหารจัดการน้ำระยะ 5 ปี, เพิ่มศักยภาพของบุคลากรท้องถิ่นและผู้นำชุมชน ด้วยการส่งพนักงานเจ้าหน้าที่และผู้นำชุมชนเข้าฝึกอบรมเรื่องการบริหารจัดการน้ำท้องถิ่น

4. หน่วยงานด้านสถาบันศึกษา เช่น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีข้อเสนอแนะให้ดำเนินการเพื่อ จัดหลักสูตรการเรียนการสอนด้านการบริหารจัดการน้ำท้องถิ่นในระดับปริญญาตรี-โท-เอก ในคณะคณะสังคมศาสตร์ คณะพุทธศาสตร์ คณะรัฐประศาสนศาสตร์, จัดหลักสูตรการฝึกอบรมระยะสั้นเน้นประสบการณ์และการใช้งานจริง, ให้ความร่วมมือระหว่างวิทยาเขตเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ด้วยประสบการณ์ด้านการจัดการน้ำท้องถิ่น, บูรณาการความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยกับคณะสงฆ์เพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาฐานเรียนรู้การจัดการน้ำท้องถิ่น, ให้ความร่วมมือทางวิชาการด้านการจัดการทรัพยากรน้ำกับสถาบันการศึกษาอื่นๆ เพื่อเพิ่มเพิ่มศักยภาพ การดำเนินงานทางวิชาการ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ ในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ ไปใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ ได้ดังนี้

1. การพัฒนาระบบเก็บเกี่ยวน้ำฝนลงดินและลดการสูญเสียน้ำจากการระเหย โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประโยชน์ที่เกิดขึ้นคือเกษตรกรมีน้ำใช้ในการเกษตรอย่างเพียงพอ แม้ในฤดูแล้ง ช่วยเพิ่มผลผลิตและรายได้ ชุมชนลดความเสี่ยงจากภัยแล้ง มีน้ำอุปโภคบริโภคตลอดปี และสิ่งแวดล้อมเพิ่มความชุ่มชื้นให้ดิน พื้นฟูระบบนิเวศ

2. การจัดทำบัญชีสมดุลน้ำและติดตั้งสถานีไอโอทีสำหรับติดตามสถานการณ์น้ำ โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประโยชน์ที่เกิดขึ้นคือท้องถิ่นมีข้อมูลที่แม่นยำสำหรับ การวางแผนบริหารจัดการน้ำ และการเตือนภัย เกษตรกรได้รับข้อมูลสถานการณ์น้ำที่ทันสมัย สามารถวางแผนการเพาะปลูกได้อย่างเหมาะสม และประชาชนทั่วไปมีความปลอดภัยจากภัยพิบัติทางน้ำมากขึ้นจากระบบเตือนภัยที่มีประสิทธิภาพ ข้อมูลเหล่านี้สามารถบูรณาการให้เชื่อมโยงถึงกันทั้งจังหวัด ทำให้เกิดการบูรณาการในการดำเนินงานขององค์กรเกี่ยวข้อง

3. การดำเนินการป้องกัน แก้ไข ฟื้นฟู ในพื้นที่ที่มีค่าผลกระทบจากภัยแล้งสูง โดยสำนักงานจังหวัดนครสวรรค์เป็นเจ้าภาพดำเนินงานร่วมกับหน่วยงานเกี่ยวข้องในระดับจังหวัด อาทิ สำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย สำนักงานชลประทาน สำนักงานทรัพยากรน้ำเขต สำนักงานทรัพยากรน้ำบาดาลเขต สำนักงานพัฒนาที่ดินจังหวัด ประโยชน์ที่เกิดขึ้นคือ ชุมชนในพื้นที่เสี่ยงภัยแล้งได้รับการช่วยเหลือและมีมาตรการรับมือภัยแล้ง ที่เหมาะสม ลดความเสียหายทางเศรษฐกิจและสังคม เกษตรกรในพื้นที่แห้งแล้งได้รับการสนับสนุนในการปรับเปลี่ยนวิธีการเกษตรให้

เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ เช่น การปลูกพืชทนแล้ง หรือการทำเกษตรแบบใช้น้ำน้อย และระบบนิเวศได้รับการฟื้นฟูผ่านโครงการอนุรักษ์ดินและน้ำ ช่วยลดผลกระทบจากภัยแล้งในระยะยาว

เอกสารอ้างอิง

- ดวงเนตร ชาสุวรรณ และวันทนี้อย์ แสนภักดี. (2562). การจัดการน้ำแบบบูรณาการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจากการสร้างฝายชะลอน้ำขององค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น. *วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์*, 6(3), 503-519.
- นิติศาสตร์ นิติศาสตรบัณฑิต และคณะ. (2559). ยุทธศาสตร์การบริหารงบประมาณขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้านการจัดการน้ำตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. *วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์*, 8(3), 30-44.
- พนิต ใหม่ประสิทธิ์กุล, สุชาติ ลีตระกูล, ต่อพงศ์ กริธาชาติ และสมบุญ ธรรมลังกา. (2560). รูปแบบการบริหารจัดการน้ำเชิงบูรณาการบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น ของชุมชนรอบกว๊านพะเยา จังหวัดพะเยา. *วารสารสังคมศาสตร์วิชาการ*, 9(3), 51-68.
- ส่วนวิจัยและพัฒนาทรัพยากรน้ำ สำนักวิจัย พัฒนาและอุทกวิทยา กรมทรัพยากรน้ำ. (2552). *การเสริมสร้างและพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ โดยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR)*. เข้าถึงได้จาก <https://irre.ku.ac.th/otpaper/pdf/การเสริมสร้างและพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ.pdf>
- สำนักงานทรัพยากรน้ำ. (2561). *การบริหารทรัพยากรน้ำในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ : สำนักงานทรัพยากรน้ำ.
- อรรณู ภูโคกค้อย และวิษณุ สมิตสุวรรณค์. (2562). การบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น: กรณีศึกษาเทศบาลตำบลบ้านโต้น อำเภอพระยืน จังหวัดขอนแก่น. *วารสารมหาจุฬานาครธรรม*, 6(10), 5067-5078.

การใช้ปัญญาประดิษฐ์แบบรู้สร้าง (Generative AI) อย่างมีจริยธรรมในการทำวิจัย และการเขียนทางวิชาการเพื่อการตีพิมพ์ของนิสิตนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา ในกรุงเทพมหานครตามแนวคิด AI Literacy

Ethical Use of Generative AI in Research and Academic Writing for
Publication of Graduate Students in Bangkok based on AI Literacy Concept

นพรุจ นาคบุรี¹ และอุ๋นเรื้อน เล็กน้อย²

Nupparut Nakbure and Unruan Leknoi

Received: January 27, 2025

Revised: March 14, 2025

Accepted: March 23, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการใช้ Gen. AI อย่างมีจริยธรรมในการทำวิจัยและการเขียนทางวิชาการเพื่อการตีพิมพ์ของนิสิตนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา ตามแนวคิด AI Literacy 2) ศึกษาเปรียบเทียบการยอมรับได้ถึงการใช้ Gen. AI อย่างมีจริยธรรมฯ ผ่านปัจจัยด้านความรู้และเข้าใจ Gen. AI (Understand) และ 3) ศึกษาปัจจัยการประเมินผล Gen. AI (Evaluate) ที่ส่งผลต่อการยอมรับได้ถึงการใช้ Gen. AI อย่างมีจริยธรรมฯ ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ โดยนำแนวคิด AI Literacy มาเป็นกรอบแนวคิดวิจัย ประชากรคือ นิสิตนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาของสถาบันอุดมศึกษาที่ตั้งในกรุงเทพมหานคร คำนวณกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรโปรแกรม G*Power กำหนดค่าอิทธิพล เท่ากับ 0.4 กลุ่มตัวอย่างจำนวน 125 คน การเก็บรวบรวมข้อมูล ด้วยการสุ่มแบบเจาะจง โดยใช้แบบสอบถามและประมาณค่าตามมาตรวัดลิเคิร์ต 5 ระดับ สถิติวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ สถิติเชิงพรรณนา ใช้บรรยายค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติเชิงอนุมาน ใช้วิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว ผ่านปัจจัยความรู้และเข้าใจ และวิเคราะห์ความถดถอยพหุคูณ ผ่านปัจจัยการประเมินผล ผลการวิจัย พบว่า 1) การใช้ Gen. AI ในการทำวิจัยและการเขียนทางวิชาการฯ ในส่วนภาพรวมระดับความรู้และเข้าใจ Gen. AI ส่วนใหญ่อยู่ระดับ “ปานกลาง”

¹⁻² จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย; Chulalongkorn University

Corresponding author, e-mail: mnupparut@gmail.com

ส่วนภาพรวมระดับการประเมินผล Gen. AI อยู่ระดับ “มาก” และภาพรวมการยอมรับได้ถึงการใช้ Gen. AI อย่างมีจริยธรรมสำหรับการทำวิจัยและบทความวิจัยอยู่ระดับ “ปานกลาง” 2) ปัจจัยด้านความรู้และเข้าใจ มีผลให้ผู้ที่มีความรู้และเข้าใจ Gen. AI ที่แตกต่างกัน มีการยอมรับได้ถึงการใช้ Gen. AI อย่างมีจริยธรรมที่แตกต่างกันเฉพาะการทำวิจัย ขึ้นต่อกำหนดที่มาและความสำคัญ และกำหนดวัตถุประสงค์ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และ 3) การยอมรับได้ถึงการใช้ Gen. AI อย่างมีจริยธรรม เป็นผลมาจากปัจจัยการประเมินผล ในส่วนการตรวจสอบฐานข้อมูล Gen. AI ที่ใช้สร้างข้อมูลคำตอบ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

คำสำคัญ: การใช้ปัญญาประดิษฐ์แบบรู้สร้าง, การทำวิจัยและการเขียนทางวิชาการ, ระดับบัณฑิตศึกษา, AI Literacy

Abstract

The purposes of this research article were 1) to study the ethical use of Generative AI in research and academic writing for publication of graduate students in Bangkok based on AI Literacy Concept; 2) to compare the acceptability of the ethical use of Gen. AI through the factors of knowledge and understanding of Gen. AI (Understand); and 3) to examine the factors of Gen. AI evaluation (Evaluate) that influenced the acceptability of the ethical use of Gen. AI. This quantitative research used the AI Literacy concept as the research framework. The population consisted of graduate students from higher education institutions in Bangkok. The sample size was calculated using the G*Power program, with an influence factor of 0.4. The sample consisted of 125 participants. Data were collected using purposive sampling, using questionnaires and estimated using a five-point Likert scale. Data analysis statistics included descriptive statistics, used to describe mean and standard deviation, and inferential statistics, using one-way analysis of variance through knowledge and understanding factors, and multiple regression analysis through evaluation factors. The research results found that 1) the overall level of knowledge and understanding of Gen. AI in research and academic writing was mostly at the "moderate" level. The overall level of evaluation of Gen. AI was at the "high" level. The overall level of

acceptance of the ethical use of Gen. AI for research and research articles were at the "moderate" level; 2) knowledge and understanding factors had statistically significant effects on people with different knowledge and understanding of Gen. AI to accept the ethical use of Gen. AI differently in research, steps in determining the source and importance, and setting the objectives; 3) the acceptability of the ethical use of Gen. AI was influenced by the evaluation factors in the section on the Gen. AI database used to generate the answer data, which was statistically significant.

Keywords: use of Generative AI, research and academic writing, graduate studies, AI Literacy

บทนำ

ท่ามกลางเทคโนโลยีที่มีการเติบโตและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในสังคม โดยเฉพาะปัญญาประดิษฐ์แบบรู้สร้าง (Generative AI) เรียกอีกอย่างว่า Gen. AI เป็นปัญญาประดิษฐ์ประเภทหนึ่งของ Artificial Intelligence (AI) ที่มีทักษะและความสามารถในการสร้างสรรค์ข้อมูลเนื้อหา ไอเดียสิ่งใหม่ ๆ ได้อย่างหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นข้อความ รูปภาพ วิดีโอ ฯลฯ ผ่านการประมวลผลวิเคราะห์ข้อมูลจากฐานข้อมูลขนาดใหญ่ ภายใต้การนำชุดข้อมูลคำสั่งที่เรียกว่า “พรอมป์” (Prompt) ของผู้ใช้งานมาเรียนรู้และพัฒนาทักษะการทำงานของโปรแกรม โดยใช้ระยะเวลารวดเร็ว (ทิพย์อรุณ เขียวแก้ว และคณะ, 2566) ทำให้ Gen. AI เป็นที่รู้จักและได้รับความสนใจในสังคม นำมาประยุกต์ใช้กับการทำงานในทุกภาคส่วนอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะภาคการศึกษาและวิชาการ จากผลการสำรวจมหาวิทยาลัยทั่วโลกพบว่า มีจำนวนหลักสูตรการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับ AI มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นทุกปีอย่างต่อเนื่อง (Stanford University Human Centered AI (Stanford HAI), 2024) แสดงให้เห็นว่า นิสิตนักศึกษาให้ความสนใจนำ AI มาประยุกต์ใช้เป็นเครื่องมือสนับสนุนการทำงานบ้าน รายงาน บทความ งานวิจัย งานเขียนทางวิชาการ และการให้คำแนะนำปรึกษา เป็นต้น แต่ถึงอย่างไรแล้ว เมื่อนิสิตนักศึกษาเปิดโอกาสนำ Gen. AI มาใช้ในปริมาณที่มากเกินไป ย่อมส่งผลต่อการใช้งานในทางที่ไม่เหมาะสมเช่นกัน จากผลสำรวจนักศึกษาในระดับปริญญาตรีขึ้นไป ที่ใช้ AI ในการทำงานโดย (Nam, J., 2023) พบว่า จำนวน 56% ของนักศึกษาใช้ AI ในการทำการบ้านและข้อสอบ นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาถึงการใช้ AI ในภาคการศึกษาและวิชาการของประเทศไทย พบว่า มีแนวโน้มการนำ AI มาใช้ในการเรียนการสอนมาก

ขึ้น แต่ยังคงก่อให้เกิดความเสี่ยงและผลกระทบเช่นเดียวกัน การพึ่งพา AI ที่มากเกินไป ประกอบกับการใช้ AI ส่อแววทุจริตผิดวัตถุประสงค์การใช้งาน ถือเป็นการกระทำที่ไม่เหมาะสม (วรลักษณ์ หิมะกลัส, 2566) อีกทั้งงานศึกษาความพร้อมในการประยุกต์ใช้เทคโนโลยี AI สำหรับบริการดิจิทัลอย่างมีธรรมาภิบาลโดยสำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (สพธอ.), (2566) พบว่า ในภาคการศึกษา ยังขาดบุคลากรผู้มีความรู้และประสบการณ์ด้าน AI จำนวนมาก อีกทั้งการจัดสรรบุคคลเพื่อที่จะมาพัฒนาทักษะการใช้ AI และสร้างองค์ความรู้และเข้าใจแก่นักเรียน นิสิต นักศึกษา และบุคลากรการศึกษายังไม่เพียงพอ

แนวคิด AI Literacy เป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้ผู้มีความประสงค์ใช้ AI นั้นตระหนักถึงการศึกษาองค์ความรู้และความเข้าใจระบบการทำงานของ AI จนกระทั่งมีทักษะและศักยภาพในการประเมินตรวจสอบ AI อันนำไปสู่การมีวิจารณญาณเลือกใช้ AI ให้เหมาะสมกับการทำงานของตนอย่างปลอดภัยและมีประสิทธิภาพ (Mills, K. et al., 2024) โดยแนวคิดดังกล่าวนี้ประกอบไปด้วย 1) ความรู้และเข้าใจ Gen. AI (Understand) 2) การประเมินผล Gen. AI (Evaluate) ซึ่งทั้งสองส่วนนี้เป็นองค์ประกอบสำคัญที่เชื่อมโยงกัน มีความสำคัญอย่างยิ่งที่สามารถนำมาปรับใช้กับงานวิจัยนี้ได้ เพื่อให้นิสิตนักศึกษาที่มีข้อกังวลถึงการใช้งาน Gen. AI กระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้และเข้าใจข้อมูล Gen. AI อย่างถูกต้องและปลูกฝังทักษะการประเมินผล Gen. AI ให้มีเทคนิคหลักเกณฑ์การพิจารณาตรวจสอบ ที่สำคัญเป็นการพัฒนานิสิตนักศึกษาให้ตระหนักถึงการใช้ Gen. AI อย่างละเอียดรอบคอบและรู้เท่าทันถึงการใช้ Gen. AI ประกอบกับการฝึกฝนให้นิสิตนักศึกษามีทัศนคติเลือกใช้ Gen. AI เป็นเพียงเครื่องมือสนับสนุนในการทำวิจัยและการเขียนทางวิชาการอย่างเหมาะสม ควบคู่ไปกับการใช้ทักษะและความสามารถในการคิดวิเคราะห์เชิงวิพากษ์สร้างผลงานวิชาการด้วยตนเองเป็นหลัก ให้ไปสู่เป้าหมายการสร้างผลงานวิชาการที่มีคุณภาพและมีมาตรฐาน

จากการสำรวจกลุ่มบุคลากรการศึกษาในสถาบันระดับอุดมศึกษาพบว่า กลุ่มนิสิตนักศึกษามีลักษณะการใช้ Gen. AI เข้าข่ายที่ใช้ในทางไม่เหมาะสม สุ่มเสี่ยงที่ผิดหลักจริยธรรมการทำวิจัยและวิชาการ โดยเฉพาะระดับบัณฑิตศึกษาทั้งปริญญาโทและปริญญาเอก ที่ล้วนแล้วเป็นปัญญาชนที่มีคุณวุฒิและทักษะความสามารถในการทำวิจัยและการเขียนทางวิชาการ ย่อมสูงกว่ากลุ่มอื่น ๆ มากไปกว่านั้นมีความพยายามที่จะนำ Gen. AI มาใช้ในกระบวนการสร้างผลงานวิชาการที่มากเกินไปกว่าการใช้ทักษะการทำงานด้วยตนเอง ประกอบกับการใช้งานอย่างไม่มีขอบเขตที่ต่างคนต่างใช้งานตามความต้องการของตน สิ่งเหล่านี้ล้วนสร้างผลกระทบและความเปลี่ยนแปลงรูปแบบการทำวิจัยและวิชาการที่อาศัยการใช้ Gen. AI มากขึ้น ในขณะเดียวกันอาจส่งผลต่อ

มาตรฐานการทำวิจัยฯ ที่ด้อยประสิทธิภาพลง อีกทั้งการแข่งขันทางผลงานทางวิชาการที่สูง ล้วนแล้วมักกระจุกตัวอยู่ในกลุ่มสถาบันการศึกษาที่ตั้งอยู่ในเมืองกรุงเทพมหานคร มีสิ่งสาธารณูปโภคและเครื่องมือทางเทคโนโลยีที่เป็นโครงสร้างพื้นฐานและมีแหล่งศึกษาข้อมูลความรู้ต่อยอดการพัฒนาผลงานวิชาการ ทำให้มีกลุ่มนิสิตนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาให้ความสนใจมาเรียนในเมืองมากยิ่งขึ้น จึงเป็นเหตุผลที่ผู้วิจัยเลือกศึกษากลุ่มนิสิตนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาในกรุงเทพฯ เพื่อทำการศึกษาวิจัยต่อไป

ด้วยเหตุผลที่กล่าวข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยเล็งเห็นการเปลี่ยนโฉมรูปแบบการสร้างผลงานวิชาการจากการใช้ Gen. AI อันแฝงไปด้วยปัญหาและอุปสรรคการใช้งานอย่างไม่มีขอบเขตและไม่เหมาะสมเพิ่มขึ้น อีกทั้งยังไม่มีกฎเกณฑ์หรือนโยบายและแผนควบคุมการใช้ที่เฉพาะจงสำหรับการทำวิจัยและการเขียนทางวิชาการยังไม่เห็นเป็นรูปธรรม จึงเห็นควรศึกษาการใช้ Gen. AI อย่างมีจริยธรรมในการทำวิจัยและการเขียนทางวิชาการเพื่อการตีพิมพ์ของนิสิตนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาในกรุงเทพมหานครตามแนวคิด AI Literacy เพื่อทราบว่าแนวโน้มการใช้งานของนิสิตนักศึกษาเป็นเช่นไรในแต่ละด้าน ถือเป็นฐานข้อมูลที่สำคัญให้นิสิตนักศึกษามีแนวทางการประยุกต์ใช้ Gen. AI ในการทำวิจัยฯ อย่างมีขอบเขตและเหมาะสมสอดคล้องกับระเบียบวิจัยอันเป็นประโยชน์ต่อการสร้างสรรค์ผลงานในสังคมวิชาการควบคู่กับการดำรงตนตามหลักจริยธรรมการทำวิจัยฯ อย่างแท้จริงต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการใช้ Gen. AI อย่างมีจริยธรรมในการทำวิจัยและการเขียนทางวิชาการเพื่อการตีพิมพ์ของนิสิตนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาในกรุงเทพมหานครตามแนวคิด AI Literacy
2. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบการยอมรับได้ถึงการใช้ Gen. AI อย่างมีจริยธรรมในการทำวิจัยและการเขียนทางวิชาการฯ ผ่านปัจจัยด้านความรู้และเข้าใจ Gen. AI (Understand) ของนิสิตนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา
3. เพื่อศึกษาปัจจัยการประเมินผล Gen. AI (Evaluate) ที่ส่งผลต่อการยอมรับได้ถึงการใช้ Gen. AI อย่างมีจริยธรรมในการทำวิจัยและการเขียนทางวิชาการฯ ของนิสิตนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัย

ประเภทการวิจัย ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา คือ กลุ่มประชากรที่เป็นนิสิตนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาเป็นผู้ที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับปริญญาโทและปริญญาเอก พื้นที่ศึกษาคือสถาบันอุดมศึกษาที่ตั้งอยู่ในกรุงเทพมหานคร กลุ่มตัวอย่างมีจำนวนทั้งสิ้น 125 คน ทำการคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรการคำนวณของโปรแกรม G*Power โดยกำหนดค่าอิทธิพล (Effect Size) เท่ากับ 0.4 และค่าความเชื่อมั่นที่ระดับร้อยละ 95 สัดส่วนความคลาดเคลื่อนเท่ากับ .05 โดยใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เป็นไปตามคุณสมบัติของกลุ่มตัวอย่างที่ผู้วิจัยกำหนดเพิ่มเติม คือ ผู้ที่รู้จักและใช้ Gen. AI เป็นตัวช่วยในการทำวิจัยและการเขียนทางวิชาการ

ตัวแปรที่ศึกษา มีดังนี้ ตัวแปรต้น คือ ระดับความรู้และเข้าใจ Gen. AI (Understand) และระดับการประเมินผล Gen. AI (Evaluate) และตัวแปรตาม คือ ระดับการยอมรับได้ถึงการใช้ Gen. AI อย่างมีจริยธรรมในการทำวิจัยและการเขียนทางวิชาการ

สมมติฐานการวิจัย มีดังนี้

- ระดับความรู้และเข้าใจ Gen. AI (Understand) ที่แตกต่างกัน มีการยอมรับได้ถึงการใช้ Gen. AI อย่างมีจริยธรรมในการทำวิจัยและการเขียนทางวิชาการฯ ที่แตกต่างกัน
- ระดับการประเมินผล Gen. AI (Evaluate) ส่งผลต่อการยอมรับได้ถึงการใช้ Gen. AI อย่างมีจริยธรรมในการทำวิจัยและการเขียนทางวิชาการฯ

เครื่องมือในการวิจัย เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) มีดังนี้ 1) ระดับความรู้และเข้าใจ Gen. AI ของท่าน (Understand) 2) ระดับการประเมินผล Gen. AI ของท่าน (Evaluate) และ 3) ระดับการยอมรับได้ถึงการใช้ Gen. AI ในการทำวิจัยและการเขียนทางวิชาการของท่าน แบ่งออกเป็นการยอมรับได้ถึงการใช้ Gen. AI สำหรับการวิจัย และการยอมรับได้ถึงการใช้ Gen. AI สำหรับการทำบทความวิจัย

การตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย ทำการตรวจสอบความตรงของเนื้อหา (Content Validity) โดยผู้ที่มีความรู้และเชี่ยวชาญด้านการใช้ Gen. AI จำนวน 3 คน เพื่อพิจารณาความถูกต้องของเนื้อหา และความเหมาะสมกับประเด็นคำถามโดยมีค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item Objective Congruence: IOC) เท่ากับ 1.0 และการทดสอบความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (Reliability) โดยผู้วิจัยนำแบบสอบถามไปทดลอง (Try Out) กับนิสิตนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาที่นอกเหนือกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน และนำมาวิเคราะห์หาความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม โดยใช้

วิธีของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) มีค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาเท่ากับ .971 ถือว่ามีระดับค่าความเชื่อมั่นสูง สามารถนำไปใช้ได้

การแปลผลแบบสอบถาม ผู้วิจัยใช้มาตราส่วนประมาณค่าตามแบบมาตรวัดของลิเคิร์ต (Likert's Scale) จะใช้ค่าเฉลี่ยมาพิจารณาความถี่ของกลุ่มโดยมีคะแนนเฉลี่ยระหว่างดังนี้

4.21 – 5.00 หมายถึง มีระดับมากที่สุด

3.41 – 4.20 หมายถึง มีระดับมาก

2.61 – 3.40 หมายถึง มีระดับปานกลาง

1.81 – 2.60 หมายถึง มีระดับน้อย

1.00 – 1.80 หมายถึง มีระดับน้อยที่สุด

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยติดต่อกลุ่มตัวอย่างและดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสอบถามด้วยตนเองจากนิสิตนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวนทั้งสิ้น 125 คน และทำการตรวจสอบความถูกต้องครบถ้วนของข้อมูล ให้คะแนน ลงรหัสข้อมูล โดยวิเคราะห์ข้อมูลผ่านโปรแกรมสำเร็จรูปวิเคราะห์ข้อมูลทางสังคมศาสตร์

การวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัย มีดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาการใช้ Gen. AI อย่างมีจริยธรรมในการทำวิจัยและการเขียนทางวิชาการเพื่อการตีพิมพ์ของนิสิตนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาในกรุงเทพมหานคร ตามแนวคิด AI Literacy ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์โดยใช้ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และแปลผลตามมาตรวัดของลิเคิร์ต เพื่ออธิบายภาพรวมระดับความรู้และเข้าใจ Gen. AI (Understand) ภาพรวมระดับการประเมินผล Gen. AI (Evaluate) และภาพรวมระดับการยอมรับได้ถึงการใช้ Gen. AI อย่างมีจริยธรรมในการทำวิจัยและการเขียนทางวิชาการฯ ของนิสิตนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อศึกษาเปรียบเทียบการยอมรับได้ถึงการใช้ Gen. AI อย่างมีจริยธรรมในการทำวิจัยและการเขียนทางวิชาการฯ ผ่านปัจจัยด้านความรู้และเข้าใจ Gen. AI (Understand) ของนิสิตนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์โดยใช้สถิติการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way ANOVA) เพื่ออธิบายความแตกต่างของระดับความรู้และเข้าใจ Gen. AI (Understand) กับระดับการยอมรับได้ถึงการใช้ Gen. AI อย่างมีจริยธรรมของนิสิตนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา

วัตถุประสงค์ที่ 3 เพื่อศึกษาปัจจัยการประเมินผล Gen. AI (Evaluate) ที่ส่งผลต่อการยอมรับได้ถึงการใช้ Gen. AI อย่างมีจริยธรรมในการทำวิจัยและการเขียนทางวิชาการฯ ของ

นิสิตนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์โดยใช้สถิติการวิเคราะห์ความถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) เพื่ออธิบายถึงความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยการประเมินผล Gen. AI (Evaluate) ส่งผลต่อระดับการยอมรับได้ถึงการใช Gen. AI อย่างมีจริยธรรมของนิสิตนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา

สถิติที่ใช้ในการวิจัย ประกอบไปด้วย สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistic) ศึกษา ค่าเฉลี่ย (Mean: $\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation: S.D.) เพื่อใช้บรรยาย ภาพรวมระดับความรู้และเข้าใจ Gen. AI (Understand) ภาพรวมระดับการประเมินผล Gen. AI (Evaluate) และภาพรวมระดับการยอมรับได้ถึงการใช Gen. AI อย่างมีจริยธรรมของนิสิตนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา และสถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistic) โดยใช้ในการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way ANOVA) เพื่อเปรียบเทียบการยอมรับได้ถึงการใช Gen. AI อย่างมีจริยธรรมฯ ผ่านปัจจัยทางด้านระดับความรู้และความเข้าใจ Gen. AI (Understand) และการวิเคราะห์ความถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) เพื่อศึกษาปัจจัยระดับการประเมินผล Gen. AI (Evaluate) ที่ส่งผลต่อการยอมรับได้ถึงการใช Gen. AI อย่างมีจริยธรรมฯ ของนิสิตนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา กำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

สรุปผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. การใช้ Gen. AI อย่างมีจริยธรรมในการทำวิจัยและการเขียนทางวิชาการเพื่อการตีพิมพ์ของนิสิตนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาในกรุงเทพมหานครตามแนวคิด AI Literacy พบว่า

1.1 ภาพรวมระดับความรู้และเข้าใจ Gen. AI (Understand) นิสิตนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาส่วนใหญ่มีค่าเฉลี่ยคะแนนความรู้และเข้าใจเกี่ยวกับ Gen. AI เท่ากับ 7.12 จากคะแนนเต็ม 10 ($\bar{X} = 7.12$, S.D. = 1.63) ซึ่งนิสิตนักศึกษาครึ่งหนึ่งเป็นกลุ่มผู้มีความรู้และเข้าใจ Gen. AI ระดับปานกลาง (5-7 คะแนน) อยู่ที่ร้อยละ 53.60 ตามมาด้วยกลุ่มผู้มีความรู้และเข้าใจ Gen. AI ระดับมาก (ตั้งแต่ 8 คะแนนขึ้นไป) อยู่ที่ร้อยละ 40.80 แต่ยังมีจำนวนน้อยที่เป็นกลุ่มผู้มีความรู้และเข้าใจ Gen. AI ระดับน้อย (ต่ำกว่าหรือเท่ากับ 4 คะแนน) อยู่ที่ร้อยละ 5.60

1.2 ภาพรวมระดับการประเมินผล Gen. AI (Evaluate) ดังตารางที่ 1 นิสิตนักศึกษา มีการประเมินตรวจสอบการใช้ Gen. AI มากที่สุดคือ การวิเคราะห์ข้อมูลจาก Gen. AI โดยใช้มุมมองหลายด้าน มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.95 ตามมาด้วยการตรวจสอบแหล่งอ้างอิงที่ได้จาก Gen. AI เพื่อวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูล และการคำนึงถึงคุณค่าของค่าใช้จ่ายการซื้อ

ฟังก์ชันเสริมการใช้งาน Gen. AI ซึ่งอยู่ในระดับ “มาก” สอดคล้องกับการประเมินผล Gen. AI ในส่วนอื่น และเป็นไปตามภาพรวมการประเมินผล Gen. AI (Evaluate) เช่นกัน

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการแปรผลตามมาตรวัดของลิเคิร์ต จำแนกตามการประเมินผล Gen. AI (Evaluate)

การประเมินผล Gen. AI (Evaluate)	$\bar{X}$	S.D.	แปรผล
ทดสอบคุณภาพของผลลัพธ์คำตอบ Gen. AI	3.66	1.10	มาก
ทดสอบให้ Gen. AI สร้างผลลัพธ์หลายรูปแบบ	3.51	1.14	มาก
ทดสอบให้ Gen. AI เอาความรู้ใหม่ไปปรับใช้กับการสร้างข้อมูล	3.51	1.15	มาก
ตรวจสอบฐานข้อมูล Gen. AI ที่ใช้สร้างข้อมูลคำตอบ	3.46	1.21	มาก
ตรวจสอบความแม่นยำของข้อมูลคำตอบ Gen. AI	3.47	1.27	มาก
ตรวจสอบผลลัพธ์ที่ได้จาก Gen. AI ว่ามีอคติหรือไม่	3.54	1.19	มาก
ตรวจสอบความทันสมัยของข้อมูล Gen. AI ว่าอัปเดตเป็นปัจจุบัน	3.64	1.12	มาก
ตรวจสอบแหล่งอ้างอิงที่ได้จาก Gen. AI เพื่อความน่าเชื่อถือ	3.88	1.14	มาก
คำนึงถึงความคุ้มค่าของการซื้อฟังก์ชันเสริมการใช้งาน Gen. AI	3.83	1.07	มาก
วิเคราะห์ข้อมูลจาก Gen. AI โดยใช้มุมมองหลายด้าน	3.95	1.05	มาก
ภาพรวม การประเมินผล Gen. AI (Evaluate)	3.65	0.91	มาก

1.3 ภาพรวมระดับการยอมรับได้ถึงการใช้ Gen. AI อย่างมีจริยธรรมในการทำวิจัยและการเขียนทางวิชาการฯ แบ่งออกเป็นสองส่วน ดังนี้

1) ระดับการยอมรับได้ถึงการใช้ Gen. AI อย่างมีจริยธรรมสำหรับการทำวิจัย ดังตารางที่ 2 นิสิตนักศึกษายอมรับได้อย่างมีจริยธรรมในการใช้ Gen. AI มากที่สุดในส่วนของขั้นตอนกำหนดหัวข้องานวิจัยที่สนใจ คิดเป็นค่าเฉลี่ยที่ 3.28 รองลงมาเป็นการวางแผนขั้นตอนการดำเนินการวิจัย และการกำหนดระเบียบวิธีการวิจัย ซึ่งทั้งสามขั้นตอนนี้ มีการยอมรับได้ถึงการใช้ Gen. AI อย่างมีจริยธรรม อยู่ในระดับ “ปานกลาง” เช่นเดียวกับขั้นตอนการวิจัยอื่น ๆ ยกเว้นขั้นตอนการอภิปรายผลการวิจัย ที่มีการยอมรับได้ฯ อยู่ในระดับ “น้อย” ซึ่งภาพรวมของระดับการยอมรับได้ถึงการใช้ Gen. AI อย่างมีจริยธรรมสำหรับการทำวิจัยทั้งหมด อยู่ในระดับ “ปานกลาง” คิดเป็นค่าเฉลี่ย 2.90

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การแปรผลตามมาตรวัดของลิเคิร์ต จำแนกตามการยอมรับได้ถึงการ
ใช้ Gen. AI อย่างมีจริยธรรม สำหรับการทำวิจัย

การใช้ Gen. AI ในการทำวิจัย	$\bar{X}$	S.D.	แปรผล
กำหนดหัวข้องานวิจัยที่สนใจ	3.28	1.19	ปานกลาง
กำหนดที่มาและความสำคัญของการวิจัย	2.93	1.21	ปานกลาง
ตั้งคำถามวิจัย	2.87	1.26	ปานกลาง
กำหนดวัตถุประสงค์การวิจัย	2.73	1.23	ปานกลาง
กำหนดทฤษฎีที่ใช้ในการทำวิจัย	2.97	1.20	ปานกลาง
กำหนดระเบียบวิธีการวิจัย	3.06	1.21	ปานกลาง
ทำกรอบแนวคิดในการวิจัย	2.77	1.21	ปานกลาง
วางแผนขั้นตอนการดำเนินการวิจัย	3.11	1.17	ปานกลาง
แปรผลข้อมูลการวิจัย	2.83	1.22	ปานกลาง
วิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยทางสถิติ (เชิงปริมาณ)	2.99	1.30	ปานกลาง
วิเคราะห์ข้อมูลการวิจัย (เชิงคุณภาพ)	2.72	1.27	ปานกลาง
อภิปรายผลการวิจัย	2.60	1.21	น้อย
สรุปผลการวิจัย	2.75	1.34	ปานกลาง
ทำข้อเสนอแนะการวิจัย	2.98	1.30	ปานกลาง
ภาพรวม การยอมรับได้ถึงการ ใช้ Gen. AI ในการทำวิจัย	2.95	0.95	ปานกลาง

2) ระดับการยอมรับได้ถึงการ ใช้ Gen. AI อย่างมีจริยธรรมสำหรับการทำ
บทความวิจัย ดังตารางที่ 3 ขั้นตอนทีนี้นิสิตนักศึกษายอมรับได้อย่างมีจริยธรรมในการใช้ Gen. AI
มากที่สุดในส่วนของขั้นตอนการคิดชื่อเรื่องบทความที่น่าสนใจ คิดเป็นค่าเฉลี่ย 3.34 ซึ่งทุกขั้นตอน
ทีนี้นิสิตนักศึกษายอมรับได้อย่างมีจริยธรรมในการใช้ Gen. AI สำหรับการทำความเข้าใจ อยู่ใน
ระดับ “ปานกลาง” ทั้งหมดทุกข้อเช่นเดียวกันกับภาพรวมของระดับการยอมรับได้ถึงการ ใช้ Gen.
AI อย่างมีจริยธรรมทุกขั้นตอนทั้งหมด คิดเป็นค่าเฉลี่ย 3.03

ตารางที่ 3 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การแปรผลตามมาตรวัดของลิเคิร์ต จำแนกตามการยอมรับได้ถึงการ
ใช้ Gen. AI อย่างมีจริยธรรม สำหรับการทำบทความวิจัย

การใช้ Gen. AI ทำบทความวิจัย	$\bar{X}$	S.D.	แปรผล
คิดชื่อเรื่องบทความให้น่าสนใจ	2.82	1.43	ปานกลาง
ทำบทคัดย่อ	2.64	1.27	ปานกลาง
ทำบทนำ	2.50	1.30	ปานกลาง
สรุปข้อมูลผลการวิจัยทั้งหมดนำมาสร้างบทความ	2.29	1.34	ปานกลาง
สร้างรูปภาพ กราฟ และตารางจากข้อมูลงานวิจัย	2.05	1.33	ปานกลาง
จัดรูปแบบการเขียนบทความตามข้อกำหนดของวารสาร	1.90	1.18	ปานกลาง
ภาพรวม การยอมรับได้ถึงการใช้ Gen. AI ในการทำบทความวิจัย	2.37	1.00	ปานกลาง

2. การเปรียบเทียบการยอมรับได้ถึงการใช้ Gen. AI อย่างมีจริยธรรมในการทำวิจัยและการเขียนทางวิชาการฯ ผ่านปัจจัยด้านความรู้และเข้าใจ Gen. AI (Understand) ของนิสิตนักศึกษา ระดับบัณฑิตศึกษา พบว่า

2.1 ระดับความรู้และเข้าใจ Gen. AI แตกต่างกัน มีการยอมรับได้ถึงการใช้ Gen. AI อย่างมีจริยธรรม ที่ไม่แตกต่างกันเกือบทั้งหมด กล่าวคือ การยอมรับได้ถึงการใช้ Gen. AI อย่างมีจริยธรรม ไม่มีความสัมพันธ์กับความรู้และเข้าใจ Gen. AI (Understand) ของนิสิตนักศึกษา ยกเว้นในประเด็นการทำวิจัย ขั้นตอนการกำหนดที่มาและความสำคัญของการวิจัย พบว่ามีระดับการยอมรับที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยกลุ่มที่มีความรู้และเข้าใจ Gen. AI ระดับมาก มีระดับการยอมรับที่มากกว่ากลุ่มที่มีความรู้และเข้าใจ Gen. AI ระดับปานกลาง และในขั้นตอนการกำหนดวัตถุประสงค์ของการวิจัย พบว่ามีระดับการยอมรับที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยกลุ่มที่มีความรู้และเข้าใจ Gen. AI ระดับปานกลาง และกลุ่มมีความรู้และเข้าใจ Gen. AI ระดับมาก มีระดับการยอมรับที่น้อยกว่ากลุ่มที่มีความรู้และเข้าใจ Gen. AI ระดับน้อย นำเสนอข้อมูลดังตารางที่ 4-6 ดังนี้

ตารางที่ 4 การวิเคราะห์ความแปรปรวนการยอมรับได้ถึงการใช้ Gen. AI อย่างมีจริยธรรม สำหรับการทำวิจัย
จำแนกตามระดับความรู้และเข้าใจ Gen. AI (Understand)

สำหรับการทำวิจัย		SS	Df	MS	F	Sig
กำหนดหัวข้องานวิจัยที่สนใจ	ระหว่างกลุ่ม	8.229	2	4.114	3.006	.053
	ภายในกลุ่ม	166.971	122	1.369		
	รวม	175.200	124			
กำหนดที่มาและความสำคัญของการวิจัย	ระหว่างกลุ่ม	11.834	2	5.917	4.284	.016*
	ภายในกลุ่ม	168.518	122	1.381		
	รวม	180.352	124			
ตั้งคำถามวิจัย	ระหว่างกลุ่ม	5.152	2	2.576	1.630	.200
	ภายในกลุ่ม	192.800	122	1.580		
	รวม	197.952	124			
กำหนดวัตถุประสงค์การวิจัย	ระหว่างกลุ่ม	12.433	2	6.217	4.351	.015*
	ภายในกลุ่ม	174.319	122	1.429		
	รวม	186.752	124			
กำหนดทฤษฎีที่ใช้ในการทำวิจัย	ระหว่างกลุ่ม	3.076	2	1.538	1.073	.345
	ภายในกลุ่ม	174.796	122	1.433		
	รวม	177.872	124			
กำหนดระเบียบวิธีการวิจัย	ระหว่างกลุ่ม	8.299	2	4.150	2.938	.057
	ภายในกลุ่ม	172.309	122	1.412		
	รวม	180.608	124			
ทำกรอบแนวคิดในการวิจัย	ระหว่างกลุ่ม	7.401	2	3.701	2.612	.078
	ภายในกลุ่ม	172.871	122	1.417		
	รวม	180.272	124			
วางแผนขั้นตอนการดำเนินการวิจัย	ระหว่างกลุ่ม	8.043	2	4.022	3.021	.052
	ภายในกลุ่ม	162.389	122	1.331		
	รวม	170.432	124			
แปรผลข้อมูลการวิจัย	ระหว่างกลุ่ม	3.636	2	1.818	1.233	.295
	ภายในกลุ่ม	179.836	122	1.474		
	รวม	183.472	124			

สำหรับการทำวิจัย		SS	Df	MS	F	Sig
วิเคราะห์ข้อมูล การวิจัยทางสถิติ (เชิงปริมาณ)	ระหว่างกลุ่ม	5.860	2	2.930	1.742	179
	ภายในกลุ่ม	205.132	122	1.681		
	รวม	210.992	124			
วิเคราะห์ข้อมูล การวิจัย (เชิงคุณภาพ)	ระหว่างกลุ่ม	8.730	2	4.365	2.767	.067
	ภายในกลุ่ม	192.470	122	1.578		
	รวม	201.200	124			
อภิปรายผลการวิจัย	ระหว่างกลุ่ม	1.637	2	.818	.553	.576
	ภายในกลุ่ม	180.363	122	1.478		
	รวม	182.000	124			
สรุปผลการวิจัย	ระหว่างกลุ่ม	9.607	2	4.803	2.742	.068
	ภายในกลุ่ม	213.705	122	1.752		
	รวม	223.312	124			
ทำข้อเสนอแนะ การวิจัย	ระหว่างกลุ่ม	9.627	2	4.813	2.946	.056
	ภายในกลุ่ม	199.301	122	1.634		
	รวม	208.928	124			

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

เมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีการ LSD ของระดับความรู้และเข้าใจ Gen. AI (Understand) ในการยอมรับได้ถึงการใช้ Gen. AI อย่างมีจริยธรรมสำหรับการทำวิจัย พบคู่ที่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จำนวน 3 คู่ ดังตารางที่ 5

ตารางที่ 5 ผลการทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ของระดับความรู้และเข้าใจ Gen. AI (Understand) กับการยอมรับได้ถึงการใช้ Gen. AI อย่างมีจริยธรรมสำหรับการทำวิจัย ด้วยวิธีการ LSD

การยอมรับได้ สำหรับการทำวิจัย “กำหนดที่มาและความสำคัญของการวิจัย”	ระดับความรู้และเข้าใจ Gen. AI (Understand)		
	ระดับน้อย	ระดับปานกลาง	ระดับมาก
ระดับน้อย	-		
ระดับปานกลาง	.170	-	
ระดับมาก	.948	.006*	-

การยอมรับได้ๆ สำหรับการทําวิจัย “กำหนดวัตถุประสงค์ของการวิจัย”	ระดับความรู้และเข้าใจ Gen. AI (Understand)		
	ระดับน้อย	ระดับปานกลาง	ระดับมาก
ระดับน้อย	-	.	
ระดับปานกลาง	.006*	-	
ระดับมาก	.037*	.151	-

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ตารางที่ 6 การวิเคราะห์ความแปรปรวนการยอมรับได้ถึงการใช Gen AI อย่างมีจริยธรรม สำหรับการทําทความ
วิจัย จำแนกตามระดับความรู้และเข้าใจ Gen. AI (Understand)

สำหรับการทําทความวิจัย		SS	Df	MS	F	Sig
คิดชื่อเรื่อง บทความให้ น่าสนใจ	ระหว่างกลุ่ม	3.250	2	1.625	1.008	.368
	ภายในกลุ่ม	196.638	122	1.612		
	รวม	199.888	124			
ทําทคดีย่อ	ระหว่างกลุ่ม	2.884	2	1.442	1.005	.369
	ภายในกลุ่ม	175.084	122	1.435		
	รวม	177.968	124			
ทําทหน้า	ระหว่างกลุ่ม	3.102	2	1.551	1.001	.370
	ภายในกลุ่ม	189.010	122	1.549		
	รวม	192.112	124			
สรุปข้อมูล ผลการวิจัย ทั้งหมดนำมา สร้างบทความ	ระหว่างกลุ่ม	6.422	2	3.211	1.980	.142
	ภายในกลุ่ม	197.866	122	1.622		
	รวม	204.288	124			
สร้างรูปภาพ กราฟ และตาราง จากข้อมูล งานวิจัย	ระหว่างกลุ่ม	3.201	2	1.600	1.080	.343
	ภายในกลุ่ม	180.799	122	1.482		
	รวม	184.000	124			
จัดรูปแบบการ เขียนบทความ ตามข้อกำหนด ของวารสาร	ระหว่างกลุ่ม	8.745	2	4.373	2.673	.073
	ภายในกลุ่ม	199.543	122	1.636		
	รวม	208.288	124			

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3. ปัจจัยการประเมินผล Gen. AI (Evaluate) ที่ส่งผลต่อการยอมรับได้ถึงการใช้ Gen. AI อย่างมีจริยธรรมในการทำวิจัยและการเขียนทางวิชาการฯ ของนิสิตนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา

3.1 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการยอมรับได้ถึงการใช้ Gen. AI อย่างมีจริยธรรมในการทำวิจัยและการเขียนทางวิชาการ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ประกอบไปด้วย 1 ปัจจัย คือ ปัจจัยการประเมินผล Gen. AI (Evaluate) ในส่วนของการตรวจสอบฐานข้อมูล Gen. AI ที่ใช้สร้างข้อมูลคำตอบ โดยสามารถอธิบายถึงการยอมรับได้ถึงการใช้ Gen. AI อย่างมีจริยธรรมในการทำวิจัยและการเขียนทางวิชาการ ได้ในร้อยละ 25.7 ($R^2 = 0.257$)

ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ของตัวแปรต้นกับตัวแปรตามในรูปสมการเชิงเส้นทางคณิตศาสตร์จากตารางที่ 7 จะได้รูปแบบความสัมพันธ์ ดังนี้

$Y = 1.200 + 0.190 (X_{\text{Evaluate Database}})$ สัญลักษณ์แทนค่าในสมการ $Y =$ การยอมรับได้ถึงการใช้ Gen. AI อย่างมีจริยธรรมในการทำวิจัยและการเขียนทางวิชาการ

ตารางที่ 7 ผลการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณปัจจัยการประเมินผล Gen. AI (Evaluate) ที่ส่งผลต่อการยอมรับได้ถึงการใช้ Gen. AI อย่างมีจริยธรรม

ประเด็น	ค่าเฉลี่ย	ค่า SD	ค่าสัมประสิทธิ์ถดถอย	ค่า t	ระดับนัยสำคัญ
ทดสอบคุณภาพของผลลัพธ์คำตอบ Gen. AI (XEvaluate Quaitly data)	3.66	1.101	-.011	-.087	.930
ทดสอบให้ Gen. AI สร้างผลลัพธ์หลายรูปแบบจากการใช้ Prompts (XEvaluate Create data)	3.51	1.140	.128	1.093	.277
ทดสอบให้ Gen. AI เอาความรู้ใหม่ไปปรับใช้กับการสร้างข้อมูลคำตอบ (XEvaluate Adaptation data)	3.51	1.147	.086	.805	.422
ตรวจสอบฐานข้อมูล Gen. AI ที่ใช้สร้างข้อมูลคำตอบ (XEvaluate Database)	3.46	1.208	.190	2.068	.041*
ตรวจสอบความแม่นยำของข้อมูลคำตอบ Gen. AI (XEvaluate Accuracy data)	3.47	1.274	.057	.484	.629

ประเด็น	ค่าเฉลี่ย	ค่า SD	ค่า สัมประสิทธิ์ ถดถอย	ค่า t	ระดับ นัยสำคัญ
ตรวจสอบผลลัพธ์ที่ได้จาก Gen AI ว่ามีอคติหรือไม่ (XEvaluate Bias data)	3.54	1.188	-.082	-.722	.472
ตรวจสอบความทันสมัยของข้อมูล Gen. AI (XEvaluate Update data)	3.64	1.125	-.039	-.307	.759
ตรวจสอบแหล่งอ้างอิงที่ได้จาก Gen. AI เพื่อวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือ (XEvaluate Reference data)	3.88	1.140	.060	.560	.577
คำนึงถึงความคุ้มค่าของค่าใช้จ่ายการซื้อฟังก์ชันเสริมการใช้งาน Gen. AI (XEvaluate add Function data)	3.83	1.068	.085	.761	.448
วิเคราะห์ข้อมูลจาก Gen. AI โดยใช้มุมมองหลายด้าน (XEvaluate Perspective data)	3.95	1.054	.011	.100	.920
ค่าคงที่ (Constant)			1.200	3.526	.001*
$R^2 = 0.257$ SEE = 0.83561 F = 3.939 p-value = 0.05 R = 0.507					

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อภิปรายผลการวิจัย

จากการสรุปผลการวิจัย สามารถอภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. ผลจากภาพรวมการใช้ Gen. AI ในการทำวิจัยและการเขียนทางวิชาการเพื่อการตีพิมพ์ของนิสิตนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาในกรุงเทพมหานครตามแนวคิด AI Literacy สามารถแบ่งออกเป็นประเด็น ดังนี้

1.1 ภาพรวมระดับความรู้และเข้าใจ Gen. AI (Understand) ของนิสิตนักศึกษาพบว่า นิสิตนักศึกษาส่วนใหญ่เป็นผู้มีความรู้และเข้าใจ Gen. AI ระดับปานกลาง ในส่วนข้อมูลพื้นฐานเบื้องต้น แต่ยังคงมีนิสิตนักศึกษาส่วนน้อยที่ยังมีองค์ความรู้ไม่มากพอและเข้าใจข้อมูลแบบผิด ๆ เกี่ยวกับทักษะกลไกการทำงานของ Gen. AI อันส่งผลต่อการใช้งานที่อาจไม่เหมาะสม ทั้งนี้เพราะทักษะการประยุกต์ใช้ AI ยังไม่มากเท่าที่ควร ไม่ทันระมัดระวัง สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วเกิดจากผู้ใช้งานขาดความรู้และเข้าใจ อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Khalifa, M. & Albadawy, M. (2024) ที่กล่าวถึง การใช้ Gen. AI ยังไม่ครอบคลุมการทำงานได้ทั้งหมดตามที่ผู้ใช้งานต้องการ

ทำให้ผู้ใช้งานเข้าใจข้อมูลไปในทางที่ผิดหรือเบี่ยงเบนไปจากวัตถุประสงค์เป้าหมายการวิจัยได้ เพราะฉะนั้น นิสิตนักศึกษาควรจะต้องศึกษาหาข้อมูลองค์ความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอเกี่ยวกับ Gen. AI และทำความเข้าใจถึงกลไกการทำงานของโปรแกรม เพื่อที่จะสามารถเป็นข้อมูลองค์ประกอบการเลือกใช้ Gen. AI ตามความเหมาะสมในแต่ละขั้นตอนการทําวิจัยและการเขียนทางวิชาการต่อไป

1.2 ภาพรวมระดับการประเมินผล Gen. AI (Evaluate) ของนิสิตนักศึกษา พบว่าอยู่ในระดับ “มาก” ทั้งหมดทุกข้อ แสดงให้เห็นว่า นิสิตนักศึกษามีทักษะในการประเมินตรวจสอบการใช้ Gen. AI อยู่ในเกณฑ์ที่ดีพอสมควร ทั้งนี้เพราะ Gen. AI สามารถให้ข้อมูลคำตอบที่อาจมีความลำเอียง อคติ หรือความหลอนในการสร้างข้อมูลได้ทุกอย่าง ถึงแม้จะไม่มีอยู่จริง เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า Hallucinations หากมีการนำมาใช้โดยที่ไม่มีการประเมินตรวจสอบข้อมูล อาจนำมาซึ่งความผิดพลาดคลาดเคลื่อนและไม่น่าเชื่อถือที่ปรากฏในผลงาน สอดคล้องกับงานวิจัยของปิยณัฐ ประถมวงษ์ (2566) ระบุว่า มนุษย์ไม่สามารถคาดการณ์ถึงกระบวนการทำงานและผลลัพธ์ของโปรแกรมได้ ซึ่งหากเกิดความผิดพลาดคลาดเคลื่อนจาก AI ที่อาจไม่ทราบถึงสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้น หากเกิดความเสียหาย ผู้ใช้งานนั้นเองจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบจากการใช้ Gen. AI

1.3 ภาพรวมระดับการยอมรับได้ถึงการใช้ Gen. AI อย่างมีจริยธรรมในการทําวิจัยและการเขียนทางวิชาการฯ ของนิสิตนักศึกษา พบว่า นิสิตนักศึกษามีการยอมรับได้ถึงการใช้ Gen. AI สำหรับการทําวิจัยอยู่ในระดับ “ปานกลาง” เช่นเดียวกันกับการทําบทความวิจัย ซึ่งถือว่า สังคมกลุ่มนิสิตนักศึกษาให้การยอมรับได้ถึงการใช้ Gen. AI ในเรื่องดังกล่าวนี้ โดยขั้นตอนที่นิสิตนักศึกษาให้การยอมรับได้ถึงการใช้ Gen. AI มากที่สุดคือ ขั้นตอนการกำหนดหัวข้องานวิจัยที่สนใจและขั้นตอนการคิดชื่อเรื่องบทความที่น่าสนใจ สอดคล้องกับงานวิจัยของ (Guido Schryen et. al., 2025) ทั้งนี้เพราะ Gen. AI สามารถสนับสนุนการพัฒนาองค์ความรู้ในการสังเคราะห์งานวิจัยที่จะรวบรวมและเชื่อมโยงข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ ที่มีจำนวนมากได้อย่างรวดเร็ว การระบุช่องว่างองค์ความรู้ของงานวิจัยที่สามารถแสกนข้อมูลจำนวนมาก เพื่อค้นหาประเด็นหัวข้อที่ยังไม่ได้รับการศึกษา และการกำหนดแนวทางและลำดับความสำคัญของหัวข้อวิจัยได้ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นกระบวนการทำงานของ Gen. AI ในการทําวิจัยและบทความ อันเป็นข้อมูลพื้นฐานเพื่อนำมาปรับใช้ในการกำหนดหัวข้องานวิจัยที่สนใจและการคิดชื่อเรื่องบทความที่น่าสนใจของนิสิตนักศึกษาต่อไปได้ ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้นิสิตนักศึกษาให้การยอมรับได้ถึงการใช้ Gen. AI อย่างมีจริยธรรมในขั้นตอนดังกล่าวมากที่สุด

2. ผลจากการเปรียบเทียบการยอมรับได้ถึงการใช้ Gen. AI อย่างมีจริยธรรมในการทำวิจัยและการเขียนทางวิชาการฯ ผ่านปัจจัยด้านความรู้และเข้าใจ Gen. AI (Understand) ของนิสิตนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา มีดังนี้

2.1 ในส่วนของปัจจัยระดับความรู้และเข้าใจ Gen. AI (Understand) มีผลให้ผู้ที่มีความรู้และเข้าใจ Gen. AI ระดับน้อย ระดับปานกลาง และระดับมาก มีการยอมรับได้ถึงการใช้ Gen. AI อย่างมีจริยธรรมที่แตกต่างกันเฉพาะในประเด็นการทำวิจัย ขั้นตอนการกำหนดที่มาและความสำคัญของการวิจัย และขั้นตอนการกำหนดวัตถุประสงค์ของการวิจัย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 สอดคล้องกับงานวิจัยของ (สิริน ฉกามานนท์ และคณะ, 2568) ทั้งนี้เพราะการสร้าง ความเข้าใจที่ถูกต้องในการใช้ปัญญาประดิษฐ์เชิงรู้สร้าง (Gen. AI) ย่อมช่วยยกระดับผลลัพธ์ การเรียนรู้ต่อการใช้ Gen. AI ในการวิจัยได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพในสถาบันอุดมศึกษา อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ (Mutlu et al., 2024) ที่การฝึกอบรม การส่งเสริมการเรียนรู้ และสร้างความเข้าใจแก่นักศึกษา มีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะทำให้ นักศึกษาสามารถปรับตัวให้เข้ากับ เทคโนโลยีที่พัฒนาอย่างรวดเร็วได้ แสดงให้เห็นว่าความรู้และเข้าใจเกี่ยวกับ Gen. AI ล้วนเป็นสิ่ง สำคัญที่มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ให้กับผู้ใช้งาน เพื่อให้มีเป้าหมายในการใช้งานอย่างชัดเจน อีกทั้งการสร้างความรู้และเข้าใจที่ถูกต้อง ย่อมเป็นการพัฒนาทักษะและความสามารถของผู้ใช้งาน ให้ทำงานร่วมกับการใช้ Gen. AI ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Sharples, M., 2023)

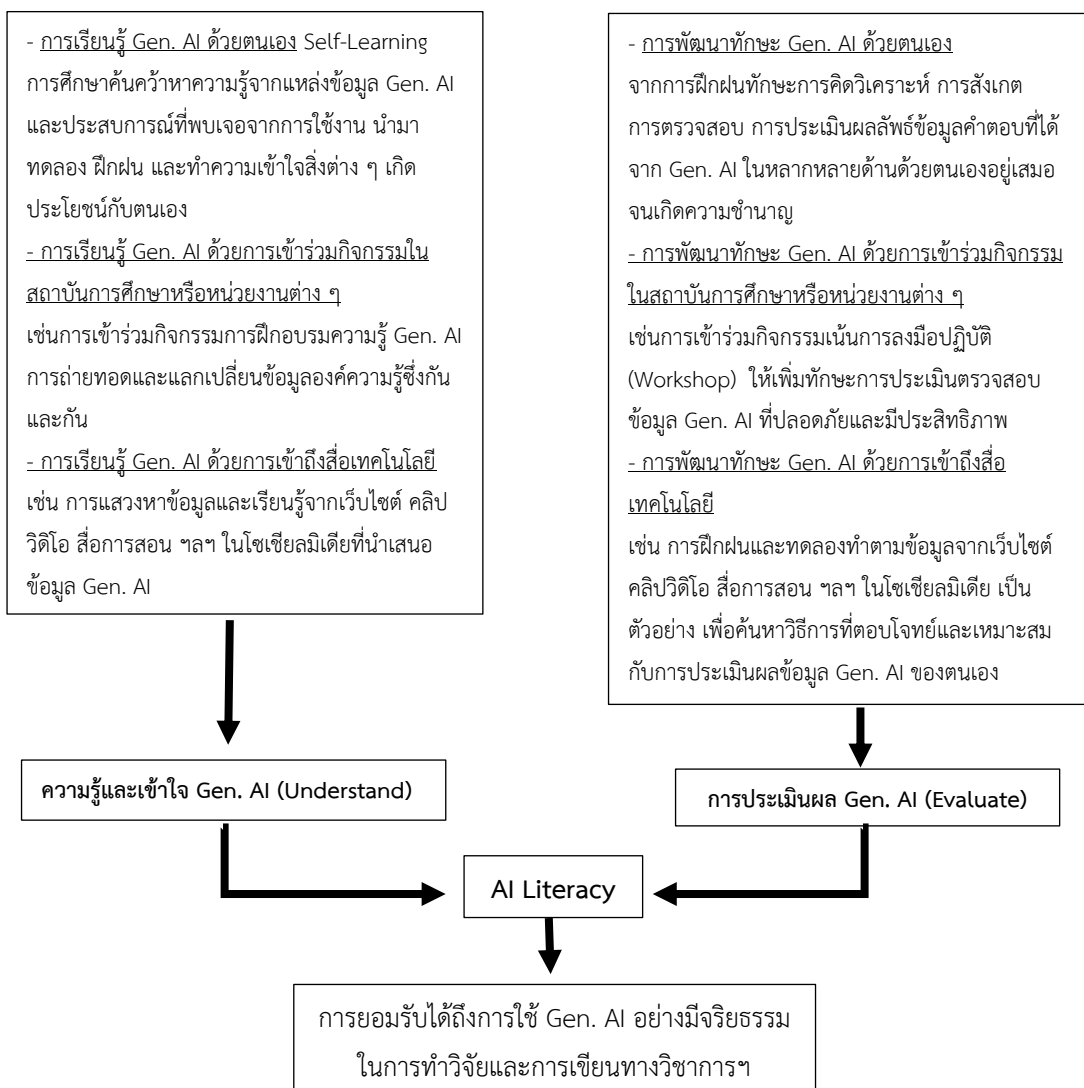
3. ผลจากปัจจัยการประเมินผล Gen. AI (Evaluate) ที่ส่งผลต่อการยอมรับได้ถึงการใช้ Gen. AI อย่างมีจริยธรรมในการทำวิจัยและการเขียนทางวิชาการฯ ของนิสิตนักศึกษาระดับ บัณฑิตศึกษา

3.1 ในส่วนของปัจจัยการประเมินผล Gen. AI (Evaluate) สมการพยากรณ์ การยอมรับได้ถึงการใช้ Gen. AI อย่างมีจริยธรรม อยู่ในรูปของ $Y = 1.200 + 0.190 (X_{Evaluate Database})$ หมายความว่า การยอมรับได้ถึงการใช้ Gen. AI อย่างมีจริยธรรม เป็นผลมาจากปัจจัย การประเมินผล Gen. AI (Evaluate) ในส่วนของการตรวจสอบฐานข้อมูล Gen. AI ที่ใช้สร้างข้อมูล คำตอบ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งนี้เพราะฐานข้อมูลโมเดล AI ที่ใช้ในการ ประมวลผลข้อมูลของ Gen. AI มีปริมาณข้อมูล ความหลากหลายของข้อมูลที่ไม่เท่ากัน ทำให้ การได้มาซึ่งผลลัพธ์คำตอบที่ Gen. AI สร้างขึ้นมานั้นแตกต่างกัน ซึ่งหากนิสิตนักศึกษามีทักษะ ในการประเมินผลของฐานข้อมูลในโปรแกรม Gen. AI และสามารถตรวจสอบได้ว่าระบบโปรแกรม นำฐานข้อมูลไปเรียนรู้เข้าใจข้อมูลในรูปแบบใด และทราบถึงวิธีการนำฐานข้อมูลมาใช้ประมวลผล และวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อสร้างชุดข้อมูลคำตอบ (Output) ออกมาได้อย่างไร ย่อมจะทำให้ นิสิต

นักศึกษา มีการยอมรับได้ถึงการใช้ Gen. AI อย่างมีจริยธรรมเพิ่มมากขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ (Khalifa, M. & Albadawy, M., 2024) ทั้งนี้เพราะ Gen. AI มีทักษะความสามารถในการใช้เป็นเครื่องมือช่วยทำวิจัยทางวิชาการของผู้ใช้งานได้อย่างหลากหลาย ประกอบกับผู้ใช้งานเริ่มมีวิธีการประเมินทดสอบผลลัพธ์คำตอบจาก AI ที่มากขึ้น จึงส่งผลให้คนในแวดวงวิชาการยอมรับที่จะนำ Gen. AI มาประยุกต์ใช้กับการทำวิจัยและงานวิชาการมากขึ้น และสอดคล้องกับงานวิจัยของกฤตติพัฒน์ ชื่นพิทยาวุฒิ (2566) ระบุทักษะของ ChatGPT สามารถสนับสนุนการทำงานวิจัยได้แทบทุกส่วนในกระบวนการทำวิจัย เพื่อให้ นักวิจัยมีแนวทางไต่เต้าการทำวิจัยที่สร้างสรรค์ และนำข้อมูลมาคิดทบทวนและต่อยอดงานวิจัยต่อไปได้ จนทำให้สังคมวงวิชาการของพฤติกรรมศาสตร์ให้การยอมรับถึงการนำ Gen. AI อย่างโปรแกรม ChatGPT นำมาประยุกต์ใช้กับการทำงานวิจัยได้ ควบคู่ไปกับการมีความซื่อสัตย์และโปร่งใสสำหรับการเขียนงานวิจัยอย่างมีจริยธรรม

องค์ความรู้ใหม่

ผู้วิจัยขอนำเสนอองค์ความรู้ใหม่ ดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. การจัดรูปแบบกิจกรรมการฝึกอบรมส่งเสริมให้นิสิตนักศึกษา มีการยอมรับได้ถึงการ
ใช้ Gen. AI อย่างมีจริยธรรม ผ่านการคัดแยกกลุ่มนิสิตนักศึกษาที่มีระดับความรู้และเข้าใจ
 Gen. AI ที่แตกต่างกัน แบ่งออกเป็นระดับน้อย ปานกลาง และมาก โดยเน้นเสริมสร้างองค์ความรู้
ใหม่เพิ่มเติมเกี่ยวกับ Gen. AI ให้แก่นิสิตนักศึกษาอย่างเหมาะสมและรู้เท่าทันในแต่ละกลุ่ม ที่จะทำ

ให้นิสิตนักศึกษาเกิดการยอมรับได้ถึงการใช Gen. AI อย่างมีจริยธรรมมากขึ้น ซึ่งสามารถนำมาจัดทำแผนดำเนินงานให้สอดคล้องกับนโยบายของสถาบันการศึกษา ผ่านการจัดสรรทุนสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับสถาบันอุดมศึกษา การวิจัย และเทคโนโลยี Gen. AI

2. การจัดทำแผนพัฒนาทักษะและความสามารถในการประเมินผล Gen. AI ให้แก่นิสิตนักศึกษา ในการลงมือปฏิบัติเสมือนจริงผ่านการสร้างสถานการณ์จำลอง เพื่อที่จะมีวิธีการรับมือและเตรียมความพร้อมในการประเมินผล ตรวจสอบข้อมูลคำตอบที่ได้รับจาก Gen. AI โดยเน้นในส่วนความสามารถตรวจสอบฐานข้อมูล Gen. AI ที่ใช้สร้างข้อมูลคำตอบ เพื่อให้ให้นิสิตนักศึกษามีทักษะการสังเกตและตรวจสอบฐานข้อมูลของ Gen. AI ที่ใช้ในการเรียนรู้ อีกทั้งทราบถึงวิธีการนำฐานข้อมูลมาใช้ประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูลของ Gen. AI ซึ่งทักษะดังกล่าวนี้สามารถทำให้นิสิตนักศึกษามีหลักเกณฑ์และวิธีพิจารณาประเมินผลฐานข้อมูลและคำตอบที่ได้จาก Gen. AI ที่มีประสิทธิภาพ อันส่งผลให้เกิดการยอมรับได้ถึงการใช Gen. AI อย่างมีจริยธรรมมากขึ้น โดยได้รับความร่วมมือจากภาคีเครือข่ายสถาบันการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับวิศวกรรมและเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ และหน่วยงานที่เกี่ยวกับเทคโนโลยีสนับสนุนการให้ข้อมูลและฝึกสอน

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. สถาบันการศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำผลการวิจัยไปเป็นฐานข้อมูล เพื่อออกแบบแนวทางการกระตุ้นและสร้างการยอมรับได้ถึงการใช Gen. AI อย่างมีจริยธรรมให้แก่นิสิตนักศึกษา

2. สถาบันการศึกษาและการวิจัย สำนักพิมพ์บทความวาร รวมทั้งหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการประเมินผลงานวิชาการและจริยธรรมการทำวิจัยและงานวิชาการ สามารถนำผลการวิจัยมากำหนดรูปแบบหรือหลักเกณฑ์การประเมินผลงานวิชาการที่มีการใช Gen. AI โดยเน้นไปในทางการยอมรับได้ถึงการใช Gen. AI อย่างมีจริยธรรมให้สอดคล้องกับข้อกำหนดจริยธรรมการทำวิจัยและการเขียนทางวิชาการในปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

- กฤตติพัฒน์ ชื่นพิทยาวุฒิ. (2566). ความก้าวหน้าของ ChatGPT และการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์ : การประยุกต์ใช้ ประโยชน์ ความเสี่ยง และประเด็นทางจริยธรรมในการวิจัย. *วารสารพฤติกรรมศาสตร์*, 29(2), 154-173.
- ทิพย์อรุณ เขี้ยวแก้ว และคณะ. (2566). การวิเคราะห์รูปแบบและจัดกลุ่มข้อความพหุปรามภ์สำหรับเจเนอเรทีฟเอไอ. *วารสารสหศาสตร์ศรีปทุม ชลบุรี*, 9(3), 142-153.

- ปิยณัฐ ประถมวงษ์. (2566). ปัญญาประดิษฐ์กับความรับผิดชอบทางจริยธรรม: ประเด็นปัญหาทางปรัชญา. *วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร*, 19(2), 31-57.
- วรลักษณ์ หิมะกลัศ. (2566). การทบทวนวรรณกรรมว่าด้วยการใช้ AI ในการศึกษา (ภายใต้แผนงานยุทธศาสตร์เป้าหมาย (Spearhead) ด้านสังคม แผนงานคนไทย 4.0. เข้าถึงได้จาก https://www.khonthai40.net/system/resource/file/kpfgo_content_attach_file_522_1.pdf?date=2023-12-28%2015:24:10.1
- สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (สพธอ.). (2566). *ETDA ร่วมกับ สวทช. เผยผลศึกษาความพร้อมในการประยุกต์ใช้ AI ชี้นำเกณฑ์ 5 ด้านในการประเมิน พร้อมเสนอภาครัฐและเอกชนช่วยหนุนเสริม การใช้ AI ที่กำลังขยายตัว*. เข้าถึงได้จาก https://www.etda.or.th/th/pr-news/aigc_AI.aspx
- สิริน ฉกามานนท์ และคณะ (2568). ปัญญาประดิษฐ์เชิงสร้างสรรค์ในการศึกษาและการวิจัย : กรณีศึกษาการใช้ ChatGPT ของผู้รับทุนสนับสนุนที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. *Interdisciplinary Academic and Research Journal*, 5(1), 885–906.
- Cukurova, M., et. al. (2024). *Professional Development for Teachers in the Age of AI*. Retrieved from <http://www.eun.org/news/detail?articleId=11193331>
- Khalifa, M. & Albadawy, M. (2024). Using artificial intelligence in academic writing and research: An essential productivity tool. *Computer Methods and Programs in Biomedicine Update ScienceDirect*, 5, 100145.
- Mills, K., et al. (2024). *AI Literacy: A Framework to Understand, Evaluate, and Use*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/20.500.12265/218>
- Nam, J. (2023). *56% of College Students Have Used AI on Assignments or Exams*. Best Colleges. Retrieved from <https://www.bestcolleges.com/research/most-college-students-have-used-ai-survey/>
- Sharples, M. (2023). Towards social generative AI for education: theory, practices and ethics. *Learning: Research and Practice*, 9(2), 159-167.
- Stanford University Human Centered AI (Stanford HAI). (2024). *AI Index Annual Report*. Retrieved from <https://aiindex.stanford.edu/report/>

แรงจูงใจในการเข้าศึกษาต่อและเรียนรายวิชาบังคับในหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล

Motivation to Continue Studying and Taking Required Courses in the
Graduate Program at the Faculty of Medicine Siriraj Hospital,
Mahidol University

วันวิสาข์ กลิ่นศรีสุข¹

Wanvisa Glinsrisuk

Received: March 27, 2025

Revised: July 17, 2025

Accepted: July 17, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาและวิเคราะห์แรงจูงใจ และ 2) เปรียบเทียบปัจจัยส่วนบุคคลของนักศึกษาและการรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับหลักสูตรที่สร้างแรงจูงใจในการเข้าศึกษาต่อและเรียนรายวิชาบังคับในระดับบัณฑิตศึกษา คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลและการรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับหลักสูตร กลุ่มตัวอย่าง คือ นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาที่กำลังศึกษาใน คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล จำนวนทั้งหมด 30 คน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถาม มีค่าความเที่ยงของแบบสอบถามหรือ IOC = 0.83 และค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค = 0.92 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ การแจกแจงความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าที และค่าเอฟ ผลการวิจัย พบว่า 1) แรงจูงใจในการเข้าศึกษาต่อและเรียนรายวิชาบังคับในหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา ก่อนเข้าศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด คือ สถาบันและหลักสูตร ($\bar{X} = 4.52$, S.D. = 0.57) และเหตุผลส่วนตัว ($\bar{X} = 4.52$, S.D. = 0.70) และระหว่างเข้าศึกษา คือ สถาบันและหลักสูตร ($\bar{X} = 4.93$, S.D. = 0.26) และ 2) การเปรียบเทียบปัจจัยส่วนบุคคลของนักศึกษาและการรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับหลักสูตรที่สร้างแรงจูงใจในการเข้าศึกษาต่อและเรียน

¹ คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล; Faculty of Medicine Siriraj, Mahidol University
Corresponding author, e-mail: ning.biotech@gmail.com, Tel. 092-8124154

รายวิชาบังคับในระดับบัณฑิตศึกษา คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล ที่มีต่อการสร้างแรงจูงใจก่อนเข้าศึกษาและระหว่างการศึกษา ทั้ง 4 ด้านคือ สถาบันและหลักสูตร การประกอบอาชีพ สังคม และเหตุผลส่วนตัว โดยภาพรวมพบว่า เพศ อายุ ระดับการศึกษาที่กำลังศึกษาในปัจจุบัน และชั้นปีที่กำลังศึกษา ต่างกัน มีแรงจูงใจในการเข้าศึกษาต่อและเรียนรายวิชาบังคับในหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล ไม่แตกต่างกัน และการรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับหลักสูตรต่างกัมีแรงจูงใจในการเข้าศึกษาต่อและเรียนรายวิชาบังคับในหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล แตกต่างกัน คือ คะแนนระหว่างการศึกษาทุกด้านและทุกหัวข้อมีมากกว่าก่อนเข้าศึกษา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p\text{-value} < 0.05$)

คำสำคัญ: แรงจูงใจในการเข้าศึกษาต่อ, รายวิชาบังคับ, นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา

Abstract

The purposes of this research article were 1) to study and analyze motivation; and 2) to compare students' personal factors and their perception of curriculum information that motivated them to enter and take required courses in the graduate program at the Faculty of Medicine Siriraj Hospital, Mahidol University. The study was conducted according to their personal factors and their perception of curriculum information. The sample consisted of 30 graduate students currently enrolled at the Faculty of Medicine Siriraj Hospital, Mahidol University. The questionnaire was used as the instrument, with an IOC of 0.83 and a Cronbach's alpha coefficient of 0.92. Data were analyzed using frequency, percentage, mean, standard deviation, t-test, and F-test. The research results found that 1) the motivation for continuing studies and taking required courses in graduate programs before entering the program was at the highest level overall, namely the institution and program ($\bar{X} = 4.52$, S.D.= 0.57) and personal reasons ($\bar{X} = 4.52$, S.D.= 0.70), and during the study period, namely the institution and the program ($\bar{X} = 4.93$, S.D. = 0.26); and 2) the comparison of students' personal factors and their perception of curriculum information that motivated them to continue their studies and take required courses

at the graduate level at the Faculty of Medicine Siriraj Hospital, Mahidol University. This study examined the influence of motivation before and during the study period in four dimensions, namely institution and program, career, social, and personal reasons. Overall, it was found that gender, age, current education level, and year of study did not differ in motivation to continue studying and take required courses in the graduate program at the Faculty of Medicine Siriraj Hospital, Mahidol University. And the perception of information about different courses had different motivations to continue studying and study required courses in the graduate program, Faculty of Medicine Siriraj Hospital, Mahidol University, namely, the scores during the study in every aspect and every topic was higher than before entering the study, with statistical significance ($p\text{-value} < 0.05$).

Keywords: motivation to continue studies, required courses, graduate students

บทนำ

ปัจจุบันพบว่า การศึกษาของประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา เพื่อปรับให้เท่าทันกับยุคสมัยและสถานการณ์ในปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาและอย่างต่อเนื่องเช่นกัน ซึ่งสอดคล้องกับการเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้ในทศวรรษที่ 21 ซึ่งจะเห็นได้ว่า สถาบันอุดมศึกษาทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ได้มีการเปิดหลักสูตรใหม่ภายใต้คณะ/ภาควิชา/สาขา ที่มีการจัดการเรียนสอนที่หลากหลาย ภายใต้ชื่อหลักสูตรที่มีการตอบสนองตรงกับความถนัดและความสนใจกับผู้สนใจเข้าศึกษาในสถานการณ์ปัจจุบัน และต้องเป็นที่ต้องการและความคาดหวังของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและตลาดแรงงานด้วย เพื่อดึงดูดผู้สนใจเข้าศึกษาในสถาบันการศึกษา/สาขาวิชา ที่ตนเองมีความสนใจอย่างแท้จริงและมีความถนัด ซึ่งส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาของบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาในอยู่ในเกณฑ์ดีหรือดีเยี่ยม (ราชกิจจานุเบกษา, 2552; ราชกิจจานุเบกษา, 2558) อันเนื่องมาจากผู้เรียนได้เรียนในสิ่งที่ตัวเองถนัดและมีความชอบเป็นพื้นฐาน อีกทั้งยังส่งผลให้มีสุขภาพจิตที่ดี มีความสุขระหว่างการศึกษ และสามารถต่อยอดพัฒนาความรู้ และเมื่อสำเร็จการศึกษา สามารถประกอบอาชีพตามสาขาที่จบการศึกษาหรือที่ตัวเองถนัดเพื่อช่วยยกระดับประเทศให้มีความเจริญก้าวหน้าให้มีความทัดเทียมกับนานาประเทศในอนาคตข้างหน้า ได้อย่างยั่งยืน ต่อไป

แต่ละสถานการศึกษา ภายใต้คณะ/ภาควิชา/สาขา จะมีการตั้งชื่อสาขาวิชาเพื่อบ่งบอกถึงเนื้อหาสาระ ความรู้ และการจัดการเรียนการสอน เพื่อช่วยให้ผู้ที่สนใจสามารถตัดสินใจเลือกเรียนในสาขาที่ตนเองถนัดและมีความสนใจได้ตรงยิ่งขึ้น ซึ่งหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัยมหิดล ได้มีการจัดโครงสร้างหลักสูตรในหมวดรายวิชาบังคับ ซึ่งเป็นหมวดรายวิชาที่นักศึกษาทุกคนของหลักสูตรต้องลงทะเบียนเรียนจะต้องประกอบไปด้วย 3 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) รายวิชาที่เป็นสาระสำคัญของสาขาวิชาของหลักสูตร (เพื่อนักศึกษาจะได้รับความรู้ที่เป็นสาระสำคัญของสาขาวิชา ได้เรียนรู้ทักษะที่เป็นที่ต้องการของตลาดแรงงาน) 2) รายวิชาวิทยาระเบียบวิธี (เพื่อนักศึกษาจะได้รับความรู้ที่เป็นพื้นฐานสำหรับการทำวิจัยในหลักสูตร) และ 3) รายวิชาสัมมนา (เพื่อนักศึกษาสามารถแลกเปลี่ยนความรู้ แสดงความคิดเห็น อภิปรายร่วมกันในประเด็นที่เกี่ยวข้อง) (แนวนโยบายการพิจารณาหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล) โดยจะพบว่าแต่ละหลักสูตรได้มีการประชาสัมพันธ์หลักสูตรในรูปแบบต่าง ๆ แต่ทั้งนี้ เพื่อให้การบริหารจัดการ รวมถึงการประชาสัมพันธ์ ได้เข้าถึงผู้ที่สนใจ ที่กล่าวถึงภาพรวมของเหตุผลหรือสาเหตุที่มีการตัดสินใจเลือกเรียนในแต่ละสาขา หรือเป็นไปตามที่ตั้งสมมติฐานหรือเป้าหมาย ที่ตั้งไว้หรือไม่

จากงานวิจัยที่ผ่านมา พบว่าแรงจูงใจมีบทบาทสำคัญต่อการเรียนรู้ของบุคคล เนื่องจากแรงจูงใจสามารถส่งเสริมให้เกิดพฤติกรรมการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพและรวดเร็วกว่าผู้ที่ขาดแรงจูงใจ (ลักขณา สรวิวัฒน์, 2551) อีกทั้งแรงจูงใจที่แตกต่างกันยังส่งผลต่อแนวทางการจัดการศึกษาของแต่ละสถาบัน ซึ่งจำเป็นต้องปรับให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน (สุรทอง ศรีสะอาด, 2544) อย่างไรก็ตาม ในระดับบัณฑิตศึกษา โดยเฉพาะในหลักสูตรของคณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล ยังขาดข้อมูลเชิงประจักษ์เกี่ยวกับแรงจูงใจของผู้เข้าศึกษา ทั้งในด้านเหตุผลส่วนบุคคล ด้านวิชาชีพ ด้านสังคม และด้านหลักสูตร จึงเป็นอุปสรรคต่อการวางแผนและพัฒนาหลักสูตรให้ตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนได้อย่างแท้จริง

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความมุ่งหมายที่จะศึกษาปัจจัยด้านแรงจูงใจที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเข้าศึกษาต่อและเรียนรายวิชาบังคับในระดับบัณฑิตศึกษาของคณะฯ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการบริหารจัดการและพัฒนาหลักสูตรให้มีคุณภาพและสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนในอนาคต

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์แรงจูงใจในการเข้าศึกษาต่อและเรียนรายวิชาบังคับในหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล

2. เพื่อเปรียบเทียบปัจจัยส่วนบุคคลของนักศึกษาและการรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับหลักสูตรที่สร้างแรงจูงใจในการเข้าศึกษาต่อและเรียนรายวิชาบังคับในระดับบัณฑิตศึกษา คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) ที่ไม่ได้คำนวณขนาดตัวอย่างด้วยการประเมินจากนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาที่กำลังศึกษาในหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาชีวเวชศาสตร์ (หลักสูตรนานาชาติ) หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาศัลยศาสตร์ออร์โธปิดิกส์ หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาตจวิทยา (หลักสูตรนานาชาติ) และหลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาตจวิทยา (หลักสูตรนานาชาติ) คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล ระหว่างปีการศึกษา 2561-2567 จำนวนทั้งหมด 30 คน ซึ่งแบบสอบถามชุดนี้ประกอบด้วยคำถามทั้งหมด 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 4 ข้อ

ตอนที่ 2 การรับทราบข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล

ตอนที่ 3 แรงจูงใจในการเข้าศึกษาต่อและเรียนรายวิชาบังคับในหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล (Statistical Analysis) การวิเคราะห์เครื่องมือ (แบบสอบถาม) จากแบบประเมินค่าความเที่ยงของแบบสอบถามหรือ IOC จากผู้ทรงคุณวุฒิและหาความเที่ยงโดยใช้สัมประสิทธิ์อัลฟาของครอนบาช (Cronbach's alpha) เพื่อความน่าเชื่อถือของแบบสอบถาม และการวิเคราะห์แรงจูงใจในการเข้าศึกษาต่อและเรียนรายวิชาบังคับ ใช้ค่าเฉลี่ย (Mean, M) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation, S.D.) โดยผู้วิจัยจะมีการตรวจให้คะแนน 1-5 จากนั้นจะนำคะแนนมาคิดเป็นค่าเฉลี่ย ทั้งหมด 5 ระดับ (มากที่สุด-น้อยที่สุด)

การแปลความหมาย

มากที่สุด	ให้คะแนน 5 คะแนน	น้อย	ให้คะแนน 2 คะแนน
มาก	ให้คะแนน 4 คะแนน	น้อยที่สุด	ให้คะแนน 1 คะแนน
ปานกลาง	ให้คะแนน 3 คะแนน	N/A	ไม่สามารถประเมินได้

การแปลความหมายของค่าเฉลี่ย

คะแนนเฉลี่ย 4.50 ถึง 5.00 หมายถึง ระดับแรงจูงใจมากที่สุด

คะแนนเฉลี่ย 3.50 ถึง 4.49 หมายถึง ระดับแรงจูงใจมาก

คะแนนเฉลี่ย 2.50 ถึง 3.49 หมายถึง ระดับแรงจูงใจปานกลาง

คะแนนเฉลี่ย 1.50 ถึง 2.49 หมายถึง ระดับแรงจูงใจน้อย

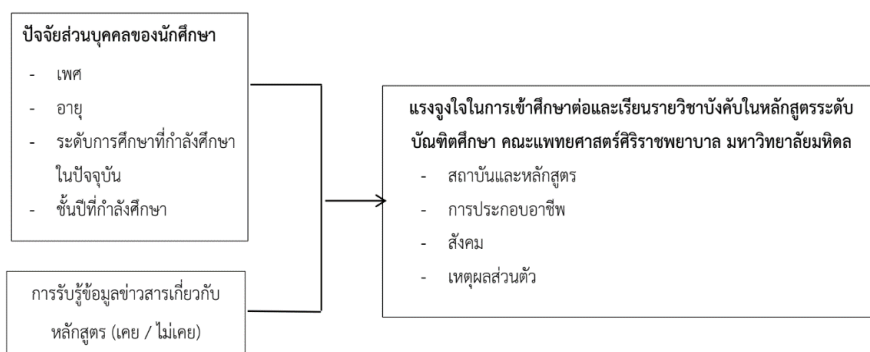
คะแนนเฉลี่ย 1.00 ถึง 1.49 หมายถึง ระดับแรงจูงใจน้อยที่สุด

ตรวจสอบความตรง โดยใช้การวิเคราะห์ดัชนี IOC มีค่าเท่ากับ 0.83 และวิเคราะห์ความเที่ยงจากสัมประสิทธิ์ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (α) โดยนำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (Try out) กับนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยจำนวน 48 คน ซึ่งได้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (α) ของแบบสอบถามทั้งฉบับมีค่าเท่ากับ 0.92 โดยผู้วิจัยมีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามและการวิเคราะห์ข้อมูลโดยสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ความถี่ (Frequency) และร้อยละ (Percentage)

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ตัวแปรอิสระ (Independent Variables) คือ ปัจจัยส่วนบุคคลของนักศึกษา ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษาที่กำลังศึกษาในปัจจุบันและชั้นปีที่กำลังศึกษา และการรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับหลักสูตร

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) แรงจูงใจในการเข้าศึกษาต่อและเรียนรายวิชาบังคับในหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล ประกอบด้วย 4 ด้านคือ สถาบันและหลักสูตร การประกอบอาชีพ สังคม และเหตุผลส่วนตัว

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาแรงจูงใจในการเข้าศึกษาต่อและเรียนรายวิชาบังคับในหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล แบ่งออกเป็น 3 ตอนนี้ คือ

1.1 ผลการศึกษาข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม สรุปผลได้ดังนี้ คือ

ตารางที่ 1 จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม (n = 30)

รายการ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	10	33.33
หญิง	17	56.67
LGBTQ+	3	10.00
อายุ		
21-28 ปี	5	16.67
29-36 ปี	19	63.33
≥ 37 ปีขึ้นไป	6	20.00
ระดับการศึกษาที่กำลังศึกษาในปัจจุบัน		
ระดับปริญญาโท	9	30
ระดับปริญญาเอก	21	70
ชั้นปีที่กำลังศึกษา		
ปีที่ 1	7	23.33
ปีที่ 2	12	40.00
ปีที่ 3	7	23.33
ปีที่ 4 - 5	4	13.34

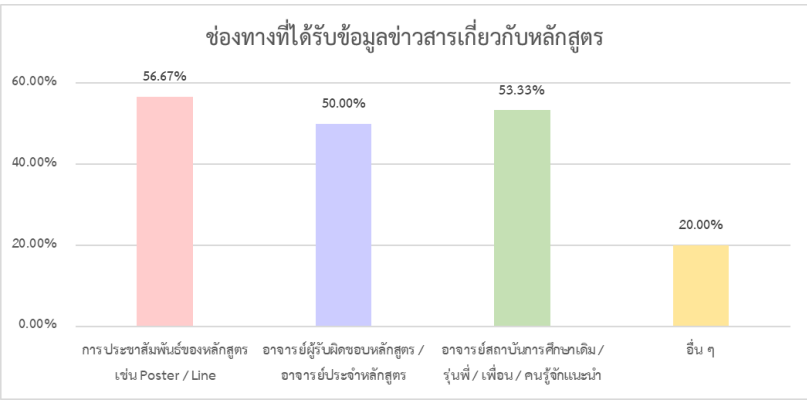
ตารางที่ 1 พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 56.67 อายุระหว่าง 29-36 ปี คิดเป็นร้อยละ 63.33 กำลังศึกษาอยู่ในระดับปริญญาเอก คิดเป็นร้อยละ 70 และกำลังศึกษาชั้นปีที่ 2 คิดเป็นร้อยละ 40.00

1.2 ผลการวิจัยการรับทราบข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับหลักสูตร ระดับบัณฑิตศึกษา คณะแพทยศาสตร์ ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล

ตารางที่ 2 จำนวนและร้อยละ เคยได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล หรือไม่

รายการ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
เคย	28	93
ไม่เคย	2	7
รวม	30	100

ถ้าเคยท่านได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับหลักสูตร จากช่องทางใดบ้าง (สามารถเลือกตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

ตารางที่ 2 พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่เคยได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล คิดเป็นร้อยละ 93 และช่องทางที่ได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับหลักสูตร มากที่สุดคือ การประชาสัมพันธ์ของหลักสูตร เช่น Poster / Line คิดเป็นร้อยละ 56.67

1.3 ผลการวิจัยค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และแรงจูงใจในการเข้าศึกษาต่อและเรียนรายวิชาบังคับในหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล

ตารางที่ 3 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และแรงจูงใจในการเข้าศึกษาต่อและเรียนรายวิชาบังคับในหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล ทั้ง 4 ด้าน เปรียบเทียบระหว่างก่อนเข้าศึกษาและระหว่างการศึกษา

แรงจูงใจในการเข้าศึกษาต่อและเรียนรายวิชาบังคับในหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล	ก่อนเข้าศึกษา			ระหว่างเข้าศึกษา			สถิติ (t)	P-Value*
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล		
ด้านสถาบันและหลักสูตร	4.52	0.57	มากที่สุด	4.93	0.26	มากที่สุด	-6.84	
1. สถาบันชั้นนำและมีชื่อเสียงของประเทศ	4.53	0.56	มากที่สุด	4.93	0.25	มากที่สุด	-4.40	≤ 0.001
2. ได้รับการถ่ายทอดจากอาจารย์ผู้สอนหรือคณาจารย์ ที่มีความรู้ความสามารถ ความเชี่ยวชาญและมีประสบการณ์โดยตรงในแต่ละสาขา	4.57	0.56	มากที่สุด	4.93	0.25	มากที่สุด	-4.09	≤ 0.001
3. แต่ละหลักสูตร มีการจัดเนื้อหาการเรียนการสอนที่มีความทันสมัยและทันต่อสถานการณ์ในปัจจุบันและตรงตามความต้องการของผู้ที่จะเข้าศึกษา	4.40	0.61	มาก	4.90	0.30	มากที่สุด	-5.38	≤ 0.001
4. คาดหวังว่ารายวิชาที่เรียนในหลักสูตรสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการทำงานในอนาคตข้างหน้าได้อย่างมีประสิทธิภาพ	4.67	0.47	มากที่สุด	4.97	0.18	มากที่สุด	-3.53	≤ 0.001
5. ความพร้อมด้านสื่อ/อุปกรณ์การเรียนการสอน ที่ทันสมัยและสถานที่ต่างๆ ที่ส่งเสริมการเรียนการสอน	4.43	0.62	มาก	4.90	0.30	มากที่สุด	-5.04	≤ 0.001
ด้านการประกอบอาชีพ	4.50	0.63	มากที่สุด	4.91	0.28	มากที่สุด	-6.16	
1. เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้ว มีโอกาสเลือกสถานที่ในการประกอบอาชีพได้ตรงกับความต้องการ	4.60	0.55	มากที่สุด	4.93	0.25	มากที่สุด	-3.81	≤ 0.001
2. มีโอกาสเลือกหน่วยงานหรือองค์กรที่ตัวเองสนใจและมีความถนัดเพื่อประกอบอาชีพ ได้หลากหลาย	4.47	0.62	มาก	4.90	0.30	มากที่สุด	-4.71	≤ 0.001
3. เป็นที่ต้องการของหน่วยงานภาครัฐและเอกชน สำหรับรองรับผู้ที่สำเร็จการศึกษาในสาขาที่ตนเองสำเร็จการศึกษา	4.37	0.72	มาก	4.87	0.34	มากที่สุด	-5.38	≤ 0.001

แรงจูงใจในการเข้าศึกษาต่อและเรียน รายวิชาบังคับในหลักสูตรระดับ บัณฑิตศึกษา คณะแพทยศาสตร์ ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล	ก่อนเข้าศึกษา			ระหว่างเข้าศึกษา			สถิติ (t)	P- Value*
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล		
4. สามารถนำความรู้และเทคโนโลยีที่ ทันสมัยมาประยุกต์ใช้เพื่อตอบโจทย์ใน การทำวิจัยและการแก้ไขปัญหาในการ ประกอบอาชีพได้เป็นอย่างดี	4.43	0.72	มาก	4.93	0.25	มากที่สุด	-4.35	≤ 0.001
5. มีความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน และเป็นที่ยอมรับของหน่วยงานหรือ องค์กร	4.63	0.55	มากที่สุด	4.93	0.25	มากที่สุด	-3.52	≤ 0.001
ด้านสังคม	4.50	0.59	มากที่สุด	4.91	0.28	มากที่สุด	-5.92	
1. ต้องการสำเร็จการศึกษาจาก สถาบันอุดมศึกษาชั้นนำและมีชื่อเสียง ของประเทศ	4.50	0.56	มากที่สุด	4.93	0.25	มากที่สุด	-4.71	≤ 0.001
2. มีโอกาสเลือกสายงานในการประกอบ อาชีพ สถานที่ทำงาน ตามที่ตนเอง ต้องการ	4.50	0.56	มากที่สุด	4.93	0.25	มากที่สุด	-4.70	≤ 0.001
3. สถานที่และบริเวณโดยรอบ มี สภาพแวดล้อมที่ดี มีความปลอดภัยต่อ ชีวิตและทรัพย์สิน ใกล้เคียงสถานที่ที่ สำคัญ และเดินทางสะดวก	4.50	0.62	มากที่สุด	4.87	0.34	มากที่สุด	-4.09	≤ 0.001
4. คาดหวังว่าเมื่อสำเร็จการศึกษาแล้ว จะ มีบทบาทในการแก้ไขปัญหาในระดับ หน่วยงานหรือองค์กร ที่ตนเอง ประกอบอาชีพได้ดี	4.43	0.62	มาก	4.90	0.30	มากที่สุด	-5.04	≤ 0.001
5. เป็นที่ยอมรับในสังคมและบุคคลรอบ ข้าง เมื่อสำเร็จการศึกษาจากสถาบัน แห่งนี้	4.57	0.56	มากที่สุด	4.93	0.25	มากที่สุด	-4.09	≤ 0.001
ด้านเหตุผลส่วนตัว	4.52	0.70	มากที่สุด	4.90	0.30	มากที่สุด	-5.60	
1. อยากศึกษาต่อในสถาบันอุดมศึกษาชั้น นำของประเทศและมีชื่อเสียงของ ประเทศ	4.55	0.50	มากที่สุด	4.93	0.25	มากที่สุด	-4.45	≤ 0.001
2. ต้องการพัฒนาความรู้ ความสามารถ และศักยภาพของตนเองที่ตนเองสนใจ และถนัด ด้วยการศึกษาต่อในระดับที่ สูงขึ้น	4.70	0.53	มากที่สุด	4.93	0.25	มากที่สุด	-2.97	0.006
3. คาดหวังว่า เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้ว สามารถประกอบอาชีพในสาขาที่	4.57	0.56	มากที่สุด	4.93	0.25	มากที่สุด	-4.09	≤ 0.001

แรงจูงใจในการเข้าศึกษาต่อและเรียนรายวิชาบังคับในหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล ต้องการได้โดยตรง เป็นที่ต้องการของตลาด	ก่อนเข้าศึกษา			ระหว่างเข้าศึกษา			สถิติ (t)	P-Value*
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล		
4. อยากศึกษาในสถาบันเดียวกับ ผู้ที่มีชื่อเสียง หรือบุคคลที่รู้จัก ที่ประสบความสำเร็จในชีวิตการทำงาน	4.43	0.72	มาก	4.90	0.30	มากที่สุด	-4.52	≤ 0.001
5. ได้รับการสนับสนุนและส่งเสริมจาก ครอบครัวและบุคคลรอบข้าง เพื่อเลือกเรียนในสถาบันแห่งนี้	4.33	1.01	มาก	4.80	0.40	มากที่สุด	-3.50	0.002
รวม	4.51	0.05	มากที่สุด	4.91	0.01	มากที่สุด	-7.21	

* Pairedt-test

จากตารางที่ 3 พบว่าแรงจูงใจในการเข้าศึกษาต่อและเรียนรายวิชาบังคับในหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา ก่อนเข้าศึกษา มากที่สุดคือ สถาบันและหลักสูตร ($\bar{X} = 4.52$, S.D.= 0.57) และเหตุผลส่วนตัว ($\bar{X} = 4.52$, S.D.= 0.70) รองลงมาคือ สังคม ($\bar{X} = 4.50$, S.D.= 0.59) และการประกอบอาชีพ ($\bar{X} = 4.50$, S.D.= 0.63) และระหว่างเข้าศึกษา มากที่สุดคือ สถาบันและหลักสูตร ($\bar{X} = 4.93$, S.D.= 0.26) รองลงมาคือ การประกอบอาชีพและสังคม ($\bar{X} = 4.91$, S.D.= 0.28) เมื่อเปรียบเทียบแรงจูงใจในการเข้าศึกษาต่อและเรียนรายวิชาบังคับ ก่อนเข้าศึกษาและระหว่างการศึกา ทั้ง 4 ด้านคือ หลักสูตรและสถาบัน การประกอบอาชีพ สังคม และเหตุผลส่วนตัว โดยภาพรวม พบว่าคะแนนระหว่างการศึกาทุกด้านและทุกหัวข้อมีมากกว่าก่อนเข้าศึกษา ทั้งนี้พบว่าด้านหลักสูตรและสถาบันให้หัวข้อย่อยมีผลเหมือนกันทั้งก่อนเข้าศึกษาและระหว่างการศึกา

ตารางที่ 4 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับปัจจัยที่มีผลต่อแรงจูงใจในการเข้าศึกษาต่อและเรียนรายวิชาบังคับในหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล ที่มีคะแนนเปลี่ยนแปลง

รายการ	$\bar{X}$	S.D.	F-test, t-test	Sig.(2-tailed)
ด้านสถาบันและหลักสูตร				
เพศ			0.957	0.397
ชาย	0.53	0.34		
หญิง	0.34	0.32		
LGBTQ+	0.42	0.38		

รายการ	$\bar{X}$	S.D.	F-test, t-test	Sig.(2-tailed)
อายุ			1.598	0.221
21-28 ปี	0.20	0.27		
29-36 ปี	0.42	0.34		
≥ 37 ปี ขึ้นไป	0.55	0.33		
ระดับการศึกษาที่กำลังศึกษาในปัจจุบัน			-0.520	0.607
ระดับปริญญาโท	0.36	0.38		
ระดับปริญญาเอก	0.43	0.32		
ชั้นปีที่กำลังศึกษา			0.259	0.855
ปีที่ 1	0.34	0.39		
ปีที่ 2	0.41	0.39		
ปีที่ 3	0.50	0.25		
ปีที่ 4 - 5	0.38	0.25		
ด้านการประกอบอาชีพ				
เพศ			1.637	0.213
ชาย	0.50	0.38		
หญิง	0.32	0.31		
LGBTQ+	0.67	0.58		
อายุ			0.211	0.811
21-28 ปี	0.32	0.41		
29-36 ปี	0.44	0.40		
≥ 37 ปี ขึ้นไป	0.40	0.22		
ระดับการศึกษาที่กำลังศึกษาในปัจจุบัน			-1.225	0.231
ระดับปริญญาโท	0.29	0.25		
ระดับปริญญาเอก	0.47	0.40		
ชั้นปีที่กำลังศึกษา			0.713	0.553
ปีที่ 1	0.51	0.43		
ปีที่ 2	0.30	0.34		
ปีที่ 3	0.51	0.38		
ปีที่ 4 - 5	0.40	0.36		
ด้านสังคม				
เพศ			0.106	0.900
ชาย	0.46	0.45		
หญิง	0.39	0.36		
LGBTQ+	0.40	0.40		
อายุ			1.998	0.155
21-28 ปี	0.12	0.18		
29-36 ปี	0.45	0.40		
≥ 37 ปี ขึ้นไป	0.53	0.37		

รายการ	$\bar{X}$	S.D.	F-test, t-test	Sig.(2-tailed)
ระดับการศึกษาที่กำลังศึกษาในปัจจุบัน			-1.399	0.173
ระดับปริญญาโท	0.27	0.30		
ระดับปริญญาเอก	0.48	0.40		
ชั้นปีที่กำลังศึกษา			0.942	0.435
ปีที่ 1	0.49	0.50		
ปีที่ 2	0.28	0.35		
ปีที่ 3	0.57	0.34		
ปีที่ 4 - 5	0.40	0.33		
ด้านเหตุผลส่วนตัว				
เพศ			0.380	0.688
ชาย	0.43	0.43		
หญิง	0.34	0.34		
LGBTQ+	0.53	0.50		
อายุ			2.220	0.128
21-28 ปี	0.08	0.11		
29-36 ปี	0.43	0.41		
≥ 37 ปี ขึ้นไป	0.50	0.30		
ระดับการศึกษาที่กำลังศึกษาในปัจจุบัน			-2.367	0.025
ระดับปริญญาโท	0.16	0.20		
ระดับปริญญาเอก	0.49	0.40		
ชั้นปีที่กำลังศึกษา			0.623	0.606
ปีที่ 1	0.46	0.52		
ปีที่ 2	0.27	0.32		
ปีที่ 3	0.49	0.30		
ปีที่ 4 - 5	0.45	0.44		
ภาพรวม				
เพศ			0.681	0.514
ชาย	0.48	0.34		
หญิง	0.35	0.28		
LGBTQ+	0.51	0.45		
อายุ			1.771	0.189
21-28 ปี	0.18	0.12		
29-36 ปี	0.44	0.35		
≥ 37 ปี ขึ้นไป	0.49	0.21		
ระดับการศึกษาที่กำลังศึกษาในปัจจุบัน			-1.705	0.099
ระดับปริญญาโท	0.26	0.31		
ระดับปริญญาเอก	0.47	0.33		

รายการ	$\bar{X}$	S.D.	F-test, t-test	Sig.(2-tailed)
ชั้นปีที่กำลังศึกษา			0.736	0.538
ปีที่ 1	0.46	0.40		
ปีที่ 2	0.31	0.29		
ปีที่ 3	0.52	0.26		
ปีที่ 4 - 5	0.41	0.31		

จากตารางที่ 4 ผลการเปรียบเทียบปัจจัยต่าง ๆ ในการเข้าศึกษาต่อในระดับบัณฑิตศึกษา คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล ทั้ง 4 ด้านคือ หลักสูตรและสถาบัน การประกอบอาชีพ สังคม และเหตุผลส่วนตัว โดยภาพรวม พบว่า เพศ อายุ ระดับการศึกษาที่กำลังศึกษาในปัจจุบัน และชั้นปีที่กำลังศึกษาไม่สัมพันธ์กับคะแนนที่เพิ่มขึ้น ยกเว้นด้านเหตุผลส่วนตัว หัวข้อระดับการศึกษาที่กำลังศึกษาในปัจจุบัน มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (Sig = 0.25) โดยระดับปริญญาโทและปริญญาเอก มีคะแนนเพิ่มขึ้น 0.16 และ 0.49 ตามลำดับ แสดงว่าปัจจัยส่วนบุคคลแตกต่างกัน มีแรงจูงใจในการเข้าศึกษาต่อและเรียนรายวิชาบังคับในหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล ไม่แตกต่าง

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัย พบว่า นักศึกษามีแรงจูงใจในการเข้าศึกษาต่อและเรียนรายวิชาบังคับในหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล จากแบบสอบถามก่อนเข้าศึกษาและระหว่างการศึกษา ทั้ง 4 ด้านคือ หลักสูตรและสถาบัน การประกอบอาชีพ สังคม และเหตุผลส่วนตัว อยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด โดยพบว่า ก่อนเข้าศึกษามากที่สุดคือ สถาบันและหลักสูตรและเหตุผลส่วนตัว รองลงมาคือ การประกอบอาชีพและสังคม ส่วนระหว่างเข้าศึกษา มากที่สุดคือ สถาบันและหลักสูตร รองลงมาคือ การประกอบอาชีพและสังคม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของณัชชา สุวรรณวงศ์ (2560) พบว่า ปัจจัยด้านภาพลักษณ์ของมหาวิทยาลัยส่งผลต่อการเลือกเรียนมากที่สุด และสอดคล้องกับงานวิจัยของศศิวิมล แสนเมือง (2554) พบว่า ปัจจัยด้านภาพลักษณ์ของมหาวิทยาลัย ด้านหลักสูตรและด้านเหตุผลส่วนตัวมีผลต่อการตั้งใจเลือกมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารีของนักเรียนที่มีผลการเรียนดีในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

ในการวิจัยในครั้งนี้ พบว่า ปัจจัยที่มีผลแรงจูงใจในการเข้าศึกษาต่อและเรียนรายวิชาบังคับ โดยภาพรวมแต่ละด้านอยู่ในระดับมากที่สุด ดังนี้

ด้านสถาบันและหลักสูตร โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งก่อนการศึกษาและระหว่างการศึกษา โดยผู้ตอบแบบสอบถามให้ความสำคัญด้านสถาบันการศึกษามากที่สุด สาเหตุอันเนื่องมาจากคณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล นับว่ามีความพร้อมในทุก ๆ ด้าน กล่าวคือ มีคณาจารย์และผู้ทรงคุณวุฒิ ที่มีความรู้ ความสามารถและเชี่ยวชาญในแต่ละสาขาวิชาเอก ห้องเรียน ห้องปฏิบัติการ ห้องสมุด สื่อการเรียนการสอนที่มีความทันสมัยและครบครัน รวมทั้งสิ่งอำนวยความสะดวกที่ส่งเสริมการเรียนการสอน เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับผลวิจัยของเอกชิตเกศตร (2542) พบว่า ชื่อเสียงของคณะและสถาบันเป็นสิ่งกระตุ้นทางการตลาดและผลการศึกษาของกิงแก้ว จงรัก และคณะ (2547) ที่พบว่า นักศึกษาชั้นปีที่ 1 มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม มีแรงจูงใจในการเลือกศึกษาระดับปริญญาตรี ด้านสถาบันภาพรวมอยู่ในระดับมาก เนื่องจากเป็นสถาบันที่มีชื่อเสียง บัณฑิตจบจากสถาบันนี้ได้รับการยอมรับจากหน่วยงานต่าง ๆ อีกทั้งยังมีสาขาวิชาที่เปิดสอนยังมีความหลากหลายทำให้นักศึกษาสามารถเลือกเรียนได้ตามความถนัด

ด้านการประกอบอาชีพ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งก่อนการศึกษาและระหว่างการศึกษา กล่าวคือ เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้ว มีโอกาสเลือกสถานที่ในการประกอบอาชีพได้ตรงกับความต้องการ และมีโอกาสเลือกหน่วยงานหรือองค์กรที่ตัวเองสนใจและมีความถนัดเพื่อประกอบอาชีพ ได้หลากหลาย ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของลาวัลย์ เบญจศีล (2549) ที่พบว่า นักศึกษาเลือกศึกษาต่อด้วยแรงจูงใจด้านประกอบอาชีพโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เนื่องจากนักศึกษาเห็นว่าผู้ที่มีการศึกษาจะมีโอกาสเลือกงานที่เหมาะสมกับตนเอง

ด้านสังคม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งก่อนการศึกษาและระหว่างการศึกษา กล่าวคือ เป็นที่ยอมรับในสังคมและบุคคลรอบข้าง เมื่อสำเร็จการศึกษาจากสถาบันแห่งนี้ และต้องการสำเร็จการศึกษาจากสถาบันอุดมศึกษาชั้นนำและมีชื่อเสียงของประเทศ สอดคล้องกับผลงานวิจัยของสุชาติ เก้าเอี้ยน (2549) พบว่า ระดับแรงจูงใจในการเลือกศึกษาต่อ คือ เมื่อสำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยแห่งนี้จะเป็นที่ยอมรับทางสังคม และธารินี พัทธเจริญพงศ์ (2554) ศึกษาปัจจัยที่ใช้ในการตัดสินใจเลือกศึกษาต่อระดับอุดมศึกษาหลักสูตรนานาชาติ ของนักศึกษาต่างชาติในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล พบว่า เมื่อสำเร็จการศึกษาไป แล้วนักศึกษาต้องการเป็นที่ยอมรับขององค์กรเอกชน และเมธาวี สุขปาน (2556) พบว่า กลุ่มตัวอย่างให้ความสำคัญมากที่สุดกับปัจจัยด้านความมีชื่อเสียงของวิทยาลัยมายาวนาน

ด้านเหตุผลส่วนตัว ภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งก่อนการศึกษาและระหว่างการศึกษา กล่าวคือ ต้องการพัฒนาความรู้ ความสามารถ และศักยภาพของตนเองที่ตนเองสนใจและถนัด ด้วยการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น และอยากศึกษาต่อในสถาบันอุดมศึกษาชั้นนำและมี

ชื่อเสียงของประเทศ เห็นได้จากการประกาศ การจัดอันดับมหาวิทยาลัยโลก โดยสถาบัน QS (Quacquarelli Symonds) ประจำปี ค.ศ. 2025 โดยมหาวิทยาลัยมหิดลได้รับการจัดอันดับให้อยู่ในอันดับที่ 368 ของโลก และเป็นอันดับที่ 2 มหาวิทยาลัยไทย (มหาวิทยาลัยมหิดล, 2568)

องค์ความรู้ใหม่

แรงจูงใจในการเข้าศึกษาต่อและเรียนรายวิชาบังคับในหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา พบว่าขึ้นอยู่กับหลายปัจจัยและหลายองค์ประกอบ รวมถึงความต้องการของแต่ละบุคคลที่แตกต่างกัน ซึ่งงานวิจัยดังกล่าวทำให้ทราบถึงความต้องการของแต่ละบุคคลอย่างแท้จริง นับว่าเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการนำข้อมูลไปใช้ในการปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรทุก กล่าวคือ หลักสูตรควรมีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่มีเนื้อหาสาระ สื่อการเรียนการสอน ที่มีความทันสมัย สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน และเมื่อสำเร็จการศึกษาจากสถาบันอุดมศึกษาชั้นนำของประเทศ จะทำให้มีโอกาสเลือกสายงานในการประกอบอาชีพ

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. หลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา ภายใต้การกำกับและดูแลของมหาวิทยาลัยมหิดล ควรทำการศึกษาแรงจูงใจในการเข้าศึกษาต่อ เพื่อหลักสูตรจะได้ทราบแรงจูงใจของผู้สนใจต่อหลักสูตรอย่างแท้จริง และควรศึกษาความคาดหวังของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เช่น ผู้ใช้บัณฑิต สถานประกอบการ เพื่อผลิตบัณฑิตตรงตามความต้องการของตลาดแรงงาน

2. แรงจูงใจในการเข้าศึกษาต่อและเรียนรายวิชาบังคับในหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา ด้านหลักสูตรและสถาบัน ทั้งก่อนการศึกษาและระหว่างการศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ดังนั้นหลักสูตรและสถาบัน จะต้องมียุทธศาสตร์และกลยุทธ์ที่โดดเด่นทางการแพทย์ การศึกษา การวิจัย การพัฒนาบุคลากรทางการแพทย์ และการวิจัยทางการแพทย์ เพื่อเป็นสถาบันอุดมศึกษาชั้นนำและมีชื่อเสียงของประเทศต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กิ่งแก้ว จงรัก, สมฤดี สาลี, อัญชลี สุขกรี, อุษณี มาประกอบ, นริศรา ตั้งสุรัตน์ และศิรินารถ จุลวัฒน์. (2547). ปัจจัยที่เป็นแรงจูงใจในการเลือกศึกษาต่อระดับปริญญาตรีของนักศึกษา ชั้นปีที่ 1 ปีการศึกษา 2547 มหาวิทยาลัยจันทระเกษม. (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทระเกษม.
- ณัฏชา สุวรรณวงศ์. (2560). ปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาตรี ในมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน นครราชสีมา (ระบบโควตา) ประจำปีการศึกษา 2560. (รายงานการวิจัย). งานบริหารงานทั่วไป สำนักส่งเสริมวิชาการและงานทะเบียน : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน.
- ธารินี พัชรเจริญพงศ์. (2554). ปัจจัยที่ใช้ในการตัดสินใจเลือกศึกษาต่อระดับอุดมศึกษาหลักสูตรนานาชาติของนักเรียนชาวต่างชาติในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล. (การค้นคว้าอิสระบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.
- ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง กรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2552. (2552, 31 สิงหาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ 126 ตอนพิเศษ 125 ง, หน้า 17-19.
- ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง เกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา พ.ศ. 2558. (2558, 13 พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ 132 ตอนพิเศษ 295 ง, หน้า 12-24.
- มหาวิทยาลัยมหิดล. (2568). ผลการจัดอันดับมหาวิทยาลัยโลกปี 2028 โดย QS (Quacquarelli Symonds). เข้าถึงได้จาก <http://th.wikipedia.org>
- เมธาวี สุขปาน. (2556). ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกศึกษาต่อในหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) ของนักเรียน กรณีศึกษาวิทยาลัยพณิชยการธนบุรี. (วิทยานิพนธ์เศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- ลักขณา สริวัฒน์. (2551). การแนะแนวเบื้องต้น (ฉบับปรับปรุง). (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- ลาวัลย์ เบญจศีล. (2547). แรงจูงใจในการเข้าศึกษาต่อคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา ปีการศึกษา 2547. (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.

- ศศิวิมล แสนเมือง. (2554). ปัจจัยที่ส่งผลต่อการตั้งใจเลือกมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารีของนักเรียนที่มีผลการเรียนดีในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง. (วิทยานิพนธ์การจัดการมหาบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีการจัดการ). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี.
- สุชาติ แก้วเอียน. (2549). แรงจูงใจในการเลือกศึกษาต่อระดับปริญญาตรีของนักศึกษาชั้นปีที่ 1 มหาวิทยาลัยรามคำแหง. (วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการวัดและประเมินผลการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สุรทอง ศรีสะอาด. (2544). แนวทางการพัฒนาห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษาไปสู่เกณฑ์มาตรฐานห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษา พ.ศ. 2544. (รายงานการวิจัย). มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- เอนก ชิตเกษร. (2542). มุลเหตุจูงใจในการตัดสินใจเลือกศึกษาคณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยพายัพ. (รายงานการวิจัย). เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยพายัพ.

แนวทางการพัฒนานกฎหมายสวัสดิการสังคมเพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุ

Guidelines for Developing Social Welfare Laws to Support an Aging Society

จิรภัทร วรณะธูป¹ และศิริพร โกวิท²

Jirapat Wannatoop and Siporn Kowit

Received: November 02, 2024

Revised: March 29, 2025

Accepted: April 03, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาปัญหาและกฎหมายการจัดสวัสดิการของผู้สูงอายุของประเทศไทย 2) ศึกษากฎหมายการจัดสวัสดิการของต่างประเทศเปรียบเทียบกับกฎหมายในประเทศไทย และ 3) นำเสนอแนวทางการพัฒนานกฎหมายการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของประเทศไทย บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยผู้ให้ข้อมูลในส่วนผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับการจัดสวัสดิการสังคมแก่ผู้สูงอายุ จำนวน 14 คน จากกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ สภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นักสังคมสงเคราะห์ นักวิชาการ ภาคประชาสังคมหรือองค์กรอิสระ ผลการวิจัย พบว่า 1) พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ.2546 มีปัญหาด้านข้อกฎหมายและแนวทางปฏิบัติ กฎหมายมีวัตถุประสงค์ในทางประโยชน์สาธารณะตามหน้าที่ของรัฐที่ต้องจัดทำบริการสาธารณะให้แก่ประชาชน แต่ไม่ใช่กฎหมายที่มีเจตนารมณ์ในการคุ้มครองกลุ่มบุคคลผู้สูงอายุเป็นพิเศษจึงไม่มีมาตรการบังคับ การฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขหรือข้อกำหนดต่าง ๆ ไม่มีบทบังคับโทษทางอาญา 2) ในต่างประเทศ หากมีการกระทำที่ไม่เป็นธรรมแก่ผู้สูงอายุ จะมีมาตรการทางกฎหมายในการลงโทษและปรับซึ่งเป็นมาตรการทางปกครอง และ 3) แนวทางการการพัฒนานการจัดสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุคือ ต้องแก้กฎหมายให้มีบทลงโทษ เช่น ปรับและกักขัง นอกจากนี้การประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการต่าง ๆ เพื่อช่วยให้การดำเนินงานเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

คำสำคัญ: กฎหมาย, สวัสดิการสังคม, ผู้สูงอายุ

¹⁻² โรงเรียนนายร้อยตำรวจ; Royal Police Cadet Academy

Corresponding author, e-mail: sipornkowit@gmail.com

Abstract

The objectives of this research article were 1) to study the problems and laws regarding elderly welfare in Thailand; 2) to compare international welfare laws with those in Thailand; and 3) to propose guidelines for the development of elderly welfare laws in Thailand. This was the qualitative research, conducted by 14 informants working in social welfare for the elderly from the Ministry of Social Development and Human Security, local administrative organizations, the Department of Rights and Liberties Protection, the National Economic and Social Development Council, social workers, academics, civil society or independent organizations. The research findings revealed that 1) the Elderly Act of 2003 (B.E. 2546) faced legal and practical challenges. The law served a public interest purpose in line with the government's duty to provide public services to the public. However, it did not specifically protect the elderly. Therefore, there were no enforcement measures. Violations of the terms and conditions were not subject to criminal penalties; 2) in other countries, if unfair treatment of the elderly was committed, legal measures were available to punish and fine, which were administrative measures; 3) the approach to develop social welfare for the elderly involved amending the law to include penalties, such as fines and detention. Furthermore, coordination with relevant agencies was essential to ensure consistent implementation.

Keywords: law, social welfare, elderly

บทนำ

ประเทศไทยมีสัดส่วนผู้สูงอายุเกินร้อยละ 10 ของประชากรทั้งประเทศ โดยในปีพ.ศ. 2562 มีประชากรที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปสูงถึงร้อยละ 16.73 ของประชากรทั้งประเทศ และจะก้าวสู่การเป็นสังคมสูงอายุ โดยสมบูรณ์ (Complete - Aged Society) ในปีพ.ศ. 2564 เมื่อสัดส่วนผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 20 ทั้งนี้ประเทศไทยจะก้าวสู่การเป็นสังคมสูงอายุระดับสุดยอด (Super - Aged Society) ในปีพ.ศ. 2574 สัดส่วน ผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 28 (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2567) จากสถานการณ์ที่ประเทศไทยกำลังประสบอยู่และจะทวีความซับซ้อนของปัญหาในการดูแลผู้สูงอายุ ในต่างประเทศผู้สูงอายุจะได้รับสวัสดิการหลากหลายด้าน เช่น ด้านที่อยู่อาศัย เงินจากกองทุนผู้สูงอายุ (Old age Pension) สำหรับผู้ที่จ่ายเงินสมทบ เงินช่วยเหลือยังชีพ (Maintenance Support) สำหรับผู้ที่ไม่ได้อยู่ในระบบกองทุนผู้สูงอายุ

การจัดสวัสดิการในประเทศไทยมีแนวคิดพื้นฐานในการสร้างหลักประกันในวัยสูงอายุเป็นกระบวนการสร้างความมั่นคงให้แก่สังคม สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 ที่กำหนดแนวนโยบายระหว่างรัฐและประชาชนเกี่ยวกับสิทธิของประชาชน ในความเสมอภาคและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน อีกทั้งยังสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 พ.ศ.2566-2570 (ในส่วนผู้สูงอายุ) ที่ผู้สูงอายุควรได้รับการส่งเสริมสนับสนุนให้มีส่วนร่วมอันเป็นประโยชน์ต่อสังคม ซึ่งตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติดังกล่าวให้ความสำคัญกับการเสริมสร้าง พัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุในด้านต่าง ๆ (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2567)

จากการศึกษาเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนา การดูแล การจัดสวัสดิการแก่ผู้สูงอายุที่ผ่านมา พบว่า ในการศึกษาประเด็นต่าง ๆ ยังคงเป็นเรื่องของการเตรียมความพร้อมเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุในด้านต่าง ๆ หรือศักยภาพในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตพื้นที่ศึกษาต่าง ๆ แต่ยังไม่พบว่ามีกรลงพื้นที่ศึกษาในสถานที่จัดสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุในประเทศไทย ที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐ สักรวถึงมีความเพียงพอ การจัดระบบในการดูแลอำนวยความสะดวก สอดคล้องกับมาตรฐานสากล เพื่อรวบรวมเป็นข้อมูลสำหรับการพัฒนา ประกอบกับกฎหมาย สวัสดิการสังคมที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุในประเทศไทย มีเพียงพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ.2546 ที่กำหนดรูปแบบในการคุ้มครองและสนับสนุนผู้สูงอายุในความต้องการต่าง ๆ โดยไม่ได้กำหนดให้กระทรวงโดยรัฐมนตรีเจ้าสังกัดใด หรือองค์กรใดเป็นหน่วยที่ต้องรับผิดชอบตามกฎหมายฉบับนี้ แต่กำหนดให้คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ เป็นผู้เสนอความเห็นต่อนายกรัฐมนตรีเพื่อพิจารณาว่าจะให้หน่วยงาน หรือกระทรวง กรมใดเป็นผู้มีอำนาจหน้าที่ดำเนินการ โดยคำนึงถึงความสัมพันธ์กับ

ภารกิจหลัก ปริมาณงานในความรับผิดชอบ และความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ซึ่งแต่ละหน่วยงานเองต่างมีภารกิจหลักของหน่วยงานตามที่กฎหมายกำหนดอยู่แล้ว การรับหน้าที่ตามที่พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ.2546 กำหนดจึงไม่ใช่ภารกิจหลักของหน่วยงานโดยตรง ย่อมเกิดปัญหาช่องว่าง หรือความไม่ชัดเจนในการกำหนดขอบเขตหน้าที่ในการดูแลสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุตามกฎหมาย

จากปัญหาที่เกิดขึ้นผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษากฎหมายสวัสดิการผู้สูงอายุของประเทศไทย เพื่อให้สามารถกำหนดแนวทางในการพัฒนา เปลี่ยนแปลงหลักการต่าง ๆ ให้มีความเหมาะสมกับสังคมไทย ช่วยขับเคลื่อนสังคมและประเทศชาติให้พัฒนาต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาปัญหาและกฎหมายการจัดสวัสดิการของผู้สูงอายุของประเทศไทย
2. เพื่อศึกษากฎหมายสวัสดิการผู้สูงอายุของต่างประเทศเปรียบเทียบกับประเทศไทย
3. เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนากฎหมายการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของประเทศไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ นักวิจัยรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลในส่วนผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับการจัดสวัสดิการสังคมแก่ผู้สูงอายุ จำนวน 14 คน โดยการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลในการสนทนากลุ่มครั้งนี้ เป็นการเลือกโดยเฉพาะเจาะจง ผู้ที่ปฏิบัติงานเกี่ยวข้องหรือมีผลงานวิจัยหรืองานเขียนที่เกี่ยวกับการจัดสวัสดิการสังคมจาก กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ สภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นักสังคมสงเคราะห์ นักวิชาการ ภาคประชาสังคมหรือองค์กรอิสระ

การรวบรวมข้อมูล ในการการเก็บรวบรวมข้อมูล ด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ได้มีการเลือกพื้นที่โดยเจาะจงไว้ ผู้สูงอายุที่เข้ารับบริการด้านสวัสดิการจากสถานที่ดังกล่าวที่มีการเลือกโดยเจาะจงมานั้น มีความแตกต่างด้านบริบทของพื้นที่ที่ตั้งอยู่ต่างภูมิภาค และการดำเนินการ การบริหารจัดการ ตลอดจนการให้บริการแก่ผู้สูงอายุที่แตกต่างกัน เพื่อให้สามารถนำข้อมูลที่ได้อาวิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อยของแต่ละพื้นที่ และสามารถนำข้อมูลมาประยุกต์เพื่อให้ได้แนวทางการจัดการสวัสดิการแก่ผู้สูงอายุที่เหมาะสมกับสถานการณ์ หลังจากการสัมภาษณ์ในแต่ละครั้ง ผู้วิจัยจะตรวจสอบประเด็นคำถามคำตอบ เพื่อให้ตรงตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ และถอดบทสัมภาษณ์ และบทสนทนากลุ่มเป็นข้อความ ตรวจสอบอีกครั้งก่อนนำไปวิเคราะห์ตามประเด็นการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โครงสร้างข้อคำถามในการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยได้จัดทำร่างแบบคำถามทั้งโครงสร้างการสัมภาษณ์ เพื่อตรวจสอบคุณภาพด้านความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาจากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน เพื่อให้ข้อคำถามครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัย ก่อนที่จะนำแบบโครงสร้างการสัมภาษณ์มาใช้ในการสัมภาษณ์จริง โดยเครื่องมือในการวิจัย และโครงร่างการวิจัยได้ผ่านการตรวจรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย คณะสังคมศาสตร์ โรงเรียนนายร้อยตำรวจแล้ว จึงได้ดำเนินการเก็บข้อมูลวิจัย ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม ตามระเบียบวิธีวิจัยที่กำหนดไว้

การประมวลผล และวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลวิจัยเป็นการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) จากการศึกษาและให้ความสำคัญกับบริบทเชิงพื้นที่ ของพื้นที่ที่ผู้วิจัยได้ลงศึกษาเก็บข้อมูล สังเกต และสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ นอกจากบันทึกบทสนทนาในการสัมภาษณ์แล้ว ผู้วิจัยจะมีการบันทึกข้อสังเกตอื่น ๆ ที่พบ รวบรวมเพื่อการวิเคราะห์ ประกอบข้อมูลจากการรวบรวมเอกสาร ข้อกฎหมาย กฎ ระเบียบ จนเกิดข้อสรุปในเบื้องต้นของข้อมูลที่ได้รวบรวม นำมาวิเคราะห์ประกอบข้อมูลจากเอกสารดังกล่าว พิจารณาความสอดคล้อง หรือความแตกต่าง พิจารณาเหตุและผลประกอบ เพื่อหาคำตอบของบทสรุปนั้น เพื่อให้เป็นบทสรุปที่มีความเที่ยงตรง เชื่อถือได้ โดยผู้วิจัย ผู้เก็บรวบรวมข้อมูล นำข้อมูลที่เป็นบทสรุปนั้น ร่วมตรวจสอบ วิเคราะห์ร่วมกัน และจัดทำร่างรายงานฉบับสมบูรณ์และคู่มือสำหรับผู้สูงอายุที่รวบรวมองค์ความรู้ กฎหมาย สิทธิสวัสดิการที่เกี่ยวข้องในชีวิตประจำวันแก่ผู้สูงอายุที่เหมาะสม พร้อมทั้งเป็นแนวทางในการดำเนินการกำหนดนโยบาย แผนและงบประมาณเพื่อการจัดสวัสดิการแก่ผู้สูงอายุของประเทศต่อไป

สรุปผลการวิจัย

1. ปัญหาและกฎหมายการจัดสวัสดิการของผู้สูงอายุของประเทศไทย พบว่า ปัญหาข้อกฎหมายและปัญหาในทางปฏิบัติในการจัดสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุในประเทศไทย ตามที่พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ.2546 เป็นกฎหมายที่บัญญัติขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญเกี่ยวกับสิทธิผู้สูงอายุ ให้มีสิทธิได้รับความช่วยเหลือจากรัฐ เพื่อให้เป็นกฎหมายที่ครอบคลุมทุกด้านในการดำเนินงานเกี่ยวกับการคุ้มครอง การส่งเสริม และการสนับสนุนต่อสิทธิประโยชน์ของผู้สูงอายุให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ จึงเป็นกฎหมายที่กำหนดมาตรฐานการจัดสวัสดิการสังคมแก่ผู้สูงอายุ แต่ไม่มีเจตนารมณ์ในการคุ้มครองผู้สูงอายุ ดังเช่น พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ.2546 ที่มุ่งคุ้มครองเด็กในด้านต่าง ๆ กล่าวคือ พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ.2546 จึงเป็นกฎหมายที่ไม่มีมาตรการบังคับใด ๆ ไม่มีบทลงโทษใด ๆ หากมีการฝ่าฝืน ดังความเห็นของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้

“... ควรมีบทลงโทษบ้าง เช่น ครอบครัวยุคใหม่ ลูกหลานที่ไม่ดูแลพ่อแม่ ต้องมีแบล็กลิสหรือไม่ หรือการอยู่ในสังคมที่ต้องให้มีส่วนรับผิดชอบต่อพ่อแม่ตนเอง ไม่ต้องให้พ่อแม่ไปอยู่ในสถานสงเคราะห์คนชรา ซึ่งก็ไม่พร้อมที่จะไป บางคนก็ไม่อยากไป อยากอยู่กับครอบครัว แต่ครอบครัวปฏิเสธเขา”

นอกจากนี้ยังพบปัญหาในทางปฏิบัติเกี่ยวกับการดำเนินการสถานสงเคราะห์ผู้สูงอายุ โดยหน่วยงานของท้องถิ่นโดยที่การดำเนินการของศูนย์หรือสถานสงเคราะห์คนชรา มีการดำเนินการโดยหน่วยงานของรัฐ 2 รูปแบบ ได้แก่ การดำเนินการภายใต้การกำกับดูแลของกรมกิจการผู้สูงอายุ ในการจัดตั้งเป็นศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุ ซึ่งมี 12 ศูนย์ทั่วประเทศ กระจายตามภูมิภาคต่าง ๆ กับที่ดำเนินการโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งอาจอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของเทศบาล องค์การบริหารส่วนจังหวัด หรือองค์การบริหารส่วนตำบล ขึ้นอยู่กับความพร้อมของแต่ละท้องถิ่นที่สามารถดำเนินการได้ ดังเช่นพื้นที่ที่นักวิจัยลงเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสังเกตบริบทพื้นที่ และการสัมภาษณ์เชิงลึกตามระเบียบวิธีวิจัยที่กำหนดไว้ พบว่า ท้องถิ่นซึ่งสามารถดำเนินงานในการจัดสถานสงเคราะห์คนชราได้นั้น ขึ้นอยู่กับความพร้อมและความต้องการของท้องถิ่นหรือชุมชนเอง แต่เมื่อเริ่มดำเนินการก็ต้องอาศัยอำนาจดำเนินการตามกฎหมายหลักที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ.2546 และอำนาจของท้องถิ่น ตามพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 พระราชบัญญัติองค์การบริหารส่วนจังหวัด พ.ศ. 2540 พระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 โดยคำนึงถึงมาตรฐานการดำเนินการตาม พระราชบัญญัติสถานพยาบาล พ.ศ.2541 ภายใต้การควบคุมของกระทรวงสาธารณสุข ดังนั้น ปัญหาที่พบคือ การดำเนินสถานสงเคราะห์คนชราที่ดำเนินการโดยท้องถิ่นนั้น ฝ่ายปฏิบัติงานเกิดความสับสนเนื่องจากเกี่ยวข้องกับข้อกฎหมายหลายฉบับ จึงเป็นปัญหาเกี่ยวกับการดำเนินการที่สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ.2546 ที่ยังไม่สมบูรณ์

2.กฎหมายสวัสดิการผู้สูงอายุของต่างประเทศเปรียบเทียบกับประเทศไทย จากการศึกษาเปรียบเทียบ พบว่า กฎหมายที่คุ้มครองสวัสดิการในประเทศไทยไม่มีมาตรการบังคับ แต่ในต่างประเทศมีมาตรการบังคับและบทลงโทษ อาทิเช่น ประเทศญี่ปุ่นที่มีกฎหมาย (Japanese Law Translation, 1963) ที่กำหนดให้มีการบริการดูแลผู้สูงอายุหลายรูปแบบ หากมีการกระทำที่ไม่เป็นธรรมแก่ผู้สูงอายุ จะมีมาตรการทางกฎหมายในการลงโทษและปรับ ซึ่งเป็นมาตรการทางปกครอง (Article 38 - Article 43) (Japanese Law Translation, 1963) ซึ่งคล้ายกับประเทศอินเดีย ที่มีบทลงโทษบุคคลที่มีหน้าที่ดูแลผู้สูงอายุแต่ละเลย ด้วยมาตรการทางศาล โดยสั่งให้บุตร

หรือญาติจ่ายเงินแก่ผู้สูงอายุเป็นรายเดือน และการฝ่าฝืนจะมีมาตรการคุมเข้มไม่เกิน 1 เดือน อันเป็นการใช้มาตรการทางอาญามาบังคับกับหน้าที่ของบุคคลในทางแพ่ง (Article 5(8)) (indiacode, 2007)

3.แนวทางการพัฒนากฎหมายการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของประเทศไทย จากปัญหาข้อกฎหมายและปัญหาในการปฏิบัติงานด้านการสงเคราะห์ผู้สูงอายุที่ได้นำเสนอดังกล่าวข้างต้น ในการแก้ปัญหาข้อกฎหมาย คือ การแก้ไขบทบัญญัติให้มีผลบังคับในทางกฎหมายชัดเจน เช่น การกำหนดโทษปรับ กักขังหรือจำคุกในระยะสั้น นอกจากนี้ การพัฒนากฎหมายการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุของประเทศไทยต้องมีการบูรณาการความร่วมมือและดำเนินการร่วมกันจากทั้งองค์กรภาครัฐและเอกชน เพื่อเป็นกลไกขับเคลื่อนการจัดสวัสดิการสังคมแก่ผู้สูงอายุ เพื่อเสริมมาตรฐานคุณภาพชีวิตแก่ผู้สูงอายุ และเข้าถึงสวัสดิการสังคมในทุกรูปแบบได้มากที่สุด

อภิปรายผลการวิจัย

1. การแก้ไขข้อกฎหมายในการจัดสวัสดิการสังคมแก่ผู้สูงอายุเป็นอีกหนึ่งแนวทางในการพัฒนาหลักเกณฑ์การจัดสวัสดิการสังคมแก่ผู้สูงอายุ พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ.2546 ซึ่งเป็นกฎหมายหลัก ก็บัญญัติเพียงแนวทางในการดำเนินการด้านสวัสดิการไว้เท่านั้น ไม่ได้กำหนดเป็นมาตรการบังคับให้หน่วยงานของรัฐต้องดำเนินการตาม ส่งผลให้มีปัญหาเรื่องความชัดเจนของมาตรการบังคับ และคงต้องรอให้คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ กำหนดความชัดเจนในประเด็นเรื่องมาตรการบังคับที่เกี่ยวกับสิทธิสวัสดิการผู้สูงอายุนี้อีกครั้ง ซึ่งประเด็นการศึกษาเรื่องสิทธิสวัสดิการผู้สูงอายุนี้ สอดคล้องกับการศึกษา ที่เห็นว่า รัฐสามารถแก้ไขปัญหาการสงเคราะห์และสวัสดิการผู้สูงอายุได้ด้วยการกำหนดบทบัญญัติกฎหมายให้ชัดเจน รวมถึงการกำหนดแนวปฏิบัติเพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินกิจการผู้สูงอายุมีความเข้าใจอย่างท่องแท้แล้วนำไปปฏิบัติให้เกิดประสิทธิภาพ ทัวถึงและเป็นธรรม (ภูมิ มูลศิลป์, 2564; อาทิตยา โภคสุทธิ, ทศนีย์ เงินสุข และ ปัทมา มัญขุนกร, 2565; รัฐสภา จุริมาศ, ภูมิ มูลศิลป์ และธนาเสฏฐ์ เศรษฐกุลเกียรติ, 2567) โดยการแก้ไขข้อกฎหมายในการจัดสวัสดิการสังคมแก่ผู้สูงอายุอาจเกิดจากการศึกษาเปรียบเทียบและวิเคราะห์จากกฎหมายและแนวปฏิบัติในการดำเนินกิจการผู้สูงอายุในต่างประเทศ เพื่อนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทย (วรภัทร รัตนพาณิขย์, 2565; รัฐสภา จุริมาศ, ภูมิ มูลศิลป์ และธนาเสฏฐ์ เศรษฐกุลเกียรติ, 2567; รัชนิ แดงอ่อน และจิรวัด ศิริศักดิ์สมบูรณ์, 2562; นันทิดา ศิริธนานุกุลวงศ์, 2563)

2. การพัฒนาหลักเกณฑ์การจัดสวัสดิการสังคมแก่ผู้สูงอายุ จากการศึกษาพบว่า การจัดสวัสดิการสังคมแก่ผู้สูงอายุ มีข้อจำกัดในการดำเนินการหลายประการ เนื่องจากหน่วยงานหลักที่มีภารกิจโดยตรงเกี่ยวกับผู้สูงอายุคือ กรมกิจการผู้สูงอายุ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จะกำหนดนโยบายภารกิจของกรมที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติด้านการพัฒนาและส่งเสริมทรัพยากรมนุษย์ และด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม กำหนดเป้าหมายการพัฒนาที่สำคัญ ได้แก่ การสร้างความเป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำในทุกมิติ แต่รูปแบบสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุ มีทั้งการบริการจากสังคม (Social Service) ด้านความต้องการพื้นฐาน สุขภาพอนามัย ด้านการศึกษา ที่อยู่อาศัย บริการสังคมและนันทนาการ การช่วยเหลือทางสังคม (Social Assistance) เป็นการสงเคราะห์แก่ผู้ด้อยโอกาสทางสังคมไร้ที่พึ่ง ช่วยเหลือตนเองไม่ได้ การประกันสังคม (Social Insurance) เป็นการสร้างหลักประกันความมั่นคงด้านสุขภาพ การรักษาพยาบาล ด้วยระบบประกันสังคม เห็นได้ว่า สวัสดิการสังคมเกี่ยวกับผู้สูงอายุในรูปแบบต่าง ๆ เป็นภารกิจความรับผิดชอบของหลายหน่วยงาน หลายกระทรวง โดยกรมกิจการผู้สูงอายุเป็นหน่วยงานประสาน ไม่มีอำนาจสั่งการ ผลการศึกษาสอดคล้องกับการศึกษาของมาตี ลิมสกุล (2558) ที่พบว่า กฎหมายสวัสดิการของไทยมีข้อจำกัดด้านบทบัญญัติเชิงบริหารจัดการ ควรมีการปรับปรุงให้มีกฎหมายกลางว่าด้วยสวัสดิการสังคมฉบับใหม่ เพื่อการบริหารจัดการสวัสดิการสังคมตั้งแต่ระดับชาติ มาสู่ระดับท้องถิ่น เพื่อกระจายอำนาจและลดความซ้ำซ้อนในการปฏิบัติงาน จากสถานะของกรมกิจการผู้สูงอายุที่เป็นหน่วยงานประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการต่าง ๆ เพื่อเตรียมความพร้อมเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ การส่งเสริมความรู้แก่ประชาชน การพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ (ชูเกียรติ รักษาเหนือ, 2562; วิจิตร วิเชียรชม, 2561) เป็นปัญหาเชิงระบบโครงสร้าง จากการทำงานเพื่อตอบสนองความต้องการด้านสวัสดิการผู้สูงอายุ จึงต้องมีการบูรณาการการทำงานร่วมกันทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมถึงองค์กรอื่น ๆ ในภาคเอกชนด้วย (ยุวดี รอดจากภัย และกุลวดี โรจน์ไพศาลกิจ, 2562; สุพจน์ บุญวิเศษ, 2561; มณฑิตา ศรีพล, 2562)

องค์ความรู้ใหม่

พระราชบัญญัติส่งเสริมสวัสดิการสังคม พ.ศ.2546 และพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 ที่ใช้ในการคุ้มครองสิทธิผู้สูงอายุมากกว่า 20 ปี นั้น งานวิจัยนี้พบว่า กฎหมายทั้งสองฉบับกลับไม่มีมาตรการบังคับ (Sanction) ดังเช่นกฎหมายที่มีลักษณะคุ้มครองอื่น ๆ การฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขหรือข้อกำหนดต่าง ๆ ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมสวัสดิการสังคม พ.ศ.2546

และพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ.2546 ไม่มีบทบังคับโทษทางอาญา ดังนั้น ควรแก้ไขข้อกฎหมาย โดยกำหนดบทลงโทษ เช่น การปรับหรือโทษกักขัง เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. กระทรวงมหาดไทย เป็นหน่วยงานรับผิดชอบดำเนินการเรื่องการจ่ายเงินเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ ควรออกระเบียบเพิ่มเติมว่าด้วยหลักเกณฑ์การจ่ายเงินเบี้ยยังชีพดังกล่าวให้มีความชัดเจน ในกรณีคุณสมบัติของผู้สูงอายุที่จะขอรับเบี้ยยังชีพที่ต้อง “เป็นผู้มีรายได้ไม่เพียงพอ” โดยคณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติกำหนดความชัดเจน หรือให้ความหมายของการเป็นผู้มีรายได้ไม่เพียงพอ เพื่อที่กระทรวงมหาดไทยจะกำหนดระเบียบการจ่ายเงินให้มีความสอดคล้องกัน เพื่อความเข้าใจที่ตรงกันระหว่างผู้สูงอายุกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีหน้าที่จ่ายเงิน มิให้เกิดปัญหาการรับสิทธิประโยชน์จากรัฐซ้ำซ้อน หรือผิดเงื่อนไข จะทำให้ถูกดำเนินคดีเรียกเงินคืน อันจะเป็นปัญหาของกระบวนการฝ่ายปกครองในอนาคต

2. กรมกิจการผู้สูงอายุ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ควรผลักดันให้มีกฎหมายคุ้มครองผู้สูงอายุ ดังเช่น พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 เพื่อให้มีมาตรการบังคับ (Sanction) ให้ต้องปฏิบัติตาม กรณีการกระทำอันไม่เป็นธรรมต่อผู้สูงอายุ การทอดทิ้งผู้สูงอายุ การกำหนดฐานความผิดและมาตรการลงโทษทางอาญา การกำหนดให้เป็นเหตุเพิ่มโทษในกรณีความผิดต่อชีวิตร่างกายที่กระทำต่อผู้สูงอายุ และเพิ่มมาตรการในการตัดสิทธิประโยชน์ กรณีการขอหักลดหย่อนภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา หากปรากฏข้อเท็จจริงว่าผู้เสียภาษีที่ขอหักลดหย่อนภาษีนั้น ไม่ได้ปฏิบัติตามมารดาจริง เพื่อป้องกันปัญหาผู้สูงอายุถูกทอดทิ้ง แก้ไขปัญหาครอบครัวและสังคม

ผลการวิจัยสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในทบทวนกฎหมายสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุ หรือทบทวนพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ.2546 จัดระเบียบเกี่ยวกับโครงสร้างในการดำเนินงาน การบริหารจัดการสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุ ให้เป็นการกระจายหน้าที่ไปยังท้องถิ่นอย่างชัดเจน ลดความซ้ำซ้อนในการปฏิบัติงาน เน้นการเตรียมความพร้อมสู่สังคมผู้สูงอายุ ส่งเสริมให้ความรู้แก่ประชาชน และพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ ให้มีการบูรณาการการทำงานร่วมกันทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) ซึ่งได้สนับสนุนทุนวิจัยนี้ และขอขอบพระคุณผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน ได้แก่ รองศาสตราจารย์ พันตำรวจเอกหญิง ทัดดาว โฉมลักษณ์, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พันตำรวจเอก กฤษฎ์ สติพัฒนานนท์ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ พันตำรวจเอกหญิง สุพัตรา อินทร์ธมยา ที่ให้ความช่วยเหลือในการตรวจสอบเครื่องมือและการปรับแก้ไขเครื่องมือวิจัยได้อย่างสมบูรณ์ นอกจากนี้ขอขอบพระคุณกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เสียสละเวลาในการตอบคำถามสัมภาษณ์ ตลอดจนผู้ที่ช่วยเหลือทุกท่านที่กรุณาให้ความร่วมมือและเป็นประโยชน์ในการวิจัยครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

- กรมกิจการผู้สูงอายุ. (2567). ยุทธศาสตร์กรมกิจการผู้สูงอายุ 20 ปี ประจำปี พ.ศ. 2561-2580. เข้าถึงได้จาก https://www.dop.go.th/download/knowledge/th1539326153-138_0.pdf
- กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2567). แผนปฏิบัติการด้านผู้สูงอายุ ระยะที่ 3 (พ.ศ.2566-2580). เข้าถึงได้จาก <https://www.dop.go.th/th/laws/1/28/843>
- ชูเกียรติ รักบำเหน็จ. (2562). แนวทางการบริหารจัดการงบประมาณรายจ่ายด้านสวัสดิการสังคม สำหรับการดูแลผู้สูงอายุ. กรุงเทพฯ : สำนักงบประมาณของรัฐบาล สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- นันทิดา ศิริธนานุกุลวงศ์. (2563). มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้สูงอายุในการดำเนินคดีอาญา. (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชากฎหมายอาญา). คณะนิติศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ภูมิ มุลศิลป์. (2564). การพัฒนานโยบายและกฎหมายว่าด้วยการจัดการทรัพยากรสิ้นผู้สูงอายุ. วารสารวิชาการธรรมทรรศน์, 21(4), 93-102.
- มณฑิตา ศรีพล. (2562). ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการจัดสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุ กรณีศึกษาชมรมผู้สูงอายุในพื้นที่เทศบาลตำบลท่าช้าง อำเภอบางกล่ำ จังหวัดสงขลา. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารและพัฒนาสังคม). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยทักษิณ.

- มาตี ลิมสกุล. (2558). กฎหมายกลางว่าด้วยการจัดสวัสดิการสังคมในประเทศไทย. *วารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์*, 23(1), 28-54.
- ยุวดี รอดจากภัย และกุลวดี โรจน์ไพศาลกิจ. (2562). *การพัฒนาเครือข่ายทางสังคมในการดูแลผู้สูงอายุ*. (รายงานการวิจัย). สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ : มหาวิทยาลัยบูรพา.
- รัชนี้ แดงอ่อน และจิรวรรณ ศิริศักดิ์สมบูรณ์. (2562). มาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการกระทำความรุนแรงต่อผู้สูงอายุ กรณีฉ้อโกงผู้สูงอายุ ศึกษาเปรียบเทียบกฎหมายไทยและสหรัฐอเมริกา. *วารสารการเมือง การบริหาร และกฎหมาย*, 11(2), 59-89.
- รัฐสภา จุริมาศ, ภูมิ มุลศิลป์ และธนาเสฏฐ์ เศรษฐกุลเกียรติ. (2567). การศึกษาเปรียบเทียบกฎหมายการคุ้มครองสิทธิและส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุของประเทศไทย ประเทศญี่ปุ่น และสหราชอาณาจักร. *วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง*, 13(2), 33-51.
- วรภัทร รัตนพานิชย์. (2565). การพัฒนารูปแบบการคุ้มครองสิทธิของผู้สูงอายุ: การเรียนรู้เพื่อส่งเสริมผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, 11(6), 1-13.
- วิจิตรา วิเชียรชม. (2561). *กฎหมายสวัสดิการสังคม*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เดียนตุลา.
- สุพจน์ บุญวิเศษ. (2561). การจัดสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุในระดับตำบลอย่างมีส่วนร่วม. *วารสารการเมือง การบริหาร และกฎหมาย*, 11(2), 217-232.
- อาทิตยา โภคสุทธิ, ทศนีย์ เงินสุข และปัทมา มัญขุนกร. (2565). ปัญหาทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสิทธิของผู้สูงอายุในการได้รับความช่วยเหลือที่เหมาะสมจากรัฐ ศึกษาเฉพาะพื้นที่เทศบาลตำบลชากไทย อำเภอลำลูกเกด จังหวัดจันทบุรี. *วารสารสหวิทยาการสังคมศาสตร์และการสื่อสาร*, 5(1), 149-161.
- indiacode. (2007). The Maintenance and Welfare of Parents and Senior Citizens Act, 2007 (Act No. 56 of 2007). Retrieved from https://www.indiacode.nic.in/bitstream/123456789/6831/1/maintenance_and_welfare_of_parents_and_senior_citizens_act.pdf
- Japanese law translation. (1963). Act on Social Welfare for the Elderly (Act No. 133 of July 11, 1963). Retrieved from <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/3930>.

การนิเทศติดตามการปฏิบัติงานในองค์กร

Supervision and Monitoring of Work Performance in the Organization

เกสราร อารยะจารุ¹ พงษ์กฤตย์ นามปพนอังกุล² และละมุล รอดขวัญ³

Kessara Arayajaru, Pongkrit Nampaponangkul and Lamun Rodkhwan

Received: September 28, 2024

Revised: March 04, 2025

Accepted: March 25, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการนิเทศติดตามการปฏิบัติงานในองค์กร ผลการศึกษา พบว่า 1) การนิเทศติดตามการปฏิบัติงานในองค์กร เป็นกระบวนการสำคัญที่ช่วยให้การดำเนินงานขององค์กรเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเน้นการควบคุม ดูแล และประเมินการปฏิบัติงานของบุคลากรหรือหน่วยงาน เพื่อให้มั่นใจว่างานที่ได้รับมอบหมายสามารถดำเนินการได้ตามเป้าหมายที่กำหนด 2) กระบวนการนิเทศติดตามการปฏิบัติงานในองค์กร แบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอน ได้แก่ 2.1) การสังเกตและประเมิน เป็นการเก็บข้อมูลและประเมินการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ 2.2) การให้คำแนะนำและข้อเสนอแนะ เป็นการให้แนวทางพัฒนาเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการทำงาน 2.3) การสะท้อนและวิเคราะห์ เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้รับและพิจารณาปรับปรุงแนวทางการทำงาน และ 2.4) การติดตามผลและปรับปรุง เป็นการดำเนินการแก้ไขปัญหาและพัฒนาองค์กรตามผลการนิเทศติดตาม 3) องค์ประกอบของการนิเทศติดตามการปฏิบัติงานในองค์กร มี 5 องค์ประกอบ ดังนี้ 3.1) การวางแผนและการจัดเตรียม เป็นการกำหนดแนวทางเป้าหมาย และเกณฑ์การประเมิน 3.2) การดำเนินการนิเทศติดตาม เป็นการใช้กระบวนการนิเทศติดตามตามแผนที่กำหนดไว้ 3.3) การประเมินผลและการวิเคราะห์ เป็นการตรวจสอบผลลัพธ์ของการดำเนินงาน พร้อมทั้งวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อหาแนวทางพัฒนา 3.4) การปรับปรุงและการดำเนินการต่อเนื่อง เป็นการนำข้อมูลจากการประเมินมาใช้ในการพัฒนาและปรับปรุงกระบวนการทำงาน และ 3.5) การประเมินผลกระทบ เป็นการตรวจสอบว่ากระบวนการนิเทศติดตามส่งผลต่อประสิทธิภาพ

¹⁻³ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์; Rajamangala University of Technology Rattanakosin

Corresponding author, e-mail: kessara.ara@rmutr.ac.th, Tel. 081-7368561

ขององค์กรอย่างไร กล่าวโดยสรุปว่า การนิเทศติดตามการปฏิบัติงานในองค์กรเป็นกระบวนการสำคัญที่ช่วยให้การปฏิบัติงานในองค์กรเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ผ่านการวางแผน การสังเกต การให้คำแนะนำ และการติดตามผลอย่างต่อเนื่อง การดำเนินการนิเทศติดตามอย่างเป็นระบบจะช่วยเสริมสร้างศักยภาพบุคลากรและทำให้การดำเนินงานขององค์กรมีคุณภาพสูงขึ้น

คำสำคัญ: การนิเทศติดตาม, การปฏิบัติงาน, องค์กร

Abstract

This academic article aimed to study the supervision and monitoring of work performance in the organization. The results of the study revealed that 1) the supervision and monitoring of work performance in the organization were a crucial process that contributed to the efficiency of organizational operations by emphasizing the control, supervision, and evaluation of personnel or department performance to ensure that assigned tasks were carried out in accordance with established goals; 2) the process of the supervision and monitoring of work performance in the organization was divided into four steps: 2.1) in terms of observation and evaluation, it systematically collected data and evaluated performance, 2.2) in the aspect of providing advice and suggestions, it provided development guidelines to increase work efficiency, 2.3) in terms of reflection and analysis, it analyzed the obtained data and considered improvements to work practices, and 2.4) in the aspect of monitoring and improvement, it addressed problem solving and organizational development based on the results of supervision; 3) the five components of organizational performance supervision were as follows: 3.1) planning and preparation were establishing guidelines, goals, and evaluation criteria, 3.2) supervision and monitoring were implementing the supervision and monitoring process according to the established plan, 3.3) evaluation and analysis were examining the results of operations and analyzing the data to identify development guidelines, 3.4) continuous improvement and implementation were using evaluation data to develop and improve work processes, 3.5) impact

assessment was an examination of how the monitoring process affected the performance of the organization. In summary, supervision and monitoring of organizational performance were a crucial process that contributed to the effectiveness of organizational performance through planning, observation, guidance, and continuous monitoring. Systematic supervision and monitoring helped strengthen personnel potential and enhance the quality of organizational performance.

Keywords: supervision and monitoring, performance, organization

บทนำ

การปฏิรูปการศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิรูปประเทศเพื่อสนับสนุนการบรรลุตามยุทธศาสตร์ชาติที่กำหนดไว้ในด้านต่าง ๆ เนื่องด้วยการศึกษาเป็นพื้นฐานที่สำคัญของการพัฒนาประเทศ การปฏิรูปประเทศด้านการศึกษาก็เป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะสนับสนุนการดำเนินการตามยุทธศาสตร์ชาติทุกด้าน (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560) ทั้งนี้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2562 ที่จัดให้มีการบริหารและการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยยึดเขตพื้นที่การศึกษา และมีการกระจายอำนาจสู่เขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา ตามมาตรา 39 กำหนดให้ “กระทรวงกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษาทั้งด้านวิชาการ งบประมาณ การบริหารงานบุคคล และการบริหารทั่วไป ไปยังคณะกรรมการและสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาโดยตรง” (ราชกิจจานุเบกษา, 2562) ในการดำเนินงานของหน่วยงานหรือองค์กรทางการศึกษาจำเป็นต้องได้รับการนิเทศติดตามอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนด และเพื่อพัฒนาคุณภาพของกระบวนการทำงาน การนิเทศติดตามถือเป็นกระบวนการที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการเสริมสร้างคุณภาพของการดำเนินงานในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะในมิติของการให้คำปรึกษา กระบวนการดังกล่าวช่วยให้บุคลากรสามารถพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การสะท้อนผลการทำงาน และการปรับปรุงกระบวนการทำงานได้อย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง นอกจากนี้ การนิเทศติดตามยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการป้องกันความเสี่ยงที่อาจเกิดจากการตัดสินใจที่ผิดพลาด โดยสนับสนุนให้บุคลากรพัฒนาศักยภาพของตนเอง และสามารถกำหนดแนวทางในการแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้นิเทศและผู้ถูกนิเทศมีบทบาทสำคัญในการนิเทศติดตาม การสื่อสารที่ชัดเจนและการสร้างความไว้วางใจ

ระหว่างทั้งสองฝ่ายเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมให้กระบวนการนิเทศติดตามบรรลุผลลัพธ์ที่ดีและมีคุณค่าในเชิงพัฒนาองค์กรรวมของบุคลากรและองค์กร ดังนั้น การนิเทศติดตามการปฏิบัติงานภายในองค์กรถือเป็นกลไกสำคัญในการประกันคุณภาพของกระบวนการดำเนินงาน โดยมีบทบาทในการสนับสนุนและส่งเสริมให้บุคลากรสามารถพัฒนาทักษะและความสามารถในการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง กระบวนการนิเทศติดตามยังมีความสำคัญในการช่วยวิเคราะห์และระบุปัญหาหรืออุปสรรคที่อาจเกิดขึ้นในระหว่างการทำงาน พร้อมทั้งวางแผนแนวทางแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้การดำเนินงานขององค์กรเป็นไปอย่างราบรื่นและบรรลุเป้าหมายอย่างมีคุณภาพ

การนิเทศติดตามการปฏิบัติงานในองค์กร เป็นกระบวนการที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างความมั่นใจในการดำเนินงานขององค์กร และเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการขับเคลื่อนองค์กรให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ การมีระบบการนิเทศติดตามที่เข้มแข็งจะช่วยให้องค์กรสามารถปรับตัวเข้ากับสภาวะแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ บทความนี้ผู้เขียนได้นำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวกับการนิเทศติดตามการปฏิบัติงานในองค์กร 4 ประเด็น คือ ความหมายของการนิเทศติดตาม ความสำคัญของการนิเทศติดตาม กระบวนการนิเทศติดตาม และองค์ประกอบของการนิเทศติดตาม การนิเทศติดตามเป็นหนึ่งในเครื่องมือที่สำคัญในการปฏิบัติงานขององค์กร ซึ่งมีบทบาทในการประเมินผลการดำเนินงานขององค์กร หรือหน่วยงานย่อย เพื่อให้มั่นใจว่างานที่ดำเนินไปนั้นเป็นไปตามแผนและเป้าหมายที่กำหนดไว้ บทความนี้จะสังเคราะห์แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการนิเทศติดตามการปฏิบัติงานจากงานวิจัยและการศึกษาของนักวิชาการหลายท่าน เพื่อสร้างความเข้าใจที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นเกี่ยวกับกระบวนการนี้ และแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการนิเทศติดตามการปฏิบัติงานขององค์กรให้มีประสิทธิภาพและคุณภาพมากยิ่งขึ้น

ความหมายของการนิเทศติดตาม

การนิเทศติดตามหมายถึง กระบวนการสนับสนุนและส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพการจัดการเรียนการสอน โดยผู้บริหารหรือผู้มีบทบาทในงานนิเทศการศึกษาจะใช้หลักการตรวจสอบ ชี้แนะ และพัฒนาครูผู้สอนให้สามารถดำเนินการจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดผลลัพธ์ที่ดีต่อผู้เรียน การนิเทศการศึกษานี้มุ่งเน้นการพัฒนาทั้งด้านความรู้ ทักษะ และทัศนคติของครูเพื่อให้สามารถตอบสนองต่อความต้องการและความเปลี่ยนแปลงของสังคม (พฤทธิ ศิริบรรณ พิทักษ์, 2553) การนิเทศติดตามการปฏิบัติงานในองค์กร หมายถึง กระบวนการที่มีการตรวจสอบและดูแลการดำเนินงานในองค์กร เพื่อให้มั่นใจว่าการปฏิบัติงานเป็นไปตามนโยบาย แผนงาน และมาตรฐานที่กำหนดไว้ การนิเทศติดตามนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเน้นการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพ

โปร่งใส และสอดคล้องกับเป้าหมายขององค์กร โดยครอบคลุมถึงการตรวจสอบผลการดำเนินงาน การให้คำแนะนำ หรือการปรับปรุงกระบวนการทำงานต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และยั่งยืน (Alam, M. J., Haque, A. K. M. M. & Banu, A., 2021) การนิเทศติดตามเป็นกระบวนการที่มุ่งเน้นในการตรวจสอบความคืบหน้าการดำเนินงาน และการบรรลุเป้าหมายของหน่วยงานหรือโครงการต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความมั่นใจว่างานที่ดำเนินไปนั้นเป็นไปตามแผนที่วางไว้ การนิเทศติดตามไม่จำกัดอยู่เพียงแค่การตรวจสอบการปฏิบัติงานในระดับองค์กรเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงการประเมินผลการปฏิบัติงานของบุคลากร การบริหารทรัพยากร และการปรับปรุงกระบวนการทำงานให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น (Karnati, N., 2019) ในบริบทของการศึกษา การนิเทศติดตามการปฏิบัติงานในโรงเรียนเป็นกระบวนการที่ผู้บริหารโรงเรียนมีบทบาทในการติดตาม และตรวจสอบการดำเนินงานของครูและบุคลากรทางการศึกษา เพื่อให้มั่นใจว่าการสอนและการเรียนรู้ในโรงเรียนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับเป้าหมายและมาตรฐานที่กำหนดไว้ นอกจากนี้ยังรวมถึงการให้คำแนะนำและการสนับสนุนครูในการพัฒนาทักษะและความสามารถในการสอน ตลอดจนการปรับปรุงและพัฒนาการดำเนินงานทางการศึกษาในโรงเรียนให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น (Noor, I. H., Herlinawati & Sofyaningrum, E., 2020) การนิเทศติดตามในระดับองค์กรมีบทบาทสำคัญในการตรวจสอบและดูแลการดำเนินงานหรือการควบคุมและติดตามการปฏิบัติงาน โดยเน้นถึงความสำคัญของการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพผ่านกระบวนการตรวจสอบและประเมินผลการทำงานในระดับองค์กรอย่างต่อเนื่อง กระบวนการนี้ช่วยให้สามารถปรับปรุงและพัฒนาการดำเนินงานให้สอดคล้องกับเป้าหมายและเพิ่มประสิทธิภาพขององค์กรได้ (Rahabav, P., 2016) ซึ่งการนิเทศติดตามการปฏิบัติงานเป็นกระบวนการที่ผู้บริหารโรงเรียนใช้ในการติดตามและตรวจสอบการดำเนินงานของบุคลากรในสถานศึกษา เพื่อให้มั่นใจว่างานต่าง ๆ เป็นไปตามแผนที่วางไว้และเกิดประสิทธิภาพสูงสุด กระบวนการนี้รวมถึงการวางแผน การกำกับดูแล การประเมินผล และการปรับปรุงแก้ไข โดยเน้นที่การเพิ่มพูนสมรรถนะทางวิชาชีพของครู และส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน (Kartini, D., Kristiawan, M., Fitria, H., Negeri, S. & Sugihan, M., 2020) โดยกระบวนการที่ผู้บริหารหรือผู้ที่มีบทบาทในการนิเทศการศึกษา ทำการสังเกต ตรวจสอบ และประเมินผลการดำเนินงานในสถานศึกษา เพื่อให้มั่นใจว่าการปฏิบัติงานนั้นเป็นไปตามแผนและวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อปรับปรุงและพัฒนาประสิทธิภาพการจัดการเรียนการสอน ตลอดจนยกระดับคุณภาพการศึกษา ซึ่งการนิเทศติดตามจะช่วยเสริมสร้างความเชื่อมั่นในความสามารถของผู้ปฏิบัติงาน และสร้างความสัมพันธ์ที่ดีภายในทีม เป็นส่วนสำคัญที่ช่วยให้การ

บริหารงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ (Corey, G., Haynes, R. H., Moulton, P. & Muratori, M., 2020)

สรุปได้ว่าการนิเทศติดตามคือกระบวนการที่มุ่งเน้นการควบคุม ดูแล และประเมินการดำเนินงานหรือการปฏิบัติหน้าที่ของบุคคลหรือหน่วยงาน เพื่อให้มั่นใจว่างานหรือกิจกรรมที่ได้มอบหมายสำเร็จคล่องตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ การนิเทศจะครอบคลุมการให้คำปรึกษา คำแนะนำ และการพัฒนาเชิงวิชาชีพแก่บุคคลที่ได้รับการนิเทศ ส่วนการติดตามผลเป็นกระบวนการตรวจสอบและประเมินผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง เพื่อปรับปรุงและพัฒนาประสิทธิภาพการทำงานตามเกณฑ์หรือมาตรฐานที่กำหนดไว้

ความสำคัญของการนิเทศติดตาม

การนิเทศติดตามมีความสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา โดยเฉพาะในบริบทของการศึกษาขั้นพื้นฐาน การนิเทศติดตามการบริหารงานไม่ได้เป็นเพียงการตรวจสอบการทำงานของบุคลากรทางการศึกษา แต่ยังเป็นกระบวนการที่ช่วยสนับสนุนและปรับปรุงการทำงานของครูและผู้บริหารโรงเรียนเพื่อให้เกิดผลลัพธ์ทางการศึกษาที่ดีที่สุด มีนักวิชาการได้กล่าวถึงความสำคัญการนิเทศติดตามไว้ดังนี้ อารีลักษณ์ ปุ๊กน้อย (2023) กล่าวว่า การนิเทศเป็นกระบวนการที่สำคัญมุ่งเน้นการปรับปรุงและพัฒนาคุณภาพการจัดการเรียนการสอนของครู เพื่อให้ผู้เรียนได้รับการศึกษาที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด กระบวนการนี้เกิดจากความร่วมมือระหว่างผู้นิเทศ เช่น ศึกษานิเทศก์หรือผู้บริหารสถานศึกษา และผู้รับการนิเทศ คือ ครูผู้สอน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อสนับสนุน ช่วยเหลือ และแนะนำการปฏิบัติงานของครู ความสำคัญของการนิเทศการศึกษาสามารถสรุปได้ดังนี้ 1) การให้บริการทางวิชาการแก่ครูผู้สอน เป็นการนิเทศช่วยให้ครูได้รับคำแนะนำและการสนับสนุนในด้านวิชาการ ทำให้สามารถจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีคุณภาพ 2) การพัฒนาความเจริญงอกงามของครูผู้สอน แม้ว่าครูจะได้รับการฝึกฝนมาอย่างดี แต่การนิเทศยังคงจำเป็นเพื่อช่วยให้ครูพัฒนาตนเองและปรับปรุงการสอนอยู่เสมอ 3) การช่วยเหลือครูในการเตรียมการสอน ซึ่งการนิเทศช่วยให้ครูสามารถเตรียมการสอนและจัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ 4) การพัฒนาครูให้ทันกับความเปลี่ยนแปลง นั่นคือการนิเทศช่วยให้ครูได้รับข้อมูลและแนวคิดใหม่ ๆ ทำให้สามารถปรับตัวและพัฒนาการสอนให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม 5) การรักษามาตรฐานการศึกษา การนิเทศช่วยให้ครูมีความคิดที่กว้างไกลและทันสมัย ส่งผลให้การจัดการเรียนการสอนเป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนด ดังนั้น การนิเทศการศึกษาจึงมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา โดยการสนับสนุนและช่วยเหลือครูในการปรับปรุง

การสอน ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อคุณภาพของผู้เรียน สอดคล้องกับ Alam, M. J., Haque, A. K. M. M. & Banu, A. (2021) ที่กล่าวว่า การนิเทศติดตามการบริหารงาน เป็นส่วนสำคัญที่ช่วยให้การศึกษาในระดับประถมของบังกลาเทศมีคุณภาพที่ดียิ่งขึ้น โดยการนิเทศติดตามนี้มุ่งเน้นไปที่การประเมินและปรับปรุงกระบวนการสอน การจัดการห้องเรียน และการจัดทำแผนการศึกษาอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังช่วยในการสนับสนุนครูผู้สอนให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงการระบุปัญหาและอุปสรรคที่อาจเกิดขึ้นในกระบวนการศึกษา ทำให้สามารถหาแนวทางแก้ไขที่เหมาะสมได้ทันเวลาที่ สุดท้ายการนิเทศติดตามยังมีบทบาทในการเสริมสร้างความรับผิดชอบของบุคลากรในระบบการศึกษา เพื่อให้มั่นใจได้ว่าทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการพัฒนาการศึกษาของประเทศ และ Karnati, N. (2019) กล่าวว่า การนิเทศติดตามการบริหารงานถือเป็นองค์ประกอบสำคัญในการปรับปรุงประสิทธิภาพการทำงานของครูในโรงเรียนประถมศึกษา ด้วยการที่ผู้บริหารทำหน้าที่ดูแลและประเมินผลการดำเนินงานของครูอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นการส่งเสริมการพัฒนาทักษะและความสามารถในการสอน การนิเทศติดตามนี้ยังช่วยให้ครูได้รับคำแนะนำที่ตรงประเด็นและมีโอกาสปรับปรุงวิธีการสอนของตน การนิเทศติดตามที่มีประสิทธิภาพย่อมนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพการศึกษาและความก้าวหน้าของนักเรียนอย่างยั่งยืน โดยที่ Rahabav, P. (2016) กล่าวว่า การนิเทศติดตามการบริหารงานเป็นองค์ประกอบสำคัญในการเสริมสร้างความสำเร็จทางการศึกษา เนื่องจากเป็นกระบวนการที่ช่วยให้ครูได้รับการสนับสนุนและพัฒนาทักษะทางวิชาชีพอย่างต่อเนื่อง การนิเทศติดตามที่มีประสิทธิภาพช่วยให้ครูสามารถประเมินและปรับปรุงการสอนของตนเองได้อย่างเหมาะสม ซึ่งส่งผลให้การเรียนการสอนมีคุณภาพสูงขึ้น และนักเรียนสามารถบรรลุเป้าหมายการเรียนรู้ได้อย่างเต็มศักยภาพ นอกจากนี้ การนิเทศติดตามยังมีบทบาทในการสร้างความเชื่อมั่นและแรงจูงใจให้กับครูในด้านการพัฒนาวิชาชีพของตนเองอย่างต่อเนื่อง และ Kartini, D., Kristiawan, M., Fitria, H., Negeri, S. & Sugihan, M. (2020) ยังกล่าวว่า การนิเทศติดตามการบริหารงานที่มีระบบจะสามารถช่วยให้เกิดการปรับปรุงและพัฒนาการทำงานของครูและบุคลากรอื่น ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายทางการศึกษา ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างผลลัพธ์การเรียนรู้การสอนที่มีคุณภาพ นอกจากนี้ยังช่วยให้ผู้บริหารสามารถวางแผนและตัดสินใจได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้ระบบการบริหารงานและคุณภาพการศึกษาได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ในส่วนของ Susmadiana, S., Lian, B. & Puspita, Y. (2021) กล่าวว่า การนิเทศติดตามการบริหารงานมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการเสริมสร้างประสิทธิภาพของการบริหารจัดการองค์กร โดยเฉพาะในบริบทของสถานศึกษา การนิเทศติดตามนี้ช่วยให้ผู้บริหารสามารถตรวจสอบและปรับปรุงกระบวนการทำงานต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ ซึ่งส่งผลให้การดำเนินงานสอดคล้องกับ

เป้าหมายที่กำหนดไว้ นอกจากนี้ ยังช่วยสร้างแรงจูงใจให้กับบุคลากรในการปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น การนิเทศติดตามที่ดีจะนำไปสู่การพัฒนาองค์กรอย่างยั่งยืนและเพิ่มคุณภาพการบริหารงานโดยรวมและ Kemmis, S., Heikkinen, H. L., Fransson, G., Aspfors, J. & Edwards-Groves, C. (2014) กล่าวว่า การนิเทศติดตามการบริหารงานมีความสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาครูใหม่ เนื่องจากเป็นกระบวนการที่ช่วยสนับสนุนและส่งเสริมการเรียนรู้เชิงวิชาชีพของครู ซึ่งการนิเทศติดตามนี้ไม่ใช่เพียงแค่การเฝ้าระวังหรือควบคุม แต่ยังเป็นการสร้างโอกาสในการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างครูผู้มีประสบการณ์และครูใหม่ โดยเน้นการพัฒนาตนเองผ่านกระบวนการสะท้อนคิดและการทำงานร่วมกัน ทั้งนี้การนิเทศติดตามยังช่วยให้ครูใหม่สามารถปรับตัวและพัฒนาตนเองในบริบทของโรงเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และส่งผลต่อการปรับปรุงคุณภาพการสอนในระยะยาว และ Corey, G., Haynes, R. H., Moulton, P. & Muratori, M. (2020) กล่าวว่า การนิเทศติดตามการบริหารงานเป็นกระบวนการที่สำคัญในการพัฒนาทักษะและความสามารถของบุคลากรในวิชาชีพที่เกี่ยวข้องกับการช่วยเหลือผู้อื่น โดยเน้นให้มีการพิจารณาและปรับปรุงการทำงานอย่างต่อเนื่องเพื่อให้ได้มาตรฐานที่สูงขึ้น นอกจากนี้ การนิเทศติดตามยังช่วยให้บุคลากรมีความมั่นใจในการปฏิบัติงานและสามารถเผชิญหน้ากับความท้าทายที่เกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งส่งผลให้เกิดการพัฒนาทั้งในระดับบุคคลและองค์กร การนิเทศติดตามการบริหารงานจึงเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้การดำเนินงานมีคุณภาพ และสามารถตอบสนองต่อความต้องการของผู้รับบริการได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

สรุปได้ว่า การนิเทศติดตามเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยให้การดำเนินงานในองค์กรสามารถบรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ การนิเทศติดตามนั้นเกี่ยวข้องกับการตรวจสอบกระบวนการทำงาน การประเมินผลการดำเนินงาน และการให้คำแนะนำเพื่อพัฒนาศักยภาพของผู้ปฏิบัติงาน โดยเฉพาะในบริบทของการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพในงานวิชาชีพ การนิเทศติดตาม ช่วยให้ผู้ปฏิบัติงานได้รับคำแนะนำจากผู้ที่มีประสบการณ์ การนิเทศติดตามในการพัฒนาวิชาชีพเป็นเครื่องมือที่มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้ปฏิบัติงาน ช่วยให้ผู้ปฏิบัติงานสามารถพัฒนาความรู้และทักษะในสายงานของตนได้อย่างต่อเนื่อง ผ่านการเรียนรู้จากประสบการณ์ของผู้อื่น และการได้รับคำแนะนำที่ถูกต้องจากผู้เชี่ยวชาญ และการสะท้อนการปฏิบัติงานเป็นการสร้างโอกาสให้ผู้ปฏิบัติงานสามารถพิจารณาและประเมินผลการทำงานของตนเอง ซึ่งช่วยให้พวกเขาสามารถปรับปรุงและพัฒนาตนเองได้ การนิเทศติดตามในรูปแบบการสะท้อนช่วยสร้างความรู้สึกรับผิดชอบในงานที่ตนทำ และเพิ่มขีดความสามารถในการตัดสินใจที่ดี

ขึ้นในสถานการณ์ที่ซับซ้อน การดำเนินการเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างคุณภาพของงาน และการเรียนรู้ในระดับบุคคลและองค์กร

กระบวนการนิเทศติดตาม

ตามที่มีการนิเทศติดตามเป็นกระบวนการที่มีความสำคัญในการบริหารการศึกษา โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อเสริมสร้างและพัฒนาประสิทธิภาพการทำงานของบุคลากรทางการศึกษา ซึ่ง Alam, M. J., Haque, A. K. M. M. & Banu, A. (2021) ได้กล่าวว่ากระบวนการนิเทศติดตามในโรงเรียนประถมศึกษา ประกอบด้วย 1) การวางแผนการนิเทศ 2) การสังเกตชั้นเรียน 3) การสะท้อนผลการนิเทศ 4) การให้คำแนะนำเพื่อพัฒนา และ 5) การติดตามผลและประเมินผล โดยที่ Bachkirova, T., Jackson, P. & Clutterbuck, D. (2021) กล่าวว่ากระบวนการนิเทศติดตามแบบโค้ชชิ่งและการเป็นพี่เลี้ยง (Coaching and Mentoring Supervision) ประกอบด้วย 1) การสร้างความสัมพันธ์ที่ดี 2) การตั้งเป้าหมายการพัฒนา 3) การสนทนาเพื่อสะท้อนความคิด 4) การให้ข้อเสนอแนะและแนวทางปฏิบัติ 5) การติดตามผลการพัฒนา นอกจากนั้น Davys, A. & Beddoe, L. (2020) กล่าวว่า แนวปฏิบัติที่ดีที่สุดในการนิเทศวิชาชีพ ประกอบไปด้วย 1) การเตรียมการนิเทศ 2) การนิเทศผ่านการสนทนาและไตร่ตรอง 3) การใช้กรณีศึกษาเพื่อการพัฒนา 4) การให้ข้อเสนอแนะและการสนับสนุน 5) การประเมินผลการนิเทศ ทั้งนี้ Glanz, J. & Hazi, H. M. (2019) กล่าวว่าประเด็นในการนิเทศติดตาม ประกอบด้วย 1) การกำหนดวัตถุประสงค์การนิเทศ 2) การประเมินการสอนของครู 3) การให้ข้อมูลย้อนกลับที่มีประสิทธิภาพ 4) การฝึกอบรมและการพัฒนาครู 5) การประเมินผลกระบวนการนิเทศ ซึ่ง Jahanian, R. & Ebrahimi, M. (2013) กล่าวว่ากระบวนการนิเทศการศึกษา ประกอบด้วย 1) การประเมินความต้องการของครู 2) การให้คำแนะนำและฝึกอบรม 3) การติดตามและให้คำปรึกษาอย่างต่อเนื่อง 4) การวิเคราะห์ผลและการปรับปรุง โดยที่ Karnati, N. (2019) กล่าวว่ากระบวนการการนิเทศเพื่อพัฒนาความสามารถของครู ประกอบด้วย 1) การสังเกตการสอนของครู 2) การสนทนาเพื่อสะท้อนและวิเคราะห์ 3) การพัฒนาแผนงานและเป้าหมาย 4) การนิเทศแบบเป็นระบบและต่อเนื่อง นอกจากนั้น Kartini, D., Kristiawan, M., Fitria, H., Negeri, S. & Sugihan, M. (2020) กล่าวว่ากระบวนการในการนิเทศติดตามที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำกับการนิเทศทางวิชาการ ประกอบด้วย 1) การนิเทศเพื่อปรับปรุงประสิทธิภาพครู 2) การนิเทศแบบร่วมมือ 3) การใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์ในการนิเทศ 4) การติดตามผลและประเมินผลการนิเทศ สำหรับ Kemmis, S., Heikkinen, H. L., Fransson, G., Aspfors, J. & Edwards-Groves, C. (2014) กล่าวว่ากระบวนการเป็นพี่เลี้ยงและการนิเทศเพื่อพัฒนาครูใหม่

ประกอบด้วย 1) การสนับสนุนและสร้างขวัญกำลังใจ 2) การนิเทศแบบมีส่วนร่วม 3) การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ 4) การให้ข้อเสนอแนะที่สร้างสรรค์ โดยที่ Noor, I. H., Herlinawati & Sofyaningrum, E. (2020) กล่าวว่ากระบวนการในการนิเทศของผู้บริหารสถานศึกษา ประกอบด้วย 1) การกำหนดมาตรฐานการสอน 2) การสังเกตและให้คำแนะนำแบบต่อเนื่อง 3) การพัฒนาครูผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ และ 4) การติดตามผลการปรับปรุง ในส่วนของ Rahabav, P. (2016) กล่าวถึงประสิทธิผลของการนิเทศทางวิชาการว่ามีกระบวนการ ดังนี้ 1) การประเมินคุณภาพการสอนของครู 2) การให้คำปรึกษาและแนะแนว 3) การใช้เทคโนโลยีในการนิเทศ 4) การติดตามผลเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน ซึ่ง Susmadiana, S., Lian, B. & Puspita, Y. (2021) กล่าวว่ากระบวนการในการนิเทศติดตามในการศึกษาผลกระทบของการนิเทศเชิงบริหารต่อประสิทธิภาพของผู้บริหาร ประกอบด้วย 1) การนิเทศแบบมีเป้าหมายชัดเจน 2) การพัฒนาและเสริมสร้างสมรรถนะผู้บริหาร 3) การใช้ข้อมูลประเมินผลในการพัฒนา 4) การติดตามและปรับปรุงกระบวนการบริหาร

จากการศึกษากระบวนการนิเทศติดตามสามารถสรุปได้ว่ากระบวนการนิเทศติดตามประกอบด้วย 1) การสังเกตและประเมิน 2) การให้คำแนะนำและข้อเสนอแนะ 3) การสะท้อนและวิเคราะห์ และ 4) การติดตามผลและปรับปรุง

องค์ประกอบของการนิเทศติดตาม

การนิเทศติดตามการปฏิบัติงานเป็นกระบวนการสำคัญที่มีบทบาทในการประเมินและพัฒนาคุณภาพการปฏิบัติงานในองค์กร โดยมีองค์ประกอบของการนิเทศติดตามซึ่งได้ถูกศึกษาและนำเสนอในงานวิจัยและบทความของนักวิชาการหลายท่าน องค์ประกอบเหล่านี้ล้วนมุ่งเน้นที่การพัฒนาประสิทธิภาพการทำงาน การเสริมสร้างความสัมพันธ์ในทีมงาน และการบรรลุเป้าหมายขององค์กร ในบทความนี้ได้สังเคราะห์องค์ประกอบสำคัญของการนิเทศติดตามจากงานวิจัยต่าง ๆ ที่ผ่านมา เพื่อนำไปใช้ในการปฏิบัติงาน ดังนี้

องค์ประกอบที่ 1 การวางแผนและการจัดเตรียม เป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญของการนิเทศติดตาม เป็นกระบวนการที่กำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์ มีวิธีการในการดำเนินงาน ดังนี้ 1) กำหนดวัตถุประสงค์ 2) วิเคราะห์ปัญหาที่ต้องการแก้ไข 3) กำหนดเกณฑ์วัดผลสำเร็จ ซึ่งการวางแผนต้องกำหนดเป้าหมายให้ชัดเจน และจัดทำแผนการนิเทศติดตามอย่างเป็นระบบ ชัดเจน เพื่อให้สะดวกต่อการดำเนินงาน และการวางแผนที่ดีจะช่วยลดข้อผิดพลาดและเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน โดยมีเงื่อนไขความสำเร็จ คือ การกำหนดวัตถุประสงค์ต้องชัดเจนและสามารถวัดผลได้ และเกิดจากการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย

องค์ประกอบที่ 2 การดำเนินการนิเทศติดตาม เป็นการดำเนินการตามแผนนิเทศติดตามที่กำหนดไว้เพื่อส่งเสริม สนับสนุนและให้คำปรึกษาแก่ผู้ปฏิบัติงาน ในการปฏิบัติกรนิเทศติดตามต้องใช้เทคนิคและเครื่องมือที่เหมาะสมในการเก็บรวบรวมข้อมูล และการตรวจสอบการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่องเพื่อให้มั่นใจว่าแผนการดำเนินงานกำลังเป็นไปตามที่กำหนด โดยมีเงื่อนไขความสำเร็จ คือ ผู้รับการนิเทศมีส่วนร่วมในการนิเทศ และการนิเทศต้องสอดคล้องกับบริบทของโรงเรียน (Alam, M. J., Haque, A. K. M. M. & Banu, A., 2021)

องค์ประกอบที่ 3 การประเมินผลและการวิเคราะห์ เป็นขั้นตอนที่สำคัญในการตรวจสอบผลลัพธ์ของการดำเนินงานนิเทศติดตามและการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้รับเพื่อประเมินประสิทธิภาพของการบริหารงาน เป็นขั้นตอนที่ต้องรายงานและการวิเคราะห์ผลลัพธ์ มีวิธีดำเนินการคือ 1) การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ 2) การวิเคราะห์ผลลัพธ์จากการนิเทศ 3) การใช้ข้อมูลเพื่อปรับปรุงแผนการนิเทศ โดยมีเงื่อนไขความสำเร็จ คือ 1) มีการใช้เครื่องมือที่เหมาะสมในการเก็บข้อมูล 2) ผลลัพธ์สามารถนำไปใช้ปรับปรุงการดำเนินงานจริง (Susmadiana, S., Lian, B. & Puspita, Y., 2021)

องค์ประกอบที่ 4 การปรับปรุงและการดำเนินการต่อเนื่อง ซึ่งเป็นการใช้ข้อมูลและผลลัพธ์จากการนิเทศติดตามเพื่อปรับปรุงการปฏิบัติงาน โดยดำเนินการดังนี้ 1) ทบทวนแผนการนิเทศตามข้อมูลที่ได้จากการประเมิน 2) สร้างวงจรการเรียนรู้และพัฒนา 3) ใช้ผลการนิเทศเป็นแนวทางปรับปรุงการปฏิบัติงาน โดยมีเงื่อนไขความสำเร็จว่าทุกคนต้องเข้าใจให้ตรงกันว่าการพัฒนาเป็นกระบวนการต่อเนื่อง และบุคลากรต้องมีทัศนคติที่ดีต่อการนิเทศ การดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง และการนำผลการประเมินมาปรับปรุงแผนการดำเนินงานในอนาคต เป็นการช่วยเพิ่มประสิทธิภาพและความสำเร็จของการบริหารงานในระยะยาว (Rahabav, P., 2016)

องค์ประกอบที่ 5 การประเมินผลกระทบ เป็นการวิเคราะห์และวัดผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการนิเทศติดตาม โดยมุ่งเน้นว่าการนิเทศส่งผลต่อพัฒนาการของครู คุณภาพการเรียนการสอน และผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนอย่างไร รวมถึงประเมินความยั่งยืนของผลกระทบเพื่อใช้ในการปรับปรุงและพัฒนาการนิเทศในอนาคต มีวิธีดำเนินการดังนี้ 1) กำหนดตัวชี้วัดผลกระทบ ระบุผลลัพธ์ที่ต้องการวัด เช่น ผลสัมฤทธิ์ของนักเรียน ความสามารถของครู หรือคุณภาพการบริหารสถานศึกษา 2) การเก็บรวบรวมข้อมูล 3) การวิเคราะห์ข้อมูล 4) การเปรียบเทียบก่อนและหลังการนิเทศ 5) สรุปผลและให้ข้อเสนอแนะ โดยมีเงื่อนไขความสำเร็จ คือ 1) การใช้ตัวชี้วัดที่เหมาะสมและเป็นรูปธรรม 2) ความถูกต้องและครบถ้วนของข้อมูล 3) การมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้อง 4) การประยุกต์ผลลัพธ์ไปสู่

การพัฒนา การประเมินผลกระทบของการนิเทศติดตามเป็นขั้นตอนสำคัญที่ช่วยให้กระบวนการนิเทศมีประสิทธิภาพและนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

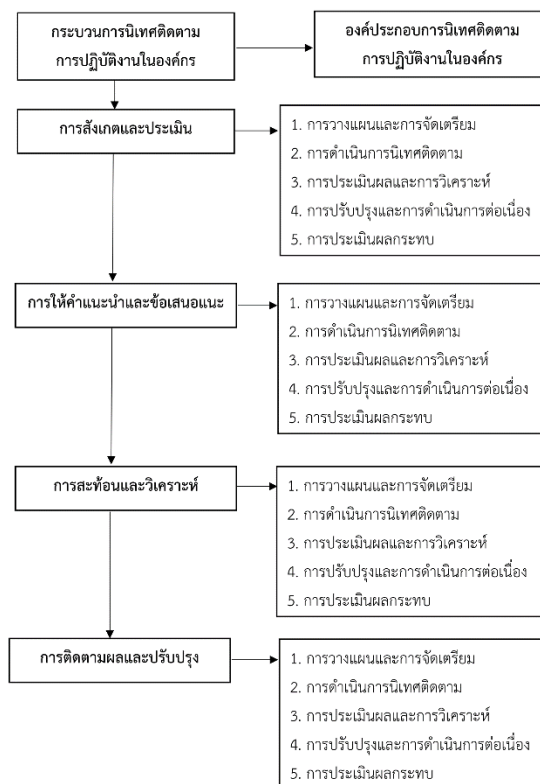
สรุปได้ว่าองค์ประกอบของการนิเทศติดตามการปฏิบัติงานในองค์กรประกอบไปด้วย การวางแผนและการจัดเตรียม การดำเนินการนิเทศติดตาม การประเมินผลและการวิเคราะห์ การปรับปรุงและการดำเนินการต่อเนื่อง และการประเมินผลกระทบ

สรุปผล

การนิเทศติดตามเป็นกระบวนการสำคัญที่ช่วยให้การดำเนินงานขององค์กรเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเน้นการควบคุม ดูแล และประเมินการปฏิบัติงานของบุคลากรหรือหน่วยงาน เพื่อให้มั่นใจว่างานที่ได้รับมอบหมายสามารถดำเนินการได้ตามเป้าหมายที่กำหนด กระบวนการนี้ยังครอบคลุมการให้คำแนะนำและการพัฒนาเชิงวิชาชีพเพื่อส่งเสริมคุณภาพการทำงานอย่างต่อเนื่อง โดยมีกระบวนการนิเทศติดตามการปฏิบัติงานในองค์กร ดังนี้ 1) การสังเกตและประเมิน เป็นการเก็บข้อมูลและประเมินการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ 2) การให้คำแนะนำและข้อเสนอแนะ เป็นการให้แนวทางพัฒนาเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการทำงาน 3) การสะท้อนและวิเคราะห์ เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้รับและพิจารณาปรับปรุงแนวทางการทำงาน 4) การติดตามผลและปรับปรุง เป็นการดำเนินการแก้ไขปัญหและพัฒนาองค์กรตามผลการนิเทศติดตาม และองค์ประกอบของการนิเทศติดตามการปฏิบัติงานในองค์กรมีองค์ประกอบที่สำคัญ ได้แก่ 1) การวางแผนและการจัดเตรียม เป็นการกำหนดแนวทาง เป้าหมาย และเกณฑ์การประเมินที่ชัดเจน 2) การดำเนินการนิเทศติดตาม เป็นการใช้กระบวนการนิเทศที่เหมาะสม เช่น การสังเกต การเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์ผลการดำเนินงาน 3) การประเมินผลและการวิเคราะห์ หมายถึงการตรวจสอบผลลัพธ์ของการดำเนินงาน พร้อมทั้งวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อหาแนวทางพัฒนา 4) การปรับปรุงและการดำเนินการต่อเนื่อง เป็นการนำข้อมูลจากการประเมินมาใช้ในการพัฒนาและปรับปรุงกระบวนการทำงาน และ 5) การประเมินผลกระทบ เป็นการตรวจสอบว่ากระบวนการนิเทศติดตามส่งผลต่อประสิทธิภาพขององค์กรอย่างไร กล่าวโดยสรุปว่า การนิเทศติดตามการปฏิบัติงานในองค์กรเป็นกระบวนการสำคัญที่ช่วยให้การปฏิบัติงานในองค์กรเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ผ่านการวางแผน การสังเกต การให้คำแนะนำ และการติดตามผลอย่างต่อเนื่อง การดำเนินการนิเทศติดตามอย่างเป็นระบบจะช่วยเสริมสร้างศักยภาพบุคลากรและทำให้การดำเนินงานขององค์กรมีคุณภาพสูงขึ้น

องค์ความรู้ใหม่

การนิเทศติดตามการปฏิบัติงานในองค์กรเป็นกระบวนการสำคัญที่ช่วยให้การปฏิบัติงานในองค์กรเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ผ่านการวางแผน การสังเกต การให้คำแนะนำ และการติดตามผลอย่างต่อเนื่อง การดำเนินการนิเทศติดตามการปฏิบัติงานในองค์กรอย่างเป็นระบบจะช่วยให้เสริมสร้างศักยภาพบุคลากรและทำให้การดำเนินงานขององค์กรมีคุณภาพสูงขึ้น โดยมีกระบวนการนิเทศติดตามการปฏิบัติงานในองค์กร 4 ขั้นตอนได้แก่ 1) การสังเกตและประเมิน 2) การให้คำแนะนำและข้อเสนอแนะ 3) การสะท้อนและวิเคราะห์ 4) การติดตามผลและปรับปรุง และมีองค์ประกอบของการนิเทศติดตามการปฏิบัติงานในองค์กร 5 องค์ประกอบ คือ 1) การวางแผนและการจัดเตรียม 2) การดำเนินการนิเทศติดตาม 3) การประเมินผลและการวิเคราะห์ 4) การปรับปรุงและการดำเนินการต่อเนื่อง และ 5) การประเมินผลกระทบ โดยนำเสนอเป็นภาพที่ 1 ดังนี้

ภาพที่ 1 การนิเทศติดตามการปฏิบัติงานในองค์กร

เอกสารอ้างอิง

- พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติมถึง (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2562. (2562, 1 พฤษภาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่มที่ 136 ตอนที่ 57ก, หน้า 49-53.
- พฤทธิ์ ศิริบรรณพิทักษ์. (2553). *การจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน: พื้นฐานการศึกษาด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยสัมพันธ์.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). *แผนปฏิรูปประเทศด้านการศึกษา*. กรุงเทพฯ : สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.
- อารีลักษณ์ ปุกน้อย. (2567). การนิเทศการศึกษาในยุควิถีใหม่ของ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มัธยมศึกษา. *วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์*, 9(4), 267-277.
- Alam, M. J., Haque, A. K. M. M. & Banu, A. (2021). Academic supervision for improving quality education in primary schools of Bangladesh: Concept, issues and implications. *Asian Journal of Education and Social Studies*, 14(4), 1-12.
- Bachkirova, T., Jackson, P. & Clutterbuck, D. (2021). *Coaching and mentoring supervision: Theory and practice*. (2nd ed.). UK : McGraw-Hill Education.
- Corey, G., Haynes, R. H., Moulton, P. & Muratori, M. (2020). *Clinical supervision in the helping professions: A practical guide*. New Jersey : John Wiley & Sons.
- Davys, A. & Beddoe, L. (2020). *Best practice in professional supervision: A guide for the helping professions*. UK : Jessica Kingsley Publishers.
- Glanz, J., & Hazi, H. M. (2019). Educational supervision: Perspectives, issues, and controversies. In G. S. Goodman & C. W. McCarthy (Eds.), *Handbook of educational leadership and supervision*. MA : Christopher-Gordon Publishers, Inc..
- Jahanian, R. & Ebrahimi, M. (2013). Principles for educational supervision and guidance. *Journal of Sociological Research*, 4(2), 380-390.
- Karnati, N. (2019). Academic Supervision to Improve the Competence of Elementary School Teachers. *Australasian Journal of Educational Technology*, 35(1), 36-46.

- Kartini, D., Kristiawan, M., Fitria, H., Negeri, S. & Sugihan, M. (2020). The influence of principal's leadership, academic supervision, and professional competence toward teachers' performance. *International Journal of Progressive Sciences and Technologies (IJPSAT)*, 20(1), 156-164.
- Kemmis, S., Heikkinen, H. L., Fransson, G., Aspfors, J., & Edwards-Groves, C. (2014). Mentoring of new teachers as a contested practice: Supervision, support and collaborative self-development. *Teaching and teacher education*, 43, 154-164.
- Noor, I. H., Herlinawati & Sofyaningrum, E. (2020). The academic supervision of the school principal: a case in indonesia. *Journal of Educational and Social Research*, 10(4), 81-93.
- Rahabav, P. (2016). The Effectiveness of Academic Supervision for Teachers. *Journal of education and practice*, 7(9), 47-55.
- Susmadiana, S., Lian, B. & Puspita, Y. (2021). The Effect of Managerial Supervision and Work Motivation on Improving Principal's Performance. *Journal of Social Work and Science Education*, 2(2), 181-187.

เศรษฐกิจชุมชน: พลังเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนรากฐานแห่งความมั่นคง

Community Economy: The Power of Community Enterprise Networks as a Foundation of Stability

ทศพร แก้วขวัญไกร¹

Thossaporn Kaewkaunkhri

Received: November 13, 2024

Revised: January 25, 2025

Accepted: January 30, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ถึงแนวคิดเครือข่าย เครือข่ายสังคม จากการรวมกลุ่มของเครือข่ายภายในหรือภายนอกชุมชน ที่มีเป้าหมายและวัตถุประสงค์เหมือนกัน มาจัดการเครือข่ายอย่างมีประสิทธิภาพ และวิเคราะห์ถึงแนวคิดใหม่เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนสู่ กิจกรรมเพื่อสังคมและขยายฐานเครือข่ายกับผู้ประกอบการที่เสียเปรียบทางสังคม พบว่า ในการยกระดับของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนต่อกิจการธุรกิจและสร้างโอกาสให้กับกลุ่มชายขอบต่างๆ ที่สังคมอาจมองว่าเป็นจุดอ่อนของสังคม ให้เป็นจุดแข็งในการสร้างธุรกิจชุมชนให้เกิดทรงพลังทุกระดับ ทุกชนชั้นและทุกกลุ่มคนในสังคม

คำสำคัญ: เศรษฐกิจชุมชน, เครือข่าย, วิสาหกิจชุมชน, ความมั่นคง

Abstract

This academic article aimed to analyze the concept of networks and social networks from the integration of networks within or outside the community with the same goals and objectives to manage the network effectively and analyze new concepts of community enterprise networks to social enterprises and expand the

¹ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์; Buriram Rajabhat University

Corresponding author, e-mail: Keawkaunkhai578@gmail.com, Tel. 085-4144214

network base with socially disadvantaged entrepreneurs. This aimed to elevate community enterprise networks to business operations and create opportunities for marginalized groups, which society may view as weaknesses to be strengths in creating powerful community businesses at all levels, classes, and groups in society.

Keywords: community economy, networks, community enterprise, stability

บทนำ

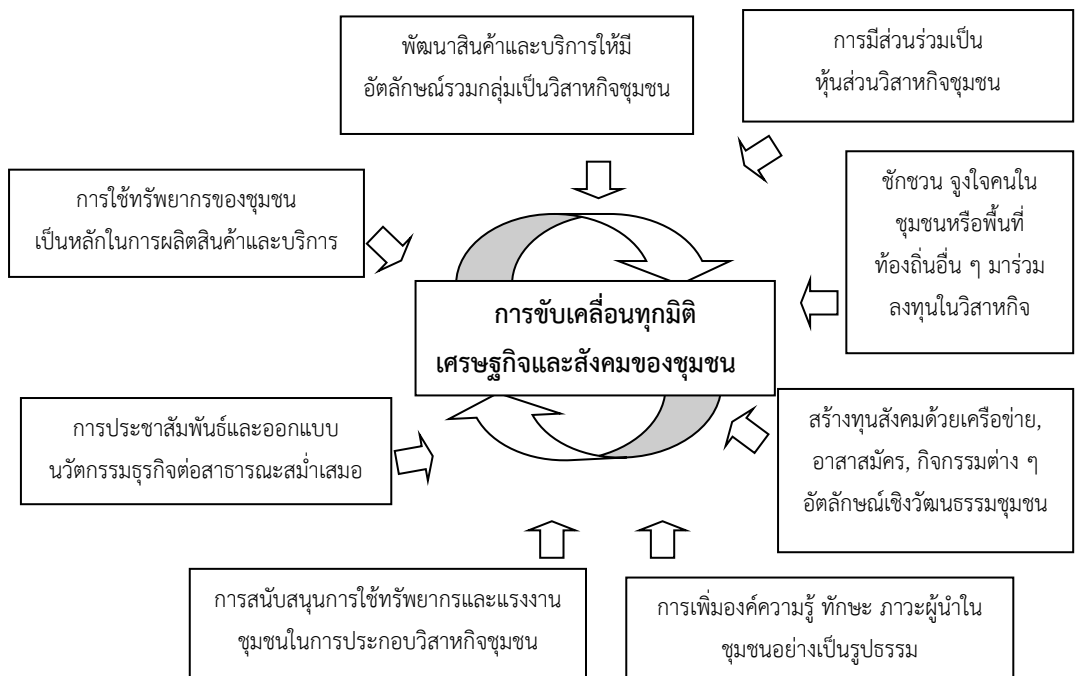
การพัฒนาของประเทศไทยเริ่มตั้งแต่มีการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 ในปี พ.ศ. 2504 เป็นต้นมา จนกระทั่งถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540-2544) ได้มีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม ทั้งในระดับมหภาคและระดับจุลภาค ที่รัฐบาลได้พยายามพัฒนาวิถีชีวิตของสังคมชนบทและหมู่บ้านต่าง ๆ ให้มีการพัฒนาที่ดีขึ้น (สมคิด พรหมจ้อย และคณะ, 2546) ตระหนักถึงความสำคัญของทุนมนุษย์ ในการเสริมสร้างให้เกิดความเข้มแข็งด้วยการพึ่งตนเอง และได้ให้ความสำคัญ ในการเพิ่มศักยภาพของชุมชนเป็นแนวทางหนึ่งในการพัฒนาประเทศ อันเกิดจากสร้างจุดแข็งของชุมชนที่มีภูมิปัญญา วัฒนธรรม วิถีชีวิตเป็นพื้นฐานที่เข้มแข็ง ต่อเนื่องถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560-2564) (นวิรัตน์ นิธิชัยอนันต์ และนภาพรรณ พัฒนฉัตรชัย, 2561) สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ.2566-2570) ได้เน้นการเสริมสร้างความพึ่งพาตนเองของชุมชนผ่านการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนอย่างชัดเจน โดยมีการกำหนดตัวชี้วัดที่ 2.3 ซึ่งมุ่งหวังให้มีชุมชนที่เป็นวิสาหกิจเพื่อสังคมเพิ่มขึ้นเฉลี่ยปีละ 50 ชุมชน (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2566) ที่ยกระดับจากการพึ่งพาตนเอง เพิ่มแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนผ่านเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน ในการเชื่อมโยงระหว่างภาควิสาหกิจชุมชนกับภาคเอกชน ให้มีความร่วมมือกันอย่างเป็นรูปธรรมเพื่อให้เกิดการพัฒนาในแต่ละพื้นที่

วิสาหกิจชุมชนเป็นการรวมกลุ่มกัน สร้างกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน บนพื้นฐานแนวคิดสัมพันธ์ระหว่างชุมชน ทุนสิ่งแวดล้อม ทุนวัฒนธรรม ทุนภูมิปัญญา ทุนทางการเงิน มาดำเนินการผลิตสินค้าและบริการด้วยการพึ่งพาตนเอง บนรากฐานทางเศรษฐกิจและสังคมในการช่วยเหลือเกื้อกูลกันของคนในชุมชน ในรูปแบบธุรกิจชุมชนที่มีได้เน้นกำไรเป็นหลัก แต่ต้องการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับชุมชนด้วยการนำองค์ความรู้ ภูมิปัญญาที่มีอัตลักษณ์ของชุมชนมาประกอบธุรกิจในการสร้างรายได้และอาชีพ นอกเหนืออาชีพหลักจากการทำเกษตรกรรม (ทศพร แก้วขวัญไกร, 2560)

โดยเฉพาะรูปแบบวิสาหกิจชุมชนแบบเครือข่าย ที่รัฐบาลได้ตระหนักเห็นความสำคัญของการสร้างเครือข่ายของชุมชน ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่สามารถยกระดับการแข่งขันสินค้าและบริการของชุมชน ให้มีศักยภาพทางธุรกิจต่อการแข่งขันให้เทียบเท่าธุรกิจขนาดใหญ่ ทำให้การสร้างเครือข่ายมีบทบาทสำคัญของวิสาหกิจชุมชนต่อการพัฒนา และสร้างความอยู่รอดในสถานการณ์การแข่งขันทางธุรกิจที่มีความรุนแรงเพิ่มขึ้น ดังนั้น บทความนี้เห็นถึงความสำคัญของการสร้างเครือข่ายของวิสาหกิจชุมชน จึงทำการศึกษาให้เห็นถึงหลักการ แนวคิดของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน และแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งบทความนี้ได้แบ่งเป็น 3 ประเด็น ดังนี้ 1) แนวคิดเครือข่าย, เครือข่ายสังคม 2) แนวคิดใหม่เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนสู่กิจการเพื่อสังคม, ขยายฐานเครือข่ายกับผู้ประกอบการที่ได้รับความเสียเปรียบทางสังคม (Expanding the Networks of Disadvantaged Entrepreneurs 3) บทสรุป

แนวคิดและความสำคัญของเครือข่าย

ธุรกิจชุมชนหรือวิสาหกิจชุมชนเป็นการรวมกลุ่มของคนในชุมชน ที่มีเป้าหมายเดียวกัน ในการพัฒนาสินค้าและบริการที่มีลักษณะเหมือนกันหรือใกล้เคียงกัน ซึ่งเป็นแนวคิดชุมชนเพื่อสร้างหลักประกันเชิงอุปถัมภ์ในทางเศรษฐกิจและสังคมของคนในชุมชน กำหนดกรอบความคิดเพื่อยกระดับกลยุทธ์ของชุมชนให้มีความเข้มแข็ง ภายใต้ฐานเครือข่ายให้กว้างขวางต่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ช่วยเหลือเกื้อกูลกันของวิสาหกิจชุมชน โดยให้ครอบคลุมทุก ๆ มิติ ซึ่งจะส่งผลดีทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน

ภาพที่ 1 การขับเคลื่อนทุกมิติเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน ที่มา: OECD/Noya A. & Clarence E. (2009)

จากภาพที่ 1 พบว่า การขับเคลื่อนวิสาหกิจชุมชนเกิดจากทั้งปัจจัยภายในและภายนอกชุมชน โดยปัจจัยภายในมาจากการรวมกลุ่มของคนในชุมชนเพื่อผลิตสินค้าและบริการที่เป็นอัตลักษณ์ ขณะที่ปัจจัยภายนอกมาจากแรงกดดันในการแข่งขัน ซึ่งนำไปสู่การสร้างเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนในระดับต่าง ๆ การสร้างเครือข่ายนี้มีความสำคัญต่อการเพิ่มทุนพลังและอำนาจในการต่อรองเพื่อให้วิสาหกิจชุมชนมีความยั่งยืนและสามารถแข่งขันได้ในระยะยาว

แนวคิดเครือข่าย

แนวคิดเครือข่ายในแวดวงวิชาการต่างประเทศได้ นิยามคำว่าเครือข่ายไว้ว่า เครือข่ายเป็นรูปแบบหนึ่งของสังคม ที่เกิดจากกลุ่มคนหรือองค์กรมารวมกลุ่มกัน ที่มีเป้าหมายเดียวกันมาสร้างปฏิสัมพันธ์กันระหว่างองค์กร เพื่อแลกเปลี่ยนข่าวสารหรือทำกิจกรรมร่วมกัน โดยมีได้หวังกำไรแต่ต้องการแก้ไขปัญหาที่มีลักษณะเหมือนกัน ตลอดจนสร้างกำลังหรืออำนาจการต่อรองในการแข่งขัน ซึ่งรูปแบบจะไม่มีอาณาเขตที่แน่นอน และไม่มีลักษณะการบังคับหรือการสั่งการตามลำดับชั้นของสายการบังคับบัญชา แต่เป็นการร่วมมือกันด้วยความสมัครใจเหมือนพี่น้องมีอิสระต่อกัน (Alter, C. & Hage, J., 1993; Starkey, P., 1997; O'Toole, L. J. & Kennet J. M, 2004; The

Erasmus+project, 2021) นอกจากนั้นยังสามารถนำไปสู่เป้าหมายในการแลกเปลี่ยนทรัพยากรในด้านต่าง ๆ ที่พึ่งพิงกันได้ในรูปแบบมนุษย์ ทุนวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ วัตถุดิบต่าง ๆ ที่สามารถบูรณาการให้เกิดประโยชน์ของเครือข่ายนั้น ๆ (Smith, J. & Priscilla, W., 2006)

ขณะที่แนวคิดคำว่าเครือข่ายในแวดวงวิชาการของคนไทย ได้มีนิยามว่า เครือข่ายเป็นกระบวนการการสร้างความสัมพันธ์อย่างมีปฏิสัมพันธ์ของสังคมอันดีระหว่างบุคคล กลุ่ม สถาบัน หรือองค์กรต่าง ๆ ที่มีเป้าหมาย วัตถุประสงค์บางประการร่วมกันที่เชื่อมโยงประสานการดำเนินกิจกรรมหนึ่ง กิจกรรมใดที่เป็นประโยชน์ให้บรรลุเป้าหมาย (เสรี พงศ์พิศ, 2548, วิชุดา มาตัญญู, 2551) ถึงแม้การทำกิจกรรมอาจไม่สม่ำเสมอ แต่เป็นการวางรากฐานให้เกิดการช่วยเหลือหรือการร่วมมือกันในการแก้ปัญหา โดยในเครือข่ายอาจมีกฎเกณฑ์บางอย่างร่วมกัน แต่คงซึ่งความเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มตนเองไว้ได้ (กาญจนา แก้วเทพ, 2538) เครือข่ายอาจแสวงหากำไรร่วมกันหรือไม่แสวงหากำไรและอาจมีลักษณะเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการก็ได้ แต่มีเป้าหมายของความเป็นส่วนได้ส่วนเสียในเรื่องหนึ่งเรื่องใดในทิศทางเดียวกัน (วิระศักดิ์ เครือเทพ, 2550) นอกจากนั้น เครือข่ายเป็นกระบวนการสร้างความสัมพันธ์ที่มีเป้าหมายร่วมกันในการพัฒนาและแก้ปัญหาสังคม โดยเครือข่ายไม่จำกัดแค่ในระดับบุคคลหรือองค์กรเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมไปถึงการเชื่อมโยงทรัพยากรทางสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม (พระมหาสุทิตย์ อาภากร, 2561) โดยเครือข่ายมีลักษณะเด่นคือการแลกเปลี่ยนข้อมูล การเรียนรู้ร่วมกัน และการสนับสนุนซึ่งกันและกัน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่เป็นประโยชน์ต่อทุกฝ่าย (ชลธิรัตน์ จันทรเชื้อ, 2562) ทั้งนี้การพัฒนาเครือข่ายควรคำนึงถึงความยั่งยืนและการมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกระดับ (นวิรัตน์ นิธิชัยอนันต์ และนาภาพรณ พัฒนฉัตรชัย, 2561) และเป็นพื้นที่สำหรับการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และการเสริมสร้างความสัมพันธ์ระยะยาว (อินทุราภรณ์ มงคลขจรกิตติ และอรรธ อภินันท์ธีระศักดิ์, 2564)

จากการให้คำนิยามคำว่า “เครือข่าย” ของนักวิชาการทั้งในประเทศและต่างประเทศ พบว่า เครือข่ายไม่เพียงแต่เป็นการรวมกลุ่มเพื่อแก้ปัญหา แต่ยังเป็นระบบที่ซับซ้อนของความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงบุคคล กลุ่ม และองค์กรต่าง ๆ เข้าด้วยกัน เครือข่ายนี้มีลักษณะเฉพาะคือการสร้างความสัมพันธ์ในทุกทิศทาง การมีรูปแบบที่เป็นระบบ และการบูรณาการองค์ความรู้ที่หลากหลาย เพื่อให้เกิดผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรม ทั้งทางตรงและทางอ้อม นอกจากนี้ เครือข่ายยังช่วยส่งเสริมการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมและอำนาจ โดยที่สมาชิกแต่ละรายยังคงรักษาอัตลักษณ์ของตนเองไว้ได้

แนวคิดเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายทางสังคม

ปัจจุบันการสร้าง “เครือข่าย” มีบทบาทสำคัญมากในสถานการณ์ปัจจุบัน โดยเฉพาะชุมชนที่ต้องร่วมมือในการขับเคลื่อนชุมชนให้มีรายได้ และก่อให้เกิดการจ้างงานในชุมชน ดังที่เรียกว่า “วิสาหกิจชุมชน” และมีการสร้างเครือข่ายให้เกิดความเชื่อมโยงเป็น “เครือข่ายวิสาหกิจชุมชน” ตามคำนิยามในพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน ว่าด้วยเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน หมายถึง คณะบุคคลที่รวมตัวกันโดยมีวัตถุประสงค์ในการจัดทำกิจกรรมอย่างหนึ่งอย่างใด เพื่อประโยชน์ในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนในเครือข่าย ที่สามารถออกมาในรูปกิจการของวิสาหกิจชุมชน หรือเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน (สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, 2564) โดยเหตุที่เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนมีความสำคัญที่ต้องมีการกำหนดพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจมี 3 ประการ (พระมหาสุทิตย์ อาภากร, 2547 อ้างในชูลีรัตน์ จันทรเชื้อ และคณะ, 2558) คือ 1) สถานการณ์ปัญหาและสิ่งแวดล้อมมีความซับซ้อนที่หลากหลายเพิ่มขึ้น ซึ่งเกินความสามารถของกลุ่ม หรือองค์กรหนึ่งองค์กรใดจะดำเนินการแก้ไขปัญหาได้เพียงลำพัง ดังนั้น การรวมพลังที่กลไกอย่างมีประสิทธิภาพที่เป็นรูปธรรม อาทิเช่น รวมกลุ่ม เครือข่าย เกิดความเชื่อมโยงระหว่างผู้นำหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมาช่วยเหลือกัน ที่เสริมสร้างในรูปเครือข่ายต่าง ๆ 2) การสร้างพื้นที่ให้กับสังคมที่สามารถนำมาสู่การแก้ปัญหา และการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น เครือข่ายจึงถือว่าเป็นเครื่องมือหนึ่งในการเชื่อมต่อระหว่างกลุ่ม บุคคลหรือองค์กรต่าง ๆ ที่มีความคิด ความเชื่อ เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์เดียวกันมารวมกลุ่มกัน 3) การประสานผลประโยชน์อย่างเท่าเทียม ทำให้เกิดการพึ่งพิงกันที่ออกมาในรูปเครือข่ายแห่งการเรียนรู้ กิจกรรม แลกเปลี่ยนความคิด แนวทางการแก้ไขปัญหา รวมทั้งเป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้เกิดการพัฒนาเครือข่ายอย่างต่อเนื่องจากต้นน้ำ กลางน้ำและปลายน้ำ ที่จะทำให้เกิดการประสานผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน

ดังนั้น เมื่อวิเคราะห์แนวคิดเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายทางสังคม ทำให้ทราบว่า เครือข่ายทางสังคมและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนต่างมีพื้นฐานมาจากการเชื่อมโยงของบุคคลและกลุ่ม แต่แตกต่างกันในแง่ของเป้าหมายและวัตถุประสงค์ เครือข่ายทางสังคมเน้นการเชื่อมโยงกันในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งการสื่อสารและกิจกรรมร่วมกัน ขณะที่เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนมุ่งเน้นการรวมกลุ่มเพื่อบรรลุเป้าหมายทางเศรษฐกิจ เช่น การเพิ่มรายได้และการสร้างงาน โดยมีการประสานความร่วมมือกันอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ จนถึงปลายน้ำ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ชุมชน

ลักษณะและองค์ประกอบของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน

การเกิดเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนในแต่ละพื้นที่ สามารถมีจุดเริ่มต้นที่เหมือนหรือต่างกันได้ ขึ้นอยู่กับหลายปัจจัยแตกต่างกัน โดยหลักการพบว่าการเกิดเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน (ธีรเทศร์ ขจรพัฒนภิรมย์ และคณะ, 2559) อาจเกิดได้ 3 ลักษณะ คือ 1) เครือข่ายที่เกิดจากธรรมชาติ กล่าวคือ เป็นการรวมกลุ่มกันอันเกิดจากปัญหาที่มีลักษณะเดียวกัน ทำให้แสวงหาองค์ความรู้ในการแก้ไขปัญหาในการช่วยเหลือกัน ส่วนใหญ่จะเป็นชุมชนใกล้เคียงกัน วัฒนธรรม ภูมิปัญญาคล้ายคลึง มาแลกเปลี่ยนแนวคิดกันอย่างไม่เป็นทางการ 2) เครือข่ายจัดตั้ง เป็นการดำเนินการสัมพันธ์กับนโยบายของรัฐเป็นส่วนใหญ่ ที่มองเห็นถึงความสำคัญในการสร้าง สนับสนุนหรือผลักดันให้เกิดบรรลุผลตามแนวคิดของรัฐบาล ซึ่งจะเกิดเป็นรูปธรรมชัดเจน เครือข่ายเข้าร่วมเป็นจำนวนมาก แต่ถ้าพิจารณา พบว่า เป็นการรวมกลุ่มเครือข่ายอย่างหลวม ๆ และอาจไม่ต่อเนื่อง อันเนื่องจากเกิดจากความต้องการของนโยบายภาครัฐ 3) เครือข่ายวิวัฒนาการ เป็นการเกิดจากกระบวนการ พัฒนาผสมผสาน เริ่มจากบุคคล กลุ่มบุคคล กลุ่มชุมชน กลุ่มองค์กร มาร่วมกันในการพัฒนาอย่างหนึ่งอย่างใดแบบกว้าง ๆ ต่อการส่งเสริม สนับสนุนและเรียนรู้ไปด้วยกัน ซึ่งยังไม่กำหนดเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน แต่เป็นการก่อตัวในการพัฒนาไปทีละขั้นตอน กลายเป็นพันธมิตรที่จะสร้างเครือข่ายให้เกิดความเข้มแข็ง อย่างมีจุดมุ่งหมาย หัวใจและจิตวิญญาณเดียวกัน

ลักษณะของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน โดยภาพรวมการสร้างเครือข่ายจะมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือกลุ่ม หรือองค์กรที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันที่มีการพึ่งพิงอาศัยกัน แต่การจะเกิดเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนก็ไม่สามารถเกิดได้ ถ้าขาดปัจจัยหนึ่งปัจจัยใดที่สำคัญ ดังนี้ 1) ต้องมีกลุ่มบุคคลหรือองค์กรหรือสถาบัน 2) กลุ่มเหล่านั้นมีการสร้างปฏิสัมพันธ์กันในรูปแบบต่าง ๆ ที่เอื้อประโยชน์ให้กับเครือข่ายในการทำงานทั้งเป็นรูปธรรมหรือนามธรรม 3) มีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนในการบรรลุเป้าหมายของเครือข่ายร่วมกัน เช่น วัตถุประสงค์หลักต้องการเพิ่มรายได้และสร้างงานให้กับคนในกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เป็นต้น 4) ในกลุ่มของตนยังคงซึ่งความเป็นอัตลักษณ์ของตนไม่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามกลุ่มอื่น ๆ ซึ่งเป็นอิสระต่อกัน แต่มีเป้าหมาย วัตถุประสงค์ กิจกรรมที่มาร่วมกันในการแก้ไขและพัฒนา (ชูลีรัตน์ จันทรเชื้อ และคณะ, 2558) จากที่ได้กล่าวมาลักษณะเป็นเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน มารวมกันเพื่อมาแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร มีศูนย์รวมการสนับสนุนให้เกิดประโยชน์ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ รวมทั้งเวทีการเจรจาต่อรองเพื่อเสริมสร้างศักยภาพแก่ชุมชน

องค์ประกอบของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน

เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น เครือข่ายเชิงพื้นที่ (Area) เครือข่ายเชิงกิจกรรม (Issue) และเครือข่ายตามโครงสร้างหน้าที่ก็ตาม แต่โดยพื้นฐานองค์ประกอบของเครือข่ายไม่แตกต่างกัน (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, พระมหาสุทิตย์ อาภากร อ่างใน นโรปรณ์ สิทธิวงศ์ และคณะ, 2561; สนธยา พลศรี อ่างใน ชูสิทธิ์ จันทรเชื้อ และคณะ, 2558) โดยเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนที่เข้มแข็ง ประกอบด้วย องค์ประกอบสำคัญหลายประการ ได้แก่ การมีสมาชิกหลากหลายกลุ่ม การมีวิสัยทัศน์และเป้าหมายร่วมกัน การสร้างความสัมพันธ์ที่เท่าเทียม การมีโครงสร้างการจัดการที่เป็นประชาธิปไตย และการสร้างความตระหนักถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคน การดำเนินกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่องจะช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งของเครือข่าย และนำไปสู่ความยั่งยืนในระยะยาว

แนวคิดใหม่เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนสู่กิจการเพื่อสังคม

เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนถือว่าเป็นปัจจัยก้าวแรกของการสร้างเครือข่าย ให้มีประสิทธิภาพในการช่วยเหลือ พี่น้อง เกื้อกูล แลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการสร้างพลังของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนที่มีวัตถุประสงค์ที่เหมือนกัน แต่การสร้างเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนให้เกิดการยกระดับมากกว่าพัฒนานั้น จำเป็นต้องมีการสร้างแนวคิดใหม่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างแท้จริง จากเพียงเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเป็นหน่วยเครือข่ายเล็ก ๆ เท่านั้น ทำอย่างไรให้เป็นเครือข่ายกระแสหลักและเป็นเส้นเลือดหลักของธุรกิจชุมชนสู่ธุรกิจหลักของประเทศ

แนวคิดใหม่ของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนสู่กิจการเพื่อสังคม

การสร้างแนวคิดใหม่ คือ การต่อยอดให้เกิดประโยชน์และทันสมัย โดยอาศัยความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะทำให้เกิดประโยชน์เพิ่มมากขึ้น จากธุรกิจชุมชนทั่วไปของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน (CEIS et al., 2015) ที่มุ่งเน้นถึง “กิจการสังคม” (Social Enterprise) ที่พัฒนาให้เกิดการยอมรับตามเกณฑ์มาตรฐานแนวคิดของสังคม สร้างมูลค่าให้เกิดค่านิยมที่ทุกคนต้องรู้จักและจดจำได้ โดยอิงผลประโยชน์ส่วนรวมมากกว่ากำไรส่วนบุคคลหรือกลุ่มหนึ่งกลุ่มใด เสริมสร้างพลังและความเข้มแข็งของเครือข่ายที่สามารถสร้างโอกาส ส่งเสริมอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งสิ่งแวดล้อมให้มีความยั่งยืน หลักเกณฑ์แนวคิดใหม่ของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนสู่กิจการเพื่อสังคม มีลักษณะดังต่อไปนี้

1. สร้างตลาดการซื้อขายสินค้าและบริการให้มีวัตถุประสงค์ขั้นพื้นฐานเพื่อผลประโยชน์ของสังคมและสิ่งแวดล้อม

2. การเกิดกำไรจากการร่วมมือของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนใด ๆ ต้องนำมาทำธุรกิจชุมชนหรือเพื่อผลประโยชน์ให้กับกลุ่มมากกว่าการนำเงินมาแจกจ่ายให้กับผู้ถือหุ้น

3. การเลิกกิจการของวิสาหกิจชุมชนนั้น ทรัพย์สินที่มีอยู่ให้นำไปให้กับวิสาหกิจชุมชนที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันของชุมชนนั้นเพื่อนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์

4. ตระหนักถึงการเป็นอิสระทางการเงิน หรือพิจารณาว่าเงินเป็นเครื่องมือชนิดหนึ่งเท่านั้น ไม่ใช่หนทางการบรรลุเป้าหมายทั้งหมดของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน

5. การดำเนินงานเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน อยู่นอกเหนือการควบคุมของหน่วยงานของรัฐที่เป็นศูนย์กลาง แต่เน้นการทำงานมุ่งไปสู่กิจการสังคมและผลประโยชน์ของชุมชนเป็นหลัก

การขับเคลื่อนแนวคิดใหม่เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนให้เกิดเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนนั้น ต้องอาศัยวิสัยทัศน์ของกิจการสังคมเป็นแนวคิดหลัก 4 ด้าน ประกอบด้วย 1) สร้างการเคลื่อนไหว (Building a Movement) ที่เชื่อมั่นมาก 2) สร้างศักยภาพ (Building Capability) ด้านการลงทุน การสนับสนุนธุรกิจและพัฒนาความเป็นผู้นำ 3) สร้างตลาด (Building Markets) ที่เปิดกว้างกิจการสังคมที่สามารถเติบโตได้ 4) สร้างศักยภาพปัจจัยพื้นฐาน (Building on Potential) ทุนมนุษย์ ทุนกายภาพ โดยมีมุมมองในแต่ละด้าน ดังนี้ (CEIS et al., 2015)

1. สร้างการเคลื่อนไหว (Building a Movement) ในทางกิจการเพื่อสังคม จากการนำจุดเด่นการพึ่งพาตนเอง และสร้างคามยืดหยุ่นในเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนมีแนวคิด แนวคิดนี้มุ่งสร้างการเคลื่อนไหววิสาหกิจเพื่อสังคมที่แข็งแกร่ง โดยเน้นการพึ่งพาตนเองและความยืดหยุ่นของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน กลยุทธ์หลักประกอบด้วย การสร้างการรับรู้และยอมรับในสังคม การขยายเครือข่ายและพัฒนาแบรนด์ที่แข็งแกร่ง การสร้างความสัมพันธ์กับผู้บริโภคและพันธมิตรทางธุรกิจ การสร้างเอกลักษณ์และความร่วมมือในเครือข่าย และการนำเทคโนโลยีมาใช้เพื่อขับเคลื่อนการเติบโตของวิสาหกิจเพื่อสังคมให้เป็นกระแสหลักในอนาคต

2. สร้างศักยภาพ (Building Capability) การสร้างความเติบโตของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน เป็นกิจการเพื่อสังคมเป็นการพัฒนาที่ทำให้คนและสิ่งแวดล้อมมาก่อนกำไร ดังนั้น การสร้างความสมดุลทางการเงิน ภายในวิสาหกิจชุมชนกับการเงินภายนอกเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน ต้องมีความเหมาะสม มีแนวคิดเสนอการพัฒนาระบบการเงินเพื่อสังคมที่ครอบคลุมและยั่งยืน โดยเน้นการออกแบบผลิตภัณฑ์ทางการเงินที่เข้าถึงได้สำหรับทุกกลุ่มคน การสร้างความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับตลาดการเงินให้กับผู้ประกอบการชุมชน การสนับสนุนผู้ให้กู้รายใหม่ และการพัฒนาธนาคารในระดับท้องถิ่น นอกจากนี้ ยังเน้นการสร้างเครือข่ายและส่งเสริมความเป็นผู้นำ เพื่อให้กิจการเพื่อสังคมสามารถแข่งขันได้ในระดับสากลและสร้างผลกระทบเชิงบวกต่อสังคมในวงกว้าง

3. สร้างตลาด (Building Markets) การทำให้วิสาหกิจชุมชนเพื่อสังคม จากกระแสรองให้กลายเป็นกระแสหลักทางธุรกิจของชาติได้นั้น ต้องมีการเสริมสร้างตลาดที่มีหลายมิติด้วยการศึกษาพฤติกรรมผู้บริโภค พฤติกรรมผู้ซื้อสินค้าและบริการอย่างแท้จริง โดยเริ่มจากการปฏิบัติในตลาดผู้บริโภคในการสร้างความรู้จักให้ทั่วถึงผ่านแบรนด์สินค้าและบริการ เพื่อให้เกิดความไว้วางใจเส้นทางการตลาดที่สะดวกในการเดินทางบริการสาธารณะ ให้สอดคล้องกับเส้นทางของหน่วยงานของรัฐ รวมทั้งสร้างบทบาทการแข่งขันของธุรกิจให้สัมพันธ์กับพฤติกรรมองค์กรชุมชน โดยเบื้องต้นมีแนวคิด เสนอการส่งเสริมกิจการเพื่อสังคมโดยการบูรณาการภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน เพื่อสร้างความต้องการของผู้บริโภคต่อผลิตภัณฑ์จากชุมชน ผ่านการสร้างแบรนด์และการรณรงค์ประชาสัมพันธ์

4. สร้างศักยภาพปัจจัยพื้นฐาน (Building on Potential) พื้นฐานการสร้างให้เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเป็นกิจการเพื่อสังคม ต้องเริ่มจากการพัฒนาศักยภาพปัจจัยพื้นฐานของการบ่มเพาะความคิด อุดมการณ์เพื่อสังคม ผลประโยชน์ส่วนรวมในการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยเบื้องต้นมีแนวคิด เสนอการพัฒนากิจการเพื่อสังคมโดยการบูรณาการทุกภาคส่วน ตั้งแต่ระดับการศึกษา ผู้ประกอบการ การจ้างงาน และการจัดการทรัพยากรชุมชน โดยเน้นการสร้างระบบนิเวศที่เอื้อต่อการเติบโตของกิจการเพื่อสังคม ผ่านการสร้างความตระหนักรู้ในทุกระดับ การสนับสนุนผู้ประกอบการ การสร้างโอกาสทางการจ้างงาน

ขยายฐานเครือข่ายกับผู้ประกอบการที่เสียเปรียบทางสังคม

การสร้างเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน ไม่เพียงต้องการยกระดับเป็นกิจการเพื่อสังคม เน้นผลประโยชน์ส่วนร่วมของสังคม มองผลกำไรมาทีหลังเท่านั้น แต่เป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงในการพัฒนาอย่างยั่งยืน และอีกแนวคิดใหม่ที่ต้องพิจารณาเพิ่มเติมและให้เกิดรูปธรรมขึ้น คือ การขยายฐานเครือข่ายในการสร้างโอกาสกับผู้ประกอบการที่เสียเปรียบทางสังคมหรือผู้ด้อยโอกาสทางสังคม โดยสังคมส่วนใหญ่มองว่าเป็นจุดอ่อนของสังคม นำมาสร้างโอกาสเป็นจุดแข็งของกิจการเพื่อสังคม คือ (Dodd, S. D. & Keles, J., 2014)

1. สตรี (Women) แนวคิดนี้ชี้ให้เห็นว่า สตรีมีศักยภาพในการเป็นผู้ประกอบการและขับเคลื่อนวิสาหกิจชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการสร้างเครือข่ายและการเข้าถึงแหล่งทุน แม้จะมีอุปสรรคบางประการ เช่น การเลี้ยงดูบุตร หรืออคติทางสังคม แต่การวิจัย พบว่า สตรีกลับมีความได้เปรียบในด้านความคิดริเริ่มและความสามารถในการเชื่อมต่อกับผู้อื่น ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างกิจการเพื่อสังคมที่ประสบความสำเร็จ ดังนั้น การส่งเสริม

บทบาทของสตรีจึงเป็นกลยุทธ์สำคัญในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนและบรรลุเป้าหมายของกิจการเพื่อสังคม

2. ชนกลุ่มน้อย (Ethnic Minorities) แนวคิดนี้ เน้นย้ำถึงศักยภาพของชนกลุ่มน้อยในการขับเคลื่อนวิสาหกิจชุมชน โดยมองว่า “วงล้อมทางชาติพันธุ์” ที่เป็นลักษณะเฉพาะตัวของชนกลุ่มน้อย ไม่ใช่ข้อจำกัด แต่กลับเป็นจุดแข็งที่สามารถนำมาใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมได้ การนำอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และภูมิปัญญาของชนกลุ่มน้อยมาเป็นจุดเด่น ในการสร้างแบรนด์และผลิตภัณฑ์ จะช่วยสร้างความแตกต่างและดึงดูดความสนใจจากตลาดได้

3. กลุ่มอพยพหรือแรงงานข้ามชาติ (Migrants) กลุ่มผู้อพยพหรือแรงงานข้ามชาติ แม้จะเผชิญอุปสรรคในการเข้าถึงทรัพยากร แต่ก็มีศักยภาพในการขับเคลื่อนวิสาหกิจชุมชนได้เป็นอย่างดี เนื่องจากกลุ่มผู้อพยพมักนำพาทักษะเฉพาะตัว ประสบการณ์ และความคิดสร้างสรรค์มาจากถิ่นกำเนิด ซึ่งสามารถนำมาต่อยอดเป็นธุรกิจได้ นอกจากนี้ การเชื่อมโยงกับธุรกิจในบ้านเกิดยังเป็นโอกาสในการสร้างเครือข่ายธุรกิจข้ามชาติและส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับภูมิภาค

4. ผู้พิการ (Disabled People) ผู้พิการเผชิญอุปสรรคในการเข้าถึงตลาดแรงงาน เนื่องจากทัศนคติของผู้ประกอบการและข้อจำกัดของระบบ แม้จะมีศักยภาพและความต้องการในการสร้างสรรค์ แต่ผู้พิการมักถูกมองข้ามและขาดโอกาสในการแสดงออก ดังนั้น เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนจึงมีบทบาทสำคัญในการสร้างโอกาสให้ผู้พิการ โดยการออกแบบงานและอาชีพที่เหมาะสมกับความสามารถเฉพาะตัวของแต่ละบุคคล

5. ข้อเสียเปรียบของอายุ (Age-related Disadvantage) กลุ่มผู้สูงอายุและเยาวชนมักถูกมองข้ามในตลาดแรงงาน เนื่องจากผู้ประกอบการส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับกลุ่มคนหนุ่มสาวที่มีศักยภาพในการเติบโต อย่างไรก็ตาม สถานการณ์ปัจจุบันที่ต้นทุนแรงงานสูงขึ้น ทำให้ผู้ประกอบการหันมาให้ความสนใจกับกลุ่มผู้สูงอายุและเยาวชนมากขึ้น เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากจุดแข็งของทั้งสองกลุ่ม โดยการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างรุ่น

6. คนว่างงานระยะยาว (Long-Term Unemployed) คนว่างงานระยะยาวมักเผชิญอุปสรรคหลายประการ เช่น การเปลี่ยนแปลงของอุตสาหกรรม การถูกกีดกันทางสังคม และการขาดโอกาส ซึ่งส่งผลให้พวกเขาเข้าสู่ตลาดแรงงานได้ยาก เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนจึงมีบทบาทสำคัญในการช่วยเหลือกลุ่มคนเหล่านี้ โดยการพัฒนาศักยภาพและสร้างโอกาสให้พวกเขามีส่วนร่วมในการทำงาน ซึ่งจะช่วยลดปัญหาการอพยพย้ายถิ่นและสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน

จากแนวคิดใหม่ของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนสู่กิจการเพื่อสังคม เป็นการสร้างแนวคิดที่เกิดการต่อยอดให้เกิดประโยชน์และทันสมัย ให้กับธุรกิจชุมชนที่สามารถยกระดับ ให้เกิดผลกระทบ

เชิงบวกต่อกิจการเพื่อสังคมในด้านการเปลี่ยนแปลงตลาดไปอย่างสิ้นเชิง ทั้งวัตถุประสงค์ขั้นพื้นฐาน เป้าประสงค์ที่เกิดการร่วมมือของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน ที่มองกำไรเพียงกระบวนการหนึ่งแต่มีใช้ปัจจัยหลัก แต่ต้องการสร้างธุรกิจชุมชนให้ตระหนักถึงมนุษย์ ชุมชน สังคมที่อยู่อย่างเกื้อกูลกันกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

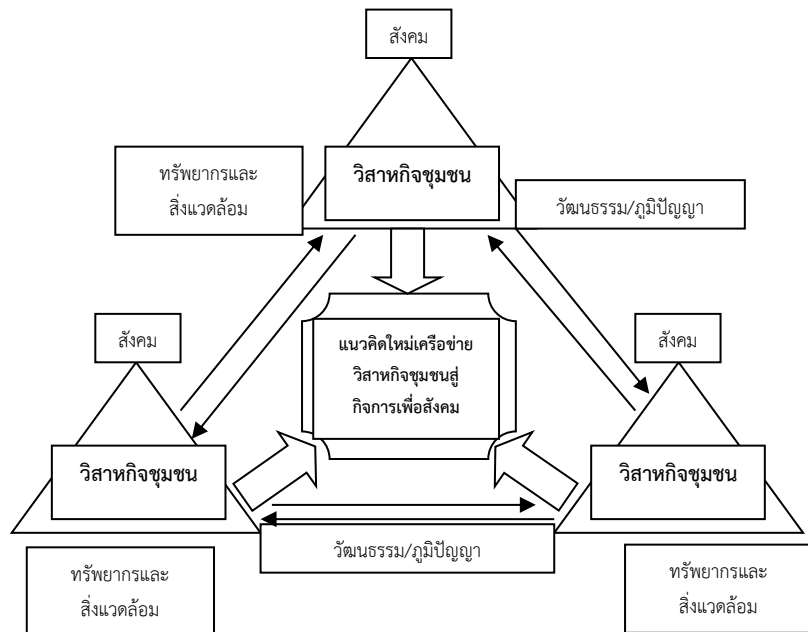
บทสรุป

การพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนสะท้อนให้เห็นถึงการยกระดับจากการรวมกลุ่มเพื่อการพึ่งพาตนเองสู่การเป็นกิจการเพื่อสังคมที่มุ่งเน้นความยั่งยืนและประโยชน์ส่วนรวม การขยายฐานเครือข่ายครอบคลุมถึงกลุ่มผู้ด้อยโอกาสสร้างความเท่าเทียมและลดความเหลื่อมล้ำในสังคม อย่างไรก็ตาม เครือข่ายต้องการการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพเพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาความขัดแย้งและการขาดทรัพยากร แนวคิดนี้ช่วยเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนในทุกมิติ ทั้งเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม การพัฒนาที่เข้มแข็งและยั่งยืนนี้ถือเป็นรากฐานสำคัญของเศรษฐกิจฐานรากในอนาคต โดยธุรกิจชุมชนหรือวิสาหกิจชุมชน เป็นการรวมกลุ่มของสมาชิกที่มีเป้าหมายเดียวกันในการผลิตสินค้าและบริการ เพื่อให้เกิดรายได้เพิ่มการจ้างงานในชุมชน ไปพร้อมกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติรอบตัวของชุมชนให้เกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจ แต่ในการแข่งขันทางธุรกิจชุมชนหรือเพียงวิสาหกิจชุมชนที่มีเป้าหมายเดียวกันไม่เพียงพอ เพราะการเปลี่ยนแปลงมีตลอดเวลา ดังนั้นการสร้างเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน ถือว่ามีความสำคัญของการพัฒนาสินค้าและบริการร่วมกัน การมีส่วนร่วมของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน ทำให้เกิดหุ้นส่วนทางธุรกิจชุมชนที่กว้างขึ้น ก่อให้เกิด การสร้างทุนสังคมด้วยเครือข่าย, อาสาสมัคร, กิจกรรมต่าง ๆ ที่ร่วมกันออกแบบให้เกิดความเข้มแข็ง พร้อมกับการพัฒนาองค์ความรู้ ทักษะ ภาวะผู้นำในเครือข่ายให้เกิดการยกระดับในการใช้ทุนมนุษย์ ทุนสังคม ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชน ในการต่อยอดให้เกิดประโยชน์ ทุนสมัยมุ่งสู่เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเป็นกิจการเพื่อสังคมอย่างยั่งยืน

องค์ความรู้ใหม่

การพัฒนาของประเทศไทยที่ผ่านมามุ่งเน้นการใช้ทรัพยากรในชุมชนและการสร้างเครือข่ายเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม วิสาหกิจชุมชนได้กลายเป็นกลไกสำคัญที่ขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานราก โดยเน้นการพึ่งพาตนเอง ความร่วมมือในชุมชน และการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการผลิตสินค้าและบริการ โดยแนวคิดเครือข่ายตั้งแต่การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนจนถึงการขยายฐานไปสู่กิจการเพื่อสังคมสะท้อนถึงความก้าวหน้าและความยืดหยุ่นของชุมชนในยุคปัจจุบัน การพัฒนาเครือข่ายเหล่านี้ไม่เพียงช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ แต่ยังเป็นรากฐาน

สำคัญสำหรับการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืนในอนาคต การยกระดับแนวคิดใหม่ของวิสาหกิจชุมชน ไม่เพียงแต่เน้นการพึ่งพาตนเองอย่างมีส่วนร่วมของกลุ่มหรือชุมชน แต่การรวมกลุ่มนั้นเกิดเครือข่าย และขยายไปถึงแนวคิดใหม่ต่อการส่งเสริมการพัฒนากิจการเพื่อสังคม กับกลุ่มเสียเปรียบทางสังคม หรือกลุ่มชายขอบ ไม่ว่าจะเป็นสตรี ชนกลุ่มน้อย กลุ่มอพยพหรือกลุ่มแรงงานต่างด้าว ผู้พิการ ผู้เสียเปรียบเทียบทางอายุและคนว่างงานระยะยาว ได้รับโอกาสที่เท่าเทียมกันในสังคมอย่างเป็นรูปธรรม

ภาพที่ 2 ความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างแนวคิดใหม่เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนสู่กิจการเพื่อสังคม
ที่มา: วิเคราะห์ของผู้เขียน

จากภาพที่ 2 ความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างแนวคิดใหม่ของวิสาหกิจชุมชนมาร่วมมือกัน กำหนดหลักเกณฑ์ใหม่ด้วยกัน ที่สามารถยกระดับเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนให้เป็น “กิจการสังคม” ที่มีขนาดใหญ่มากขึ้น แต่ตอบสนองความต้องการของสังคม ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งสามารถจะส่งเสริมวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นอัตลักษณ์ของแต่ละวิสาหกิจชุมชนมาผสมผสานให้เกิดความเป็นเอกภาพ

เอกสารอ้างอิง

เสรี พงศ์พิศ. (2548). *เครือข่ายยุทธวิธีเพื่อประชาคมเข้มแข็งชุมชนเข้มแข็ง: วัฒนธรรมองค์กรของโลกยุคใหม่*. กรุงเทพฯ : สถาบันส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน.

- กาญจนา แก้วเทพ. (2538). *เครื่องมือการทำงานแนววัฒนธรรมชุมชน*. กรุงเทพฯ : มายด์พับบลิชชิง.
- ชูลีรัตน์ จันทรเชื้อ และคณะ. (2558). *การค้นหาเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนด้วยกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสู่การสร้างโครงข่ายการท่องเที่ยว โดยชุมชนภาคเหนือตอนล่าง*. (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- ชูลีรัตน์ จันทรเชื้อ. (2562). *การค้นหาเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนด้วยกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ทศพร แก้วขวัญไกร. (2560). *ทางรอดวิกฤติเศรษฐกิจด้วยแนวทางวิสาหกิจชุมชน*. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, 9(2), 33-50.
- ธีรเทพ์ ขจรพัฒนภิรมย์ และคณะ. (2559). *แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน จังหวัดเชียงใหม่ โดยความร่วมมือของภาคี*. (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- นโรปกรณ์ สิทธิวงศ์และคณะ. (2561). *โครงการกระบวนการพัฒนาเครือข่ายผู้ใช้น้ำในเขตลุ่มน้ำแม่จัดตอนบน อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่*. (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- นวรรตน์ นิธิชัยอนันต์ และนภาพรรณ พัฒนฉัตรชัย. (2561). *การพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนชายแดนไทย-กัมพูชา: กลุ่มวิสาหกิจชุมชนโรงสีข้าวบ้านโจรก*. วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย., 13(46), 101-111.
- พระมหาสุหิตย์ อาภากร. (2561). *แนวทางการพัฒนาและการจัดการเครือข่ายของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนพืชผักอินทรีย์*. วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต, 6(2), 261-270.
- วิชุดา มาตัญญู. (2551). *เครือข่ายองค์กรด้านเด็กกับการป้องกันและแก้ไขปัญหาการละเมิดทางเพศต่อเด็กในจังหวัดภาคเหนือตอนบน: กรณีศึกษาจังหวัดเชียงใหม่*. (รายงานการวิจัย). เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วีระศักดิ์ เครือเทพ. (2550). *เครือข่าย: นวัตกรรมการทำงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในแนวระนาบเพื่อการเพิ่มขีดความสามารถในการปฏิบัติงานและความรับผิดชอบต่อสาธารณะ*. กรุงเทพฯ : ซีโน ดีไซน์.
- สมคิด พรหมจ้อย และคณะ. (2546). *เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านอีสานใต้: ความอยู่รอดของชุมชนท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลง*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์ จำกัด.

- สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. (2564). *พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548*. เข้าถึงได้จาก <https://www.moac.go.th/download/pos%207608.pdf>.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2566). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบสาม พ.ศ.2566-2570*. เข้าถึงได้จาก <https://reo8.moe.go.th/wp-content/uploads/2023/06>.
- อินทุราภรณ์ มงคลจรกิตติ และอรรถ อภินันท์ธีระศักดิ์. (2564). การพัฒนาศักยภาพและกระบวนการผลิตของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์วิถีชัยภูมิ. *วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์*, 6(2), 169-181.
- Alter, C. & Hage, J. (1993). *Organizations Working Together*. California : Sage.
- CEIS et al. (2015). *Scotland's Vision for Social Enterprise 2025: Moving Social Enterprise in from Margins to the Mainstream*. Retrieved from <https://socialenterprise.scot/cms/wpcontent/uploads/2019/05/80>
- Dodd, S. D. & Keles, J. (2014). *Expanding the networks of disadvantaged entrepreneurs*. OECD Centre for Entrepreneurship, SMEs and Local Development. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/275659239_Expanding_the_networks_of_disadvantaged_entrepreneurs
- O'Toole, L. J. & Kenneth J. M. (2004). Desperately Seeking Selznick: Cooptation and the Dark Side of Public Management in Networks. *Public Administration Review*, 64(6), 681-693.
- OECD/Noya A. and Clarence E. (2009). *Community capacity building: fostering economic and social resilience. Project outline and proposed methodology*. Retrieved from [www.oecd.org/dataoecd/54/10/44681969 .pdf](http://www.oecd.org/dataoecd/54/10/44681969.pdf)
- Smith, J. & Priscilla, W. (2006). Understanding the Different Faces of Partnering: A Typology of Public- Private Partnerships School. *Leadership and Management*, 26(3), 249-298.
- Starkey, P. (1997). *Networking for development*. London : International Forum for Rural Transport and Development.

The Erasmus+ project. (2021). *Social Enterprise Networking. Village Social Enterprise learning material guidance and networking (ViSEnet)*. Retrieved from <https://rural-sehub.net/project/chapter-social-enterprise-networking/>

ภูมิคุ้มกันทางใจของครอบครัว

Family Mental Immunity

สมจิต พฤกษ์รัตนานนท์¹ ผ่องพรรณ เกิดพิทักษ์² และประสาร มาลากุล ณ อยุธยา³
Somjit Prueksaritanond, Pongpan Kirdpitak and Prasan Malakul Na Ayudhaya

Received: September 02, 2024

Revised: January 09, 2025

Accepted: January 18, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิด ลักษณะและการเสริมสร้างเกี่ยวกับภูมิคุ้มกันทางใจของครอบครัว จากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัย พบว่า ภูมิคุ้มกันทางใจของครอบครัว หมายถึง การป้องกันการเกิดปัญหาต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่องิตใจของสมาชิกครอบครัว โดยมีพื้นฐานทางจิตใจและพฤติกรรม พร้อมทั้งจะเผชิญ ปรับตัว ปรับจิตใจ และปรับพฤติกรรมการกระทำของตนเอง ต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ มีความมุ่งมั่นตั้งใจ และมีแผนที่พร้อมจะยอมรับผลของการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ในครอบครัว สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมที่จะเกิดขึ้นในปัจจุบันและอนาคต คุณลักษณะทางจิตสังคมที่เป็นภูมิคุ้มกันทางใจของครอบครัวมี 8 ประการ ได้แก่ 1) ความรักความผูกพัน 2) ความฉลาดรู้อารมณ์ 3) การดำเนินชีวิตครอบครัวอย่างมีความหมาย 4) การบริหารจัดการความมั่นคงทางเศรษฐกิจของครอบครัว 5) การมีคุณธรรมจริยธรรม 6) การเห็นคุณค่าของกันและกัน 7) การคิดในเชิงบริหาร และ 8) การมีกลยุทธ์ในการเผชิญปัญหา ร่วมกับสมาชิกครอบครัวมีจิตลักษณะเชิงบวก 4 ประการ คือ 1) การเชื่อในความสามารถของตนเอง 2) การมีความหวัง 3) การมองโลกในแง่ดี และ 4) ความหย่อนตัวพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง นอกจากนี้ภูมิคุ้มกันทางใจของครอบครัวสามารถเสริมสร้างให้เกิดขึ้นได้ โดยนำแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ ทางจิตวิทยามาประยุกต์ใช้ ด้วยการพัฒนาพ่อแม่ให้เป็นตัวแบบ การอบรมขัดเกลาทางสังคม และการจัดโปรแกรมการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางใจให้สมาชิกครอบครัวทุกช่วงวัยอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้

¹⁻³ มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต; Kasem Bundit University

Corresponding author, e-mail: dr.somjit95@gmail.com, Tel. 085-0999229

สมาชิกครอบครัวทุกช่วงวัยเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างยั่งยืน สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข และประสบความสำเร็จในชีวิต

คำสำคัญ: ภูมิคุ้มกัน, จิตใจ, ครอบครัว, การขัดเกลาทางสังคม, กลยุทธ์จิตวิทยา

Abstract

This academic article aimed to study the concept, characteristics, and enhancement of family mental immunity. A review of literature and research revealed that family mental immunity referred to preventing problems that affected the minds of family members by having a mental and behavioral foundation, being ready to face, adapt, and adjust one's mentality and behavior towards various situations. There were determination and a plan that were ready to accept the consequences of various changes in the family, society, economy and environment that will occur in the present and in the future. There were eight psychosocial characteristics that constituted family mental immunity, namely 1) love and attachment, 2) emotional intelligence, 3) living a meaningful family life, 4) managing family economic stability, 5) having morality and ethics, 6) valuing each other, 7) executive thinking, and 8) having coping strategies with family members had four positive psychological characteristics: 1) self-belief, 2) hope, 3) optimism, and 4) flexibility to adapt to change. Furthermore, family mental immunity can be enhanced by applying various psychological theories. Furthermore, family mental immunity can be strengthened by applying various psychological theories. This included developing parents as role models, socialization, and organizing ongoing mental immunity-building programs for family members of all ages. This will ensure family members of all ages to experience sustainable change, enabling them to live happily and successfully in life.

Keywords: immunity, mind, family, socialization, psychological strategies

บทนำ

ครอบครัวเป็นรากฐานสำคัญของสถาบันทางสังคมแห่งแรกของมนุษย์ที่สร้างขึ้นจากความสัมพันธ์ที่มีต่อกัน ทุกชีวิตในครอบครัวล้วนปรารถนาความรัก ความผูกพัน และความสุข ลักษณะสำคัญที่สมาชิกครอบครัวแสดงออกถึงความรัก ความอบอุ่น และความผูกพันต่อกันและกันได้แก่ การเอาใจใส่ดูแลกันและเอื้ออาทรกัน รู้จักและเข้าใจกัน เคารพกันและกัน มีความรับผิดชอบต่อกัน ให้ความไว้วางใจกัน ให้กำลังใจ และให้อภัยกันและกัน รู้วิธีการสื่อสารในครอบครัว มีความใกล้ชิดสนิทสนมกัน ใช้เวลาด้วยกันอย่างมีคุณค่าและมีคุณภาพ รับผิดชอบต่อหน้าที่ในครอบครัว ช่วยเหลือกันและกัน มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีความอดทน มีวินัย และสามารถปรับตัวตามสภาวะการณ์เปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในครอบครัว (ผ่องพรรณ เกิดพิทักษ์, 2554)

อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และเทคโนโลยี ที่เกิดจากปัจจัยภายนอกหรือปัจจัยทางสังคม ส่งผลกระทบต่อโครงสร้างครอบครัว ระบบครอบครัว วงจรชีวิตครอบครัว และเป้าหมายการดำเนินชีวิตของสมาชิกครอบครัว ทั้งทางตรงและทางอ้อม ทั้งด้านบวกและด้านลบ ซึ่งสามารถกล่าวได้ว่า สังคมหรือชุมชนที่มีคุณภาพมีอิทธิพลต่อการสร้างระบบครอบครัวที่มีคุณภาพ ผู้นำครอบครัวที่มีคุณภาพสามารถถ่ายทอดจิตลักษณะและพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของสังคมสู่ตัวบุตรธิดา และอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมไทย ส่วนสังคมหรือชุมชนที่ไม่ได้รับการยอมรับจากสมาชิกในสังคมนั้น ไม่เพียงแต่เกิดผลกระทบโดยตรงต่อจิตใจและพฤติกรรมของบุคคลในครอบครัวเท่านั้น ยังมีส่วนทำให้เกิดผลทางลบต่อสัมพันธภาพระหว่างคู่สามีภรรยา หรือสมาชิกอื่นของครอบครัว การดำเนินชีวิตด้วยความเร่งรีบ ไม่ค่อยใส่ใจกัน ต่างคนต่างอยู่ ขาดความใกล้ชิด ขาดความผูกพันกัน ไม่มีความอบอุ่น การปฏิบัติตัวของบุคคลแต่ละคนในครอบครัวอาจมีพฤติกรรมเบี่ยงเบน การใช้สารเสพติด อีกทั้งส่งผลในด้านการทำร้ายจิตใจ ความรู้สึกลดลงคุณค่าของตนเอง และบุคคลในครอบครัว ทำให้บุคคลในครอบครัวเกิดความไม่มั่นคงในสัมพันธภาพระหว่างกัน เกิดความแตกแยก สามีภรรยาแยกกันอยู่ และอาจหย่าร้าง โดยมีผลกระทบต่อบุตรธิดาและบุคคลในครอบครัว ทำให้สุขภาพจิตของครอบครัวเสื่อมโทรม ขาดความมั่นคงทางจิตใจ และเชื่อมโยงถึงการขาดเสถียรภาพในการงานที่ต้องกระทำการดำรงชีพอีกด้วย (เรณูมาศ มาอ่อน, 2544)

อนึ่ง การเลือกและการชดเชยที่ผิดพลาดไปโดยไม่ยั้งคิดบางเรื่องยากที่จะเปลี่ยนแปลงหรือแก้ไขให้เหมือนเดิมได้อีก (ศรีเรือน แก้วกังวาล, 2545) หากครอบครัวใดไม่มีบุตรธิดา หรือสมาชิกคนอื่น ๆ สถานการณ์ต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น อาจเป็นสาเหตุทำให้ภาวะวิกฤตในครอบครัวเกิดรวดเร็วยิ่งขึ้น เนื่องมาจากขาดการพึ่งพาหาระหว่างรุ่น ครอบครัวอ่อนแอ ไม่เข้มแข็ง ขาดความเป็น

เอกภาพ (ผ่องพรรณ เกิดพิทักษ์, 2554) ขาดพื้นฐานทางจิตใจหรือขาดภูมิคุ้มกันทางใจในการปกป้อง ค้ำครอง ป้องกัน และการเผชิญปัญหาทางจิตใจที่ส่งผลต่อพฤติกรรมของการดำเนินชีวิต (สมจิต พฤษะริตานนท์, ผ่องพรรณ เกิดพิทักษ์ และประสาร มาลากุล ณ อยุธยา, 2567)

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร พระมหากษัตริย์ไทย รัชกาลที่ 9 พระราชทาน ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2517 ได้ทรงชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่ประชาชนชาวไทย โดยมุ่งให้ประชาชนสามารถดำเนินชีวิตด้วยความมั่นคงตามกระแสสังคมโลกยุคปัจจุบัน ปรับเปลี่ยนแรงกดดันที่เกิดขึ้นกับสังคมไทยและโลกภายนอก โดยนำหลักการของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาประยุกต์ใช้กับตนเอง ครอบครัว และชุมชน ส่งผลให้ประชาชนมีภูมิคุ้มกัน เพื่อเตรียมตัวกับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น สามารถดำรงชีวิตบนทางสายกลาง โดยมุ่งเน้นความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกัน การใช้ความรู้ และการมีคุณธรรม โดยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ให้คุณค่าของหลักการที่ว่า “ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน” บนพื้นฐานของการมีภูมิคุ้มกันในตนเอง (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2559)

นอกจากนี้แผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) ได้ให้ความสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในทุกมิติและทุกช่วงวัยให้เป็น คนดี คนเก่ง มีความสุข ทั้งกาย ใจ และสติปัญญา รวมทั้งพัฒนาระบบนิเวศที่เอื้อต่อการพัฒนาบุคคล ครอบครัว ชุมชน สถาบันการศึกษา ศาสนา และสื่อ เพื่อหล่อหลอมคนไทยให้มีศักยภาพในมิติต่าง ๆ โดยเริ่มต้นจากการเสริมสร้างครอบครัว ที่ประกอบด้วย บิดา มารดา บุตรธิดาเป็นสำคัญ ด้วยการพัฒนาผู้ที่ทำหน้าที่เป็นพ่อแม่ให้เป็นแบบอย่าง อบรมเลี้ยงดูขัดเกลาบุตรธิดาให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพ (ราชกิจจานุเบกษา, 2561) รวมทั้งการสร้างครอบครัวให้มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ มีความพร้อมและความมั่นคงทางจิตใจที่สามารถปกป้องค้ำครองครอบครัวให้สามารถดำเนินชีวิตของตนเอง และครอบครัวได้อย่างมีความสุข (สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, 2557)

ผลจากการวิเคราะห์สถานการณ์ทั้งปัจจัยภายในและภายนอกครอบครัว สามารถสะท้อนให้เห็นปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับบุคคลในครอบครัวทั้งด้านจิตใจและพฤติกรรม รัฐจึงมุ่งเน้นการป้องกันโดยตั้งต้นจากการเสริมสร้างพื้นฐานทางจิตใจของบุคคลภายในครอบครัวให้มีความรัก ความอบอุ่น ความเข้มแข็ง และมีภูมิคุ้มกันทางใจ

ภูมิคุ้มกันทางใจของครอบครัว

ภูมิคุ้มกัน (Immunity) เป็นคำที่ใช้ในความหมายของการป้องกัน ภูมิคุ้มกันประกอบด้วย ภูมิคุ้มกันทางกาย และภูมิคุ้มกันทางใจ ดังนี้

ภูมิคุ้มกันทางกาย (Physical Immunity) เป็นการป้องกันร่างกายไม่ให้เกิดอันตราย เจ็บป่วย หรือเกิดโรค เนื่องจากการติดเชื้อ สิ่งแปลกปลอม สารก่อภูมิแพ้ หรือสารพิษ โดยการ ทำงานของแอนติบอดี

ภูมิคุ้มกันทางใจ (Psychological Immunity) เป็นการป้องกันทางจิตใจจากสิ่ง ที่ก่อให้เกิดความเครียด ความยุ่งยากและประสบการณ์ทางลบ บุคคลตอบสนองต่อความเครียด ด้วยการ ทำงานของระบบภูมิคุ้มกันทางใจ ๆ เป็นระบบที่ครอบคลุมการปรับตัวต่อความกดดัน และการ ส่งเสริมพัฒนาการของบุคลิกภาพให้เกิดปัญญา พฤติกรรม และแรงจูงใจอย่างแรงกล้าที่ เปรียบเสมือนเป็นแอนติบอดีทางจิตใจ ที่สนับสนุนความสามารถในการเผชิญแรงกระแทกจากความ ตึงเครียด การจัดการความเสี่ยง และการเสริมสร้างพัฒนาการของสุขภาวะทางจิตใจ ภูมิคุ้มกันทาง ใจของครอบครัว มี 2 ประเภท ได้แก่

1. ภูมิคุ้มกันทางใจของบุคคล เป็นการป้องกันทางจิตใจของบุคคลที่ตระหนักรู้ มุ่งมั่น วางแผนหรือคาดการณ์ล่วงหน้าในการฝ่าฟันวิกฤตต่างๆ มีความพร้อมในการเผชิญปัญหา และมีการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ทางสังคมและเศรษฐกิจ โดยมีจิตลักษณะ หรือ ลักษณะทางจิตวิทยาที่สะสมอยู่ในตัวบุคคล เป็นทุนทางจิตวิทยาเชิงบวก (Positive Psychological Capacity: Psycap) 4 ประการ ได้แก่ (1) การเชื่อมั่นในความสามารถตน (Self-Efficacy) ด้วยการ คิดบวก มีสติ ควบคุมอารมณ์และการกระทำของตนเอง ลงมือทำด้วยความพยายามอย่างเต็มที่ (2) การมีความหวัง (Hope) มุ่งสู่อนาคต ใช้ความพากเพียรและเมื่อจำเป็นให้เปลี่ยนวิธีการเพื่อไปให้ บรรลุเป้าหมาย (3) การมองโลกในแง่ดี (Optimism) และ (4) การมีความหยุ่นตัวพร้อมรับการ เปลี่ยนแปลง (Resilience) เมื่อถูกรุมเร้าด้วยปัญหา ความทุกข์ยากจากการดำเนินชีวิต โดยมีแหล่ง สนับสนุนที่สามารถเล่าประสบการณ์ ขอความช่วยเหลือจากบุคคลในครอบครัวและเพื่อน อีกทั้งที่ ก่อให้เกิดความรู้สึกผูกพันทางความคิด อารมณ์ พฤติกรรม และการดำเนินชีวิต (Luthans, F., & Youssef, C.M., 2007; Kaur, T. & Som, R.R., 2020)

2. ภูมิคุ้มกันทางใจของกลุ่ม ได้แก่ กลุ่มบุคคล ครอบครัว และสังคม สำหรับใน บทความนี้มุ่งเน้นโดยเฉพาะภูมิคุ้มกันทางใจของครอบครัว

ภูมิคุ้มกันทางใจของครอบครัว หมายถึง การป้องกันทางจิตใจของสมาชิก ครอบครัว ที่ประกอบด้วย บิดามารดาและบุตรธิดาเป็นสำคัญ สมาชิกครอบครัวร่วมกันตระหนักรู้

และเข้าใจภาวะการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในปัจจุบันของครอบครัว วางแผนเตรียมความพร้อมในการเผชิญกับวิกฤตการณ์ที่ไม่คาดคิดว่าจะเกิดขึ้น พร้อมที่จะปรับตัว ปรับใจ ปรับการกระทำของตนเอง และมีแผนที่พร้อมรับกับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ของครอบครัว ที่จะเกิดขึ้นทั้งในปัจจุบันและในอนาคต (สมจิต พงกษะรัตนันท์, ผ่องพรรณ เกิดพิทักษ์ และประสาร มาลากุล ณ อยุธยา, 2567) คุณลักษณะทางจิตสังคมของภูมิคุ้มกันทางใจของครอบครัว 8 ประการ (ผ่องพรรณ เกิดพิทักษ์, 2554; รุจา ภูไพบูลย์ และคณะ, 2562; ประทีป จินนี, 2564; สมจิต พงกษะรัตนันท์, ผ่องพรรณ เกิดพิทักษ์ และประสาร มาลากุล ณ อยุธยา, 2567) ประกอบด้วย

1) ความรักความผูกพัน (Affection) เป็นความรักความผูกพันระหว่างสมาชิกครอบครัว ได้แก่ การสร้างความรักความเข้าใจ และความรู้สึกซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญของครอบครัว การเอาใจใส่ดูแล การมีเวลาให้กัน การมีโอกาสดูแลกัน การสนับสนุนและให้กำลังใจกัน การใช้เวลาร่วมกันทำกิจกรรมของครอบครัวที่เกิดขึ้นเป็นประจำและที่เกิดขึ้นตามวาระโอกาสสำคัญทางวัฒนธรรมหรือประเพณี

2) ความฉลาดรู้อารมณ์ (Emotional Literacy) โดยสมาชิกทุกคนในครอบครัว มีความสามารถในการเข้าใจอารมณ์ และตอบสนองต่ออารมณ์ของตนเองและผู้อื่นอย่างเหมาะสม สามารถจัดการกับอารมณ์ ด้านบวก และด้านลบต่าง ๆ ในวิถีทางที่เพิ่มพลังแห่งตน พัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองและบุคคลแวดล้อม ส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกครอบครัว ในการเสริมสร้างความฉลาดรู้ของครอบครัว โดยสมาชิกครอบครัวที่เป็นพ่อแม่ จะต้องสร้างความอบอุ่นให้แก่สมาชิกครอบครัว มีความเมตตา มีความรัก ความปรารถนาดีต่อกัน มีการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์และมีประสิทธิภาพ

3) การดำเนินชีวิตครอบครัวอย่างมีความหมาย (Meaning in Life) ได้แก่ การมีภาวะผู้นำและความรับผิดชอบต่อการทำหน้าที่ในครอบครัว มีความพยายามและมุ่งมั่นให้ครอบครัวมีความสุขและมีคุณค่า การวางเป้าหมายชีวิตร่วมกัน การมีกำลังใจในการดำรงชีวิตเพื่ออยู่อย่างมั่นคงและมุ่งมั่นเมื่อเผชิญกับอุปสรรคหรือวิกฤตของชีวิต และการสร้างสมดุลระหว่างครอบครัวและการทำงาน

4) การบริหารจัดการความมั่นคงทางเศรษฐกิจของครอบครัว (Family Security Management) ด้วยการเสริมสร้างความรู้ความสามารถ และทักษะในการประกอบอาชีพ มีรายได้เพียงพอเพียง มีการออม มีความพอประมาณในการใช้จ่าย การเรียนรู้เทคโนโลยีและข่าวสารใหม่ๆ การมีที่อยู่ของตนเองและความปลอดภัย

5) การมีคุณธรรมจริยธรรม (Morality) ได้แก่ การมีความเมตตา มีความรัก มีความกรุณาปรารถนาดีต่อกัน มีความซื่อสัตย์ต่อกัน และการให้อภัยกัน

6) การเห็นคุณค่าของกันและกัน (Appreciation attitude) หมายถึง การมีเจตคติที่ดีต่อผู้อื่น มีความรู้ ความเข้าใจ และยอมรับผู้อื่น มีความสำคัญต่อการสร้างครอบครัวที่เอื้อต่อการดำเนินชีวิตให้กับสมาชิกครอบครัวทุกช่วงวัย ทุกเพศ เพศวิถี และสมรรถนะที่แตกต่างกัน เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตและอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข (อลิสสา แก้วจรัสวิไล และคณะ, 2564)

7) การมีทักษะการคิดเชิงบริหาร (Executive functions) ทักษะพื้นฐานสำคัญของคิดเชิงบริหาร ประกอบด้วย การยับยั้ง ความจำใช้งาน และความยืดหยุ่น เป็นกระบวนการพัฒนาความคิดในสมองส่วนหน้าที่เกี่ยวข้องกับความคิด อารมณ์ ความรู้สึก และการกระทำที่ใช้ในการจัดการชีวิตและการตั้งเป้าหมายในชีวิต ความสามารถยับยั้งใจ เป็นการกำกับความคิด อารมณ์ และพฤติกรรมของตนเอง สามารถจดจำสิ่งต่างๆ เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ การมีความคิดริเริ่ม ที่สามารถนำไปสู่ความสำเร็จตามที่พึงประสงค์ ทั้งด้านการเรียน สังคม การทำงาน การมีชีวิตรอบครัวที่เป็นสุข และการมีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง (ลักขณา สรวิวัฒน์, 2565)

8) การมีกลยุทธ์ในการเผชิญปัญหา (Coping strategies) เป็นวิธีการการตอบสนองทางความคิด และการกระทำของบุคคล ด้วยการประเมินสถานการณ์ที่ก่อให้เกิดความเครียด เพื่อจัดการ ต่อสู้ ควบคุม และบรรเทาความเครียดที่เกิดขึ้น (ไหมไทย ไชยพันธุ์, 2556)

แนวคิดทฤษฎีจิตวิทยาที่เกี่ยวกับการพัฒนาภูมิคุ้มกันทางใจของครอบครัว

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับการพัฒนาพื้นฐานทางจิตสังคมและพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดการพัฒนาภูมิคุ้มกันทางใจของครอบครัว ได้แก่ ทฤษฎีการเรียนรู้สังคมและทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคมของแบนดูรา (Bandura's Social Learning Theory & Social Cognitive Learning Theory) ทฤษฎีระบบนิเวศของยูรี บรอนเฟนเบรเนอร์ (Urie Bronfenbrenner's Ecological Systems Theory) และการพัฒนาจิตสังคมของอีริกสัน ดังต่อไปนี้

1. ทฤษฎีการเรียนรู้สังคมและทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคมของแบนดูรา (Bandura's Social Learning Theory & Social Cognitive Learning Theory) เป็นการเชื่อมระหว่างทฤษฎีการเรียนรู้พฤติกรรมและทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญา เป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญของปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อมโดยถือว่าการเรียนรู้เป็นผลของปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์และสิ่งแวดล้อม โดยมนุษย์และสิ่งแวดล้อมต่างมีอิทธิพลต่อกันและกัน การเรียนรู้เกิดขึ้นจากการ

สังเกต การเลียนแบบ และการทำตามแบบ ซึ่งต้องอาศัยการเอาใจใส่ การจดจำเป็นเวลานาน และการมีแรงจูงใจในการแสดงพฤติกรรมเหมือนตัวแบบ (Nabavi, R.T. & Bijandi, M.S., 2011)

2. ทฤษฎีระบบนิเวศของยูรี บรอนเฟนเบรเนอร์ (Urie Bronfenbrenner's Ecological Systems Theory) (Bronfenbrenner, U. & Morris, P. A., 1998) ทฤษฎีนี้อธิบายพัฒนาการของมนุษย์ว่า นอกจากจะได้รับอิทธิพลจากระบบชีววิทยาแล้ว มนุษย์ยังได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมที่หลากหลาย และปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์กับระบบสิ่งแวดล้อมนั้น ๆ ด้วย ซึ่งสามารถหล่อหลอมพฤติกรรมของเด็กจนเติบโตเป็นผู้ใหญ่ ระบบใดที่อยู่ใกล้ชิดเด็กมาก ระบบนั้นก็จะยังมีอิทธิพลต่อประสบการณ์ของเด็กมากขึ้นเท่านั้น สิ่งแวดล้อมแบ่งเป็นภาพวงกลมได้ 4 ระดับ เริ่มจากวงในที่สุดที่อยู่ใกล้ชิดเด็กมากที่สุด คือ ระบบจุลภาค (Microsystem) เช่น ระบบครอบครัว ต่อด้วยระบบกึ่งกลาง (Mesosystem), ระบบภายนอก (Exosystem) และวงนอกที่สุดที่อยู่ห่างเด็กมากที่สุด คือ ระบบมหภาค (Macrosystem) ได้แก่ ปัจจัยด้านสังคมและวัฒนธรรม เป็นแบบแผนของพฤติกรรม ความเชื่อ จารีตประเพณี วิถีชีวิต ซึ่งสามารถเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา และยังสามารถส่งผลโดยตรงและโดยอ้อม และส่งผลกระทบต่อบุคคลที่เกี่ยวข้องได้แม้เหตุการณ์จะล่วงเลยไปตามกาลเวลาแล้วก็ตาม (Santrock, J. W. 2011; Guy-Evans, O., 2024)

3. ทฤษฎีพัฒนาการทางจิตสังคมของอีริกสัน (Erikson's Theory of Psychosocial Development) ทฤษฎีของอีริกสันได้แบ่งพัฒนาการจิตสังคมของมนุษย์ตลอดช่วงชีวิต ไว้เป็น 8 ขั้น ได้แก่ 1) อายุแรกเกิด ถึง 1.5 ปี มีความไว้วางใจ และความไม่ไว้วางใจ 2) อายุ 1.5 ถึง 3 ปี ความเป็นตัวของตัวเอง และความไม่มั่นใจในตนเอง 3) อายุ 3 ถึง 6 ปี ความคิดริเริ่ม และ ความรู้สึกผิด 4) อายุ 6 ถึง 13 ปี ความขยันหมั่นเพียร และ การมีปมด้อย 5) อายุ 13 ถึง 19 ปี การมีอัตลักษณ์ของตนเอง และความสับสนในบทบาทของตนเอง 6) อายุ 20 ถึง 35 ปี ความใกล้ชิดผูกพัน และ ความอ้างว้างโดดเดี่ยว 7) อายุ 36 ถึง 59 ปี การทำประโยชน์ให้ผู้อื่น และการเห็นประโยชน์ของตน 8) อายุ 60 ถึง 80 ปี ถึง เสียชีวิต ความรู้สึกภูมิใจในเกียรติ และความสิ้นหวัง โดยช่วงที่ 1 ถึงช่วงที่ 5 เป็นช่วงเรียนรู้ การสะสมประสบการณ์ในการแก้ปัญหา และการปรับตัวเพื่อสร้างอัตลักษณ์ ช่วงที่ 6 เป็นช่วงการสร้างครอบครัว การสร้างฐานะ การอบรมเลี้ยงดูบุตรธิดา ช่วงที่ 7 และ 8 เป็นการทำความดีประโยชน์ให้สังคม และความภาคภูมิใจในประสบการณ์ชีวิตที่ผ่านมา ซึ่งวิธีการที่บุคคลจัดการกับปัญหาในขั้นหนึ่ง ๆ ก่อนจะเลื่อนไปยังขั้นต่อไป จะเป็นพื้นฐานสำหรับการพัฒนาจิตใจและพฤติกรรมในขั้นต่อ ๆ ไป (งามตา วนิทานนท์, นพวรรณ โชติบัณฑิต และวัลภา สบายยิ่ง, 2547; นพมาศ แซ่เสี้ยว, งามตา วนิทานนท์ และอรพินทร์ ชูชม, 2551; Kail, R.V., & Cavanaugh, J.C., 2016)

แนวทางการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางใจของครอบครัว

การเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางใจของครอบครัว มีหลักการ 2 แนวทาง ได้แก่

1. การอบรมขัดเกลาทางสังคมของครอบครัว

ครอบครัว เป็นสถาบันทางสังคมที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อการพัฒนาการด้านจิตใจและพฤติกรรมตลอดจนการดำรงตนอยู่ในสังคม โดยเฉพาะวิธีการอบรมเลี้ยงดูบุตรธิดาในครอบครัว เป็นตัวกำหนดสำคัญว่าพัฒนาการด้านจิตใจและพฤติกรรมของเด็กผู้ได้รับการเลี้ยงดูจะเป็นไปในรูปแบบใด และจะต้องตระหนักอยู่เสมอว่าในขณะที่การอบรมเลี้ยงดูเด็กเกิดขึ้นก็จะมีปฏิสัมพันธ์เกิดขึ้นเสมอระหว่างผู้อบรมเลี้ยงดูกับผู้ได้รับการอบรมเลี้ยงดู การใช้วิธีการอบรมเลี้ยงดูที่สามารถให้การตอบสนองพื้นฐานทางจิตใจได้ จะช่วยให้เด็กเรียนรู้และซึมซับลักษณะพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาบุคลิกภาพ คือ ความรู้สึกไว้วางใจผู้เลี้ยงดู ซึ่งความรู้สึกสำคัญนี้จะสามารถแผ่ขยายไปยังผู้อื่นและสังคมแวดล้อมอื่นเมื่อเด็กเติบโตขึ้น อีกทั้งยังสามารถปรับตนให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่จะต้องตระหนักไว้เสมอ คือ สภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้นทั้งภายในและภายนอกครอบครัว ยังมีอิทธิพลต่อการสร้างปฏิสัมพันธ์ทั้งทางบวกและทางลบต่อครอบครัว ทั้งโดยรวมและโดยเฉพาะต่อบิดามารดา ซึ่งจะเป็นตัวแบบพื้นฐานสำคัญให้บุตรธิดาได้ซึมซับลักษณะจิตใจและพฤติกรรมต่าง ๆ ที่อยู่ในกระบวนการอบรมเลี้ยงดูบุตรธิดาอีกด้วย (จรรยา สุวรรณทัต, 2547)

แม้ว่าจะมีปัจจัยสำคัญหลายอย่างที่ส่งผลกระทบต่อระบบสังคมและระบบครอบครัว แต่มีปัจจัยหนึ่งที่เห็นได้ชัดว่า สามารถกระทบกระเทือนต่อระบบสังคมและระบบครอบครัว นั่นก็คือปัจจัยด้านการอบรมเลี้ยงดูขัดเกลาทางสังคมหรือการอบรมบุคคลให้รู้จักระเบียบสังคม (Socialization) ซึ่งการเรียนรู้ระเบียบสังคม เป็นเรื่องที่มีความสำคัญมากต่อการพัฒนาพื้นฐานทางจิตใจและพฤติกรรมของบุคคลตามที่สังคมต้องการ จัดเป็นกระบวนการที่ช่วยให้บุคคลได้มีการเรียนรู้และซึมซับวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี บรรทัดฐานทางสังคม อุปนิสัยใจคอ และคุณค่าของระบบสังคมที่ตนเป็นสมาชิกอยู่เข้าไปเป็นของตน ตลอดจนยอมรับและกระทำตามกฎหมายเกณฑ์ของสังคมในชีวิตประจำวันจนเป็นนิสัย เรียนรู้วัฒนธรรมต่าง ๆ ในสังคมเพื่อช่วยให้บุคคลสามารถอยู่ในสังคมอย่างมีระเบียบและเป็นสุข สามารถควบคุมพฤติกรรมของตนเองได้ และสามารถปฏิบัติตามค่านิยม อุดมคติและระดับความทะเยอทะยานของตนได้ สามารถมีพฤติกรรมที่เหมาะสมและสร้างสรรค์ตามความมุ่งหวังของสังคมหรือบุคคลส่วนใหญ่ในสังคม (จรรยา สุวรรณทัต, 2547) ตัวแทนของสังคมที่ทำหน้าที่อบรมขัดเกลาทางสังคม ได้แก่ ครอบครัว กลุ่มเพื่อน โรงเรียน ศาสนา กลุ่มอาชีพ และสื่อ อย่างไรก็ตาม ครอบครัว ถือเป็นตัวแทนแรกที่มีความใกล้ชิดและอำนาจ

หน้าที่ในการดูแลเด็กจึงมีความสำคัญและมีอิทธิพลต่อเด็กมากที่สุด (งามตา วนิทนันทน์, นพวรรณ โชติบัณฑิต และวัลภา สบายยิ่ง, 2547; Karkashadze, N., Kuprashvili, T. & Gugeshashvili, T., 2023)

สำหรับการอบรมขัดเกลาทางสังคมของครอบครัวนั้น เป็นกระบวนการเรียนรู้ความคิด ความเชื่อ เจตคติ ค่านิยม และบรรทัดฐานของครอบครัวที่บุคคลนั้นเป็นสมาชิก กลไกทางจิตวิทยาที่อธิบายถึงกระบวนการอบรมขัดเกลาทางสังคมในครอบครัวที่สามารถหยั่งรากลงไปในตัวเด็ก มี 4 แบบ คือ 1) การเลียนแบบ เป็นการที่เด็กทำตามอย่างพฤติกรรมของผู้เป็นต้นแบบ คือ บิดามารดา ซึ่งพฤติกรรมเลียนแบบนี้จะหยั่งรากลึกกลงไปในระยะยาว 2) การเทียบเคียง โดยเด็กจะซึมซับพฤติกรรม เจตคติ และค่านิยมของบิดามารดาเป็นของตน 3) ความอับอาย เป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นเมื่อถูกจับได้และถูกตำหนิว่าทำเสื่อมเสีย 4) ความรู้สึกผิด เป็นความรู้สึกผิดและลงโทษตัวเอง แม้ไม่มีบุคคลอื่นอยู่ในที่นั้น โดยแต่ละแบบมีขั้นตอนการอบรมขัดเกลาที่แตกต่างกันไป อีกทั้งพ่อแม่ พี่ น้อง เครือญาติ และผู้เกี่ยวข้อง ต่างมีอิทธิพลในกระบวนการขัดเกลาทางสังคม ทั้งเชิงส่งเสริมและเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาสมาชิกครอบครัว ด้วยเหตุนี้ การอบรมขัดเกลาทางสังคมของครอบครัว จึงเป็นวิธีการหนึ่ง ที่จะช่วยเสริมสร้างคุณภาพของสมาชิกครอบครัว ทั้งด้านจิตใจ พฤติกรรม และสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัว การอบรมขัดเกลาทางสังคมของครอบครัวมีความสำคัญทั้งในมุมมองด้านบุคคลและด้านสังคม ได้แก่ เป้าหมายในการปลูกฝังวินัย ความมุ่งมั่นของชีวิต เอกลักษณ์ของตน และการรู้จักบทบาททางสังคม (งามตา วนิทนันทน์, นพวรรณ โชติบัณฑิต และวัลภา สบายยิ่ง, 2547) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคมของแบนดูรา ทฤษฎีระบบนิเวศ และทฤษฎีพัฒนาการทางจิตสังคมของอีริกสัน ดังได้กล่าวแล้ว

บุคคลที่สมควรได้รับการขัดเกลาทางสังคม คือ เด็ก และเยาวชนที่เป็นสมาชิกครอบครัวที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์โลกแห่งความผันผวน อย่างไรก็ตามการอบรมขัดเกลาทางสังคมสามารถทำได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตในทุกมิติและทุกช่วงวัย ตามแนวคิดทฤษฎีพัฒนาการจิตสังคม 8 ขั้น ของอีริกสัน (Erik Erikson, 1902-1994) นอกจากนั้นสมควรมีการจัดกระบวนการอบรมขัดเกลาทางสังคมเป็นเฉพาะให้แก่เด็กและเยาวชนที่มีการละเมิดสิทธิ มีการกระทำความรุนแรงต่อเด็กและเยาวชนโดยบุคคลในครอบครัว ทำให้เด็ก เยาวชน และครอบครัวประสบปัญหา ไม่สามารถตอบสนองต่อสถานการณ์ของโลกแห่งความผันผวนได้เท่าที่ควร มีจุดอ่อนในการป้องกัน ดูแลช่วยเหลือตนเองและบุคคลในครอบครัว สมาชิกครอบครัวต้องประสบปัญหาด้านจิตใจ ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ภายในครอบครัว เกิดความขัดแย้ง ความรุนแรงระหว่างสมาชิกครอบครัว นำไปสู่ความไม่สบายใจ ความวิตกกังวล ความเครียด ความหุนหันพลันแล่น ไม่

สามารถควบคุมอารมณ์ และการกระทำที่ไม่เหมาะสมของตนเองได้ ส่งผลให้สมาชิกครอบครัวเกิดความแตกแยก เกิดความทุกข์ใจ ชีวิตความเป็นอยู่ไม่ราบรื่น ไม่สามารถเผชิญกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น รวมทั้งไม่มีแผนที่จะรองรับการเปลี่ยนแปลง หรือ ปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ที่จะต้องประสบทั้งในปัจจุบันและในอนาคต เกิดการเจ็บป่วยทางจิตใจ ไม่ได้รับการช่วยเหลือจากบุคคลรอบข้างและบุคคลในครอบครัว (Karkashadze, N., Kuprashvili, T., & Gugeshashvili, T., 2023)

2. การจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางใจของครอบครัว

บุคคลที่ทำให้ครอบครัวประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิต คือ บิดามารดาและบุตรธิดา การพัฒนาสมาชิกครอบครัวในยุคปัจจุบันจำเป็นต้องมีการพัฒนาทุกมิติและทุกช่วงวัย จึงเป็นความท้าทายต่อสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา กลุ่มบุคคล ชุมชน สังคม และหน่วยงานองค์กรที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้มีพื้นฐานทางจิตใจและพฤติกรรมของภูมิคุ้มกันทางใจของครอบครัวและสามารถดำเนินชีวิตต่อไปในสังคม เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าและคุณภาพของประเทศชาติต่อไป ดังนั้นการจัดโปรแกรมการอบรมที่เข้มข้นเพียงพอจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างยั่งยืน โดยมีเป้าหมาย รูปแบบวิธีการ และกลยุทธ์ ดังนี้

2.1 เป้าหมายในการจัดกิจกรรม เพื่อให้สมาชิกครอบครัว

2.1.1 ตระหนักรู้ในความสำคัญของครอบครัว มีความยืดหยุ่นในชีวิต สามารถปรับตัวเพื่อรับการเปลี่ยนแปลง

2.1.2 มีการกำหนดเป้าหมายในชีวิตพร้อมที่จะพัฒนาชีวิตของตนเองและของสมาชิกครอบครัวให้มีความหมายและมีคุณค่า

2.1.3 ได้พัฒนาทักษะทางสังคม และทักษะข้ามวัฒนธรรม โดยการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น และสามารถทำงานอย่างมีประสิทธิภาพในทีม หรือในกลุ่มที่มีความหมาย

2.1.4 มีทักษะการเป็นผู้นำ เป็นผู้นำของครอบครัวที่มีความรู้ความสามารถ และทักษะในการให้คำปรึกษาแนะนำ ช่วยเหลือสนับสนุนสมาชิกครอบครัว และสมาชิกในชุมชนและสังคม ให้มีความสุข และความสำเร็จในชีวิต

2.1.5 มีทักษะในการบริหารจัดการปัญหาอุปสรรค ทั้งปัญหาด้านจิตใจ อารมณ์ และปัญหาพฤติกรรมของตนเอง

2.2 รูปแบบวิธีการหรือเทคนิคสำหรับการดำเนินการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางใจให้แก่สมาชิกครอบครัวนั้น มีรูปแบบหรือหรือเทคนิคที่หลากหลาย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

2.2.1 การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในการเสริมสร้างทักษะต่าง ๆ ในชีวิต โดยให้เรียนรู้ตามสภาพจริง (Authentic learning: AL) จากสถานการณ์และปัญหาจริงที่สอดคล้องกับสมาชิกครอบครัว (Chabeli, M., Nolte, A. & Ndawo, G., 2021)

2.2.2 การจัดกิจกรรมโดยใช้วิธีการระดมสมอง (Brain storming) เป็นการร่วมกันในการเรียนรู้ (Collaborative Learning) ก่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม (Creativity and Innovation) โดยสมาชิกครอบครัวแต่ละคนร่วมกันเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาที่ต้องแก้ไข โดยเฉพาะปัญหาด้านจิตใจและพฤติกรรมที่ทำให้สมาชิกครอบครัวไม่สบายใจ ทุกข์ใจ ร่วมกันเสนอทางออกทุกมุมมองให้มากที่สุด โดยไม่มีการตำหนิความคิด เป็นการกระตุ้นให้เกิดความคิดที่แตกต่างไปจากเดิม เกิดความคิดใหม่ ที่สมาชิกครอบครัวเห็นพ้องกันว่าสามารถช่วยคลี่คลายปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เป็นทางเลือกในการตัดสินใจ การวางแผน และการนำไปใช้ (สุริโย ชูจันทร์ และอดิศักดิ์ ภูมิรัตน์, 2562; สามารถ สว่างแจ้ง และชัยวิชิต เขียรชนะ, 2565: Mawardi, I.M. & Cahyadi, N., 2024)

2.2.3 การจัดการเรียนรู้โดยการกำหนดสถานการณ์จำลอง (Simulation Based Learning) สมาชิกครอบครัวมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยใช้จำลองสถานการณ์ที่เป็นปัญหาจริงที่ทำให้สมาชิกครอบครัวไม่สบายใจ ร่วมกันเรียนรู้ ช่วยกันร่วมกันคิด คิดวิเคราะห์ความคิด ความรู้สึก ช่วยกันแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เพื่อหาทางแก้ไข หรือกอบกู้สถานการณ์ต่างๆ ที่เป็นปัญหา เพื่อให้สมาชิกครอบครัวได้เรียนรู้และเผชิญกับปัญหาในสถานการณ์ใกล้เคียงความเป็นจริงมากที่สุด ทำให้สมาชิกมีความมั่นใจในการเผชิญปัญหาและเกิดความสบายใจยิ่งขึ้น (วรารัณญา คุ่มสุข และมาเรียม นิลพันธุ์, 2564)

2.2.4 การใช้บทบาทสมมุติ (Role-play) โดยให้สมาชิกที่รู้สึกไม่สบายใจ มีปัญหาทุกข์ใจ ได้สวมบทบาทด้วยการเลียนแบบและแสดงท่าทาง จินตนาการ รวมทั้งความจำ อารมณ์ ความรู้สึก และเจตคติ ทั้งของตนเองและของสมาชิกคู่อื่น เพื่อให้สมาชิกที่แสดงบทบาทสมมุติได้เข้าใจลึกซึ้งถึงปัญหา รับรู้ถึงสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นจริง และหาทางออกของปัญหา ร่วมกันกับสมาชิกคนอื่น ๆ (อนรรฆอร บุรณานนท์, 2565)

2.2.5 การประเมินผลการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อประเมินผลว่ากิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นโดยวิธีการต่างๆ นั้น สามารถช่วยปรับเปลี่ยนสภาพจิตใจของสมาชิกในครอบครัวได้มากน้อยเพียงใด และหากสภาพจิตใจของสมาชิกครอบครัวมีการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ดีขึ้น สมาชิกครอบครัวใส่ใจกันมากขึ้น เห็นอกเห็นใจกันมากขึ้น ช่วยกันหาทางป้องกันไม่ให้มีสิ่งใดที่กระทบกระเทือนด้านจิตใจ มีผลทำให้ภูมิคุ้มกันทางใจเพิ่มขึ้น และทุกชีวิตในครอบครัวมีความสุข

มากยิ่งขึ้น (สมจิต พุกษะรัตนนท์, ผ่องพรรณ เกิดพิทักษ์ และประสาร มาลากุล ณ อยุธยา, 2567)

2.3 กลยุทธ์ในการพัฒนาภูมิคุ้มกันทางใจของครอบครัว จากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยได้มีข้อค้นพบว่าการพัฒนาภูมิคุ้มกันทางใจของครอบครัวนั้น สมาชิกครอบครัวสามารถกำหนดกิจกรรม และเข้าร่วมกิจกรรมด้วยการเรียนรู้แบบให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางตามวิธีการหรือกลยุทธ์ต่างๆ โดยประยุกต์ใช้แนวคิดจิตวิทยา ต่อไปนี้ (สมจิต พุกษะรัตนนท์, ผ่องพรรณ เกิดพิทักษ์ และประสาร มาลากุล ณ อยุธยา, 2567)

2.3.1 กลยุทธ์การเรียนรู้แบบร่วมมือ (Collaborative Learning Strategy) เป็นวิธีการที่มีพื้นฐานมาจากทฤษฎีการสร้างความรู้ด้วยตนเอง (Constructivism) (ประสาร มาลากุล ณ อยุธยา, 2537 อ้างถึงใน ปิยวรรณ รุ่งวรพงศ์, 2559; ทิศนา ขัมมณี, 2560; Schunk, D.H., 2012) โดยกลยุทธ์การเรียนรู้แบบร่วมมือ เป็นกระบวนการพัฒนาความรู้ ความเข้าใจ และทักษะจากการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับบุคคลอื่นและได้เห็นปัญหาในลักษณะรูปธรรมตามสถานการณ์จริง โดยสมาชิกกลุ่มต้องตระหนักว่าทุกคนมีความสำคัญ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การรับผิดชอบในหน้าที่ การปรึกษากัน การพึ่งพาอาศัยกัน การทำงานร่วมกัน การเคารพในความเห็นหรือการตัดสินใจซึ่งกันและกัน เพื่อให้สมาชิกครอบครัวนำหลักการการเรียนรู้แบบร่วมมือมาใช้ปรับตัวในการอยู่ร่วมกันในครอบครัว

2.3.2 กลยุทธ์การสะท้อนคิดเชิงวิพากษ์ (Critical Reflections Strategy) เป็นวิธีการที่มีพื้นฐานมาจากทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง (Transformative Learning Theory) ที่มุ่งเน้นกระบวนการเรียนรู้การเปลี่ยนแปลง การให้ความหมายใหม่ต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งในการแก้ปัญหา ประกอบด้วย การเรียนรู้ประสบการณ์ (Experience) การสะท้อนคิดเชิงวิพากษ์ (Critical Reflection) การวิพากษ์เชิงวาทกรรม (Critical Discourse) และการปฏิบัติ (Action) ซึ่งเป็นการนำประสบการณ์มาวิเคราะห์อย่างมีวิจารณญาณ อภิปราย แลกเปลี่ยนความคิด นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเจตคติและพฤติกรรม (Mezirow, J. & Associates, 2000) เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และเข้าใจตนเอง คิด วิเคราะห์ เปรียบเทียบ วางแผน แก้ไขปัญหา (Lauterbach, S.S. & Becker, P.H., 1996) ปฏิบัติภารกิจในครอบครัวด้วยความเต็มใจ สอดคล้องกับการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ได้แก่ การเรียนรู้ทางปัญญา (Cognitive Learning) ทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ (Critical Thinking) การสะท้อนคิด (Reflective Thinking) การแก้ปัญหา (Problem Solving) การใช้เหตุผลในการตัดสินใจอย่างมีประสิทธิภาพ (Rational Decision Making) การสื่อสาร (Communication) การร่วมมือ (Collaboration) ความฉลาดรู้อารมณ์ (Emotional

Literacy) การสร้างสรรค์ความร่วมมือกัน (Creativity) และการรู้คิดเชิงอภิปัญญา (Metacognition) ซึ่งเป็นการรับรู้ของบุคคลที่มีต่อกระบวนการทางจิต ความคิดและอารมณ์ของตนเอง รู้สิ่งที่เหมาะสมกับตนเอง ผู้เรียนต้องสร้างการเปลี่ยนแปลง วางแผน ควบคุมกำกับ และปรับวิธีการหรือกลยุทธ์เพื่อนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน (Chabeli, M., Nolte, A. & Ndawo, G., 2021)

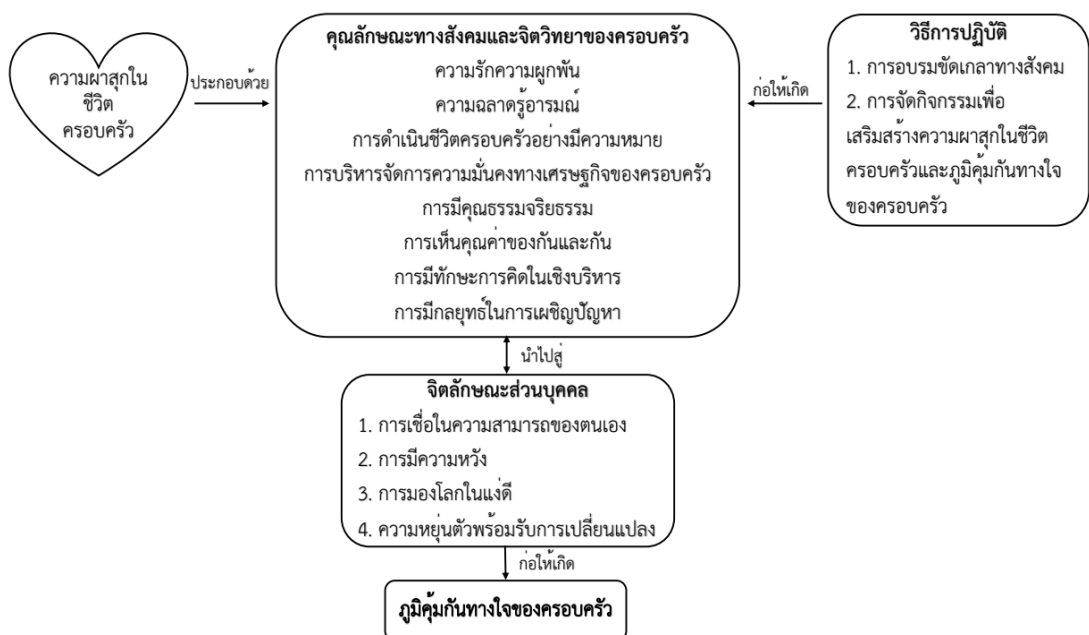
2.3.3 กลยุทธ์การบริหารจัดการชีวิตครอบครัวด้วยแนวคิดเอสโอซี (Family Life Management Strategy) เป็นวิธีการที่มีพื้นฐานมาจากแนวคิดเอสโอซี (Selective Optimization with Compensation, SOC) (Baltes, P. & Baltes, M., 1990) ที่เน้นกระบวนการคิดของบุคคลและครอบครัวในการแสวงหาทางเลือก (Selection) ที่ดีที่สุด เพื่อนำไปปฏิบัติในการดำเนินชีวิตให้ประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย (Optimization) และการหาทางเลือกอื่นเพื่อนำไปปฏิบัติใหม่หากการปฏิบัติที่เลือกไว้เดิมยังไม่ได้ผล (Compensation) ซึ่งการทดแทนทางเลือกเดิมเป็นการปรับเปลี่ยนวิธีการคิด วิธีการเลือก หรือประยุกต์ทางเลือกอื่น หรือขอความช่วยเหลือจากภายนอก เพื่อคงระดับการปฏิบัติที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดนั้นไว้เมื่อมีการสูญเสียสิ่งที่เลือกไว้เดิม หรือการปรับเปลี่ยนเป้าหมายใหม่เพื่อทดแทนเป้าหมายที่วางไว้เดิม

สรุปผล

สมาชิกทุกคนในครอบครัวต่างปรารถนาความสุขในการดำเนินชีวิต แต่จากการเปลี่ยนแปลงสภาพสังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม อาจก่อให้เกิดภาวะวิกฤตในครอบครัว ทำให้เป้าหมายดังกล่าวเปี่ยงเบนไปโดยตั้งใจหรือไม่ได้ตั้งใจ เกิดผลกระทบต่อความรู้สึก อารมณ์ ความมั่นคงทางจิตใจ และการดำเนินชีวิตอย่างมีความหมายของสมาชิกและสมาชิกของครอบครัว การป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาทางจิตใจและพฤติกรรมเปี่ยงเบนภายในครอบครัว ถือได้ว่าเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันทางใจให้สมาชิกครอบครัว บุคคลในครอบครัวโดยเฉพาะบิดามารดาจะเป็นตัวแบบพื้นฐานสำคัญในการขัดเกลาบุตรธิดาให้ได้เรียนรู้ ซึมซับ ความเชื่อ ทศนคติ ค่านิยม และบรรทัดฐานของครอบครัว การมีแผนพัฒนาภูมิคุ้มกันทางจิตใจให้แก่บิดามารดา บุตรธิดา และสมาชิกอื่นในครอบครัว โดยการประยุกต์ใช้หลักการแนวคิดจากทฤษฎีต่าง ๆ ทางจิตวิทยา เช่น ทฤษฎีการเรียนรู้แบบร่วมมือ (Collaborative learning) ทฤษฎีการสะท้อนคิดเชิงวิพากษ์ (Critical Reflections) และทฤษฎีการบริหารจัดการชีวิตครอบครัว (Family Life Management) ด้วยการแสวงหาทางเลือกที่ดีที่สุด การนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์สูงสุด หรือการเลือกทางอื่น ๆ เพื่อชดเชยการเลือกที่นำไปปฏิบัติแล้วไม่เกิดผล (Selective Optimization with Compensation) มาเป็นแนวทางในการบริหารจัดการชีวิตและสร้างภูมิคุ้มกันทางใจให้ครอบครัว เพื่อให้ครอบครัวมีความสุข

องค์ความรู้ใหม่

สมาชิกครอบครัวมีศักยภาพในการเลือกวิถีการดำเนินชีวิตของตนเองและครอบครัวที่ประสบความสำเร็จและความผาสุก ด้วยวิธีการต่าง ๆ โดยบิดามารดาเป็นต้นแบบในการอบรมขัดเกลาทางสังคมให้แก่บุตรธิดาและต่างก็สามารถมีอิทธิพลต่อกัน วิธีการอบรมขัดเกลาทางสังคมของครอบครัว และการจัดกิจกรรมต่าง ๆ สามารถประยุกต์ใช้แนวคิดทฤษฎีจิตวิทยา ได้แก่ การเรียนรู้ร่วมกัน การสะท้อนคิดเชิงวิพากษ์ และการบริหารจัดการชีวิตครอบครัว เพื่อพัฒนาคุณลักษณะทางสังคมและจิตวิทยาของครอบครัว รวมทั้งจิตลักษณะส่วนบุคคลของสมาชิกครอบครัว ซึ่งเป็นการเสริมสร้างให้ครอบครัวเกิดภูมิคุ้มกันทางใจ ความผาสุกในการดำเนินชีวิตจะเกิดขึ้น เมื่อสมาชิกครอบครัวสามารถป้องกัน วางแผน พร้อมเผชิญปัญหาความทุกข์ใจ และพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตครอบครัวไปสู่เป้าหมาย ดังแสดงในรูปที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่ของภูมิคุ้มกันทางใจของครอบครัว

เอกสารอ้างอิง

- เรณูมาศ มาอ่อน. (2544). *ประสิทธิผลของการฝึกอบรมทางจิตพฤติกรรมศาสตร์เพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมการป้องกันโรคเอดส์ในกลุ่มนักศึกษาชายในมหาวิทยาลัย*. (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- ไหมไทย ไชยพันธุ์. (2556). *ความรู้สึกสอดคล้องกลมกลืนในชีวิต และกลวิธีการเผชิญปัญหาแนวทางในการจัดการกับความเครียดในการปฏิบัติงาน*. *Princess of Naradhiwas University Journal*, 5(3), 151-161.
- งามตา วานินทานนท์, นพวรรณ โชติบัณฑิต, วไลยา สบายยิ่ง. (2547). *การอบรมขัดเกลาทางสังคมของครอบครัว: จิตวิทยาครอบครัวและครอบครัวศึกษา*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- จรรยา สุวรรณทัต. (2547). *ระบบครอบครัวกับระบบสังคม: จิตวิทยาครอบครัวและครอบครัวศึกษา*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ทิตนา แคมมณี. (2560). *ศาสตร์การสอน : องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นพมาศ แซ่เสี้ยว, งามตา วานินทานนท์ และอรพินทร์ ชูชม. (2551). *การปรับตัวทางจิตสังคมและลักษณะสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิตของผู้ใหญ่วัยกลางคน*. *วารสารวิจัย มข.* (บค.), 8(2), 151-163.
- ประกาศเรื่องยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561-2580). (2561, 13 ตุลาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่มที่ 135 ตอนที่ 82 ก, หน้า 1-61.
- ประทีป จินฉ่, ยุทธนา ไชยจุล, อุษา ศรีจินดารัตน์, สิทธิพร ครามานนท์, ลัดดาวัลย์ เกษมเนตร, ชูศรี วงศ์รัตนะ และคณะ. (2564). *การสร้างองค์ประกอบความเข้มแข็งของครอบครัวตามบริบทสังคมไทย*. *วารสารพฤติกรรมศาสตร์*, 27(1), 8-40.
- ปิยวรรณ รุ่งวรพงษ์. (2559). *ระบายนภาพผ่านเฟซบุ๊ก : ปรากฏการณ์ศึกษาการใช้เฟซบุ๊ก ของกลุ่มนักศึกษาไทยในต่างแดน*. *วารสารวิจัยราชภัฏพระนครสาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 11(2), 84-98.
- ผ่องพรรณ เกิดพิทักษ์. (2554). *ความเข้มแข็งของครอบครัว*. *สารานุกรมศึกษาศาสตร์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ*, 54(2019), 12-17.
- ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561-2580). (2561, 13 ตุลาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่มที่ 135 ตอนที่ 82 ก หน้า 1-61.

- รุจา ภูไพบูลย์ และคณะ (2562). *การศึกษาครอบครัวไทยแบบบูรณาการตามวงจรชีวิต ครอบครัว*. (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย และมหาวิทยาลัยมหิดล.
- ลักขณา สรวิวัฒน์. (2565). ทักษะด้านการคิดเชิงบริหาร. *วารสารการบริหารและนิเทศการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*, 13(3), 7-19.
- วรางคณา คัมสุข และมาเรียม นิลพันธุ์. (2564). การเรียนรู้โดยใช้สถานการณ์จำลองเสมือนจริง. *วารสารสภาการสาธารณสุขชุมชน*, 3(1), 1-11.
- ศรีเรือน แก้วกังวาล. (2545). *จิตวิทยาพัฒนาการชีวิตทุกช่วงวัย : วัยรุ่น-วัยสูงอายุ*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สมจิต พฤกษ์รัตนานนท์, ผ่องพรรณ เกิดพิทักษ์ และประสาร มาลากุล ณ อยุธยา. (2567). การพัฒนากลยุทธ์จิตวิทยาเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางใจของครอบครัววัยผู้ใหญ่ตอนต้น กลุ่มจังหวัดภาคกลางปริมณฑล. *วารสารพยาบาลทหารบก*, 25(2), 290-301.
- สามารถ สว่างแจ้ง และชัยวิชิต เขียรชนะ. (2565). การพัฒนารูปแบบกิจกรรมส่งเสริมทักษะในศตวรรษที่ 21 ของนักเรียนสังกัดคณะกรรมการการอาชีวศึกษา. *วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ*, 7(4), 1-17.
- สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว. (2557). *ความรู้สำหรับพ่อแม่่มือใหม่*. เข้าถึงได้จาก <http://www.oic.go.th/FILEWEB/CABINFOCENTER5/DRAWER087/GENERAL/DATA0000/00000038.PDF>
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2559). *29 พฤศจิกายน 2559 ครบรอบ 17 ปีพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช พระราชทาน “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” สู่ความสุขอย่างยั่งยืนของคนไทย*. เข้าถึงได้จาก https://www.nesdc.go.th/ewt_news.php?nid=6280&filename=index
- สุริโย ชูจันทร์ และอดิศักดิ์ ภูมิรัตน์ (2562). แนวทางเชิงกลยุทธ์ การระดมสมองอย่างมีประสิทธิภาพ. *วารสารควบคุมโรค*, 45(2), 115-124.
- อนรรฆอร บุรณานันท์. (2565). การพัฒนาทักษะการสื่อสารโดยใช้บทบาทสมมติสำหรับนักศึกษา คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยสยาม. *วารสารวิชาการนวัตกรรมการสื่อสารสังคม*, 10(1), 101-108.

- อลิสา แก้วจรัสวิไล และคณะ. (2564). เจตคติการเห็นคุณค่าผู้สูงอายุและพฤติกรรมเอื้อต่อสังคมของนิสิตปริญญาตรีภาคจิตวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์*, 16(2), 119-130.
- Baltes, P. & Baltes, M. (1990). *Psychological perspectives on successful aging: the model of selective optimization with compensation*. In: P. Baltes, & M. Baltes. (Eds.), *Successful aging: Perspectives from the behavioral sciences*. New York : Cambridge University Press.
- Chabeli, M., Nolte, A. & Ndawo, G. (2021). Authentic learning: a concept analysis. *Global Journal of Health Science*, 13(4), 12-23.
- Guy-Evans, O. (2020). *Bronfenbrenner's Ecological Systems Theory*. *Simple Psychology*, Retrieved from: <https://www.simplypsychology.org/bronfenbrenner-macrosystem.html>
- Kail, R.V. & Cavanaugh, J.C. (2016). *Human Development. A Life-Span View*. (7th Ed.). Boston, MA : Cengage Learning.
- Karkashadze, N., Kuprashvili, T. & Gugeshashvili, T. (2023). The role of the family in the socialization of the individual, contemporary problems and perspectives. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*, 1(37). 1-9.
- Kaur, T. & Som, R.R. (2020). The Predictive role of resilience in psychological immunity: a theoretical review. *Int J Cur Res Rev*, 12(22), 139-143.
- Lauterbach, S.S. & Becker, P.H. (1996). Caring for self: becoming a self-reflective nurse. *Holist Nurs Pract*, 10(2), 57-68.
- Luthans, F. & Youssef, C.M. (2007). Emerging positive organizational behavior. *Journal of Management*, 33(3), 321-349.
- Mawardi, I.M., & Cahyadi, N. (2024). Strategy for improving human resources quality through training and brainstorming. *JIMKES*, 12(6), 2629-2636.
- Mezirow, J. & Associates. (2000). *Learning as transformation: critical perspectives on a theories in progress*. San Francisco, CA : Jossey-Bass, Inc.

Nabavi, R.T. (2012). Bandura's social learning theory & social cognitive learning theory. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1, 589.

Santrock, J.W. (2011). *Life-span development*. (13th ed.). New York : McGraw-Hill Company.

Schunk, D.H. (2012). *Learning theories: an educational perspective*. (6th ed.). Boston, MA : Pearson Education Inc.

แนวทางการพัฒนาคนรุ่นใหม่ของสังคมด้วยหลักพุทธธรรม

Guidelines for Developing the New Generation of Society Using Buddhist Principles

ทรงเกียรติ เม่นสุวรรณ¹ และพระมหานคร วชิรเมธี (แก้วบุตรดี)²

Songkiet Mensuwan and PhramahaNakhorn Wachiramethi (Kaewbutdee)

Received: August 24, 2025

Revised: August 30, 2025

Accepted: August 31, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาคนรุ่นใหม่ด้วยหลักพุทธธรรม จากการศึกษาพบว่า ควรมีการพัฒนาใน 4 ด้านสำคัญ คือ 1) ด้านการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม การอบรมคุณธรรมจริยธรรม การเป็นต้นแบบในการประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นไปในแนวทางที่ถูกต้องเหมาะสม 2) ด้านการพัฒนาจิตใจและเสริมสร้างสติปัญญา การฝึกสติ สมาธิ ด้วยการปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่อง และศึกษาหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาอย่างสม่ำเสมอ ควบคู่กันไป 3) ด้านการผสมผสานเทคโนโลยีกับหลักพุทธธรรม พัฒนา Application ด้านพุทธธรรม มุ่งศึกษาค้นคว้าหาความรู้ต่าง ๆ และทั้งทางธรรม-ทางโลก มุ่งศึกษาพระไตรปิฎกและธรรมะทางสื่อออนไลน์เพื่อเป็นวิชาชีวิตเป็นประโยชน์ทั้งต่อตนและสังคม และ 4) ด้านการประยุกต์พุทธธรรมในชีวิตประจำวันและการทำงานประยุกต์ใช้หลักธรรมในชีวิตประจำวันเพิ่มทักษะการพูด การฟัง การสื่อสาร การให้เกียรติ และเห็นใจผู้อื่น

คำสำคัญ: แนวทางการพัฒนา, คนรุ่นใหม่, พุทธธรรม

¹ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding author, e-mail: Poropor302@gmail.com, Tel. 081-3535600 (ผู้เขียนหลัก)

Abstract

This academic article aimed to study guidelines for developing the new generation using Buddhadhamma. The study found that development should be undertaken in four key areas: 1) in terms of cultivating morality and ethics, it involved training in morality and ethics, acting as a role model in behaving in a correct and appropriate way; 2) in the aspect of mental development and enhancing intelligence, it involved practicing mindfulness and meditation through continuous practice of Dhamma and studying the teachings of Buddhism regularly; 3) in terms of integrating technology with Buddhadhamma, the application has been developed to support the study and research of various knowledge, both religious and secular, focusing on the study of Tipitaka and Dhamma via online media as a life skill that was beneficial to both oneself and society; and 4) in the aspect of applying Buddhadhamma in daily life and work, it involved applying Buddhist principles in daily life to improve skills in speaking, listening, communication, honor, and empathy for others.

Keywords: development guidelines, new generation, Buddhadhamma

บทนำ

พระพุทธศาสนากล่าวถึงการพัฒนาศักยภาพบุคคล ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับศาสตร์สาขาใดก็ตาม บุคคลนั้นควรเป็นผู้มีคุณลักษณะความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ คือเป็นผู้ที่มีความถึงพร้อมด้วยความรู้และความประพฤติ ด้วยการงดเว้นจากการทำความชั่ว ทำความดีให้ถึงที่สุดและทำจิตใจให้บริสุทธิ์ ผ่านการทำความดีที่เป็นประโยชน์ตนและสังคม มีสติปัญญาแก้ปัญหาของตนเองและสังคมให้เกิดความสงบสันติสุขได้ ผูกพันอบรมจิตใจตนเองให้อยู่เหนือปัญหาทั้งทางโลกและทางธรรม (อานาจ บัวศิริ, 2561) คนรุ่นใหม่ (คนรุ่น Gen-Z) ถือเป็นช่วงวัยที่เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศ ปัจจุบันสภาพสังคมมีบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป จึงทำให้คนรุ่นใหม่มีแนวโน้มจะเกิดทัศนคติที่ไม่ดี เมื่อได้รับข่าวสารเชิงลบด้านพระพุทธศาสนาได้อย่างรวดเร็ว เช่น ข่าวในเชิงลบเกี่ยวกับพระสงฆ์ที่เกิดขึ้นอยู่บ่อย ๆ ทำให้สถาบันศาสนาได้รับผลกระทบ อาจก่อให้เกิดทัศนคติที่ไม่ดีต่อพระพุทธศาสนา คนรุ่นใหม่จะชอบให้ความสำคัญแต่ตัวเองเป็นหลักความสนใจในการเข้าถึงพระพุทธศาสนาอย่างจริงจังจะมีน้อยกว่าคนรุ่นที่ผ่านมามีสิ่งเร้าทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และเทคโนโลยี จึงทำให้

วิถีชีวิตของคนรุ่นใหม่ไม่ได้ผูกพันกับพระพุทธศาสนาอย่างคนไทยรุ่นก่อนหน้า (วสิฐพัชร วาฤทธิ และคณะ, 2557) พุทธธรรม มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาคนรุ่นใหม่ในสังคมไทย มีบทบาทสำคัญในการกำหนดคุณค่า จริยธรรม และเข็มทิศทางศีลธรรมของคนรุ่นใหม่

ประการแรก พุทธธรรมสอนหลักการสำคัญ เช่น ความเห็นอกเห็นใจ การมีสติ และการไม่ใช้ความรุนแรง คำสอนเหล่านี้ปลูกฝังความรู้สึกเห็นอกเห็นใจและความเข้าใจในเยาวชน ส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ปรองดองและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติภายในชุมชน

นอกจากนี้ การฝึกสมาธิซึ่งหยั่งรากลึกในพุทธธรรมยังช่วยให้คนรุ่นใหม่พัฒนาความสงบภายใน ความยืดหยุ่นทางอารมณ์ และความชัดเจนของจิตใจ สิ่งนี้ช่วยให้พวกเขาสามารถรับมือกับความท้าทายของชีวิตยุคใหม่ด้วยความใจเย็นและมีความมุ่งมั่น ซึ่งท้ายที่สุดจะนำไปสู่การเติบโตและความเป็นอยู่ที่ดีส่วนบุคคล

นอกจากนี้ พุทธธรรมยังเน้นการปลูกฝังปัญญาและความเข้าใจในธรรมชาติของความทุกข์ ความตระหนักรู้นี้กระตุ้นให้คนรุ่นใหม่ตั้งคำถามกับบรรทัดฐานทางสังคม แสวงหาความรู้ และพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ช่วยให้พวกเขาสามารถตัดสินใจอย่างรอบรู้และมีส่วนสนับสนุนความก้าวหน้าและการพัฒนาของสังคมไทยในทางบวก การพัฒนาคนรุ่นใหม่ในสังคมไทย มุ่งเน้นการสร้างทักษะจำเป็นแห่งศตวรรษที่ 21 เช่น การคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และการทำงานร่วมกับผู้อื่น ควบคู่กับการส่งเสริมทักษะด้านภาษา เทคโนโลยี และทักษะชีวิตที่จำเป็น นอกจากนี้ ยังต้องสร้างพื้นที่ปลอดภัยให้คนรุ่นใหม่ได้แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระและมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา สังคม รวมถึงการส่งเสริมสุขภาพจิต การวางแผนชีวิต และการให้โอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรและการเรียนรู้ เพื่อให้พวกเขาสามารถเติบโตอย่างมีศักยภาพและพร้อมรับมือกับความท้าทายในอนาคตได้

นอกจากนี้ พุทธธรรมยังส่งเสริมพฤติกรรมที่มีจริยธรรมและเป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบ ส่งเสริมให้บุคคลดำเนินชีวิตอย่างมีคุณธรรม ฝึกฝนความมีน้ำใจ และมีส่วนร่วมในการแสดงความเมตตาและการบริการผู้อื่น ด้วยการทำให้ค่านิยมเหล่านี้กลายเป็นภายใน คนรุ่นใหม่จะมีจิตสำนึกต่อสังคมและมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในการสร้างสังคมที่มีความเห็นอกเห็นใจและมีส่วนร่วมมากขึ้น

แนวคิดเกี่ยวกับ Generation Z หรือ “Gen-Z”

Generation Z หรือ “Gen-Z” เกิดหลังปี พ.ศ. 2540 เติบโตมากับสังคมดิจิทัล และ Social Media เพียบพร้อม เทคโนโลยีทันสมัยและแพร่หลาย (Grail Research, 2011) รวมถึง

องค์ความรู้เพียงกระดิกนิ้ว ทำให้มีตัวเลือกมากมาย และเป็นคนกลุ่มที่เรียกว่ายัง “สับสน” และชอบตั้งคำถาม รักตัวเอง ต้องการความห่วงใย เชื่อง่าย เปลี่ยนเร็ว ปังเจกบุคคล ยึดติดกับเทคโนโลยีและความรวดเร็ว ใจร้อน ไม่เคยชินกับการรอคอย มองความต้องการของตนเองเป็นใหญ่ และยังเป็นคนที่อ่อนต่อโลกในแง่ของการทำงาน แต่ก็เป็กลุ่มที่หลาย ๆ องค์การพยายามส่งเสริมให้เป็นกำลังสำคัญในอนาคต และคาดหวังกับคนกลุ่มนี้มากที่สุด ที่ผ่านมามีองค์กรต่าง ๆ จึงมักมีการปรับตัวเพื่อรองรับ Gen-Z อาทิ การให้พื้นที่และโอกาสในการแสดงความคิดเห็น ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีในองค์กร สร้างระบบงานที่ยืดหยุ่น ใช้ระบบความสำเร็จที่พิจารณาจากผลงาน ไม่ใช่ลำดับความอาวุโส และมีการสื่อสารในองค์กรโดยใช้ช่องทาง Social Network มากขึ้น ปกติคน Gen-Z มักเชื่อมั่นคน Gen-Y เพราะด้วยวัยที่ยังพอจะคุยกันรู้เรื่อง (บ้าง) มากกว่า คน Gen-B และ Gen-X ที่ถูกมองว่าอยู่คนละโลก และอย่างที่บอกว่าคุณ Gen-Z มีความขัดแย้งในทุกอย่างสูง มีคำถามที่ต้องการคำตอบมากมาย เพราะส่วนหนึ่งคือการต้องการความเอาใจใส่ ปกป้อง ให้ความสำคัญ เพราะยังเป็นต้นอ่อนของวัยทำงานที่คนทุก Gen ต้องคอยประคับประคองไม่ให้เผชิญปัญหาและความกดดันที่มากเกินไป เพราะเขาจะจากองค์กรไปอย่างรวดเร็ว จนคนกลุ่มนี้ถูกมองว่าเป็น “มนุษย์หลายงาน” ดังนั้นหากเห็นแว่วว่าปั้นได้ก็อย่าเพิ่งไปตัดสินว่าเขาเป็นอย่างไร ให้ทำงาน ให้แสดงออก และให้เกิดความสุขในการทำงาน เพราะคน Gen นี้คืออนาคตของทุกองค์กร การพัฒนาคนรุ่นใหม่ (รุ่น Gen-Z) คือ วัยของเด็ก ในระหว่างช่วงอายุ 10-24 ปี ซึ่งเรียกได้ว่าเป็นวัยที่อยู่ในช่วงวัยรุ่นจนถึงวัยผู้ใหญ่ตอนต้น คำว่า วัยรุ่น แปลว่า การเจริญเติบโตไปสู่วุฒิภาวะและส่วนใหญ่วัยรุ่นอยู่ในช่วงอายุ 10-20 ปี โดยแบ่งออกเป็น 3 ช่วง ดังนี้ (1) วัยแรกเริ่ม อายุ 10-13 ปี เป็นช่วงการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย (2) วัยรุ่นตอนกลาง อายุ 14-16 ปี เป็นช่วงที่ยอมรับการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย (3) วัยรุ่นตอนปลาย อายุ 17-20 ปี เป็นช่วงวัยที่กำลังฝึกฝนอาชีพและในวัยผู้ใหญ่ตอนต้น (อายุ 18-35 ปี) บุคคลวัยนี้จะเริ่มมีพฤติกรรมที่แน่นอนขึ้น จะมีอารมณ์และความมั่นคงทางจิตใจเพราะเป็นวัยที่มีหน้าที่และความรับผิดชอบเพิ่มมากขึ้น และการเริ่มสร้างพื้นฐานในชีวิตในการทำงาน มีคู่ครอง มีบุตร เป็นต้น (วัชรภรณ์ พรหมมัน, 2563)

การเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรมในคนรุ่นใหม่

1. ด้านการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม

การส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างสังคมที่มีความสามัคคีและยุติธรรม ต่อไปนี้เป็นวิธีส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม:

1) การศึกษา ส่งเสริมการศึกษาด้านคุณธรรมและจริยธรรมในทุกระดับตั้งแต่โรงเรียนไปจนถึงสถานที่ทำงาน สอนค่านิยมต่าง ๆ เช่น ความซื่อสัตย์ ความเคารพ ความเห็นอกเห็นใจ และความรับผิดชอบ

2) นำโดยตัวอย่าง เป็นแบบอย่างที่ดีด้วยการปฏิบัติตามคุณธรรมและจริยธรรมที่ดีในชีวิตของตนเอง การกระทำและพฤติกรรมของคุณสามารถสร้างแรงบันดาลใจให้ผู้อื่นทำเช่นเดียวกันได้

3) ส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ส่งเสริมสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณและการตัดสินใจอย่างมีจริยธรรม ช่วยให้บุคคลเข้าใจผลที่ตามมาจากการกระทำของตนและผลกระทบที่พวกเขามีต่อผู้อื่น

4) ส่งเสริมความเห็นอกเห็นใจและความเห็นอกเห็นใจ ส่งเสริมให้บุคคลพัฒนาความเห็นอกเห็นใจและความเห็นอกเห็นใจต่อผู้อื่น สอนความสำคัญของการทำความเข้าใจและการเคารพมุมมองและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน

5) ส่งเสริมความเป็นผู้นำที่มีจริยธรรม ส่งเสริมความเป็นผู้นำที่มีจริยธรรมในทุกด้านของสังคม รวมถึงการเมือง ธุรกิจ และองค์กรชุมชน สนับสนุนผู้นำที่แสดงให้เห็นถึงความซื่อสัตย์ ความโปร่งใส และความรับผิดชอบ

6) ส่งเสริมชุมชนที่สนับสนุน สร้างชุมชนที่สนับสนุนซึ่งบุคคลต่าง ๆ รู้สึกปลอดภัยที่จะหารือเกี่ยวกับประเด็นขัดแย้งทางจริยธรรมและขอคำแนะนำ ส่งเสริมการเจรจาอย่างเปิดเผยและจัดหาทรัพยากรสำหรับการตัดสินใจอย่างมีจริยธรรม

การส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมเป็นกระบวนการต่อเนื่องที่ต้องใช้ความพยายามร่วมกันด้วยการปลูกฝังค่านิยมเหล่านี้ในตัวเราเองและผู้อื่น เราจะสามารถมีส่วนร่วมในโลกที่มีจริยธรรมและมีความเห็นอกเห็นใจมากขึ้น

การสอนและแนะนำคุณธรรมทางพระพุทธศาสนา

ณ ปัจจุบันมีช่องทางการสอนพระพุทธศาสนาด้วยเครือข่ายอินเทอร์เน็ต (Internet) ทั่วโลก ทั้งนี้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องอาศัยสื่อทางสารสนเทศโดยเฉพาะทาง เอกสาร หนังสือ คัมภีร์ ต่าง ๆ ยังจำเป็น เพราะเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาไว้ และสามารถนำมาผลิตเผยแพร่ได้อย่างสะดวกและกว้างขวางมากยิ่งขึ้น

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาทางอินเทอร์เน็ตเข้าถึงคนได้เป็นจำนวนมาก แต่ประชาชนบางส่วนยังมองพระสงฆ์ที่มีหน้าที่เกี่ยวกับการใช้อินเทอร์เน็ตเหมาะสมหรือไม่ หรือใช้อินเทอร์เน็ตในทางที่เหมาะสมหรือไม่ เพราะอาจจะไม่ใช้ในการจัดทำเนื้อหาทางหลักคำสอนในทาง

พระพุทธศาสนาอย่างเดียว เพราะมีข่าวการใช้อินเทอร์เน็ตของพระสงฆ์ไปในทางเสียหาย ทำให้พระพุทธศาสนาเกิดความมัวหมอง หากไม่มีกฎระเบียบในการใช้อินเทอร์เน็ตก็จะก่อให้เกิดความเสียหายได้ ฉะนั้นการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในทางอินเทอร์เน็ตเข้าถึงผู้คนได้ง่าย และศึกษาหลักธรรมได้ตลอดเวลา จึงเป็นประโยชน์ต่อพระสงฆ์ และผู้เผยแพร่พระพุทธศาสนาถ้าใช้อย่างถูกต้อง ถูกวิธี

เมื่อเป็นเช่นนี้ การนำเทคโนโลยีมาใช้เป็นเครื่องมือให้เกิดประโยชน์ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา เพราะหากจะใช้วิธีการเผยแพร่พุทธศาสนาแบบเดิมอาจเข้าไม่ถึงสังคมยุคใหม่หรือคนรุ่นใหม่ก็เป็นได้ เพราะสังคมสมัยปัจจุบัน ประชาชนไม่ค่อยมีเวลาไปปฏิบัติธรรม ฟังเทศน์หรือศึกษาพระธรรมคำสอนที่วัดเหมือนสมัยอดีตที่ผ่านมา การเผยแพร่พระธรรมคำสอนผ่านสื่ออินเทอร์เน็ต จึงเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่สามารถทำให้เข้าถึงประชาชนได้ง่ายและกว้างขวางมากที่สุด ไม่จำกัดเวลา และสถานที่ ผู้ใช้อยู่ที่ไหนเวลาใดก็สามารถที่จะเข้าไปศึกษาพระธรรมคำสอนได้ตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นที่ทำงาน ที่บ้าน หรืออยู่ในต่างประเทศก็ตาม

ทำให้เห็นว่า เทคโนโลยีสารสนเทศ จึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการเข้าถึงและเผยแพร่พระพุทธศาสนา ให้กว้างขวางไปทั่วโลก ภายใต้บริบทและแนวโน้มของประชากรโลกที่จะใช้ชีวิตในโลกออนไลน์ หรืออินเทอร์เน็ตเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง ผ่านเครื่องมือต่าง ๆ ทั้งเครื่องคอมพิวเตอร์ และโทรศัพท์เคลื่อนที่ ประเทศไทยควรใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนา ให้พระพุทธศาสนาเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาโลก

สรุปได้ว่า การสอนและการแนะนำคุณธรรมให้กับคนรุ่นใหม่ นอกจากใช้วิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาแบบเดิม คือการสอน การแนะนำ จากตัวบุคคล หนังสือ หรือสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ แล้วในยุคปัจจุบันต้องอาศัยเครือข่ายอินเทอร์เน็ต (Internet) ที่สามารถเผยแพร่ และเข้าถึงคนทั่วโลกได้อย่างรวดเร็ว เป็นช่องทางสำคัญในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา โดยเฉพาะเยาวชน คนรุ่นใหม่ โดยการสร้างสื่อการสอน การจัดทำเนื้อหาสาระ หลักคำสอน ให้เข้าถึงได้ง่าย เป็นที่น่าสนใจ และสามารถนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้ แต่ทั้งนี้ต้องยึดเป็นพระธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนาตามพระไตรปิฎก เพื่อให้เป็นคำสอนที่แท้จริง มีผลต่อผู้ปฏิบัติ และเป็นสมบัติล้ำค่าของพระพุทธศาสนาต่อไป

2. ด้านการพัฒนาจิตใจและเสริมสร้างสติปัญญาด้วยการปฏิบัติธรรม

การปฏิบัติธรรม หากพิจารณาอย่างผิวเผินอาจจะรู้สึกว่าเป็นคำที่เข้าใจและอธิบาย ได้ อย่างง่าย แต่พอจะอธิบายให้คนอื่นได้รู้และเข้าใจกลับเป็นเรื่องยาก ในประเด็นนี้ ผู้ศึกษาสามารถพิจารณาได้ 2 ข้อ คือ ข้อที่หนึ่งพิจารณาตามคำศัพท์หรือรูปศัพท์ทางไวยากรณ์บาลี ได้แก่คำศัพท์ ภาษาบาลีว่า ปฏิบัติ แปลว่า การถึง, การถึงเฉพาะ, การดำเนิน, การทำ, การปฏิบัติ, ความปฏิบัติ,

ข้อปฏิบัติ, ความประพฤติ (พันตรี ป. หลงสมบุรณ์ (ประยุทธ์ หลงสมบุรณ์), 2540) ข้อที่สอง พิจารณาตามนักปราชญ์ทาง พุทธศาสนา ท่านพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้กล่าวถึงการปฏิบัติธรรมก็คือการนำเอาธรรม มาใช้ในการดำเนินชีวิต หรือเอามาช่วยให้การดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างถูกต้อง ดังนั้น การปฏิบัติธรรม จึงมีความหมายได้ 2 ประการ คือ 1) การปฏิบัติธรรมในความหมายแบบกว้าง หมายถึงการนำเอาธรรมมาปฏิบัติหรือการทำ กิจทำหน้าที่ให้ถูกต้อง ให้เป็นประโยชน์แก่ชีวิต 2) การปฏิบัติธรรมในความหมายแบบแคบ หมายถึงการปลีกตัวไปทำกรรมฐาน หรือไปบำเพ็ญสมาธิ ด้วยวิธีเจริญจิตภาวนา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต, 2566) เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในเรื่องการปฏิบัติธรรมมากขึ้น จึงเห็นควรพิจารณาอีกคำ หนึ่งคือคำว่า ปฏิบัติ หมายถึงความประพฤติหรือการกระทำ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2546) ซึ่งในที่นี้หมายถึงเอา การกระทำทางกาย การกระทำทางวาจา และการกระทำทางใจ ให้พร้อมเป็น หนึ่งเดียว โดยถือตามกรอบแห่งหลักกรรม 3 คือกายกรรม วจีกรรม มโนกรรม และมีคำอธิบายดังนี้ (1) การกระทำทางกาย หมายถึงการยืน เดิน นั่ง นอนอย่างมีสติ ด้วยการขยับเยื้อนเคลื่อนไหวช้า ๆ (เหมือนคนถือประคองน้ำเต็มแก้วระวังไม่ให้น้ำหก) ด้วยการมีสติระลึกถึงทุกกิริยาอาการ (2) การกระทำทางวาจา หมายถึงพูดในใจ สาธยาย บริกรรมอย่างถูกต้อง หมายถึงจิตของ ผู้ปฏิบัติต้องพูด สาธยายหรือบริกรรมอยู่ในคำใดคำหนึ่งโดยเฉพาะ ให้ตรงกับสภาวะธรรมปัจจุบันที่ ปรากฏตามความเป็นจริง (3) การกระทำทางใจ หมายถึงการใช้จิตใจไปใส่ใจ (โยนิโสมนสิการ) รู้สภาวะธรรมอย่างเป็นระบบ ซึ่งเป็นการระลึกถึงรู้สภาวะธรรมโดยใช้จิตใจเป็นองค์กำหนดรูป (พระครูปลัดสัมพิพัฒนธรรมาจารย์ (นิรันดร์), 2559) การปฏิบัติธรรมจึงเป็นการกระทำทางกาย การกระทำทางวาจา และการกระทำทางใจ เพื่อ ความสงบทางจิตใจ ไม่ใช่เพียงแค่พูด คิดหรือนึกถึงธรรมะต่าง ๆ ที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมา ความสำคัญของการปฏิบัติธรรม การปฏิบัติธรรมในพุทธศาสนาถือว่าเป็นแนวทางหนึ่งสำหรับการเข้าถึงธรรม เพราะผู้ปฏิบัติธรรมก็จะได้ทราบหลักการ วิธีการ กระบวนการ ลำดับและขั้นตอนของการกระทำและการปฏิบัติ ซึ่งรวมลงในคำว่า การปฏิบัติธรรม เมื่อว่าโดยหลักการแล้วการปฏิบัติธรรมมีความสำคัญอยู่ 2 ประการ คือ 1) ความสำคัญของการปฏิบัติธรรมในด้านการพัฒนาตน ประการแรกเป็นความสำคัญในด้านการพัฒนาตน ซึ่งคำว่า ตน เป็นสิ่งสำคัญที่สุดเพราะ หมายถึงตัวตนของคนผู้ปฏิบัติธรรม หากการปฏิบัติมีความก้าวหน้าก็จะเป็นเหตุปัจจัยให้ผู้ปฏิบัติ ธรรมมีกาย วาจา และจิตใจมีความเจริญขึ้นไปตามลำดับ เมื่อมีความเจริญก็จะไปตรงกับศัพท์วิชาการ ทางพุทธศาสนาว่า ภาวนา ซึ่งหมายถึงการเจริญ การฝึกอบรมหรือการพัฒนาใน 4 ด้าน ได้แก่ (1) การพัฒนาทางด้านกายภาพ (กายภาวนา – Physical Development) คือการกำหนด สติระลึกถึงเท่าทัน อารมณ์ภายนอก ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสที่เข้ามากระทบทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ในระหว่าง

การปฏิบัติธรรม ซึ่งเป็นกระบวนการฝึกอบรมร่างกายให้รู้จักติดต่อกับสิ่งภายนอก ด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งภายนอกเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ ไม่ให้เกิดโทษ ให้กุศลธรรมคือสติปัญญา เจริญอกงาม และกำจัดอกุศลธรรม ได้แก่ ความโลภ ความโกรธ ความหลงให้เสื่อมสูญไป สำหรับ จุดหมายของการพัฒนาในข้อนี้คือการทำให้บุคคลได้รู้จักวิธีการเกี่ยวข้องกับอารมณ์ภายนอกทั้ง 5 ได้ อย่างมีสติ ระลึกรู้เท่าทันตามความเป็นจริงอย่างถูกต้องเหมาะสม และเป็นคุณประโยชน์ต่อการพัฒนา ชีวิตให้เจริญก้าวหน้าสูงขึ้น (2) การพัฒนาทางด้านศีลหรือศีลธรรม (Moral Development) คือการปฏิบัติธรรมด้วย การยืน การเดิน การนั่ง การนอน การดื่ม การกิน การคิด ฯลฯ อย่างมีสติ เคลื่อนไหวช้า ๆ ในขณะที่ ปฏิบัติร่วมกับคนอื่นอยู่ เป็นกระบวนการฝึกอบรมบุคคลให้มีศีลคือมีความเป็นปกติทางกาย ให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนตน หรือก่อความเดือดร้อนเสียหายแก่บุคคลอื่นสามารถใช้ชีวิตอยู่ ร่วมกับบุคคลอื่นได้เป็นอย่างดี และมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่บุคคลอื่นอยู่เสมอ ๆ (3) การพัฒนาทางด้านจิตใจหรือด้านอารมณ์ (Spiritual or Emotion Development) คือการกำหนดสติระลึกอารมณ์ที่เกิดขึ้นกับจิตใจ ทั้งอารมณ์ราคะ โทสะ โมหะ ตามความเป็นจริง เป็นความพยายามที่จะฝึกฝนอบรมจิตใจให้เข้มแข็งให้มีความมั่นคง และมีความเจริญอกงามด้วย

การพัฒนาจิตใจและเสริมสร้างสติปัญญาผ่านการปฏิบัติธรรมเป็นแนวทางที่มีประสิทธิภาพในการสร้างความสุขภายในและการดำเนินชีวิตอย่างมีสติในสังคมปัจจุบัน หลักการสำคัญที่สามารถนำมาปรับใช้ได้แก่

1) การฝึกสติและสมาธิ

การฝึกสติและสมาธิเป็นพื้นฐานของการพัฒนาจิตใจ โดยการเจริญสติปัญญาฐานสี่ เช่น การเจริญสติในอิริยาบถต่าง ๆ (ยืน เดิน นั่ง นอน) ช่วยให้จิตใจสงบและมีสมาธิ ซึ่งเป็นการเสริมสร้างสติปัญญาและภูมิคุ้มกันทางจิตใจ

2) การปฏิบัติธรรมตามหลักไตรสิกขา

การปฏิบัติธรรมตามหลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา ช่วยให้ผู้นับปฏิบัติมีความรู้ความเข้าใจในธรรมะ สามารถนำไปใช้ในการชีวิตประจำวันได้อย่างมีสติและมีคุณธรรม

3) การประยุกต์ใช้หลักธรรมในชีวิตประจำวัน

การนำหลักธรรมมาใช้ในการชีวิตประจำวัน เช่น การมีสติในการทำงาน การมีความรับผิดชอบ และการมีเมตตาต่อผู้อื่น ช่วยเสริมสร้างจิตใจที่เข้มแข็งและปัญญาที่เฉียบแหลม

4) การพัฒนาจิตใจด้วยการปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่อง

การฝึกฝนและปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่องช่วยให้ผู้นับปฏิบัติเกิดความเข้าใจในธรรมะ และสามารถนำไปใช้ในการแก้ไขปัญหาวชิวัตได้อย่างมีสติและปัญญา

3. ด้านการผสมผสานเทคโนโลยีกับหลักพุทธธรรม

การใช้เทคโนโลยีในการส่งเสริมการศึกษาเกี่ยวกับพุทธธรรม

การใช้เทคโนโลยีเพื่อส่งเสริมการศึกษาพุทธศาสนาอาจเป็นวิธีที่ดีในการเข้าถึงผู้ฟังในวงกว้าง และทำให้ผู้คนทั่วโลกเข้าถึงคำสอนของพระพุทธศาสนาได้มากขึ้น ต่อไปนี้เป็นวิธีการใช้เทคโนโลยีบางส่วนเพื่อจุดประสงค์นี้:

1) หลักสูตรออนไลน์และการสัมมนาผ่านเว็บ การสร้างหลักสูตรออนไลน์และการสัมมนาผ่านเว็บที่ครอบคลุมคำสอนทางพุทธศาสนาในด้านต่าง ๆ ช่วยให้บุคคลสามารถเรียนรู้ตามจังหวะและความสะดวกของตนเอง แพลตฟอร์มเหล่านี้อาจรวมถึงการบรรยายผ่านวิดีโอแบบทดสอบเชิงโต้ตอบ และกระดานสนทนาเพื่อยกระดับประสบการณ์การเรียนรู้

2) แอปมือถือ การพัฒนาแอปพลิเคชันมือถือที่ให้การเข้าถึงพระคัมภีร์ทางพุทธศาสนา การทำสมาธิแบบมีไกด์ และคำสอนจากนักวิชาการพุทธศาสนาที่มีชื่อเสียงสามารถเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าสำหรับบุคคลที่ต้องการทำความเข้าใจพุทธศาสนาให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น แอปเหล่านี้ยังมีฟีเจอร์ต่าง ๆ เช่น การช่วยเตือนสำหรับการปฏิบัติประจำวันและฟอรัมชุมชนสำหรับการสนทนา

3) ความเป็นจริงเสมือน (VR) และความเป็นจริงเสริม (AR) การใช้เทคโนโลยี VR และ AR สามารถมอบประสบการณ์ที่ดื่มด่ำให้กับแต่ละบุคคลในการสำรวจวัดพุทธ สถานที่ทางประวัติศาสตร์ และโบราณวัตถุ วิธีนี้เป็นวิธีการเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์และประเพณีอันยาวนานของพุทธศาสนาที่น่าสนใจและโต้ตอบได้มากขึ้น

4) โซเชียลมีเดียและชุมชนออนไลน์ การสร้างหน้าโซเชียลมีเดียและชุมชนออนไลน์โดยเฉพาะที่เน้นการศึกษาพุทธศาสนาสามารถส่งเสริมการสนทนา แบ่งปันเนื้อหาที่สร้างแรงบันดาลใจ และเชื่อมโยงบุคคลกับผู้แสวงหาที่มีความคิดเหมือนกัน แพลตฟอร์มเหล่านี้ยังใช้สำหรับสตรีมการสนทนาสด เซสชันถามตอบกับครูชาวพุทธ ตลอดจนแชร์บทความและวิดีโอที่เกี่ยวข้องได้

5) พอดแคสต์และช่อง YouTube การเปิดตัวพอดแคสต์และช่อง YouTube สำหรับคำสอนทางพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะสามารถเข้าถึงผู้ชมในวงกว้างขึ้น รวมถึงผู้ที่ชื่นชอบรูปแบบเสียงหรือภาพ แพลตฟอร์มเหล่านี้สามารถนำเสนอการสัมภาษณ์นักวิชาการพุทธศาสนาที่มีชื่อเสียง การทำสมาธิแบบมีไกด์ และการอภิปรายในหัวข้อต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา

ด้วยการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีในรูปแบบเหล่านี้ การศึกษาพุทธศาสนาจะสามารถเข้าถึง มีส่วนร่วม และครอบคลุมได้มากขึ้น ด้วยเหตุนี้จึงเป็นการเผยแพร่ภูมิปัญญาและ คำสอนของพระพุทธศาสนาแก่ผู้ฟังทั่วโลก

การใช้เทคโนโลยีเพื่อส่งเสริมการฝึกปฏิบัติพุทธธรรมในชีวิตประจำวัน

การส่งเสริมการปฏิบัติพระพุทธศาสนาในชีวิตประจำวันโดยใช้เทคโนโลยีเป็นความคิดที่ยอดเยียมจริง ๆ ต่อไปนี้เป็นวิธีการใช้เทคโนโลยีบางส่วนเพื่อจุดประสงค์นี้

1) แอปการทำสมาธิ มีแอปการทำสมาธิหลายแอปที่ให้บริการการทำสมาธิแบบมีไกด์ การฝึกเจริญสติ และคำสอนจากอาจารย์ชาวพุทธ แอปเหล่านี้สามารถช่วยให้บุคคลรวมการทำสมาธิเข้ากับกิจวัตรประจำวันและฝึกฝนให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

2) ชุมชนชาวพุทธออนไลน์ เทคโนโลยีช่วยให้ผู้คนจากทั่วทุกมุมโลกเชื่อมต่อและสร้างชุมชนออนไลน์ที่มีศูนย์กลางอยู่ที่พุทธศาสนา ชุมชนเหล่านี้เป็นเวทีสำหรับการอภิปราย แบ่งปันประสบการณ์ และขอคำแนะนำจากเพื่อนผู้ปฏิบัติงาน ซึ่งจะช่วยส่งเสริมความรู้สึกของการเป็นส่วนหนึ่งของและการสนับสนุน

3) หนังสืออิเล็กทรอนิกส์และหนังสือเสียง แพลตฟอร์มดิจิทัลนำเสนอวรรณกรรมทางพุทธศาสนาที่หลากหลายในรูปแบบของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์และหนังสือเสียง แหล่งข้อมูลเหล่านี้ทำให้ง่ายต่อการเข้าถึงและศึกษาคำสอนทางพระพุทธศาสนาแม้ในขณะที่เดินทาง ผู้ใช้สามารถสำรวจหัวข้อต่าง ๆ ได้รับความรู้ และประยุกต์ใช้คำสอนในชีวิตประจำวันได้

4) การแจ้งเตือนเรื่องการเจริญสติ แอปพลิเคชันบนมือถือสามารถออกแบบให้ส่งการแจ้งเตือนเป็นระยะไปยังผู้ปฏิบัติงาน กระตุ้นให้พวกเขามีสติและมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่มีสติตลอดทั้งวัน การแจ้งเตือนเหล่านี้สามารถช่วยให้บุคคลเชื่อมโยงกับการปฏิบัติของตนและปลูกฝังการมีสติในการกระทำของตน

5) การฝึกปฏิบัติและการสอนเสมือนจริง เทคโนโลยีช่วยให้สามารถสตรีมสดและบันทึกการฝึกปฏิบัติทางพุทธศาสนา เวอร์คช็อป และคำสอนได้ วิธีนี้ช่วยให้ผู้ปฏิบัติงานที่ไม่สามารถเข้าร่วมด้วยตนเองได้มีส่วนร่วมเสมือนจริงและรับประโยชน์จากคำสอนของครูพุทธที่นับถือ

เทคโนโลยีถือว่าเป็นเครื่องมือสำคัญที่มีประโยชน์ในยุคปัจจุบัน การให้ชาวพุทธเข้าถึงพุทธธรรมผ่านทางช่องทางสื่อเทคโนโลยีที่สามารถเข้าถึงได้ง่าย และสะดวกต่อการศึกษาพุทธธรรมหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ต้องมีการพัฒนา Application หรือ ข้อมูลออนไลน์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับพุทธธรรมเพื่อให้มีแหล่งข้อมูลในการศึกษา และเข้าถึงได้อย่างรวดเร็วและสามารถปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4.ด้านการประยุกต์พุทธธรรมในชีวิตประจำวันและการทำงาน

การประยุกต์หลักพุทธธรรมในงานของคุณสามารถนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงเชิงบวกในด้านความคิด พฤติกรรม และจรรยาบรรณในการทำงานโดยรวมของคุณ ต่อไปนี้เป็นวิธีดำเนินการดังกล่าว

1) ฝึกสติ รวมเทคนิคการฝึกสติเข้ากับกิจวัตรการทำงานของคุณ อยู่กับปัจจุบันอย่างเต็มที่และมีสมาธิกับงานของคุณ โดยไม่ถูกรบกวนจากความกังวลในอดีตหรืออนาคต สิ่งนี้สามารถช่วยเพิ่มสมาธิ ประสิทธิภาพ และทักษะการตัดสินใจของคุณได้

2) ปลูกฝังความเห็นอกเห็นใจ ปฏิบัติต่อเพื่อนร่วมงานและลูกค้าของคุณด้วยความเมตตา การเอาใจใส่ และความเคารพ พัฒนาความกังวลอย่างแท้จริงต่อความเป็นอยู่ของพวกเขา และพยายามทำความเข้าใจมุมมองของพวกเขา สิ่งนี้สามารถส่งเสริมความสัมพันธ์อันกลมกลืนและสร้างสภาพแวดล้อมการทำงานเชิงบวก

3) ฝึกคำพูดที่ถูกต้อง สื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพและมีสติ ใช้คำพูดที่จริงใจ เป็นประโยชน์ มีน้ำใจ และทันเวลา หลีกเลี่ยงการนินทา ภาษาที่รุนแรง และการวิจารณ์ที่ไม่จำเป็น สิ่งนี้สามารถส่งเสริมการสื่อสารที่ชัดเจนและเป็นบวก เสริมสร้างความไว้วางใจและความเข้าใจในหมู่เพื่อนร่วมงาน

4) ยอมรับความใจเย็น ยอมรับและยอมรับความขึ้น ๆ ลง ๆ ของชีวิตการทำงานด้วยความใจเย็น ตระหนักว่าความสำเร็จและความล้มเหลวเป็นสิ่งที่ไม่ถาวรและเป็นส่วนหนึ่งของวงจรธรรมชาติ การปลูกฝังความใจเย็นสามารถช่วยให้คุณรักษาความสงบ ตัดสินใจอย่างมีเหตุผล และรับมือกับความท้าทายได้อย่างสง่างาม

5) ค้นหาจุดมุ่งหมายในงานของคุณ ไตร่ตรองว่างานของคุณมีส่วนทำให้เกิดสิ่งที่ดีขึ้นได้อย่างไร เชื่อมต่อกับความรู้สึกของวัตถุประสงค์และความหมายเบื้องหลังงานของคุณ ไม่ว่าจะเล็กหรือใหญ่ก็ตาม สิ่งนี้สามารถนำความสุข แรงจูงใจ และความรู้สึกเติมเต็มอย่างลึกซึ้งมาสู่ชีวิตการทำงานของคุณ

หลักพุทธธรรม คือหลักคำสอนและแนวทางในการปฏิบัติของสาวกและพุทธศาสนิกชน การประยุกต์ใช้หลักคำสอนของพระพุทธเจ้ามาใช้ในชีวิตประจำวัน เริ่มต้นด้วยการมีสติในทุกขณะของการดำเนินชีวิต มีความเข้าใจในความเป็นมนุษย์ด้วยกันด้วยหลักเมตตา มีการสื่อสารด้วยความถูกต้อง ทำให้การดำเนินชีวิตมีความสุขและสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างดี มีคุณภาพ

บทสรุปการพัฒนาคนรุ่นใหม่ผ่านพุทธธรรม: ความเป็นไปได้และความสำคัญ

เมื่อกล่าวโดยสรุป หลักพุทธธรรม ก็คือธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธ ซึ่งเป็นหลักธรรม คำสอนที่เป็นแนวทางสำหรับการดำเนินการของมนุษย์ และเป็นแนวปฏิบัติธรรมทุก ๆ คน โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ ซึ่งถูกมองว่าไม่ค่อยใส่ใจ สนใจให้การศึกษาหลักพุทธธรรม มีความห่างเหินใน คำสอนของพระพุทธเจ้า จึงเกิดความวุ่นวายในการดำเนินชีวิต ในการพัฒนาคนรุ่นใหม่ผ่านพุทธ ธรรม ความเป็นไปได้เพราะในปัจจุบันมีสื่อเทคโนโลยีที่คนรุ่นใหม่สามารถเข้าถึงได้อย่างรวดเร็ว สามารถศึกษาหลักธรรม คำสอนของพระพุทธเจ้าผ่านสื่อต่าง ๆ ที่มีอยู่เป็นจำนวนมากได้ และ สามารถนำไปเป็นแนวทางในการปฏิบัติได้ แต่ต้องไม่ลืมว่าการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ยังคงต้อง อาศัยโรงเรียนซึ่งเป็นสถานที่บ่มเพาะเยาวชนคนรุ่นใหม่ การที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย มีโครงการพระสอนศีลธรรม ก็เป็นแนวทางการพัฒนาคนรุ่นใหม่ให้ได้ศึกษาหลักธรรมนำ สอนของพระพุทธเจ้า และก็มีนักเรียน เยาวชน คนรุ่นใหม่เป็นจำนวนที่ชอบในการศึกษาธรรมะ การบรรยายธรรม การสวดมนต์ทำนองสรภัญญะ ในการประกวดทุกปี จะมีนักเรียน เยาวชน เข้า ร่วมโครงการเป็นจำนวนมาก เกิดเป็นพลังของการพัฒนาคนรุ่นใหม่ผ่านธรรมะของพระพุทธเจ้า แต่ ก็ยังมีเยาวชน คนรุ่นใหม่ จำนวนหนึ่งที่ไม่ค่อยสนใจที่จะศึกษาธรรมะหรือพุทธธรรม เพราะมองว่า เป็นของล้าสมัย การพัฒนาคนกลุ่มนี้ต้องเริ่มจากการพูดคุย ปรับเปลี่ยนมุมมองต่อธรรมะของ พระพุทธเจ้า โดยอาศัยโรงเรียน และพระสอนศีลธรรม เป็นผู้แนะนำและถ่ายทอดธรรมะผ่านไปสู่ เยาวชน คนรุ่นใหม่ เหล่านี้ต่อไป

องค์ความรู้ใหม่

แนวทางการพัฒนาคนรุ่นใหม่ด้วยหลักพุทธธรรม ทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ใน กระบวนการพัฒนา ดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

เอกสารอ้างอิง

- พระครูปลัดสัมพิพัฒนธรรมาจารย์ (นิรันดร์). (2559). *แนวทางการปฏิบัติธรรม*. กรุงเทพฯ : ประยูร
สาสน์การพิมพ์.
- พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตโต). (2546). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. (พิมพ์ครั้งที่ 10).
กรุงเทพฯ: บริษัท เอส.อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2566). *ปฏิบัติธรรมให้ถูกทาง*. (พิมพ์ครั้งที่ 138). กรุงเทพฯ:
โรงพิมพ์สหธรรมิก จำกัด.
- พันธุ์ ป. หลงสมบุญ (ประยุทธ์ หลงสมบุญ). (2540). *พจนานุกรมมคธ-ไทย*. กรุงเทพฯ : สำนัก
เรียนวัดปากน้ำ.
- วัชรภรณ์ พรหมมัน. (2563). *การเจริญเติบโตและพัฒนาการของวัยรุ่น*. เข้าถึงได้จาก
<https://sites.google.com>.
- วสิษฐพัชร วาฤทธิ และคณะ. (2557). *รูปแบบการสื่อสารด้านพระพุทธศาสนาสู่คนรุ่นใหม่ยุคปัจจุบัน
ในประเทศไทย*. (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ : สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา.
- อำนาจ บัวศิริ. (2561). *วัดขึ้นชาวพุทธไทย: การศึกษาพระพุทธศาสนาสู่คนรุ่นใหม่กับการแก้ไข
ปัญหาสังคมไทยด้วยงานวิจัยพุทธศาสตร์*. *ธรรมธารา*, 4(2), 1-32.
- Grail Research. (2011). *Consumers of tomorrow: Insights and observations about
Generation Z*. New York : Integreon.

บทวิจารณ์หนังสือ ประเพณีไทยภาคเหนือ

Book Review on Northern Thai Traditions

พระครูนิทานภัทรกิจ (ก่อแก้ว)¹ และศิริโรจน์ นามเสนา²

Phrakrunithanphattarakij (Kohkaew) and Sirirote Namsena

Received: March 20, 2024

Revised: January 21, 2025

Accepted: January 21, 2025

ผู้เขียน : สงวน โชติสุขรัตน์

จำนวน : 286 หน้า

ปีที่พิมพ์ : 2553

ครั้งที่พิมพ์ : ครั้งที่ 3

สถานที่พิมพ์: นนทบุรี สำนักพิมพ์ศรีปัญญา

ISBN: 9786167146096

บทคัดย่อ

บทวิจารณ์หนังสือ “ประเพณีไทยภาคเหนือ” มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาความเป็นมาของประเพณีภาคเหนือ 2) ศึกษาประโยชน์ของประเพณีภาคเหนือ อาจารย์ สงวน โชติสุขรัตน์ ได้รวบรวมเรียบเรียงได้ศึกษาค้นคว้าในพื้นที่เขตภาคเหนือทั้งหมด ซึ่งเป็นประเพณีประจำถิ่นและบางประเพณีก็ตรงกับทางภาคกลางประเพณีบางอย่างก็คล้ายคลึงกับภาคอีสาน จะผิดเพี้ยนก็เพียงเล็กน้อยเท่านั้น แสดงว่าแรกเริ่มเดิมทีนั้นประเพณีมาจากแหล่งเดียวกัน หากเมื่อชนเผ่าไทยทั้งหมด

¹⁻² มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding author, e-mail: ratip.191@gmail.com

ได้อพยพลงมาจากดินแดนจีนตอนใต้และได้กระจายอยู่ทั่วบริเวณแหลมทองได้แยกกันอยู่ต่างถิ่นห่างเหินกันไป และได้ผสมสืบทอดกับชนเผ่าเดิมได้รับเอาประเพณีของเจ้าถิ่นมาปะปนกับประเพณีเดิมของตน จึงทำให้ประเพณีบางท้องถิ่นแตกต่างผิดเพี้ยนไปบ้าง ต่อมาเมื่อเผ่าไทยเมืองและไทยอีสานหรือไทยลาวได้อพยพมาตั้งอยู่ในดินแดนที่เป็นแคว้นล้านนาไทยนี้ก็ได้ผสมพันธุ์ปะปนกับพวกลัวะหรือละว้า จึงได้รับเอาประเพณีเลี้ยงผีปู่ย่าและไล่ไสส่งภูตผีมาจนกระทั่งทุกวันนี้ และประเพณีบางอย่างก็เหลืออยู่ในตำราไม่มีใครปฏิบัติตาม เช่น การปลุกเร้าตามโบราณซึ่งเต็มไปด้วยพิธีการหากทำทั้งหมดตามตำราก็จะทำให้ชักช้าเสียเวลา ชาวบ้านปัจจุบันได้ตัดพิธีการต่าง ๆ ออกไปบ้างที่เป็นส่วนปลีกย่อย ซึ่งหนังสือเล่มนี้คงเป็นแนวทางให้ท่านผู้สนใจได้เข้าใจในประเพณีพื้นเมืองของเผ่าไทยยวน ไทยลาวในภาคเหนือซึ่งปัจจุบันชอบเรียกตนเองว่า “คนเมือง” บ้างไม่มากนัก

คำสำคัญ: ประเพณีไทย, ภาคเหนือ, ตระกูลสงครานต์

Abstract

This book review, "Northern Thai Traditions," aimed 1) to study the history of Northern traditions; and 2) to examine the benefits of Northern traditions. Sa-nguan Chotsukrat compiled and researched the entire Northern region. These traditions were local traditions, some of which were similar to those in the Central region, while others were similar to those in the Northeast. The only deviations were minor. This suggested that these traditions originally originated from a single source. However, when the Thai tribes migrated from southern China territory and spread throughout the Golden Peninsula, they became separated and estranged. They interbred with the original tribes, adopting local customs and mixing them with their own. This resulted in some local traditions becoming somewhat distorted. Later, when the Tai Muang and Tai Ai Lao or Tai Lao tribes migrated to what was now Lanna, they interbred with the Lua or Lawa, and thus adopted the tradition of worshipping the spirits of Pusae and Yasae, which have continued to this day. However, some traditions remained in the traditions of the ancient traditions, such as building houses according to the traditional customs, which were full of rituals. If everything was done

according to the book, it will be slow and a waste of time. Nowadays, the villagers have cut out some of the minor ceremonies. This book will serve as a guide for those interested in understanding the local traditions of the Tai Yuan and Tai Lao tribes in the North, who today liked to call themselves "Khon Muang" to some extent.

Keywords: Thai traditions, Northern region, Songkran

บทนำ

ประเพณีประจำปีของชาวเหนือ มักจะนิยมเริ่มต้นชีวิตตั้งแต่วันขึ้นปีใหม่หรือที่เรียกว่า “ตรุษสงกรานต์” โดยนับตั้งแต่เดือน 7 เหนือ (เดือน 5 ใต้) เป็นเดือนแรกหรือเดือนที่ 1 หมุนเวียนไปจนครบ 12 เดือนเรียกว่าปีหนึ่งเมื่อประมวณแล้วได้ดังนี้

- 1) เดือน 7 เหนือ “สงกรานต์” เป็นประเพณีที่ปฏิบัติกันมา ถือเป็นเดือนเปลี่ยนศักราชใหม่ ในช่วงปีใหม่สงกรานต์นี้ 2) เดือน 8 เหนือ “ขึ้นพระธาตุ สรงน้ำพระธาตุ” เนื่องจากความผูกพันกับศาสนา ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 หรือวันวิสาขบูชา ตรงกับวันประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพานของพระพุทธเจ้า ชาวบ้านจะพากันไปไหว้พระเจดีย์สำคัญประจำเมือง 3) เดือน 9 เหนือ “เลี้ยงผีปู่ย่าตายาย” หมายถึงผีประจำตระกูล หรือที่เรียกกันว่าผีบรรพบุรุษ จะสร้างหอไว้ทางเบื้องทิศหัวนอน 4) เดือน 10 เหนือมีประเพณีสำคัญในช่วงหน้าฝน คือ ประเพณีเข้าวัดสวด หรือเข้าพรรษาเป็นประเพณีในวันสำคัญทางศาสนาที่ให้โอกาสชาวบ้านได้ทำบุญ ถวายเทียนพรรษา ถวายผ้าอาบน้ำฝน 5) เดือน 11 เหนือ มีประเพณีฟังเทศน์ฟังธรรม, ประเพณีแหกนา, ประเพณีเอามือ, ประเพณีสู้ขวัญควาย, ประเพณีบูชาพุ่มข้าวและแม่โพสพ เป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร เพื่อให้ผลิผลผลการเกษตรนั้นเพียงพอแก่การบริโภค 6) เดือนเกียงหรือเดือน 1 เหนือเดือนเกียงหรือเดือน 1 เหนือตรงกับเดือน 11 ภาคกลาง มีประเพณีที่ปฏิบัติกันมาดังนี้ เทศกาลออกพรรษา ตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ถือเป็นวันออกพรรษา มีประเพณีที่เกี่ยวข้องกัน คือ ประเพณีทำบุญทอดกฐิน, ประเพณีทานผ้าสา, ประเพณีทอดผ้าป่า, ประเพณีกินกล้วยสลาก 7) เดือนยี่เหนือ “ประเพณีเดือนยี่เป็ง” เป็นประเพณีเก่าแก่ในท้องถิ่นล้านนา 8) เดือน 3 เหนือประเพณีเอามือเกี่ยวข้าว, ประเพณีเดือนยี่เป็ง ประเพณีสู้ขวัญข้าว, ประเพณีตีข้าว เป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับฤดูกาลผลิต 9) เดือน 4 เหนือในช่วงนี้ตรงกับหน้าหนาว ทางเขตภาคเหนือในสมัยก่อนอากาศหนาวจัดทุกปี จึงมี ประเพณีทานหัวหิงไฟพระเจ้าหัว คือ ฟิน หิง คือ การผิง พระเจ้า คือ พระพุทธรูป 10) เดือน 5 เหนือประเพณีมาฆบูชาตรงกับวันเพ็ญเดือน 5 เหนือ เป็นวันที่ระลึกถึงเหตุการณ์สำคัญ 4

อย่าง ดังที่ทราบกันดี คือ เป็นวันจาตุรงคสันนิบาต ถือเป็นวันขึ้นพระธาตุ ประชาชนจะพากันไปนมัสการบูชาปูชนียสถานสำคัญเดือน 5 เหนือประเพณีมาฆบูชาตรงกับวันเพ็ญเดือน 5 เหนือ 11) เดือน 6 เหนือ ประเพณีปอยหลวง คือ งานฉลองถาวรวัตถุของวัดหรือการฉลองสิ่งก่อสร้างที่ประชาชนช่วยกันทำขึ้นเพื่อเป็นประโยชน์แก่สาธารณชน เมื่อสำเร็จจะมีพิธีฉลองทำเป็นงานใหญ่โต เรียกว่า ปอยหลวงอุทิศสิ่งก่อสร้างเป็นของสงฆ์ และอุทิศบุญกุศลแก่บรรพชนด้วย จากประเพณีของชาวเหนือแบ่งเป็น 12 เดือนดังกล่าวข้างต้นเป็นความเชื่อ คือ การยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติ ที่เป็นผลดีหรือผลร้ายต่อมนุษย์นั้น ๆ หรือสังคมมนุษย์นั้น ๆ แม้ว่าพลังอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านั้น ไม่สามารถที่จะพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่มนุษย์ในสังคมหนึ่งยอมรับและให้ความเคารพเกรงกลัวสิ่งเหล่านี้ เรียกว่า ความเชื่อ (ธวัช ปุณโณทก, 2528) ซึ่งเป็นบ่อเกิดของความเชื่อที่สามารถทำให้ความเชื่อเมื่อปฏิบัติร่วมกัน ยังเป็นกุศโลบายที่มีส่วนช่วยเสริมสร้างความกตัญญู ความรักใคร่ปรองดองเกิดความสามัคคีในชุมชนโดยใช้ความเชื่อเป็นตัวเชื่อมประสานได้อย่างดียิ่ง

สาระสำคัญของเนื้อหา

ประเพณีไทยภาคเหนือแบ่งประเพณีตามเดือนทั้ง 12 ดังนี้

เดือน 1 หรือเดือน 7 เหนือ “สงกรานต์” เป็นประเพณีที่ปฏิบัติกันมา ถือเป็นเดือนเปลี่ยนศักราชใหม่ ในช่วงปีใหม่สงกรานต์นี้ จะมีประเพณีอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น การไล่สังฆานต์ ขนทรายเข้าวัด สรงน้ำพระ แต่งดา ทานตุง ปลอยนกปล่อยปลา ประเพณีดำหัว ขึ้นขันท้าวทั้ง 4 และประเพณีสืบทอดบ้านชะตาเมือง ประเพณีสงกรานต์ของเชียงใหม่หรือประเพณีปีใหม่มืองนี้ประกอบด้วยวันที่ 13-15 เมษายน เป็นวันสังฆานต์ล่องหมายถึงวันสิ้นสุดของศักราชเก่า เป็นวันส่งท้ายปีเก่า ชาวบ้านจะช่วยกันปิดกวาดบ้านเรือน ซักเสื้อผ้า ผ้าปูที่นอน ปลอกหมอนรวมทั้งทำความสะอาดร่างกาย มีการสละหัวดำเกล้า แต่งตัวด้วยเสื้อผ้าใหม่ หนุ่มสาวจะพากันออกไปเที่ยวตามที่ต่าง ๆ หรือมีการเล่นรดน้ำกันบ้าง นอกจากนี้ยังมีการแห่พระพุทธรูปสำคัญประจำเมือง คือ ที่เชียงใหม่แห่พระพุทธรูปสิริหังค์และพระเสด็จมณี ไปตามถนนสายสำคัญ และนำไปประดิษฐานเพื่อให้ประชาชนได้สรงน้ำพระและเวลาดีๆ ในวันสังฆานต์ล่องจะได้ยินเสียงอึกทิกครึกโครม เสียงชาวบ้านตีเกราะเคาะกละเสียงปี่ใหญ่เล็กจุดประทัดดังสนั่นหวั่นไหว เสียงตะโกนโหวกเหวกถือเป็นการไล่สังฆานต์

เดือน 2 หรือเดือน 8 เหนือ “ขึ้นพระธาตุ สรงน้ำพระธาตุ” เนื่องจากความผูกพันกับศาสนา ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 หรือวันวิสาขบูชา ตรงกับวันประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพานของ

พระพุทธเจ้า ชาวบ้านจะพากันไปไหว้พระเจดีย์สำคัญประจำเมือง เช่น ชาวเชียงใหม่ก็จะไปไหว้พระธาตุดอยสุเทพ จังหวัดเชียงรายไปพระธาตุดอยมกิตีและพระธาตุดอยตุง จังหวัดลำพูนไปนมัสการพระธาตุนครภูมัย จังหวัดลำปางไปนมัสการพระธาตูลำปางหลวง จังหวัดแพร่ไปนมัสการพระธาตุช่อแฮ จังหวัดน่านไปนมัสการพระธาตุแช่แห้ง จังหวัดพะเยาไปนมัสการพระเจ้าตนหลวงทุ่งเอี้ยง จังหวัดแม่ฮ่องสอนไปนมัสการพระธาตุดอยกองมูนอกจากประเพณีไปไหว้พระธาตุที่สำคัญ ๆ แล้ว คนในภาคเหนือยังนิยมถือกันว่าคนเกิดปีใดจะต้องไปสักการะบูชาพระธาตุที่นั่นจึงจะเป็นสิริมงคลแก่ตนให้มีอายุยืนมีบุญอนิสงส์มาก

เดือน 3 หรือเดือน 9 เหนือ ประเพณี“เลี้ยงผีปู่ตายาย”หมายถึงผีประจำตระกูล หรือที่เรียกกันว่าผีบรรพบุรุษ จะสร้างหอไว้ทางเบื้องทิศหัวนอน หรือในสถานที่ที่เห็นว่าสมควร บนหอจะมีหิ้งวางเครื่องบูชา เช่น พานดอกไม้ รูปเทียน น้ำตัน (คนโท) ที่เชื่อกันว่าผีปู่ตายายจะอยู่กับลูกผู้หญิงตลอดไป โดยมากจะอยู่กับผู้หญิงคนหัวปี โดยมากจะอยู่กับผู้หญิงคนหัวปี และจะต้องทำศาลให้ถ้าลูกคนหัวปีตายหรือหนีไปอยู่ที่อื่น ก็จะไปอยู่กับลูกผู้หญิงคนถัดไปในเครือญาติที่เป็นปึกแผ่น ฟ้อนผีผดผีเม็ง คือ การฟ้อนรำเพื่อเป็นการสังเวยหรือแก้บนผีของบรรพบุรุษ ซึ่งชาวบ้านภาคเหนือนับถือกัน จัดกันภายในญาติตระกูลเดียวกัน ในวันครบรอบปีหรือหากมีการเจ็บไข้ได้ป่วยก็จะมี การบนบานสารกล่าว ถ้าหายเจ็บป่วยแล้วก็จะรำแก้บน โดยเจ้าภาพจะทำปะรำหรือ “ผาม” กลางลานบ้านจัดเครื่องสังเวย เช่น หมู ไก่ เหล้า ข้าวต้ม ขนมกล้วย พานข้าวตอกดอกไม้ รูปเทียนและเสื้อผ้าสำหรับใส่เวลาฟ้อน โดยหญิงชราที่เป็นหัวหน้าตระกูลจะนำลูกหลานเข้าทำพิธีบูชาสักการะบรรพบุรุษ มีการอธิษฐานขอให้คุ้มครองลูกหลานญาติพี่น้องทุกคนมีความสุขสบาย ทำมาหากินสะดวกในการทำพิธีจะอัญเชิญผีหรือเจ้าพ่อไปยังปะรำพิธี โดยคนทรง และอัญเชิญเจ้าพ่อเข้าทรง มีการพูดคุยถามไถ่กันระหว่างคนทรงกับบรรดาญาติพี่น้อง จากนั้นก็จะมี การฟ้อนผีผด ผีเม็ง ซึ่งส่วนมากพวกที่มีอายุจะเป็นคนพ่อนำขึ้นก่อน “เลี้ยงผีขุนน้ำ” คือ การสังเวยบูชาสิ่งที่สิ่งสถิตอยู่ตามต้นน้ำลำธารหรืออารักษ์ต้นน้ำลำธารอันมีหน้าที่ปกปักษ์รักษาต้นน้ำลำธาร ก่อนการเลี้ยงจะมีการประชุมระหว่างลูกเหมืองลูกฝาย คือ ผู้ที่ใช้น้ำในแม่น้ำในการทำการเกษตร เมื่อหาฤกษ์ยามได้แล้ว ก็จะมีการเรียไรเงินคนละเล็กน้อยเพื่อจัดซื้อเครื่องเซ่นสังเวย เมื่อจัดเครื่องสังเวยเรียบร้อยแล้ว ก็จะห่อขึ้น 3 ใบ สำหรับใส่เครื่องสังเวยต่าง ๆ ที่จัดเตรียมไว้ ซะลอม 2 ใบแรกให้คนหาบไป ส่วนใบที่ 3 ให้คนไป แล้วทำศาลขึ้นหลังหนึ่ง ณ ที่ต้นน้ำสำหรับที่จะเลี้ยงมีหลักข้างหลักมาปักอยู่ใกล้ ๆ ศาล แล้วนำเครื่องสังเวยขึ้นวางบนศาล ทำพิธีอัญเชิญเทวดาอารักษ์สิ่งศักดิ์สิทธิ์ผีต่าง ๆ มารับเอาเครื่องสังเวย และอ้อนวอนให้มีน้ำอุดมสมบูรณ์ ฝนตกต้องตามฤดูกาล หลังจากนั้นจึงนำเครื่องสังเวยมาแบ่งกันกิน “พิธีกรรมเข้าอินทขิล” คือ ประเพณีกราบไหว้สักการะเสาอินทขิลหรือเสา

สะดือเมือง เป็นประเพณีหลวงซึ่งสัมพันธ์กับชาวบ้านเป็นอย่างมากด้วย ซึ่งเป็นเสาหลักเมือง คู่บ้านคู่เมือง เป็นที่เคารพสักการะและถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่รวมวิญญาณของชาวเมืองและบรรพบุรุษในอดีต ทำกันปลายเดือน 8 หรือต้นเดือน 9 ชาวบ้านชาวเมือง จะนำเอาดอกไม้ธูปเทียน น้ำขมิ้นส้มป่อย ใส่ขันพานหรือภาชนะนำไปสรง สักการะบูชา ในการทำพิธีบรรดาหมอทั้งหลายจะมาสักการะครู ถือเป็นเสาหลักแห่งการยกครู เมื่อพ่อครูทำการไหว้แล้ว ครูขอทั้งหลายจะเอาลูกศิษย์มาขอ เพื่อเป็นเครื่องสักการะแห่งดวงวิญญาณของบรรพบุรุษต่ออารักษ์ เสือบ้านเสือเมือง นอกจากนี้ ยังมีการเชิญเจ้านายมาเข้าทรงมาชี เพื่อให้พวกเจ้าผู้ครองนครถามถึงความเป็นไปของบ้านเมือง มาชีก็จะพยากรณ์ให้ทราบ หากว่าชะตาเมืองไม่ดีก็จะทำพิธีแก้ไขและปิดเป่าให้เบาบางลง ด้วยการสืบชะตาเมือง เป็นพิธีกรรมที่เป็นงานใหญ่ของเจ้าผู้ครองนคร แต่ต่อมาไม่สะดวกในการจัดก็ยกเลิกไปที่เหลืออยู่ก็คือประเพณีเข้าอินทิล

เดือน 4 หรือเดือน 10 เหนือ มีประเพณีสำคัญในช่วงหน้าฝน คือ ประเพณีเข้าวัสสา หรือเข้าพรรษาเป็นประเพณีในวันสำคัญทางศาสนาที่ให้โอกาสชาวบ้านได้ทำบุญ ถวายเทียนพรรษา ถวายผ้าอาบน้ำฝน ของใช้ประจำวันแก่พระเถระอาจารย์ที่ตนนับถือ มีการทานขันข้าวคือทำบุญด้วยการนำข้าวปลาอาหารไปถวายพระสงฆ์ เพื่ออุทิศแก่บรรพบุรุษบูชาเทวดาในโอกาสนี้ผู้สูงอายุ หรือผู้ที่ไม่มีภารกิจหน้าที่การงาน ที่มีจิตศรัทธาก็จะไปอนวดจำศีลทุกวันพระในช่วงเข้าพรรษา

เดือน 5 หรือเดือน 11 เหนือ มีประเพณีฟังเทศน์ฟังธรรม ประเพณีแหกนา ประเพณีเอามือ ประเพณีสู้ขวัญควาย ประเพณีบูชาพุ่มท่างและแม่โพสพ เป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร เพื่อให้ผลผลิตผลการเกษตรนั้นเพียงพอแก่การบริโภค และสามารถนำไปจำหน่ายแลกเปลี่ยนกับสินค้าอื่น ๆ ได้ จึงนิยมบวงสรวงอันวอนขอการคุ้มครองในช่วงฤดูทำนา ยังมีประเพณีการเอามือเอารวัน ซึ่งเป็นการขอแรงเพื่อช่วยเหลือกันแบ่งเบาความเดือดร้อนในการทำงานต่าง ๆ เช่น สร้างบ้านใหม่ งานศพ งานปลูกข้าวดำนา การเอามือในการทำนาถือเป็นแรงงานที่ต้องขอใช้กัน คือ เมื่อเจ้าของแปลงนาจะเริ่มปลูกข้าว ต้องมีการถอนกล้าไว้ ก็จะบอกแก่เพื่อนบ้านว่าจะถอนกล้าถ้ามีเวลาก็ให้มาช่วย ฝ่ายเจ้าของนาจะต้องไป ตอบมือ คือ ขอใช้แรงงานเท่ากับจำนวนที่เขามาช่วย และในการเอามือนั้นเจ้าของนาจะต้องเลี้ยงดูข้าวปลา อาหารคนที่มาช่วยทั้งหมดเนื่องจากการทำเกษตรกรรมในอดีต วัวและควายจึงเป็นแรงงานสำคัญ ชาวนาจึงมีความสำนึกในบุญคุณที่ช่วยทำงาน เมื่อหมดฤดูไถหว่าน จึงมีพิธีบายศรีสู่ขวัญที่เรียกว่า ประเพณีสู้ขวัญควาย โดยนำเครื่องพิธีมาวางบนเสื่อที่ปูไว้ในแหล่งหรือคอกควาย เจ้าของจะนำควายไปอาบน้ำ ขัดสีทำความสะอาดแล้วผูกไว้กับเสาในคอก จากนั้นก็มีพิธีการเรียกขวัญปิดเคราะห์ เมื่อทำพิธีเสร็จเจ้าของก็ยกเครื่องข้าวขวัญออกไปและนำหญ้าอ่อนมาให้ควายกิน “พิธีแหกนา” คือ การลงมือไถครั้งแรกของชาวนาแต่ละครอบครัว โดย

สืบเนื่องจากพญานาคให้น้ำในวันปีใหม่สงกรานต์ว่า ปีนี้พญานาคที่ให้น้ำหันหน้าไปทางทิศไหน การเริ่มไถแยกนาจะไถตั้งหัวนาไปยังหางนา ห้ามไถวนเกล็ดพญานาคและตะกายท้องนา ในการไถนั้นเริ่มต้นด้วยการไถแบ่งตอน แล้วไถด้านซ้ายให้ก่อนขึ้นไถพลิกมาทางขวา แล้วต่อไปก็ไถด้านขวาเพื่อพลิกขึ้นไถมาด้านซ้าย และไถเรื่อยไปจนกว่าจะหมดพื้นที่นา ในการเลี้ยงผีนั่นพ่อนาหรือเจ้าของนาหรือหัวหน้าครอบครัว พร้อมด้วยภรรยาและบุตร จะเอาเครื่องพลีกรรมเข้าวางบนแท่นท้าวทั้งสี่ กล่าวคำสังเวท้าวทั้งสี่จากนั้นก็กล่าวคำสังเวทย์แม่โพสพ

เดือน 6 หรือเดือน 12 เหนือ มีประเพณีการอุทิศส่วนบุญหาผู้ตาย ซึ่งตรงกับภาคกลางว่า วันตรุษสารท ภาคอีสานว่าบุญข้าวประดับดิน ภาคใต้ว่าสารทเดือนสิบหรือประเพณีชิงเปรต ล้วนเป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วนอกจากนี้ ยังมีการจาเคะข้าวคนเฒ่าจำศีลในช่วงเวลาฤดูฝนพระสงฆ์อยู่จำพรรษาที่วัด เป็นการถวายความสะดวกและเสียสละบริจาคข้าวของของตนเป็นทานแก่ผู้อื่น จาเคะข้าว คือ การถวายข้าวปลาอาหารแด่พระสงฆ์ โดยเจ้าภาพจะเป็นผู้กำหนดวันเวลาที่จะทำบุญ มีการเตรียมงานทั้งสถานที่ทำอาหาร และเลี้ยงคนเฒ่าที่จำศีลในวันพิธี เจ้าภาพจะนิมนต์เจ้าภาพมาสวดมนต์เย็นมีการเทศน์ ผู้ที่จะเป็นเจ้าภาพจึงต้องมีฐานะดีพอสมควร คือ บ้านช่องใหญ่โตพอจะเลี้ยงผู้คนเป็นจำนวนมากได้ “การกินก๋วยสลากหรือทานสลาก” ทำกันตั้งแต่วันเพ็ญเดือน 12 จนถึงต้นเดือนยี่เหนือ ชาวบ้านจะนำพืชผลหรือสิ่งของต่าง ๆ มาถวายเป็นก๋วยสลาก นิมนต์พระสงฆ์จากวัดใกล้เคียงมารับทานสลากที่ประชาชนร่วมกันถวาย ซึ่งประกอบด้วยสลากน้อยเป็นกระชูลึก ๆ ใช้อุทิศแก่ผู้ตายหรือทำบุญเพื่อเป็นกุศลในภายหน้า และสลากก๋วยใหญ่เป็นสลากโชคทำสวยงามและมีราคาสำหรับผู้มีฐานะร่ำรวย พิธีถวายสลากภัตต์ แบ่งเป็นสลากเอาเส้นซึ่งชาวบ้านเป็นผู้จับสลากแล้วนำไปถวายพระ สลากที่พระสงฆ์จับสลากเองแล้วจึงเรียกเจ้าของก๋วยสลากมารับพร และสลากย่อมนิยมทำกันในกลุ่มคนลื้อและคนยอง โดยเชื่อว่า หญิงสาวคนใดยังไม่เคยถวายสลากย่อมไม่ควรมีครอบครัวก่อน พิธิตานก๋วยสลากไม่ได้ทำเฉพาะหมู่บ้านของตนเองแต่มีความร่วมมือระหว่างชุมชน ซึ่งจะมารวมกันที่วัดใหญ่หรือวัดเก่าแก่ที่มีความสำคัญในท้องถิ่นนั้น

เดือน 7 หรือเดือนเกียงหรือเดือน 1 เหนือ เดือนเกียงหรือเดือน 1 เหนือตรงกับเดือน 11 ภาคกลางหรือราวเดือนพฤศจิกายน มีประเพณีที่ปฏิบัติกันมาดังนี้ เทศกาลออกพรรษาตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ถือเป็นวันออกพรรษา มีประเพณีที่เกี่ยวข้องกัน คือ ประเพณีทำบุญทอดกฐิน ประเพณีทานผ้าสา ประเพณีทอดผ้าป่า ประเพณีกินก๋วยสลากทำบุญทอดกฐินในภาคเหนือสมัยโบราณชาวบ้านมักไม่ทอดกฐินกันนัก เนื่องจากการถวายกฐินเป็นงานใหญ่ ต้องเตรียมงานมากและเลี้ยงดูผู้ที่มาช่วยงาน เครื่องบริวารกฐินที่จะตัดเย็บเป็นผ้าจีวรเป็นของหายาก จึงต้องเป็นคนมีฐานะดีศรัทธาแรงกล้าจึงจะถวายได้ หากมีผู้มีศรัทธาจะถวายกฐินในหมู่บ้าน จะ

ประกาศให้รู้โดยการไปจองกุญแจที่วัด มีมีงานจึงมีผู้คนมาร่วมด้วยเป็นอันมาก การทอดกฐินในภาคเหนือสมัยก่อนจึงนับว่าเป็นงานบุญใหญ่ที่มีไม่บ่อยนัก “ทานผ้าสา” คือ การถวายผ้าจำนำพรรษาแก่พระสงฆ์ที่จำพรรษา 3 เดือน ชาวบ้านทำกันเป็น 2 อย่าง หนึ่งคือเป็นของเจ้าภาพคนเดียว สองคือเป็นการเรียไร ผ้าที่ถวายจะเป็นผ้าไตรจีวร หรือผ้าผืนใดผืนหนึ่งก็ได้ ชาวบ้านจะเรียกกันว่า ผ้าเครื่องไทใหญ่จะเรียกว่าผ้าจุ่มหรือผ้าซุนนุ่นนั่นเอง เพราะจะใช้เป็นเครื่องถวายแก่พระบวชใหม่และพระภิกษุที่จำพรรษาในวัดที่ตนทำบุญ คล้ายการทำบุญกฐินเพียงแต่ถวายผ้าจีวรโดยเรียไรร่วมกันบริจาคส่วนประเพณีของชาวไทใหญ่ ในตอนเย็นของวันทำบุญออกพรรษาจะมีประเพณีดับไฟเทียนหรือไกวเทียนโดยชาวบ้านจะไปจุดเทียนไหว้พระที่วัด และในวัดจะมีการสร้างแข่งพาราซึ่งเป็นลักษณะคล้ายปราสาททำด้วยโครงไม้ไผ่ และมีการตกแต่งด้วยกระดาษอย่างสวยงาม วัดจะเอาแข่งพารามารวมกัน แล้วแห่ขบวนไปทั่วเมืองและเมื่อแห่จนทั่วแล้วก็จะนำไปไว้ที่วัดใครก็เอาไปไว้วัดตนเอง นำไปตั้งไว้บนโครงสร้างไม้ภายใต้ปราสาทนี้จะมีการห้อยผลไม้ชนิดต่าง ๆ ทุกวัดจะทำแข่งเทียนไว้หน้าแข่งพาราประมาณ 3-4 ชั้น เพื่อให้ชาวบ้านไปนมัสการซึ่งชาวบ้านจะตระเวนไปจุดเทียนไหว้พระตามวัดต่าง ๆ โดยไม่ซ้ำวัดจนครบทุกวัด แต่ปัจจุบันเปลี่ยนจากใช้เทียนมาเป็นใช้หลอดไฟฟ้าแทน บางแห่งก็ใช้ไฟกระพริบ ทำให้สวยงามและสว่างไปทั่วทั้งเมือง

เดือน 8 หรือเดือนยี่เหนือ “ประเพณีเดือนยี่เป็ง” เป็นประเพณีเก่าแก่ในท้องถิ่นล้านนา เทศกาลเดือนยี่เป็งเป็นประเพณีใหญ่ที่ประชาชนและพระมหากษัตริย์ ต่างพากันนมัสการบูชาพระในอารามทั้งหลาย คติความเชื่อเกี่ยวกับประเพณียี่เป็งมีหลายอย่าง คือ เชื่อว่าเป็นการบูชาแม่พระคงคาที่ประทานน้ำมาให้เพื่อการเพาะปลูก เป็นการบูชารอยพระพุทธรูปที่ประดิษฐานในคติทางพุทธศาสนา ส่วนชาวบ้านมักจะเชื่อว่าเป็นการลอยเคราะห์ปล่อยเสนียดจัญไรต่าง ๆ ประเพณีนี้มีความเชื่อว่า เป็นฤดูกาลที่ลูกหลานจะได้ทำบุญอุทิศส่วนกุศลแก่บรรพบุรุษของตน มีการส่งเครื่องเซ่นสังเวยตามสายน้ำเป็นเครื่องบูชาพระนารายณ์ในเกษียรสมุทและบูชาบรรพบุรุษเป็นประเพณีที่สนุกสนานมาก แม้ว่าจะไม่เป็นการใหญ่โตเหมือนปัจจุบัน จัดการปิดกวาดแผ้วถางบ้านเรือนสถานที่ให้สะอาดเรียบร้อย ประดับประดาด้วยธงชาติ จัดเปลี่ยนดอกไม้ในแจกันหิ้งบูชาพระ จัดเตรียมประทีปหรือเทียนขี้ผึ้งไว้สำหรับจุดบูชาพระ ที่ประตูบ้านก็จะหาดันกล้วย ต้นอ้อย ก้านมะพร้าวหรือไม้อื่น ๆ มาประดิษฐ์ทำเป็นซุ้มประตูป่าแบบต่าง ๆ ให้เป็นที่สวยงาม บ้างก็จัดหาดอกบานไม่รู้โรยมาร้อยเป็นอุบะห้อยไว้ตามขอบประตูหรือหิ้งบูชาพระ ผู้ที่มีใจศรัทธาแรงกล้าถึงกับทำมาก ๆ แล้วนำไปประดับประดาตามวัดเป็นพุทธบูชา แล้วหาโคมแบบญี่ปุ่นหรือประทีปมาเตรียมไว้เพื่อจะได้ใช้ตามไฟในงาน ตามวัดวาอารามหรือสถานที่สำคัญก็จะจัดสถานที่ให้สวยงามเป็นพิเศษที่ซุ้มประตูของวัดและในพระวิหารก็จัดตกแต่งด้วยดอกไม้ โคมไฟสวยงามและ บ้างก็ประดิษฐ์โคม

ชนิดหนึ่งรอบ ๆ จะมีรูปสัตว์ต่าง ๆ อยู่ภายในโคมแขวนหรือตั้งไว้ในวัด เมื่อจุดไฟแล้วจะมองเห็นภาพต่าง ๆ ในโคมนี้ เรียกกันว่าโคมผัดในงานวันนั้นรอบ ๆ บริเวณก็จะจุดไฟด้วยเทียนหรือตั้งประทีปไว้รอบ ๆ เพื่อเป็นการบูชาระลึกถึงพระพุทธเจ้า นอกจากมีการประดับประดาโคมไฟแล้วทุกวัดก็จะมีการทำบุญทางศาสนาการเตรียมงานเริ่มตั้งแต่วันขึ้น 1 ค่ำ เดือนยี่ ทั้งวัดและชาวบ้านต่างจัดเตรียมสิ่งของเพื่อใช้ในงาน เมื่อถึงวันงานก็จะมีกรถวายข้าวมธุปายาสตอนเช้ามีด จากนั้นก็มีการทานขันข้าวเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษทำบุญฟังเทศน์ และในตอนกลางคืนก็จะจุดโคมไฟบูชาดวงประทีปที่เห็นว่าควรบูชา เช่น บ่อน้ำ ครวไฟ หม้อน้ำ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีคติความเชื่อจากตำนานเรื่องกาเผือกอันเป็นที่มาของเหตุแห่งการจุดประทีปว่า สมัยพุทธกาลเมื่อครั้งพระพุทธเจ้าทั้ง 5 พระองค์ คือ พระกกุสันธะ พระโกนาคมะ พระกัสสปะ พระโคตมะและพระศรีอาริยมุตตรัยยังบำเพ็ญเป็นพระโพธิสัตว์ได้พากันไปบวชเป็นฤๅษี และได้จุดประทีประลึกถึงพระคุณของผู้เป็นแม่ คือ แม่กาเผือกได้ออกไข่มา 5 ฟอง เกิดพายุพัดไข่ทั้ง 5 ฟองตกน้ำไป มีแม่ไก่แม่โค แม่เต่า แม่งูและหญิงซักผ้าไหมเก็บไปเลี้ยงจนไข่แตกออกมาเป็นคนและโตเป็นหนุ่มได้บวชเป็นฤๅษีจนมาพบกันและรู้ว่าต่างเป็นลูกแม่กาเผือก แม่ซึ่งไปเกิดเป็นผกาพรหมจึงนำฝ้ายมาเป็นไส้ประทีปซึ่งมีลักษณะคล้ายตีนกาให้ฤๅษีทั้ง 5 จุดบูชา จึงถือเป็นการสืบต่อมาในการจุดโคมหรือประทีปบูชาได้เดือนนี้

เดือน 9 หรือเดือน 3 เหนือ มีประเพณีเอามือเกี่ยวข้าว ประเพณีเดือนยี่เป็ง ประเพณีสู่ขวัญข้าว ประเพณีตีข้าว เป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับฤดูกาลผลิต ในเดือน 3 เหนือนี้ตรงกับเดือนอ้ายของภาคกลาง ข้าวในทุ่งนาจะเริ่มเก็บเกี่ยวได้ ชาวนาจะมีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเก็บเกี่ยวคือการบูชาพระแม่โพสพ ก่อนการเก็บเกี่ยว และจะมีประเพณีสู่ขวัญข้าวเพื่อบูชาพระแม่โพสพซึ่งเชื่อกันว่าจะทำให้ได้ผลดีนอกจากนี้ยังมีพิธีเข้ากรรมหรือโสสานกรรมโสสานคือสุสานหรือป่าช้า ในช่วงเดือนธันวาคม มกราคม และกุมภาพันธ์ นิยมให้พระสงฆ์ตามวัดต่าง ๆ ออกไปเข้าโสสานหรือป่าช้าหรือเขารุกขมูล ทำกันจนเป็นประเพณีปฏิบัติสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน ต้องเข้าไปพักอยู่ที่โคนไม้ใหญ่ในป่าช้าแต่ละต้นห่างกันพอประมาณ จึงเรียกว่าไปอยู่รุกขมูลหรือเขารุกขมูล พระสงฆ์ต้องถือปฏิบัติในอุตุจตุรตถอย่างเคร่งครัด จึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อยู่กรรมชาวบ้านพูดกันว่า ธูเจ้าเข้ากรรม

เดือน 10 หรือเดือน 4 เหนือ ในช่วงนี้ตรงกับหน้าหนาว ทางเขตภาคเหนือในสมัยก่อนอากาศหนาวจัดทุกปี จึงมีประเพณีทานห่อหิงไฟพระเจ้าหลวง คือ ฟืน หิง คือ การผิง พระเจ้า คือ พระพุทธรูป เป็นประเพณีที่ทำขึ้นในวัดตามชุมชนต่าง ๆ โดยสมมติว่าพระพุทธรูปก็หนาวเหมือนกัน พระสงฆ์ตามวัดต่าง ๆ จึงจุดกองไฟแต่เช้ามีดต้องการทำให้เป็นพุทธรูป และเพื่อให้ชาวบ้านที่มาทำบุญแต่เช้าได้ถือโอกาสผิงไฟอ่อนคลายความหนาวด้วย “ทานข้าวจี๋-ข้าวหลาม” ในวันเพ็ญเดือน

4 หลังจากที่เขาพาไปเก็บเกี่ยวและนำข้าวไปใส่ยุ้งฉางแล้ว จะนิยมนำบุญทำทานก่อนที่จะนำมากิน เพื่ออุทิศส่วนกุศลเทพทั้งหลายช่วยคุ้มครองข้าวเปลือกในยุ้งฉางหรือหลอมข้าวของตน โดยการนำข้าวมานึ่งให้สุกแล้วเอาไปจี่หรือการหลอมข้าวในกระบอกไม้ไผ่ เมื่อทำเสร็จแล้วก็จะนำไปถวายพระสงฆ์ในตอนเช้า เป็นการทำบุญข้าวใหม่และอุทิศส่วนกุศลให้บรรพบุรุษ

เดือน 11 หรือเดือน 5 เหนือ มีประเพณีมาฆบูชาตรงกับวันเพ็ญเดือน 5 เหนือ เป็นวันที่ระลึกถึงเหตุการณ์สำคัญ 4 อย่าง ดังที่ทราบกันดี คือเป็นวันจาตุรงคสันนิบาต ถือเป็นวันขึ้นพระธาตุ ประชาชนจะพากันไปนมัสการบูชาปูชนียสถานสำคัญเดือน 5 เหนือประเพณีมาฆบูชาตรงกับวันเพ็ญเดือน 5 เหนือ เป็นวันที่ระลึกถึงเหตุการณ์สำคัญ 4 อย่าง ดังที่ทราบกันดีคือเป็นวันจาตุรงคสันนิบาต ถือเป็นวันขึ้นพระธาตุ ประชาชนจะพากันไปนมัสการบูชาปูชนียสถานสำคัญ ๆ “ปอยน้อย” เป็นประเพณีบรรพชาอุปสมบท หรือบางแห่งอาจจะเรียกว่า ปอยลูกแก้วหรือปอยสา่งลอง เป็นประเพณีปอยบวชสามเณรของไทใหญ่ เป็นประเพณีที่จัดขึ้นเป็นการภายในเฉพาะญาติมิตรเท่านั้น ซึ่งจะแตกต่างกันไปตามท้องถิ่นหรือกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น การแห่ลูกแก้วหรือสา่งลอง ก็คือการแห่นาคหรือลูกแก้วหมายถึงการแห่ผู้บวชที่แต่งตัวเป็นกษัตริย์หรือเจ้าชาย ในการแห่ลูกแก้วนิยมให้ลูกแก้วขี้ม้าบ้าง ขี้คอบ้าง หรือขี้ช้างบ้าง เป็นต้น

เดือน 12 หรือเดือน 6 เหนือ มีประเพณีปอยหลวง คือ งานฉลองถาวรวัตถุของวัดหรือการฉลองสิ่งก่อสร้างที่ประชาชนช่วยกันทำขึ้นเพื่อเป็นประโยชน์แก่สาธารณชน เมื่อสำเร็จจะมีพิธีฉลองทำเป็นงานใหญ่โต เรียกว่า ปอยหลวงอุทิศสิ่งก่อสร้างเป็นของสงฆ์ และอุทิศบุญกุศลแก่บรรพชนด้วย ถ้าทำส่วนตัวเรียกอุทิศกุศลไว้ถวายหน้า หากอุทิศแก่คนตายเรียกว่า อุทิศกุศลไปหา งานปอยหลวงเป็นงานใหญ่ จะต้องมีการเตรียมการไว้ล่วงหน้า ซึ่งเจ้าอาวาสและกรรมการวัดคณะศรัทธาจะต้องจัดเตรียมการต้อนรับเลี้ยงดูหัววัดต่าง ๆ ที่จะมาร่วมทำบุญด้วย ซึ่งทางวัดจะได้ตั้งคณะกรรมการดำเนินการเป็นแผนก ๆ ไปและต้องพิมพ์ใบฎีกาแก่กุศลส่งไปตามหัววัดและคณะศรัทธา แจ้งกำหนดการและวันทำบุญให้ทราบ ทางวัดที่จัดงานจะเตรียมต้อนรับ และเลี้ยงดูโดยพวกศรัทธาจะช่วยกันบริจาคเครื่องบริโภคน้ำ ข้าวสาร อาหาร ไม้คอยเลี้ยงดูตามสมควรแก่ฐานะ

บทวิจารณ์หนังสือ

จากเนื้อความในหนังสือเรื่อง “ประเพณีไทยภาคเหนือ” ที่ผู้เขียนได้มาวิจารณ์เรียบเรียง ทำให้พบจุดเด่นและจุดด้อย ดังนี้

จุดเด่นของหนังสือ

จุดเด่นของหนังสือเรื่อง “ประเพณีไทยภาคเหนือ” ผู้วิจารณ์เห็นด้วยกับผู้เขียนมีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับประเพณีของชาวเหนือที่มีความสมบูรณ์มากมีประเพณีต่าง ๆ กว่า 41 ประเพณีในท้องถิ่น ซึ่งมีประโยชน์แก่ผู้อ่านมากที่สุดโดยเฉพาะที่แบ่งตามเดือนทั้ง 12 เดือนนั้นให้ความรู้ในเรื่องการประกอบพิธีกรรมตามประเพณีต่าง ๆ ได้อย่างถูกเป็นความเชื่อเมื่อปฏิบัติร่วมกัน ยังเป็นกุศโลบายที่มีส่วนช่วยเสริมสร้างความกตัญญู ความรักใคร่ปรองดองเกิดความสามัคคีในชุมชนโดยใช้ความเชื่อเป็นตัวเชื่อมประสานได้อย่างดีถึงการประกอบพิธีกรรมตามเดือนของชาวเหนือไทยสอดคล้องกับหนังสือเรื่องพิธีกรรมและความเชื่อท้องถิ่นของอาจารย์ธำปณี เรียบเรียงได้กล่าวถึงพิธีกรรมว่าหมายถึง พฤติกรรมที่มนุษย์พึงปฏิบัติต่อความเชื่อทางศาสนาของตนไม่ว่าจะเป็นศาสนาใด ๆ ก็ตามต่างก็มีการปฏิบัติต่อศาสนาของตนตามความเชื่อและความศรัทธาของตนในแต่ละศาสนาจึงก่อให้เกิดเป็นพิธีกรรมทางศาสนาด้วยความเชื่อและความศรัทธาถือเป็นกิจกรรมบูชาหรือการปฏิบัติในการทำพิธีอันล้วนแต่เกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ประจำวันทั่วไปและอ้างถึงความเชื่อเก่าแก่ของชาวหมู่บ้านในชนบททั้งสิ้นทั้งยังบ่งบอกถึงวัฒนธรรมของบุคคลผู้อยู่ในสังคมนั้น ๆ พิธีกรรมมักมีรูปแบบรายการพัฒนาอยู่เรื่อย ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับผู้คนในแต่ละถิ่นฐานโดยมักจะผสมผสานระหว่างพิธีที่มีอยู่เดิมกับของใหม่ซึ่งเข้ามาับบาทการมาคิดค้นความจริงดังกล่าวทำให้ทั้งพิธีบางอย่างที่ยังมีประโยชน์แอบแฝงอยู่นับเป็นการสร้างจิตสำนึกของการอยู่ร่วมกันในสังคมพิธีกรรมดังกล่าวแฝงด้วยปรัชญาความเชื่อทำให้เกิดความสมัครสมานสามัคคีของชุมชน (ธำปณี เรียบเรียง, 2537) สอดคล้องกับงานวิจัยของศรีศักร วัลลิโภดม และสุนีย์ ประสงค์บัณฑิต (2546) ได้ทำวิจัยเรื่อง “ประเพณี 12 เดือน : พฤติกรรมที่เปลี่ยนไป ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างพิธีกรรมและความเชื่อว่าการกลัวและความไม่รู้ทำให้เกิดความเชื่อ และความเชื่อเป็นส่วนหนึ่งทำให้เกิดศาสนา ศาสนาหรือระบบความเชื่อมีความหลากหลายอย่างตามความเข้าใจของแต่ละบุคคล แต่โดยทั่วไป นักมานุษยวิทยามองศาสนาในฐานะที่เป็นระบบความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจเหนือธรรมชาติ เป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมที่พบเฉพาะในสังคมมนุษย์ครอบคลุมถึงความเชื่อในระบบจักรวาลและค่านิยมเมื่อพิธีกรรมเป็นการแสดงออกถึงความเชื่อ อันเป็นลักษณะอย่างหนึ่งทางสังคมวัฒนธรรมของมนุษย์ พิธีกรรมจึงเป็นการกระทำของกลุ่มคนที่มาพบปะสังสรรค์กันและสร้างแบบแผนพิธีขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการในการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

จุดด้อยของหนังสือ

จุดด้อยของหนังสือเรื่อง “ประเพณีไทยภาคเหนือ” ผู้วิจารณ์ไม่เห็นด้วยกับหนังสือเล่มนี้คือ ไม่มีเชิงอรรถอ้างอิงและไม่มีบรรณานุกรมให้สืบค้นเพิ่มเติม รวมทั้งไม่มีสารบัญญในการอ่านข้อมูล

ที่รวดเร็วโดยเฉพาะเนื้อหาที่มีในเล่มถ้าอ้างให้ครบว่าสัมภาษณ์ท่านใดมาบ้างที่ให้ข้อมูลจะเป็นตำราที่ดีมากถ้ามีการปรับปรุงเนื้อหาเพิ่มเติมแบ่งกลุ่มของความเชื่อในพิธีกรรมเป็นหมวดหมู่ที่น่าสนใจและโดดเด่นยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับหนังสือพิธีกรรมและประเพณี ได้กล่าวถึงการจัดพิธีกรรมในสมัยโบราณ นิยมกระทำตามความเชื่อ โดยมีความเชื่อว่า หากกระทำ ถูกต้องแล้วจะนำความสุขและความเป็นสิริมงคลมาให้แก่ตนเอง ครอบครัว และวงศ์ตระกูล ปัจจุบันยังคงยึดถือสืบทอดต่อ ๆ กันมา เป็นการรักษาเอกลักษณ์ของความเป็นไทย และเป็นการ เชื่อมโยงในเรื่องความเชื่อของคนในชาติที่มีความหลากหลายผสมผสานกัน พิธีกรรมที่คนไทยยึดถือปฏิบัติในโอกาสต่าง ๆ นั้น บางอย่างเป็นความเชื่อดั้งเดิม ของท้องถิ่น บางอย่างเป็นความเชื่อเนื่องมาจากหลักปฏิบัติทางศาสนา ไม่ว่าจะเป็นศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูหรือศาสนาอื่น ๆ กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม เห็นความสำคัญของพิธีกรรมต่าง ๆ ดังกล่าว จึงได้จัดทำ โครงการส่งเสริม สืบทอด เพื่อทำหน้าที่ปฏิบัติงานพิธีขึ้น เพื่อสร้างและส่งเสริมให้ผู้ประกอบพิธี มีความรู้เกี่ยวกับพิธีกรรมและประเพณีโบราณที่ถูกต้อง เป็นที่นิยมหรือมีความเชื่อสืบทอด มาถึงปัจจุบัน ทั้งนี้ ได้จัดพิมพ์หนังสือ “พิธีกรรมและประเพณี” สำหรับใช้ประกอบการฝึกอบรม สำหรับเจ้าหน้าที่กรมการศาสนา เจ้าหน้าที่สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การสืบทอดวัฒนธรรมและประเพณีมีความถูกต้อง เหมาะสม คงอยู่คู่กับสังคมไทยต่อไป โดยได้รวบรวมพิธีกรรมและประเพณีทางศาสนา ทั้งของภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคใต้และภาคตะวันออกเฉียงเหนือไว้เป็นหลักฐาน (กรมการศาสนา, 2552)

สรุปผล

พิธีกรรมและประเพณีไทยภาคเหนือจัดเป็นจารีตประเพณี คือ แนวทางปฏิบัติสืบทอดกันมา นับว่าเป็นสมบัติที่ทรงคุณค่าอย่างยิ่ง จำเป็นต้องมีผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในการปฏิบัติให้รู้ถึงขนบธรรมเนียมประเพณีอย่างชัดเจน โดยเผยแพร่ความรู้แก่เยาวชนและองค์กรภาครัฐทุกส่วน ให้สามารถนำไปปฏิบัติเองได้ หมายความว่า ทำให้เป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน เกิดความชำนาญ และแนะนำผู้อื่นได้ ที่สำคัญคือการปฏิบัติให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน เพื่อให้เยาวชนประชาชนในท้องถิ่นของชาวเหนือ มีความรู้ในการทำพิธีอย่างถูกต้องและเกิดประโยชน์ในเชิงวิชาการเป็นการรักษาเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ที่มีความหลากหลายให้คงอยู่อย่างยั่งยืน ส่งผลให้สังคมไทยมีจารีตขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงาม โครงการดังกล่าวที่กรมการศาสนาจัดขึ้น จึงเป็นการสนับสนุนการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีของชาติ ให้ดำรงอยู่สืบไป ที่นอกเหนือภารกิจหลักสำคัญยิ่ง คือ การรับสนองงานพระราชพิธีงานพระราชกุศล และงานรัฐพิธีตามหมายรับสั่ง ทั้งในส่วนกลางและส่วน

ภูมิภาค รวมถึงปฏิบัติงานด้านศาสนพิธี ตามที่กระทรวง ทบวง กรม และหน่วยงานต่าง ๆ ขอความร่วมมือซึ่งจะเกี่ยวข้องโดยตรงต่อพันธกิจของกระทรวงวัฒนธรรม คือ การทำนุบำรุงศาสนา ศิลปวัฒนธรรมของชาติสนองงานของสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ให้มีการสืบทอดและพัฒนาประเพณีไทยภาคเหนืออย่างยั่งยืนต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา. (2552). *พิธีกรรมและประเพณี*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- ฐาปนี เรียบเรียง. (2537). *พิธีกรรมและความเชื่อท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แสงดาว.
- ธวัช ปุณโณทก. (2528). *วัฒนธรรมพื้นบ้าน คติความเชื่อ*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศรีศักร วัลลิโภดม และสุนีย์ ประสงค์บัณฑิต. (2546). *ประเพณี 12 เดือน : พฤติกรรมที่เปลี่ยนไป*. (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- สงวน โชติสุขรัตน์. (2553). *ประเพณีไทยภาคเหนือ*. นนทบุรี : สำนักพิมพ์ศรีปัญญา.

